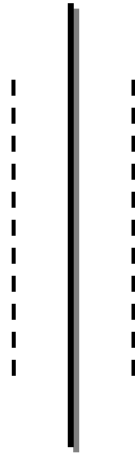

आर्थिक वर्ष २०७२/७३
को

मन्त्रालयगत प्रगति विवरण

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
२०७३

प्राक्कथन

नेपालको संविधान बमोजिम अर्थमन्त्रीले प्रत्येक आर्थिक वर्षको वार्षिक अनुमान व्यवस्थापिका संसद समक्ष पेश गर्दा अधिल्लो आर्थिक वर्षमा प्रत्येक मन्त्रालयलाई छुट्याएको खर्चको रकम र त्यस्तो खर्च अनुसारको लक्ष्य हासिल भयो वा भएन त्यसको विवरण समेत पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । उल्लिखित संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप गत आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को वास्तविक वित्तीय प्रगति र चालु आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मन्त्रालयगत प्रगति विवरण तयार गरी प्रकाशित गरिएको छ । राज्य कोष परिचालन गर्ने सार्वजनिक निकायहरूको क्रियाकलाप र ती निकायहरूबाट भएको खर्चको वास्तविक विवरण व्यवस्थापिका संसदमार्फत आम नागरिकहरू समक्ष प्रस्तुत गर्ने संवैधानिक प्रावधान अनुरूप प्रस्तुत गरिएको यस विवरणले सार्वजनिक निकायहरूको गतिविधिलाई थप पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउन योगदान पुऱ्याउने विश्वास लिएको छ ।

प्रस्तुत "आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मन्त्रालयगत प्रगति विवरण" मा नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालयहरूको परिचय सहित दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्षेत्र, कार्यान्वयन गरिरहेका विद्यमान नीति तथा कानूनहरू, संगठनात्मक संरचना, गत आर्थिक वर्षको विनियोजन र वास्तविक खर्च एवं चालु आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्मको वित्तीय प्रगति र महत्वपूर्ण उपलब्धि सहितको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । साथै चालु आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बैशाख मसान्तसम्म नेपाल सरकारलाई प्राप्त वैदेशिक सहायताको विवरण र सोही अवधिमा आर्थिक ऐन, २०७२ बमोजिम सम्बन्धित निकायको सिफारिसमा प्रदान गरिएका राजस्व छुटको विवरणहरू समेत समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत प्रगति विवरणबाट नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूको भौतिक तथा वित्तीय गतिविधि, सम्पादित महत्वपूर्ण कार्यहरू र मन्त्रालयगत सार्वजनिक स्रोत परिचालनको बारेमा व्यवस्थापिका संसदलाई यथार्थ स्थिति जानकारी हुने विश्वास लिएको छ । प्रस्तुत प्रतिवेदन नेपाल सरकारका सार्वजनिक निकायहरूको गतिविधिमा चासो राख्ने सरोकारवाला सबैलाई उपयोगी हुने देखिन्छ । प्रतिवेदन तयार गर्नका लागि आवश्यक विवरण उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सबै निकायहरू र प्रतिवेदनलाई सम्पादन गरी तयार गर्न खटिएका अर्थ मन्त्रालयका सबै कर्मचारीलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

विष्णुप्रसाद पौडेल
अर्थ मन्त्री

प्रस्तुत प्रगति विवरणको सम्बन्धमा

- प्रस्तुत प्रगति विवरणमा विनियोजन ऐनद्वारा नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूलाई आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा विनियोजित बजेटबाट प्राप्त उपलब्धिको वास्तविक विवरण र आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को विनियोजित बजेटबाट २०७२ फागुन मसान्तसम्म हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई समावेश गरिएको छ ।
- प्रस्तुत प्रगति विवरणमा उल्लेखित विभिन्न मन्त्रालयहरूको कार्य क्षेत्र नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ (संशोधन सहित) बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।
- प्रस्तुत विवरणमा उल्लेख गरिएका सूचना तथा तथ्याङ्क, प्रगति विवरण लगायतका जानकारीहरू सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले उपलब्ध गराएका सूचनाका अतिरिक्त महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचना प्रणालीमा आधारित रही प्रस्तुत गरिएको छ ।

अर्थ मन्त्रालय

विषय-सूची

क्र.सं.	विषय	पृष्ठ संख्या
१	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१-१७
२	अर्थ मन्त्रालय	१८-५३
३	उद्योग मन्त्रालय	५४-६७
४	ऊर्जा मन्त्रालय	६८-७४
५	कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	७५-८४
६	कृषि विकास मन्त्रालय	८५-१०५
७	गृह मन्त्रालय	१०६-१२०
८	परराष्ट्र मन्त्रालय	१२१-१३५
९	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१३६-१४४
१०	भौतिक, पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	१४५-१६५
११	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१६६-१७५
१२	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	१७६-१८७
१३	रक्षा मन्त्रालय	१८८-१९२
१४	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१९३-२०७
१५	वाणिज्य मन्त्रालय	२०८-२२०
१६	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	२२१-२२५
१७	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	२२६-२३३
१८	शिक्षा मन्त्रालय	२३४-२४६
१९	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	२४७-२५६
२०	संघीय, मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	२५७-२८१
२१	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	२८२-२९८
२२	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	२९९-३१०
२३	सहरी विकास मन्त्रालय	३११-३३०
२४	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	३३१-३३७
२५	सिँचाई मन्त्रालय	३३८-३५८
२६	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	३५९-३७१
२७	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३७२-३९०
२८	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	३९१-४०२
२९	खानेपानी तथा सरसफाई मन्त्रालय	४०३-४०९
३०	पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	४१०-४१६
३१	आपूर्ति मन्त्रालय	४१७-४२२
	अनुसूचीहरू: १. वैदेशिक सहयोग सम्बन्धमा भएका सम्झौताहरूको विवरण २. विभिन्न कार्यालय, संघ/संस्था तथा व्यक्तिहरूलाई दिइएको राजस्व छुटको विवरण	

संबैधानिक निकाय/मन्त्रालयगत व्यय विवरण

अनुदान संख्या	निकायगत विवरण	आ.व. ०७१/७२ को खर्च	आ.व. ०७२/७३ को बजेट	आ.व. ०७२/७३ को संशोधित अनुमान
१०१	राष्ट्रपति	३५७,५८९	३१४,४११	३३९,३१८
१०२	उपराष्ट्रपति	३०,०५३	३०,७२३	३०,७०५
२०२	व्यवस्थापिका - संसद	१,३४८,७१७	१,३२८,३३३	१,३४२,०६९
२०४	अदालत	३,०२६,४५८	३,९८९,५६४	३,८८४,०१८
२०६	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	६९८,२३९	१,००२,१७९	९४७,२८३
२०८	महालेखा परीक्षकको कार्यालय	३२५,८९७	६९३,९६२	६४८,०५१
२१०	लोक सेवा आयोग	४७४,३४४	४८१,८९०	५१०,१९०
२१२	निर्वाचन आयोग	४७५,८८७	५७७,०९३	५५६,०७५
२१४	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग	१०८,३४३	१२२,१६०	१२०,११३
२१६	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	५७६,७८४	६४४,०५८	६१६,२५४
२१८	न्याय परिषद्	३९,५४९	५८,९६४	५७,५४५
३०१	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१२,४०२,४६०	५,२०१,६८२	१२,००३,९८७
३०५	अर्थ मन्त्रालय	४,८९८,५४५	१०,०७५,६७३	८,३८५,४९१
३०७	उद्योग मन्त्रालय	१,८४९,०७६	४,९३४,०१०	३,८९८,५११
३०८	उर्जा मन्त्रालय	२,६४६,७१५	६,५२७,०७६	५,९५०,८१६
३११	कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	१०५,८९७	१४३,२४०	१४३,३२५
३१२	कृषि विकास मन्त्रालय	१८,८००,७६६	२६,६८२,५८०	२२,९११,७७४
३१४	गृह मन्त्रालय	३८,००३,६५९	४१,८१३,६३९	४१,३१४,३४५
३२५	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	२,४९६,०८६	४,५२४,५५८	३,८०८,७६२
३२६	परराष्ट्र मन्त्रालय	३,३५७,६५४	५,२७८,६७८	४,९१३,७८१
३२९	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	८,५९६,८७६	१३,२६२,३०३	११,९३२,८१०
३३०	बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	९८४,२०५	२,३६४,४७२	१,९०६,२७५

अनुदान संख्या	निकायगत विवरण	आ.व. ०७१/७२ को खर्च	आ.व. ०७२/७३ को बजेट	आ.व. ०७२/७३ को संशोधित अनुमान
३३१	वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	५,००२,२१६	८,५५१,२५२	७,२१३,८६४
३३६	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	३,१७९,७०९	४,२५७,६८१	३,८९०,४७४
३३७	भौतिक योजना निर्माण तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	३७,८१२,८४९	४८,३८१,८३५	४८,३०८,२७३
३४०	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	१,५६२,२८०	२,१३८,४८९	१,९९५,२७८
३४३	युवा तथा खेलकूद मन्त्रालय	१,४३७,८९३	१,८५३,८७०	१,८५९,८५०
३४५	रक्षा मन्त्रालय	३२,८५७,६८०	३२,७५१,१०५	३२,५६४,८५५
३४७	शहरी विकास मन्त्रालय	१७,२१२,२७०	२४,९२१,०२४	२२,३००,५२२
३४९	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	३,०६१,१३४	३,४३४,७११	३,१३८,१४३
३५०	शिक्षा मन्त्रालय	७९,८४०,८२७	९८,६४२,८२६	८७,९८९,८७५
३५२	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	९९०,१०३	१,३५६,११६	१,२११,८३७
३५६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४७१,१४०	८०९,९७६	१,०६१,३७६
३५७	सिंचाइ मन्त्रालय	१४,९३३,३६५	२०,२२४,१३७	१७,३२३,७४७
३५८	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	३,७४२,८५१	४,२१७,५६५	३,७३६,४२९
३६५	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	४७,५५०,००८	७७,२३९,३०८	६८,१३७,८५१
३७०	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	२४,५३१,३०१	३६,७२९,५०४	३२,६२३,५७५
३७१	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	८३८,३२२	१,०९७,६५४	९९९,७८०
३९१	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	५८४,३२४	८७३,०६८	८५१,०१४
५०१	अर्थ मन्त्रालय-वित्तीय व्यवस्था	३८,८४९,३९६	६२,८५८,५३०	४३,५४९,९०७
५०२	अर्थ मन्त्रालय- आन्तरिक ऋण भुक्तानी	५३,६५९,००८	५७,३३७,१०१	५७,३३७,१०१
५०३	अर्थ मन्त्रालय- वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	१६,६६५,२८९	२२,७४८,६१५	२२,७४८,६१५
५०४	अर्थ मन्त्रालय- वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	३,३९६,७५४	४,८२३,८९२	४,८२३,८९२

अनुदान संख्या	निकायगत विवरण	आ.व. ०७१/७२ को खर्च	आ.व. ०७२/७३ को बजेट	आ.व. ०७२/७३ को संशोधित अनुमान
६०१	अर्थ मन्त्रालय- कर्मचारी सुविधा तथा सेवानिवृत्त सुविधा	२८,२४१,४५६	४८,०००,०००	४६,८५४,४६४
६०२	अर्थ मन्त्रालय - विविध	१३,३१६,००८	१२६,१६८,३७७	६४,४२९,४७८
	जम्मा	५३१,३३९,९८४	८१९,४६८,८८४	७०१,१७१,६९८

नोटः

चालु आर्थिक वर्षमा गठन भएका आपूर्ति, खानेपानी तथा सरसफाइ, पशुपंक्षी विकास, विज्ञान तथा प्रविधि र जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयहरूका आ.व. २०७१/७२ को यथार्थ खर्च र ति मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरूको यथार्थ खर्च र आ.व. २०७२/७३ को संशोधित अनुमान साविकका वाणिज्य तथा आपूर्ति, शहरी विकास, कृषि विकास र विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालयहरू अन्तर्गत समावेश भएका छन् । नयाँ गठन भएका मन्त्रालयहरूका लागि चालु आर्थिक वर्षमा अर्थ विविध शीर्षकबाट सोझै निकास दिइएकाले तिनको संशोधित अनुमान अर्थ विविध शीर्षकमा समावेश गरिएको छ ।

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

१. पृष्ठभूमि:

सार्वजनिक प्रशासनको सर्वोच्च निकायको रूपमा रहेको यस कार्यालयले समग्र सार्वजनिक नीति तर्जुमाको संयोजन तथा नीति कार्यान्वयनको अनुगमन सम्बन्धी कार्य गरी सार्वजनिक नीतिको प्रभावकारितालाई प्रवर्द्धन गर्दछ । विधेयक तथा अध्यादेश स्वीकृतिको प्रकृत्यालाई अगाडि बढाउने एवं नियम तथा आदेश स्वीकृत गरी जारी गराउने कार्य गर्नुका साथै नेपाल सरकारको तत्कालीन, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन नीति तथा रणनीतिको तर्जुमा, स्वीकृति तथा कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्य यस कार्यालयले गर्दछ । सार्वजनिक नीतिहरू कार्यक्रमको माध्यमबाट अन्ततः सार्वजनिक सेवामा परिणत हुने हुँदा मुलुकमा समग्र सार्वजनिक सेवा प्रवाहको अनुगमन एवं मूल्यांकन समेत गरी नीति कार्यान्वयनको उद्देश्य प्राप्तिसमा यस कार्यालयले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । यस कार्यालयले नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूको कार्यको रेखदेख, नियन्त्रण, निरीक्षण, समन्वय तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्य गर्दछ । देशको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक तथा शान्ति सुव्यवस्थाको गतिविधि बारेमा अद्यावधिक जानकारी लिने तथा अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यका अतिरिक्त व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास, शासकीय सुधार तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण, सदाचार प्रवर्द्धन, प्रशासनिक पुनर्संरचना, द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सन्धि/सम्झौता वा सहमति कार्यान्वयनको अनुगमन, मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यहरूमा समेत प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको भूमिका महत्वपूर्ण रही आएको छ ।

२. दीर्घकालीन सोच:

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयलाई सुशासनको नेतृत्वदायी र उत्कृष्ट निकायको रूपमा स्थापित गर्ने ।

३. उद्देश्य:

- प्रशासन संयन्त्रलाई विश्वसनीय, परिणाममुखी, उत्तरदायी र सक्षम बनाउने ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई दक्ष र प्रभावकारी बनाउने ।
- सार्वजनिक नीति तथा योजना कार्यान्वयनलाई दक्ष र प्रभावकारी बनाउने ।
- मानव अधिकारको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सबै मन्त्रालय/निकायहरूको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा रेखदेख र नियन्त्रण गर्ने ।
- विकास निर्माणलाई पारदर्शी तथा जनमैत्री बनाउने ।
- शून्य सहनशीलता मार्फत् भ्रष्टाचार निवारण गर्ने ।
- सदाचार पद्धतिलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

४. रणनीतिहरू:

- भौतिक पूर्वाधार विकासमा समन्वय एवं सुधार गर्ने ।

- समग्र प्रशासनिक कार्यको रेखदेख र नियन्त्रण गर्ने ।
- विद्युतीय शासन प्रणालीको विकास गर्ने ।
- नीति विश्लेषणलाई प्रभावकारी बनाउन डेस्क प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने ।
- नतिजामूलक व्यवस्थापन पद्धति लागू गर्ने ।
- गुनासो व्यवस्थापनलाई सुदृढ गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा आयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- मानव अधिकारको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्ने ।
- संघीयता कार्यान्वयनको विषयमा समन्वय एवं सहजीकरण गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस कार्यालयले सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

- नेपाल सरकारको कार्य विभाजन र मन्त्रालयहरूको गठन, विघटन तथा सङ्गठन संरचना हेरफेर;
- नेपाल सरकारको कार्यसम्पादन नियमावली;
- विभिन्न मन्त्रालयको कार्यको रेखदेख, नियन्त्रण, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन;
- मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन तथा सो को अनुगमन;
- सङ्घीयता समन्वय, कार्यान्वयन र सहजीकरण;
- विधेयक, अध्यादेश, नियम तथा आदेशको तर्जुमा, स्वीकृति वा जारी;
- नेपाल सरकारको अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन नीति तथा रणनीतिको तर्जुमा, स्वीकृति, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- देशको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक, कूटनीतिक गतिविधि तथा शान्ति सुव्यवस्थाको अनुगमन;
- व्यवस्थापिका-संसद्को अधिवेशन आह्वान र अन्त्य;
- केन्द्रीयस्तरमा व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा अनुगमन;
- शासकीय सुधार, सुशासन तथा सङ्घीय ढाँचाको प्रशासन पुनर्संरचना;
- द्विपक्षीय वा बहुपक्षीयस्तरमा भएका सन्धि, सम्झौता वा सहमति कार्यान्वयनको अनुगमन;
- प्रधानमन्त्रीको निर्देशन कार्यान्वयन;
- मानवअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन;
- सुशोभन;
- विपद् व्यवस्थापनको समन्वय;
- भ्रष्टाचार विरुद्धको नीति, योजना तथा त्यसको कार्यान्वयन;
- प्रधानमन्त्री दैवीप्रकोप/सहायता कोष सञ्चालन;
- प्रधानमन्त्रीको आन्तरिक तथा बाह्य जनसम्पर्क र सञ्चार;
- प्रचलित कानून बमोजिम प्रमाणीकरण गर्नुपर्ने लिखतहरूको प्रमाणीकरण;

- नयाँ नेपाल निर्माण कोष व्यवस्थापन;
- अदालतको फैसला कार्यान्वयनको अनुगमन;
- राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको कार्यालय;
- संवैधानिक परिषद्;
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग;
- लोकसेवा आयोग;
- राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग;
- राष्ट्रिय योजना आयोग;
- क्षेत्रीय प्रशासन;
- लगानी बोर्ड;
- राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र;
- सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय;
- नेपाल ट्रष्टको कार्यालय;
- गरिबी निवारण कोष;
- प्रधानमन्त्री र मन्त्रिपरिषद् सम्बन्धी अन्य कार्यहरू ।

६. कानुनी व्यवस्था:

❖ ऐन तथा नियमावलीहरू

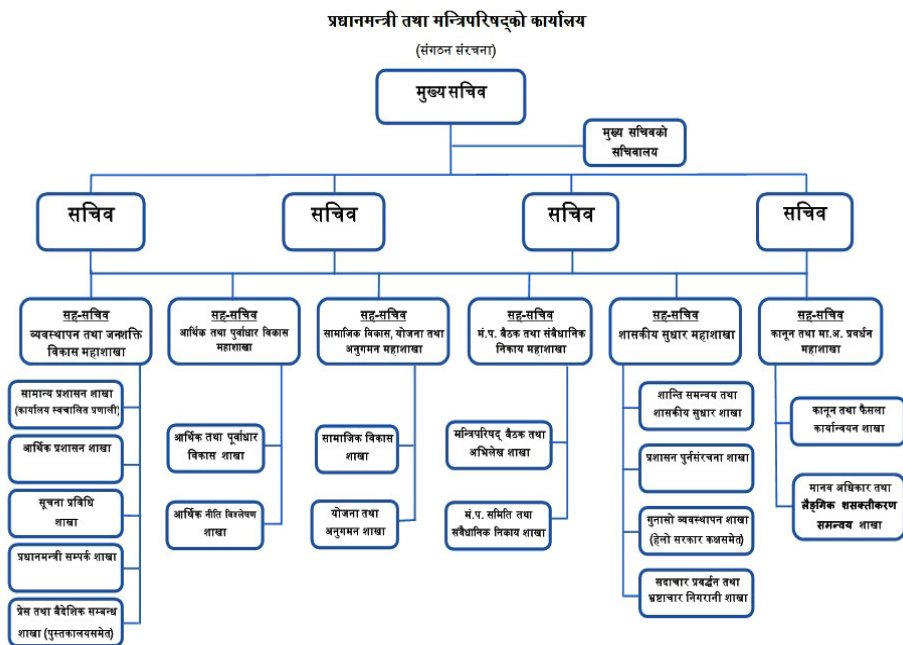
- नेपालको संविधान
- भूकम्पबाट प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माण सम्बन्धी ऐन, २०७२
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३
- नेपाल ट्रष्ट ऐन, २०६४
- भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४
- लगानी बोर्ड ऐन, २०६८
- भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धि, २००३
- भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धीको कार्यान्वयन सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना, २०६९
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) नियमावली, २०६५
- प्रधानमन्त्री दैवी प्रकोप उद्धार कोष संचालन नियमावली, २०६३
- नेपाल सरकार सुशासन कार्ययोजना, २०६८
- नयाँ नेपाल निर्माण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६८
- प्रधानमन्त्री सहायता कोष नियमावली, २०५९
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) नियमावली, २०६५
- राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र (कार्यसंचालन) नियमावली, २०६५

- कर्णाली विकास आयोग (गठन तथा कार्यसंचालन) आदेश, २०६९
- सुदुर पश्चिम विकास आयोग (गठन तथा कार्यसंचालन) आदेश, २०६९

❖ निर्देशिका, कार्यक्रमहरू तथा कार्ययोजनाहरू:

- नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम, २०७२/७३ ।
- आ.व. ०७२/७३ को नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्य ।
- तत्काल सुधारको कार्ययोजना, २०७२ ।
- सुदुरपश्चिम क्षेत्र विकास गठन आदेश, २०६९ ।
- नेपाल सरकारका अति विशिष्ट तथा विशिष्ट श्रेणीका पदाधिकारीले गर्ने विदेश भ्रमण, दिवा तथा रात्रीभोज एवं उपहार सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ ।
- सवारी साधन (सञ्चालन तथा मर्मत) सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ ।
- कर्णाली क्षेत्र विकास गठन आदेश, २०६९ ।
- सरकारी निर्णय प्रक्रिया सरलीकरण निर्देशिका, २०६५ ।
- व्यवसायिक इजाजत सम्बन्धी पोर्टल निर्देशिका, २०६९ ।
- लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाविरुद्ध कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०६८ ।
- शासकीय तथा आर्थिक सुधारको तत्कालीन कार्ययोजना, २०६९ ।
- आयोजना सहजीकरण समिति, २०६९ ।
- क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र सम्बन्धी निर्देशिका, २०७० ।
- "हेलो सरकार" कक्ष सञ्चालन निर्देशिका, २०६८ ।
- हेलो सरकार फेसबुक सञ्चालन निर्देशिका ।
- सेवा केन्द्र सम्बन्धी निर्देशिका, २०६५ ।
- सेवा अभियान निर्देशिका, २०६५ ।
- फरक किसिमले सक्षम (अपाङ्ग) व्यक्तिहरू विरुद्ध हुने भेदभाव अन्त्य र उनीहरूको उत्थान, विकास र अधिकारको प्रवर्द्धन सम्बन्धी संयन्त्र, २०६८ ।
- जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्द्धन संयन्त्र, २०६८ ।
- राष्ट्रिय स्वयंसेवा अभियान निर्देशिका, २०६९ ।
- सार्वजनिक निकायको बैठक तथा कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६९ ।
- शासकीय तथा आर्थिक सुधारको तत्कालीन कार्ययोजना, २०६९ ।
- आ.व. ०७२/७३ का लागि मन्त्रालय/मन्त्रालयस्तरीय केन्द्रीय निकायहरूको कार्यसम्पादन सूचकहरू ।
- चौथो मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना (२०७१/७२-२०७५/७६) ।
- केन्द्रीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ बमोजिम गठित ।

७. संगठन संरचना:

८. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालय अन्तर्गत रहेका निकायहरू:

- मन्त्रिपरिषद् ।
- प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय ।
- सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय ।
- राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र ।
- नेपाल ट्रष्टको कार्यालय ।
- राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण ।
- लगानी बोर्डको कार्यालय ।
- गरिवी निवारण कोष ।
- कर्णाली विकास आयोग ।
- सुदुरपश्चिम विकास आयोग ।
- पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, धनकुटा ।
- मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, हेटौँडा ।
- पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, पोखरा ।
- मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, सुर्खेत ।

- सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, दिपायल ।
- सूचना प्रविधि विकास आयोजना (आर्थिक तथा पूर्वधार विकास महाशाखा, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय) ।

९. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

❖ प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय:

- संविधान निर्माणसँगै संघीयताको सन्दर्भमा संक्रमणकालीन प्रशासनिक व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह, विकास व्यवस्थापन तथा पुनर्निर्माणलाई समेटेर तत्काल सुधारको कार्ययोजना २०७२ तयार गरिएको ।
- नेपाल सरकारका मन्त्रालय, केन्द्रीय निकाय र विभागहरूले प्रयोग गर्न मिल्ने गरी रु २५,००० भन्दा माथिको विल भुक्तानी सार्वजनिक गर्ने एकीकृत Online Portal संचालनमा ल्याएको । साथै, स्वचालित कार्यालय प्रणालीलाई गृह, परराष्ट्र तथा उर्जा लगायत अन्य मन्त्रालयमा विस्तार गरेको ।
- सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको Official Twitter Handle(@PM_Nepal) संचालनमा ल्याएको ।
- NEOC को Official Twitter Handle(@NEOCOfficial) संचालनमा ल्याई नेपाल सरकारले गरेका कार्यहरूलाई सम्प्रेषण गर्ने अभ्यास गरिएको ।
- VISA/Master Card/SCTCard मार्फत प्रधानमन्त्री दैवी प्रकोप उद्धार कोषमा रकम जम्मा गर्न सकिने वेब पोर्टल (pmrelief.opmcm.gov.np) संचालनमा ल्याएको ।
- राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको दरबन्दीसहितको साङ्गठानिक संरचना तयार गरिएको ।
- नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट जारी भएका ८० वटा राष्ट्रिय नीतिहरू संकलन गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको Website मा राखे कार्य सम्पन्न गरिएको ।
- मन्त्रिपरिषद्को ४४ वटा बैठक बसी ८९० वटा निर्णय गरिएको ।
- आ.व. २०७२/७३ का लागि नेपाल सरकारका मन्त्रालय/केन्द्रीय निकायहरूको मुख्य मुख्य कामको कार्यसम्पादन सूचक सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल गरी तयार गरिएको । उक्त कार्यसम्पादन सूचकांक कार्यालयको इपोर्टलमा अपलोड गरी मासिक रूपमा अनलाइन अनुगमन गरिएको ।
- केन्द्रीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको ६ वटा बैठक सम्पन्न भई २५ वटा निर्णयहरू कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ ।
- सुशासन ऐनको दफा ४१(३) अनुसार प्रधानमन्त्रीले व्यवस्थापिका संसदमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने शासकीय सुधार तथा सुशासन सम्बन्धी आ.व. २०७१/७२ को प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ मा भएको व्यवस्था अनुसार प्रत्येक मन्त्रालय/केन्द्रीय निकाय/आयोग/केन्द्र/कार्यालयहरूमा शासकीय सुधार इकाई गठनका लागि पत्राचार गरी सो बमोजिम गठन भएको शासकीय सुधार इकाईको सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person) को पूर्ण विवरण Complied गर्ने कार्य गरिएको ।
- राम्रो सरकार र असल शासनका लागि अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा काम गर्ने "खुला सरकार सहकार्य" (Open Government Partnership) विश्व संगठनमा नेपालको सदस्यता प्राप्ति एवं सहभागिताका सम्बन्धमा अध्ययन गरी सिफारिस सहितको प्रतिवेदन तयार गर्न मिति २०७२।९।८ मा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूबाट

- भएको निर्णय अनुसार समिति गठन भै समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएको। सो सम्बन्धमा अर्थ, परराष्ट्र र कानून मन्त्रालयसँग राय माग गरी पत्राचार भएको।
- भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा वितरण गरिदै आएको राहतलाई प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा विभिन्न बैठकको आयोजना गरी भएका निर्णय कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायमा प्रेषित गरी कार्यान्वयन प्रगतिको अनुगमन गरिएको।
 - नेपाल सरकारका सेवा निवृत्त पूर्व मुख्यसचिवहरूको सम्मेलन २०७१ को आयोजना गरिएको। उक्त सम्मेलनमा शासकीय सुधारका विविध विषयमा अन्तरक्रिया/छलफल आयोजना गरी प्राप्त सुझावहरू कार्यान्वयन गर्ने/गराउने सम्बन्धी कार्य गरिएको।
 - नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूमा प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षता/संरक्षकत्वमा रहेका निकायहरूको विवरण अद्यावधिक गरिएको।
 - मन्त्रिपरिषद्का विभिन्न विषयगत समितिहरूको ३६ वटा बैठक बसी ८५ वटा निर्णयहरू गरिएको।
 - सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूबाट सिंहदरबार परिसरमा विशेष प्रजातिका विरुवा रोपी सरसफाई तथा हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम, २०७२ शुभारम्भ गरिएको।
 - प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले आयोजना गर्ने विभिन्न बैठकहरूको सूचना सम्प्रेषण गर्ने SMS प्रणालीमा विद्यमान समस्याहरू समाधान गरी चुस्त बनाएको।
 - सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूलाई सम्बोधन भई आएका विभिन्न ८६३५ वटा निवेदन पत्रहरू/E-Registration भई कारवाही अगाडि बढाइएको।
 - सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूले अध्यक्षता गर्ने विभिन्न निकाय समिति आदिको संचार/परिषद्/बोर्ड/ समन्वय र व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा ६६ वटा कार्यक्रमको अध्यक्षता गरिएको।
 - संघीयताको सन्दर्भमा सार्वजनिक प्रशासनको पुनर्संरचना सम्बन्धी कार्यलाई अघि बढाउने क्रममा दिशानिर्देश गर्ने, सुझाव दिने र सहजकर्ताको भूमिकामा रहने कार्यसम्पादन समूह (Quality Circle) को ३ वटा बैठक राखिएको।
 - २०७२ वैशाख १२ गते गएको विनाशकारी भूकम्पपछि क्षति भएका सरकारी कार्यालयहरूको नाममा रहेको घर जग्गाको प्राप्त विवरणहरूको अभिलेख राखिएको।
 - महिला हिंसा विरुद्धको १६ दिवसीय कार्यशाला (November 25 to December 10) को आयोजना गरिएको।
 - लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध राष्ट्रिय कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया तथा अनु-शिक्षण सम्बन्धी गोष्ठी सञ्चालन गरिएको।
 - लैङ्गिक हिंसाका संवेदनशील घटनाको झापा जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र सुरक्षित गृहको स्थलगत अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गरिएको।
 - संयुक्त राष्ट्रसंघका सदस्य राष्ट्रहरूमा मानव अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनको कार्यलाई अझ बढी सशक्त तथा प्रभावकारी तुल्याउन सदस्य राष्ट्रहरूले आफूले मानव अधिकारको सम्बन्धमा स्वीकार गरेको दायित्व साकार पार्न गरेका काम कारवाहीहरूको प्रस्तुति गर्ने माध्यमको रूपमा विकास भएको। Universal Periodic Review-UPR को Second Cycle अन्तर्गत सन् २०१५ मा जेनेभामा हुने नेपालको

पुनरावलोकनको प्रयोजनका लागि नेपालको राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयार गरी संयुक्त राष्ट्रसंघको मानव अधिकार परिषद् समक्ष पेश गरिएको ।

- नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्धको ऐच्छिक अभिसन्धिमा रहेको प्रावधान अन्तर्गत नेपाल राज्यका विरुद्ध विभिन्न व्यक्तिहरूका तर्फबाट संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार समितिमा दायर गरिएका मुद्दाहरूको सम्बन्धमा जवाफ पठाइएको ।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिको कार्यान्वयन सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना, २०६९ कार्यान्वयन गर्न स्वार्थको द्वन्द्व (Conflict of Interest) नियन्त्रण सम्बन्धमा नयाँ एकीकृत कानून निर्माणको लागि Concept Paper तयार गरी कानूनको मस्यौदा गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको ।
- राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई मानव अधिकारको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सक्षम र सुदृढ बनाउने उद्देश्यले मानव अधिकार सेवाको गठन, सञ्चालन र सेवाका शर्तहरूको व्यवस्था गर्न विधेयकको तर्जुमा गरिएको ।
- नेपाल सरकारका मानव अधिकार संरक्षण र लैङ्गिक सशक्तीकरण एवं लैङ्गिक हिंसा विरुद्धका नीति, कार्ययोजना, रणनीति र कार्यक्रमहरू सम्बन्धमा सरकारी कार्यालयका प्रमुखहरू, नागरिक समाजका अगुवाहरू, सञ्चारकर्मी तथा अधिकारवादीहरूलाई जानकारी दिन २ जिल्लामा अनु-शिक्षण/अनुगमन कार्यक्रम आयोजना गरिएको ।
- "नेपालको संविधान—जनताको संविधान, जनताको संविधान:जनताकै माझमा" विषयक राष्ट्रव्यापी प्रचार अभियानको सहजीकरणका लागि सम्बन्धित मन्त्रालयहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिइएको ।
- प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयका गतिविधिहरू त्रैमासिक रूपमा प्रकाशन गर्ने क्रममा हालसम्म २ पटक (कार्तिक र माघ महिनामा) वेबसाइट मार्फत प्रकाशन गरिएको ।
- जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्द्धन संयन्त्र, २०६८ र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू विरुद्ध हुने भेदभाव अन्त्य र उनीहरूको उत्थान, विकास र अधिकारको प्रवर्द्धन संयन्त्र, २०६८ को सल्लाहकार एवं केन्द्रीय निर्देशक समितिको संयुक्त बैठक आयोजना गरी भएका निर्णयहरू कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित पदाधिकारी र निकायमा पठाइएको ।
- मुख्यसचिवज्यूको अध्यक्षतामा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको बैठकको आयोजना गरी फेवाताल र रुपातालको अतिक्रमण नियन्त्रण, प्रदूषण न्यूनीकरण, संरक्षण र विकासका लागि वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयलाई निर्देशन गरिएको ।
- नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने औषधोपचार र अन्य आर्थिक सहायता सम्बन्धमा व्यवस्थापिका संसद, अर्थ समितिको निर्देशन अनुरूप कार्यविधि तयार गरी अर्थ समितिमा पठाइएको ।
- आपूर्ति व्यवस्थामा देखापरेको असहज परिस्थितिका कारण मुलुकको अर्थतन्त्र लगायत विभिन्न क्षेत्रमा परेको असर र पर्न सक्ने प्रभावको बारेमा सबै निकायहरूबाट विवरण माग गरी एकीकृत विवरण तयार गरिएको ।
- चिकित्सा शिक्षा सम्बन्धी नीति तर्जुमा उच्चस्तरीय कार्यदलको प्रतिवेदन, २०७२ सम्बन्धमा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्, सामाजिक समितिबाट भएका निर्णयहरू कार्यान्वयनको अनुगमन गरिएको ।

❖ **लगानी बोर्ड:**

- पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजनामा बोर्डको मिति २०७१/३०/१२ को सत्रौं बैठकले CWE (China Water and Energy Investment Corporation) लाई अमेरिकी डलर १.६ बिलियनको वैदेशिक लगानी गर्न स्वीकृति दिइएको ।
- माथिल्लो कर्णाली जलविद्युत आयोजनाका लागि नेपाल सरकार र **GMR-ITD Consortium** का बीच परियोजना विकास सम्झौता (PDA) भई सोही अनुसार कार्य अगाडि बढेको ।
- नेपाल सरकार र SJVN ARUN-3 Power Development Company बीच अरुण तेस्रो जलविद्युत आयोजनामा परियोजना विकास सम्झौता (PDA) मा हस्ताक्षर भई कार्य अगाडि बढिरहेको ।
- माथिल्लो मर्स्याङ्दी जलविद्युत आयोजनाको विकासकर्ता Himtal Hydropower Company Pvt. Ltd. सँग आयोजना विकास सम्झौता (PDA) वार्ताको औपचारिक वार्ता पूर्वका कार्यहरूमा छुलफल जारी रहेको ।
- January, 2014 मा कृषि विकास मन्त्रालयबाट लगानी बोर्डको कार्यालयमार्फत् सञ्चालन गर्न हस्तान्तरण गरिएको रासायनिक मल उत्पादन कारखाना परियोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन कार्यको लागि (आशय - पत्र) **EoI** माग गरिएको ।
- काठमाण्डौ उपत्यकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा प्रस्ताव पेश गर्ने कम्पनीहरूको बारेमा स्थलगत रूपमा यथार्थ जानकारी लिने क्रममा लगानी बोर्डका सह-सचिवको नेतृत्वमा तीन सदस्यीय टोलीले जर्मन, फिनल्याण्ड, स्वीडेन र भारतमा स्थलगत भ्रमण अवलोकन गरी प्रतिवेदन पेश गरेको ।
- नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबीच समन्वयको आवश्यकता महशुस गरी One Window Service को परिकल्पना स्वरूप लगानी स्वीकृत गर्ने निकायहरू सम्मिलित लगानी सहजीकरण समन्वय समिति गठन भएको ।

❖ **राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र:**

- गत आ.व.बाट जिम्मेवारी सरी आएको ५३६ र चालु आ.व. २०७२/७३ को फागुनसान्तसम्म दर्ता भएका ४७५ गरी जम्मा १०११ उजुरी रहेकोमा ३३० वटा (३३ प्रतिशत) उजुरी फछ्यौट गरिएको ।
- भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रमका क्रममा जिल्लास्तरमा १६ वटा विद्यालयमा सदाचार प्रवर्द्धन कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- प्राविधिक परीक्षण प्रयोगशालाका लागि Non Destructive Test (NDT) सम्बन्धी मेसिन उपकरण खरिद गर्न बोलपत्रको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको ।
- भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय अन्तरगतको Bridge Improvement Maintenance Project अन्तरगत SRN Bridge १३ वटाको प्राविधिक परीक्षणका लागि सम्झौता भइरहेको । राष्ट्रिय गौरवका आयोजना ११ वटा तथा अन्य आयोजनाका १७ वटा गरी २८ वटा प्याकेजको मूल्यांकन भइरहेको ।
- चालु आर्थिक वर्षमा प्राविधिक परीक्षकको १४ औं समूहको तालिम सम्पन्न भई २५ जना प्राविधिक परीक्षण सम्बन्धी विज्ञ तयार गरिएको ।
- नेपाल सरकारका मन्त्रालय, विभाग एवं जिल्लास्तरका सरकारी कार्यालय, संस्थान समेत गरी ३१० वटा निकायहरूमा कार्यालय समयपालना र पोशाक अनुगमन गरिएको ।

❖ सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय:

- कार्यालयको Website मा १७ वटा सार्वजनिक निकायहरूको e-bidding सम्बन्धी Public Entity Name Add गरी Admin Register गरिएको ।
- e-bidding सम्बन्धी तीन दिने क्षमता अभिवृद्धि तालिम एक र एक दिने तालिम २२ वटा सम्पन्न गरिएको ।
- विभिन्न चौबीस वटा सार्वजनिक निकायहरूलाई राय परामर्श प्रदान गरिएको ।

❖ सुदूर पश्चिम विकास आयोग:

- सुदूरपश्चिम क्षेत्रको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा भएका समस्या/अपठ्याराहरूको पहिचान र समाधानार्थ सरोकारवाला बीच दुई पटक गोष्ठी सम्पन्न गरिएको ।
- आयोगको परिचयात्मक र आगामी योजना तर्जुमा सम्बन्धमा विषयगत निकाय, राजनैतिक दल, नागरिक समाज, पत्रकार, बुद्धिजीवीबीच अन्तरक्रियात्मक छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- दिपायल विमानस्थलको पुनः सुचारु हुन सक्ने/नसक्ने सम्बन्धमा अध्ययन गर्न परामर्श सम्बन्धी बोलपत्र आव्हान भई सम्झौता भइसकेको र बोलपत्रदाताले अध्ययन सम्पन्न गरी प्रतिवेदन दिन बाँकी रहेको ।
- सेती प्राविधिक शिक्षालय र गोकुलेश्वर कृषि क्याम्पसको विस्तार तथा स्तरोन्नति सम्बन्धमा अध्ययन गर्न परामर्श सम्बन्धी बोलपत्र आव्हान भई सम्झौता भएको ।
- सुदूरपश्चिम क्षेत्रको समग्र सामाजिक र आर्थिक विकास सम्बन्धी मध्यकालीन र दीर्घकालीन तथा विषयगत विकास नीति तर्जुमा गर्न परामर्श सम्बन्धी बोलपत्र आव्हान भई सम्झौताको चरणमा प्रवेश गरेको ।

❖ नेपाल ट्रष्टको कार्यालय:

- हेमागृहको मर्मत सम्भार गर्ने कार्यको सम्झौता सम्पन्न भै कार्य आदेश दिइएको ।
- गोकर्ण र नुवाकोटस्थित जग्गामा baundrywall निर्माण र घर मर्मत सम्झौता भै कार्यसुरु भएको ।
- दियालो बंगला मर्मत सम्भार कार्य सम्पन्न हुने अवस्थामा पुगेको ।
- गोकर्णस्थित जग्गामा नाली निर्माण सम्झौता भै कार्य सम्पन्नको अन्तिम अवस्थामा पुगेको ।
- ट्रष्टको स्वामित्वमा रहेका जग्गा तथा भवनहरूको मूल्याङ्कन Assets valuat गर्ने (दरबारमार्ग काठमाडौं, हेटौडा, पोखरा) कार्य भैरहेको ।
- ट्रष्टको स्वामित्वमा रहेका (दरबारमार्ग, कमलादी, हेटौडा, ताहाचल सोल्टीमोडको सर्पिंग कम्प्लेक्स) को लीज आउट गर्ने विषय उपर छलफल जारी रहेको ।
- पोखरा रत्नमन्दिर परिसरका वनस्पतिहरूको प्रजाति तथा संख्या पहिचान कार्य सम्पन्न भएको । थानसिंग, हेटौडा, पोखरा, र दियालो बंगला बंगैचाको स्याहार, सम्भारलाई नियमितता दिईएको ।

❖ गरिबी निवारण कोष:

- आयमुलक कार्यक्रमको लागि सामुदायिक संस्थालाई ३०५८ परियोजना सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ५४० परियोजना सम्पन्न भएका ।

❖ कर्णाली विकास आयोग:

- कर्णाली विकासको १० वर्ष योजनाको आधारपत्र तयारीको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको ।
- जुम्ला जिल्लामा कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरूको चौमासिक प्रगति समीक्षा सम्पन्न भएको ।

१०. आ.व. २०७२।७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको प्रगति विवरण:

ब.बु. नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७३ वैशाखसम्मको प्रगति
२९	विशेष अधिकार सहितको उच्चतम नेतृत्व, सुनिश्चित आर्थिक स्रोत, निर्दिष्ट कार्यक्षेत्र, नागरिक पृष्ठपोषणको व्यवस्था, चुस्त व्यवसायिक संरचनाको रूपमा स्थापित पुनर्निर्माण प्राधिकरणलाई छिट्टै पूर्णता दिइनेछ । यसबाट जनताको चाहना बमोजिम पुनर्निर्माण र पुनस्थापनाको कार्य पूरा हुने विश्वास लिइएको ।	राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण गठन भएको छ । प्राधिकरणको राष्ट्रिय परामर्श परिषद् निर्देशक समिति, कार्यकारी समिति र सचिवालय समेतको गठन भएको छ । भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणको लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहायता परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउन स्थानीय विकास साझेदारहरूसँगको बैठक सम्पन्न भएको ।
३०	राष्ट्रिय योजना आयोगले गरेको विपद् पछिको आवश्यकता पहिचान अध्ययनको आधारमा पुनर्निर्माणको पहिलो चरणको लागत करिब रु. ६ खर्ब ६७ अर्ब हुने देखिएको छ । पुनर्निर्माणका कार्यहरूलाई द्रुत गतिमा अगाडि बढाउन यस्तो खर्च "राष्ट्रिय पुनर्निर्माण कोष" बाट व्यवस्थापन गरिनेछ । यस कोष अन्तर्गत आन्तरिक र बाह्य स्रोतबाट संचालित हुने परियोजना र नगदका साथै पुनर्निर्माण कार्यमा आम नागरिकको सहभागिता र अपनत्व बढाउन पुनर्निर्माण ऋणपत्र जारी गरी संकलित रकम जम्मा गरिनेछ । आर्थिक वर्षको	• नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम भूकम्पपीडितका लागि प्रति परिवार दशहजार रुपैयाँ नगद अनुदान उपलब्ध गराउन २०७२ मंसिर १५ मा रु. ६ अर्ब २ करोड ५६ लाख ७० हजार र २०७२ फागुनमा रु. १ अर्ब १२ गरी जम्मा रु. ७ अर्ब १४ करोड निकासा गरिएको । • तेइस (२३) जिल्लाका भूकम्प प्रभावितहरूलाई न्यानो कपडाका लागि रु. ६,८६,१४,५००००।- निकासा गरिएको । • भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण र पुनःस्थापनाका लागि राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापना नीति, २०७२ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको । • भूकम्पबाट भत्केका घरमा काठ र काठ

ब.बु. नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७३ वैशाखसम्मको प्रगति
	मध्यममा प्राप्त हुने रकम समेत यसैमा जम्मा हुने व्यवस्था मिलाएको छु । आगामी आर्थिक वर्षका लागि यस कोषमा रु.७४ अर्ब विनियोजना गरेको छु । यसमध्ये आवासका लागि रु.५० अर्ब, सार्वजनिक भवनका लागि रु.३ अर्ब, पुरातात्विक संरचनाका लागि रु.२ अर्ब, अन्य भौतिक पूर्वाधारका लागि रु.७ अर्ब, उत्पादन क्षेत्रका लागि रु. ६ अर्ब र सामाजिक क्षेत्रका लागि रु. ६ अर्ब खर्च गरिनेछ ।	जन्य सामग्री ओसारपसार स्थानान्तरण गर्ने कार्यविधि २०७२ स्वीकृत । • पुनर्निर्माण प्राधिकरणको सार्वजनिक खरीद सम्बन्धी कार्यविधि तयार भएको छ । • भूकम्पबाट प्रभावित जिल्लामा विभिन्न २९ वटा संस्थाहरूबाट १०६०० युवा स्वयंसेवकहरू उद्धार तथा राहत कार्यमा परिचालन गरिएको । • धुवौंमुक्त घर कार्यक्रम अन्तर्गत भूकम्प प्रभावित जिल्लाका घरपरिवारहरूलाई १२,६५३ सुधारिएको चुलो वितरण गरिएको ।
७१	कर्णाली क्षेत्रको विकासका लागि हाल कार्यान्वयनमा रहेका कार्यक्रमहरूलाई तीव्रता दिइनेछ । कर्णाली रोजगार कार्यक्रमका साथै कर्णाली क्षेत्रका लागि लक्षित सामाजिक सुरक्षाका कार्यहरूलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।	दश वर्षे कर्णाली विकास योजना तयारीको प्रक्रियामा रहेको ।
७४	जुम्लामा विशेष आर्थिक क्षेत्र स्थापनाका लागि अध्ययन कार्य पूरा गरी आवश्यक जग्गा प्राप्ति र पूर्वाधार विकासको कार्य शुरु गरिनेछ । जुम्ला जिल्लामा पाँच मेगावाट क्षमताको जवा खोला जलविद्युत आयोजनाको अध्ययनका लागि बजेट व्यवस्था । कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न रु. २५ करोड विनियोजन ।	कर्णाली अञ्चलको उर्जाको माग तथा आपूर्ति जलविद्युतबाट पूरा गर्न ५ वटै जिल्लामा मध्यम खालका जलविद्युत उत्पादन प्रसारण आयोजना निर्माणका लागि गिरीखोला जलविद्युत आयोजना जुम्ला र खत्याड खोला जलविद्युत आयोजना मुगुको सम्भाव्यता अध्ययन कार्य उर्जा मन्त्रालयको कार्यक्रममा समावेश भई शुरु भएको ।

ब.बु. नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७३ वैशाखसम्मको प्रगति
७५	कर्णाली अंचलको पर्यटकीय पूर्वाधार विकासका लागि प्याकेज कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने । कर्णाली राजमार्ग र विमानस्थलहरूको स्तरोन्नति गरी आवागमन सहज बनाइने । मुगुको रारा लगायतका क्षेत्रहरूमा सुविधा सम्पन्न पर्यटकीय होटल तथा रिसोर्ट निर्माण गरी संचालन गर्न चाहने निजी क्षेत्रलाई कर छुट दिने विगतको नीतिलाई निरन्तरता ।	दश वर्षे कर्णाली विकास योजना तयारीको प्रक्रियामा रहेको ।
७६	सुदूरपश्चिमलाई सुन्दर क्षेत्रको रूपमा विकास गरिने । यस क्षेत्रमा रहेका धार्मिक पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको संरक्षणमा जोड दिइने । पञ्चेवर बहुउद्देश्यीय आयोजना निर्माणको आवश्यक पूर्व तयारी सम्पन्न गरी शीघ्र कार्यान्वयन प्रारम्भ गरिने । विदेशी लगानी आकर्षित गरी पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजनाको निर्माण कार्य अघि बढाइने ।	• सेती प्राविधिक शिक्षालय र गोकुलेश्वर कृषि क्याम्पसको संचालन एवं विस्तार गर्न अध्ययनका लागि परामर्शदातृ फर्मसँग सम्झौता भै कार्य आरम्भ गरिएको । • सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा प्रमुख धार्मिक स्थलहरूको पर्यटन विकास, गुरुयोजना तयारीका लागि अध्ययन गर्न परामर्शदातृ फर्मसँग सम्झौता भै कार्य आरम्भ गरिएको । • सुदूरपश्चिम क्षेत्रको समग्र आर्थिक, सामाजिक विकास सम्बन्धी मध्यकालीन दृष्टिकोण (vision) तथा विषयगत (Sectoral) विकास नीति र दीर्घकालीन योजना तर्जुमाका लागि परामर्शदातृ फर्महरूबाट प्राप्त प्राविधिक प्रस्तावको मूल्यांकन भई सकेको र आर्थिक प्रस्तावको मूल्यांकन गर्ने क्रममा रहेको ।

ब.बु. नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७३ वैशाखसम्मको प्रगति
७८	सुदूर पश्चिमाञ्चलका धनगढी, अत्तरीया, भीमदत्त र झलारी नगरपालिकाहरूमा एकीकृत सहरी पूर्वाधार विकास कार्यक्रमका लागि आवश्यक बजेट विनियोजन गरिएको। कैलालीको गेटा मेडिकल कलेजको पूर्वाधार निर्माणका लागि बजेट छुट्टयाइएको।	सुदूरपश्चिम क्षेत्रको समग्र सामाजिक र आर्थिक विकास सम्बन्धी मध्यकालीन र दीर्घकालीन तथा विषयगत विकास नीति तर्जुमा गर्न परामर्श सम्बन्धी वोलपत्र आव्हान भई सम्झौताको चरणमा रहेको।
१३८	बहुउद्देश्यीय र जलाशययुक्त विद्युत आयोजनाहरूको पहिचान, अध्ययन तथा विकासलाई प्राथमिकता दिइने। कर्णाली-चिसापानी, नौमुरे, सुनकोशी, माथिल्लो अरुण, आँधीखोला, उत्तरगंगा आयोजनाहरूको अध्ययन कार्य प्राथमिकताका साथ अघि बढाइने। निर्यातमूलक ८ सय मेगावाट क्षमताको तामाकोशी तेस्रो र ४ सय मेगावाट क्षमताको मर्स्याङ्दी जलविद्युत आयोजना निर्माणका लागि वार्ता प्रक्रिया अगाडि बढाई आगामी वर्ष सम्झौता गरिने। विप्रेषणलाई उत्पादशील क्षेत्र र पूँजी निर्माणमा उपयोग गर्न "रेमिट हाइड्रो" अवधारणा अन्तर्गत आयोजना विकास कार्य अगाडि बढाइने।	- पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजनामा लगानी बोर्डको सत्रौं बैठकले CWE (China Water and Energy Investment Corporation) लाई अमेरिकी डलर १.६ बिलियनको वैदेशिक लगानी गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको। - माथिल्लो कर्णाली जलविद्युत आयोजनाका लागि नेपाल सरकार र GMR-ITD Consortium बीच परियोजना विकास सम्झौता (PDA) भई सोही अनुसार कार्य अगाडि बढेको। - नेपाल सरकार र SJVN ARUN-3 Power Development Company बीच अरुण तेस्रो जलविद्युत आयोजनामा परियोजना विकास सम्झौता (PDA) मा हस्ताक्षर भई कार्य अगाडि बढेको। - माथिल्लो मर्स्याङ्दी जलविद्युत आयोजनाको विकासकर्ता Himtal Hydropower Company Pvt. Ltd. सँग आयोजना विकास सम्झौता (PDA) को औपचारिक वार्ता पूर्वका कार्यहरूमा छलफल जारी रहेको। - January, 2014 मा कृषि विकास मन्त्रालयबाट लगानी बोर्डको कार्यालय मार्फत् सञ्चालन गर्न हस्तान्तरण गरिएको रासायनिक मल उत्पादन कारखाना

ब.बु. नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७३ वैशाखसम्मको प्रगति
		परियोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन कार्यको लागि (आशय-पत्र) EOI माग गरिएको। - काठमाण्डौ उपत्यकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा प्रस्ताव पेश गर्ने कम्पनीहरूको बारेमा स्थलगत रुपमा नै गई यथार्थ जानकारी लिने क्रममा लगानी बोर्डको टोलीले जर्मन, फिनल्याण्ड, स्वीडेन र भारतमा स्थलगत भ्रमण अवलोकन गरी प्रतिवेदन पेश गरेको। - नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबीच समन्वयको आवश्यकता महशुस गरी One Window Service को परिकल्पना स्वरूप लगानी स्वीकृत गर्ने निकायहरू सम्मिलित लगानी सहजीकरण समन्वय समिति गठन भएको।

११. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०१०११३	मन्त्रिपरिषद्	११२,११२	१०५,९०९	९४.४७
३०१०१३३	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	९,६५७,०३४	९,६४७,२६१	९९.९०
३०१०१४३	उपप्रधानमन्त्रीको कार्यालय	१,०००	०	०.००
३०१०१५३	गरिवी निवारण कोष	३,६१३,७९९	२,०३०,६६७	५६.१९
३०१०२०३	सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय	४४,७६३	३७,९१५	८४.७०
३०१०२२३	नेपाल ट्रष्टको कार्यालय	५५,७१७	३१,१६२	५५.९३
३०१०२५३	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	७८,०२३	७४,४६९	९५.४४
३०१०३०३	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरू	८७,९१८	६७,५११	७६.७९
३०१०३१३	लगानी बोर्डको कार्यालय	२३,९९२	१९,७४७	८२.३१
३०११०१३	सूचना र प्रविधि विकास आयोजना	६७,५५२	१९,७००	२९.१६

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०११०२३	कर्णाली विकास आयोग	३०,५२९	१०,८३३	३५.४८
३०११०३३	सुदूर पश्चिम विकास आयोग	२०,५६४	७,२१०	३५.०६
	जम्मा	१३,७९३,००३	१२,०५२,३८४	८७.३८

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०१०१३४	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२३,७७९	११,७५६	४९.४४
३०१०२०४	सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय	१४,०६०	११,४०२	८१.१०
३०१०२५४	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	८४,०४०	५२,४४८	६२.४१
३०१०३०४	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरू	१६,५८६	१०,००९	६०.३५
३०१०३१४	लगानी बोर्डको कार्यालय	१२,२१०	१,२५७	१०.२९
३०११०१४	सूचना र प्रविधि विकास आयोजना	९०६,५००	२६०,९८३	२८.७९
३०११०२४	कर्णाली विकास आयोग	१,०००	९५७	९५.७०
३०११०३४	सुदूर पश्चिम विकास आयोग	१,२६५	१,२६५	१००.००
	जम्मा	१,०५९,४४०	३५०,०७७	३३.०४

१२. आर्थिक वर्ष २०७२।७३ मा विनियोजित बजेट तथा २०७२ चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०१०११३	मन्त्रिपरिषद्	१४०,३१५	११०,३८५	७८.६७
३०१०१३३	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	७,३१६,१६७	७,२५६,६२९	९९.१९
३०१०१५३	गरिबी निवारण कोष	३,५६८,६७५	१,१५६,००५	३२.३९
३०१०२०३	सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय	४६,९०७	२०,७३६	४४.२१
३०१०२२३	नेपाल ट्रष्टको कार्यालय	३४,२५८	१४,७०८	४२.९३
३०१०२५३	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	९२,७४५	४३,०९१	४६.४६
३०१०३०३	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरू	८०,६४०	४८,५६८	६०.२३

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०१०३१३	लगानी बोर्डको कार्यालय	३३,४७२	१४,५६२	४३.५१
३०११०१३	सूचना र प्रविधि विकास आयोजना	४५,५९२	२,६१७	५.७४
३०११०२३	कर्णाली विकास आयोग	२०,६२४	७,७२५	३७.४६
३०११०३३	सुदूर पश्चिम विकास आयोग	१७,१४०	६,७५७	३९.४२
३०११०५३	पुनर्निर्माण प्राधिकरण	१२१,३२८	८,५३२	७.०३
	जम्मा	११,५१७,८६३	८,६९०,३१५	७५.४५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०१०१३४	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२३,२३५	३,७७१	१६.२३
३०१०२०४	सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय	१३,३००	१,९३७	१४.५६
३०१०२२४	नेपाल ट्रष्टको कार्यालय	९,७००	६४६	६.६६
३०१०२५४	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	६०,६००	२९,२२६	४८.२३
३०१०३०४	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरू	५,१४५	२,५०७	४८.७३
३०१०३१४	लगानी बोर्डको कार्यालय	७५,३३०	७,३०३	९.६९
३०११०१४	सूचना र प्रविधि विकास आयोजना	७७८,३९५	१०,९७२	१.४१
३०११०२४	कर्णाली विकास आयोग	४४०	२९६	६७.२७
३०११०३४	सुदूर पश्चिम विकास आयोग	४१४	१०	२.४२
३०११०५४	पुनर्निर्माण प्राधिकरण	११८,४००	५,५१६	४.६६
	जम्मा	१,०८४,९५९	६२,१८४	५.७३

◆ ◆ ◆

अर्थ मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

मुलुकको वित्तीय तथा मौद्रिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण गतिविधिहरूको व्यवस्थापन गर्ने दायित्व अर्थ मन्त्रालयमा रहको छ । सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन, वित्तीय व्यवस्थापन, राजस्व संकलन, समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व, आर्थिक विकास, वैदेशिक सहायता व्यवस्थापन, विदेशी विनिमय तथा नेपाल सरकारको अल्पकालीन र दीर्घकालीन खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यको लागि यो मन्त्रालय स्थापना भएको हो ।

२. दृष्टिकोण:

सबल वित्तीय र आर्थिक व्यवस्थापनको माध्यमबाट दिगो, फराकिलो तथा उच्च दरको आर्थिक वृद्धि हासिल गरी समग्र अर्थतन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. ध्येय:

आन्तरिक राजस्वको आधारलाई सुदृढ गर्दै उपलब्ध वित्तीय स्रोतको प्रभावकारी र समुचित उपयोगबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नमा सहयोग पुऱ्याउने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- आर्थिक व्यवस्थापन सुधार कार्यमा योगदान दिने ।
- प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा, प्राथमिक शिक्षा र ग्रामीण पूर्वाधार विकास जस्ता सामाजिक-आर्थिक पूर्वाधार र बढी मात्रामा गरिवी निवारणोन्मुख क्षेत्र अनुकूल हुने गरी सार्वजनिक खर्चको प्राथमिकीकरण गर्ने ।
- बढी भन्दा बढी राजस्व वृद्धि हुने उपाय अवलम्बन गर्ने ।
- प्रभावकारी र दक्ष सेवाको प्रत्याभूतिको लागि बजेट सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- मागमा आधारित वैदेशिक सहयोग परिचालन गर्ने र वैदेशिक सहयोगको प्रभावकारितामा सुधार गर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थानहरूमा प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापन अभ्यासहरूको प्रत्याभूति गर्ने र तिनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरूमा सुधार गर्ने ।
- विभिन्न मन्त्रालय, विभाग र निकायहरूको लागि भएको बजेट विनियोजन र तिनीहरूले प्रदान गर्ने सेवा प्रवाह प्रणाली बीचमा प्रभावकारी सम्बन्ध स्थापित गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहायनुसार रहेका छन्:

- आर्थिक तथा राजस्व नीति, आर्थिक प्रशासन र नियन्त्रण सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- आर्थिक विश्लेषण;
- आर्थिक साधनहरूको बाँडफाँड;

- मुद्रा, मौद्रिक नीति निर्धारण र कार्यान्वयन;
- नेपाल राष्ट्र बैंक, बैकिङ (नेपाल औद्योगिक विकास निगम समेत), वित्तीय संस्था तथा बीमा;
- आय व्यय विवरण (बजेट);
- राजस्व नीति र योजना;
- राजस्व प्रशासन एवं राजस्व संकलन;
- राजस्व अनुसन्धान;
- सामान्य मूल्य नीति;
- सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क र समन्वय;
- आर्थिक, बैकिङ तथा मुद्रा विषयक अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क तथा समन्वय;
- बैदेशिक ऋण, अनुदान तथा अन्य द्विपक्षीय एवं बहुपक्षीय सहायता;
- विदेशी मुद्रा विनिमय तथा नियन्त्रण;
- सार्वजनिक ऋण तथा नियन्त्रण;
- तलब, भत्ता, दैनिक भ्रमण भत्ता, निवृत्तीभरण, उपदान लगायत आर्थिक दायित्व र सेवा सुविधा सम्बन्धी विषय;
- सरकारी स्वामित्वमा रहेका संस्थानहरूको नियमन, नियन्त्रण, समन्वय र निर्देशन तथा तलब, भत्ता, बोनस, लगानी र लाभांश सम्बन्धी नीति निर्धारण;
- विद्युत बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, एसियाली विकास बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय विकास संस्था तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्था ;
- सरकारी कोषको व्यवस्थापन, सञ्चालन तथा प्रशासन;
- लेखा नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन;
- सार्वजनिक प्रतिष्ठानको निजीकरण, अनुगमन र नियमन;
- सार्वजनिक संस्थानको प्रशासन, नीति निर्माण र समन्वय;
- राजस्व र आर्थिक प्रशासन तालिम;
- पूँजी बजार;
- सार्वजनिक लगानी;
- महालेखा परीक्षकको कार्यालय;
- कर्मचारी सञ्चय कोष;
- नागरिक लगानी कोष;
- सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड;
- सम्पत्ति शुद्धीकरण;
- युवा स्वरोजगार सम्बन्धी;
- अवकाश कोष;
- नेपाल लेखापरीक्षण सेवाको सञ्चालन;

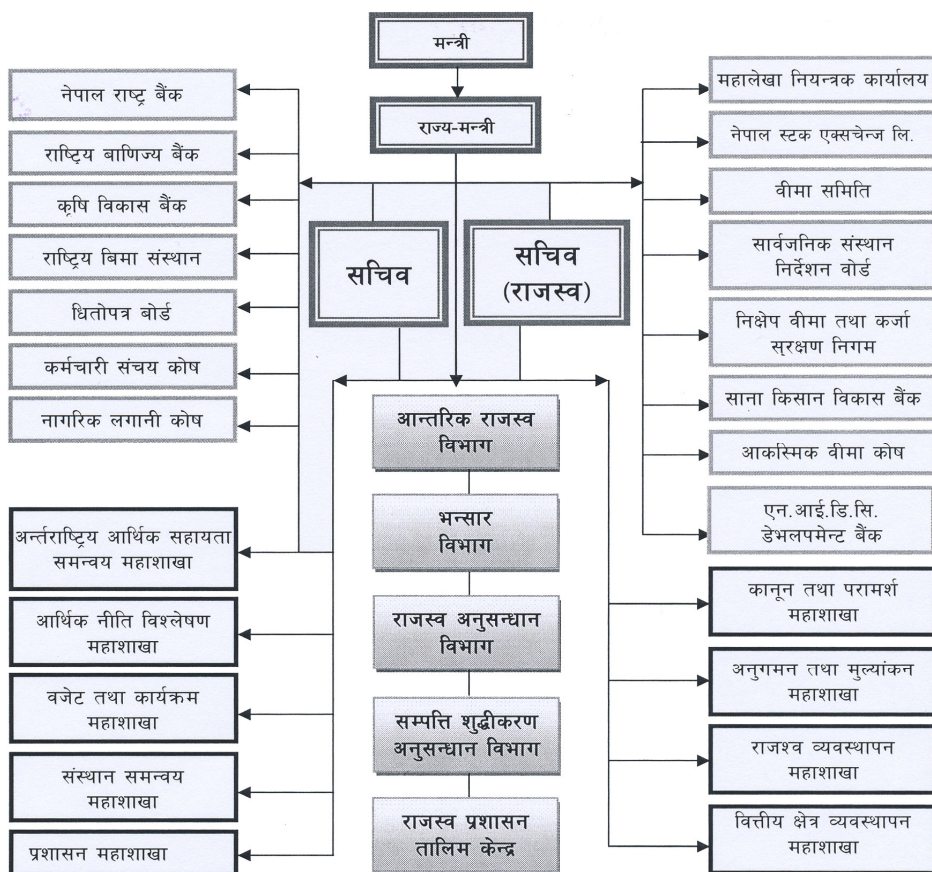
७. कानुनी व्यवस्था:

अर्थ मन्त्रालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कार्यहरू सम्पादन गर्ने सिलसिलामा मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरूले निम्नानुसारका कानून प्रयोग गरी आफ्नो कार्य सम्पादन गर्ने गरेका छन् ।

- नेपालको संविधानको संघीय आर्थिक कार्यप्रणाली सम्बन्धी विषयमा उल्लिखित धाराहरू ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति, २०७२
- विकास सहायता नीति, २०७१
- निकासी पैठारी नियन्त्रण ऐन, २०१३
- विदेशी विनिमय (नियमित) गर्ने ऐन, २०१९
- खाद्य ऐन, २०२३
- राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१
- मदिरा ऐन, २०३१
- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२
- राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२
- आयकर ऐन, २०५८
- अन्तःशुल्क ऐन, २०५८
- भन्सार ऐन, २०६४
- सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४
- कसूरजन्य सम्पत्ति तथा साधन (रोक्का, नियन्त्रण र जफत) ऐन, २०७०
- सालवसाली आर्थिक ऐन
- उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४
- औषधी ऐन, २०३५
- खानी तथा खाद्य पदार्थ ऐन, २०४२
- वन ऐन, २०४९
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३
- हातहतियार खरखजाना ऐन, २०१९
- सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९
- विष्फोटक पदार्थ ऐन, २०१९
- पेटेन्ट, डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०१९
- भन्सार नियमावली, २०६४
- मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३
- आयकर नियमावली, २०५९
- अन्तःशुल्क नियमावली, २०५९
- मदिरा नियमावली, २०३३

- रासायनिक मल निर्देशिका, २०५७
- रासायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५
- नेपाल सवारी प्रदुषण मापदण्ड, २०५६
- वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको मिति २०६६/७/१६ को सूचना
- निजी गुण्टा, झिटी भारी सम्बन्धी सूचना
- WTO/WCO का विभिन्न अनुबन्धहरू
- SAARC/SAFTA का सम्झौता र अनुबन्धहरू
- नेपाल सरकारका निर्णयहरू आदि ।

द. अर्थ मन्त्रालयको संगठन संरचना:

९. आ.व .२०७२/०७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

९.१. सार्वजनिक व्यवस्थापन एवं सामान्य प्रशासन:

- राजस्व समूहमा कायम रहेको शैक्षिक योग्यता परिमार्जनका लागि अवधारणा पत्र तयार गरी सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा पठाइएको ।
- जिन्सी निरीक्षण कार्य समाप्त गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- पुस्तकालयको सुदृढीकरण कार्य सम्पन्न गरिएको ।
- मन्त्रालयको विद्युतीय हाजिर प्रणालीको स्तरोन्नतिको कार्य प्रारम्भ गरिएको ।
- मन्त्रालयमा दर्ता, चलानी र पत्र व्यवस्थापनमा Office Automation System सञ्चालन गर्न परीक्षण (Live Testing) को कार्य सुरु भएको ।
- केन्द्रीय आर्थिक विवरण तयार गरी महालेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउने कार्य सम्पन्न भएको ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट प्राप्त विभिन्न उजुरीहरूको छानविन कारवाहीका सम्बन्धमा तदारुकता देखाइएको साथै मन्त्रालयलाई भएका निर्देशनहरू नियमित रूपमा कार्यान्वयन गरिएको ।
- मन्त्रालयमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि आवश्यक विभिन्न तालिम संचालन गरिएको ।
- मन्त्रालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्न नेपाल टेलिभिजनबाट अर्थको अर्थ कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको ।
- चालु आ.व.मा रु.६,३९७,५३४ हजार बेरुजू फछ्यौट गर्न बाँकी रहेकोमा हाल सम्म रु २,०७८,८१२ हजार फछ्यौट भै ३२.४९ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको साथै बाँकी बेरुजू रकम फछ्यौटका लागि तदारुकताकासाथ कार्य भैरहेको ।
- मन्त्रालयमा कायम रहेको सूचना प्रविधिलाई व्यवस्थित गर्ने सिलसिलामा नेटवर्क सर्भर स्तरोन्नति, सूचना प्रविधि उपकरणका सम्बन्धमा Reduntant Internet, VMware Vcentre लाइसेन्स खरिद र एन्टीभाइरस क्यास्पेरस्की सफ्टवेयर खरिद गरी सेवालाई सुचारु, शसक्त एवं स्तरोन्नति गरिएको साथै आर्थिक नीति विश्लेषण महाशाखासँग सम्बन्धित Public Debt Operations & Managent Software (DOMS) अन्तर्राष्ट्रिय बोलपत्र आह्वानबाट प्रस्तावित बोलपत्रहरूको प्राविधिक विषयमा मूल्यांकन गर्ने कार्य भै रहेको ।
- मन्त्रालयको सूचना प्रविधि प्रणालीमा सुधार गरी महाशाखा प्रमुखबाट अनुगमन गर्ने प्रणालीको विकास गरिएको ।
- सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यू समक्ष पेश भएका अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, महालेखा परीक्षकको कार्यालय तथा लोक सेवा आयोगको वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लिखित यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विषयहरू कार्यान्वयन गरिएको ।
- नेपाल सरकारको National Portal मा अर्थ मन्त्रालयको तर्फबाट समावेश गर्नुपर्ने विषयहरू समावेश गर्ने व्यवस्था मिलाइएको ।
- भ्रष्टाचार विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी एवं राष्ट्रिय कार्ययोजना बमोजिम यस मन्त्रालयका तर्फबाट सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू यथासमयमा नै पूरा गरिएको ।
- मन्त्रालयको दैनिक कार्यसंचालनमा Online System शुरुवात गरिएको ।

- मन्त्रालय र मातहतका निकायमा कार्यरत कर्मचारीहरूको सरुवा काज तथा पदस्थापनाका लागि मापदण्ड स्वीकृत गरिएको ।
- मन्त्रालयमा काम नलाग्ने भएका पुराना कम्प्युटर, फर्निचर लगायतका पूँजिगत सम्पत्तिहरूको लिलामीका लागि अन्य प्रकृया पूरा गरी सूचना प्रकाशन गरिएको ।
- सूचना प्रविधि सम्बन्धी उपकरण खरिदका लागि खरिद प्रकृया अगाडि बढाइएको साथै बिगुल संचालनको लागि Software खरिदको सम्झौता गरिएको ।
- अर्थ मन्त्रालयमा ऋण व्यवस्थापन महाशाखा गठन गर्नको लागि संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण कार्य अन्तिम चरणमा रहेको ।
- मन्त्रालयको भवनमा पर्याप्त स्थानको अभावलाई परिपूर्ति गर्न नयाँ संरचना प्रिफेब निर्माण गर्न प्रकृया अगाडि बढाइएको ।
- आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी Software मा आर्थिक प्रशासनका आम्दानी एवं खर्च विवरणलाई प्रविष्टि गरी वित्तीय अनुशासन र कुशलतालाई प्रवर्द्धन गरिएको ।

९.२ राजस्व व्यवस्थापन महाशाखा

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा राजस्व संकलनको प्रगति विवरण

आ व २०७२।७३ चैत्र महिनासम्मको राजस्व असुली विवरण						रु हजारमा.		
सिन.	शीर्षक	वार्षिक लक्ष्य	७२/२०७१	२०७२।७३ चैत्रसम्मको		तुलनात्मक असुली प्रतिशत		
			चैत्र सम्मको असुली	लक्ष्य	असुली	वर्षिक लक्ष्यको प्रतिशत	चैत्र महिनासम्मको प्रतिशत	गत आ व को यसै अवधिसम्मको प्रतिशत
१	भन्सार महशुल	८३२९१७८७	४६३८६६६३	४९९७००८७	४०४०४७४३	६१	८४	११०
	पैठारी	७८४८२४१६	४३१४०४९६	४६४७९४०९	४७६९६८९९	६१	८४	११०
	निकासी	८४६२८३	२४३८२४	६०९३२४	१२९३९३	१४	२१	१४९
	भन्सारको अन्य आय	४२१४६४	३१२६६७	३७४४२७	४०७९६३	७८	१०९	३०
	कृषि सुधार शुल्क	३३४१४२३	२६६९६७४	२४०४८२६	२२७०४८८	६८	९४	११४
२	मूल्य अभिवृद्धि कर	१४०८९९६४३	८३३७९७६९	१०१४६४७२३	७४७१७८४८	४३	७४	११०
	उत्पादन, बिक्री सेवा	४८१८०१४२	२८४२९४१८	३४८१२४३४	३४३३४९४६	७१	९९	२०
	पैठारी	९२७११४११	४४८४०३४१	६६७४२२८९	४०३८१८९२	४४	६०	१२६

३	अन्तःशुल्क	६५८११९७८	३७९४२०९०	४६७१७९४९	४१०७०४२७	६२	८८	८
	आन्तरिक उत्पादन	३५९४५७९२	२०६६२११५	२५२१४२९४	२३३१४६७९	६५	९२	१३
	पैठारी	२९८६६१८६	१७२२५१७३	२१५०३६५५	१७५५५८४८	५९	८३	३
४	स्वास्थ्य सेवा कर	८२८७७४	५१७०३९	७५०४९४	६१२००२	७४	८२	१८
५	शिक्षा सेवा शुल्क	६४६८४८	३८९०९७	५३४४१३	४५१३०८	७०	८४	१६
६	आयकर	१०९०७४७४४	६३४०७९५७	७६१७०२६३	७५६८१५१५	६९	९९	१९
	आयकर	९७६७०९३७	५७००१५१६	६८२१४३३३	६८२६९७८३	७०	१००	२०
	घरजग्गा बहाल कर	३२०९५८०	१८२५००७	१९०७२२०	२१८१४२८	६८	११४	२०
	व्याज कर	८१९४२२६	४५८१४३४	६०४८७१०	५२३०३०४	६४	८६	१४
७	रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१२०११०००	७९९२८६२	९९९९४८९	५१४७२५६	४३	५१	१३६
८	सवारी साधन कर	६४५००००	४६०८१०७	५३३३१६४	५६८४१८४	८८	१०७	२३
९	अन्य कर	८००४२१७	७८१७४१६	६००३१६२	६१०६७००	७६	१०२	१२२
	जम्मा कर राजस्व	४२७०११००१	२६२४४१०००	३०७०४३७४४	२५९९७६०८३	६१	८५	११
१०	जम्मा गैर कर राजस्व	४८००१०९९	२९०१६०००	३४८१७२११	३१३८६६८१	६५	९०	८
	कुल राजस्व	४७५०१२१००	२९१४५७०००	३४१८६०९५५	२९१३६२७६४	६१	८५	०

करको दायरा विस्तार सम्बन्धी विवरण

करको दायरा विस्तारका क्रममा हालसम्म देहायको संख्यामा करदाताहरू करको दायरामा रहेका छन्।

करदाताको प्रकार	२०७२/७३ चैत्र मसान्तसम्मको संख्या	हालसम्म जम्मा दर्ता संख्या
व्यावसायिक स्थायी लेखा नंबर (BPAN)	६३६१९	८२३३९०
व्यक्तिगत स्थायी लेखा नंबर (PPAN)	४६२७४	५७१६०८
जम्मा	१०९८९३	१३९४९९८

करदाताको प्रकार	२०७२/७३ चैत्र मसान्तसम्मको संख्या	हालसम्म जम्मा दर्ता संख्या
मूल्य अभिवृद्धि कर (VAT) मा दर्ता	१०१४६	१६१५८२
अन्तः शुल्क इजाजत	४१९८२	(नवीकरण तथा दर्ता)

अन्य कार्यहरू:

- देशको वर्तमान आर्थिक अवस्था र नेपाल सरकारको तत्कालको कार्यदिशा सम्बन्धी स्वेतपत्रको कार्यान्वयन तथा सीमा नाका अवरोधका कारण हुन गएको राजस्व क्षतिको परिपूरणका लागि अर्थ मन्त्रालय एवं मातहतका विभागहरूले समय सारिणी सहितको कार्यान्वयन तथा वैकल्पिक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा ल्याएको ।
- सीमा नाका अवरोध तथा आपूर्ति असहजताका कारण सिर्जना भएका समस्याका सम्बन्धमा निजी क्षेत्रका प्रतिनिधि संस्था एवं उद्यमी व्यवसायी र सरकारी निकायहरूबाट अर्थतन्त्रको सबलीकरणका लागि विभिन्न माग एवं सुझावहरू प्रस्तुत भएका थिए । नेपाल सरकार (मा. अर्थमन्त्रीस्तर) को मिति २०७२/०८/२८ को निर्णयानुसार तत्कालिन अवस्थाको विश्लेषण गरी उपयुक्त सुझाव दिन निजी क्षेत्र समेतको प्रतिनिधित्व रहने गरी श्री सचिव(राजस्व)को संयोजकत्वमा गठित उच्चस्तरीय राहत सिफारिस समितिले मिति २०७२/०९/१२ मा विभिन्न सुझावसहित पेश गरेको प्रतिवेदनमा सिफारिश गरिएका सुझावहरू कार्यान्वयन र सहजीकरणका लागि विभिन्न निकायहरूमा पठाइएको तथा कतिपय सुझावहरूका हकमा अर्थ मन्त्रालयबाट समेत कार्यान्वयन र सहजीकरण व्यवस्था गरिएको ।
- अर्थ मन्त्रालयका सचिव र मातहत विभागहरूका महा-निर्देशकहरूबीच यस आर्थिक वर्षका लागि लक्षित राजस्व असुली पूरा गर्न, सम्भावित राजस्व चुहावट नियन्त्रण कार्यमा सक्रिय रहन र कार्यात्मक लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न कार्य सम्पादन सम्झौता सम्पन्न गरिएको ।
- राजस्व असुली कार्य र राजस्व चुहावट नियन्त्रण कार्यमा संलग्न अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गतका आन्तरिक राजस्व विभाग, भन्सार विभाग र राजस्व अनुसन्धान विभागका प्रमुखले आ-आफ्ना मातहत कार्यालयका कार्यालय प्रमुखहरूसँग तत् कार्यालयहरूका लागि तोकिएका सबै प्रकारका वार्षिक लक्ष्य हासिल गर्नेगरी कार्य सम्पादन सम्झौता सम्पन्न गरिएको ।
- आर्थिक वर्षको प्रारम्भमै राजस्व व्यवस्थापन महाशाखाले अर्थ मन्त्रालय र मातहतका सबै विभागहरूले चालु आर्थिक वर्षमा सम्पादन गर्ने प्रस्तावित नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न मुख्य मुख्य कृयाकलापहरू समय-सारिणी सहितको कार्यान्वयन कार्ययोजनाको तयार गरिएको ।
- अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत स्वायत्त निकायको रूपमा रहनेगरी केन्द्रीय राजस्व बोर्डको गठनका लागि कानूनको तर्जुमा गर्न परामर्शदाताको छनौटका लागि बोलपत्र आह्वान भई मूल्याङ्कनको कार्य भइरहेको ।

- राजस्व सम्बन्धी ऐनहरूलाई अद्यावधिक गरी एकीकृत कर संहिता (Tax Code) तयार गर्ने सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त विज्ञ सम्मिलित कार्यटोलीले मस्यौदा तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको ।
- E-commerce र कर प्रणाली सम्बन्धी अवधारणापत्र स्वीकृत भई अध्ययनको चरणमा रहेको ।
- सरकारले राजस्व छुट प्रदान गर्न गरेका निर्णयहरू विद्युतीय माध्यममा अभिलेखिकरण गरी सुरक्षित राख्ने, सार्वजनिकीकरण गर्ने एवं जन प्रतिनिधिहरू समक्ष यथा समयमा प्रस्तुत गर्न सरल हुने गरी राजस्व छुट सम्बन्धी सफ्टवेयर तयार भई परीक्षणको चरणमा रहेको ।
- राजस्व संकलनको एकीकृत तथ्याङ्क प्रणाली स्थापना गर्ने क्रममा काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर ११ जिल्लामा Revenue Management Information System लागू भइसकेको ।
- मन्त्रालयमाका उच्च नेतृत्व तहबाट राजस्व असुली तथा चुहावट नियन्त्रण कार्यमा कार्यरत कार्यालयहरूको स्थलगत अनुगमन, अवलोकन तथा निरीक्षण भ्रमण गरी राजस्व असुली तथा कार्यात्मक लक्ष्यहरू लक्ष्यानुसार हासिल गर्न मौखिक एवं लिखित निर्देशन प्रदान गरिएको ।
- मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भई वार्षिक रु. ५ करोड भन्दा बढी कारोबार गर्ने करदाताहरूले रु. १ लाख भन्दा बढीको खरिद विक्रीको विवरण कर विवरण दाखिला गर्दाकि अवस्थामा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- वार्षिक रु. ४० लाख भन्दा बढी आय आर्जन गर्नेले अनिवार्य रूपमा आय विवरण पेश गर्नुपर्ने प्रावधानका सम्बन्धमा आय विवरणको ढाँचा तयार भई कार्यान्वयन हुने क्रममा रहेको ।
- करदाताहरूले पेश गर्नु पर्ने कर विवरण, आय विवरण र सोका सहयोगी विवरण तथा फारामहरूमा समयानुकूल परिमार्जन गरी करदाता मैत्री, सरल एवं राजस्व संरक्षित पारिएको ।
- कर बक्यौता व्यवस्थापन गर्न गत आर्थिक वर्षमा गठन भएको कर फछ्यौट आयोग समक्ष १७२६ निवेदनहरू बक्यौता फछ्यौटका लागि दर्ता भएकामा १०६९ निवेदन उपर कारवाही गरी रु. ९ अर्ब ५५ करोड रकम दाखिला गराउने अन्तिम निर्णय गरी आयकर मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क सम्बन्धी बक्यौताको समायोजन गरिएको ।
- कर प्रणालीलाई सरलीकृत गर्न यस आर्थिक वर्षमा जग्गा तथा घरजग्गा निसर्गमा पूँजीगत लाभ कर सम्बन्धी निर्देशिका र क्यासिनोको आकस्मिक लाभकर सम्बन्धी निर्देशिका जारी गरिएको ।
- आर्थिक ऐन, २०७२ ले व्यवस्था गरेको २०६० साल असार मसान्तसम्म लगत कायम भई असुल उपर हुन नसकेका आयकर, होटल कर, मनोरञ्जन कर, ठेक्का कर र विक्रीकर बक्यौता मध्ये प्रति लगत रु. २० हजार सम्मको बक्यौता अपलेखन गर्ने प्रावधान बमोजिम कुल ३६०१६ वटा लगतबाट रु. १५ करोड ७८ लाख ३९ हजार ५४५ बराबरको बक्यौता अपलेखन गरिएको ।
- कर बक्यौता व्यवस्थापन गर्नका लागि स्थायी प्रकृतिको विवाद निरुपण संयन्त्र गठन गर्ने सम्बन्धमा एक अध्ययन कार्यदल गठन गरी अध्ययन भई रहेको र प्रतिवेदन पेश गर्ने क्रममा रहेको ।
- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ राजस्व चुहावट नियन्त्रण ऐन २०५२, आयकर ऐन २०५८, अन्तःशुल्क ऐन २०५८, तथा भन्सार ऐन, २०६४ बमोजिम तर्जुमा गर्नुपर्ने निर्देशिका एवं कार्यविधिहरू

तर्जुमा गर्ने तथा जारी भैसकेका निर्देशिकाहरू तथा कार्यविधिहरूमा समयानुकूल परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको ।

- आर्थिक ऐनले प्रदान गरेका छुट सुविधा एवं सहूलियतका योजना (Scheme) हरूको कार्यान्वयन गरिएको ।
- गत आर्थिक वर्षमा गठन भएको उच्चस्तरीय कर प्रणाली पुनरावलोकन आयोगले दिएका सुझावहरू कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा कार्यटोली गठन भई कार्यान्वयनको समयबद्धता सहितको प्रतिवेदन पेश भएको ।
- करदाताहरूले बुझाउनु पर्ने कर रकम विद्युतीय माध्यमबाट भुक्तानी गर्ने, आय विवरण बुझाउने म्याद थपको सूचना तथा आय विवरण बुझाउने सम्बन्धी सन्देश र कर चुक्ता प्रमाण पत्र जारी सम्बन्धी व्यवस्था एकीकृत कर प्रणालीबाटै हुने गरी पूर्वाधार तयार पारी करदाताको कर परिपालना लागत कम गराउने कार्य भइरहेको ।
- अर्थ मन्त्रालय र मातहतका विभागहरूको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी संगठनात्मक पुनर्संरचना गर्ने कार्य भइरहेको ।
- विभिन्न मुलुकहरूसँग दोहोरो कर मुक्ति सम्झौता गरी लगानी आकर्षित गर्ने क्रममा मित्रराष्ट्र बंगलादेशसँगको त्यस्तो सम्झौता प्रकृया अन्तिम चरणमा रहेको ।
- आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को शुरुदेखि सबै भन्सार कार्यालयहरूको कार्यमूलक कार्यप्रणाली (Functional System) लागू गरिएको ।
- अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा सहजीकरण ल्याउन स्वचालित अनुगमन प्रणालीको विकास, आसिकुडा++ बाट आसिकुडा वर्ल्डमा स्तरोन्नति जस्ता आधुनिकतम प्रविधिको विकास र विस्तार गरी भन्सार प्रशासनलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको बनाउने कार्य भइरहेको ।
- भन्सार कार्यालयबाट आयात निर्यात हुने मालवस्तुको संकेत नम्बर, महशुलदर आदिको जानकारी दिन Mobile Apps को निर्माण भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- मेची र विराटनगर भन्सार कार्यालयमा Time Release Study सम्पन्न भएको ।
- भन्सार मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०६८ लाई संशोधन गरी मिति २०७२।०८।०९ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ र PCA Guidelines परिमार्जन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- Nepal National Single Window कार्यान्वयनका लागि पूर्वाधार तयार भइरहेको ।
- आयातकर्ता र निर्यातकर्ताहरूलाई आयात र निर्यातमा नियन्त्रण र सहजीकरण गर्नको लागि IE code को निर्माण भइरहेको ।

९.३ आर्थिक नीति विश्लेषण महाशाखा:

- ADB को अनुदान सहयोगमा संचालित Capital Market and Infrastructure Capacity Support Project संचालनमा रही कार्यान्वयनमा रहेको ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदबाट मिति २०७२ असोज महिनामा पारित भई लागू गरिएको ।

- सार्वजनिक निजी साझेदारी ऐन निर्माणको कार्य अगाडि बढाइएको ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति, २०७२ कार्यान्वयनको सिलसिलामा क्षमता अभिवृद्धिको लागि बंगलादेश र फिलिपिन्सको अध्ययन भ्रमण सम्पन्न भएको ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारी केन्द्र (PPP Centre) को स्थापना र उक्त केन्द्रको संरचना र कर्मचारी व्यवस्थापन सम्बन्धमा संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण भइरहेको ।
- सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन महाशाखा PDMU स्थापनाको लागि आवश्यक संरचना र कर्मचारीको व्यवस्थापनको लागि संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण भइरहेको ।
- सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन (PDMU) महाशाखाको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर खरिद गर्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धाबाट प्रस्ताव माग गरी सोको मूल्याङ्कनको कार्य भइरहेको ।
- परियोजनाको परामर्शदाताबाट सार्वजनिक निजी साझेदारी र सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन सम्बन्धमा संरचनागत, कानूनी र प्रकृयागत सुझाव सहितको प्रतिवेदन प्राप्त भई सोमा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरू बीच अन्तरक्रियात्मक छलफल गरिएको र अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त हुने अवस्थामा रहेको ।
- ❖ बेलायत सरकारको सहयोग निकाय (DFID) द्वारा संचालित वित्तीय पहुँच कार्यक्रम (Access to Finance Programme) अन्तर्गत वित्तीय पहुँच लगायत आर्थिक नीतिका सम्बन्धमा सरोकारवाला बीच एक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको ।
- ❖ **अन्य कार्यहरू:**
 - AML-CFT सम्बन्धी Asia Pacific Group (APG) को ३८ वटा देश तथा १० वटा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था सहभागी भएको APG Typologies and Capacity Bulding Workshop (16-20 November 2015) मा सम्पन्न गरिएको ।
 - सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धानको फोकल महाशाखाको हैसियतले राष्ट्रिय जोखिम मुल्याङ्कन, सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण नियमावलीको मस्यौदा तयार गर्न सहजीकरण गरिएको र अन्य समन्वयात्मक भूमिका वहन गरिएको ।
 - प्रस्तावित पूर्वाधार विकास बैंकको स्थापना सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरी माननीय अर्थमन्त्रीज्यू समक्ष पेश गरिएको ।
- ❖ दातृ निकायहरूले विभिन्न आयोजनाहरू संचालन गर्न उपलब्ध गराएको ऋण तथा अनुदान रकम उक्त आयोजना संचालन गर्न जिम्मेवारी पाएका निकायहरूलाई उक्त रकम उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारको निर्णयानुसार निम्न निकायहरूबीच सहायक ऋण तथा अनुदान सम्झौता सम्पन्न भएको छ ।
 - कावेली ए जलविद्युत आयोजनाको भाग १ कार्यान्वयनको लागि मिति २०७२/१२/०४ मा नेपाल सरकार र नेपाल जलविद्युत विकास कम्पनी बीच सहायक ऋण सम्झौता सम्पन्न भएको ।
 - मिति २०७२/०८/१८ मा नेपालका केही जलविद्युत आयोजनाहरू पुनःस्थापना गर्नका लागि नेपाल विद्युत प्राधिकरणसँग सहायक ऋण सम्झौता सम्पन्न भएको ।
 - मिति २०७२/०८/१८ मा राष्ट्रिय ग्रामिण तथा नविकरणीय उर्जा कार्यक्रम आयोजना कार्यान्वयनका लागि बैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रसँग सहायक ऋण सम्झौता सम्पन्न ।

- ❖ आ.व. २०७२/७३ को प्रथम आठ महिनामा देहायका निकायहरूमा नेपाल सरकारको निर्णयानुसार ऋण लगानीको तमसुक बनाई रु.७,९०,११,१८,७४४।६४ (अक्षरूपी सात अर्ब नब्बे करोड एघार लाख अठार हजार सात सय चौवालीस र पैसा चौसठ्ठीमात्र) ऋण लगानी गरिएको ।

ऋण लगानी तमसुक सम्बन्धी विवरण २०७२/७३

सि.नं.	निकाय	रकम	मिति	कैफियत
१	काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण	४१५०००००	२०७२।०६।२१	
२	खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड	६००००००	२०७२।०७।१७	
३	जनकपुर चुरोट कारखाना लि.	२६१७००००	२०७२।११।१८	
४	जनकपुर चुरोट कारखाना लि.	१६७८३०००	२०७२।०६।२१	
५	नेपाल ओरियन्ट म्याग्नेसाइड प्रा.लि.	८००००००	२०७२।१२।१६	
६	नेपाल ओरियन्ट म्याग्नेसाइड प्रा.लि.	२०४०७६४।७६४	२०७२।०७।१७	
७	नेपाल औषधी लि.	४५०००००	२०७२।१२।०८	
८	नेपाल औषधी लि.	५८०००००	२०७२।१२।१५	
९	नेपाल खानेपानी संस्थान	१००००००	२०७२।०६।२४	
१०	नेपाल गोरखकाली रबर उद्योग लि.	५००००००००	२०७२।१२।१५	
११	नेपाल मेटल कम्पनी लि.	८००००००	२०७२।०६।२१	
१२	नेपाल रेल्वे कम्पनी लि.	१८६६१६७०००	२०७२।१०।०३	
१३	नेपाल विद्युत प्राधिकरण	३५७३५९०९७	२०७२।०९।०२	
१४	नेशनल ट्रेडिङ लि.	३९९३८७००००	२०७२।१०।२८	
१५	नेशनल ट्रेडिङ लि.	४५००००००	२०७२।०६।२७	
१६	राष्ट्रिय उत्पादकत्व तथा आर्थिक विकास केन्द्र लि.	५००००००००	२०७२।०६।२८	
१७	राष्ट्रिय उत्पादकत्व तथा आर्थिक विकास केन्द्र लि.	२६४५६२०००	२०७२।१२।१५	
१८	साना किसान बैंक लि.	६००००००	२०७२।०६।२१	
१९	साना किसान बैंक लि.	२३०००००००	२०७२।१०।२८	

सि.नं.	निकाय	रकम	मिति	कैफियत
	कूल जम्मा	७९०११९८७४४६४		

९.४ संस्थान समन्वय महाशाखा:

- सार्वजनिक संस्थानहरूलाई व्यावसायिक निकायको रूपमा प्रतिस्पर्धी, दिगो र अर्थतन्त्रमा यथोचित योगदान दिन सक्ने बनाउन एउटै कार्यप्रकृतिका संस्थानहरूलाई एकआपसमा गाभ्ने तथा समानप्रकृतिको सेवा वितरण गर्ने संस्थानहरूलाई होल्डिङ कम्पनी अथवा छाता संगठनको रूपमा एकीकरण गरी सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न संस्थानका तालुक मन्त्रालयहरूसँग राय/प्रतिक्रिया माग भएको ।
- सार्वजनिक संस्थानहरूको स्वायत्तता तथा त्यसउपर सरकारी नियन्त्रणको स्पष्ट लक्ष्मणरेखा कोरी सरकारको स्वामित्व तथा व्यवस्थापकीय नियन्त्रणमा सञ्चालन गरिनुपर्ने संस्थानहरूमा व्यवस्थापन, मूल्य निर्धारण, वितरण जस्ता कार्यमा स्वायत्तता र नियन्त्रणको सीमा सम्बन्धी स्पष्ट नीति अवलम्बन गरी सञ्चालन गर्ने काम अगाडि बढाइएको ।
- बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न असक्षम, निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने र तलबभत्ता समेत ऋण लिएर वितरण गर्ने अवस्थामा पुगेका संस्थानका कर्मचारीहरूले पाउने सुविधा दिएर अवकाश (Pay-off) गर्ने नीति लिई यस्ता संस्थानहरू विघटन गर्ने नीति लिइए अनुरूप काम अगाडि बढेको ।
- बजार अनुगमन, मूल्य नियन्त्रण र एकाधिकार व्यापारमा नियमन गर्ने कार्यमा सरकार केन्द्रित रही सरकारले सञ्चालन गर्न आवश्यक नभएका तथा निजी क्षेत्र आकर्षित हुने संस्थानहरूलाई उपयुक्त विधि र तरिका अपनाई निजी क्षेत्रलाई सञ्चालन गर्न दिने नीति मुताविक सरकारको सेयर स्वामित्व क्रमशः घटाउने काम भएको ।
- सार्वजनिक संस्थानहरूको पुनर्संरचना तथा व्यवस्थापकीय सुधार गरी व्यावसायिक सिद्धान्तको आधारमा संगठन र व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी कर्मचारीको संख्या ठिक्क आकारमा राख्न संस्थानको कार्यप्रकृति, हाल सम्पादित कार्यसम्पादनस्तर, प्राप्त प्रतिफलको विश्लेषण गरी अनिवार्य अवकाश र स्वैच्छिक अवकाश कार्यक्रमहरू अवलम्बन गर्न लेखी पठाइएको ।
- कर्मचारी भर्ना र बढुवामा लोकसेवा आयोगको संलग्नता अनिवार्य भएकाले संस्थानहरूको यस सम्बन्धी कानून तुरुन्तै अद्यावधिक बनाउन लेखी पठाइएको ।
- नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट बोनस ऐन, २०३० को दफा ५(३) बमोजिम देहायका शर्तहरू पालना गरेको अवस्थामा मात्र बोनस वितरण गर्ने निर्णय गराई सम्बद्ध सबै सार्वजनिक संस्थानहरूलाई जानकारी दिइएको ।
- प्रोद्भावी आधार (Accrual basis) मा खर्च लेखिएको रकम अर्को आर्थिक वर्ष भित्रमा तिरिसकेको हुनुपर्ने ।
- हरेक आर्थिक वर्षको सम्भावित दायित्व (Contingent Liabilities) यकिन गरेर कोष खडा गरी रकम जम्मा गरेको हुनुपर्ने ।

- नेपाल सरकारसँग लिएको ऋण वा नेपाल सरकार जमानत बसी लिएको ऋण रकम ऋण लिंदा गरेको तमसूकको भुक्तानी तालिका बमोजिम चुक्ता गरिसकेको हुनुपर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थानहरूका कर्मचारीहरूलाई उपलब्ध गराइएका सेवासुविधाको विवरण माग गरिएको तथा सार्वजनिक संस्थानमा कर्मचारी नियुक्ति, सेवाको शर्त, पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धमा अपनाउनुपर्ने सिद्धान्त तथा नीति तय गर्न आधार (TOR) तोकी अध्ययन गर्न सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्डमा पठाइएको ।
- सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्डको विद्यमान कानुनी पक्ष, संरचनागत व्यवस्था र कार्यक्षेत्र, गठन विधि लगायतका विषयमा गर्नुपर्ने सुधार सम्बन्धमा सुझाव दिन अर्थ मन्त्रालयबाट गठित समितिबाट सुझाव लिइएको, जसमा मुख्य सुझावहरू देहायानुसार रहेका छन् :-
- सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्डको कानुनी पक्षमा गर्नुपर्ने सुधार- बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकारको बारेमा समय-समयमा कानुनी प्रश्न उठ्ने गरेको र गठन आदेशले संस्थान सञ्चालन सम्बन्धी विषयगत ऐनको व्यवस्था भन्दा पृथक्कडङ्गले काम गर्न नसक्ने भएकोले बोर्ड गठन सम्बन्धी छुट्टै ऐन तर्जुमा गर्ने । तत्काल ऐन बनाउन नसकिएमा कुनै ऐनमा आधारित भएर गठन आदेश जारी गरी विद्यमान गठन आदेशमा भएका व्यवस्थाहरूलाई ख्याल गरी संशोधन गर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्डको कार्यक्षेत्रमा गर्नुपर्ने सुधार-बोर्डबाट खासगरी सार्वजनिक संस्थानको व्यवस्थापनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई नीतिगत पृष्ठपोषण दिने ।
- बोर्डको प्रणालीगत पक्षमा गर्नुपर्ने सुधार - नेपाल सरकारका विभिन्न निकायमा अभ्यास गरिए जस्तै Public Corporation Information System (PCIS) को व्यवस्था गरी सरोकारवालाले गरेका कार्यहरू प्रविष्टि गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्डबाट गरिने नियुक्तिका पक्षमा गर्नुपर्ने सुधार - सार्वजनिक संस्थानहरूको सञ्चालक समितिमा बहुमत सदस्य र कार्यकारी प्रमुख बोर्डको सिफारिशमा मात्र नियुक्ति गर्ने पद्धति लागू गर्ने ।
- नेपाल सरकारसँग लिएको ऋण वा नेपाल सरकार जमानत बसी लिएको ऋण रकम ऋण लिंदा गरेको तमसूकको भुक्तानी तालिका बमोजिम भुक्तान गर्न ताकेता गरिएकोमा हालसम्म करिब रु.४ अर्ब असुली भएको ।

९.५ अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता समन्वय महाशाखा:

❖ वैदेशिक सहायताको प्रतिबद्धता:

चालु आर्थिक वर्षको वैशाख मसान्तसम्ममा जम्मा २६ वटा विकास आयोजना कार्यान्वयनको लागि रु. १ खर्ब ८४ अर्ब ६६ लाख ९० हजार बराबरको वैदेशिक सहायताको प्रतिबद्धता भएको छ । यस मध्ये रु.६७ अर्ब ६१ करोड १६ लाख ९० हजार अनुदान (३६.७४%) र रु.१ खर्ब १६ अर्ब ३९ करोड ५० लाख बराबरको सहलियत ऋण सहायता (६३.२६%) रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा २८ वटा आयोजना कार्यान्वयनको लागि वैदेशिक सहायताको प्रतिबद्धता रु. २ खर्ब २१ अर्ब ५८ करोड २८ लाख रहेको थियो । सो रकममध्ये भूकम्पछिको पुनर्निर्माणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहायता सम्मेलनमा विभिन्न दातृ निकाय तथा मुलुकबाट घोषणा गरिएको सहायता

रकममध्ये कुल १ खर्ब ४३ अर्ब ८२ करोड ७४ लाख बराबरको वैदेशिक सहायताको प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ । जसमा ६३ अर्ब ५९ करोड ३८ लाख बराबरको अनुदान सहायता (४४.२२%) र ८० अर्ब २३ करोड ३६ लाख बराबरको सहूलियत ऋण सहायता (५५.७८%) रहेको छ ।

❖ समीक्षा अवधिमा हासिल भएका केही महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू:

• वैदेशिक सहायतामा संलग्न आयोजनाहरूको प्रगति समीक्षा बैठक:

वैदेशिक सहायतामा सञ्चालित आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा र भावी कार्यदिशाको पहिचान गर्ने प्रमुख उद्देश्यका साथ २०७२ भाद्र २५ (११ सेप्टेम्बर, २०१५) मा Nepal Portfolio Performance Review (NPPR) को बैठक मा.अर्थ मन्त्रीको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो । वैदेशिक सहायता रकमलाई नतिजा उन्मुख र प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने सरकारी प्रयास स्वरूप हरेक वर्ष अर्थ मन्त्रालयले यस किसिमका बैठकहरू आयोजना गर्ने गरेको छ । बैठकमा कृषि, उर्जा, शिक्षा, स्थानीय विकास र यातायातलाई मुख्य क्षेत्रको रूपमा छनौट गरी ती क्षेत्रको सार्वजनिक बित्तीय व्यवस्थापन, खरिद, मानव संसाधन व्यवस्थापन, विकास नतिजाको लागि व्यवस्थापन र सामूहिक उत्तरदायित्व विषयमा सम्बन्धित विषय विज्ञहरूको प्रस्तुतीकरण सहित चालू वर्षमा हासिल गर्न सकिने नतिजा (Result Achievable) कार्य योजना पारित गरी बैठक सम्पन्न भएको थियो ।

• विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको वार्षिक बैठक सम्पन्न :

सन २०१५ को विश्व बैंकका समूह र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको संयुक्त वार्षिक बैठक २०७२ आश्विन २२-२४ (९-११ अक्टुबर, २०१५) मा पेरुको राजधानी लिमामा सम्पन्न भयो । विश्वका १८८ वटा देशका प्रतिनिधिहरूको उपस्थिति रहेको उक्त बैठकमा नेपालले मौसम परिवर्तनका क्षेत्रमा गरेका महत्वपूर्ण प्रयासहरूका बारेमा V-20 समूहलाई जानकारी गराउँदै आगामी दिनमा नेपालले सक्रिय रूपमा भूमिका निर्वाह गर्ने कुराको जानकारी गराइएको थियो । विश्वबैंकको संयुक्त वार्षिक बैठकले गरिवीको अन्त्य गर्ने र समुन्नति आपसमा बाँड्ने विश्वबैंकका दुई प्रमुख उद्देश्यहरू प्राप्तमा भएका प्रगतिहरू र आगामी रणनीतिहरूमा छलफल भएको थियो । यसका अतिरिक्त नेपालले विभिन्न दातृ मुलुक तथा संस्थाहरूसँग भएका दुईपक्षीय बैठकहरू मार्फत विनाशकारी भूकम्प र दक्षिण नाकामा भएको अवरोधको कारण आपूर्ति व्यवस्थामा देखापरेको असहज अवस्था र सो को प्रभावको विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई यथार्थ जानकारी दिने अवसर साथै विश्व बैंक समूह लगायत जापान अमेरिका जस्ता मुलुकहरूबाट समेत पुनर्निर्माण सहायतामा अझ बढी सहयोग गर्ने आश्वासन प्राप्त भयो ।

• स्थानीय दाता समूह बैठक (Local Donor Meeting) सम्पन्न :

नयाँ संविधान जारी भएको विषयमा जानकारी दिने उद्देश्यले अर्थ मन्त्रालयमा मिति २०७२ आश्विन ७ (२४ सेप्टेम्बर २०१५) मा स्थानीय दातृ समूह सँग बैठक सम्पन्न भयो । बैठकमा तत्कालीन अर्थ मन्त्री माननीय श्री रामशरण महतले संविधानको मुख्य विशेषताहरूको बारेमा जानकारी दिनुभएको थियो । माननीय अर्थमन्त्रीले धर्मनिरपेक्षता, समावेशी, संघीय संरचनायुक्त संविधान जारी भएको जानकारी दिँदै यसको कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारी बनाइने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

बैठकमा दातृ समूहका प्रतिनिधिहरूबाट नेपाली जनताको लामो समयदेखिको पर्खाइमा रहेको लोकतान्त्रिक संविधान जारी भएकोमा खुसी व्यक्त गर्दै अब नेपालले संविधानको कार्यान्वयनमा जोड दिँदै आर्थिक विकासको गतिलाई तीव्रता दिई जनताको जीवनस्तर उकास्ने काममा क्रियाशील हुनुपर्ने सुझाव दिँदै यसको लागि दातृ समूहको तर्फबाट सहयोगको प्रतिबद्धता व्यक्त भएको थियो ।

त्यसैगरी मुलुकको वर्तमान अवस्था तथा पेट्रोलियम पदार्थ लगायत अत्यावश्यक वस्तुहरूको आपूर्ति व्यवस्थामा देखिएको समस्या, त्यसबाट विकास आयोजना कार्यान्वयनमा पर्न गएको प्रतिकूल अवस्थाको सम्बन्धमा स्थानीय दातृ समूहहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले अर्थ मन्त्रालयमा मिति २०७२ मंसिर ९ (२५ नोबेम्बर, २०१५) मा विशेष स्थानीय दाता बैठक सम्पन्न भयो । बैठकमा माननीय अर्थ मन्त्री श्री बिष्णु प्रसाद पौडेलले हालै देशमा जारी भएको संविधान, तत्पश्चात तराई मधेसमा देखिएको असन्तुष्टिबाट आपूर्ति व्यवस्थामा पर्न गएको असुविधा तथा सो बाट समग्र अर्थतन्त्र र सम्पूर्ण नेपाली जनताले ब्यहोर्नु परेको असहज परिस्थितिको बारेमा स्थानीय दातृ समूहहरूलाई अवगत गराउनु भयो । बैठकमा दातृ समूहका प्रतिनिधिहरूले नेपालमा हालै जारी भएको संविधान, नेपालको शान्ति, स्थायित्व र समृद्धिका लागि कोशे ढुंगाको रूपमा रहेको विचार व्यक्त गर्दै मुलुकमा देखिएको असहज परिस्थिति चाँडै अन्त्य भई भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण तथा विकास आयोजनाको कार्यान्वयनमा तीव्रता आउने विश्वास व्यक्त गर्नु भएको थियो ।

• नेपाल र चीन सरकारबीच द्विपक्षीय बैठक सम्पन्न :

नेपाल सरकार तथा जनवादी गणतन्त्र चीन सरकारबीच २०७२ श्रावण ७ (२३ जुलाई २०१५) मा अर्थ मन्त्रालयमा द्विपक्षीय बैठक सम्पन्न भयो । नेपालको विपद् पश्चातको पुनर्निर्माणको योजनासँग सम्बन्धित उक्त बैठकमा मूलत नेपालमा भूकम्प पश्चातको पुनर्निर्माण कार्यान्वयन गर्न चीन सरकारद्वारा २०७२ आषाढ १० (२५ जुन २०१५) मा भएको नेपालको पुनर्निर्माण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनमा घोषणा गरे अनुरूप चिनियाँ अनुदान सहायता (२०१६-२०१८) सम्बन्धमा छलफल गरियो । सो बैठकमा विपत् पश्चातको पुनर्निर्माणको योजनाको समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर सहित अमेरिकी डलर १० मिलियन अर्थात करिब १ अर्ब नेपाली रुपैयाँ बराबरको नगद सहायता साथै बि.पी. कोइराला क्यान्सर अस्पतालको लागि स्वास्थ्य सामग्री हस्तान्तरणको पत्र पनि आदान प्रदान गरियो ।

• सार्क अर्थमन्त्री तथा अर्थ सचिवहरूको सातौँ बैठक सम्पन्न:

सार्क सदस्य राष्ट्रहरूका बीचमा आपसी आर्थिक सहयोग अभिवृद्धि गर्ने, दक्षिण एशियाली क्षेत्रको समसामयिक आर्थिक तथा वित्तीय सहयोगको अवस्थाको समीक्षा गर्ने, छैठौँ सार्क अर्थमन्त्री तथा अर्थ सचिवहरूको बैठकबाट सिफारिस गरिएका विषयको कार्यान्वयनको प्रगति समीक्षा गर्ने, सार्क सदस्य राष्ट्रहरूबीच अधिकतम पूँजी प्रवाह र क्षेत्रीय तहमा दीर्घकालीन लगानी बढाउने, सदस्य राष्ट्रहरू बीच स्थानीय मुद्रामा व्यापारिक कारोबार गर्ने विषयमा मुद्रा सट्टेवाजी प्रबन्ध (Currency Swap Arrangement) मा छलफल गर्ने, सार्क विकास कोष सुदृढीकरण गरी सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधारसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा उपयोग गर्ने र सार्क लगानी प्रवर्द्धन तथा लगानीको सुरक्षा सम्बन्धी विषयहरूमा छलफल गरी निर्णय लिन २०७२ भाद्र २-३ (१९-२० अगष्ट २०१५) मा सार्क अर्थमन्त्री तथा अर्थ सचिवहरूको

सातौँ बैठक काठमाडौँमा सम्पन्न भयो । उक्त बैठकमा South Asian Economic Union सम्बन्धी अवधारणालाई प्रभावकारी ढँगले अगाडि सार्न आवश्यक पहल गर्ने र सार्क क्षेत्रको पूर्वाधार विकास र SAARC Development Fund(SDF) अन्तर्गत हालसम्म Social Windows मात्र क्रियाशिल रहेकोमा अन्य दुई Economic र Infrastructure Windows लाई पनि क्रियाशिल गर्न मौजुदा SDF Charter मा यस कोष अन्तरगत संचालन गरिने परियोजना दुई देशभन्दा बढी सदस्य राष्ट्रमा कार्यान्वयन हुनु पर्ने प्रवधान रहेकाले परियोजना छनौट गरी लगानी गर्न समस्या भएको हुँदा मौजुदा व्यवस्थामा संशोधन गरी कुनै एक देश वा एक भन्दा बढी देशमा कार्यान्वयन हुने र त्यसको प्रत्यक्ष फाईदा एकभन्दा बढी सदस्य राष्ट्रलाई पुग्ने परियोजनामा कोषको रकम लगानी गर्न सकिने व्यवस्था गर्ने सहमति भयो । यो संशोधन अनुकूल हुने गरी Economic र Infrastructure Windows अन्तरगत परियोजना छनौट गरी लगानी गर्ने कार्य तत्काल अगाडि वढाउन कोषलाई निर्देशन समेत दिएको थियो ।

- **सार्क विकास कोषको बैठक सम्पन्न:**

सार्क विकास कोषको सुदृढीकरण गरी सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधारसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा उपयोग गर्ने र सार्क लगानी प्रवर्द्धन तथा लगानीको सुरक्षा सम्बन्धी विषयहरूमा छलफल गरी निर्णय लिन २०७२ भाद्र २-३ (१९-२० अगष्ट २०१५) मा सार्क विकास कोषको बैठक सम्पन्न भयो ।

- **Line of Credit को संयुक्त प्रगति पुनरावलोकन बैठक सम्पन्न:**

भारतीय निर्यात-आयात बैंकको सहूलियतपूर्ण ऋण सहायतामा नेपालमा सञ्चालित विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको समीक्षा गर्न नेपाल र भारत सरकारका प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा LOC Third Review Meeting २०७२ श्रावण १८ (३ अगष्ट २०१५) मा काठमाण्डौँमा सम्पन्न भयो । उक्त बैठकमा भारतीय निर्यात आयात बैंकको ऋण सहायताको प्रभावकारी परिचालनको लागि प्रक्रियागत सरलीकरण गर्ने विषयमा दुई पक्षबीच छलफल गरिएको थियो । अघिल्लो बैठकले पारित गरेको प्रकृया सरलीकरणको सूचीलाई अझै सुधार गर्ने सहमति यो बैठकमा भयो । यसबाट भारतीय निर्यात-आयात बैंकको सहूलियतपूर्ण ऋण सहायतामा सञ्चालित विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा तीव्रता आएको छ ।

- **Global Monitoring Survey 2015 Kick Off Meeting सम्पन्न :**

वैदेशिक सहायतालाई कसरी अझ बढी प्रभावकारी बनाउने भन्ने सम्बन्धमा १७ डिसेम्बर २०१५ (०२ पौष २०७२) मा यस मन्त्रालयमा Global Monitoring Survey, 2015 Kick Off Meeting को दोस्रो चरणको बैठक सम्पन्न भयो । जसमा यस मन्त्रालय लगायत DFID, UNDP, FNCCI, साथै NGOs, का पदाधिकारीहरूको उपस्थिति रहेको थियो ।

- **Nepal- Japan Policy Dialogue Meeting सम्पन्न:**

जापान सरकारको सहयोगमा नेपालमा सञ्चालित विभिन्न परियोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको बारेमा छलफल गर्नको लागि अर्थ मन्त्रालय, अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता समन्वय महाशाखाका प्रमुख तथा सहसचिव श्री मधु कुमार मरासिनी र जापानी राजदूतावासका Deputy Chief of Mission Mr. Shiniya

Machida को संयुक्त अध्यक्षतामा २६ नोवेम्बर २०१५(६ पौष २०७२) मा अर्थ मन्त्रालयमा Nepal- Japan Policy Dialogue Meeting सम्पन्न भयो । बैठकमा जापान सरकारको सहयोगमा सञ्चालित परियोजनाहरूको प्रगति, मुख्य मुख्य समस्याहरू र अझ प्रभावकारी रूपमा कसरी सञ्चालन गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा छलफल भएको थियो । बैठकले सम्बद्ध मन्त्रालयहरूलाई तोकिएको समयमै परियोजना कार्यान्वयन गर्न आग्रह गरेको थियो ।

• **NPPR First Progress review बैठक सम्पन्न :**

आयोजना कार्यान्वयन प्रगति समीक्षा (NPPR) को वार्षिक बैठकले पारित गरेको कार्य योजनाको प्रथम पुनरावलोकन बैठक ३ फेब्रुअरी, २०१६ (२० माघ, २०७२) मा अर्थ मन्त्रालयमा सम्पन्न भयो । सो बैठकले विभिन्न ५ वटा छानिएका मन्त्रालयहरू कृषि, शिक्षा, उर्जा, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकासले तयार गरेका कार्य योजनाको प्रगतिको सूक्ष्म पुनरावलोकन गरेको थियो । उक्त बैठकमा दातृ पक्ष र अन्य सम्बद्ध निकायका पदाधिकारीहरूको सहभागिता रहेको थियो । प्रगति समीक्षाले आगामी बैठकहरूमा स्वीकृत कार्ययोजनामा रहेका परिसूचकहरूमा मात्र सीमित रही सकेसम्म पूर्ण तयारीका साथ प्रगतिलाई अंकमा प्रस्तुत गर्न सभागीहरूलाई अनुरोध गरियो । आगामी दिनहरूमा प्रणाली भित्रैबाट अनुगमन गर्ने प्रयासस्वरूप राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिका बैठकहरूमा पनि यिनै कार्ययोजनालाई अगाडि राखेर छलफल गरिने कुरा सहभागीहरूलाई जानकारी गराइयो ।

• **बेलायतको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (DFID) को नेपाल सहायता रणनीतिक योजना २०१६-२०२१ सम्बन्धी छलफल सम्पन्न :**

बेलायत सरकारले नेपाललाई प्रदान गर्दै आइरहेको सहायता रकमको प्राथमिकीकरण गर्ने विषयमा २०७२ माघ १३ गते द्विपक्षीय छलफल काठमाडौंमा सम्पन्न भयो । बैठकमा बेलायत सरकारले नेपाल सरकारलाई पुनर्निर्माण, जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनीकरण, आर्थिक वृद्धि र विकास, स्थानीय स्तरमा रोजगारी र पूर्वाधारको विकास, शासकीय सुधार तथा संस्थागत सुदृढीकरण लगायतका विभिन्न क्षेत्रहरूमा वार्षिक करिब १०० मिलियन पाउण्ड अनुदान सहायता उपलब्ध गराउने र उक्त सहायता सरकारी कोष प्रणाली अन्तर्गत एवं DFID स्वयंले प्राविधिक सहायताको मिश्रित रूपमा प्रवाह गर्ने विषयमा छलफल एवं जानकारी गराइएको थियो ।

• **Second ADF12 Replenishment Meeting सम्पन्न :**

अर्थ मन्त्रालय, अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता समन्वय महाशाखाको आयोजनामा फाल्गुण १२ देखि १५, २०७२ तदनुसार 24-27 February, 2016 सम्म काठमाडौंमा Second ADF12 Replenishment Meeting सम्पन्न भयो । एसियाली विकास बैंक लगायत अन्य अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाका प्रतिनिधीहरूको उपस्थिति रहेको उक्त कार्यक्रममा स्वागत मन्तव्य दिदै माननीय अर्थ मन्त्री श्री विष्णु प्रसाद पौडेलले Asian Development Fund को सहयोग एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रको गरिवी न्यूनीकरण, आर्थिक तथा सामाजिक विकास तथा जलवायु परिवर्तन र सो को प्रभाव न्यूनीकरणका लागि सान्दर्भिक रहेको

जानकारी गराउनु भयो । उहाँले नेपालको भूकम्प पछिको पुनर्निर्माण तथा पुनस्थापनाको लागि Asian Development Fund को थप सहयोग को आवश्यकता रहेको बारेमा समेत चर्चा गर्नुभएको थियो ।

• **अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूलाई AMP पुनर्ताजगी तालिम :**

अर्थ मन्त्रालय, अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता समन्वय महाशाखाको आयोजनामा २०७२ आश्विन ४, ६ र ७ (२१, २३-२४ सेप्टेम्बर २०१५) मा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूलाई AMP पुनर्ताजगी तालिम संचालन गरियो । ७५ जना सहभागीले सहभागिता जनाएको उक्त तालिममा विवरण प्रविष्टि गर्ने तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने तरिका बारे जानकारी प्रदान गरिएको थियो । सो अवसरमा अर्थ मन्त्रालयद्वारा प्रकाशित विकास सहायताको प्रतिवेदनबाट अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूले देश विकासको लागि दिएको योगदानहरूको बारेमा विश्लेषणात्मक प्रस्तुति गरिएको थियो ।

• **विकास सहायता प्रतिवेदन (Development Cooperation Report, DCR) प्रकाशन**

सहायता सूचना व्यवस्थापनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई आर्थिक वर्ष २०१४/२०१५ मा वैदेशिक सहायता प्रदान गर्ने द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय दातृ निकाय, वैदेशिक सहायता परिचालनको क्षेत्रगत विवरण, सहायता रकम मध्ये अनुदान तथा ऋण रकमको तुलनात्मक विवरणका साथै वैदेशिक सहायता परिचालनको अवस्था लगायतका वैदेशिक सहायता सम्बन्धी विश्लेषणात्मक विवरण समावेश भएको विकास सहायता प्रतिवेदन (Development Cooperation Report, DCR) प्रकाशन गरिएको छ । विकास सहायता परिचालनको समग्र अवस्थाबारे चित्रण गर्ने विश्लेषणात्मक प्रतिवेदन विगत चार वर्ष देखि प्रकाशन हुँदै आएको छ । यस किसिमको प्रतिवेदन प्रकाशनबाट वैदेशिक सहायता वापत प्राप्त भएको रकम कहाँ र कसरी उपयोग भैरहेको छ भन्ने विषयमा वैदेशिक सहायता परिचालनमा चासो राख्ने पत्रकार, अनुसन्धानकर्ता, विश्लेषक र सर्वसाधारणको पहुँच बढन गई सहायता प्रभावकारिता र पारदर्शितामा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

• **एसियन पूर्वाधार लगानी बैंकको संस्थापक सदस्य**

विकासको आधारस्तम्भ मानिने पूर्वाधारको विकास विशेषतः एशियाली मुलुकहरूमा अपेक्षित रूपमा हुन नसकेको र पूर्वाधारमा लगानीको थप आवश्यकता रहेको परिप्रेक्ष्यमा चीन सरकार लगायत क्षेत्रीय तथा गैर क्षेत्रीय ५७ देशको अग्रसरतामा बहुपक्षीय एसियन पूर्वाधार लगानी बैंक (Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) को यही जनवरी १५, २०१६ (माघ २, २०७२) माचीनको बेइजिङमा औपचारिक उद्घाटन सम्पन्न भै सोही दिन देखि बैंकको विधिवत स्थापना तथा कारोबार प्रारम्भ भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा नेपालबाट माननीय अर्थमन्त्री विष्णु प्रसाद पौडेलज्यूको नेतृत्वमा गएको टोलीले भाग लिएको थियो । उक्त बैंक स्थापना गर्ने सिलसिलामा नेपालले प्रारम्भदेखि नै स्थापना प्रकृत्यामा सहभागी भएको थियो । अधिकृत पूँजी एक खर्ब अमेरिकी डलर र हाल जारी पूँजी तथा चुक्ता पूँजी कुल बीस अर्ब अमेरिकी डलर रहेको उक्त बैंकमा नेपालले संस्थापक सदस्यको हैसियतले जम्मा ८०९ शेयर प्राप्त गरी हालको जारी पूँजीको आधारमा नेपालले १० किस्तामा १० वर्षमा एक करोड एकसठ्ठी लाख असी हजार अमेरिकी डलर बुझाउनु पर्ने हुन्छ । यस बैंकको स्थापनाबाट

नेपालले आर्थिक तथा पूर्वाधार विकासमा लागि सामना गरिरहेको पूँजीको आवश्यकताको र पूर्ती बीचको खाडल व्यवस्थापन गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस बैंकको विधान सम्झौता (Articles of Agreement) व्यवस्थापिका संसदबाट मिति २०७२।०९।१३ मा अनुमोदन भै नेपाल उक्त बैंकको बोर्ड अफ डाइरेक्टरमा निर्वाचित हुन सफल भयो ।

९.६ वित्तीय क्षेत्र व्यवस्थापन महाशाखा:

- विनासकारी भूकम्प २०७२ बाट पीडित ऋणीको रु. ५० हजारसम्मको ऋण मिनाहा सम्बन्धी कार्यवीधि तयार भएको ।
- प्रस्तावित बीमा ऐनको मस्यौदा उपर छलफल भैरहेको ।
- विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन र विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐन संशोधन गर्ने सम्बन्धी अवधारणा पत्र तयार भई कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयबाट सैद्धान्तिक स्वीकृति प्राप्त भई मन्त्रिपरिषद्मा प्रस्ताव पठाउने प्रक्रियामा रहेको ।
- पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि गर्न सक्षम हुने गरी एन.आई.डि.सी.बैंक र जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेडको पूनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा संक्षिप्त प्रतिवेदन प्राप्त भएको ।
- पूर्वाधार विकास बैंक स्थापना गर्ने सम्बन्धी अध्ययन गर्न कार्यदल गठन गरी प्रतिवेदन प्राप्त गरी सो बैंक स्थापना गर्न कारवाही अगाडि बढाइएको ।
- धितोपत्र दर्ता तथा निष्काशन नियमावली परिमार्जन गरी स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको ।
- आर्थिक पुनरूद्धार कोष (स्थापना र सञ्चालन) कार्यविधि, २०७२ मन्त्रिपरिषद्बाट मिति २०७२/०९/२१ मा स्वीकृति भएको ।
- राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीति, २०७२ को मस्यौदामा आवश्यक परिमार्जन गरी मन्त्रिपरिषद्मा प्रस्ताव पठाउने प्रक्रियामा रहेको ।
- वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति, २०७२/०७३-०७७/०७८ को मस्यौदामा आवश्यक परिमार्जन गरी मन्त्रिपरिषद्मा प्रस्ताव पठाउने प्रक्रियामा रहेको ।

९.७ कानून तथा परामर्श महाशाखा:

❖ यस मन्त्रालयबाट नयाँ तथा संशोधन मस्यौदा तयार भई व्यवस्थापिका संसदमा पेश भएका विधेयकहरू:

- बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी कानूनमा संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७२ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)
- नेपाल राष्ट्र बैंक (दोस्रो संशोधन) विधेयक, २०७१ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)
- निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७२ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)
- बैकिङ कसूर तथा सजाय (पहिलो संशोधन) विधेयक, २०७१ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)

- कर्मचारी संचयकोष (नवौं संशोधन) विधेयक, २०७१ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)
- लेखापरीक्षण (पहिलो संशोधन) विधेयक, २०७१ (व्यवस्थापिका-संसदको अर्थ समितिमा विचाराधीन)
- ❖ नेपालको संविधान जारी भएको सन्दर्भमा यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने नयाँ ऐन तर्जुमाको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्मा) सैद्धान्तिक स्वीकृतिको लागि प्रस्ताव पेश गरिएका विधेयकहरू:
 - संघीय आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी विधेयक, २०७२;
 - संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेट घाटा व्यवस्थापन तथा वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी विधेयक, २०७२;
 - प्रदेश तथा स्थानीय तहको बजेट पेश गर्ने समय सम्बन्धी विधेयक, २०७२;
 - राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग विधेयक, २०७२;
 - ऋण तथा जमानत सम्बन्धी विधेयक, २०७२;
 - संघीय आकस्मिक कोष सम्बन्धी विधेयक, २०७२;
 - संघीय लेखापरीक्षण ऐन, २०७२; र
 - अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन विधेयक, २०७२;
- ❖ कानुनी राय उपलब्ध गराइएको:

भक्तपुर कटुन्जे स्थित गणेशमान सिंहको प्रतिमा संग्रालय, भ्यूटावर निर्माण र मनोरञ्जन स्थलको प्रवेश शुल्क सम्बन्धी स्वीकृति वेगर शुल्क निर्धारण गर्ने लगायतका विविध विषयमा कानुनी राय प्रदान गरिएको ।
- ❖ सूचना सम्पादन तथा प्रकाशन:

भ्रमण खर्च (चौथो संशोधन) नियमावली, २०७२ को मस्यौदा, कर फछ्यौट आयोग, २०७१ को कार्य अवधि संवत् २०७२ साल असोज मसान्तसम्म थप गर्ने निर्णय, कर विवरण तथा कर बुझाउने म्याद थप, सिलवन्दी कन्टेनर लगायत विभिन्न प्रकारका भन्सार महसुल, कर महसुल तथा शुल्क छुट लगायतका विविध विषयमा सूचना सम्पादनका लागि कानुन, न्याय, तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयमा र प्रकाशनका लागि मुद्रण विभागमा अनुरोध गरिएको ।
- ❖ आ. व. २०७२।७३ को वजेट वक्तव्य बमोजिम मस्यौदा तयार गर्न नेपाल सरकारबाट (मन्त्रिपरिषद्मा) बाट सैद्धान्तिक स्वीकृति प्राप्त भएका विषयहरू :
 - योगदानमा आधारित निवृत्तभरण कोष सम्बन्धी विधेयक, २०७२,
 - राजस्व बोर्ड गठन विधेयक, २०७२,
 - कर संहिता (Tax Code) को विधेयक, २०७२

९.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा:

- मा.अर्थमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा यस मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायहरूबाट आ.व.०७१/७२ मा संचालित आयोजनाहरूको वार्षिक समीक्षा बैठक (MDAC) सम्पन्न गरिएको ।
- आ.व.२०७२/७३ को बजेटको नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन योजना तयार गरी विषयगत मन्त्रालयहरूमा पठाइएको ।
- आ.व.२०७२/७३ को नेपाल सरकारको प्रस्तावित नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन योजना तयार गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पठाइएको ।
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४ को दफा (४१) को व्यवस्था अनुसार आर्थिक वर्ष २०७१/०७२ को शासकीय सुधार र सुशासन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पठाइएको ।
- मा.अर्थमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा यस मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायहरूबाट आ.व.२०७२/७३ मा संचालित आयोजनाहरूको प्रथम तथा दोस्रो चौमासिक समीक्षा बैठक (MDAC) सम्पन्न गरिएको ।
- नेपाल सरकारद्वारा जारी स्वेतपत्र, तत्काल सुधार कार्ययोजना लगायतका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन कार्ययोजना तयार गरी सम्बन्धित निकायहरूमा पठाइएको ।
- यस महाशाखाबाट छनौट गरिएका रु.२५ करोड भन्दा बढी विनियोजन भएका २० वटा आयोजनाहरूको सरोकारवालाहरूसँग समीक्षात्मक छलफल सम्पन्न गरिएको ।
- छानिएका आयोजनाहरू मध्ये ४ वटा आयोजनाहरूको स्थलगत निरीक्षण गरिएको ।
- चालु आ.व.को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित कार्यक्रमहरूको प्रगति विवरण online entry गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न मन्त्रालयका कर्मचारीहरूलाई orientation training दिइएको ।
- तत्काल सुधार कार्ययोजनाको मासिक प्रगति विवरण तयार गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पठाउने गरिएको ।
- आगामी चौधौं योजनाको अवधारणापत्रमा समावेश गर्नका लागि राजस्व, अर्थ नीति, वित्तीय क्षेत्र व्यवस्थापन र संस्थानसँग सम्बन्धित नीतिगत आवश्यकता तयार गरी राष्ट्रिय योजना आयोगमा पठाइएको ।

९.९ बजेट तथा कार्यक्रम महाशाखा:

- लगानी र अनुदान नीति, वित्तीय जवाफदेहिता र योगदानमा आधारित निवृत्तभरण सम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तयार भइरहेको ।
- आर्थिक कार्यविधि ऐन र नियमावलीमा गर्नुपर्ने समसामयिक सुधारका कार्य भई रहेको ।
- सूचना प्रविधिमा आधारित बजेट निर्माण गर्ने कार्यलाई मूर्तरूप दिन पुर्ण रूपमा LMBIS मार्फत बजेट तयारी भइरहेको ।
- भ्रमण खर्च सम्बन्धी समसायमिक विषयलाई सम्बोधन गर्ने गरी भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४ मा समसामयिक संशोधन गरिएको ।
- बजेट कार्यान्वयन वर्ष प्रभावकारी बनाउन कार्यक्रम स्वीकृती र संशोधन LMBIS मार्फत गर्ने व्यवस्था मिलाइएको र अख्तियारी दिने व्यवस्था सरलीकरण गर्न आवश्यक कानूनमा संशोधनको तयारी भइरहेको ।

- बजेट प्रणालीसँग सम्बन्धित विभिन्न उपप्रणालीहरूको एकीकरण गर्न लागिएको छ। FMIS-BMIS-RMIS-TSA र AMP बीच एकीकरणको गृहकार्य भैरहेको छ। यसबाट अनलाइन बजेटिङमा प्रभावकारिता आउने, LMBIS बाट बजेट तयार हुने, कार्यक्रम स्वीकृत गर्नु नपर्ने र अख्तियारी दिनु पर्ने प्रकृत्यामा पनि सरलीकरण गरिएको ।
- विनाशकारी भूकम्पबाट प्रभावितहरूलाई न्यानो कपडा खरिद गर्न नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णयको आधारमा रु. ७ अर्ब १४ करोड ९६ लाख १० हजार प्रधानमन्त्री दैवीप्रकोप उद्धारकोषमा निकासा उपलब्ध गराइएको ।
- राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणलाई रु.६५ अर्ब खर्च गर्ने अख्तियारी सहित रकम निकासा उपलब्ध गराइएको ।
- राष्ट्रिय गौरवका आयोजना र ठूला आयोजनाहरूलाई श्रोतको सुनिश्चितता प्रदान गरिएको र आवश्यकता अनुसार रकम निकासा उपलब्ध गराइएको ।
- देशको वर्तमान आर्थिक अवस्था र नेपाल सरकारको तत्कालको कार्यदिशा सम्बन्धी श्वेतपत्र जारी गरिएको ।

९.१० भन्सार विभाग:

- नेपाल र चीन भन्सार प्रशासनका बीच काठमाण्डौमा सम्पन्न उपमहानिर्देशक स्तरीय बैठकले मुलुकका उत्तर तर्फका ९ वटा नाकाहरू संचालन गर्न आवश्यक पूर्वाधार सेवाको विकास गर्नुका साथै रसुवा भन्सार कार्यालयमा सुख्खा बन्दरगाह निर्माण गरी संचालनमा ल्याउने विषयमा सम्झौता सम्पन्न भएको ।
- दक्षिण एसियाली क्षेत्रीय आर्थिक सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गतको भन्सार सहयोग अभिवृद्धि कार्यक्रम बमोजिम भारत तथा बंगलादेशबाट पैठारी हुने ३ वटा मालवस्तुहरूको निकासी/पैठारी सम्बन्धी कागजात र सूचना आदान प्रदान गर्ने कार्य थालनी गरिएको ।
- मेची भन्सार कार्यालयमा जनवरी २६, २०१६ देखि ASYCUDA WORLD कार्यान्वयनमा ल्याइएको र अन्य भन्सार कार्यालयहरूमा समेत ASYCUDA WORLD क्रमश कार्यान्वयन गर्ने गृहकार्य भईरहेको साथै ASYCUDA WORLD ले नसमेट्ने Revenue Exemption System र Deposit Management को Sub modules तयार गरिएको ।
- भन्सार प्रशासनका कार्यहरूलाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउँदै विद्युतीय भन्सारमा रूपान्तरण गर्ने उद्देश्यले ५ वटा भन्सार कार्यालय (सुख्खा, मेची, भैरहवा, कृष्णनगर र नेपालगंज) को अनुगमन विभागबाट गर्न आई. पि. क्यामेरा जडान गरिएको । साथै थप ५ वटा भन्सार कार्यालयमा आई.पि. क्यामेरा जडान गर्न खरिद प्रक्रिया अन्तिम चरणमा रहेको ।
- भन्सार एजेन्ट नियुक्ति सम्बन्धी प्रक्रिया थालनी गर्न पाठ्यक्रम र कार्यविधि तयार गरिएको ।
- वर्तमान संविधान जारी भएपछि संविधानको प्रावधान बमोजिम हालको भन्सार ऐनमा संशोधन गरिएको ।
- निकासीमूलक उद्योगलाई प्रदान गरिएको बण्डेडको सुविधाको म्याद सीमा क्षेत्रमा भएको असहजताका अवस्थामा थप गर्ने नीतिगत निर्णय गरिएको ।

- भन्सार दरबन्दी सम्बन्धी Mobile Apps तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको । उक्त Apps, Apps Center वा www.customs.gov.np बाट Download गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको ।
- नेपालको भन्सार प्रक्रिया एवं प्रचलनहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बनाउँदै लैजाने उद्देश्यले मेची भन्सार कार्यालयमा Time Release study गर्न Environmental Scanning र Test Run को कार्य सम्पन्न गरिएको ।
- भन्सार मूल्यांकनलाई थप सरल, व्यवस्थित, वैज्ञानिक तथा पारदर्शी बनाउँदै लैजाने उद्देश्यले भन्सार मूल्यांकन निर्देशिका, २०६८ लाई संशोधन एवं अद्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- भन्सार विभागमा डाटा सेन्टर स्थापना गर्ने कार्य भैरहेको ।
- विपद् र विपद्जन्य अवस्थामा मुलुकमा प्राप्त हुने खोज, राहत तथा उद्धार सम्बन्धी, मालवस्तुको भन्सार जाँचपास सम्बन्धी प्रक्रियालाई सरल सहज बनाउन खोज, राहत तथा उद्धार सामग्री जाँचपास सम्बन्धी कार्यविधिको मस्यौदा तयार भई स्वीकृतिको अन्तिम चरणमा रहेको ।
- २०७२ साल श्रावण महिनादेखि सबै भन्सार कार्यालयमा कार्यमूलक कार्यप्रणाली लागू गरिएको ।
- National Single Window कार्यान्वयनका लागि ६२ भन्दा बढी सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूको पहिचान गरी ती निकायहरूको भूमिका समेत निर्धारण गरिएको ।
- आयात/निर्यात संकेत नं. लागू गर्न प्रणाली विकासका लागि परामर्शदाता छनौट भई व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रबाट कार्य भैरहेको ।
- आयात/निर्यात कोडको कार्यविधी स्वीकृत भएको ।
- विभागले ASYCUDA लगाएका भन्सार कार्यालयहरूको Online Monitoring गरी चालु आ.व.को फागुन मसान्त सम्म रु.१ करोड ६३ लाख थप राजस्व असुल गरिएको ।
- विभागका उपमहानिर्देशक, निर्देशक तथा भन्सार कार्यालयका प्रमुखहरूसँग कार्य सम्पादन सम्झौता गरिएको ।
- विभागले चालु आ.व.को फागुन मसान्तसम्म रु.१ खर्ब २८ अर्ब ९५ करोड राजस्व संकलन गर्ने लक्ष्य लिएकोमा तराईमा भएको अवरोधका कारण मालवस्तुको सहज आपूर्ति हुन नसकी उक्त अवधिमा लक्ष्यको ७९.३७% अर्थात रु.१ खर्ब २ अर्ब ३५ करोड राजस्व संकलन भएको ।
- विभागले चालु आ.व.मा १७ वटा वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र नवीकरण गरिएको तथा १२ वटा वण्डेड वेयर हाउसको नयाँ इजाजतपत्र वितरण गरिएको ।
- सीमा क्षेत्रमा भएको असहज अवस्थालाई मध्यनजर राखी वीरगंज भन्सार कार्यालयमा आएका सामाग्रीको विलम्ब शुल्क मिन्हा गरिएको । साथै, अन्य भन्सार कार्यालयहरूको हकमा पनि सोही व्यवस्थाका लागि पहल गरिएको ।
- विभागले चालु आ.व.मा पुराना मालवस्तुहरूको (सवारी साधन तथा अन्य कार्यालय समान) लिलाम बिक्रीबाट रु.२ लाख ७ हजार ९ सय राजस्व असुल गरेको ।

९.११ आन्तरिक राजस्व विभाग:

- २०७२ चैत्र महिनासम्म रु. १३४ अर्ब ७१ करोड राजस्व संकलन गर्ने लक्ष्य लिइएकोमा रु. १३० अर्ब ८१ करोड संकलन भई लक्ष्यको करिब ९७ प्रतिशत प्रगति भएको ।

- आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशक र अर्थ सचिवबीच कार्यसम्पादन सम्झौता सम्पन्न भएको र सोही बमोजिम महानिर्देशक र मातहत कार्यालयका कार्यालय प्रमुखहरूबीच कार्यसम्पादन सम्झौता सम्पन्न भएको ।
- कर प्रणालीलाई सरलीकृत गर्न यस आर्थिक वर्षमा जग्गा तथा घरजग्गा निःसर्गमा पूँजीगत लाभ कर सम्बन्धी निर्देशिका र क्यासिनोको आकस्मिक लाभकर सम्बन्धी निर्देशिका जारी गरी २०७२ असोजदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- मूल्य अभिवृद्धि कर निर्देशिका परिमार्जन गरी अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरिएको ।
- आयकर निर्देशिका परिमार्जन गरी मार्गदर्शनका लागि अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको ।
- GIZ को सहयोगमा ICAN, FNCCI सँग Piloting को रूपमा ५ जिल्लामा १० जनालाई प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम दिने कार्य सम्पन्न भएको ।
- दोहोरो कर मुक्ति सम्झौताको लागि बंगलादेशलाई अन्तिम मस्यौदा तयार गरी पठाइएको ।
- यस विभागबाट कर अधिकृतहरूको लागि कर परीक्षण तथा अनुसन्धान सम्बन्धी तालिम सम्पन्न गरिएको ।
- विभाग र मातहत कार्यालयहरूको १ अर्ब २५ करोड ९४ लाख बेरुजु फछ्यौट गरिएको ।
- भैरहवामा Disaster Recovery Center संचालनमा ल्याइएको ।
- अन्तःशुल्क सफ्टवेयर परिमार्जन गरी लागू गरिएको ।
- आन्तरिक राजस्व कार्यालय काठमाण्डौ क्षेत्र नम्बर १, २ र ३ मा वार्षिक ५ करोड भन्दा बढी कारोवार गर्ने मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएका करदाताले १ लाख भन्दा बढीको खरिद बिक्रीको विवरण कर विवरण दाखिला गदकै अवस्थामा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गरिएको ।

९.१२ राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र:

- तालिम निर्देशिका तयार गरी अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको ।
- समसामयिक आर्थिक विषयमा सम्बन्धित विज्ञहरूका बीचमा समय समयमा बहस कार्यक्रम (Talk Program) संचालन गरिएको ।
- तालिम केन्द्रको संगठन संरचना पुनरावलोकन गर्ने सम्बन्धमा कार्यदल गठन भई कार्य शुरू भएको ।
- तालिम केन्द्रका लागि नयाँ भवन तथा प्रिफेव भवन समेत नभएको हुँदा कर्मचारी संचय कोषसँग घर भाडा सम्झौता भएको साथै तालिम केन्द्रको भवनलाई भत्काउने/हटाउने सम्बन्धमा प्राविधिक अध्ययन भई रहेको ।
- आर्थिक प्रशासन, राजस्व प्रशासन साथै अन्य सेवा समूहका कर्मचारीहरूलाई आधारभूत, सेवाकालीन, अल्पकालीन लगायतका तालिम ५०७ जनालाई प्रदान गरिएको ।

९.१३. सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग:

❖ सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सचेतना अभिवृद्धि अभियान अन्तर्गतका कार्यक्रम सञ्चालन अन्तर्गत देहाय बमोजिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको :

- छापा माध्यमबाट सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी जनचेतनामूलक प्रचार प्रसार ७० पटक गरिएको ।
- रेडियोबाट सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी जनचेतनामूलक श्रव्य दृश्य सामग्री प्रसारण संख्या ४६३० पटक गरिएको ।
- विभिन्न स्थानमा सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- नेपाल समुन्द्रपार निकासी पैठारी संघको आयोजनामा संघका पदाधिकारी तथा सदस्य लगायत अन्य व्यवसायी समेतको सहभागितामा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- विभाग र वित्तीय जानकारी इकाइ, नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल धितोपत्र बोर्ड, विमा समिति लगायतको सहभागितामा २०७२ साल माघ २४ गते काठमाडौंमा सम्पत्ति शुद्धीकरण सम्बन्धी राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन सम्बन्धी अन्तरक्रिया सम्पन्न गरिएको ।
- विभागको आयोजनामा काठमाडौंमा अनुसन्धान अधिकृतहरू (Compliance Officers) हरूसँग उच्च पदस्थ अधिकारीहरू (PEPS) को कारोबारको अनुगमन तथा जोखिम मूल्याङ्कन सम्बन्धी अन्तरक्रिया सम्पन्न गरिएको ।
- मिति २०७२ कार्तिक ३० गते देखि ऐ मंसिर ४ गतेसम्म विभागको आयोजनामा APG Typologies & Capacity Building सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कार्यशाला सफलतापूर्वक सम्पन्न गरियो ।
- विभागका कर्मचारीहरूलाई सकारात्मक सोच सम्बन्धी एक दिने तालिम तथा Art of Living सम्बन्धी १ हप्ते तालिम प्रदान गरिएको ।
- सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतंकवादी क्रियाकलाप निवारण सम्बन्धी ५ वर्ष रणनीति (२०६८-०७३) अन्तर्गत विभिन्न समिति तथा उपसमितिको बैठक सञ्चालन गर्ने सिलसिलामा अनुसन्धान उपसमितिको बैठक १ पटक सम्पन्न भएको ।
- सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतंकवादी क्रियाकलाप निवारणका लागि समेत पाँच वटा साझेदार निकायहरूसँग अन्तरनिकाय समन्वयका लागि समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर गरिएको ।

२०७२ फागुन मसान्तसम्मको अनुसन्धान सम्बन्धी प्रगति:

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	हालसम्म प्राप्त उजुरी	९२७	
२	प्रारम्भिक जाँचबुझमा लिएका	५५२	
३	जम्मा अनुसन्धानमा रहेका	२०४	
४	विशेष अदालतमा अभियोजन पत्र दर्ता भएका	३०	
५	विशेष अदालतबाट फैसला भएका	१९	

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
६	विभागको पक्षमा फैसला भएका	१६	
७	पुनरावेदनका लागि अनुमति माग गरिएका	०	
८	विपक्षी पुनरावेदनमा गएको	१	
९	तामेलीमा गएका	१४१	
१०	फागुन महिनासम्म छानबिनमा रहेका जम्मा उजुरी	७५६	

कसूरजन्य सम्पत्ति रोक्का, नियन्त्रण र जफत सम्बन्धी प्रगति: (रु.हजारमा)

क्र.सं.	विवरण	हालसम्मको जम्मा रकम	कैफियत
१	सम्पत्ति रोक्का	१६,५१,५११-	
२	नियन्त्रण	१६,४१,५४१-	
३	जफत	८,७०,७२१-	
	जम्मा	४१,२७,७७१-	

९.१४ राजस्व अनुसन्धान विभाग:

आ.व.०७२/७३ को फागुन महिनासम्मको प्रगति विवरण: (रु.००० मा)

सि.नं.	विवरण	२०७२ फाल्गुन महिनासम्मको प्रगति
१	भन्सार राजस्व	३२९,५५५
२	मूल्य अभिवृद्धि कर	१३७२९९
३	अन्तःशुल्क	८३३२
४	आयकर	४६९७४
५	अन्य कर	३५९४
जम्मा रु. हजारमा		५२५७५४

- चालु आ.व.को फागुन मसान्तसम्म विदेशी मुद्रावापतको जरिवाना धरौटी रु.६,८०,३०,००० र अन्य राजस्व धरौटी रु.२०,२३,६७,००० रहेको ।
- यस आ.व.को फागुन मसान्तसम्म गत आ.व.बाट जिम्मेवारी सरी आएको समेत ५७१ कुल मुद्दा संख्या मध्ये टुङ्गो लागेको मुद्दा संख्या ३९८ र अनुसन्धानको क्रममा रहेको मुद्दा संख्या १७३ रहेको ।
- २०७२ फागुन मसान्तसम्म अनुसन्धानतर्फ गत आ.व.बाट जिम्मेवारी सरी आएको अनुसन्धानका लागि ल्याएका फर्मको संख्या १९६, टुङ्गो लागेको अनुसन्धान संख्या १०० र अनुसन्धानको क्रममा रहेको मुद्दा संख्या ९६ रहेको ।

- यस आ.व.को फागुन मसान्त सम्म विदेशी मुद्रा/हुण्डी कारोबारको मुद्रा गत आ.व.वाट जिम्मेवारी सरी आएको समेत २२२ रहेको मध्ये अदालतमा दायर भएको मुद्रा संख्या २९ र अनुसन्धानको क्रममा रहेको मुद्रा संख्या १९३ रहेको ।
- यस आ.व.को फागुन मसान्त सम्म लिलाम विक्री मुद्रा संख्या १९१ रहेकोमा उक्त अवधि सम्म लिलाम विक्रीवाट प्राप्त रकम रु ७३७७७००० रहेको ।
- २०७२ फागुन मसान्त सम्म ३७.७० प्रतिशत बेरुजु फछ्यौट भएको ।

९.१५. महालेखा नियन्त्रक कार्यालय:

- दोस्रो चरणको सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन सुधार रणनीति (Second Phase PFM Reform Strategy) तयार गरी स्वीकृत गरिएको ।
- लेखापरीक्षण तथा लेखा समूहका ३० जना अधिकृत स्तरका कर्मचारीहरूलाई Advanced Diploma in Public Financial Management Course को लागि ACCA England तथा Nepal Administrative Staff Collage सँग सम्झौता गरी अध्ययन गर्न पठाइएको ।
- नेपाल सरकारका ३९ वटा केन्द्रीय निकायहरू (मन्त्रालय, सचिवालय, आयोग) लाई ती निकायहरूसँग सम्बन्धित FMIS प्रतिवेदनहरूमा Online पहुँच हुने गरी अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरी User Name तथा Pass word प्रदान गरिएको ।
- International Public Sector Accounting Standard-IPSAS अनुसार Nepal Public Sector Accounting Standard NPSAS अनुसारको केन्द्रीय आर्थिक विवरण १४ वटा केन्द्रीय निकायले तयार गरी लेखापरीक्षणका लागि महालेखापरीक्षकको कार्यालयमा पेश गरिएको ।
- कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई TSA, FMIS, RMIS लगायत सूचना प्रविधि सम्बन्धमा तालिमहरू प्रदान गरिएको ।
- TSA सँग सरोकारवाला निकायहरूको अन्तरक्रिया तथा १२ जिल्लामा Revenue Management Information System-RMIS सम्बन्धी पुनर्ताजकीकरण तालिम सम्पन्न ।
- १४ बुँदे सुधार कार्यान्वयन घोषणापत्र सहित महालेखा नियन्त्रक कार्यालय तथा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयका प्रमुखहरूको प्रथम राष्ट्रिय गोष्ठी सम्पन्न गरिएको ।

१०. आ.व. २०७२/०७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिकसम्मको प्रगति विवरण:

ब.ब.को बुँदा नं.	लिइएका नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (वर्तमान अवस्था)
२८	आगामी पाँच वर्षभित्र पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने दृढ अठोटका साथ सरकार अघि बढिरहेको छ । पुनर्निर्माणको कार्य सरकारको एकल प्रयासले मात्र सम्भव नहुने भएकाले सरकारले तोकेको नीतिगत मार्गदर्शन भित्र रही निजी क्षेत्र सहकारी संस्था गैरसरकारी संस्था नागरिक समाज अन्तर्राष्ट्रिय जगत र आम जनसमुदायलाई उदार मनले यस अभियानमा सरिक हुन आह्वान गर्ने	नेपालको पुनर्निर्माणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनमा अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदारहरू बाट व्यक्त प्रतिबद्धता अनुरूप वैशाख मसान्तसम्ममा विभिन्न विकास साझेदारहरू बाट निम्नानुसार ६०५.६ मिलियन अमेरिकी डलर अर्थात नेपाली रुपैयाँ करिब ६३ अर्ब ५९ करोड ३८ लाख अनुदान सहायता र ७६४.१३ मिलियन अमेरिकी डलर अर्थात नेपाली रुपैयाँ करिब ८० अर्ब २३ करोड ३६ लाख ऋण सहायता गरी जम्मा नेपाली रुपैयाँ करिब १ खर्ब ४३ अर्ब ८२ करोड ७४ लाख वैदेशिक सहायता प्राप्त भएको छ ।
४०	पूर्वाधार विकास बैंकको स्थापना गर्ने ।	प्रारम्भिक कार्य अगाडि बढेको ।
	NIDC विकास बैंक र जल विद्युत विकास कम्पनी लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने ।	कार्यदलबाट प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्राप्त भएको ।
४६	वित्तीय पहुँचको लागि एक घर एक बैंक खाता अभियान ।	१४ जिल्लाको प्रारम्भिक अध्ययन भएको ।
	राज्यद्वारा प्रदान गरिने नगद हस्तान्तरण बैंक खाता मार्फत उपलब्ध गराउने ।	बैंकको सेवा शुल्क व्यहोर्ने बारे एकिन हुन बाँकी ।
१९९	वित्तीयक्षेत्र विकास रणनीतिको कार्यान्वयन ।	रणनीतिको तर्जुमा भई स्वीकृतिको क्रममा रहेको ।
	पूँजी बजारको संस्थागत विकासका लागि दोस्रो बजार व्यवस्थित गर्न नागरिक लगानी कोषलाई कृयाशिल बनाउने ।	NEPSE मा अनुरोध भएको जानकारी ।
२००	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको मर्जर तथा एक्विजिसन नीतिको निरन्तरता ।	मौद्रिक नीति मार्फत मर्जर तथा एक्विजिसन नीति कार्यान्वयन भइरहेको ।
	बिमा कम्पनीहरूलाई गाभ्न प्रोत्साहन गर्ने ।	बिमा कम्पनीहरूलाई गाभ्ने नीति तथा कार्यविधि तर्जुमा भएको । बीमा ऐन संशोधन

ब.ब.को बुँदा नं.	लिइएका नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (वर्तमान अवस्था)
		गर्ने बारेको अवधारणा स्वीकृत भएको ।
२०१	बैंकिङ्ग कारोबारलाई पारदर्शी बनाउने ।	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट विभिन्न निर्देशिका जारी गरिएको ।
	शाखारहित बैंकिङ्ग र मोबाइल बैंकिङ्ग सेवा विस्तार गरी वित्तीय पहुँच बढाउने ।	३६५ दिन सेवा प्रारम्भ भएको ।
२०२	बैंकिङ्ग लागत घटाउने ।	यस सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा पत्राचार गरिएको ।
	नगदमा गरिने कारोबारको सीमा निर्धारण ।	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रतिवेदन प्राप्त भएको ।
	विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन र विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने सम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्ने ।	रु ५ लाखको सीमा प्रस्ताव भएको । यी ऐनहरूलाई संशोधन गरी एकीकृत ऐन तर्जुमा गर्ने सम्बन्धी अवधारणापत्र कानुन मन्त्रालयबाट स्वीकृत ।
२०३	ग्रामीण स्वावलम्बन कोष, युवा स्वरोजगार कोष र अन्य लघुवित्त संस्थालाई गाभ्ने, नीतिगत र संस्थागत बैकल्पिक व्यवस्था ।	कार्य बाँकी ।
२०१	बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट हुने सबै प्रकारका बैंकिङ्ग कारोबारलाई पारदर्शी हुने प्रणालीको विकास गरी लागु गरिनेछ ।	बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि आवश्यक सफ्टवेयर निर्माणका लागि अध्ययन गराउने । बैंक तथा वित्तीय संस्थाका लागि आवश्यक स्वीकृत सफ्टवेयर खरिद ।
२४४	सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण गर्ने	- पत्रपत्रिका मार्फत सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणका लागि सचेतनामूलक सामग्रीहरू प्रकाशित भइरहेको । - सचेतनामूलक श्रव्य सामाग्री विभिन्न रेडियो/एफएम मार्फत प्रसारण भइरहेको । - राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन सम्बन्धी अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको । - सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सचेतनाका विभिन्न विषयमा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
२४५	सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी राष्ट्रिय कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयन र क्षेत्रीय	मंसिर २८ गते वाणिज्य बैंकका कार्यान्वयन अधिकारीहरू (Compliance Officers) सँग उच्च

ब.ब.को बुँदा नं.	लिइएका नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (वर्तमान अवस्था)
	तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरिएका प्रतिबद्धता क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।	पदस्थ अधिकारीको कारोवार (PEPs) को अनुगमन तथा जोखिम मूल्याङ्कन सम्बन्धी अन्तरक्रिया सम्पन्न भएको । • कार्तिक ३० गतेबाट APG को Typologies सेमिनार काठमाडौँमा शुरु भई मंसिर ४ गते सम्पन्न भएको ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०५०११३	अर्थ मन्त्रालय	२२०,६८५	२००,८१७	९१.००
३०५०१२३	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	८२,७७२	७४,९२९	९०.५२
३०५०१३३	निवृत्तिभरण व्यवस्थापन कार्यालय	५२,३१४	४४,६७४	८५.४०
३०५०१४३	कुमारी चोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालय	१३,६६६	१२,२५४	८९.६७
३०५०१५३	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरू	४७६,०१५	४४०,५७५	९२.५५
३०५०१७३	राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र	३४,७८७	२५,११६	७२.२०
३०५०१८३	भन्सार विभाग (भन्सार सुदृढीकरण समेत)	९३,८३९	६८,९५७	७३.४८
३०५०१९३	भन्सार कार्यालयहरू (गस्ती टोली समेत)	६२५,३७५	६१८,०३६	९८.८३
३०५०२०३	आन्तरिक राजस्व विभाग (अन्तःशुल्क सुदृढीकरण समेत)	४२७,६७४	२७४,९८६	६४.३०
३०५०२१३	आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरू	९२८,४६३	७७९,९९०	८४.०१
३०५०२२३	राजस्व अनुसन्धान विभाग	६५,०४८	५१,८२६	७९.६७
३०५०२३३	राजस्व अनुसन्धान इकाई कार्यालयहरू	६५,७७५	६४,७८५	९८.४९
३०५०२४३	ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरण	७,७७८	६,१०८	७८.५३
३०५०२५३	ऋण असुली न्यायाधिकरण	२५,७९३	२३,२८३	९०.२७

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०५०२८३	सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग	६४,५९८	४५,५५९	७०.५३
३०५०२९३	अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्था सदस्यता शुल्क अनुदान विविध	२४०,०००	३६९,५५८	१५०.६५
३०५१०३३	कृषि विकास बैंक, विविध	१९,१७५	१९,१७५	१००.००
३०५१०४३	साना किसान विकास बैंक (वित्तीय संस्था), विविध	९१,०००	९१,०००	१००.००
३०५१०५३	लघु बिमा सहयोग कार्यक्रम (पशु, बाली, स्वास्थ्य)	१२०,५००	१२०,५००	१००.००
३०५१०९३	सार्वजनिक संस्थान सुधार कार्यक्रम	५०,५०५	५,९३८	११.७६
३०५१११३	युवा स्वरोजगार कोष	१०६,०२३	६६,२९१	६२.५३
३०५११३३	ग्रामीण वित्त क्षेत्र विकास क्लस्टर कार्यक्रम	२४५,५००	१३९,३७८	५६.७७
३०५११४३	बजेट तथा निवृत्तिभरण सुधार आयोजना	१५,६००	१०,८४५	६९.५२
३०५११५३	आर्थिक प्रशासन सुधार कार्यक्रम	१४०,८८९	६९,४५८	४९.३०
३०५११७३	पूँजीबजार तथा पूर्वाधार क्षमता सहयोग आयोजना	३७,७५०	३५,०२९	९२.७९
३०५११९३	सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड	१७,०१८	१२,६२१	७४.१६
३०५३२०३	वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम	३,०००	०	०.००
३०५३२१३	भन्सार सुधार कार्यक्रम	४९,२१८	१३,१५६	२६.७३
३०५३२२३	कृषि तथा पशुपालन ब्याज अनुदान	५००,०००	५००,०००	१००.००
	जम्मा	४,८२०,७६०	४,१७६,८४४	८६.६४

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०५०११४	अर्थ मन्त्रालय	५७,३०८	३३,२३५	५७.९९
३०५०१२४	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	३०,६३०	२९,१०९	९५.०३
३०५०१३४	निवृत्तिभरण व्यवस्थापन कार्यालय	५,९५०	५,९०८	९९.२९
३०५०१४४	कुमारी चोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालय	७२५	७२५	१००.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०५०१५४	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरू	१०२,०७४	८९,७८०	८७.९६
३०५०१७४	राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र	३,३३५	१,९८२	५९.४३
३०५०१८४	भन्सार विभाग (भन्सार सुदृढीकरण समेत)	१३,९५०	४,५३२	३२.४९
३०५०१९४	भन्सार कार्यालयहरू (गस्ती टोली समेत)	१२९,७५०	६३,००१	४८.५६
३०५०२०४	आन्तरिक राजस्व विभाग (अन्तःशुल्क सुदृढीकरण समेत)	२७,९७३	१६,६२६	५९.४४
३०५०२१४	आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरू	१९१,४६६	१४५,४३०	७५.९६
३०५०२२४	राजस्व अनुसन्धान विभाग	८,४२०	६,४४०	७६.४८
३०५०२३४	राजस्व अनुसन्धान इकाई कार्यालयहरू	११,८२५	१०,७५१	९०.९२
३०५०२४४	ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरण	३११	३११	१००.००
३०५०२५४	ऋण असुली न्यायाधिकरण	१,३१६	१,३१५	९९.९२
३०५०२८४	सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग	११,१०७	५,५३२	४९.८१
३०५१११४	युवा स्वरोजगार कोष	३,३१५	२,७०५	८१.६०
३०५११४४	बजेट तथा निवृत्तिभरण सुधार आयोजना	१०,०००	०	०.००
३०५११५४	आर्थिक प्रशासन सुधार कार्यक्रम	५१,२००	४५,८५४	८९.५६
३०५११९४	सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड	७५	७५	१००.००
३०५३२१४	भन्सार सुधार कार्यक्रम	५९४,२६८	२५८,३९३	४३.४८
	जम्मा	१,२५४,९९८	७२१,७०४	५७.५१

१२. आ.व. २०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०५०११३	अर्थ मन्त्रालय	२४७,५२४	१५२,९५५	६१.७९
३०५०१२३	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	८६,५२६	६६,६०२	७६.९७
३०५०१३३	निवृत्तिभरण व्यवस्थापन कार्यालय	४७,३१४	२८,०५३	५९.२९
३०५०१४३	कुमारी चोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालय	१४,५५३	७,९३३	५४.५१
३०५०१५३	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरू	४८७,८६०	२५२,२६१	५१.७१
३०५०१७३	राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र	४७,९४०	१९,०८९	३९.८२
३०५०१८३	भन्सार विभाग (भन्सार सुदृढीकरण समेत)	८४,३९३	५२,४८५	६२.१९
३०५०१९३	भन्सार कार्यालयहरू (गस्ती टोली समेत)	६९९,२३२	३८०,२०१	५४.३७
३०५०२०३	आन्तरिक राजस्व विभाग (अन्तःशुल्क सुदृढीकरण समेत)	३८५,००२	९०,९७४	२३.६३
३०५०२१३	आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरू	८९७,७९५	४९४,५२२	५५.०८
३०५०२२३	राजस्व अनुसन्धान विभाग	६३,८४१	३२,२७७	५०.५६
३०५०२३३	राजस्व अनुसन्धान ईकाई कार्यालयहरू	६३,६३३	४१,९६३	६५.९५
३०५०२४३	ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरण	८,६४८	४,०४८	४६.८१
३०५०२५३	ऋण असुली न्यायाधिकरण	२५,२९०	१८,८९२	७४.७०
३०५०२८३	सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग	९१,६१४	३६,७२५	४०.०९
३०५०२९३	अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्था सदस्यता शुल्क अनुदान विविध	१,२३४,१३३	३३०,७०५	२६.८०
३०५१०३३	कृषि विकास बैंक , विविध	१५,८१२	२,८३०	१७.९०
३०५१०४३	साना किसान विकास बैंक	७०,०००	४६,०००	६५.७१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	(वित्तीय संस्था), विविध			
३०५१०५३	लघु विमा सहयोग कार्यक्रम (पशु ,बाली, स्वास्थ्य)	१५२,४३०	७९,७८६	५२.३४
३०५१०६३	शीत घर निर्माण (ब्याज अनुदान)	१३१,०००	०	०.००
३०५१०९३	सार्वजनिक संस्थान सुधार कार्यक्रम	४५०,०००	४,९८१	१.११
३०५१११३	युवा स्वरोजगार कोष	१००,०९०	२९,८१८	२९.७९
३०५११४३	बजेट तथा निवृत्तिभरण सुधार आयोजना	२७,५००	०	०.००
३०५११५३	आर्थिक प्रशासन सुधार कार्यक्रम	१४१,६९०	३६,६७९	२५.८९
३०५११७३	पूँजीबजार तथा पूर्वाधार क्षमता सहयोग आयोजना	२२९,०७८	१,९२३	०.८४
३०५११९३	सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड	१३,९४५	८,६९३	६२.३४
३०५३२०३	वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम	२५,५००	०	०.००
३०५३२१३	भन्सार सुधार कार्यक्रम	९५,१६४	१२,९००	१३.५६
३०५३२२३	कृषि तथा पशुपालन ब्याज अनुदान	१,२००,०००	०	०.००
	जम्मा	७,१३७,५०७	२,२३३,२९५	३१.२९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०५०११४	अर्थ मन्त्रालय	२४,४५४	९,२२८	३७.७४
३०५०१२४	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	१७,४५०	२,४४४	१४.०१
३०५०१३४	निवृत्ति भरण व्यवस्थापन कार्यालय	४,०९०	२,७४३	६७.०७
३०५०१४४	कुमारी चोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालय	९६०	४९३	५१.३५
३०५०१५४	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरू	१४२,३००	५९,८४२	४२.०५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०५०१७४	राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र	३२,५००	९८९	३.०४
३०५०१८४	भन्सार विभाग (भन्सार सुदृढीकरण समेत)	२४,५००	३,७१४	१५.१६
३०५०१९४	भन्सार कार्यालयहरू (गस्ती टोली समेत)	१९८,९४२	२८,२०९	१४.१८
३०५०२०४	आन्तरिक राजस्व विभाग (अन्तःशुल्क सुदृढीकरण समेत)	२१,८८०	१०,२३५	४६.७८
३०५०२१४	आन्तरिक राजस्व कार्यालयहरू	२६०,९७४	५१,०१०	१९.५५
३०५०२२४	राजस्व अनुसन्धान विभाग	१६८,२९५	७४,८१६	४४.४६
३०५०२३४	राजस्व अनुसन्धान इकाई कार्यालयहरू	१६,८००	१,७६४	१०.५०
३०५०२४४	ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरण	१५०	१०८	७२.००
३०५०२५४	ऋण असुली न्यायाधिकरण	१,०५५	३४८	३२.९९
३०५०२८४	सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग	६५,०७५	२,०८१	३.२०
३०५१११४	युवा स्वरोजगार कोष	२,३७५	३१७	१३.३५
३०५११५४	आर्थिक प्रशासन सुधार कार्यक्रम	२८५,५५४	१३,९३४	४.८८
३०५११९४	सार्वजनिक संस्थान निर्देशन बोर्ड	३८०	३८०	१००.००
३०५३२०४	वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रम	५००	०	०.००
३०५३२१४	भन्सार सुधार कार्यक्रम	१,०५३,२७६	५५,२५५	५.२५
	जम्मा	२,३२१,५१०	३१७,९१०	१३.६९

उद्योग मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

देशलाई औद्योगीकरणतर्फ उन्मुख गराई दिगो औद्योगिक विकास गर्न आवश्यक नीति, ऐन, नियम तर्जुमा गरी औद्योगिक विकासका माध्यमद्वारा रोजगारीका अवसर सिर्जना, औद्योगिक उत्पादन, निर्यात प्रवर्द्धन तथा विदेशी मुद्रा आर्जन गरी उच्च आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न नेपाल सरकारको केन्द्रीय निकायको रूपमा यस मन्त्रालयको २०६५।५।१५ मा छुट्टै स्थापना गरिएको हो। औद्योगिक क्षेत्रमा निजी, स्वदेशी तथा विदेशी लगानी आकर्षित गर्नको लागि औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण गर्दै लैजाने, मौजुदा औद्योगिक पूर्वाधारहरूको उपयोग गर्ने, निर्यात प्रवर्द्धनमा जोड दिने विशेष आर्थिक क्षेत्रको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने र लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धनको माध्यमबाट गरिवी न्यूनीकरण गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई प्रवर्द्धन गर्ने क्षेत्रमा यस मन्त्रालयको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिताद्वारा दिगो एवं वृहत्तर आधार सहितको आत्मनिर्भर अर्थतन्त्रको विकास तथा गरिवी न्यूनीकरण गर्न उद्योग क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। औद्योगिकीकरणमा हुने लगानीले उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि, व्यापक रोजगारी सिर्जना, स्थानीय श्रोत साधन, सीप र प्रविधिको उपयोगको माध्यमबाट आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धनमा योगदान गर्दछ। यसका निम्ति निजी क्षेत्रलाई लगानी प्रति आकर्षित तुल्याउँदै र वैदेशिक लगानीलाई नवीनतम प्रविधिका साथ भित्र्याउँदै मुलुकको उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न उद्योग क्षेत्रको महत्वलाई बढावा दिनु नै अहिलेको आवश्यकता हो।

२. दृष्टिकोण:

दिगो एवं वृहत् आधार सहितको औद्योगिक विकासद्वारा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा उद्योग क्षेत्रको योगदानमा वृद्धि गरी गरिवी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने।

३. ध्येय:

- मुलुकको आर्थिक विकासमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउने गरी औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्नु।
- औद्योगिक क्षेत्रमा स्वदेशी लगानी प्रवर्द्धन एवं वैदेशिक पूँजी तथा प्रविधि आकर्षित गर्नु।
- औद्योगिक उत्पादनलाई उच्च गुणस्तरयुक्त एवं प्रतिस्पर्धात्मक बनाउँदै आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु।
- सन्तुलित प्रादेशिक विकासका लागि उद्योग क्षेत्रको योगदान बढाउनु।

४. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- औद्योगिक लगानीको वातावरण सुमधुर बनाउन आवश्यक नीतिगत एवं कानुनी सुधार गर्ने तथा नयाँ ऐन तर्जुमा गर्ने।
- स्थानीय श्रोत, कच्चापदार्थ, प्रविधि एवं सीपमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने।

- उद्योग स्थापना एवं संचालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी बढाउने ।
- बौद्धिक सम्पत्तीको अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि छुट्टै नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।
- औद्योगिक क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धन गर्न संस्थागत सुदृढीकरण तथा प्रक्रियागत सरलीकरण गर्ने ।
- गैर अवासीय नेपालीहरूको औद्योगिक क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धनमा गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।
- प्रविधि हस्तान्तरण बापत रोयल्टी तथा अन्य शुल्क भुक्तानी लगायतका प्रक्रियालाई सरल, सहज, पारदर्शी एवं व्यवस्थित तुल्याउने ।
- अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपाली वस्तुहरूको पहुँचलाई सहज तुल्याउन आवश्यक कानुनी तथा संस्थागत सुधार गर्ने ।
- तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी गुणस्तरयुक्त एवं प्रतिस्पर्धात्मक औद्योगिक वस्तुको उत्पादन बढाउने ।
- आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धनमा योगदान गर्ने उद्योगहरूलाई भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा अन्य विशेष सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- प्रत्येक प्रदेशमा औद्योगिक क्षेत्र, औद्योगिक करिडोर एवं विशेष आर्थिक क्षेत्रको स्थापना गर्ने ।
- प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा एक औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने ।
- विपन्न तथा गरिब समूहमा उद्यमशीलता विकास गरी रोजगारी तथा स्वरोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र देहाय बमोजिम रहेको छः

- उद्योग तथा औद्योगिक विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- खानी तथा खनिज पदार्थ अन्वेषण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यान्वयन;
- खानी तथा खनिज विकास विषयक अध्ययन, तालिम, अन्वेषण तथा सर्वेक्षण;
- औद्योगिक विकास;
- औद्योगिक क्षेत्रहरू तथा औद्योगिक संघ-संस्थाहरू;
- औद्योगिक नियोगहरू;
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय औद्योगिक विकास संगठन तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय औद्योगिक संगठन;
- वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धन;
- औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन;
- घरेलु तथा ग्रामीण सीप र उद्योगको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन;
- नाप, तौल र गुणस्तर निर्धारण तथा प्रवर्द्धन;
- उद्योग सम्बन्धी सार्वजनिक प्रतिष्ठान;
- उत्पादकत्व वृद्धि विषयक नीति तथा कार्यक्रम;
- औद्योगिक प्रविधि विकास र प्रविधि हस्तान्तरण;

- औद्योगिक जनशक्तिको विकास तथा तालिम, अन्वेषण तथा सर्वेक्षण;
- औद्योगिक प्रवर्द्धन र संरक्षण;
- कम्पनी प्रशासन;
- औद्योगिक सम्पत्ति र प्रशासन;
- संगठित संस्थाको दामासाही प्रशासन;
- विशेष आर्थिक क्षेत्र;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा अन्तर्गतका माइनिङ्ग, जियोलोजि, केमेष्ट्री, केमिकल, मेटालर्जिकल, मेट्रोलोजी समूहको सेवा सञ्चालन ।

६. कानुनी व्यवस्था:

ऐनहरू:

- सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४
- नेपाल गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह) ऐन, २०३७
- गुणस्तर निर्धारण र तौल ऐन, २०३७
- औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान ऐन, २०५३
- दामासाही सम्बन्धी ऐन, २०६३
- स्टण्डर्ड नाप र तौल ऐन, २०२५
- खानी तथा खनिज पदार्थ-सम्बन्धी ऐन, २०४२
- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन ऐन, २०१४
- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९
- कम्पनी ऐन, २०६३
- करार ऐन, २०५६
- पेटेण्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२
- प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३
- विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०४९
- साझेदारी फर्म रजिष्ट्रेशन ऐन, २०२०
- सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४
- बैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४
- श्रम ऐन, २०४८
- अध्यागमन ऐन, २०४९
- लगानी बोर्ड ऐन, २०४९

नियमहरू:

- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन नियमावली, २०३४

- नेपाल गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह) नियमावली, २०३४
- वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४
- खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६
- घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति कर्मचारी सेवा शर्त नियमावली, २०५५
- अध्यागमन नियमावली, २०५१
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४
- निजामती कर्मचारीको आचरण सम्बन्धी नियमावली, २०६५
- प्रतिलिपि अधिकार नियमावली, २०६१
- भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) नियमावली, २०६५
- सूचनाको हक सम्बन्धी नियमावली, २०६५

नीतिहरू:

- विदेशी लगानी नीति, २०७१
- औद्योगिक नीति, २०६७

निर्देशिकाहरू:

- घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०५८
- लघु घरेलु तथा साना उद्योग कर्जा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६५
- सार्वजनिक निकायमा स्वदेशी वस्तुको उपयोग गर्ने सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२
- प्रविधि विकास कोष निर्देशिका, २०७०
- विशेष आर्थिक क्षेत्र निर्देशिका, २०७०

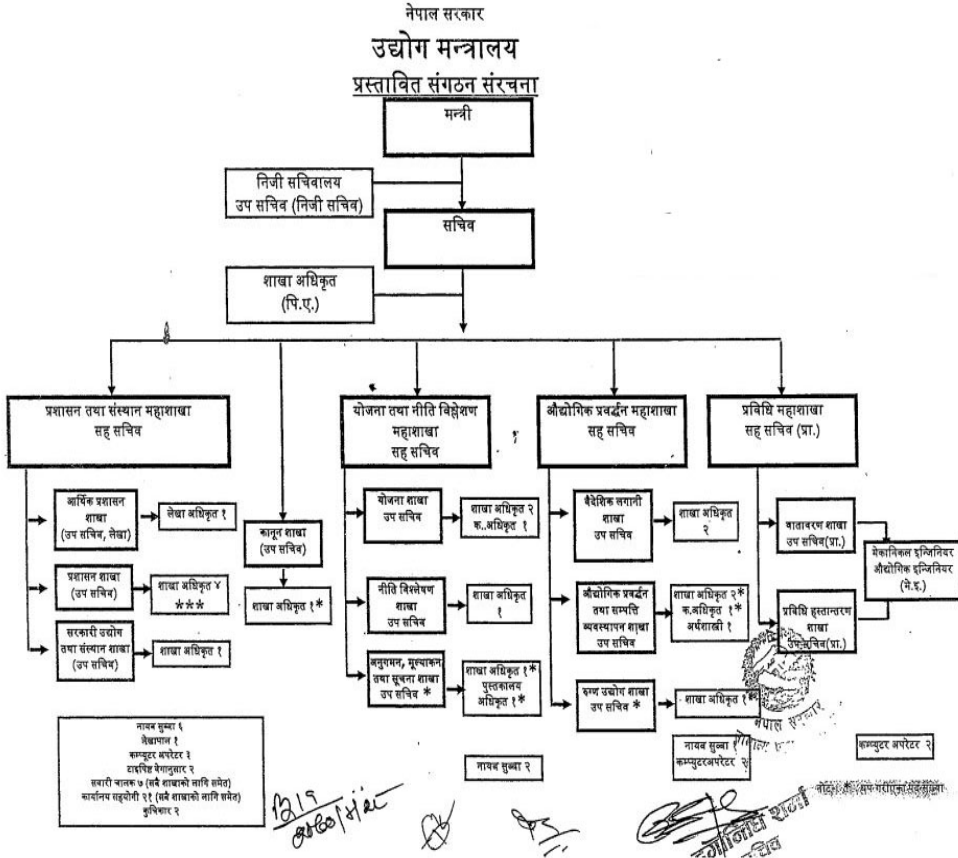
गठन आदेशहरू:

- नेपाल व्यवसाय मञ्च (गठन आदेश), २०६७
- विशेष आर्थिक क्षेत्र विकास समिति (गठन आदेश), २०६९

अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरू:

देश	सम्झौताको शीर्षक
India	Agreement between the Government of Nepal and the Government of India for the Promotion and Protection of Investments
Finland	Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of Nepal on the Promotion and Protection of Investments
Mauritius	Agreement between the Government of the Republic of Mauritius and His Majesty's Government of Nepal for the Promotion and Reciprocal Protection of Investments
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Agreement between His Majesty's Government of Nepal and the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland for the Promotion and Protection of Investments
Germany	Treaty between the Federal Republic of Germany and the Kingdom of Nepal concerning the Encouragement and Reciprocal Protection of Investments
France	Agreement between His Majesty's Government of Nepal and the Government of the Republic of France on the Reciprocal Promotion and Protection of Investments

७. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

८. आ.व. ०७२।७३ को दोस्रो चौमासिक अवधिसम्ममा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६ को तेस्रो संशोधनको प्रस्ताव नेपाल सरकार (मं.प.) समक्ष पेश गरिएको ।
- फलामे छडको गुणस्तर तोक्ने सम्बन्धी प्रस्ताव नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत भएको ।
- खनिज रत्न निकासी तथा प्रवर्द्धन लागि अवधारणापत्र तयार भएको ।
- गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (MEDEP) को सञ्चालन निर्देशिका संशोधन गरी प्रकाशन गरिएको ।
- नेपालको भूकम्पीय जोखिम न्यूनीकरण गर्न थाइल्याण्ड स्थित Regional Hazard Early Warning System in Asia and Africa (RIMES) ले खानी तथा भूगर्भ विभागसँग मिलेर संयुक्त अध्ययन

अनुसन्धान गर्ने उद्देश्यको Memorandum of Understanding (MOU) स्वीकृत गरी कार्य आरम्भ भएको ।

- लघु उद्यमी सिर्जना तथा स्तरोन्नतीको लगत मापदण्ड निर्धारण गरिएको ।
- प्रत्येक प्रदेशमा कम्तिमा १००० विगाहा क्षेत्रफल भएको औद्योगिक क्षेत्र स्थापना गर्न नेपाल सरकार (म.प.) बाट सैद्धान्तिक स्वीकृति प्राप्त भएको ।
- उद्योग विभागबाट प्रदान गरिने सेवालाई Automation मा लैजाने कार्य शुरू गरिएको ।
- सिमरामा Garment Processing Zone (GPZ) स्थापनाको लागि अर्थ मन्त्रालयबाट बजेटको प्रत्याभूति भै कार्य अगाडि बढाइएको ।
- पेट्रोलिम पदार्थ वितरण तथा पम्प जाँच अनुगमन कार्यविधि, २०७२ स्वीकृत भएको ।
- म्याग्दीको मुनर, गोरखाको मुच्चोक र रसुवाको रसुवागढीमा भू-जोखिमको स्थलगत अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको ।
- संस्थानको व्यवस्थापन तथा क्षमता सुधारका लागि अवधारणापत्र तयार भएको ।
- पेट्रोलियम पदार्थको अन्वेषण कार्य गर्न मित्रराष्ट्र चीनसँग सम्झौता गरिएको ।
- मदिरा उद्योगको स्थापनार्थ औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको पूर्व स्वीकृत मापदण्डलाई पुनरावलोकन गर्ने प्रयोजनको लागि प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- नेपालको Nepal Bureau of Standards and Metrology र बंगलादेशको Bangladesh Standards and Testing Institution बीच हुन लागेको (MOU) को हस्ताक्षर गर्ने कार्यमा आवश्यक सहमति माग लगायत अन्य समन्वयकारी कार्यहरू भइरहेको ।
- UN Sustainable Development Goal अन्तर्गत Ensure Sustainable Consumption and Production Patterns पूरा गर्न उद्योग क्षेत्रको लागि दिगो उत्पादन नीति तर्जुमा गरी जारी गर्नको लागि गठन भएको दिगो उत्पादन नीति मस्यौदा समिति नेपाल सरकारको निर्णयानुसार गठन भई मस्यौदा तर्जुमा कार्य सुरु गरिएको ।

९. आ.व. २०७२।७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन

अवस्था:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	२०७२ फागुन महिनसम्मको प्रगति
३९	लगानी प्रवर्द्धनका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा लगानी सम्मेलन आयोजना गर्ने ।	लगानी बोर्डको बैठकले यस विषयमा नेतृत्व लिने निर्णय भएकोले बोर्डसँग सहकार्य भइरहेको ।
३९	विदेशी लगानी आकर्षित गर्न विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐनमा समयानुकूल सुधार गर्ने	नयाँ ऐन मस्यौदाको कार्य प्रारम्भ भएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	२०७२ फागुन महिनसम्मको प्रगति
४१	सार्वजनिक निकायले १५ प्रतिशतसम्म बढी महङ्गो भए पनि स्वदेशी वस्तुहरू प्रयोग गर्नुपर्ने नीतिलाई कडाइका साथ लागू गर्ने ।	- कार्यान्वयनका लागि सबै सार्वजनिक निकायमा लेखी पठाइएको । - अनुगमन तथा समीक्षा गर्न बाँकी रहेको ।
४१	लगानीमैत्री वातावरणको निर्माण गरी पूर्ण रूपमा सञ्चालनमा नआएका औद्योगिक क्षेत्रमा नयाँ लगानीकर्ता लाई उद्योग स्थापना गर्ने वातावरण तयार गर्ने ।	- विशेष आर्थिक क्षेत्र विधेयक र औद्योगिक व्यवसाय विधेयक संसदमा टेबुल भएको । - भैरहवा विशेष आर्थिक क्षेत्र सञ्चालन गर्ने कार्यविधि संशोधन प्रकृत्यामा रहेको ।
४२	१६ वटा सिमेण्ट उद्योगका लागि खानीस्थल पहुँच मार्ग तथा १२ वटा सिमेण्ट उद्योगका लागि विद्युत उपकेन्द्र तथा प्रसारण लाइन निर्माण गर्ने। यस्ता सडकहरू उद्योगी आफैले निर्माण गर्न चाहेमा सरकारले गरेको लागत अनुमानमा नबढ्ने गरी निर्माण गर्न दिने ।	बजेट विनियोजन भै कार्यान्वयनमा रहेको । उद्योगी आफैले सडक निर्माण गर्ने विषयमा सरोकारवाला निकायसँग छलफल भई सार्वजनिक खरिद ऐनसँग सम्बन्धित रहेकोले रायका लागि सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालयमा पठाइएको ।
४३	आगामी आर्थिक वर्ष रामेछापको ठोसेमा फलाम खानीस्थलसम्म बाटो र विजुली पुर्याउन आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने ।	बजेट विनियोजन भै कार्यान्वयनमा रहेको ।
४३	सिमेण्ट उद्योगलाई आवश्यक पर्ने दैनिक ४ हजार ८ सय मेट्रिक टनसम्म चुनढुङ्गा उत्खनन गरी ३ हजार मेट्रिक टनसम्म क्लिङ्कर वा सिमेण्ट उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गरेर हुने व्यवस्था गर्ने ।	वातावरण संरक्षण नियमावलीको संशोधन का लागि वातावरण मन्त्रालयमा लेखि पठाइएको ।
४४	रुग्ण उद्योगहरूको पहिचान सम्बन्धी मापदण्ड परिमार्जन गरी पुनरुत्थानका लागि सहूलियत तथा सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।	बजेटको व्यवस्था गर्न नसकिएको ।
४५	महिला उद्यमशीलता विकास गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निभाउँदै आएको महिला उद्यमशीलता कोषबाट परियोजना विना धितोमा ऋण प्रवाह कार्यक्रमलाई थप १० जिल्लामा विस्तार गरिनेछ ।	२६ जिल्लामा कार्यक्रम विस्तार गरिएको । मापदण्ड बनाई प्रस्ताव आव्हान भई मूल्याङ्कनको क्रममा रहेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	२०७२ फागुन महिनसम्मको प्रगति
४५	नेपाली कला र संस्कृति झल्किने परम्परागत उद्यमहरूको विकास गर्न युवा उद्यमशीलताको विकास गरिनेछ ।	यूवा उद्यमशीलता विकासका लागि कार्यक्रम कार्यान्वयन भैरहेको ।
५८	कञ्चनपुरको दैजीमा औद्योगिक क्षेत्र विकास गर्न र भैरहवाको विशेष आर्थिक क्षेत्र सञ्चालन गर्ने ।	- डि.पि.आर. को लागि सूचना प्रकाशित भैसकेको । - भैरहवा विशेष आर्थिक क्षेत्र सञ्चालन गर्ने कार्यविधि संशोधन प्रकृत्यामा रहेको ।
५८	आगामी आर्थिक वर्षमा बुटवलको तिनाउ कोरिडोरमा औद्योगिक क्षेत्र स्थापनाको विस्तृत आयोजना तयारी गरिनेछ ।	डि.पि.आर. को लागि सूचना प्रकाशित भैसकेको ।
५८	तराई मधेशका जिल्लाहरूमा उपयुक्त स्थानहरूमा औद्योगिक कोरिडोरको विकास गर्ने ।	पथलैया-वीरगञ्ज र सिरसिया-पर्वानिपुर औद्योगिक कोरिडोर विकास गर्न संभाव्यता अध्ययनका लागि प्रस्ताव तयार भएको ।
१५१	भूकम्प मापन केन्द्रलाई आधुनिक प्रविधि र यन्त्र उपकरणले सुसज्जित बनाई भूकम्प सम्बन्धी अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने ।	- यन्त्र उपकरण खरिदको लागि बोलपत्र आह्वान भएको । - मौजुदा उपकरणहरूलाई डिजिटल प्रविधिमा स्तरोन्नती गर्ने कार्य भैरहेको ।

१०. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०७०११३	उद्योग मन्त्रालय	३९,६९५	३९,३४९	९९.१३
३०७०१२३	उद्योग विभाग	३३२,२६३	३३१,८००	९९.८६
३०७०१३३	खानी तथा भूगर्भ विभाग	६४,१४४	६३,४४८	९८.९१
३०७०१४३	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	३४,८००	३१,४५४	९०.३९
३०७०१५३	केन्द्रीय कारागार कारखाना	३,७५२	४,०८१	१०८.७७
३०७०१६३	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	४५,९११	३९,८७८	८६.८६
३०७०१७३	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल	३६,२४४	३३,९१८	९३.५८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	कार्यालयहरू			
३०७०१८३	कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय	२८,५२५	२९,०२६	१०१.७६
३०७०१९३	सैनिक सामग्री उत्पादन निर्देशानलय	१५०,०००	१५०,०००	१००.००
३०७०१३	वातावरणीय क्षेत्र सहयोग कार्यक्रम-उर्जा कार्यक्रम समेत	६,८१९	६,२६९	९१.९३
३०७०२३	खनिज अन्वेषण तथा विकास आयोजना	४,४३८	३,८९०	८७.६५
३०७०३३	पेट्रोलियम अन्वेषण परियोजना	६,१७२	५,६२२	९१.०९
३०७०४३	भू-वैज्ञानिक सर्भेक्षण तथा अनुसन्धान आयोजना	१,६२८	१,४७५	९०.६०
३०७०५३	औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान	२३,५२९	२३,१५५	९८.४१
३०७०६३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (समिति)	६५,९०८	६३,३८४	९६.१७
३०७०७३	घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र	२८,५४५	२५,९४५	९०.८९
३०७०८३	औद्योगिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (विशेष आर्थिक क्षेत्र समेत)	१२,१७८	१०,३६३	८५.१०
३०७०९३	औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	८,२३५	५,५९२	६७.९१
३०७१२३	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	८१५,५३५	१२५,६९५	१५.४१
३०७१४३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (उद्योग कार्यक्रम)	७,०५०	६,९५८	९८.७०
३०७८०१३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (४८ जिल्ला)	१८४,१९२	१७८,४१२	९६.८६
३०७८०२३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (२७ जिल्ला)	१५९,४४९	१४१,८५५	८८.९७
	जम्मा	२,०५९,०१२	१,३२१,५६९	६४.१८

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०७०११४	उद्योग मन्त्रालय	९९५	९९४	९९.९०
३०७०१२४	उद्योग विभाग	५५०	५४९	९९.८२
३०७०१३४	खानी तथा भूगर्भ विभाग	१६,२९५	११,२०३	६८.७५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०७०१४४	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	२३,२९०	५,९७१	२५.६४
३०७०१५४	केन्द्रीय कारागार कारखाना	९७०	८१२	८३.७१
३०७०१६४	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	१३,५४०	९,९३१	७३.३५
३०७०१७४	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालयहरू	९३५	९३३	९९.७९
३०७०१८४	कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय	३,४३५	३,४२५	९९.७१
३०७०१९४	सैनिक सामग्री उत्पादन निर्देशनलय	२००,०००	१२०,९८०	६०.४९
३०७०१९४	वातावरणीय क्षेत्र सहयोग कार्यक्रम-उर्जा कार्यक्रम समेत	४५०	४४९	९९.७८
३०७०२४	खनिज अन्वेषण तथा विकास आयोजना	१५,२११	१४,२८८	९३.९३
३०७०३४	पेट्रोलियम अन्वेषण परियोजना	३,२५५	१,८९०	५८.०६
३०७०४४	भू-वैज्ञानिक सर्भेक्षण तथा अनुसन्धान आयोजना	२,४६६	१,१४०	४६.२३
३०७०५४	औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान	१,८४५	१,८०८	९७.९९
३०७०६४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (समिति)	१,०००	१,०००	१००.००
३०७०७४	घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र	३१०	३१०	१००.००
३०७०८४	औद्योगिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (विशेष आर्थिक क्षेत्र समेत)	४३८,१५४	२७३,८६४	६२.५०
३०७०९४	औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	७५	७५	१००.००
३०७१२४	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	१००,०००	१६,८०१	१६.८०
३०७१४४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (उद्योग कार्यक्रम)	१५,०००	१०,०५०	६७.००
३०७८०१४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (४८ जिल्ला)	५५,६४८	३८,४४१	६९.०८
३०७८०२४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (२७ जिल्ला)	१९,९८०	१२,५९४	६३.०३
	जम्मा	९१३,४०४	५२७,५०८	५७.७५

११. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित व्यय	प्रतिशत
३०७०११३	उद्योग मन्त्रालय	४८,०५०	२६,४०१	५४.९४
३०७०१२३	उद्योग विभाग	३३७,३५२	३२२,३७१	९५.५६
३०७०१३३	खानी तथा भूगर्भ विभाग	७०,९३९	४३,९१८	६१.९१
३०७०१४३	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	६६,७३५	१२,७१३	१९.०५
३०७०१५३	केन्द्रीय कारागार कारखाना	४,९४८	२,८११	५६.८१
३०७०१६३	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	४६,१७६	२६,६०३	५७.६१
३०७०१७३	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालयहरू	४१,५०८	२६,२१०	६३.१४
३०७०१८३	कम्पनी रजिष्टारको कार्यालय	३२,४०६	२२,३२७	६८.९०
३०७०१९३	सैनिक सामग्री उत्पादन निर्देशनलय	१४९,२९६	१३,५३६	९.०७
३०७०१९३	वातावरणीय क्षेत्र सहयोग कार्यक्रम-उर्जा कार्यक्रम समेत	१६,४३१	१,६३२	९.९३
३०७०२३	खनिज अन्वेषण तथा विकास आयोजना	३,६६१	१,५८८	४३.३८
३०७०३३	पेट्रोलियम अन्वेषण परियोजना	८,२३९	३,५७४	४३.३८
३०७०४३	भू-वैज्ञानिक सर्भेक्षण तथा अनुसन्धान आयोजना	१,३८३	८९४	६४.६४
३०७०५३	औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान	२६,५३४	१७,२२६	६४.९२
३०७०६३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (समिति)	६८,६०५	५१,८८२	७५.६२
३०७०७३	घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र	३०,६३१	२०,५५६	६७.११
३०७०८३	औद्योगिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (विशेष आर्थिक क्षेत्र समेत)	१२,४८४	७,२५४	५८.११
३०७०९३	औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	८,५११	४,००४	४७.०५
३०७१२३	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	१,०३०,३२०	९०,६०८	८.७९
३०७१४३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (उद्योग कार्यक्रम)	१०,०००	१,०८०	१०.८०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित व्यय	प्रतिशत
३०७१५३	ग्रामीण उद्यम तथा विप्रेषण परियोजन (समृद्धि)	२४१,५००	०	०.००
३०७८०१३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (४८ जिल्ला)	२७९,४०७	१६६,४५०	५९.५७
३०७८०२३	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (२७ जिल्ला)	१७६,४४८	८६,८८९	४९.२४
	जम्मा	२,७११,५६४	९५०,५२७	३५.०५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित व्यय	प्रतिशत
३०७०११४	उद्योग मन्त्रालय	४,७९०	४५४	९.४८
३०७०१२४	उद्योग विभाग	११,१८०	५७९	५.१८
३०७०१३४	खानी तथा भूगर्भ विभाग	२६,४६०	१,४७०	५.५६
३०७०१४४	घरेलु तथा साना उद्योग विभाग	१७,३४०	७,७४६	४४.६७
३०७०१५४	केन्द्रीय कारागार कारखाना	९,२८०	३३४	३.६०
३०७०१६४	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	४०,४१०	७६२	१.८९
३०७०१७४	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालयहरू	२७,५६५	२,७८८	१०.११
३०७०१८४	कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय	१०,०७६	४,२३२	४२.००
३०७०१९४	सैनिक सामग्री उत्पादन निर्देशानलय	१७१,००७	३,८७०	२.२६
३०७१०१४	वातावरणीय क्षेत्र सहयोग कार्यक्रम-उर्जा कार्यक्रम समेत	२२०	१४०	६३.६४
३०७१०२४	खनिज अन्वेषण तथा विकास आयोजना	१७,२३१	२,८८०	१६.७१
३०७१०३४	पेट्रोलियम अन्वेषण परियोजना	२,१९९	८५७	३८.९७
३०७१०४४	भू-वैज्ञानिक सर्भेक्षण तथा अनुसन्धान आयोजना	६३,५५०	९७४	१.५३
३०७१०५४	औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान	८,०५०	२४४	३.०३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित व्यय	प्रतिशत
३०७१०६४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (समिति)	१९,९९४	१,३५५	६.७८
३०७१०७४	घरेलु तथा साना उद्योग प्रशिक्षण केन्द्र	२,८०८	१,३१३	४६.७६
३०७१०८४	औद्योगिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (विशेष आर्थिक क्षेत्र समेत)	१,३०५,५४२	१६४,०७६	१२.५७
३०७१०९४	औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५६०	०	०.००
३०७११२४	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	३६,३६०	१७,७८९	४८.९२
३०७११४४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (उद्योग कार्यक्रम)	१६,०००	८४३	५.२७
३०७११५४	ग्रामीण उद्यम तथा विप्रेषण परियोजन (समृद्धि)	८५,०००	०	०.००
३०७८०१४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (४८ जिल्ला)	१०४,३५५	३५,१४८	३३.६८
३०७८०२४	घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम (२७ जिल्ला)	४६,२३५	१०,५६३	२२.८५
	जम्मा	२,०२६,२१२	२५८,४१७	१२.७५

◆ ◆ ◆

ऊर्जा मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेको ऊर्जा क्षेत्रलाई समायोजित तरिकाले द्रुत विकास गरी देशमा रहेको ऊर्जा संकटलाई न्यूनीकरण गर्ने, निराकरण गर्ने र विद्युत ऊर्जालाई देशको मुख्य ऊर्जाको रूपमा अगाडि बढाउने सोचका साथ मुलुकको ऊर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण गतिविधिहरूको व्यवस्थापन गर्ने मुख्य दायित्व ऊर्जा मन्त्रालयमा रहेको छ । विद्युत उत्पादन, प्रसारण तथा वितरणको लागि नेपाल सरकारको अल्पकालीन, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन नीति निर्माण गरी सोको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक योजना तथा कार्यक्रम तयार गर्ने सम्बन्धी कार्यको लागि ऊर्जा मन्त्रालयको स्थापना भएको हो ।

२. दृष्टिकोण:

देशको सर्वाङ्गीण विकासको लागि पर्याप्त विद्युत आपूर्ति गरी नेपाली जनताको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउने र सबै जनतालाई भरपर्दो रूपमा गुणस्तरीय, दिगो तथा सर्वसुलभ विद्युत सेवा उपलब्ध गराई जलविद्युतलाई निर्यात योग्य वस्तुका रूपमा स्थापित गर्नु ऊर्जा मन्त्रालयको दृष्टिकोण रहेको छ ।

३. उद्देश्य:

जलविद्युतलाई समष्टिगत आर्थिक विकासको मुख्य आधारको रूपमा लिंदै यस क्षेत्रमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानीलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक वातावरणको सिर्जना गरी देशमा ग्रामीण क्षेत्रसम्म अधिकाधिक जनतालाई भरपर्दो गुणस्तरीय र सर्वसुलभ विद्युत सेवा उपलब्ध गराउनु ऊर्जा मन्त्रालयको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

४. रणनीति

- लगानी मैत्री वातावरण मार्फत् सार्वजनिक, निजी, सामुदायिक र सहकारी लगानी वृद्धि गरी विद्यमान विद्युत क्षमता वृद्धि गर्ने ।
- विद्युतको प्रसारण, वितरण व्यवस्था विस्तार तथा थप सुदृढ गर्ने ।
- बृहत् तथा बहुउद्देश्यीय जलविद्युत् आयोजनाको विकासका लागि वैदेशिक लगानी तथा सहयोग प्रवर्द्धन गरी आन्तरिक आवश्यकता पूरा गर्दै निर्यात समेत गर्ने ।
- ऊर्जाको माग व्यवस्थापनमा सुधार तथा ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धन एवं अभिवृद्धि गर्ने ।

४.१ लक्ष्य:

जलविद्युतलाई आर्थिक क्रियाकलापसँग आबद्ध गरी विकास कार्यमा टेवा पुऱ्याउने ।

५. कार्य क्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली २०७२, बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू:

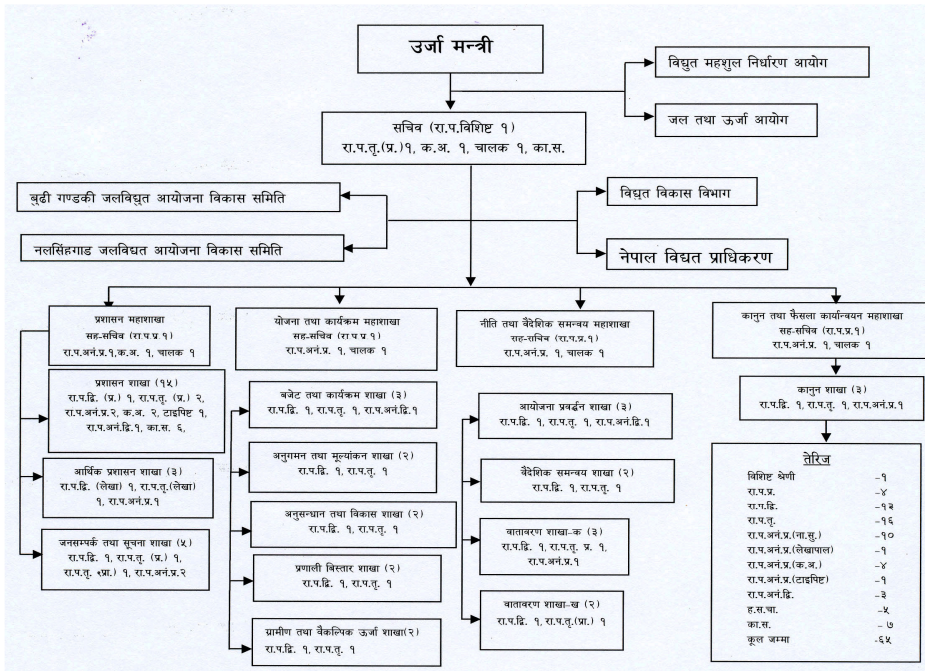
- ऊर्जा उत्पादन, व्यवस्थापन, उपयोग, सुरक्षा, प्रवर्द्धन र विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा; कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- ऊर्जाको उपयोग सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण तथा कार्यान्वयन;
- ऊर्जासम्बन्धी बहुउद्देश्यीय योजनाको समन्वय, निर्माण, सञ्चालन तथा प्रवर्द्धन;
- ऊर्जासम्बन्धी जनशक्तिको विकास;
- नवीकरणीय ऊर्जाको विकास;
- ऊर्जा विकास तथा विद्युत् विकाससम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन, निर्माण, सञ्चालन, सम्भार र विकास;
- ऊर्जा सम्बन्धी कम्पनी तथा संस्थाको समन्वय र प्रशासन;
- ऊर्जा विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धन (लगानी बोर्डको कार्यक्षेत्रबाहेक);
- ऊर्जाको उपयोगसम्बन्धी राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क;
- ऊर्जाको उपयोग सम्बन्धी द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय संयन्त्रको संयोजन, वार्ता तथा सन्धि सम्झौता;
- जलस्रोत सम्बन्धी द्विपक्षीय वार्ता, बहुपक्षीय सन्धि सम्झौता;
- विद्युतको नियमन, रोयल्टी तथा महसुलदरको निर्धारण र कार्यान्वयन;
- नेपाल विद्युत् प्राधिकरण तथा ऊर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायसँग समन्वय;
- अन्य मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा नपरेको जल तथा त्यसको उपयोग र ऊर्जा सम्बन्धी कार्य;
- नेपाल इन्जिनियरिङ सेवाअन्तर्गत देहायका समूह, उपसमूहको सञ्चालन-
 - (क) इलेक्ट्रिकल इन्जिनियरिङ समूह;
 - (ख) मेकानिकल इन्जिनियरिङ समूह;
 - (ग) सिभिल इन्जिनियरिङ समूहको हाइड्रोपावर उपसमूह ।

६. कानुनी व्यवस्था:

- विद्युत ऐन, २०४९
- जलस्रोत ऐन, २०५०
- विद्युत नियमावली, २०५०
- विद्युत चुहावट नियन्त्रण नीति, २०५८
- जल विद्युत विकास नीति, २०५८
- जल विद्युत आयोजना अनुमति पत्र सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८
- बुढीगण्डकी जलविद्युत आयोजना विकास समिति (गठन) आदेश, २०६९
- नलसिंह गाड जलविद्युत आयोजना विकास समिति (गठन) आदेश, २०६९
- जलस्रोत रणनीति, २०५८
- जलस्रोत योजना, २०६९
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३

- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४
- भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४
- लोडसेडिङ्ग न्यूनीकरण कार्ययोजना, २०६९

७. ऊर्जा मन्त्रालयको संगठनात्मक स्वरूपः

द. आ.व. २०७२/०७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरूः

- राष्ट्रिय ऊर्जा संकट निवारण तथा विद्युत विकास दशक सम्बन्धी अवधारणापत्र र कार्ययोजना, २०७२ तर्जुमा गरी मन्त्रिपरिषद्बाट २०७२।११।६ मा स्वीकृत भएको।
- विद्युत विधेयक, विद्युत नियमन आयोग विधेयक र ऊर्जा संकट निवारण विधेयकको मस्यौदा तयार गर्न कार्यदल गठन गरिएको। उक्त विधेयकहरूको मस्यौदा तयार गर्न मन्त्रिपरिषद्बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई मस्यौदा तयार भइरहेको।
- राष्ट्रिय ऊर्जा संकट निवारण तथा विद्युत विकास दशक सम्बन्धी कार्ययोजना, २०७२ कार्यान्वयन गर्न निर्देशक समिति, कार्यान्वयन समिति र कार्ययोजना बुँदागत रुपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न कार्यदलहरू गठन भई तथा ती कार्यदलहरूबाट आ-आफ्ना कार्यहरू भइरहेको।
- माननीय उप-प्रधानमन्त्री तथा ऊर्जा मन्त्रीज्यूको संयोजकत्वमा केन्द्रीय ऊर्जा संकट निवारण समन्वय समिति गठन भएको तथा मिति २०७२।१२।५ मा यस समितिको पहिलो बैठक सम्पन्न भई कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि जिल्लास्तरीय समन्वय समितिलाई प्रभावकारी बनाउने तथा केन्द्रीय ऊर्जा

संकट समन्वय समितिको कार्यविधि पारित गर्ने निर्णयहरू गरिएको। यसका अतिरिक्त वर्षौं देखि अडिकएर रहेको खिम्ति-ढल्केवर २२० के.भी. प्रसारण लाइन तथा ढल्केवर-हेटौंडा प्रसारण लाइनहरूमा कार्य सुरु भैसकेको ।

- ढल्केवर सबस्टेशनलाई स्तरोन्नति गर्न चिनियाँ ठेकेदार कम्पनी CGCC को आधिकारिक व्यक्तिहरूसँग छलफल गरी आगामी नोभेम्बर २०१६ सम्म सम्पन्न गर्ने सहमति भएको । ढल्केवर सबस्टेशनको निर्माण तथा हेटौंडा-ढल्केवर इनरुवा प्रसारण लाइनको निर्माणले भारतबाट आयातित विजुलीलाई काठमाडौं सम्म ल्याउन सहयोग गर्ने भएकोले उक्त कार्यहरू द्रुततर गतिमा अघि बढिरहेको छ ।

९. आ.व. २०७१/०७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०८०११३	ऊर्जा मन्त्रालय	४२६,०७४	४२१,००२	९८.८१
३०८०१२३	विद्युत विकास विभाग	६१,३६९	४३,८९७	७१.५३
३०८०१३३	विद्युत महसुल निर्धारण आयोग	१,७७४	१,१८१	६६.५७
३०८१०१३	जल तथा ऊर्जा आयोग	२३,४४४	१६,५३६	७०.५३
३०८१०२३	सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (जलशक्ति)	२,६५३	१,०८१	४०.७५
३०८१०३३	विद्युत विकासमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन	६९४	४२१	६०.६६
३०८१०४३	सप्तकोशी बहुउद्देश्यीय आयोजना	६,१३३	१,६१८	२६.३८
३०८१०५३	पंचेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजना	१५,४४३	११,४०९	७३.८८
३०८१०६३	जलविद्युत आयोजना अध्ययन	१,०२८	८३३	८१.०३
३०८१०७३	जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी मापदण्ड	५००	३३८	६७.६०
३०८१०९३	रोयल्टी व्यवस्थापन तथा वितरण	१,४००,६३१	१,३५०,२२६	९६.४०
३०८११२३	बुढीगंगा जलविद्युत आयोजना	१३,२२५	८,७२०	६५.९४
३०८११३३	बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना विकास समिति	१९,०९०	१३,४३५	७०.३८
३०८११४३	नलसिं गाड जलविद्युत आयोजना विकास समिति	१५,३४७	१२,४४२	८१.०७
	जम्मा	१,९८७,४०५	१,८८३,१३९	९४.७५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३०८०११४	ऊर्जा मन्त्रालय	२२,१७२	२०,७९८	९३.८०
३०८०१२४	विद्युत विकास विभाग	९०,०८२	१७,२६१	१९.१६
३०८०१३४	विद्युत महसुल निर्धारण आयोग	५००	०	०.००
३०८१०१४	जल तथा ऊर्जा आयोग	१६,३५०	६६५	४.०७
३०८१०२४	सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (जलशक्ति)	४२,०००	०	०.००
३०८१०३४	विद्युत विकासमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन	७,६३७	२,०२९	२६.५७
३०८१०४४	सप्तकोशी बहुउद्देश्यीय आयोजना	२००,८००	६७,३४७	३३.५४
३०८१०५४	पंचेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजना	१३५,३००	६,२९९	४.६६
३०८१०६४	जलविद्युत आयोजना अध्ययन	३७४,८०९	३३,६०४	८.९७
३०८१०७४	जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी मापदण्ड	२०,१२७	५,६५१	२८.०८
३०८१०९४	रोयल्टी व्यवस्थापन तथा वितरण	१,५००	३१०	२०.६७
३०८११२४	बुढीगंगा जलविद्युत आयोजना	२४९,९६६	८१,४६६	३२.५९
३०८११३४	बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना विकास समिति	४०९,०२२	३७१,६७६	९०.८७
३०८११४४	नलसिँ गाड जलविद्युत आयोजना विकास समिति	२४१,५७३	१५६,४७०	६४.७७
	जम्मा	१,८११,८३८	७६३,५७६	४२.१४

१०. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०८०११३	ऊर्जा मन्त्रालय	४२,९५१	२६,४२८	६१.५३
३०८०१२३	विद्युत विकास विभाग	७१,५६२	३९,१७६	५४.७४
३०८०१३३	विद्युत महसुल निर्धारण आयोग	४,११५	१,१९४	२९.०२
३०८१०१३	जल तथा ऊर्जा आयोग	२९,०९८	१२,६१५	४३.३५
३०८१०२३	सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	२,८८७	६५३	२२.६२

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	(जलशक्ति)			
३०८१०३३	विद्युत विकासमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन	१,२७०	६१५	४८.४३
३०८१०४३	सप्तकोशी बहुउद्देश्यीय आयोजना	७७,४८४	१,३५९	१.७५
३०८१०५३	पंचेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजना	१७६,९५६	१६७,८५७	९४.८६
३०८१०६३	जलविद्युत आयोजना अध्ययन	३,९९९	१,७०८	४२.७१
३०८१०७३	जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी मापदण्ड	५५४	४०१	७२.३८
३०८१०९३	रोयल्टी व्यवस्थापन तथा वितरण	६०२,१६९	२२६,९८८	३७.७०
३०८११२३	बुढीगंगा जलविद्युत आयोजना	२९,००३	१०,८८५	३७.५३
३०८११३३	बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना विकास समिति	२६,३५५	१६,३५९	६२.०७
३०८११४३	नलसि गाड जलविद्युत आयोजना विकास समिति	२०,८२२	११,८२५	५६.७९
		१,०८९,२२५	५१८,०६३	४७.५६

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०८०११४	ऊर्जा मन्त्रालय	२७,५२२	२,६७४	९.७२
३०८०१२४	विद्युत विकास विभाग	१७५,३२०	१३,३७६	७.६३
३०८०१३४	विद्युत महसुल निर्धारण आयोग	२,९०५	५९	२.०३
३०८१०१४	जल तथा ऊर्जा आयोग	३१,८००	५,३४४	१६.८१
३०८१०२४	सिंचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (जलशक्ति)	४१,०००	०	०.००
३०८१०३४	विद्युत विकासमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन	७,९१७	२,५८३	३२.६३
३०८१०४४	सप्तकोशी बहुउद्देश्यीय आयोजना	२६८,७३१	८५	०.०३
३०८१०५४	पंचेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजना	१६४,७२६	०	०.००
३०८१०६४	जलविद्युत आयोजना अध्ययन	६४५,५२१	९,२४३	१.४३
३०८१०७४	जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी मापदण्ड	२७,३२४	४,६४२	१६.९९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/आयोजना	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३०८१०९४	रोयल्टी व्यवस्थापन तथा वितरण	८५०	५६०	६५.८८
३०८११२४	बुढीगंगा जलविद्युत आयोजना	४०३,५२१	८४,४९९	२०.९४
३०८११३४	बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना विकास समिति	३,३४७,९८६	६६,७७१	१.९९
३०८११४४	नलसिं गाड जलविद्युत आयोजना विकास समिति	४५४,४७५	१२,१४८	२.६७
	जम्मा	५,५९९,५९८	२०१,९८४	३.६१

♦ ♦ ♦

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय कानुनी राज्यको अवधारणा अनुरूप नेपाल कानूनको तर्जुमा, मौजुदा कानूनहरूमा समसामयिक संशोधन लगायत न्याय प्रशासनसँग सम्बन्धित कार्यहरू सम्पादनको लागि नेपाल सरकारको केन्द्रीय निकाय हो । सम्बत् २००७ सालदेखि २०१२ सालसम्म कानून तर्जुमा गर्ने कार्य कानून विभागले गरेको थियो । २०१३ सालमा कानून विभागको नाम "कानून मन्त्रालय" राखियो । २०१५ सालमा तत्कालीन नेपाल सरकारको कार्य विभाजन नियमावलीले कानून मन्त्रालयको नाम "कानून तथा संसदीय प्रबन्ध मन्त्रालय" राखी ऐन, नियम, आदेशहरूको तर्जुमा र जाँच गर्ने, अरु मन्त्रालयमा नपरेको विषयमा कानून बनाउने, पट्टा, कबुलियत सम्झौता समेतका सरकारी लिखतहरूको मस्यौदाको तर्जुमा गर्ने कार्यभार सुम्पियो । २०१८ सालमा संसदीय प्रबन्ध मन्त्रालय खारेज गरी "कानून तथा न्याय मन्त्रालय" नामाकरण गरियो । २०४७ सालमा कानून मन्त्रालयको नाम "कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय" राखियो । २०५२ सालमा संसदीय मन्त्रालय बेग्लै गठन भई "कानून तथा न्याय मन्त्रालय" नामाकरण गरिएकोमा २०५७ सालमा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयको खारेजी सँगै कानून तथा न्याय मन्त्रालयको नाम पुनः "कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय" कायम गरिएकोमा हाल नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२/६/१४ को निर्णय अनुसार यस मन्त्रालयको नाम "कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय" कायम भएको हो ।

२. परिदृश्य:

नेपाली जनताको इच्छा र आकांक्षा अनुकूलको कानुनी संरचना, न्याय अनुभूत गर्न सक्ने न्याय प्रबन्ध र देश विकास तथा राज्य संचालनका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा गर्ने ।

३. ध्येय:

- कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट कानुनी शासनको प्रतिफल जनतामा पुऱ्याउने,
- कानुनी सहायताको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने,
- संविधान प्रदत्त मौलिक हक र विश्वव्यापी रूपमा अवलम्बन गरिएका मानव अधिकारहरूको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्ने ।

४. रणनीति:

४.१ समष्टिगत लक्ष्य:

ऐन, अध्यादेश, नियम र आदेश बनाउने सम्बन्धमा परामर्श दिने, मस्यौदा गर्ने, मस्यौदा जाँच गर्ने, नेपाल सरकारको लागि आवश्यक पर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी विवादको सम्बन्धमा आवश्यक राय परामर्श दिने, कानूनको एकीकरण तथा संहिताकरण, नेपाल कानून, अन्तर्राष्ट्रिय कानून, न्याय प्रणाली र न्याय प्रशासनको अनुसन्धान, पुनरावलोकन, सुधार तथा न्याय प्रशासन सम्बन्धी काम गर्ने ।

४.२ कार्यनीतिक लक्ष्यहरू:

- न्यायमा आम जनताको समान पहुँच अभिवृद्धि गरी कानूनको शासन सुदृढ गर्ने,
- कानून निर्माणमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता सुनिश्चित हुने व्यवस्था गर्ने,
- सर्वसुलभ, छिटो, छरितो न्याय सम्पादन गरी त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,
- मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि राज्यका निकायहरूलाई परिचालन गर्ने,
- मानव अधिकारको विषयलाई सबै क्षेत्रगत विषय, विकास नीति, योजना र कार्यक्रमहरूमा समावेश गर्ने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू

- कानूनको शासनलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक कानूनको पहिचान तथा सुधार गर्ने तथा मानव अधिकारको मूल्य मान्यता अनुसारको कानूनको विकास हुने अवसरको सृजना गर्ने,
- न्याय सेवामा कार्यरत जनशक्तिलाई कानूनको व्यवहारिक प्रयोग तथा समसामयिक विषयमा आवश्यक तालीमको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायको विकेन्द्रीकरण गर्ने, कानुनी सहायतामा अभिवृद्धि गर्ने तथा मेलमिलाप लगायत विवाद समाधानका बैकल्पिक उपायहरूको प्रयोगमा अभिवृद्धि गर्ने,
- ऐन तथा नियम संग्रहको अद्यावधिक प्रकाशन तथा वितरण गर्ने, गराउने,
- कानून कार्यान्वयनलाई जोड दिन जिल्लास्तरमा मानव अधिकार लगायतका महत्वपूर्ण कानुनी व्यवस्थाहरूको सम्बन्धमा सचेतना कार्यक्रमक सञ्चालन गर्ने, गराउने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरू देहायनुसार रहेका छन्:

- ऐन, अध्यादेश, नियम र आदेशको तर्जुमा;
- नेपाल कानून, अन्तर्राष्ट्रिय कानून, न्याय प्रणाली र न्याय प्रशासनको अनुसन्धान, पुनरावलोकन र सुधार;
- नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन हुने सूचनाहरूको सम्पादन;
- कानुनी राय तथा परामर्श;
- अन्तर्राष्ट्रिय करार तथा अन्य लिखतको मस्यौदा र सो सम्बन्धी परामर्श;
- सरकारी मुद्दा फिर्ता, मिलापत्र र नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने मुद्दाको प्रतिरक्षा;
- देहायका विषयमा प्रदान गरिने कानुनी राय-
 - (क) द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सन्धि सम्झौताको अनुमोदन, हस्ताक्षर, सम्मिलन वा स्वीकृति वा समर्थन;
 - (ख) अन्तर्राष्ट्रिय वा अन्तरसरकारी संस्थाको सदस्यता प्राप्ति;
 - (ग) अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी दायित्व;
 - (घ) अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन र वार्तामा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको विषयमा अपनाउनुपर्ने दृष्टिकोण;
- नोटरी पब्लिक तथा नोटरी पब्लिक परिषद्;
- अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी विवाद;

- अन्तर्राष्ट्रिय कानुन सम्बन्धी संस्था र सम्मेलन;
- नेपाल सरकारलाई आवश्यक पर्ने कानुन तथा कानुनी लिखत र सन्धिको अनुवाद;
- नेपाल पक्ष भएका सन्धिको केन्द्रीय अभिलेखीकरण;
- कानुनको एकीकरण तथा संहिताकरण;
- सन्धि, सम्झौताहरूको प्रकाशन;
- सर्वोच्च अदालत र अन्तर्गतका अदालत सम्बन्धी काम, न्याय प्रशासन, मुद्दा र अदालती लगत तथा सरकारी मुद्दाको अभिलेख;
- विशेष अदालत, प्रशासकीय अदालत, श्रम अदालत तथा यस्तै प्रकृतिका अन्य अदालत तथा न्यायाधीकरण;
- निःशुल्क कानुनी सहायता;
- कानुन किताबको व्यवस्था तथा प्रकाशन;
- विवाद समाधानका वैकल्पिक उपाय;
- कानुन तथा न्यायसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्थासँग सम्पर्क सहयोग र समन्वय;
- व्यवस्थापिका-संसद सम्बन्धी नीति, योजना र कार्यक्रमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन;
- व्यवस्थापिका-संसद, व्यवस्थापिका-संसद सचिवालय तथा सो सम्बन्धी सेवाका कर्मचारीको सेवा सञ्चालन;
- व्यवस्थापिका-संसदको वैदेशिक सम्पर्क र समन्वय;
- अन्तर-व्यवस्थापिका संघ (आई.पी.यू.);
- सरकारी तथा गैरसरकारी विधेयक;
- सरकारी आश्वासन तथा सङ्कल्पको कार्यान्वयन;
- संविधानसभा अदालत;
- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय;
- न्याय परिषद;
- न्याय सेवा आयोग;
- राजस्व न्यायाधीकरण;
- न्यायिक जाँचबुझ आयोग;
- नेपाल कानुन आयोग;
- नेपाल कानुन व्यवसायी परिषद;
- राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान;
- नेपाल न्याय सेवाको सेवा सञ्चालन ।

७. कानुनी व्यवस्था:

(क) ऐन:

- नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१०
- मुलुकी ऐन, २०२०
- सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीशहरूको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०२६
- राजस्व न्यायाधिकरण ऐन, २०३१
- नेपाल सन्धि ऐन, २०४७
- न्याय परिषद् ऐन, २०४७
- न्याय सेवा आयोग ऐन, २०४८
- सर्वोच्च अदालत ऐन, २०४८
- न्याय प्रशासन ऐन, २०४८
- पुनरावेदन तथा जिल्ला अदालतका न्यायाधीशहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी ऐन, २०४८
- सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९
- कानुनी सहायता सम्बन्धी ऐन, २०५४
- महान्यायाधिवक्ताको पारिश्रमिक सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०५४
- मध्यस्थता ऐन, २०५५
- करार ऐन, २०५६
- विशेष अदालत ऐन, २०५९
- नोटरी पब्लिक सम्बन्धी ऐन, २०६३
- नेपाल कानून आयोग ऐन, २०६३
- राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान ऐन, २०६३
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४
- मेलमिलाप सम्बन्धी ऐन, २०६८
- पारस्परिक कानुनी सहायता ऐन, २०७०

(ख) नियमावली:

- न्याय सेवा आयोग (कार्यविधि) नियम, २०२७
- राजस्व न्यायाधिकरण नियमावली, २०३०
- पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८
- सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९
- नेपाल न्याय सेवा (गठन, समूह तथा श्रेणी विभाजन र नियुक्ति) नियमहरू, २०५०
- जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२
- कानुनी सहायता नियमावली, २०५५
- सरकारी मुद्दा सम्बन्धी नियमावली, २०५५

मन्त्रालय सम्बद्ध निकायहरू:**(क) नेपाल कानून आयोग:**

कानूनको तर्जुमा, संहिताकरण तथा प्रचलित कानूनको संशोधन, एककीरण र पुनरावलोकन गर्न तथा कानून र न्यायसम्बन्धी विषयमा अध्ययन र अनुसन्धान गर्ने काम समेतको लागि नेपाल कानून आयोग ऐन, २०६३ ले एक स्वतन्त्र निकायको रूपमा नेपाल कानून आयोगको स्थापना गरेको हो ।

(ख) न्याय सेवा तालिम केन्द्र:

न्याय सम्पादनको अभिष्ट प्राप्त गर्न न्याय सेवामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई देश, काल र परिस्थिति अनुरूप सक्षम एवं जनमुखी बनाउन उपयुक्त तालिमको माध्यमबाट नै सम्भव हुने स्पष्ट नै छ । यसै सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी नेपाल न्याय सेवाका राजपत्राङ्कित तथा राजपत्र अनङ्कित कर्मचारीहरूको लागि सेवाकालीन तालिम तथा न्याय सेवामा प्रवेश गर्ने रा.प.तृतीय श्रेणीका अधिकृतहरूको लागि सेवा प्रवेश तालिम दिने मूल उद्देश्य लिएर तत्कालीन नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०३८।३।१८ को निर्णय अनुसार न्याय सेवा तालिम केन्द्रको स्थापना भएको हो ।

(ग) कानून किताब व्यवस्था समिति:

विकास समिति ऐन, २०१३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी जारी गरिएको आदेश बमोजिम २०२१ सालमा स्थापना भएको यस कानून किताब व्यवस्था समितिको प्रमुख उद्देश्य नेपाली कानूनको प्रकाशन, विक्री वितरण गर्ने र नेपाली कानूनलाई विदेशी भाषामा, विदेशी वा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनलाई नेपाली भाषामा अनुवाद गर्ने गराउने तथा प्रकाशन गर्ने रहेको छ ।

९. आ.व. २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- संविधान कार्यान्वयन गर्न आवश्यक कानूनको पहिचान, प्राथमिकीकरण, तर्जुमा, छलफल, अन्तरक्रिया, समन्वय र तर्जुमा सहजीकरण गरिएको ।
- नेपालको संविधानसँग तादात्म्यता नरहेका प्रचलित नेपाल ऐनमा रहेका नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३, संविधानसभा, पुनरावेदन अदालत, स्थानीय निकाय, गाउँ विकास समिति जस्ता शब्दावली, अर्धन्यायिक निकायबाट हेरिने एक वर्षभन्दा बढी कैद सजाय भएका मुद्दाको व्यवस्थापन गर्ने विषय तथा परिवर्तित सन्दर्भमा पुनरावेदन लाग्ने तथा पुनरावेदन परिसकेका मुद्दाहरूको व्यवस्थापन गर्न समेत प्रचलित नेपाल ऐनमा संशोधन गर्ने विषयहरू समेटिएको र हाल प्रचलित विभिन्न १९३ वटा ऐनहरूमा संशोधनका लागि केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक पौष १७ गते व्यवस्थापिका-संसद्बाट पारित भई फागुन १३ गते प्रमाणीकरण भई लागू भएको ।
- नेपालको संविधानले अंगिकार गरेको संघीय व्यवस्था कार्यान्वयनको लागि प्रचलित कानूनमा रहेका व्यवस्थाहरूलाई समेत संविधान अनुरूप हुने गरी संशोधन, परिमार्जन तथा प्रतिस्थापन गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी मन्त्रालयलाई राय सल्लाह दिनको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णय बमोजिम पूर्व कानून सचिवहरू श्री तीर्थमान शाक्य, श्री हरिप्रसाद न्यौपाने र श्री माधवप्रसाद पौडेललाई विज्ञको रूपमा नियुक्त गरिएको । सो सल्लाहकार समूहले नियमित रूपमा कार्य गरिरहेको ।
- "हाम्रो संविधान समावेशी संविधान" सम्बन्धी विशेष रेडियो कार्यक्रम संचालन गरिएको ।

- संविधानका अन्तरवस्तु प्रकाशन र वितरण गरिएको।
- संविधानका अन्तरवस्तु, मानव अधिकार, महिला, बाल अधिकार, ज्येष्ठ नागरिकका अधिकार, अपाङ्गता भएका व्यक्तिका अधिकार, जातिय भेदभाव र छुवाछुत सम्बन्धी व्यवस्था, लैङ्गिक हिंसा बिरुद्धका कानुनी व्यवस्था समेटिएको "कानुनी शिक्षा सचेतना पुस्तिका" को परिमार्जन, प्रकाशन र वितरण गरिएको।
- संविधान कार्यान्वयन गर्न निर्माण गर्नुपर्ने कानुन, तत्सम्बन्धी प्रगति, कार्ययोजना, संविधान कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था आदि विषयमा जानकारी गराउन मा. मन्त्रीज्यूको समुपस्थितिमा पत्रकारहरूसँग अन्तरक्रियात्मक छलफल गरिएको र छलफलमा उठेका मुख्य मुख्य विषयवस्तु र कानुन निर्माणमा भएका प्रगति र विवरण नियमित रूपमा प्रेस विज्ञप्ति जारी गरी जानाकारी गराइएको।
- चितवन र नुवाकोट जिल्लामा संविधान र कानुनमा भएका समावेशी अधिकार, कानुनी सहायता र संचार माध्यमको भूमिका सम्बन्धी अन्तरक्रिया गरिएको।
- नियमित रूपमा कार्य प्रगति विवरण र काम कारवाही मन्त्रालयको वेबसाइटमा समेत अद्यावधिक गरिएको।
- संविधानका अन्तरवस्तु, मानव अधिकार, महिला अधिकार आदि विषयमा विभिन्न जिल्लाहरूमा सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गरिएको।
- खोटाङ, सोलुखुम्बु, ओखलढुङ्गा र कपिलवस्तु जिल्लामा जिल्लास्थित सरकारी, गैरसरकारी निकायका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरूसँग मानव अधिकार, कानुनी सहायता, पछिल्ला कानुनी व्यवस्थाहरूको बारेमा अन्तरक्रिया गरिएको। यी कार्यक्रममा ३२३ जनाको सहभागिता रहेको।
- अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता सम्पन्न गर्ने सम्बन्धमा विद्यमान अभ्यासमा एकरूपता ल्याई कार्यविधिलाई संस्थागत गर्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता सम्पन्न गर्ने निर्देशिकाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार पारिएको।
- असमर्थ पक्षलाई निःशुल्क कानुनी सहायता उपलब्ध गराउने संयन्त्रहरूबीच समन्वय स्थापित गरी कानुनी सहायतालाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले एकीकृत कानुनी सहायता नीतिको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरिएको।
- मन्त्रालयको काम कारवाहीहरू योजनाबद्ध ढंगबाट अगाडि बढाई ऐन, अध्यादेश, नियम र आदेश बनाउने सम्बन्धमा परामर्श दिने, मस्यौदा गर्ने, मस्यौदा जाँच गर्ने, नेपाल सरकारको लागि आवश्यक पर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी विवादको सम्बन्धमा आवश्यक राय परामर्श दिने, कानुनको एकीकरण तथा संहिताकरण, नेपाल कानुन, अन्तर्राष्ट्रिय कानुन, न्याय प्रणाली र न्याय प्रशासनको अनुसन्धान, पुनरावलोकन, सुधार तथा न्याय प्रशासन सम्बन्धी काम गर्ने समष्टिगत लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्यले मन्त्रालयको रणनीति योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरिएको।
- न्याय सेवा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी विधेयक व्यवस्थापिका-संसद्मा पेश गर्ने स्वीकृतिको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) मा प्रस्ताव पेश गरिएको।
- सर्वोच्च अदालत ऐन, २०४८ मा संशोधन गर्न बनेको विधेयक व्यवस्थापिका-संसद्मा पेश गर्ने स्वीकृतिको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) मा प्रस्ताव पेश गरिएको।
- न्याय परिषद् सम्बन्धी विधेयकको तर्जुमाको लागि तयार गरिएको अवधारणापत्रमा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई विधेयकको मस्यौदा तयार पारिएको।

- राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति, प्रधानन्यायाधीश र सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीश, संवैधानिक निकायका पदाधिकारीहरूको महाअभियोग सम्बन्धी कार्यविधि सम्बन्धी विधेयकको तर्जुमाको लागि तयार गरिएको अवधारणापत्रमा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई विधेयकको मस्यौदा तयार पारिएको ।
- संघीय संसदका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी विधेयकको तर्जुमाको लागि तयार गरिएको अवधारणापत्रमा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई विधेयकको मस्यौदा तयार पारिएको ।
- महान्यायधिवक्ताको काम, कर्तव्य तथा पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा सम्बन्धी विधेयकको सम्बन्धमा तर्जुमाको लागि तयार गरिएको अवधारणापत्रमा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भई विधेयकको मस्यौदा तयार पारिएको ।
- न्याय प्रशासन सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्ने सम्बन्धी विधेयकको तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र तयार गरी सैद्धान्तिक सहमतिको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) मा प्रस्ताव पेश गरिएको ।
- अपराध पीडितको सामाजिक पुनःस्थापना र क्षतिपूर्ति सहितको न्याय सम्बन्धी विधेयकको तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र तयार गरी सैद्धान्तिक सहमतिको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) मा प्रस्ताव पेश गरिएको ।
- प्रधानन्यायाधीश, सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीशको पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा सम्बन्धी विधेयक तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र र विधेयकको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार पारिएको ।
- उच्च अदालत तथा जिल्ला अदालतका न्यायाधीशहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी, न्याय सेवा आयोग, सर्वोच्च अदालत र सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीशहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी विधेयक तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र र विधेयकको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार पारिएको ।
- संघीय न्याय सेवाका कर्मचारीको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्त सम्बन्धी विधेयक तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र तयार भएको र विधेयक मस्यौदा तयार गर्न प्रारम्भिक गृहकार्य शुरु गरिएको ।
- सरकारी वकील तथा महान्यायधिवक्ताको मातहतमा रहने अन्य कर्मचारीको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्त सम्बन्धी विधेयक तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र तयार भएको र विधेयक मस्यौदा तयार गर्न प्रारम्भिक गृहकार्य शुरु गरिएको ।
- प्रदेश न्याय सेवा आयोगको गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न विधेयकको तर्जुमाको लागि अवधारणापत्र तयार पारिएको ।

११. आ.व. २०७१/०७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
३११०११३	कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	७३,५७४	६४,८५८	८८.१५
३११०१२३	नेपाल कानून आयोग	२२,४२१	१६,३२७	७२.८२
३११०१३३	न्याय सेवा तालिम केन्द्र	१७,९६३	१७,१५४	९५.५०
	जम्मा	११३,९५८	९८,३३९	८६.२९

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
३११०११४	कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	६,४६०	४,८०५	७४.३८
३११०१२४	नेपाल कानून आयोग	५,०८४	१,२७६	२५.१०
३११०१३४	न्याय सेवा तालिम केन्द्र	१,४७८	१,४७८	१००.००
	जम्मा	१३,०२२	७,५५९	५८.०५

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैच मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	अनुमानित बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
३११०११३	कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	१०३,०००	४८,७७९	४७.३६
३११०१२३	नेपाल कानून आयोग	२४,३३८	१०,०८१	४१.४२
३११०१३३	न्याय सेवा तालिम केन्द्र	१८,८३४	१४,२८८	७५.८६
	जम्मा	१४६,१७२	७३,१४८	५०.०४

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	अनुमानित बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
३११०११४	कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	१,९८०	८०	४.०४
३११०१२४	नेपाल कानून आयोग	१,२७६	१९	१.४९
३११०१३४	न्याय सेवा तालिम केन्द्र	१,४२५	१,४२५	१००.००
	जम्मा	४,६८१	१,५२४	३२.५६

♦ ♦ ♦

कृषि विकास मन्त्रालय

१. परिचय:

विक्रम सम्बत् १९७८ मा चारखालमा स्थापित कृषि अड्डाबाट सुरु भएको कृषि विकास सम्बन्धी कार्यक्रम, वि.सं.१९८२ मा सिंहदरबार परिसरमा कृषि प्रदर्शन फार्म, वि.सं.१९९४ मा कृषि परिषद्को गठन हुँदै वि.सं.२००८ मा कृषि विभागको रूपमा स्थापित हुन पुग्यो । वि.सं.२०३० सालमा सिंचाई सम्बन्धी कार्यक्षेत्र समेत समावेश गरी खाद्य, कृषि तथा सिंचाई मन्त्रालयको गठन भयो । आ.व.२०३७/३८ मा मन्त्रालयको कार्यभारमा पुनर्गठन गरी कृषि मन्त्रालयको स्थापना भयो । तत् पश्चात् आ.व.२०५५/५६ देखि सहकारी क्षेत्रको जिम्मेवारी समेत थप गरी कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको रूपमा रुपान्तरण गरियो । नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६९ जेष्ठ ५ गतेको निर्णयानुसार यस मन्त्रालयबाट सहकारी विभाग अलग भइसकेपछि यस मन्त्रालयको नाम कृषि विकास मन्त्रालय भएको हो । नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७२ पौष ९ गतेको निर्णयानुसार कृषि विकास मन्त्रालयको नाम यथावतै भए पनि पशुसेवा विभाग अन्तर्गत संचालित कामहरूलाई समेटेर नयाँ पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयको गठन भएपछि मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र छरितो भएको छ ।

२. दूरदृष्टि:

निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई व्यावसायिक एवं प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीमा रुपान्तरण गरी दिगो कृषि विकासको माध्यमबाट जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु यस मन्त्रालयको दीर्घकालीन दृष्टिकोण रहेको छ ।

३. लक्ष्य:

देशको आवश्यकता र सम्भाव्यता अनुरूप कृषि विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्ने मूल उद्देश्य बोकेको यस मन्त्रालयको लक्ष्य व्यावसायिक एवं प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीबाट उच्च एवं दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गरी खाद्य सुरक्षा तथा गरिबी निवारणमा योगदान पुऱ्याउनु रहेको छ ।

४. ध्येय:

- कृषि उत्पादन एवं उत्पादकत्व बढाउने ।
- व्यावसायिक तथा प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीका आधारहरूको विकास गरी क्षेत्रीय र विश्व बजारसँग प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने ।
- प्राकृतिक श्रोत, वातावरण र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं सदुपयोग गर्ने ।

५. रणनीति:

- कृषिजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, विविधीकरण, गुणस्तर प्रवर्द्धन र ग्रामीण पूर्वाधारहरूको विकास र यान्त्रिकरण मार्फत् उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई आय आर्जन र रोजगारीका अवसर वृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने ।
- उन्नत र गुणस्तरीय बीउ विजनको सुरक्षा, विषादीका असरहरूलाई न्यूनीकरण, कृषि बाली तथा मत्स्य बिमाको माध्यमबाट उत्पादन लागत कम गरी प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउने ।

- कृषिजन्य उत्पादनलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन गुणस्तर मापदण्ड निर्धारण तथा अभिवृद्धि गर्ने ।
- कम आयतन तथा उच्च मूल्यका बाली वस्तु उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरी मूल्य अभिवृद्धि हुने प्रशोधनमा आधारित कृषिजन्य उद्योगको विकासमा जोड दिने ।
- खाद्य, कृषि तथा मत्स्यजन्य वस्तुहरूको गुणस्तर परीक्षण, प्रशोधन, अनुगमन र नियमनलाई स्थानीय स्तरका जनताको पहुँच हुनेगरी प्रभावकारी बनाउँदै बजारीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- कृषिजन्य जैविक विविधताको संरक्षण सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न अनुसन्धानमा आधारित वातावरण मैत्री कृषि प्रविधिहरूको विकास एवं विस्तार गर्ने ।
- कृषिलाई सम्मानजनक र आकर्षक पेशाको रूपमा विकास गरी युवालाई व्यावसायिक कृषितर्फ आकर्षण गर्न प्रोत्साहित गर्दै कृषि क्षेत्रको विकास, अनुसन्धान, प्रसार र गुणस्तर परीक्षणमा संलग्न निकायहरूको सहकार्यमा प्राविधिक, कृषक/कृषि उद्यमी तथा सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- कृषि शिक्षा, अनुसन्धान र प्रसारबीचको त्रिपक्षीय सम्बन्धलाई मजबुत तुल्याई अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधिहरूको विस्तारमा कृषि क्षेत्रमा कार्यरत सम्पूर्ण सरकारी तथा गैह्र-सरकारी संस्थाहरू बीच अन्तर निकाय समन्वय र सहकार्य कायम गर्दै कार्यान्वयनलाई नतिजा उन्मुख बनाउने ।
- आधारभूत कृषि सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन एवं विश्लेषण प्रणालीलाई समयानुसार आधुनिकीकरण गर्दै तथ्यमा आधारित (Evidence Based) कार्यक्रम तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- प्रत्येक विकास क्षेत्रहरूको विभिन्न भू-परिस्थितिकीय (Agro-eco Zone) क्षेत्रमा उन्नत प्रविधिहरूको प्रभावकारी अनुसरणको लागि नमूना प्रविधि गाउँ (Model Technology Village) कृषक पाठशाला (Farmers' Field School) र बाह्य अनुसन्धानलाई थप सुदृढीकरण गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहायनुसार रहेका छन्:

- कृषि सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- खाद्यान्न नगदे बाली (सजिवन तथा रबर प्लान्टसमेत), तरकारी र फलफूल खेतीको विकास तथा प्रवर्द्धन;
- कृषि रसायन तथा माटो सम्बन्धी अनुसन्धान र प्रविधि विस्तार;
- कृषि इन्जिनियरिङ्ग र उन्नत कृषि औजारको अनुसन्धान, विकास तथा विस्तार;
- बाली संरक्षण, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण कृषि प्रचार प्रसार तथा युवा कृषक कार्यक्रम;
- कृषि नर्सरी तथा बीउ विजनको विकास;
- मत्स्यपालन, जलचर सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, विकास तथा बजार प्रवर्द्धन;
- माहुरीपालन तथा रेशम खेती;
- कृषि क्षेत्रको व्यावसायीकरण, औद्योगिकीकरण र कृषिजन्य वस्तुको बजार व्यवस्थापन तथा विस्तार;
- प्राङ्गारिक, जैविक तथा रासायनिक मल;
- खाद्य गुणस्तर निर्धारण, अनुसन्धान, नियन्त्रण तथा विस्तार;
- खाद्य तथा प्लान्ट क्वारेन्टाइन;

- कृषि क्षेत्रको बीउ, विजन, बिरुवा, माछा आदिको जात, नस्लको गुणस्तर निर्धारण, प्रमाणीकरण तथा नियमन;
- कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण;
- खाद्य सुरक्षा;
- कृषि सूचना प्रणाली;
- कृषि वातावरण तथा विषादी व्यवस्थापन;
- प्राङ्गारिक खेती तथा प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण;
- कृषि सम्बन्धी जैविक विविधता र जैविक प्रविधि (Bio-technology) को विकास तथा विस्तार;
- फसल तथा मत्स्य बीमा;
- कृषि वस्तु सेवा र प्रविधिको सम्बद्धता, स्तरीकरण तथा प्रमाणीकरण;
- कृषि सम्बन्धी प्रयोगशालाको सम्बद्धता सम्बन्धी विषय;
- खाद्यान्नबाली र अत्यावश्यक वस्तुहरूको उत्पादन तथा बजार व्यवस्थापन;
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि सङ्गठन, कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष तथा अन्तर्राष्ट्रिय कृषि संस्था;
- कृषि फार्म तथा कृषि केन्द्र;
- कृषि सम्बन्धी संस्थान, समिति तथा कम्पनी;
- नेपाल कृषि सेवाको सञ्चालन ।

७. कानुनी व्यवस्था:

(क) नीतिहरू:

- दीर्घकालीन कृषि योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धी नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था, २०५०
- राष्ट्रिय बीउ विजन नीति, २०५६
- राष्ट्रिय चिया नीति, २०५७
- राष्ट्रिय मल नीति, २०५८
- राष्ट्रिय कफी नीति, २०६०
- सिंचाई नीति, २०६०
- राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१
- कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३
- कृषि जैविक विविधता नीति, २०६३ (पहिलो संशोधन, २०७१)
- पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९
- कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०७१

(ख) ऐनहरू:

- जलचर ऐन, २०१७
- खाद्य ऐन, २०२३

- बीउ विजन ऐन, २०४५
- जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८
- सहकारी ऐन, २०४८
- नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् ऐन, २०४८
- राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड ऐन, २०४९
- राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड ऐन, २०४९
- बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
- कृषि तथा मत्स्य बीमा लेख, २०६९

(ग) नियमावलीहरु:

- सहकारी नियमावली, २०४९
- जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५०
- खाद्य नियमावली, २०५७
- बीउ विजन नियमावली, २०६९

(घ) आदेशहरु:

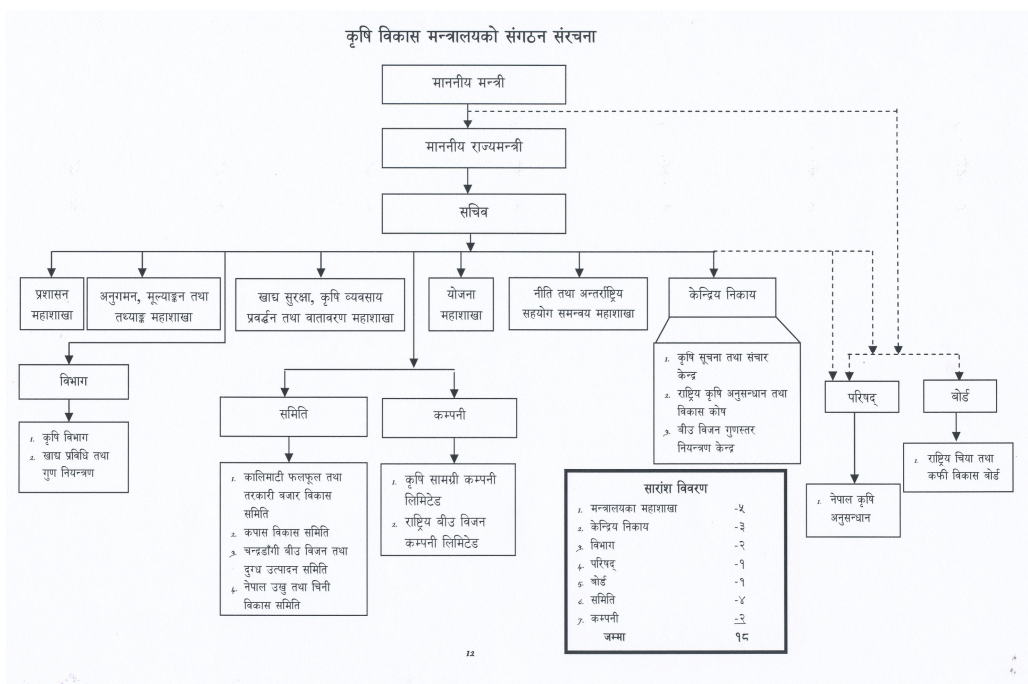
- कपास विकास समिति (गठन) आदेश, २०३७
- चन्द्रडाँगी बीउ विजन तथा दुग्ध विकास समिति (गठन) आदेश, २०५२
- रासायनिक मल (नियन्त्रण), आदेश, २०५५
- कालिमाटी फलफूल तथा तरकारी बजार विकास समिति (गठन) (तेस्रो संशोधन) आदेश, २०६३

(ङ) निर्देशिकाहरु:

- कृषि उपज बजार स्थलको व्यवस्था तथा सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०५३ (संशोधन सहित)
- खाद्य पोषण सुरक्षा अभियान कार्यक्रम अन्तर्गत रासायनिक मल तथा बीउ विजनमा ढुवानी अनुदान सहुलियत उपलब्ध गराउने कार्यको निर्देशिका, २०५९
- प्रयोगशालाहरुको सःशुल्क सेवा सम्बन्धी कार्यान्वयन निर्देशिका, २०५९
- कृषि क्षेत्रको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०६०
- कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गत करार तथा साझेदारी कार्यक्रम-सञ्चालन निर्देशिका, २०६१
- कृषि विकास योजना, जनकपुरको साना सिंचाई (स्यालो ट्यूबवेल) कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६४
- हिउँदै हाइब्रीड मकै क्षति राहत निर्देशिका, २०६७
- हिउँदै हाइब्रीड मकै क्षति प्रभावित क्षेत्रमा Shallow Tubewell कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६७
- प्राङ्गारिक मल अनुदान निर्देशिका, २०६८
- एक गाउँ एक उत्पादन (OVOP) कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८
- प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको सामूहिक प्रमाणीकरणका लागि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्देशिका, २०६९
- बीउ विजनको दीर्घकालिन राष्ट्रिय सोच, २०७० (National Seed Vision, 2013-2025)
- स्याउ आत्मनिर्भर कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८ (पहिलो संशोधन, २०७०)

- कृषि विकास योजना जनकपुरवाट संचालित कार्यक्रमहरूको कार्य संचालन निर्देशिका, २०६८ (पहिलो संशोधन, २०७०)
- अलैंचीको रोग व्यवस्थापन तथा नर्सरी स्थापना कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०७०
- व्यावसायिक बेमौसमी तरकारी उत्पादन पकेट कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७०
- साना सिंचाई विशेष कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका (पहिलो संशोधन, २०७०)
- एक जिल्ला एक उत्पादन (ODOP) कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका २०७०
- बाली तथा मत्स्य बीमाको प्रिमियममा अनुदान उपलब्ध गराउने निर्देशिका, २०७०
- कृषि क्षेत्रको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण दिग्दर्शन, २०६५ (पहिलो संशोधन, २०७२)
- अभियानमुखी मकै भटमास उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६८ (पहिलो संशोधन २०७१)
- किसान परिचयपत्र (वितरण तथा प्रयोग) निर्देशिका, २०७१
- प्राङ्गरिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन प्रणालीको राष्ट्रिय प्राविधिक मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०६४

द. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

९. आ.व.२०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- कृषि विकासका लागि मन्त्रालयले शुभारम्भ गरेको मुलुकको कृषि विकासको मार्गदर्शन र साझा दस्तावेजको रूपमा रहेको कृषि विकास रणनीति (ADS) लाई नेपालको नयाँ संविधानको भावनाअनुरूप

कार्यान्वयन गर्दै लैजाने क्रममा राष्ट्रिय कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयन समिति (NADSIC) गठन भई रणनीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणका कृष्याकलापहरू अघि बढाइएको तथा Flagship Program को कार्य योजना तयार गरिएको ।

- कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन विभिन्न बालीको लागि हालसम्म १ लाख ३५ हजार ४९२ मे.टन रसायनिक मल, १ हजार ४ सय ३५ मे.टन प्राङ्गारिक मल र ४ हजार ४ सय ५४.८८५ मे.टन गहुँको बीउ कृषकहरूलाई अनुदानमा उपलब्ध गराईएको ।
- देश भित्र रासायनिक मल (युरिया) कारखाना स्थापना गर्ने सम्बन्धमा लगानी बोर्ड मार्फत् सम्भाव्यता अध्ययन भइरहेको तथा माटोको गुणस्तर प्रवर्द्धनका लागि कृषि चुन उत्पादन उद्योग स्थापना गर्ने निजी तथा सहकारी संस्थालाई सहूलियत प्रदान गर्ने प्रयास स्वरूप श्री देउराली उर्वरा कृषि चुन तथा शक्ति ग्रीट उद्योग धादिङ्गलाई रु.९७ लाख ५० हजार अनुदान सिफारिस भई सम्झौता अनुसार कार्य भइरहेको ।
- गुणस्तरीय बीउ उत्पादन तथा परीक्षणका लागि बिक्री भै रहेका बीउहरू मध्ये ६० वटा बीउको नमूना संकलन भएको ।
- सिंचाई क्षेत्र विस्तार कार्यक्रम अन्तर्गत ४ सय १८ साना सिंचाई निर्माण तथा मर्मत सम्भार र २ सय ११ वटा प्लास्टिक पोखरी निर्माणका लागि आयोजना छनौट गरिएको ।
- युवाशिक्षित कार्यक्रम अन्तर्गत तरकारी बालीमा ३ हजार ८६० जना युवा कृषक लक्ष्य रहेकोमा ७५ जिल्लाहरूमा सूचना प्रकाशन गरी छनौट कार्य भइरहेको ।
- कृषि उत्पादन वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन हालसम्म १ सय १० ट्रयाक्टर, १ सय ७० वटा पावरटिलर, ८० वटा श्रेसर, ४ सय ५० वटा कर्नसिलर, २ सय २० पावर स्प्रेयर तथा अन्य औजार उपकरण अनुदानमा वितरण भएको ।
- आम जनताको स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर पार्ने विषादीको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने गरी कालिमाटी फलफूल तथा तरकारी बजार स्थलमा विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइरहेको ।
- माटोको गुणस्तर सुधारका लागि ७२ वटा घुम्ती माटो शिविर/प्रयोगशाला सञ्चालन गरी २ हजार ४ सय ३१ वटा माटोको नमूना विश्लेषण भएको, मलखादको गुणस्तर विश्लेषण ३ सय ५ वटा भएको, ४ वटा माटो उर्वराशक्ति नक्शा तयारी अवस्थामा रहनुको साथै यसै आ.व. मा ३५ जिल्लामा स्थापना हुने माटो परीक्षण प्रयोगशालाका लागि उपकरण खरिद भइ १५ जिल्लामा वितरण भैसकेको र सम्बन्धित जिल्लाका प्राविधिकहरूलाई संचालन तालिम उपलब्ध गराइएको ।
- व्यावसायिक कृषि कार्यमा ईच्छुक कृषकमध्ये २ सय ३४ जना कृषकहरूलाई ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता तालिम प्रदान गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिएको ।
- राष्ट्रपति उत्कृष्ट कृषक पुरस्कार ७५ जिल्लामा वितरण गरिएको ।
- कृषि उपज बजारीकरण र भण्डारणका लागि विर्तामोड र कोहलपुरमा क्षेत्रीय बजार पूर्वाधार निर्माण सुधारको कार्य शुरु भएको ।

- माछा उत्पादन प्रवर्द्धनका लागि तराईका २० जिल्लामा विशेष मत्स्य उत्पादन कार्यक्रमको १ हजार हेक्टर लक्ष्य मध्ये ७ सय हेक्टर पोखरी निर्माणको लागि परेका प्रस्ताव मूल्याङ्कन भई १ सय हेक्टर क्षेत्रफलमा पोखरी निर्माण कार्य सम्पन्न भएको।
- एक जिल्ला एक उत्पादन कार्यक्रम अन्तर्गत कृषिमा आधारित १७ उद्योग स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययनको लागि १७ जिल्लामा तथ्याङ्क संकलन कार्य सम्पन्न भई कम्पनी दर्ता र व्यावसायिक योजना तयारी भइरहेको।
- सिन्धुलीमा जुनार प्रशोधन र कैलालीमा खाद्य प्रशोधन उद्योग स्थापना भई परीक्षण उत्पादन भएको।
- कृषि बीमा प्रिमियममा लागूदै आएको मूल्य अभिवृद्धि कर छुट दिइएको।
- १५ जिल्लाहरूमा चैते धानको उत्पादन क्षेत्र निर्धारण गरी आवश्यक प्राविधिक नियुक्ति गरिएको।
- कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम अन्तर्गत सिंचित क्षेत्रको लागि धानको राधा १४ जातको प्रस्तावना पेश भएको, असिंचित क्षेत्रको लागि धानको जात राधा १३ जात, सुगन्धित धान १ जात, रामपुर हाईब्रिड मकै ४ र रामपुर हाईब्रिड मकै ६ जात अनुमोदन, उन्मोचन तथा दर्ता उपसमितिबाट सिफारिस भएको।
- खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यक्रम अन्तर्गत ११ हजार ७ सय २६ वटा खाद्य नमूनाहरूको विश्लेषण भएको तथा आयात निर्यात गुणस्तर नमूना प्रमाणीकरण १६ हजार ४ सय ९९ वटा भएको।
- किसानलाई जलवायु परिवर्तन र कृषि प्रविधिवारे अद्यावधिक रहिरहन "हाम्रो कृषि" नामक मोवाईल एप्स तयार भई www.namis.gov.np मा अपलोड भएको र नियमित रूपमा अपडेट भईरहेको।
- कृषि विज्ञहरूको सीप र अनुभव, कृषक प्रविधि र ज्ञानको प्रसारलाई प्रभावकारी रूपमा कृषक समक्ष पुऱ्याउन मिति २०७२/११/१६ गते देखि हरिहरभवन स्थित कृषि सूचना तथा संचार केन्द्रमार्फत् किसान कल सेन्टर सञ्चालनमा आई किसानका जिज्ञासाको जवाफ विज्ञबाट दिने व्यवस्था मिलाइएको।
- किसान आयोग गठन, किसान वर्गीकरण तथा किसान पेन्सन, अधिकृतस्तरका सेवा केन्द्र, कृषि उत्पादनका आधारमा बीमा, किसान बैंक, कृषि उपज (धान, मकै, गहुँ) को न्यूनतम समर्थन मूल्य जस्ता अवधारणालाई मूर्त रूप दिने प्रयास भइरहेको।
- कृषि प्रविधि प्रसारमा सहजता ल्याउन प्रत्येक गा.वि.स.मा एक कृषि प्राविधिकको व्यवस्था मिलाउनको लागि कृषि विभाग अन्तर्गत आवश्यक ५०० प्राविधिक नियुक्तिको लागि निर्देशिका स्वीकृत हुने क्रममा रहेको।
- नेपालको संविधान बमोजिम कृषि प्रसार, कृषि अनुसन्धानका संस्थाहरूको पुनः संरचनाका लागि गठित कार्य दलले छिमेकी राष्ट्र भारतको अध्ययन भ्रमण सम्पन्न गरी पुनः संरचना अध्ययन कार्य गरिरहेको।

१०. आ.व.२०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति विवरण
५४	तराई मधेसका १२ जिल्लाहरूमा धान उत्पादनको पकेट क्षेत्र विकास गरिनेछ।	- झापा, मोरङ, रुपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ, बाँके, बर्दिया, कैलाली र कंचनपुर जिल्लाका कृषि विकास कार्यालयहरू र सिंचाइ डिभिजन कार्यालय बीच समन्वय भई चैते धानको उत्पादन क्षेत्र निर्धारण भएको। - लक्ष्य अनुसार १० वटा जिल्लाहरूमा प्राविधिक नियुक्त भएको (बाँके, कपिलवस्तु र रुपन्देही जिल्लामा प्राविधिक भर्ना लक्ष्य नरहेको)।
११४	कृषि प्रसार सेवालाई पचहत्तरै जिल्लामा प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गर्ने।	कृषि प्रसार कार्यक्रममा हालसम्म २ लाख १९ हजार IRD कीट वितरण, विषय सम्बद्ध कृषकस्तर तालिम ६० वटा र बाली उपचार शिविर कार्यक्रम संचालन भई कृषि विकासमा टेवा पुगेको।
११४	प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा एक जना कृषि वा पशु प्राविधिक व्यवस्था गर्ने।	गा.वि.सहरू छनौट भइसकेको।
	कृषि सूचना प्रसारका लागि मोबाईल फोनको उपयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने।	- नेपाल टेलिकमलाई सिमकार्ड वितरण गर्न गरिएको। - मोबाइल फोनकार्ड खरीद गर्ने प्रकृया शुरू गरिएको। "हाम्रो कृषि" नामक मोबाईल एप्स तयार भई www.namis.gov.np मा अपलोड भएको।
	मौलिक कृषिजन्य पदार्थको जगेर्ना र खाद्य सुरक्षाका लागि उत्पादन वृद्धि गर्ने गरी कृषि अनुसन्धान गर्ने।	- सिंचित क्षेत्रको लागि राधा १४ र असिंचित क्षेत्रको लागि राधा १३ धानको जात सिफारिस भएको। सुगन्धित धान १ जात अनुमोदन, उन्मोचन तथा दर्ता उपसमितिबाट सिफारिस भएको। - रामपुर हाईब्रिड मकै-४ र रामपुर हाईब्रिड मकै-६ जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिबाट सिफारिस भएको। - हालसम्म आलुको पूर्व मूल बीउ ९,४७,९१ दाना उत्पादन भएको। - खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि नीति तर्जुमाका लागि FAO अन्तर्गतको

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति विवरण
		TCP कार्यक्रमबाट सहयोग लिने कार्य भइरहेको।
११७	धान, गहुँ, मकै, कोदो जस्ता मुख्य खाद्यान्न बालीको उत्पादन वृद्धिका लागि पकेट क्षेत्र घोषणा गरी उत्पादनका साधनहरूमा पहुँच, भण्डारण र बजारीकरणको व्यवस्था गरिनेछ।	- मुख्य खाधान्न बालीहरूको पकेट क्षेत्र निर्धारणका लागि बाली विकास निर्देशनालयबाट Guideline तयार गरी सबै जि.कृ.वि.का.हरूमा पठाईएकोमा तयार हुने क्रममा रहेको। ७ वटा नयाँ सामुदायिक अन्न भण्डारण केन्द्र निर्माणको लागि (गोरखा ४, रामेछाप १, खोटाङ १, र सोलुखुम्बु १) समुदायसँग सम्झौता भै कार्य आरम्भ भइरहेको। आयोजनाले निर्माण गरेको बीउ भण्डारण केन्द्रहरू मध्ये भुकम्पले क्षति पु.याएको गोरखाको पालुडटार मा अवस्थित बीउ भण्डारण केन्द्र मर्मतका लागि सम्झौता भई कार्य आरम्भ भै रहेको। - मलखाद आपूर्ति तथा वितरण व्यवस्थापन (जिल्लास्तर) कार्यविधि, २०६९ अनुसार जिल्लास्तरमा रासायनिक मल वितरण भएको अवस्था रहेको पकेट क्षेत्र निर्धारण भइ जिल्लाको कुल माग यकिन भई प्राप्त भएपश्चात् मलखाद समेत सोही अनुरूप बिक्री वितरण गर्न सकिने अवस्था रहेको। - भूकम्प प्रभावित २४ जिल्लाहरूबाट सामुदायिक बीउ बैंक निर्माणका लागि कार्य प्रारम्भ भएको।
११७	उच्च मूल्य प्राप्त गर्न सकिने र तुलनात्मक लाभ भएका कृषि उपजहरूको उत्पादन र प्राङ्गारिक खेती प्रणालीलाई प्रोत्साहन दिने। कुनै गाउँ विकास समितिले प्राङ्गारिक कृषि उपज मात्र उत्पादन गरेमा त्यस्ता गाविसलाई दिईने अनुदानमा थप गर्ने।	- नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिले पहिचान गरिएका देहायका उपजहरूको प्रवर्द्धनका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू स्वीकृत भई संचालनमा रहेको। - पश्मिनाको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि डोल्पा र मुस्ताङ जिल्लामा ५००० च्याङग्राहरूमा अन्तरिक र बाह्य परजीवि नियन्त्रण। - पश्मिनाको Baseline survey Breeder group formation को लागि ठाउँ छनोट भएको; Balanced feed formulation को demonstration को लागि दाना खरिद गरिएको। - मुस्ताङ तथा डोल्पा जिल्लामा सन्चालित च्याङग्रा प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तर्गत घुम्ती गोठको लागि ४ वटा टेण्ट वितरणको लागि खरिद भएको र २०० वटा युरिया

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति विवरण
		मोलासेस मिनेरल मिक्स्चर खरिद भएको। • कार्पेट उन उत्पादनका लागि भेडा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत १०० सेट कोर्सो तथा २० थान चर्खा खरिद भएको। • नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् अन्तर्गत पशुमना प्रबर्द्धन कार्यक्रमको लागि जाली, White clover र rye grass २४ कृषकहरूलाई वितरण गरिएको। पशुमना कोर्ने मेसिन - ४, Drenching gun-4, Trocer Canula -5, Hoof Cutter-5, Burdizzo -2 खरिद गरिएको। चिया प्रशोधन उद्योगको जि. एम.पि. गाइडलाइनको मस्यौदा तयार भएको। • नयाँ चिया नर्सरी स्थापना (नुवाकोट, दोलखा र ललितपुर)। • ३ लाख अलैची बिरुवा स्याहार संहार, अलैची नर्सरी स्थापनाको लागि जमीन तयारी तथा मलखाद व्यवस्थापन तथा नर्सरी स्थापना गर्ने कार्य सम्पन्न। • मह प्रशोधन उद्योगको जि एम पि गाइडलाइनको मस्यौदा तयारीको अन्तिमरूप दिन कार्य प्रकृया अघि बढेको।
११८	आगामी वर्षमा थप ६ हजार मेट्रिक टन माछा उत्पादन हुनेछ। भुरा माछा उत्पादन र थप १ हजार हेक्टर जमिनमा पोखरी निर्माण गरिनेछ।	माछा उत्पादन प्रवर्द्धनका लागि यस आर्थिक वर्षमा विशेष मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम ताराइका २० जिल्लामा (लक्ष्य १००० हेक्टर) विशेष मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम अन्तर्गत चालु आ.व को लक्षित १०५० हेक्टर मध्ये ७०० हेक्टर पोखरी निर्माणको लागि मूल्याङ्कन समितिबाट निर्णय भएको। १०० हेक्टर क्षेत्रफलमा पोखरी निर्माण कार्य सम्पन्न भएको।
११८	आगामी आर्थिक वर्षमा रसायनिक मल तथा प्राङ्गारिक मल र उन्नत बीउमा अनुदान उपलब्ध गराउने।	• १ लाख ३५ हजार ४९२ मे.टन रासायनिक मल बिक्री वितरण भएको। • १४३५ मे.टन प्राङ्गारिक मलमा अनुदानमा वितरण भएको। • गहुँको बीउ ४ हजार ४ सय ५४.८८५ मे.टन बिक्री वितरण भएको।
११९	शीतघर र खाद्यान्न भण्डारण स्थापना गरी सञ्चालन गर्न चाहेमा पहिलो ५ वर्षसम्म	• कार्यविधि तयार गरी सहमतिको लागि अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति विवरण
	शतप्रतिशत व्याज अनुदान दिने। यस्ता शीतघर र खाद्यान्न भण्डारणका लागि आवश्यक प्राविधिक सहायता सरकारले उपलब्ध गराउनुका साथै विद्युतको डिमाण्ड शुल्कमा शत प्रतिशत छुट दिने।	
	कृषि तथा पशु बीमा प्रिमियममा अनुदान दिने नीति कायमै राख्दै यस्तो बीमा प्रिमियममा लाग्दै आएको मूल्य अभिवृद्धि कर छुट दिने।	१७ वटा बीमा कम्पनीहरूले बीमा प्रिमियममा लाग्दै आएको मूल्य अभिवृद्धि कर २०७२ साउन १ गते देखि नै छुट भईसकेको।
१२०	कृषि यान्त्रिकरणलाई प्रोत्साहित गर्न खेत जोत्ने ट्र्याक्टर, पावर टिलर, गहुँ काट्ने र चुट्ने मेशीन जस्ता यन्त्रहरूको आयातमा भन्सार तथा मूल्य अभिवृद्धि कर छुट दिने।	कृषि ईन्जिनियरिङ्ग निर्देशनालयबाट प्रचार प्रसार कार्य भइरहेको।
१२०	सम्भाव्यताका आधारमा कृषिमा आधारित उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिने छ।	- सम्भाव्यता अध्ययनको लागि १७ वटा जिल्लामा तथ्याङ्क संकलन कार्य सम्पन्न भैसकेको। - झापा, रसुवा, धादिङ्ग, प्यूठान, अर्घाखाँची, ओखलढुङ्गा र बारा जिल्लाहरूको कारखाना भवनको निर्माणको कार्य सम्पन्न भई मेशीन जडान हुन बाँकी। - स्याङ्गजा (वालिङ्ग), नुवाकोट, ईलाम, कास्की (लेखनाथ) र रौतहटमा उद्योगको भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य भैरहेको र आवश्यक मेशिन खरीद प्रकृया अघि बढाइएको। - सिन्धुलीमा जुनार प्रशोधन र कैलालीमा खाद्य प्रशोधन उद्योगको स्थापनाको कार्य सम्पन्न भई Trail production को कार्य भैरहेको।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति विवरण
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलगगै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन।	नियमित कार्य तथा विकास आयोजनाको कार्यान्वयन मन्त्रालयको स्थायी संरचनाबाट सम्पादन भईरहेको।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२०११३	कृषि विकास मन्त्रालय	५६०,३४५	५१६,६३९	९२.२०
३१२०१२३	कृषि विभाग	४४,७०१	४२,१४४	९४.२८
३१२०१३३	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू	६४,२५६	५८,५४१	९१.११
३१२०१४३	पशु सेवा विभाग	३२,८२६	३०,५९९	९३.२२
३१२०१५३	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू	३९,०२६	३६,६७१	९३.९७
३१२०१६३	नेपाल पशु चिकित्सा परिषद्	३,९६२	३,८३६	९६.८२
३१२०२०३	कपास विकास समिति	२४,७४६	२४,७४४	९९.९९
३१२०२१३	चिया, कफि तथा अलैंची विकास बोर्ड	५९,९५०	५७,३६९	९५.६९
३१२१०१३	कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष	५७,१५२	५३,६४८	९३.८७
३१२१०२३	दीर्घकालीन कृषियोजना अनुगमन तथा समन्वय कार्यक्रम	१९८,३८१	१८१,७६७	९१.६३
३१२१०३३	विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रम	५,४८३,५६६	५,४५३,०२२	९९.४४
३१२१०४३	साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना	४०६,५७३	१४२,५५१	३५.०६
३१२१०५३	कृषि विकास आयोजना (जनकपुर)	२८,९३७	२६,६४८	९२.०९
३१२१०६३	रेशम खेती विकास कार्यक्रम	७७,४४१	६९,८८८	९०.२५
३१२१०७३	बागबानी विकास कार्यक्रम	२२९,१४६	२१५,०८७	९३.८६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२१०८३	आलु, तरकारी तथा मसला विकास कार्यक्रम	३५०,१६१	३३३,६०५	९५.२७
३१२१०९३	बीउ प्रवर्द्धन तथा गुण नियन्त्रण कार्यक्रम	२६,३८७	२४,२४१	९१.८७
३१२११०३	मत्स्य विकास कार्यक्रम	१९५,८६१	१८०,५८७	९२.२०
३१२१११३	खाद्य पोषण तथा प्रविधि कार्यक्रम	११६,७३१	१०२,००७	८७.३९
३१२११२३	बाली संरक्षण कार्यक्रम	१८५,९४६	१२९,९६९	६९.९०
३१२११३३	व्यवसायीक कीट विकास	३४१,४५३	३०७,०९५	८९.९४
३१२११४३	वाली विकास कार्यक्रम	२१५,८९७	१८८,२८५	८७.२१
३१२११५३	कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र	४३,४२८	३७,७५७	८६.९४
३१२११६३	कृषि प्रसार तथा तालिम केन्द्र	१२५,६६३	१०९,६१४	८७.२३
३१२११७३	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र कार्यक्रम(कृषि)	३६,९८४	२९,९३४	८०.९४
३१२११८३	माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम	४७,३४५	४३,४८४	९१.८४
३१२११९३	कृषि व्यावसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम	११७,५७९	९२,६३१	७८.७८
३१२१२०३	सहकारी खेती, साना सिचाई तथा मल बीउ ढुवानी कार्यक्रम	४२२,०५३	३६८,७२२	८७.३६
३१२१२२३	व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना	१,०३४,९७४	४०६,४८०	३९.२७
३१२१२४३	एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	१४८,६७८	१३०,७२९	८७.९३
३१२१२५३	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	२८४,१५४	२७३,२५१	९६.१६
३१२१२६३	पशु विकास सेवा कार्यक्रम(गाई, भैंसी, बाख्रा र अन्य)	४२५,५३५	३७०,४७९	८७.०६
३१२१२७३	पशुपन्छी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१७,५२२	१४,५९२	८३.२८
३१२१२८३	पशु विकास फार्महरू	१२३,१८१	११४,५९३	९३.०३
३१२१३०३	पशु सेवा तालिम केन्द्र	७९,३४९	४९,८६२	६२.८४
३१२१३२३	बर्ड फ्लू नियन्त्रण आयोजना	२४९,१६८	१७८,७९२	७१.७६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२१३६३	कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम	१,३०५,१२१	१,२८९,७५४	९८.८२
३१२१३७३	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड(विशेष दूध उत्पादन कार्यक्रम)	६६,६११	३६,३१०	५४.५१
३१२१४१३	खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	४,३००	२,९४९	६८.५८
३१२१४२३	दिगो भू-व्यवस्थापन आयोजना	६०,१२०	८८८	१.४८
३१२१४३३	चीनी तथा उखु विकास समिति	३,५४५	३,३५८	९४.७२
३१२१५३३	उच्च मूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजना	३७१,८२३	२४०,८८७	६४.७९
३१२१५४३	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जिविकोपार्जन सुधार आयोजना	६८८,९०६	३०८,१६३	४४.७३
३१२१५६३	रानी जमरा कुलरिया सिचाई आयोजना-प्रणाली आधुनिकीकरण कृषि कार्यक्रम	९३,२७४	८२,०१२	८७.९३
३१२१५७३	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना (कृषि व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणाली)	१२५,४७३	७९,९६५	६३.७३
३१२१५८३	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना	९१३,२५५	७३,५५६	७.९३
३१२१६०३	किसानका लागि उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम	३६९,४५८	२०१,९६३	५४.६६
३१२१६१३	पहाडी मकै बाली अनुसन्धान कार्यक्रम	९२,०९४	०	०.००
३१२१६२३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (कृषि कार्यक्रम)	४०,९४७	३३,११६	८०.८८
३१२८०१३	कर्णाली अन्चल कृषि विकास आयोजना	५०,०००	४६,५८३	९३.१७
३१२८०२३	कृषि प्रसार कार्यक्रम	२,२३४,८३०	२,०४३,३३४	९१.४३
३१२८०३३	पशु सेवा प्रसार कार्यक्रम	१,८९१,३१७	१,७५५,७५८	९२.८३
३१२८०५३	घर बगैचा कार्यक्रम	३८,८२३	०	०.००
	जम्मा	२०,२४८,९५४	१७,२३८,४५९	८५.१३

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२०११४	कृषि विकास मन्त्रालय	१२,८०५	१२,५२७	९७.८३
३१२०१२४	कृषि विभाग	९,०००	२,५४४	२८.२७
३१२०१३४	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू	१२,७००	१२,६५७	९९.६६
३१२०१४४	पशु सेवा विभाग	१,२६३	१,२४२	९८.३४
३१२०१५४	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू	८४५	८४४	९९.८८
३१२०२१४	चिया, कफि तथा अलैची विकास बोर्ड	२८०	२८०	१००.००
३१२१०१४	कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष	१,०००	१,०००	१००.००
३१२१०२४	दीर्घकालीन कृषियोजना अनुगमन तथा समन्वय कार्यक्रम	५७०	५७०	१००.००
३१२१०३४	विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रम	५००	४२२	८४.४०
३१२१०४४	साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना	८,९००	२,८९०	३२.४७
३१२१०५४	कृषि विकास आयोजना (जनकपुर)	५३,१०१	५०,७३५	९५.५४
३१२१०६४	रेशम खेती विकास कार्यक्रम	१५,०००	११,२६३	७५.०९
३१२१०७४	बागबानी विकास कार्यक्रम	३३,५९७	२८,८५४	८५.८८
३१२१०८४	आलु, तरकारी तथा मसला विकास कार्यक्रम	४०,२४४	२०,३९०	५०.६७
३१२१०९४	बीउ प्रवर्द्धन तथा गुण नियन्त्रण कार्यक्रम	१,५००	१,४९९	९९.९३
३१२११०४	मत्स्य विकास कार्यक्रम	१६,११०	१४,६६९	९१.०६
३१२१११४	खाद्य पोषण तथा प्रविधि कार्यक्रम	२२,५००	१२,६०१	५६.००
३१२११२४	बाली संरक्षण कार्यक्रम	२८,३१६	२१,१९२	७४.८४
३१२११३४	व्यवसायिक कीट विकास	३,५००	२,९४०	८४.००
३१२११४४	बाली विकास कार्यक्रम	९,७००	९,२४२	९५.२८
३१२११५४	कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र	५,३००	७३०	१३.७७
३१२११६४	कृषि प्रसार तथा तालिम केन्द्र	५०,२६८	२४,७००	४९.१४
३१२११७४	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र कार्यक्रम (कृषि)	३,८६०	८६६	२२.४४

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२११८४	माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम	९,३००	९,२६७	९९.६५
३१२११९४	कृषि व्यावसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम	९५,९०७	८६,८२७	९०.५३
३१२१२०४	सहकारी खेती, साना सिचाई तथा मल बीउ ढुवानी कार्यक्रम	२१०,८९५	२०२,६७८	९६.१०
३१२१२२४	व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना	६२३,८९०	६९,१५५	११.०८
३१२१२४४	एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	५७,१००	५१,१५१	८९.५८
३१२१२५४	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	३०,४०८	२३,३००	७६.६२
३१२१२६४	पशु विकास सेवा कार्यक्रम(गाई, भैसी, बाख्रा र अन्य)	२६,१८५	२३,५१७	८९.८१
३१२१२७४	पशुपन्छी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	८९,८४७	४८,६५७	५४.१६
३१२१२८४	पशु विकास फार्महरू	२१,०५०	१७,३७४	८२.५४
३१२१३०४	पशु सेवा तालिम केन्द्र	४,८२५	४,४२०	९१.६१
३१२१३२४	बर्ड फ्लू नियन्त्रण आयोजना	१,५००	१,४१२	९४.१३
३१२१३६४	कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम	४३५,८१६	३८१,९३०	८७.६४
३१२१३७४	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड (विशेष दूध उत्पादन कार्यक्रम)	२,३८०	२,३५९	९९.१२
३१२१४१४	खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	८०,०००	७३,७१०	९२.१४
३१२१४३४	चिनी तथा उखु विकास समिति	६५५	४३५	६६.४१
३१२१५३४	उच्च मूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजना	७,८००	७,१५६	९१.७४
३१२१५४४	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जिविकोपार्जन सुधार आयोजना	८७,८३५	५१,५७४	५८.७२
३१२१५६४	रानी जमरा कुलरिया सिचाई आयोजना- प्रणाली आधुनिकिकरण कृषि कार्यक्रम	२३,६६०	२१,५१२	९०.९२
३१२१५७४	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना (कृषि व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणाली)	४१,३००	२८,७०६	६९.५१
३१२१५८४	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना	१९६,०१०	१६३,७५२	८३.५४
३१२१६०४	किसानका लागि उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम	९३,७५४	५३,४५९	५७.०२

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१२१६२४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (कृषि कार्यक्रम)	६,२७५	५,३०४	८४.५३
	जम्मा	२,४७७,२५१	१,५६२,३१२	६३.०७

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२०११३	कृषि विकास मन्त्रालय	६५७,८१३	१२१,८५९	१८.५२
३१२०१२३	कृषि विभाग	१६९,५८४	२९,७३३	१७.५३
३१२०१३३	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू	७३,३८३	४१,०१२	५५.८९
३१२०१४३	पशु सेवा विभाग	१५८,३०२	२४,६६१	१५.५८
३१२०१५३	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू	४५,६२७	२९,७५५	६५.२१
३१२०१६३	नेपाल पशु चिकित्सा परिषद्	३,५८४	२,४०८	६७.१९
३१२०२०३	कपास विकास समिति	२५,६२२	१८,८४२	७३.५४
३१२०२१३	चिया, कफि तथा अलैंची विकास बोर्ड	१०१,६१२	२९,९२९	२९.४५
३१२१०१३	कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष	७०,२६५	५९,२४१	८४.३१
३१२१०२३	दीर्घकालीन कृषियोजना अनुगमन तथा समन्वय कार्यक्रम	५४५,४६६	१०२,७०९	१८.८३
३१२१०३३	विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रम	६,१०९,७६६	४,६९२,०५८	७६.८०
३१२१०४३	साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना	५४४,२५९	४०,८१६	७.५०
३१२१०५३	कृषि विकास आयोजना (जनकपुर)	२७,९८७	१४,८११	५२.९२
३१२१०६३	रेशम खेती विकास कार्यक्रम	७३,१५२	४४,२२४	६०.४५
३१२१०७३	बागवानी विकास कार्यक्रम	३११,८४४	१४४,४४७	४६.३२
३१२१०८३	आलु, तरकारी तथा मसला विकास कार्यक्रम	३६४,५५०	१३६,५५३	३७.४६
३१२१०९३	बीउ प्रवर्द्धन तथा गुण नियन्त्रण कार्यक्रम	२७,०५७	१४,८५७	५४.९१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२११०३	मत्स्य विकास कार्यक्रम	४९९,१००	८३,५१४	१६.७३
३१२१११३	खाद्य पोषण तथा प्रविधि कार्यक्रम	१३९,९९३	८३,२८०	५९.४९
३१२११२३	बाली संरक्षण कार्यक्रम	१८०,०४२	८५,७६९	४७.६४
३१२११३३	व्यवसायिक कीट विकास	११०,६९२	३६,८१४	३३.२६
३१२११४३	बाली विकास कार्यक्रम	२९०,६२०	९७,१४०	३३.४३
३१२११५३	कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र	४६,२९१	२३,२११	५०.१४
३१२११६३	कृषि प्रसार तथा तालिम केन्द्र	११४,२७६	६९,७३५	६१.०२
३१२११७३	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र कार्यक्रम(कृषि)	३६,१२२	१७,८५९	४९.४४
३१२११८३	माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम	७२,४६९	३७,९४२	५२.३६
३१२११९३	कृषि व्यावसाय प्रवर्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम	१७२,६२३	३८,८५४	२२.५१
३१२१२०३	सहकारी खेती, साना सिचाई तथा मल बीउ ढुवानी कार्यक्रम	३८७,६५६	५८,५२३	१५.१०
३१२१२२३	व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना	१,४३६,७२४	२९१,७८९	२०.३१
३१२१२४३	एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	१५२,७०५	६१,५७९	४०.३३
३१२१२५३	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	३४७,४०७	२१७,१२६	६२.५०
३१२१२६३	पशु विकास सेवा कार्यक्रम(गाई, भैंसी, बाख्रा र अन्य)	७५९,४०९	१७५,०५६	२३.०५
३१२१२७३	पशुपन्छी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२२५,०४९	१३,७०६	६.०९
३१२१२८३	पशु विकास फार्महरू	१५८,२८९	८८,२२४	५५.७४
३१२१३०३	पशु सेवा तालिम केन्द्र	६५,०८१	४०,७०२	६२.५४
३१२१३२३	बर्ड फ्ल्यू नियन्त्रण आयोजना	४१,७६०	११,९८१	२८.६९
३१२१३६३	कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम	१,५८६,९०८	८४७,७३२	५३.४२
३१२१३७३	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड (विशेष दूध उत्पादन कार्यक्रम)	९२,९९३	२०,६७५	२२.२३
३१२१४१३	खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	१७२,४९६	२४,८८०	१४.४२
३१२१४३३	चिनी तथा उखु विकास समिति	५,४१५	१,४३२	२६.४५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२१५३३	उच्च मूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजना	३७२,६८५	१३२,८८२	३५.६६
३१२१५४३	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना	६६७,०४८	१४६,१८५	२१.९२
३१२१५६३	रानी जमरा कुलरिया सिंचाई आयोजना-प्रणाली आधुनिकीकरण कृषि कार्यक्रम	९८,३५०	३२,५२७	३३.०७
३१२१५७३	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना (कृषि व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणाली)	११८,१२०	३६,६६५	३१.०४
३१२१५८३	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना	१,२९१,३३६	३३२,१९६	२५.७२
३१२१६०३	किसानका लागि उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम	७२२,२७३	१९३,४०६	२६.७८
३१२१६२३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (कृषि कार्यक्रम)	३३,७७२	१५,७०९	४६.५१
३१२८०१३	कर्णाली अन्चल कृषि विकास आयोजना	५६,०००	३२,४४७	५७.९४
३१२८०२३	कृषि प्रसार कार्यक्रम	२,५०३,०१५	१,४७२,१७९	५८.८२
३१२८०३३	पशु सेवा प्रसार कार्यक्रम	२,११८,२६७	१,२५९,५३६	५९.४६
३१२८०५३	घर बगैचा कार्यक्रम	७८,७२७	४,०७२	५.१७
	जम्मा	२४,४६३,५८६	११,६३३,२४२	४७.५५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२०११४	कृषि विकास मन्त्रालय	६,०००	१३९	२.३२
३१२०१२४	कृषि विभाग	४३,१६०	३०,९९३	७१.८१
३१२०१३४	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू	१३,७०७	७,४८०	५४.५७
३१२०१४४	पशु सेवा विभाग	७,१९१	९९	१.३८
३१२०१५४	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू	१४,६७०	३,५३५	२४.१०
३१२०२१४	चिया, कफी तथा अलैंची विकास बोर्ड	१२,२१०	१,०५८	८.६७
३१२१०१४	कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष	६५०	६१२	९४.१५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२१०४४	साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना	६,९००	०	०.००
३१२१०५४	कृषि विकास आयोजना (जनकपुर)	७८,९७५	३,२५७	४.१२
३१२१०६४	रेशम खेती विकास कार्यक्रम	१९,०४२	७,५०५	३९.४१
३१२१०७४	बागबानी विकास कार्यक्रम	७०,८६९	२३,००४	३२.४६
३१२१०८४	आलु, तरकारी तथा मसला विकास कार्यक्रम	४५,९००	१७,४५६	३८.०३
३१२१०९४	बीउ प्रवर्द्धन तथा गुण नियन्त्रण कार्यक्रम	१,९७५	९७८	४९.५२
३१२११०४	मत्स्य विकास कार्यक्रम	६६,११३	१६,५६९	२५.०६
३१२१११४	खाद्य पोषण तथा प्रविधि कार्यक्रम	७३,९८०	१८,६५९	२५.२२
३१२११२४	बाली संरक्षण कार्यक्रम	३३,५९१	८,८९४	२६.४८
३१२११३४	व्यवसायिक कीट विकास	६,९४०	२,४६५	३५.५२
३१२११४४	बाली विकास कार्यक्रम	२८,६५०	६,७३९	२३.५२
३१२११५४	कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र	१०,७००	५८०	५.४२
३१२११६४	कृषि प्रसार तथा तालिम केन्द्र	३६,८६४	१६,६३९	४५.१४
३१२११७४	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र कार्यक्रम (कृषि)	२१,७००	२१	०.१०
३१२११८४	माटो परीक्षण तथा सुधार सेवा कार्यक्रम	२३,५३९	२,२८४	९.७०
३१२११९४	कृषि व्यावसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम	१६,८८६	७,८६६	४६.५८
३१२१२०४	सहकारी खेती, साना सिचाई तथा मल बीउ ढुवानी कार्यक्रम	२६५,४६०	२७,७१८	१०.४४
३१२१२२४	व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना	४१७,८६६	७,३०१	१.७५
३१२१२४४	एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना	६२,२००	१,२८८	२.०७
३१२१२५४	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	४४,०००	१७,३६१	३९.४६
३१२१२६४	पशु विकास सेवा कार्यक्रम (गाई, भैंसी, बाख्रा र अन्य)	१११,६१५	११,९०७	१०.६७
३१२१२७४	पशुपन्छी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५९०	५८९	९९.८३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१२१२८४	पशु विकास फार्महरू	६४,८४५	७,९३६	१२.२४
३१२१३०४	पशु सेवा तालिम केन्द्र	६,०१०	३,२९७	५४.८६
३१२१३६४	कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम	५००,४८९	१५६,३८६	३१.२५
३१२१३७४	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड (विशेष दूध उत्पादन कार्यक्रम)	१,७००	१,३९१	८१.८२
३१२१४१४	खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	३५,०००	७,६२०	२१.७७
३१२१४३४	चिनी तथा उखु विकास समिति	२,८४५	२२०	७.७३
३१२१५३४	उच्च मूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजना	५,२२०	४,११३	७८.७९
३१२१५४४	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना	८४,८८५	१९,४५४	२२.९२
३१२१५६४	रानी जमरा कुलरिया सिंचाई आयोजना-प्रणाली आधुनिकिकरण कृषि कार्यक्रम	१६,५३०	५,४९९	३३.२७
३१२१५७४	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना (कृषि व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणाली)	९४,०३४	१४,०२७	१४.९२
३१२१५८४	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना	१९०,०२७	१४,५८५	७.६८
३१२१६०४	किसानका लागि उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम	११९,८४१	३७,७५५	३१.५०
३१२१६२४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (कृषि कार्यक्रम)	५,६१५	१,३२६	२३.६२
	जम्मा	२,६६८,९८४	५१६,६०५	१९.३६

◆ ◆ ◆

गृह मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

जनताको अपेक्षा र आधारभूत आवश्यकता अनुरूप गृह प्रशासनलाई सञ्चालन गरी देशमा भरपर्दो शान्ति सुरक्षा प्रदान गर्ने, आमजनतामा शान्ति र सुरक्षाको प्रत्याभूति दिलाउने, गृह प्रशासनको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्ने र नेपाली नागरिकहरूको राष्ट्रिय पहिचानको प्रबन्ध गर्ने तथा क्षेत्रीय र स्थानीय प्रशासनलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने कुरालाई निर्देशक सिद्धान्तको रूपमा लिई "शान्ति र सुरक्षा, विधिको शासन: सुशासन मूल अभियान, सबैको गृह प्रशासन" भन्ने मूल उद्देश्य अनुरूप गृह मन्त्रालयले देशभरि नै शान्ति सुरक्षा र अमन चयन कायम गर्दै आएको छ ।

२. दृष्टिकोण:

सार्वभौम, अखण्ड, शान्त, समुन्नत र सुरक्षित नेपालको निर्माणमा क्रियाशील रहने ।

३. ध्येय:

- आन्तरिक सुरक्षा नीति कार्यान्वयनमा ल्याई शान्ति सुरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।
- दण्डहिनताको अन्त्य गरी जवाफदेहिता बहन गर्ने प्रणालीलाई दृढतासाथ कार्यान्वयन गर्ने ।
- नागरिकता वितरण र राहदानी सिफारिस जस्ता सेवालाई थप प्रभावकारी तुल्याउने ।
- नयाँ विपद् व्यवस्थापन ऐन ल्याइनुका साथै विभिन्न जिल्लामा आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रहरू स्थापना गर्दै लैजाने ।
- गृह प्रशासन सुदृढीकरण योजनालाई निरन्तर कार्यान्वयन गर्ने ।
- औद्योगिक सुरक्षा बलको कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
- अध्यागमन विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लागू गर्ने ।

४. रणनीति:

- नागरिकको सुरक्षाका लागि नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल र राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागलाई समन्वयात्मक रूपमा परिचालन गर्ने ।
- गृह प्रशासनमा विधिको शासनलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी जनतालाई सुशासनको प्रत्याभूति दिने ।
- सीमा क्षेत्र तथा औद्योगिक क्षेत्रको सुरक्षा व्यवस्थाका लागि सशस्त्र प्रहरी बलमार्फत छुट्टै निर्देशनालय खडा गरी समन्वयात्मक तवरबाट सुरक्षा व्यवस्थापन गर्ने ।
- नागरिकताको अभिलेखलाई राष्ट्रिय अभिलेखमा राख्ने प्रणाली विकसित गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।
- लागू औषधको अवैध उत्पादन बिक्री वितरण एवं ओसार पसारलाई कडाईका साथ नियन्त्रण गर्ने ।
- राष्ट्रिय एकता, अखण्डता र सार्वभौमिक अक्षुण्णताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्य अनुरूप आन्तरिक शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

- विपद् व्यवस्थापनको सन्दर्भमा जोखिम न्यूनीकरण पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र पुनः लाभका कार्यमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय साझेदार संघ/संस्था एवं निकायहरूबीच प्रभावकारी समन्वय कायम गर्ने ।
- अध्यागमनका क्षेत्रमा बढ्दो कार्यचापलाई व्यवस्थित गर्न परम्परागत कार्य पद्धतिको सट्टा सूचना प्रविधिमा आधारित कार्यविधि लागू गर्ने र क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लागू गर्ने ।
- सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिने र प्रहरीलाई जनमैत्री तथा जनतालाई प्रहरी मैत्री बनाउने ।
- मानव अधिकार उल्लंघनकर्तालाई कानुनको दायरामा ल्याई मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै जाने ।
- मानव अधिकार घोषणा र अभिसन्धिप्रतिको प्रतिबद्धतालाई कार्यरूप प्रदान गर्ने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- सुरक्षा निकायको एकीकृत र समन्वयात्मक परिचालनद्वारा सुरक्षा, विधिको शासन तथा सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने ।
- नागरिक सुरक्षाका लागि प्रविधि र पद्धति केन्द्रित प्रणालीको स्थापना र विकास तथा पेशागत विशिष्टताको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- समाजको सुरक्षा र स्थायित्व तथा नागरिकलाई सबै प्रकारका त्रासबाट उन्मुक्ति दिलाउने ।
- सुरक्षाको प्रत्याभूतिद्वारा सबै नेपालीबाट सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक सद्भावको अभिवृद्धि गर्दै अखण्डता, राष्ट्रिय एकता र सार्वभौमिकताको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा योगदान पुऱ्याउने ।
- विपद्को एकीकृत र समन्वयात्मक व्यवस्थापन गर्ने ।
- कागजविहीन गृह प्रशासन, सुरक्षा व्यवस्थापन र अध्यागमनको विकास तथा प्रभावकारी नियमन गर्ने ।
- विकासको जग सुरक्षा अवधारणाको स्थापना र विकास गर्ने ।
- सुरक्षा व्यवस्थापनमा जनसहभागिता जुटाउन प्रयत्न गर्ने ।
- सक्षम प्रशासन र सुदृढ व्यवस्थापनको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने ।
- मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरू देहायानुसार रहेका छन्:

- आन्तरिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- शान्ति, सुव्यवस्था तथा कानून र व्यवस्था;
- हातहतियार र खरखजानाको इजाजत र नियन्त्रण;
- विस्फोटक पदार्थ नियन्त्रण;
- विदेशी नागरिकको नियमन तथा नियन्त्रण;
- सवारी नियन्त्रण तथा उपत्यकामा रहेका सरकारी सवारी साधनको व्यवस्थापन;
- गैरसरकारी संघ/संस्था प्रशासन;
- क्षेत्रीय तथा स्थानीय प्रशासन नागरिकता;

- जनमत संग्रह;
- आप्रवासन तथा प्रवासन;
- तिर्थस्थान र तिर्थयात्री;
- कल्याण धन र बेवारिसे धन;
- चिट्ठा, जुवा आदिको नियन्त्रण;
- सार्वजनिक स्थानमा अवाञ्छनीय व्यवहारको रोकथाम, मादक पदार्थ र सार्वजनिक अपराध आदिको व्यवस्थापन;
- विपद व्यवस्थापन
- सार्वजनिक बिदाको घोषणा, उर्दी र सार्वजनिक उत्सव आदि;
- सार्वजनिक चन्दा संकलनको नियमन र नियन्त्रण;
- अध्यागमन;
- सजायको माफी, मिनाहा, तथा परिवर्तन;
- विभूषण सम्बन्धी कार्य;
- शरणार्थी मामिला;
- अञ्चल र जिल्लाको सदरमुकाम तथा सिमाना;
- राष्ट्रिय परिचयपत्र;
- लागू औषध नियन्त्रण र प्रशासन;
- अन्तर्राष्ट्रिय सीमा, सीमास्तम्भको सुरक्षा र सीमा प्रशासन;
- गृह प्रशासन, कारागार शान्तिसुव्यवस्था, लागू औषध, प्रकोप व्यवस्थापन, सुपुर्दगी लगायत विषयक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय र सम्पर्क;
- संगठित अपराध नियन्त्रण;
- बारुदी सुरङ्गको निवारण;
- धार्मिक विषय;
- सुपुर्दगी;
- कारागार व्यवस्थापन;
- प्रहरी कल्याण;
- निर्वाचन आयोग;
- नेपाल प्रहरी;
- सशस्त्र प्रहरी बल;
- राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग;
- प्रहरी कितावखाना;
- अन्य मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा नपरेका विषय;

७. गृह मन्त्रालयका नीति तथा कार्यक्रमः

- सुशासन र विकासको लागि शान्ति सुरक्षाको भरपर्दो व्यवस्था मिलाई जनतालाई भयमुक्त वातावरणको अनुभूति गराउने ।
- गृह प्रशासन सुदृढीकरण योजना क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने । योजना कार्यान्वयनमा गृह प्रशासनको संस्थागत क्षमता विकास गर्ने । सबै नेपाली नागरिकहरूलाई युनिक नम्बर सहितको बायोमेट्रिक स्मार्ट कार्डको रूपमा राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरण गर्ने ।
- कारागारहरूलाई सुधार गृहमा रूपान्तरण गर्ने तथा नेपालगञ्जमा खुला कारागार निर्माणको कार्य शुरु गर्ने ।
- शहरी सुरक्षाको लागि सुरक्षित शहरको नयाँ कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- शहरी सुरक्षा प्रणालीलाई यान्त्रिकीकरण गर्दै लैजाने सन्दर्भमा प्रमुख शहरका संवेदनशील क्षेत्रहरूमा सी.सी.टि.भी. जडान गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवालाई छिटो छरितो, स्वच्छ, पारदर्शी र जवाफदेहीपूर्ण बनाउने ।
- नेपाल प्रहरीबाट उपलब्ध गराइने चारीत्रिक प्रमाणपत्र लिन अनलाइनबाटै निवेदन दिन सक्ने व्यवस्था मिलाउने र यस्तो प्रमाणपत्र निवेदन गरेको ७२ घण्टाभित्र प्रदान गर्ने ।
- त्रिभुवन अन्तराष्ट्रिय विमानस्थलको भौतिक पूर्वाधार सुधार तथा विस्तारलाई सरकारले प्राथमिकतामा राखेकोले अध्यागमन, भन्सार, प्रहरी, राष्ट्रिय अनुसन्धान श्रम र नागरिक ,उड्ययन कार्यालयका कर्मचारीहरूको क्षमता विकासका लागि विशेष तालिम प्रदान गर्ने ।
- विमानस्थल भित्रका कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिने सेवासँग सम्बन्धित कार्य प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्ने ।
- नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीको व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।
- क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक बडापत्रलाई प्रत्यक्ष सेवा प्रवाहमा संलग्न छानिएका थप कार्यालयहरूमा विस्तार गर्ने ।
- भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गरी भ्रष्टाचारमा संलग्न हुने उपरको कारवाहीलाई तीव्रता दिने ।
- गृह मन्त्रालयले सम्पादन गर्ने क्रियाकलापहरूको कार्य सम्पादन सूचकहरू बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।

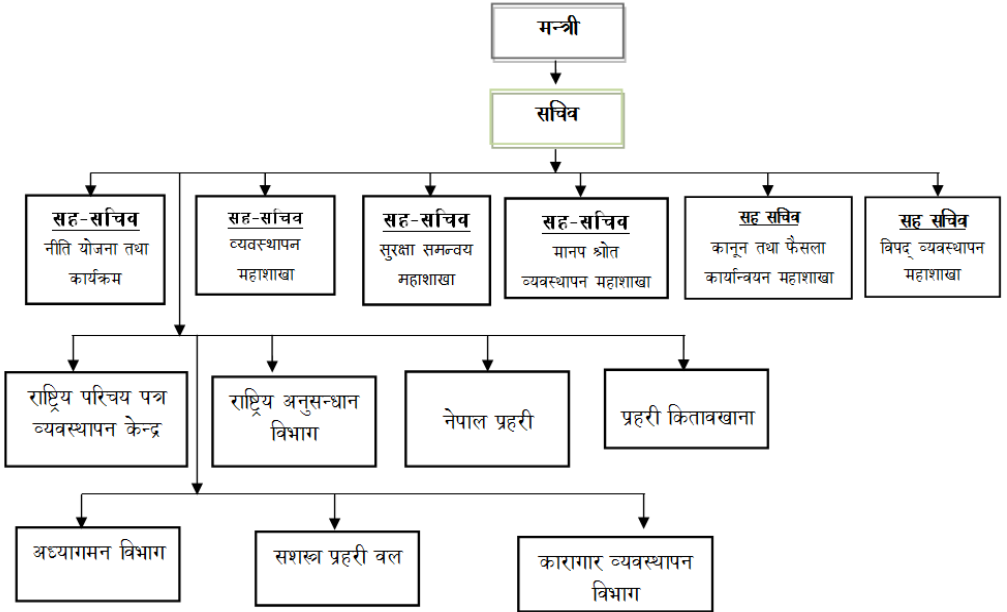
८. कानुनी व्यवस्थाः

गृह मन्त्रालय प्रहरी प्रधान कार्यालय, सशस्त्र प्रहरी बल प्रधान कार्यालय, राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग, अध्यागमन विभाग, कारागार व्यवस्थापन विभाग, जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू सम्बन्धित १०० भन्दा बढी ऐन र सो अन्तर्गतका नियमावलीहरू कार्यान्वयनमा छन् । जसमध्ये केही प्रमुख ऐन नियमहरू निम्नानुसार छन्ः

- स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८
- उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०५४
- कालो बजार तथा केही अन्य सामाजिक अपराध तथा सजाय ऐन, २०३२
- केही सार्वजनिक (अपराध र सजाय) ऐन, २०२७
- सार्वजनिक सुरक्षा ऐन, २०४६

- लागू औषध नियन्त्रण ऐन, २०३३
- जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४
- यातना सम्बन्धी क्षतिपूर्ति ऐन, २०५३
- दैवी प्रकोप नियन्त्रण ऐन, २०३९
- विवाह दर्ता ऐन, २०२८ नियमावली, २०२८
- संस्था दर्ता ऐन, २०३४, नियमावली, २०३४
- सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४ नियमावली, २०६५
- हातहतियार खरखजान ऐन, २०१९, नियमावली, २०२८
- खाद्य ऐन, २०२३ नियमावली, २०२७
- कारागार ऐन, २०१९, नियमावली, २०२०
- प्रहरी ऐन, २०१२, नियमावली, २०४९
- छापाखाना र प्रकाशन ऐन, २०४८, नियमावली, २०४९
- जलस्रोत ऐन, २०४९ नियमाली, २०५०
- सशस्त्र प्रहरी ऐन, २०५८, नियमावली
- नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३, नियमावली, २०६३
- उमेर, नाम, जात सच्याउने नियमहरू, २०१७

९. संगठन संरचना:

गृह मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरू तथा जनशक्तिको अवस्था:

- यस मन्त्रालय अन्तर्गत अध्यागमन विभाग, कारागार व्यवस्थापन विभाग, प्रहरी कितावखाना र राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र समेत ४ वटा विभागस्तरका कार्यालयहरू रहेका छन् भने सुरक्षा निकायहरूमा नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल र राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग रहेका छन् । यस मन्त्रालय र मातहतका निकायमा निजामती कर्मचारी तर्फ ४६०३, नेपाल प्रहरी तर्फ ७२,७१९ सशस्त्र प्रहरी तर्फ ३६,७५८ तथा राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागतर्फ २२६४ जनशक्ति कार्यरत रहेका छन् ।

१०. आ.व.२०७२/०७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- समग्र शान्ति सुरक्षा र अमनचयन राख्न विभिन्न कार्यहरू सम्पादन गरिएको ।
- सार्वजनिक अपराध, कालाबजारी हातहतियार तथा खरखजाना सम्बन्धी ऐन संशोधन भएको ।
- विपद् व्यवस्थापन विधेयक, नागरिकता ऐनको संशोधन प्रस्ताव र आन्तरिक सुरक्षा नीति तर्जुमा भएको ।
- बजार अनुगमन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य भएको ।
- ट्राफिक व्यवस्थापन, सीमा बैठक, सीमा सुरक्षा, VVIP र VIP को भ्रमण लगायत अन्य विदेशी तथा स्वदेशी कार्यक्रमहरूमा सुरक्षा प्रदान गरिएको ।
- विपद् व्यवस्थापन अन्तर्गत उद्धार, राहत र पुनर्स्थापना सम्बन्धी कार्य गरिएको ।
- लागू औषध नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य भएको ।
- नागरिकता वितरण तथा राहदानी वितरण सम्बन्धी कार्य गरिएको ।
- शरणार्थी व्यवस्थापनको कार्य भएको ।
- संस्था दर्ता तथा नवीकरण गर्ने कार्य भएको ।
- हातहतियार तथा खरखजानाको इजाजत पत्र प्रदान, नामसारी र नवीकरण गर्ने कार्य भएको ।
- विवाह दर्ता, नाबालक परिचयपत्र सम्बन्धी कार्य गरिएको ।
- अर्धन्यायिक कार्यहरू गरिएको ।
- जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू र आपूर्ति व्यवस्थापन विभागबाट छुट्टाछुट्टै वा संयुक्त बजार अनुगमन टोली गठन गरी अनुगमन कार्य भइरहेको । सो क्रममा २३५ जना पक्राउ परेको र १७४ जनालाई कारबाही गरिएको ।
- आम नागरिकको गुनासो सुन्नका लागि जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा टोल फ्रि नम्बरको व्यवस्था गरिएको ।
- पेट्रोलियम पदार्थहरूको आपूर्ति र विक्री वितरणको अवस्थालाई गृह मन्त्रालयको नियन्त्रण कक्षबाट Tracking गर्ने गरिएको ।
- ७५ वटै जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा १० वटा इलाका प्रशासन कार्यालयहरूमा कम्प्युटरको माध्यमबाट नागरिकता वितरण भइरहेको ।
- १७ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूको भवन निर्माण भइरहेको ।
- ५५ वटा आपत्कालीन कार्य संचालन केन्द्र स्थापना भई संचालन भइरहेको ।

- लागू औषध उपचार तथा पुनर्स्थापना केन्द्रको भवन निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको ।
- काठमाडौं उपत्यका र झापा जिल्लाका विभिन्न १९ वटा विद्यालयका करिब १९०० विद्यार्थीलाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरिएको ।
- काठमाडौंको मातातीर्थमा सशस्त्र प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको निर्माण कार्य अघि बढाइएको ।
- गृह मन्त्रालयको लागि आधुनिक भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन निर्माण कार्यको थालनी भएको ।
- द्वन्द्वको क्रममा क्षतिग्रस्त १५ वटा प्रहरी कार्यालयको भवनहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको तथा ३८ वटा निर्माण कार्य भइरहेको ।
- ७५ जिल्ला तथा १० इलाका प्रशासन कार्यालयहरूको बीचमा आन्तरिक सञ्जाल निर्माण गरिएको ।
- नागरिकता Software, Office Automation तथा अन्य कार्यको लागि Hardware खरिद कार्यका लागि बोलपत्र आह्वान गरिएको ।
- सिंहदरबार सुरक्षा प्रणाली अन्तर्गत ९० स्थानमा CCTV जडान सम्बन्धी बोलपत्र आह्वान गरिएको ।
- हाल प्रयोगमा रहेका विभिन्न Software हरूको अध्यावधिक कार्य गरिएको ।
- मन्त्रालय अन्तर्गत विभिन्न ९ वटा Software सम्बन्धी ८ वटा तालिम संचालन गरीएको ।
- DRR Portal मार्फत विपद्को सूचनाहरू एकीकृत रूपमा प्रदान गर्ने गरिएको ।
- प्रत्येक जिल्लाका नागरिकहरूले एफ.एम.मार्फत कार्यालय प्रमुखसँग अन्तरक्रिया गर्ने काम शुरू गरिएको ।
- युनिक नम्बर सहितको बायोमेट्रिक स्मार्ट कार्डको रूपमा राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरण गर्ने कार्य शुरू गरिएको,
- बाँकेको गहनापुर गा.वि.स.मा सुरक्षा व्यापक निर्माण भइरहेको, नुवाकोटमा करिब ६०० रोपनी जग्गामा तारबार घेर्ने कार्यको लागि टेन्डर आव्हान भएको ।
- आन्तरिक सुरक्षा नीति, २०७३ को मस्यौदा तयार भई निर्णय हुने प्रक्रियामा रहेको ।
- बिराटनगर, नेपालगंज, झापा लगायतका मुख्य मुख्य शहरहरूमा सी.सि.टि.भि. राख्ने कार्य भएको ।
- नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई र सूचना अधिकारीको व्यवस्था गरिएको ।
- चारित्रिक प्रमाणपत्र दिने कार्यको लागि विभिन्न जिल्लामा अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको ।
- क्षमता विकास गर्न तालिमको लागि आवश्यक पाठ्यक्रम तयार भइरहेको ।
- अन लाइन भिसाको कार्य शुरू गरिएको ।
- नेपाल प्रहरी तथा सशस्त्र प्रहरीका विभिन्न दर्जाका कर्मचारीहरूलाई प्रविधि मैत्री तालिम प्रदान गरिएको ।
- ५ वटा जिल्लामा क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडा पत्र कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- भ्रष्टाचार निर्मूल पार्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीहरूलाई परिपत्र गरिएको ।
- गृह प्रशासनलाई संघीय संरचना अनुरूप लैजान व्यवस्थापन तथा सर्वेक्षण गर्ने कार्य शुरू गरिएको ।
- भूकम्पबाट प्रभावित परिवारलाई अस्थायी बसोबासका लागि प्रत्येक परिवारलाई रु.१५०००।- र न्याने कपडा वितरण गरिएको ।

- तराईका जिल्लाहरूमा सुरक्षा गेष्ठी सम्पन्न गरी संविधान कार्यान्वयनको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरिएको ।
- आगलागी, पैहो, हावाहुरी एवं चट्याङ लगायत विपद्का घटनाबाट मृत्यु भएका मृतक परिवारलाई सम्बन्धित जिल्लाबाट राहत वितरण गर्ने कार्य भएको ।
- त्रिभुवन विमानस्थल अध्यागमन कार्यालयलाई आधुनिकीकरण गर्न एवं प्रविधि मैत्री बनाउन वेबसाइट निर्माण गरिएको ।
- निर्वाचन आयोग सम्बन्धी, राष्ट्रपति तथा उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन सम्बन्धी, मतदाता नामावली सम्बन्धी, संघीय प्रहरी सेवाको गठन संचालन र सेवाको शर्तहरू सम्बन्धी, निर्वाचन (कसूर र सजाय) सम्बन्धी र राष्ट्रिय परिचय पत्र सम्बन्धी गरी ६ वटा विधेयक सहमतिका लागि पेश गरिएको ।
- "हाम्रो पुलिस एप्लिकेशन" लाई उपत्यकाका तीन जिल्लामा लागू गरिएको ।
- सोलुखुम्बु, रसुवा, नुवाकोट र गोरखा जिल्लामा आपत्कालीन कार्य संचालन केन्द्र स्थापना गरिएको ।
- भूकम्पमा प्रभावित वस्तीका वासिन्दाहरूलाई वस्ती सारी खाद्यान्न उपलब्ध गराइएको ।

११. आ.व. २०७२/०७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अवस्था
१५२	निजामती तथा सार्वजनिक संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरू- लाई समेत विपद् व्यवस्थापन तालिम दिने ।	उक्त कार्यक्रमको लागि रकम छुट्याई सो को वार्षिक वार्षिक कार्यक्रम बनाइएको अवस्था रहेको ।
२०६	सार्वजनिक निकायहरूमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गर्नुका साथै दण्डहिनताको अन्त्य गर्न कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने । समाजमा शान्ति सुव्यवस्था खल्बल्याउने, ढुकुटी जस्ता अपराधिक, चिछा, चन्दा, गुण्डागर्दि, लुटपाट प्रकृतिका क्रियाकलापहरू नियन्त्रण गर्न सुरक्षा निकायहरूलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने ।	सम्बद्ध कानुनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन भईरहेको र सुरक्षा निकायहरूको सकृयताबाट शान्ति सुव्यवस्था खल्बल्याउने जस्ता अपराधिक कृत्याकलापमा कमी आएको ।
२०७	महानगरीय प्रहरीलाई साधन स्रोत उपलब्ध गराई व्यावसायिक प्रहरी सङ्गठनको रूपमा विकसित गर्दै	• महानगरीय स्वयंसेवक प्रहरी परिचालन सम्बन्धी निर्देशिका २०७२ स्वीकृत भई कार्यान्वयनको चरणमा रहेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अवस्था
	लगने । "प्रहरी मेरो साथी" कार्यक्रम अन्तर्गत युवा स्वयंसेवक परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	• का.म.न.पा. र म.न.प्र.का. बीच शहरी सुव्यवस्थापन र शान्ति सुरक्षाको विषयमा ३३ बुँदे समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर भएको । • महानगरीय प्रहरी कार्यालय द्वारा काठमाडौं उपत्यका भित्र "Hamro police" incident reporting mobile Apps लागू हुने गरी मिति २०७२/०३/२० गते सार्वजनिक गरि शुरु गरिएको र हाल सम्म ११२६३ जनाले "Hamro Police" Apps मा दर्ता भएको । • काठमाडौं उपत्यका भित्रका मुद्दा चलि रहेको अभिलेख (Biometric) प्रणालीमा Computerized गरी हालसम्म करिब ४७३९ जना अभियुक्तको फोटो सहितको विवरण महानगरीय प्रहरी कार्यालयमा राखे व्यवस्था मिलाइएको । • सो सम्बन्धमा अन्य आवश्यक प्रकृया भइरहेको ।
२०८	प्रहरीको अनुसन्धान क्षमता अभिवृद्धि गर्न केन्द्रीय फोरेन्सिक ल्यावको स्तरोन्नति गर्नुका साथै क्षेत्रीय स्तरमा समेत क्रमश विस्तार गर्ने ।	• नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७२।६।१४ गतेको निर्णयले पूर्व क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय विधि विज्ञान प्रयोगशालामा प्र.उ. कार्यालय प्रमुख रहने गरी १० जनाको दरबन्दी स्वीकृत भई आएको । • क्षेत्रीय ल्याव स्थापना गर्न पूर्व क्षेत्र अन्तर्गत धरान, सुनसरी र मध्यपश्चिम क्षेत्र अन्तर्गत कोहलपुर, बाँकेमा क्षेत्रीय प्रहरी विधि विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना गर्न उपयुक्त स्थानको छनौट भइसकेको ।
२१०	नुवाकोटमा उच्च क्षमताको कारागार निर्माण गरी काठमाडौंमा रहेको केन्द्रीय कारागारलाई स्थानान्तरण गर्ने कार्यको शुरुवात गर्ने । बाँकेमा क्षेत्रीयस्तरको खुल्ला कारागार निर्माण गर्ने	केन्द्रीय कारागारलाई नुवाकोटमा स्थानान्तरण गर्ने र क्षेत्रीयस्तरको नौवस्ताको जग्गा छुट्याउने कार्य/तारवारको कार्यको लागि टेण्डरको प्रकृत्यामा रहेको र खुल्ला कारागारको निर्माणको सम्बन्धमा सुरक्षा निकायको भवन निर्माण कार्य भैरहेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अवस्था
	। काठमाडौं उपत्यकामा रहेका अन्य कारागारलाई क्रमशः उपत्यका बाहिर स्थानान्तरण गर्दै लग्ने ।	
२१६	अध्यागमन सम्बन्धी प्रकृयालाई सरल र स्वचालित गर्ने । आगामी आर्थिक वर्षबाट वधुतीय प्रवेशाज्ञा प्रणाली थालनी गर्ने ।	दुवै कार्यको प्रारम्भिक कार्य भइरहेको ।
२३३	सार्वजनिक सेवाको वितरणलाई प्रभावकारी बनाउन आगामी वर्षदेखि राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरणको कार्य सुरु गर्ने । सेवा वितरणको कार्य सुरु गर्ने । सेवा वितरण र कार्यसंचालनमा सूचना प्रविधिको उपयोग बढाउने ।	सार्वजनिक लेखा समितिबाट वोलपत्र सम्बन्धी छानबिन नसकिएसम्म कारवाही अघि नबढाउन निर्देशन पत्र प्राप्त भएको ।

१२. आ.व. २०७१/०७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१४०११३	गृह मन्त्रालय	२६८,६९५	२५७,३९७	९५.८०
३१४०१३३	राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	७४२,६७४	७२७,२०१	९७.९२
३१४०१४३	समरजंग कम्पनी कार्यालय	९,९६७	१०,२८३	१०३.१७
३१४०१६३	जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू	७४०,३८८	६८८,४५७	९२.९९
३१४०१७३	सीमा प्रशासन कार्यालयहरू	१६,६६५	१२,५९८	७५.६०
३१४०१८३	इलाका प्रशासन कार्यालयहरू	१००,२९३	७५,७१८	७५.५०
३१४०१९३	कारागार व्यवस्थापन विभाग	१०,११२	९,६२८	९५.२१
३१४०२०३	कारागार कार्यालयहरू	१,०६०,६१२	१,०३२,९५५	९७.३९
३१४०२१३	अध्यागमन विभाग	८९,५०६	८१,२१२	९०.७३
३१४०२२३	अध्यागमन कार्यालयहरू	९१,१०२	९०,७३०	९९.५९
३१४०२३३	जुद्ध वारुणयन्त्र कार्यालय	१६,१६५	११,४८५	७१.०५

मन्त्रालयगत प्रगति विवरण, २०७३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१४०२४३	प्रहरी प्रधान कार्यालय	१,८८०,२९६	१,९०५,६०१	१०१.३५
३१४०२५३	नेपाल प्रहरी अस्पताल	२६४,८८९	२६५,४६६	१००.२२
३१४०२६३	राष्ट्रिय प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	२३४,०८६	२४७,४६१	१०५.७१
३१४०२७३	क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालयहरू	३,२३६,३८१	३,४५२,१५४	१०६.६७
३१४०२८३	जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरू	११,२६०,५७३	१२,१८१,६०४	१०८.१८
३१४०२९३	महानगरीय प्रहरी	२,९४९,४०३	३,१४९,०७९	१०६.७७
३१४०३०३	सशस्त्र प्रहरी बल	१,२८३,७८१	१,२५८,९७८	९८.०७
३१४०३१३	प्रहरी किताबखाना	१४,५८९	११,२२४	७६.९३
३१४०३२३	राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र	१४,५५४	१३,१९२	९०.६४
३१४०३३३	महानगरीय सशस्त्र प्रहरी कार्यालय	९०१,१९८	१,०१३,७७७	११२.४९
३१४०३४३	सशस्त्र प्रहरी बल तालिम केन्द्रहरू	३०९,४११	३४२,९६९	११०.८५
३१४०३५३	नेपाल ए.पी.एफ अस्पताल	१४९,९२२	१५४,९२२	१०३.३४
३१४०३६३	क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल कार्यालय	७,१०७,४४०	७,८७९,१६०	११०.८६
३१४०३७३	सशस्त्र प्रहरी बल राजश्व भन्सार तथा औद्योगिक सुरक्षा बल	५९६,०४९	६७१,७३०	११२.७०
३१४०११३	लागू औषध नियन्त्रण कार्यक्रम	१८,७४१	१२,५५३	६६.९८
३१४०१०३३	सशस्त्र हिंसा नियन्त्रण तथा सामुदायिक सुरक्षा सुदृढीकरण कार्यक्रम	४७,०००	०	०.००
३१४०१०४३	महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र	२७,८९७	२,९७७	१०.६७
	जम्मा	३३,४४२,३८९	३५,५६०,५११	१०६.३३

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१४०११४	गृह मन्त्रालय	१११,०९६	३७,६८१	३३.९२
३१४०१३४	राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	३२,८९१	२२,८३६	६९.४३
३१४०१४४	समरजंग कम्पनी कार्यालय	७००	७००	१००.००

मन्त्रालयगत प्रगति विवरण, २०७३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१४०१६४	जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू	३४२,८८८	२३४,४२६	६८.३७
३१४०१७४	सीमा प्रशासन कार्यालयहरू	३३५	३२४	९६.७२
३१४०१८४	इलाका प्रशासन कार्यालयहरू	७,४५०	७,५५८	१०१.४५
३१४०१९४	कारागार व्यवस्थापन विभाग	८९,६००	४०,३५४	४५.०४
३१४०२०४	कारागार कार्यालयहरू	१११,८७३	९४,०८५	८४.१०
३१४०२१४	अध्यागमन विभाग	४०,५२५	१०,५३८	२६.००
३१४०२२४	अध्यागमन कार्यालयहरू	१,८८२	१,८७८	९९.७९
३१४०२३४	जुद्ध वारुणयन्त्र कार्यालय	२००	१९९	९९.५०
३१४०२४४	प्रहरी प्रधान कार्यालय	५८९,४१०	५८७,९७८	९९.७६
३१४०२५४	नेपाल प्रहरी अस्पताल	९१,०४३	९१,०४३	१००.००
३१४०२६४	राष्ट्रिय प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	२००,५८०	२००,५८०	१००.००
३१४०२७४	क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालयहरू	९४,६३५	९४,०५२	९९.३८
३१४०२८४	जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरू	३२५,०९३	३२४,८१७	९९.९२
३१४०२९४	महानगरीय प्रहरी	६०,०४३	६०,०४३	१००.००
३१४०३०४	सशस्त्र प्रहरी बल	१५६,७७३	१५६,७७३	१००.००
३१४०३१४	प्रहरी किताबखाना	६,०००	४,०६७	६७.७८
३१४०३२४	राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र	३८,४४५	१४,९६५	३८.९३
३१४०३३४	महानगरीय सशस्त्र प्रहरी कार्यालय	३२,१४६	३२,१४६	१००.००
३१४०३४४	सशस्त्र प्रहरी बल तालिम केन्द्रहरू	९४,३०८	९४,३०७	१००.००
३१४०३५४	नेपाल ए.पी.एफ अस्पताल	८९,३६२	८९,३६२	१००.००
३१४०३६४	क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल कार्यालय	२१६,९३३	२१६,९२९	१००.००
३१४०३७४	सशस्त्र प्रहरी बल राजश्व भन्सार तथा औद्योगिक सुरक्षा बल	१५,३००	१५,३००	१००.००
३१४१०१४	लागू औषध नियन्त्रण कार्यक्रम	१०,२१०	१०,२१०	१००.००
३१४१०३४	सशस्त्र हिंसा नियन्त्रण तथा सामुदायिक सुरक्षा सुदृढीकरण कार्यक्रम	३०,०००	०	०.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३१४१०४४	महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र	१०२,४१५	०	०.००
	जम्मा	२,८९२,१३६	२,४४३,१५१	८४.४८

१३. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१४०११३	गृह मन्त्रालय	३०९,२००	१२१,६३३	३९.३४
३१४०१३३	राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	८१७,७२४	५८८,८९३	७२.०२
३१४०१४३	समरजंग कम्पनी कार्यालय	१०,२१४	६,६८९	६५.४९
३१४०१६३	जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू	१,०१६,०४६	४९२,४६२	४८.४७
३१४०१७३	सीमा प्रशासन कार्यालयहरू	२३,७३६	७,२७९	३०.६७
३१४०१८३	इलाका प्रशासन कार्यालयहरू	१९६,१४३	५८,३०५	२९.७३
३१४०१९३	कारागार व्यवस्थापन विभाग	११,५९१	८,१९९	७०.७४
३१४०२०३	कारागार कार्यालयहरू	९९१,०९१	७०४,२६५	७१.०६
३१४०२१३	अध्यागमन विभाग	१००,७४७	१८,६६१	१८.५२
३१४०२२३	अध्यागमन कार्यालयहरू	१११,०६८	६३,२७०	५६.९७
३१४०२३३	जुद्ध वारुणयन्त्र कार्यालय	७,५४५	४,८९९	६४.९३
३१४०२४३	प्रहरी प्रधान कार्यालय	२,२२३,२१८	१,२८४,१५२	५७.७६
३१४०२५३	नेपाल प्रहरी अस्पताल	२७६,१२७	१८६,११८	६७.४०
३१४०२६३	राष्ट्रिय प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	३०७,५१२	१९४,२७६	६३.१८
३१४०२७३	क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालयहरू	३,४८१,५१५	२,६६२,०९८	७६.४६
३१४०२८३	जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरू	१२,०२७,४७६	९,३७९,१६५	७७.९८
३१४०२९३	महानगरीय प्रहरी	३,२५५,२४१	२,४५८,७२०	७५.५३
३१४०३०३	सशस्त्र प्रहरी बल	१,३४०,७५९	७६१,२६८	५६.७८
३१४०३१३	प्रहरी किताबखाना	१२,८६८	७,७७६	६०.४३
३१४०३२३	राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र	१७,४६०	८,७५८	५०.१६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१४०३३३	महानगरीय सशस्त्र प्रहरी कार्यालय	९९८,५३५	७९,८३९	७९.४०
३१४०३४३	सशस्त्र प्रहरी बल तालिम केन्द्रहरू	३६६,४०१	२१०,९१०	५७.५६
३१४०३५३	नेपाल ए.पी.एफ अस्पताल	१४९,५२८	९४,२०६	६३.००
३१४०३६३	क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल कार्यालय	८,००६,२८४	६,१२३,७८३	७६.४९
३१४०३७३	सशस्त्र प्रहरी बल राजस्व भन्सार तथा औद्योगिक सुरक्षा बल	६६१,७४५	४९९,६११	७५.५०
३१४१०१३	लागू औषध नियन्त्रण कार्यक्रम	२०,४१९	८,०४१	३९.३८
३१४१०३३	सशस्त्र हिंसा नियन्त्रण तथा सामुदायिक सुरक्षा सुदृढीकरण कार्यक्रम	४७,०००	०	०.००
३१४१०४३	महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र	४८,४१४	१५,१४२	३१.२८
३१४१०५३	त्रि-वर्षीय अपराध नियन्त्रण तथा अनुसन्धान कार्ययोजना	११,१२३	३,३५८	३०.१९
	जम्मा	३६,८४६,७३०	२६,७६४,७७६	७२.६४

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१४०११४	गृह मन्त्रालय	८५,७२५	१,६८०	१.९६
३१४०१३४	राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	६३,०९६	२०,८०७	३२.९८
३१४०१४४	समरजंग कम्पनी कार्यालय	१६६	७५	४५.१८
३१४०१६४	जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरू	३६५,१२५	९२,७७८	२५.४१
३१४०१७४	सीमा प्रशासन कार्यालयहरू	१८०	६०	३३.३३
३१४०१८४	इलाका प्रशासन कार्यालयहरू	६६,५००	९,८७९	१४.८६
३१४०१९४	कारागार व्यवस्थापन विभाग	१०३,३५०	१६,७८१	१६.२४
३१४०२०४	कारागार कार्यालयहरू	६७,३१३	३२,६१३	४८.४५
३१४०२१४	अध्यागमन विभाग	२३,६००	९२६	३.९२
३१४०२२४	अध्यागमन कार्यालयहरू	२,३००	३९४	१७.१३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३१४०२३४	जुद्ध वारुणयन्त्र कार्यालय	२००	६७	३३.५०
३१४०२४४	प्रहरी प्रधान कार्यालय	४०१,०७०	९३,८६६	२३.४०
३१४०२५४	नेपाल प्रहरी अस्पताल	१४९,५२१	१९,३९६	१२.९७
३१४०२६४	राष्ट्रिय प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	२,३१५,८४५	८,०६६	०.३५
३१४०२७४	क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालयहरू	१५३,१४३	६०,५१९	३९.५२
३१४०२८४	जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरू	३४३,२६४	१५४,८६५	४५.१२
३१४०२९४	महानगरीय प्रहरी	२०७,०९५	५२,०८०	२५.१५
३१४०३०४	सशस्त्र प्रहरी बल	२३४,४११	३९,९६१	१७.०५
३१४०३१४	प्रहरी किताबखाना	९,३४०	५१५	५.५१
३१४०३२४	राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र	३,०५०	१७९	५.८७
३१४०३३४	महानगरीय सशस्त्र प्रहरी कार्यालय	३९,१८४	२१,१४९	५३.९७
३१४०३४४	सशस्त्र प्रहरी बल तालिम केन्द्रहरू	८९,२०३	१५,६०२	१७.४९
३१४०३५४	नेपाल ए.पी.एफ अस्पताल	३४,८३८	११,४३५	३२.८२
३१४०३६४	क्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल कार्यालय	१७८,९९०	११५,४४९	६४.५०
३१४०३७४	सशस्त्र प्रहरी बल राजश्व भन्सार तथा औद्योगिक सुरक्षा बल	३४,४६४	४,२१४	१२.२३
३१४१०१४	लागू औषध नियन्त्रण कार्यक्रम	११,०००	९,३४८	८४.९८
३१४१०३४	सशस्त्र हिंसा नियन्त्रण तथा सामुदायिक सुरक्षा सुदृढीकरण कार्यक्रम	३०,०००	०	०.००
३१४१०४४	महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र	१३२,४६०	२१,९७७	१६.५९
३१४१०५४	त्रि-वर्षिय अपराध नियन्त्रण तथा अनुसन्धान कार्ययोजना	१५२,३७७	४,१८२	२.७४
	जम्मा	५,२९६,८१०	८०८,८६३	१५.२७

परराष्ट्र मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

नेपालको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता र स्वतन्त्रतालाई कायम राखी अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा राष्ट्रिय सम्मानको अभिवृद्धि गर्नेतर्फ नेपालको परराष्ट्र सम्बन्ध निर्देशित रहेको छ । नेपालको परराष्ट्र नीति संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्र, असंलग्नता, पञ्चशीलको सिद्धान्त, अन्तर्राष्ट्रिय कानून र विश्व शान्तिको मान्यताको आधारमा मुलुकको सर्वतोमुखी विकास, विश्व शान्तिको लक्ष्य हासिल गर्ने दिशामा परिचालित रहेको छ । नेपाल संयुक्त राष्ट्र सङ्घ, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सङ्गठन, UNESCAP, BIMSTEC, SAARC, Colombo Plan, ACD. SCO आदि अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सङ्घ संस्थाहरूको क्रियाशील सदस्य रही आएको छ । छिमेकी मित्रराष्ट्रहरू लगायत विश्वका सबै राष्ट्रहरूसँगको सम्बन्धलाई निरन्तर सुदृढ गर्दै लैजान, छिमेकी मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिले सिर्जना गरेका अवसरहरूबाट लाभ लिने वातावरण तयार गर्न, विकास कूटनीति सञ्चालन गर्न, वस्तु तथा सेवाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय बजार विस्तार र वैदेशिक रोजगारीलाई व्यवस्थित गर्ने लगायतका कार्यमा परराष्ट्र मन्त्रालय र विदेशस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोगहरू परिचालित छन् ।

नेपालको परराष्ट्र सम्बन्धलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्नको निमित्त परराष्ट्र मन्त्रालय तथा विदेशस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोगहरूलाई सक्षम र सुदृढ बनाउनका लागि नीतिगत, कूटनीतिक सम्बन्ध विस्तार र सुदृढीकरण, विकास कूटनीतिको प्रभावकारिता, मानवश्रोत व्यवस्थापन तथा परराष्ट्र सेवाको सुदृढीकरण, भौतिक पूर्वाधार, सार्वजनिक सेवा प्रवाह, अन्तरनिकाय समन्वय, राजदूत/स्थायी प्रतिनिधि, महावाणिज्यदूत तथा अवैतनिक वाणिज्यदूत पदमा नियुक्तिको कानुनी व्यवस्था लगायतका विविध एवं अन्तरसम्बन्धित पक्षहरूमा समसामयिक सुधार गर्न आवश्यक देखी नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट मिति २०७२/१०/२८ मा स्वीकृत भएको परराष्ट्र मन्त्रालयको सुधार सम्बन्धी कार्ययोजनामा सबै क्षेत्रको सहयोगको अपेक्षा गरिएको छ ।

२. दृष्टिकोण:

समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माणमा अन्तर्राष्ट्रिय जगतलाई यथोचित रूपमा संलग्न गराउन क्रियाशील रहने ।

३. ध्येय:

द्विपक्षीय, क्षेत्रीय तथा बहुपक्षीय सम्बन्धमार्फत दिगो शान्ति र राष्ट्रको समग्र विकासका लागि नेपालको परराष्ट्र नीतिलाई सशक्त माध्यमका रूपमा विकास गर्ने ।

४. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- विदेशी राष्ट्रहरूसँगको सम्बन्ध र विदेशमा नेपालको प्रतिनिधित्व गर्दै आर्थिक कूटनीतिलाई परराष्ट्र नीतिको अभिन्न अङ्गको रूपमा कार्यान्वयन गरी मुलुकको बृहत्तर आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लक्ष्यमा परिचालित हुने ।

- परराष्ट्र नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि नियोगहरूको सञ्चालन, सुदृढीकरण र आवश्यकता अनुसार थप नियोगहरूको स्थापना गर्ने।
- नेपाली उत्पादनको बजार विस्तारका लागि बहुपक्षीय (WTO, SAFTA, BIMSTEC, ACD, SCO) तथा द्विपक्षीय सम्झौताहरूबाट उपलब्ध (DFQF) भन्सार र परिमाण सीमा बिनाका सुविधाहरूको उपयोग गर्दै निर्यात बजार विस्तार गर्ने।
- प्रविधिको हस्तान्तरणबाट निर्यात क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- उल्लेख्य संख्यामा नेपालीहरू रहेका विश्व बजारलाई नेपाली वस्तुको बजार विस्तारको माध्यम समेतका रूपमा उपयोग गर्ने,
- जलस्रोत, उद्योग, भौतिक पूर्वाधार, पर्यटन लगायतका नेपालका प्राथमिकताका क्षेत्रमा वैदेशिक लगानी बढाउन कूटनीतिक सम्बन्ध परिचालन गर्ने,
- आयोजना बैङ्क स्थापना गरी लगानी प्रवर्द्धन गर्ने,
- पर्यटन प्रवर्द्धन लागि एकीकृत, समन्वयात्मक प्रयासहरू बढाउँदै उपलब्ध कूटनीतिक माध्यमहरूको प्रयोगलाई बढाउने,
- पर्यटन क्षेत्रका व्यवसायीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- गन्तव्य मुलुकहरूसँग द्विपक्षीय सम्झौता गर्दै वैदेशिक रोजगारीलाई थप सुरक्षित र मर्यादित बनाउने,
- वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यवसायीको क्षमता अभिवृद्धि गरी थप जिम्मेवार बनाउने,
- विप्रेषणको उत्पादक प्रयोग, सीप, क्षमता र अनुभवलाई उच्चमशीलतामा परिणत गर्न सहयोग पुऱ्याउने,
- अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहयोग परिचालन गर्दा त्यसको रणनीतिक एवं राजनीतिक पक्षमा कूटनीतिक समझदारी र समन्वयका आधारमा गर्ने,
- अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहयोगलाई राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रमा सरकारी प्रणालीमार्फत मात्र परिचालन गर्ने,
- छिमेकी मित्र राष्ट्रहरूको सहयोग र सहकार्यमा नेपालमा लगानी, पर्यटन अभिवृद्धि तथा नेपाली उत्पादनको बजार प्रवर्द्धनमा जोड दिने,
- नेपालको प्राकृतिक सम्पदाको दिगो उपयोगबाट छिमेकी मित्र राष्ट्रहरूसँगको अन्तरनिर्भरता बढाउने,
- ठूलो संख्यामा विदेशमा रहेका नेपालीहरू रहेका स्थानहरूमा नेपाली उत्पादनको निर्यात बढाउन तथा उनीहरूको सीप, क्षमता र साधन स्रोतलाई नेपालको विकास निर्माणमा उपयोग गर्न कूटनीतिक नियोगहरू परिचालन गर्न सहयोग गर्ने।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- नेपालको परराष्ट्र नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- विदेशी राष्ट्रहरूसँगको सम्बन्ध;
- विदेशमा नेपालको प्रतिनिधित्व;
- विदेशमा नेपाल सम्बन्धी प्रचार प्रसार;
- राहदानी तथा विदेशमा दिइने भिसा;
- अतिथि सत्कार;

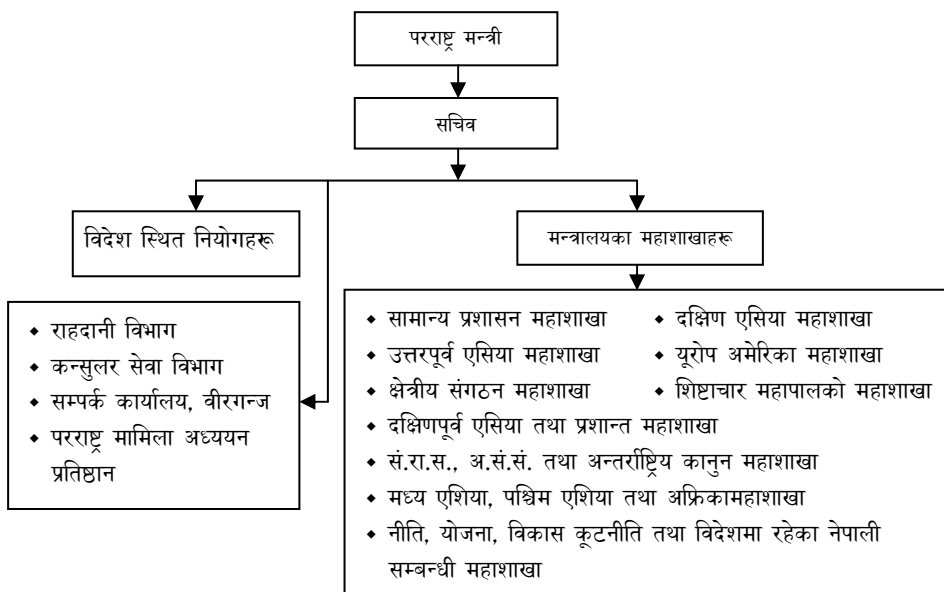
- शिष्टाचार (प्रोटोकल);
- नेपाल तथा अन्य देशका नागरिकको आ-आफ्नो सरकारबाट व्यक्ति माथिको दावा;
- कूटनीतिक संरक्षण तथा उन्मुक्ति;
- विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकको अभिलेख तथा तिनीहरूको हक, हित र संरक्षण;
- गैरआवासीय नेपाली;
- आर्थिक कूटनीति;
- अन्तर्राष्ट्रिय तहमा जनस्तरीय तथा गैरसरकारी संस्थाको विकास र प्रवर्द्धन;
- वाणिज्यदूत सम्बन्धी अभ्यास (कन्सुलर प्राक्टिस);
- संयुक्त राष्ट्रसङ्घ, क्षेत्रीय सहयोगका लागि दक्षिण एसियाली सङ्गठन तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय वा क्षेत्रीय संस्था;
- नेपालस्थित विदेशी नियोग;
- कूटनीतिक तहमा हुने वार्ता र सम्झौता सम्बन्धी विषय (अन्य मन्त्रालयलाई तोकिएको विषय बाहेक);
- नेपाल परराष्ट्र सेवाको सञ्चालन ।

६. मन्त्रालयसँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था:

- राहदानी ऐन, २०२४,
- विदेशी राज्य र कूटनीतिक प्रतिनिधिको सुविधा तथा उन्मुक्ति सम्बन्धी ऐन, २०२७
- सुपुर्दगी ऐन, २०४५
- नेपाल सन्धि ऐन, २०४७
- निजामती सेवा ऐन, २०४९
- निजामती सेवा नियमावली, २०५०
- परराष्ट्र मन्त्रालय अन्तर्गत विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूमा काम गर्ने नियोग प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीका लागि नयाँ आर्थिक सरसुविधा (२०५२।२।२३)
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५
- विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूमा काम गर्ने स्थानीय प्रशासन सम्बन्धी निर्देशिका, २०५९
- परराष्ट्र मन्त्रालय अन्तर्गत विदेशस्थित कूटनीतिक नियोगहरूका लागि आर्थिक कारोबार सम्बन्धी निर्देशिका, २०६०
- Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961 and Vienna Convention on Consular Relations, 1963
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३,
- गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन, २०६४
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४
- गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी नियमावली, २०६६
- परराष्ट्र सेवा सम्बन्धी नियमहरू, २०६८
- परराष्ट्र अध्ययन प्रतिष्ठान विकास समिति (गठन) आदेश, २०६८

- कूटनैतिक आचारसंहिता, २०६८
- परराष्ट्र सेवाका कर्मचारीहरूका लागि तालिम नीति, २०६९
- परराष्ट्र मन्त्रालय र विदेशस्थित नियोगमा पदस्थापना तथा सुरूवा निर्देशिका (पहिलो संशोधन), २०७०
- राहदानी नियमावली (तेस्रो संशोधन), २०७१
- राहदानी निर्देशिका (पहिलो संशोधन), २०७१
- विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूको स्वास्थ्योपचार सुविधा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७१
- आर्थिक कूटनीति सम्बन्धी कार्यक्रम निर्देशिका, २०७१
- राजदूत तथा स्थायी प्रतिनिधिको स्वीकृत कार्यविवरण, २०७१
- परराष्ट्र मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभाग, कार्यालय तथा विदेशस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोगहरूको आन्तरिक नियन्त्रण कार्य प्रणाली निर्देशिका, २०७२
- परराष्ट्र मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभाग, कार्यालय तथा विदेशस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोगहरूको बेरुजु फछ्यौट कार्यविधि, २०७२

७. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

८. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको प्रगति विवरण:

ब.ब.को वुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	सम्पादित कामको प्रगति विवरण
२१६	- आगामी आर्थिक वर्षभित्र सबै हस्तलिखित राहदानीलाई मेशिन रिडेबल राहदानीले प्रतिस्थापन गर्नुका साथै ई-पासपोर्टको शुरूवात गरिने छ । - अध्यागमन सम्बन्धी प्रक्रियालाई सरल र स्वचालित गरिनेछ । आगामी आर्थिक वर्षबाट विद्युतीय प्रवेशाज्ञा प्रणाली थालनी गरिने छ ।	२४ नोभेम्बर २०१५ देखि लगभग सबै हस्तलिखित राहदानीलाई मेशिन रिडेबल राहदानीले प्रतिस्थापन गरिसकेको । - ई-पासपोर्टको टेण्डर प्रक्रिया शुरू भैसकेको । - राहदानी विभागमा राहदानी फारम अनलाइन मार्फत आवेदन गर्न प्रत्यक्ष दर्ता प्रणाली (Live Enrollment System) स्थापना भई कार्य आरम्भ भैसकेको छ । कतार, हङ्कङ, कुवेत, क्वालालम्पुर, न्यूयोर्क, वासिङ्गटन डि.सी., लण्डन, रियाद, अबुधावी र जेद्दास्थित नेपाली नियोगहरूमा समेत यस प्रणालीबाट सेवा प्रदान गर्न आरम्भ भइसकेको छ । साथै, ई-पासपोर्ट लागू गर्ने विषयमा गृहकार्य भइरहेको एवं बोलपत्र आह्वान गर्न आवश्यक प्रक्रिया आरम्भ गरिएको छ ।
२१७	विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूलाई वैदेशिक लगानी, पर्यटन, निर्यात व्यापार प्रवर्द्धनमा योगदान पुर्याउने गरी आर्थिक कूटनीति परिचालन गर्न सक्षम बनाइने छ ।	- लगानीका अवसरहरू सम्बन्धी जानकारीमूलक कार्यक्रम लाई आवश्यक बजेट निकासा गरिएको । - रोजगारीको सम्भावनाको खोजी तथा व्यवस्थापनका साथै श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्न विदेशस्थित नियोगहरूलाई आवश्यक बजेट निकासा गरिएको । - आर्थिक कूटनीतिलाई टेवा दिन कला र साँस्कृतिक सम्पदाहरूको प्रवर्द्धन कार्यक्रम गर्न बेइजिङमा रहेको नेपाली नियोग सहित विदेशस्थित नियोगहरूलाई आवश्यक बजेट निकासा गरिएको । - गणतन्त्र कोरियास्थित नेपाल राजदूतावासले लगानी

		सेमिनार गर्ने सम्बन्धी प्रकृया अगाडि बढाएको । • गैर आवासीय नेपालीहरूको पूँजी, सीप र लगानीको उपयोग गर्ने नीति लिइएको । • विनाशकारी भूकम्पपछि पर्यटन उद्योगमा पर्न गएको नकारात्मक प्रभाव कम गर्न विदेशस्थित २६ वटा नियोगहरूमार्फत प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रु. १ करोड ६९ लाख बजेट निकासा भएको । • नेपाल तथा साउदी अरबबीच आप्रवासी नेपाली कामदारहरूको हक, हित, कल्याण र सुरक्षाका लागि द्विपक्षीय श्रम सम्झौता गर्न पहल अगाडि बढेको । • नेपाली राजदूतावास, बैंककले नेपालको व्यापार र पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने तथा लगानीका अवसरहरूलाई प्रकाश पार्ने उद्देश्यले बैङ्ककको Central World मा २१ देखि २५ अप्रिल २०१६ सम्म Nepal Festival को संचालन गरेको ।
२१८	नेपाली नियोगहरूका लागि आवश्यक घर तथा जमिन खरिद कार्यलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ। यस कार्यका लागि रु. २ अर्ब विनियोजन गरेको छु ।	• विदेशस्थित नेपाली राजदूतावास, स्थायी नियोग र महावाणिज्यदूतावासहरूको कार्यालय भवन र निवास खरिद गरी हरेक वर्ष भाडामा हुने व्ययभारलाई कम गर्दै लैजाने नेपाल सरकारको नीति अनुरूप परराष्ट्र मन्त्रालयको मिति २०७२/९/१९ को निर्णयानुसार नेपाली राजदूतावास, बैङ्ककको कार्यालय भवन खरिद गर्न आवश्यक रकम १६ करोड थाई भाट निकासा गरी खरिद प्रक्रिया अघि बढेको छ । नेपाली राजदूतावास, वासिङ्गटन डि.सी.लाई समेत नियोगको लागि आवश्यक भवन तथा अपार्टमेन्ट खरिद प्रक्रिया अगाडि बढाउन निर्देशन दिइएको छ ।

९. आ.व. २०७२।७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

❖ संविधानका अन्तर्वस्तु र विशेषताको प्रचार प्रसारमा कूटनीतिक नियोगहरूको परिचालन:

नेपालको संविधानका अन्तर्वस्तु र विशेषताहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसमक्ष कूटनीतिक नियोगहरूमार्फत प्रचार प्रसार गर्ने कार्यमा परराष्ट्र मन्त्रालयले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ। नेपालको शान्ति प्रक्रिया एवं संविधान निर्माणको विषय संयुक्त राष्ट्रसंघ लगायत अन्तर्राष्ट्रिय मञ्च एवं विभिन्न मित्रराष्ट्रहरूले चाख र चासोपूर्वक नियालि रहेको अवस्थामा मन्त्रालयले नेपालस्थित कूटनीतिक समुदायलाई संविधानका विषयवस्तुहरूमा जानकारी गराउने कार्य गऱ्यो।

❖ आपूर्ति असहजताको न्यूनीकरणमा कूटनीतिक पहल

विगत समयमा सीमाक्षेत्रमा भएको अवरोधका क्रममा भारतीय भूमिको समेत प्रयोग भएको र भारतीय पक्षको सहयोगविना पारवहन तथा आपूर्ति प्रक्रिया सहज हुन नसक्ने अवस्था रहेको हुँदा परराष्ट्र मन्त्रालयले विभिन्न कूटनीतिक संयन्त्र तथा नियोगहरूमार्फत निरन्तर पहल गऱ्यो। पेट्रोलियम पदार्थ, औषधी लगायत अन्य अत्यावश्यक वस्तुहरूको आपूर्ति स्थितिको अद्यावधिक तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने, व्यापार, पारवहन तथा आपूर्तिसँग सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गर्ने, नाका विशेषमा भारतीय प्रशासनबाट भएको अवरोध बारे भारतीय पक्षको ध्यानाकर्षण गराउने एवं आपूर्ति सहजताका लागि भारतीय पक्षसँग सहकार्य, सम्वाद र सञ्चार गर्ने कार्य मन्त्रालयले नियमित रुपमा गऱ्यो।

साथै, आपूर्ति अवरोधकै कारण देशमा अत्यावश्यक वस्तुको संकट हुन नदिन मित्रराष्ट्र चीनबाट समेत ती वस्तुहरू आयात गर्ने सम्बन्धमा चीनिया निकायहरूसँग पहल र समन्वय गर्ने कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ। चीनबाट पेट्रोलियम पदार्थ आयात गर्ने सम्बन्धमा चीनियाँ पक्षसँग वार्ता गरी नेपाल आयल निगम र चीनको China National United Oil Corporation बीच समझदारीपत्र हस्ताक्षरका लागि समेत मन्त्रालयबाट आवश्यक कूटनीतिक वार्ता र सहजीकरण भयो। इन्धन संकटको समयमा मित्रराष्ट्र चीनले अनुदानस्वरूप नेपाललाई उपलब्ध गराएको १३ लाख लिटर पेट्रोल ढुवानीका लागि यस मन्त्रालयबाट आवश्यक समन्वय भएको थियो।

❖ द्विपक्षीय सम्बन्ध

नेपाल-भारत सम्बन्ध र सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको मित्रराष्ट्र भारतको राजकीय भ्रमण

नेपाल-भारत सम्बन्धमा देखिएको असहज परिस्थितिलाई हल गर्न र नेपाल तथा भारतका राजनैतिक नेतृत्वबीच देखिएको अविश्वासको अवस्थालाई अन्त्य गर्ने प्रयासकै सिलसिलामा सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री के.पी. शर्मा ओलीले वि.सं. २०७२ फागुन ०७ देखि १२ (तदनुसार १९-२४, फेब्रुअरी २०१६) सम्म भारतको राजकीय भ्रमण गर्नुभयो। पारस्परिक समानता र लाभका आधारमा नेपाल-भारत सम्बन्धलाई सुदृढ तुल्याउन र आपसी समझदारी अभिवृद्धि गर्ने विषयमा भ्रमण केन्द्रित रहेको।

राजकीय भ्रमणका अवसरमा नेपालको आर्थिक विकासमा सहयोगी हुने पारस्परिक सहयोगका विविध क्षेत्रमा सकारात्मक वार्ता र संवादका साथै हुलाकी सडक अन्तर्गत प्रथम चरणमा समावेश गरिएका निर्माण हुन बाँकी १७ वटा सडकहरू नयाँ मोडालिटीमा द्रुतताका साथ आगामी ३ वर्षभित्र सम्पन्न गर्नका लागि

समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भयो। उक्त भ्रमणका दौरान नेपाल र भारतबीच विद्युत् आदानप्रदानका लागि निर्माण सम्पन्न ४०० के. भी. डबल सर्किट अन्तर्देशीय ढल्केवर-मुजफरपुर प्रसारण लाइनको उद्घाटन भयो। जसबाट तत्कालका लागि नेपालको ऊर्जा संकट सम्बोधन गर्न थप विद्युत् आयातका लागि मार्ग प्रशस्त भएको छ।

उक्त भ्रमणका अवसरमा हस्ताक्षर भएका सम्झौतामध्ये चारवटा पत्रहरूको आदानप्रदान (Exchange of Letters) ले नेपालको भारतबाट तथा भारत हुँदै बंगलादेशबाट हुने अन्तर्राष्ट्रिय पारवहनलाई अझ सहज बनाई नेपालको अन्तराष्ट्रिय व्यापारलाई थप लाभदायी बनाउने विश्वास गरिएको छ। मूलतः सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको उक्त भ्रमण नेपाल-भारत सम्बन्धमा देखिएको असहजता हटाउन सफल भएको छ।

भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणमा भारत सरकारबाट सहयोग स्वरूप घोषणा भएको अमेरिकी डलर २५० मिलियन बराबरको अनुदान सहयोगलाई हाम्रा प्राथमिकता क्षेत्र (घर निर्माण, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सांस्कृतिक सम्पदा पुनर्निर्माण) मा उपयोग गर्ने सम्बन्धी समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भयो।

❖ सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको मित्रराष्ट्र चीनको औपचारिक भ्रमण

नेपालको हित प्रवर्द्धन र नेपाल चीन सम्बन्धलाई नयाँ उचाइमा पुऱ्याउनका लागि सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री के.पी. शर्मा ओलीको वि.सं. चैत्र ७ देखि १४, २०७२ (तदनुसार २० देखि २७ मार्च २०१६) सम्म सम्पन्न मित्रराष्ट्र जनवादी गणतन्त्र चीनको औपचारिक भ्रमणको सफल समन्वय र परिचालन परराष्ट्र मन्त्रालयबाट भयो। उक्त भ्रमणका सारभूत पक्षमा तयारी गरी दुई मुलुकबीच दरिलो राजनैतिक विश्वास र समझदारी अभिवृद्धि तथा आर्थिक विकास र प्रगतिका पारस्परिक सहकार्यका लागि आवश्यक कार्यहरू सम्पादन परराष्ट्र मन्त्रालयबाट भयो।

भ्रमणका अवसरमा नेपाल-चीन सम्बन्धलाई थप सुदृढ, सुमधुर, कालजयी बनाई द्विपक्षीय सम्बन्धलाई नयाँ गति एवं दिशा निर्देश प्रदान गर्न १५ बुँदे संयुक्त वक्तव्य जारी भएको छ। नेपाल-चीन सम्बन्धलाई थप सुदृढ र सुमधुर बनाउने तथा भविष्यका लागि द्विपक्षीय सम्बन्धलाई दिशा निर्देश गर्ने संयुक्त वक्तव्य जारी गरिएको। आगामी दिनमा यसको सफल कार्यान्वयनबाट नेपाल-चीनबीच दीर्घकालीन आर्थिक सहयोग, पूर्वाधार विकास, व्यापार विविधीकरण, सीमा वारपार सडक तथा प्रसारण लाईन निर्माण, हवाई सम्पर्क विस्तार, पेट्रोलियम पदार्थको व्यापार, भण्डारण पूर्वाधार निर्माण, अन्वेषण, पर्यटन प्रवर्द्धन तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा सहयोग विस्तार हुनुका साथै चिनियाँ लगानी तथा द्विपक्षीय सहयोग/ सहकार्य अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

नेपालमा पूर्वाधार विकास, व्यापार विविधीकरण र विस्तार, आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा सहयोग, उर्जा क्षेत्रमा सहयोगका लागि नीतिगत पूर्वाधार तयार गर्नका लागि सो भ्रमणको अवसरमा हस्ताक्षर भएका अन्य सम्झौता र समझदारीहरूले नेपालको आर्थिक विकासलाई प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने छन्।

❖ द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्र

नेपाल-भारतबीच रहेका दुईपक्षीय संयन्त्रहरू मध्ये ऊर्जा सचिव तथा सह-सचिवस्तरीय संयन्त्र (JSC/JWG), पञ्चेधर विकास प्राधिकरण, डुवानसम्बन्धी संयन्त्र (JCFIM), सीमासम्बन्धी प्राविधिक संयन्त्र (BWG,

SOC), वी.पी. कोइराला नेपाल-भारत प्रतिष्ठान तथा नेपाल, भुटान, बंगलादेश र भारत सम्मिलित पारवहन एवं ऊर्जा क्षेत्रमा सहयोग/साझेदारी सम्बन्धी उपक्षेत्रीय संयन्त्र (BBIN) का बैठकहरू यसै अवधिमा सम्पन्न सीमा सम्बन्धी संयुक्त फिल्ड कार्य बिना रोकावट अघि बढेको छ। साथै वाणिज्य, जलश्रोत, सुरक्षा लगायतका अन्य केही महत्वपूर्ण द्विपक्षीय संयन्त्रहरूको बैठक निकट भविष्यमा हुनेगरी वार्ता अगाडि बढाइएको छ।

नोभेम्बर ०४, २०१५ मा नेपाल र स्वीट्जरल्याण्डबीच द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्र २०१५ स्थापना सम्बन्धी समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर सम्पन्न भयो। उक्त संयन्त्रको स्थापनाबाट नेपाल र स्वीट्जरल्याण्डबीच द्विपक्षीय सहयोग प्रबर्द्धनमा महत्वपूर्ण योगदान पुगेछ।

नोभेम्बर २४, २०१५ मा Nepal-European Union Joint Commission को काठमाडौंमा सम्पन्न भएको नवौं बैठकमा नेपाल र युरोपियन युनियनबीच विकास सहयोग, वर्तमान राजनीतिक अवस्था र घटनाक्रम, गत वैशाखमा नेपालमा गएको विनाशकारी भूकम्पबाट पुगेको क्षति र पुनःनिर्माण लगायत विषयमा छलफल भयो। सो बैठकमा युरोपियन युनियनका राष्ट्रहरूले नेपालको पुननिर्माणमा सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेका थिए।

डिसेम्बर १७, २०१५ मा नेपाल र संयुक्त अधिराज्यबीचको द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्रको दोश्रो बैठक लण्डनमा सम्पन्न भयो। बैठकमा नेपाल र बेलायतबीच विकास सहयोग, नेपालको वर्तमान राजनीतिक अवस्था, भूतपूर्व ब्रिटिश गोरखा सैनिकका गुनासा तथा मागहरू, विनाशकारी भूकम्पबाट पुगेको क्षति र पुनःनिर्माण लगायत विषयमा छलफल भएको थियो।

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट पारित भई नेपाल र मोरक्कोबीच परराष्ट्र मन्त्रालयस्तरमा द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्र स्थापना गर्ने समझदारी पत्रमा हस्ताक्षरको प्रक्रिया अघि बढाइएको छ।

क. नेपाल-संयुक्त अधिराज्य सम्बन्धको द्विशतवार्षिकी

नेपाल र संयुक्त अधिराज्य सम्बन्धको दुई सय वर्ष पूरा भएको उपलक्ष्यमा संयुक्त अधिराज्यको राजधानी, लण्डनमा डिसेम्बर १६, २०१५ मा द्विशतवार्षिकी समारोह (Bicentenary Reception) मा सहभागी हुन माननीय उपप्रधानमन्त्री तथा परराष्ट्रमन्त्री श्री कमल थापाज्यूबाट १५ देखि १९ डिसेम्बर, २०१५मा लण्डनको भ्रमण सम्पन्न भयो। भ्रमणका अवसरमा मा. उपप्रधानमन्त्री तथा परराष्ट्र मन्त्रीबाट नेपालको वर्तमान राजनीतिक अवस्था, नयाँ संविधान, तराई (मधेस) आन्दोलन र सोको समाधानका लागि जारी वार्ता, दक्षिणी सीमा नाकामा जारी आपूर्ति अवरोध, भूतपूर्व ब्रिटिश गोरखा सैनिकका मागहरू, बेलायतमा थुनामा रहेका कर्णेल कुमार लामाको रिहाइ लगायतका विषयमा फलदायी वार्ता गर्नु भएको थियो।

ख. बेलायती राजकुमारको नेपाल भ्रमण

नेपाल-ब्रिटेन द्विपक्षीय सम्बन्धको द्विशतवार्षिकी मनाउने सिलसिलामै बेलायती राजकुमार Henry Charles Albert David बाट मार्च १९ देखि २९, २०१६ सम्म नेपालको भ्रमण सम्पन्न भयो। बेलायती राजकुमारबाट भएको सो भ्रमणले दुई देशबीचको सम्बन्ध एवं आपसी सद्भाव वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउनुका साथै गत वर्ष वैशाखमा गएको भूकम्पले असर गरेको पर्यटन क्षेत्रको प्रबर्द्धन गर्नमा समेत सकारात्मक प्रभाव परेको छ।

ग. नेपाल-जापान कूटनैतिक सम्बन्धको हीरक महोत्सव

नेपाल-जापान कूटनैतिक सम्बन्धको हीरक महोत्सव सन् २०१६ भरी विभिन्न कार्यक्रमका साथ भव्यरूपमा मनाउन मा.उपप्रधान तथा परराष्ट्र मन्त्रीको अध्यक्षतामा एक उच्चस्तरीय समिति गठन गरिएको छ। नेपाल-जापान सम्बन्धमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने माहनुभावहरूलाई आमन्त्रण गरी हीरक महोत्सवको औपचारिक शुभारम्भ कार्यक्रम छिट्टै आयोजना गर्ने तयारी परराष्ट्र मन्त्रालयले गरेको छ।

घ. कूटनीतिक सम्बन्ध विस्तार/ नियोग स्थापना

संयुक्त अरब इमिरेट्सको आवासीय राजदूतावास स्थापना गर्ने प्रक्रिया पूरा भई नेपालका लागि संयुक्त अरब इमिरेट्सको प्रथम आवासीय राजदूत नियुक्ति गर्ने प्रस्तावमा नेपाल सरकारको सहमति प्रदान गरिसकेको छ। संयुक्त अरब इमिरेट्सका विदेशमन्त्री H.H. Mr.Sheikh Abdullah Bin Zayed Al Nahyanको आगामी मे ९ मा हुने नेपाल भ्रमणका अवसरमा संयुक्त अरब इमिरेट्सको नेपालमा आवासीय राजदूतावास उद्घाटनको औपचारिक कार्यक्रम रहेको छ।

यसैबीच नेपाल सरकारको निर्णयानुसार अफ्रिकी राष्ट्र गणतन्त्र गिनीसँग कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापना गर्ने सम्बन्धी सम्झौतापत्रमा हस्ताक्षर गर्न परराष्ट्र मन्त्रालयले न्यूयोर्कस्थित संयुक्त राष्ट्रसंघका लागि नेपालको स्थायी नियोगलाई निर्देशन दिइसकेको छ।

ङ. द्विपक्षीय सम्बन्धमा भएका अन्य विविध गतिविधिहरू

परराष्ट्र सचिव श्री शंकरदाश बैरागीबाट गत माघ ९ देखि १२ सम्म कतारको औपचारिक भ्रमण सम्पन्न भयो। नेपाल कतार द्विपक्षीय सम्बन्ध अभिवृद्धि गर्न एवं कतारमा रहेका नेपाली कामदारको हितको रक्षा गर्ने लगायतका विषयमा उक्त भ्रमण उपलब्धिमूलक रह्यो।

परराष्ट्र मन्त्रालयले इरान, ओमान र कुवेतसँग कूटनीतिक तथा औपचारिक राहदानी वाहकहरूलाई प्रवेशाज्ञा आवश्यक नपर्ने सम्बन्धी विषयमा समझदारीपत्र (Agreement on the Waiver of Visa Requirements for Holders of Diplomatic, Special/ Official Passports) प्रक्रिया अघि बढाएको छ।

१. क्षेत्रीय कूटनीति

क. दक्षिण एसियाली सहयोग संगठन (सार्क) ३७औँ परराष्ट्रमन्त्रीस्तरीय बैठक

वि.सं. २०७२ चैत्र ०४ (तदनुसार १७ मार्च २०१६) मा पोखरामा दक्षिण एसियाली सहयोग संगठन (सार्क) को ३७ औँ परराष्ट्र मन्त्रीस्तरीय बैठक सम्पन्न भएको छ। सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री के.पी. शर्मा ओलीज्यूबाट समुद्घाटन भएको उक्त बैठकको आयोजना र सञ्चालनमा परराष्ट्र मन्त्रालयले सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेको छ। उक्त मन्त्रीस्तरीय बैठकका क्रममा दक्षिण एसियाली सहयोगका विविध पक्षलाई अभिवृद्धि गर्ने र विगतमा गरिएका प्रतिबद्धताहरू कार्यान्वयन गर्ने दिशामा फलदायी विमर्श भयो। १९औँ सार्क शिखर सम्मेलन आगामी ९-१० नोभेम्बर २०१६ मा पाकिस्तानमा गर्ने, SAARC Disaster Management Centre भारतको नयाँदिल्लीमा स्थापना गर्ने र Environment Centre लाई पाकिस्तानको इस्लामाबादस्थित SAARC Energy Centre मा गाभ्ने, सार्क सम्मेलनहरू प्रत्येक २/२ वर्षको नोभेम्बर

महिनामा आयोजना गर्ने, SAARC Development Fund (SDF) को वडापत्र संशोधन गरी विभिन्न आयोजनाहरू सञ्चालन गर्न त्रिदेशीय समझदारीको प्रावधानलाई हटाएर प्रत्यक्ष / अप्रत्यक्ष रूपमा अन्य देशलाई पनि सहयोग पुग्ने गरी एक देशमा कायम गर्ने समेतको निर्णयहरूले क्षेत्रीय सहयोगको प्रक्रियालाई अझ व्यवस्थित र परिणाममुखी बनाउन उपयोगी हुने विश्वास गरिएको छ ।

ख. Asia Cooperation Dialogue को सदस्यता

क्षेत्रीय मञ्चहरूमा नेपालको सक्रिय सहभागितालाई अभिवृद्धि गर्ने नेपाल सरकारको प्राथमिकता अनुरूप परराष्ट्र मन्त्रालयको सक्रिय प्रयासमा नेपालले Asia Cooperation Dialogue (ACD) को ३४औँ सदस्यको रूपमा सदस्यता प्रदान भएको छ । नेपालको विकास प्राथमिकता अनुरूप विभिन्न क्षेत्रमा एसियाली मुलुकहरूसँग सहयोग र सहकार्य घनीभूत बनाउन उक्त मञ्चमा नेपालको प्रवेश महत्वपूर्ण हुनेछ ।

ग. सांघाई सहयोग संगठन (SCO)

गत २२ मार्च २०१६ मा सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री के.पी. शर्मा ओलीज्यूको समुपस्थितिमा नेपाल र सांघाई सहयोग संगठन (Shanghai Cooperation Organization, SCO) बीच एक समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर भई नेपाल औपचारिक रूपमा Shanghai Cooperation Organisation को सम्वाद साझेदार (Dialogue Partner) भएको छ ।

घ. बिमस्टेकका उच्च अधिकृतहरूको बैठक (BIMSTEC, Senior Official's Meeting)

गत २३ फेब्रुअरी २०१६ मा ढाकामा सम्पन्न भएको BIMSTEC Senior Officials' Meeting Retreat मा परराष्ट्र मन्त्रालयले सक्रिय सहभागिता जनाएको । उक्त बैठकको निर्णयानुसार आगामी २६ देखि २८ अप्रिल २०१६ मा BIMSTEC Senior Officials' Meeting (SOM) काठमाण्डौमा आयोजना हुने भएको छ । बिमस्टेकको काठमाण्डौमा आयोजना हुने वरिष्ठ अधिकृतहरूको उक्त बैठकका लागि मन्त्रालयले सम्पूर्ण तयारी पूरा गरिसकेको छ ।

२. संयुक्त राष्ट्रसंघ र बहुराष्ट्रिय कूटनीति

संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासभाको ७०औँ अधिवेशनका अवधिमा विभिन्न समितिहरूमा प्रस्तुत भएका प्रस्तावहरू लगायतका विषयमा निरन्तर पृष्ठपोषण गर्नुका साथै मन्त्रालयले न्यूयोर्कस्थित स्थायी नियोगसँग आवश्यक समन्वय गर्ने कार्य गर्‍यो ।

गत ०४-०६ नोभेम्बर, २०१५मा जेनेभामा सम्पन्न भएको मानव अधिकार परिषद्को UPR Working Group को २३औँ सत्रमा माननीय उपप्रधानमन्त्री तथा परराष्ट्रमन्त्री श्री कमल थापाले नेपालको मानव अधिकारको समग्र अवस्था, संविधानसभाले जारी गरेको संविधानका विशेषताहरू, उक्त संविधानमा समेटिएका मानव अधिकारसम्बन्धी विषयवस्तु, नेपाल सरकारले मानव अधिकारको प्रवर्द्धन तथा संरक्षणमा चालेका कदमहरू लगायतका विषयमा प्रष्ट पार्नुभएको थियो । फलतः अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले नेपालको संविधानलाई स्वागत गरेका र नेपालको मानव अधिकार प्रतिबद्धतालाई प्रशंसा गरेका थिए ।

पेरिसमा आयोजना भएको United Nations Framework Conference on Climate Change (UNFCCC) को 21st Session of the Conference of the Parties (CoP21) सम्बन्धी कार्यमा मन्त्रालयले समन्वय र सहजीकरण

गन्थो। उक्त सम्मेलनले पारित गरेको सम्झौता (Paris Agreement) ले विश्वको औसत तापक्रम सीमित गर्ने लगायत जलवायु परिवर्तनका विषयमा विविध प्रतिबद्धताहरू समेटेको छ ।

केन्याको नैरोबीमा १५-१८ डिसेम्बर २०१५मा सम्पन्न भएको विश्व व्यापार संगठन (WTO) को १०औं मन्त्रीस्तरीय बैठकमा माननीय वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रीको नेतृत्वमा नेपाली प्रतिनिधिमण्डल सहभागी भएको थियो ।

३. गैरआवासीय नेपाली संघको सातौं विश्व सम्मेलन आयोजना

मिति २०७२ असोज २७ देखि ३० सम्म काठमाडौंमा सातौं गैरआवासीय नेपाली विश्व सम्मेलन सम्पन्न भएको । उक्त विश्व सम्मेलनले गत वर्ष विनाशकारी भूकम्पबाट भएको धनजनको क्षतिमा राहत पुर्‍याउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको समन्वयमा गैरआवासीय नेपाली संघले कम्तीमा एक हजार घर निर्माण गर्ने प्रतिबद्धता जनाएको छ । यसका साथै मुलुकले संविधान प्राप्त गरी राजनीतिक स्थिरताको बाटोमा लम्बिने प्रयासमा रहेको घडीमा अबको प्राथमिकता विकास, निर्माण र समृद्धितर्फ हुनुपर्ने तथ्यलाई मध्यनजर गरी गैरआवासीय नेपालीहरूले विदेशमा सिकेको सीप, आर्जेको पूँजी र नेपालीसँगको भावनात्मक सम्बन्धको सदुपयोग गर्दै विकास र पुननिर्माणको कार्यमा सच्चा साझेदार बन्ने र दीर्घकालीन सोचसहितको विकासको साझेदारी सम्झौता (Development Contract) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ ।

४. परराष्ट्र सेवा र परराष्ट्र मन्त्रालयको सुदृढीकरण

क. परराष्ट्र मन्त्रालय सुधार कार्ययोजना

नेपालको सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता र राष्ट्रिय हितको संरक्षण र संवर्द्धन एवं मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासमा कूटनीतिको माध्यमबाट योगदान गर्न तथा नेपालको परराष्ट्र सम्बन्धलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्नका निम्ति परराष्ट्र मन्त्रालय तथा विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूलाई सक्षम र सुदृढ बनाउन नीतिगत, कूटनीतिक सम्बन्धको विस्तार र सुदृढीकरण, विकास कूटनीतिको प्रभावकारिता, मानव श्रोत व्यवस्थापन तथा परराष्ट्र सेवाको सुदृढीकरण, भौतिक पूर्वाधार, सार्वजनिक सेवा प्रवाह, अन्तरनिकाय समन्वय, राजदूत/स्थायी प्रतिनिधि, महावाणिज्यदूत तथा अवैतनिक वाणिज्यदूत पदमा नियुक्तिका लागि कानूनी व्यवस्था लगायतका विविध र अन्तरसम्बन्धित पक्षहरूमा समसामयिक सुधार गर्न नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२/१०/२८ को निर्णयले परराष्ट्र मन्त्रालयको सुधारसम्बन्धी कार्ययोजना स्वीकृत भई कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको छ ।

ख. विदेशस्थित नेपाली राजदूत, स्थायी प्रतिनिधि एवं महावाणिज्यदूतहरूको कार्य सम्पादन सूचक कार्यान्वयन

विदेशस्थित नेपाली राजदूत, स्थायी प्रतिनिधि एवं महावाणिज्यदूतहरूको कार्य सम्पादन सूचकहरू स्वीकृत भई कार्यान्वयन गरिएको छ ।

ग. नेपाली राजदूतको नियुक्ति:

लामो समयसम्म राजदूत पद रिक्त हुन नदिन बरिष्ठता, सक्षमता, कार्यकुशलता, उपर्युक्त राजदूतावासमा कार्य गर्न अनुभव र व्यावसायिक योग्यता भएका नेपाल परराष्ट्र सेवा, राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीका सहसचिवहरूमध्येबाट ८ जना र अन्य व्यक्तिहरूबाट १३ जना गरी जम्मा २१ जना राजदूत नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७३/१/७ को निर्णयबाट नियुक्तिको लागि सिफारिश भएको छ।

घ. नेपाली महावाणिज्यदूतको नियुक्ति

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७२/११/२१ को निर्णयानुसार नेपालसँगको आर्थिक तथा वाणिज्य लगायत जनस्तरको सम्बन्धलाई सुदृढीकरण गर्न नेपाली महावाणिज्यदूतावास कोलकाता, नेपाली महावाणिज्यदूतावास हङ्कङ र नेपाली महावाणिज्यदूतावास ल्हासाका महावाणिज्यदूत नियुक्ति भएको छ।

ङ. संयुक्त राष्ट्रसंघीय कार्यलय, भियनामा स्थायी प्रतिनिधिको कार्यालयको स्थापना:

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७३/१/७ को निर्णयबाट रोमस्थित FAO, IFAD र WFP समेत हेर्ने गरी संयुक्त राष्ट्रसंघीय कार्यालय भियनामा स्थायी प्रतिनिधिको नियुक्ति भएको छ।

च. चीनको ग्वान्जाउमा नेपाली महावाणिज्यदूतावासको स्थापनाको सहमति:

नेपालसँगको आर्थिक, व्यापारिक, पर्यटन तथा वाणिज्य लगायत जनस्तरको सम्बन्धलाई सुदृढीकरण गर्न चीनको ग्वान्जाउमा नेपाली महावाणिज्यदूतावास स्थापनाको लागि चीन सरकारले सहमति प्रदान गरेको छ।

१०. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२६०११३	परराष्ट्र मन्त्रालय	१८७,७६७	१७९,९९०	९५.८६
३२६०१२३	नेपाली राजदूतावासहरू, स्थायी नियोगहरू र महावाणिज्य दूतावासहरू	२,१७४,८५२	२,०९९,६९९	९६.५४
३२६०१४३	अतिथि सत्कार विभाग	१०,०२७	९,१२४	९०.९९
३२६०१६३	सार्क तथा बिमस्टेक गतिविधि	११९,१४८	११३,५२१	९५.२८
३२६०१७३	सीमा नापी टोली	३२,८०८	१७,६६६	५३.८५
३२६०१८३	राहदानी विभाग	६२२,४४७	६१५,०४०	९८.८१
३२६०१९३	कन्सुलर सेवा विभाग	११,२५०	९,८०९	८७.१९
	जम्मा	३,१५८,२९९	३,०४४,८४९	९६.४१

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२६०११४	परराष्ट्र मन्त्रालय	१४६,८५६	१२९,८०३	८८.३९
३२६०१२४	नेपाली राजदूतावासहरू, स्थायी नियोगहरू र महावाणिज्य दूतावासहरू	१४६,२१६	१३४,५७४	९२.०४
३२६०१४४	अतिथि सत्कार विभाग	५००	४८०	९६.००
३२६०१६४	सार्क तथा बिमस्टेक गतिविधि	११,५७८	११,२४८	९७.१५
३२६०१७४	सीमा नापी टोली	५१,३००	२४,२८९	४७.३५
३२६०१८४	राहदानी विभाग	५०,८००	१०,६८०	२१.०२
३२६०१९४	कन्सुलर सेवा विभाग	१,७३१	१,७३०	९९.९४
	जम्मा	४०८,९८१	३१२,८०४	७६.४८

११. आ.व. २०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२६०११३	परराष्ट्र मन्त्रालय	२२२,५२३	१०८,४७८	४८.७५
३२६०१२३	नेपाली राजदूतावासहरू, स्थायी नियोगहरू र महावाणिज्य दूतावासहरू	२,२४९,८२४	१,८९३,५७३	८४.१७
३२६०१७३	सीमा नापी टोली	२६,४३७	१३,०४५	४९.३४
३२६०१८३	राहदानी विभाग	८७२,६९६	७७१,५८५	८८.४१
३२६०१९३	कन्सुलर सेवा विभाग	१२,६२१	७,७०५	६१.०५
	जम्मा	३,३८४,१०१	२,७९४,३८६	८२.५७

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२६०११४	परराष्ट्र मन्त्रालय	११४,०२९	२२८	०.२०
३२६०१२४	नेपाली राजदूतावासहरू, स्थायी नियोगहरू र महावाणिज्य दूतावासहरू	२,०९४,३१०	३८,९००	१.८६
३२६०१७४	सीमा नापी टोली	१०९,५७९	७२,०८०	६५.७८
३२६०१८४	राहदानी विभाग	५,३५५	४१६	७.७७
३२६०१९४	कन्सुलर सेवा विभाग	२,२२९	१९३	८.६६
	जम्मा	२,३२५,५०२	१११,८१७	४.८१

◆ ◆ ◆

भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका निमित्त आवश्यक पर्ने नापनक्शा, भौगोलिक सूचना, भूमि-प्रशासन र भूमि व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न नीतिगत कार्य संचालन गर्ने र भूमि सम्बन्धी गुणस्तरीय सेवा/सूचना जनतालाई सरल, सहज एवं प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न/गराउन स्थापित केन्द्रीय निकाय हो ।

२. दृष्टिकोण:

भूमिको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र विवेकशील उपयोगको सुनिश्चितता तथा भूमि व्यवस्थापन सुशासन प्रवर्द्धन गरी दिगो आर्थिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।

३. ध्येय:

- भूमि तथा भूमि श्रोतको महत्तम उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने,
- भूमि प्रशासन सम्बन्धी सेवालाई सरल, सहज, पारदर्शी एवं प्रभावकारी तुल्याउने र
- विकास तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक नापनक्सा सेवा तथा भौगोलिक सूचनाहरूको सर्वसुलभता सुनिश्चित गर्ने ।

४. रणनीति:

- राष्ट्रिय भूमि नीति तर्जुमा गर्ने तथा राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०७२ कार्यान्वयन गर्ने ।
- सरकारी सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्ने ।
- वैज्ञानिक भूमिसुधार सम्बन्धी कार्यक्रमलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी र समन्वयात्मक तवरबाट सञ्चालन गरी दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।
- भूमि प्रशासन सम्बन्धी सेवा प्रवाह गर्ने निकायका जनशक्तिको क्षमता विकास तथा भौतिक अवस्थामा सुधार गर्ने ।
- भूमि प्रशासन प्रणालीको विद्यमान प्रविधिमा रुपान्तरण गर्दै भू-सूचना प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- गाउँब्लक क्षेत्र तथा द्वन्द्वबाट भूमि लगत क्षति भएका जिल्ला वा क्षेत्रको नापनक्सा सम्पन्न गर्ने ।
- भौगोलिक सूचनाको सहज उपलब्धताका लागि पूर्वाधार एवं जनशक्तिको विकास गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार, (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार यस मन्त्रालयलाई तोकिएको कार्यक्षेत्र देहायबमोजिम रहेको छ ।

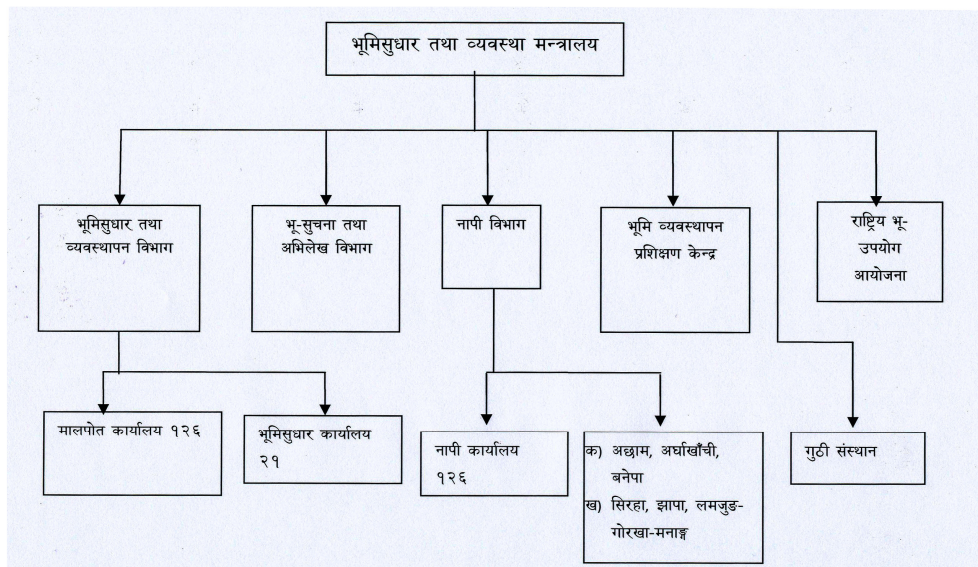
- भूमिसुधार तथा व्यवस्था सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;

- मालपोत रजिष्ट्रेशन;
- जग्गा दर्ता, मूल्याङ्कन, जग्गा प्रशासन र राजस्व सङ्कलन;
- सरकारी जग्गा र सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख व्यवस्थापन तथा संरक्षण;
- भूमिसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन;
- अन्तर्राष्ट्रिय सीमा र सीमा स्तम्भको निर्माण, पुनःस्थापना तथा मर्मत सम्भार;
- जग्गा नापजाँच सम्बन्धी प्रशासन;
- अनिवार्य बचत योजना, ऋण वितरण तथा असुली;
- जियोडेटिकल नापी, टोपोग्राफिक नक्सा तयारी र हवाई सर्वेक्षण लगायत नाप नक्सासम्बन्धी कार्य;
- गुठी संस्थान र सार्वजनिक गुठी अन्तर्गतको जग्गा व्यवस्थापन;
- सुकुम्बासी समस्या;
- मुक्त कर्मैया, कम्लहरी र हलिया व्यवस्थापन;
- भू-उपयोगसम्बन्धी नीति तथा व्यवस्थापन;
- भौगोलिक सूचना पूर्वाधार;
- भू-सूचना तथा अभिलेख;
- सरकारी तथा पती जग्गा अभिलेख, संरक्षण;
- अन्य मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा नपरेका भूमिसम्बन्धी विषय;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवाको सभे समूहको सञ्चालन;

६. कानुनी व्यवस्था:

- मुलुकी ऐन, २०२० (जग्गा प्रशासनसँग सम्बन्धित महल)
- गुठी संस्थान ऐन, २०३३
- भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१
- जग्गा नापजाँच ऐन, २०१९
- मालपोत ऐन, २०३४
- जग्गा (नाप जाँच) नियमावली, २०५८
- मालपोत नियमावली, २०३६
- भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१
- जग्गा प्रशासन सम्बन्धी कार्यविधि
- भूमिसुधार सम्बन्धी निर्देशिकाहरू
- नापी शाखा एवं नापी गोश्वाराको कार्यविधि २०६० ।
- Red book (leveling निर्देशिका) ।
- Blue book (Triangulation निर्देशिका) ।
- Black book (Astronomical निर्देशिका) ।

७. मन्त्रालयको संगठनात्मक संरचना:

८. आ.व. २०७२/०७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादन गरिएका उल्लेखनीय कार्यहरू:

- भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ मा संशोधन भई भूमि सम्बन्धी (छैठौँ संशोधन) ऐन, २०७२ नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भएको। उक्त संशोधित ऐनलाई कार्यान्वयन गर्न भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०२१ र सोसँग सम्बन्धित कार्यविधि संशोधनको प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको ।
- मालपोत नियमावली, २०३६ मा संशोधन भई मालपोत (छैठौँ संशोधन) नियमावली, २०७२ नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भैसकेको।
- बाँधा श्रम (निषेध तथा पुनस्थापना) विधेयक, २०७२ मन्त्रिपरिषदमा प्रस्ताव पठाउने तयारीमा रहेको।
- सरकारी जग्गा दर्ता तथा लिजमा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यनिति २०७१, सम्मानीत सर्वोच्च अदालतको आदेश बमोजिम हुने गरी परिमार्जन गरी मन्त्रिपरिषद्मा पेश गर्न अर्थमन्त्रालयमा सहमतिका लागि लेखि पठाइएको।
- २०७२।९।१२ मा मालपोत कार्यालय ललितपुरमा Online System मा आधारित Land Record Information Management system (LRIMS) शुभारम्भ भएको । साथै मालपोत कार्यालय धादिङ्गमा २०७२/१०/१३ बाट सेवा शुरू भैसकेको। (हालसम्म लागू भएका मालपोत कार्यालय कलंकी, ललितपुर र धादिङ्ग)
- यस मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायमा रहेको कुल वेरुजु ११३७६३५ (हजार) मध्ये १८१७३५ हजार (१५.९७ प्रतिशत) वेरुजु फर्छ्यौट भएको।

- नेपाल-भारत सीमा सर्भेक्षण कार्यको लागि ३ वटा टोली मोरङ, पर्सा र रुपन्देहीमा परिचालन गरी कार्य सुरु रहेको ।
- नापी विभाग र अन्तर्गतका गतिविधि र वार्षिक कार्यक्रम सन्दर्भमा सर्वसाधारणको जानकारीको लागि e-bulletin प्रकाशन शुभारम्भ गरिएको ।
- कपिलवस्तु जिल्लाका केहि गा.वि.स.को गाँउब्लकको नापनक्सा गरी जग्गाधनि प्रमाण पूर्जा वितरण गरिएको ।
- द्वन्दबाट क्षतिग्रस्त भूमि लगतहरूको पुनःस्थापना गर्न बाँकी रहेका पाल्पा, झापा, सिराहा र लमजुङ जिल्लामा विशेष नापी गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिएको ।
- साविक भू-उपयोग नीति पुनरावलोकन गरी भू-उपयोग नीति २०७२ जारी गरिएको ।

❖ भू-सूचना तथा अभिलेख कार्यक्रम:

- विभिन्न नापी कार्यालयहरूमा रहेका ३००००० पाना फिल्डबुक ईमेज हरूको १५०००० IRM कम्प्युटर ईन्ट्री गराउने कार्य सम्पन्न ।
- विभिन्न नापी कार्यालयहरूमा रहेका ९८६ सिट नयाँ नापीबाट थप भएका संकलन गर्न छुट भएका कित्तानापी नक्साको एमोनिया नक्सा संकलन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।
- झापा, मोरङ, सुनसरी, उदयपुर, स्याङ्जा, रुपन्देही, कपिलवस्तु, सुर्खेत, कैलाली, भक्तपुर, डडेल्धुरा, जुम्ला, रौतहट, सिराहा, चितवन, कास्की, र काभ्रे जिल्लाको सरकारी जिल्लाको डिजिटल अभिलेख तयार गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ७ वटा कार्यालयहरूमा कार्य सम्पन्न भएको ।

❖ मालपोत अभिलेख सुरक्षा तथा सुदृढीकरण:

- १६ वटा मालपोत कार्यालयको भवन निर्माण चालू रहेको ।
- १३ वटा कार्यालयमा श्रेस्ता मर्मत, वाईन्डिंग तथा तामेली व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भई ४ वटा कार्यालयमा कार्य भैरहेको ।
- यस आ.व. मा मा.पो.का. स्याङ्जाको कार्य क्षेत्रमा परेका १८ गा.वि.स.को क्षतिग्रस्त जग्गाधनि स्थलगत रुपमा गई तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।

❖ राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना:

- स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार १७७ गा.वि.स. हरूको भू-उपयोग नक्सा/डाटा तयार गर्नका लागि छनौट भएका परामर्शदाताहरू फिल्डमा Mobilization भई डाटा संकलन कार्य भै सकेको र Updated Data Model र Hazard Mapping को विषयमा परामर्शदातृ संस्थाहरूसंग विभिन्न चरणको छलफल भई भू-उपयोग नक्सा/डाटा तयार गर्ने कार्य द्रुत गतिमा संचालन भैरहेको ।
- हिमाली जिल्ला ताप्लेजुङ्ग, सोलुखुम्बु, मनाङ, हुम्ला, र बझाङका जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा बसोवास रहेका वस्तीलाई सुरक्षित क्षेत्रमा स्थानान्तरण सम्बन्धी अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यका लागि छनौट भएको परामर्शदातासंग सम्झौता गरी कार्यदिश दिइएको ।

❖ मुक्त कर्मैया तथा हलिया पुनःस्थापन कार्यक्रम:

क. मुक्त कर्मैया वृत्ति विकास कार्यक्रम अन्तर्गत:

- १९८ मुक्त कर्मैया परिवारलाई जग्गा खरिद अनुदान रकम उपलब्ध गराइएको ।
- ४२ मुक्त कर्मैया परिवारलाई घर निर्माण अनुदान रकम उपलब्ध गराइएको ।
- २३ पटक सीप विकास तथा दक्षता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गरेको ।
- आय आर्जन प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तर्गत ४३ परिवारलाई ऋण लगानी गरिएको र १४ परिवारबाट ऋण असुली गरिएको ।

ख. मुक्त हलिया पुनःस्थापन कार्यक्रम:

- १०६ मुक्त हलिया परिवारलाई जग्गा खरिद अनुदान उपलब्ध गराइएको ।
- १३० मुक्त हलिया परिवारलाई घर निर्माण अनुदान उपलब्ध गराइएको ।
- २५१ मुक्त हलिया परिवारलाई घर मर्मत अनुदान उपलब्ध गराइएको ।

❖ भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र:

- ४८ जना ३ वर्षे B.E. Geomatics Engineering Survey Course मा अध्ययनरत ।
- सिनियर नापी तालिम अन्तर्गत २४ जना विभागीय कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको ।
- जुनियर नापी तालिम अन्तर्गत २४ जना विभागीय कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको ।

❖ कित्तानापी

क) कित्तानापी कार्यक्रम:

- ३८६ हेक्टर क्षेत्रमा पुनः नापी कार्य सम्पन्न भएको ।
- ४१६ हेक्टर क्षेत्रमा गाँउ ब्लक नापी सम्पन्न ।
- ३१९ हेक्टर क्षेत्रमा डिजिटल क्याड्स्ट्रल सम्पन्न ।
- ८५ सिट नियन्त्रण विन्दु स्थापना गरिएको ।
- १४००० संख्यामा जग्गा दर्ता श्रेस्ता पूर्जा तयारी तथा वितरण गरिएको ।

ख) नापी कार्यालय सुदृढीकरण कार्यक्रम:

- नापी कार्यालयको भवन निर्माण कार्य लक्ष्य बमोजिम चालु रहेको ।
- ५ वटा क्षतिग्रस्त भवनहरूको सुधार तथा जिर्णोद्धार गरिएको ।
- १० कार्यालयका डिजिटल डाटा रुजु तथा अद्यावधिक गरिएको ।
- ६ पटक नाप नक्सा सम्बन्धी प्रचार प्रसार तथा सूचना प्रकाशन र वितरण गरिएको ।

ग) अछाम अर्घाखाँची विशेष नापी कार्यक्रम:

- १४४८५ हेक्टरमा नाप नक्सा कार्य सम्पन्न भएको ।
- नाप नक्सा कार्य सम्पन्न भएका स्थानहरूको ६ पटक जग्गाधनी पूर्जा वितरण गरिएको ।

घ) सिरहा, झापा र लमजुङ- गोरखा- मनाङ विशेष नापी कार्यक्रम:

- द्वन्द वाट क्षति भएका नक्सा/सेस्ता पुनःस्थापना कार्यक्रम र छुट जग्गा नापी कार्यक्रम संचालन गर्ने तयारी भैरहेको ।

❖ स्थलरूप नापी**क) स्थलरूप नापी कार्यक्रम:**

- दुर सम्बेदन विधिबाट ७ सीट नक्सा अद्यावधिक गरिएको ।
- १८ सीट नक्सा पुनः छपाई गरिएको ।
- ६ सीट स्थलरूप नक्साको field verification सम्पन्न भएको ।
- १ सेट Image Data खरिद गरिएको ।

ख) राष्ट्रिय भौगोलिक सूचना पूर्वाधार आयोजना:

- Metadata update, Clearing house system संचालन कार्य चालु रहेको ।
- १३३ सिट टोपोग्राफिक डाटावेशलाई नयाँ National Standard मा परिमार्जन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।
- ७ अलग अलग विषय सम्बन्धित Interactive web map तयार भएको ।
- ५५ सेट Municipality wise Database तयार भएको ।
- जन गणना एटलस २०६८ निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।

❖ खगोल तथा भू-मापन कार्यक्रम:

- भद्रपुर-चारआली-इलाम-पाँचथर सडक खण्डमा ४५ विन्दु जिपिएस पूर्वक्षण तथा सर्भेक्षण कार्य सम्पन्न भएको ।
- ६० विन्दु दोस्रो दर्जा नियन्त्रण विन्दुमा पूर्वक्षण तथा सर्भेक्षण कार्य सम्पन्न भएको ।
- ३० विन्दुमा तेस्रो दर्जाको नियन्त्रण विन्दु निरीक्षण तथा मर्मत सम्भार कार्य सम्पन्न भएको ।
- झापा जिल्लामा तेस्रो दर्जाको नियन्त्रण विन्दु विस्तारका लागि पूर्वक्षण तथा मनुमनेटेशन कार्य सम्पन्न भएको ।
- खुर्कोट-धुलखेल सडक खण्ड पूर्वक्षण तथा मोनुमोन्टेसन कार्य ८४ किमी मा सम्पन्न भएको ।
- धनकुटा- बसन्तपुर- चैनपुर सडक खण्डमा पूर्वक्षण तथा मोनुमोन्टेसन कार्य २५ किमी सम्पन्न भएको ।
- नगरकोट बेधशालामा जिपिएस सर्भेक्षण कार्य १९२ दिन सम्पन्न गरिएको ।
- ७००० संख्यामा जियोडेटिक डाटा इन्ट्री कार्य सम्पन्न भएको ।
- १५० संख्यामा डायग्राम स्क्यान कार्य सम्पन्न भएको ।

९. आ.व. २०७१/०७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३६०११३	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१८२,८१४	१५८,०१६	८६.४४
३३६०१२३	भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग	५२,४९३	५०,८५०	९६.८७
३३६०१३३	मालपोत कार्यालयहरू	६८७,६१६	७५८,९७६	११०.३८
३३६०१४३	भूमिसुधार कार्यालयहरू	१२०,३९९	९९,२६७	८२.४५
३३६०१५३	नापी विभाग	१९,१५७	१८,५१०	९६.६२
३३६०१६३	नापी कार्यालयहरू	६५७,३८२	६४३,४५२	९७.८८
३३६०१७३	भू-सूचना तथा अभिलेख विभाग	४४,५६२	३७,३३९	८३.७९
३३६१०१३	मालपोत अभिलेख सुरक्षा तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	३८,३८४	३२,४८४	८४.६३
३३६१०२३	राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना	२२५,१०१	२२४,३१३	९९.६५
३३६१०३३	भूमिसुधार कार्यक्रम, मुक्त कर्मैया र हलिया पुनर्स्थापन	३५०,२६७	२७९,१०२	७९.६८
३३६१०५३	भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र	७४,५६६	६०,८७९	८१.६४
३३६१०६३	कित्ता नापी कार्यक्रम	२२०,५४८	१८३,३८९	८३.१५
३३६१०७३	स्थलरूप नापी (भूमि स्रोत) कार्यक्रम	७८,२४९	६९,२२४	८८.४७
३३६१०८३	खगोल तथा भू-मापन कार्यक्रम	३६,७८६	३६,९१६	१००.३५
	जम्मा	२,७८८,३२४	२,६५२,७१७	९५.१४

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३६०११४	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	४२,८२५	३८,४५८	८९.८०
३३६०१२४	भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग	१,४००	१,४००	१००.००
३३६०१३४	मालपोत कार्यालयहरू	२३,०३६	२१,७६२	९४.४७
३३६०१४४	भूमिसुधार कार्यालयहरू	१,८८३	१,८२२	९६.७६
३३६०१५४	नापी विभाग	२,१००	२,०७५	९८.८१
३३६०१६४	नापी कार्यालयहरू	२७,०९६	२६,९२०	९९.३५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३६०१७४	भू-सूचना तथा अभिलेख विभाग	७,४०५	५,९७१	८०.६३
३३६१०१४	मालपोत अभिलेख सुरक्षा तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	२१६,५००	१६५,२४९	७६.३३
३३६१०२४	राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना	३९०	३९०	१००.००
३३६१०३४	भूमिसुधार कार्यक्रम, मुक्त कर्मैया र हलिया पुनर्स्थापन	४८०	४७४	९८.७५
३३६१०५४	भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र	१०,३४०	७,६८३	७४.३०
३३६१०६४	कित्ता नापी कार्यक्रम	३००,०४०	२२४,७७०	७४.९१
३३६१०७४	स्थलरूप नापी (भूमि स्रोत) कार्यक्रम	१७,९३१	१३,२१८	७३.७२
३३६१०८४	खगोल तथा भू-मापन कार्यक्रम	३६,६३४	१६,७९८	४५.८५
	जम्मा	६८८,०६०	५२६,९९०	७६.५९

१०. आ.व.२०७२/०७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३६०११३	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	६०,३०१	३४,४८९	५७.१९
३३६०१२३	भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग	६७,५०८	३४,४०६	५०.९७
३३६०१३३	मालपोत कार्यालयहरू	८९६,८४६	५६५,९४२	६३.१०
३३६०१४३	भूमिसुधार कार्यालयहरू	१३१,३२८	७३,६५४	५६.०८
३३६०१५३	नापी विभाग	२४,४८८	१२,४६८	५०.९१
३३६०१६३	नापी कार्यालयहरू	८३६,५६७	४९७,५४०	५९.४७
३३६०१७३	भू-सूचना तथा अभिलेख विभाग	३१,३०१	१३,२६०	४२.३६
३३६१०१३	मालपोत अभिलेख सुरक्षा तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	६०,१०३	१९,००८	३१.६३
३३६१०२३	राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना	२४९,९५०	५०,११८	२०.०५
३३६१०३३	भूमिसुधार कार्यक्रम, मुक्त कर्मैया र हलिया पुनर्स्थापन	४२०,६०१	१४६,२७०	३४.७८
३३६१०५३	भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र	६३,७८०	३१,६३७	४९.६०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३६१०६३	कित्ता नापी कार्यक्रम	२३२,७५६	९६,२९०	४१.३७
३३६१०७३	स्थलरूप नापी (भूमि स्रोत) कार्यक्रम	८६,९७३	४५,३४४	५२.१४
३३६१०८३	खगोल तथा भू-मापन कार्यक्रम	४६,३४८	२८,८९५	६२.३४
	जम्मा	३,२०८,८५०	१,६४९,३२१	५१.४०

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३६०११४	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१३,५२०	५०१	३.७१
३३६०१२४	भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग	१,६८०	६९२	४१.१९
३३६०१३४	मालपोत कार्यालयहरू	२५,९००	१५,३९८	५९.४५
३३६०१४४	भूमिसुधार कार्यालयहरू	२,२६०	१,२४९	५५.२७
३३६०१५४	नापी विभाग	२,५२०	५४६	२१.६७
३३६०१६४	नापी कार्यालयहरू	४२,२४०	१७,०३६	४०.३३
३३६०१७४	भू-सूचना तथा अभिलेख विभाग	८,८९०	८०२	९.०२
३३६१०१४	मालपोत अभिलेख सुरक्षा तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	३१७,०८२	१२०,२५५	३७.९३
३३६१०२४	राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना	४००	३८९	९७.२५
३३६१०३४	भूमिसुधार कार्यक्रम, मुक्त कर्मैया र हलिया पुनर्स्थापन	८०	०	०.००
३३६१०५४	भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र	७२,८२०	९६९	१.३३
३३६१०६४	कित्ता नापी कार्यक्रम	५४३,१६३	१२३,६८५	२२.७७
३३६१०७४	स्थलरूप नापी (भूमि स्रोत) कार्यक्रम	११,८१०	८३१	७.०४
३३६१०८४	खगोल तथा भू-मापन कार्यक्रम	२६,१७७	६,८५२	२६.१८
	जम्मा	१,०६८,५४२	२८९,२०५	२७.०७

◆ ◆ ◆

भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

देशको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन विविध भौगोलिक क्षेत्र तथा आर्थिक क्षेत्रहरूलाई आर्थिक विकासका पूर्वाधार स्थल, जल, रेल तथा रज्जुमार्गहरूसँग आबद्ध गर्दै राष्ट्रिय यातायात प्रणालीको समुचित विकासगरी देशका ग्रामीण क्षेत्रका गाउँहरूलाई बजारसँग आबद्ध गरी आर्थिक क्रियाकलापहरूको अभिवृद्धि गर्ने र देशभित्र संचालन हुने पर्यटन, कृषि, विद्युत आदि विभिन्न आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित विविध क्रियाकलाप र आयोजनाहरूमा टेवा पुऱ्याउनु भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयको मुख्य कार्य हो ।

२. दृष्टिकोण:

राष्ट्रिय एकीकरण, आर्थिक सामाजिक विकास, गरिबी निवारण र दिगो शान्तिको लागि पूर्वाधारको विकास गर्ने ।

३. ध्येय:

सडक, रेल, जलमार्ग तथा रज्जुमार्ग जस्ता पूर्वाधारको विकास गरी राष्ट्रिय रणनीतिक यातायात सञ्जाल मार्फत देशका विभिन्न भौगोलिक तथा आर्थिक क्षेत्रहरूलाई एक अर्कासँग आबद्ध गरी मुलुकको आर्थिक एवं सामाजिक विकास अभिवृद्धि गर्नुका साथै देशका ग्रामीण क्षेत्रहरूलाई स्थानीय बजारहरूसँग आबद्ध गरी पर्यटन, कृषि, विद्युत, उद्योग लगायत विभिन्न आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप एवं आयोजनाहरूलाई टेवा पुऱ्याउने ।

४. रणनीति:

- देशका विभिन्न भौगोलिक तथा आर्थिक क्षेत्रहरूलाई परिपूरक हुने गरी विभिन्न मार्गहरूलाई एक अर्कोसँग आबद्ध गरी आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन सडक, पुल, मूल बाटाहरू, रज्जुमार्ग र जलमार्गहरूको समष्टीगत विकास, विस्तार, प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय यातायात प्रणालीको विकास गर्ने ।
- देशका ग्रामीण क्षेत्रका गाउँहरूलाई बजारसँग आबद्ध गर्नुका साथै पर्यटन, कृषि, विद्युत आदि विभिन्न आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय महत्वका र अन्य आर्थिक क्षेत्रको विविध क्रियाकलाप एवं आयोजनाहरूमा टेवा पुऱ्याई सन्तुलन कायम गर्ने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- स्थल, जल, रेल्वे तथा रज्जुमार्गको निर्माण र विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

- सडक (घोडेटो बाटो बाहेक) तथा पुल (झोलुङ्गे पुल बाहेक) निर्माण, मर्मत संभार एवं संरक्षण सम्बन्धी काम गर्ने।
- विभिन्न स्थलमार्ग, जलमार्ग र रज्जुमार्गहरूको निर्माण र इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी विषयक संस्थान तथा संगठनहरू सम्बन्धी कार्य गर्ने।
- भौतिक योजना क्षेत्रहरूका अन्तराष्ट्रिय वा क्षेत्रीय संघ संस्थाहरूसँग सम्पर्क र सहयोग सम्बन्धी कार्य गर्ने।
- स्थलमार्ग, जलमार्ग तथा रज्जुमार्गको निर्माणसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरूको सम्पर्क सम्बन्धी कार्य गर्ने।
- नेपाल इन्जिनियरिङ सेवाको हाईवे उपसमूह, सम्बन्धी नियुक्ति, सरुवा, बढुवा शुरू नियुक्तिको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता र बढुवामा गणना हुने सम्बन्धित विषयको शैक्षिक योग्यता निर्धारण तथा विभागीय कारवाही आदि सम्बन्धी कार्य गर्ने।

६. कार्यक्षेत्र:

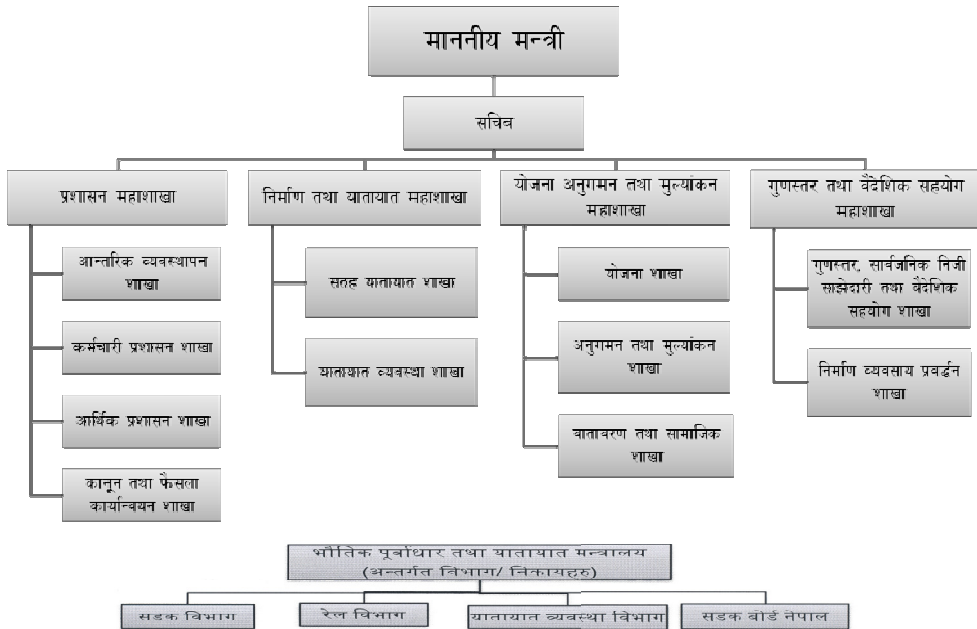
नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयलाई देहायका कार्यहरू गर्ने गरी कार्यक्षेत्र निर्धारण गरिएको छः

- भौतिक पूर्वाधारको विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- यातायात (हवाई यातायात बाहेक) तथा परिवहन व्यवस्थापन र सञ्चालन सम्बन्धी नीति, योजना तर्जुमा, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन;
- स्थलमार्ग, जलमार्ग, रेलमार्ग, सव-वे, फ्लाईओभर र रज्जुमार्गको निर्माण तथा विकास सम्बन्धी नीति र योजनाको नियमन, स्वीकृति तथा कार्यान्वयन;
- रणनीतिक सडक (गोरेटो/घोडेटो बाटो र स्थानीय सडकबाहेक) तथा पुल (झोलुङ्गे पुल र स्थानीय पुलबाहेक) को निर्माण, मर्मत, सम्भार तथा संरक्षण;
- स्थलमार्ग तथा रज्जुमार्गको निर्माणसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय संस्थासँगको सम्पर्क;
- यातायात (हवाई यातायातबाहेक) तथा परिवहन व्यवस्थापन र सञ्चालनसँग सम्बन्धित, कम्पनी तथा सङ्गठन;
- यातायात (हवाई यातायात बाहेक) सेवा नियमन, व्यवस्थापन र सञ्चालनसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय संस्था तथा निकायसँग सम्पर्क सम्बन्धी कार्य;
- यातायात सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण;
- सडक बोर्ड लगायत सडक, रेल तथा यातायात व्यवस्था सम्बन्धी अन्य निकाय;
- इन्जिनियरिङ्ग परिषद् तथा इन्जिनियरिङ्ग परामर्श सेवा (कन्सल्टेन्सी) र सो सम्बन्धी संस्था;
- रेलमार्ग, मेट्रो निर्माण सञ्चालन र सम्भार;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा, सिभिल इन्जिनियरिङ्ग समूहको हाईवे र रेल उपसमूहको सञ्चालन।

७. कानुनी व्यवस्था:

- निजामती सेवा ऐन, २०४९ र निजामती सेवा नियमावली, २०५०
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा (गठन, समूह तथा श्रेणी विभाजन र नियुक्ति) नियमहरू २०५१
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग परिषद् ऐन, २०५५
- सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९
- सार्वजनिक सडक ऐन, २०३१
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४
- जग्गा प्राप्ती ऐन, २०५५
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४
- चालु त्रिवर्षीय योजनामा सडक सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम
- सडक यातायातको दीर्घकालीन, अल्पकालिन एवं गुरु योजनाको तर्जुमा
- २० वर्षे Road Plan
- Road Board Act, २०५९
- Nepal Arbitration Act, २०५५
- National Transport Policy, २०५८
- The Department of Roads Strategy, १९९७ A.D.

८. मन्त्रालयको सङ्गठन संरचना:

९. आ.व. २०७२/७३ दोस्रो चौमासिक सम्ममा सम्पादन भएका महत्त्वपूर्ण कार्यहरू:

- नेपालको संविधानमा भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय सम्बन्धी भएको प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नीति तथा कानुनी प्रक्रियागत तथा संगठनात्मक व्यवस्था मिलाउने सन्दर्भमा ऐन संसोधनको कार्य भैरहेको । साथै गैर कर राजस्व परिमार्जनको लागि राय प्रतिक्रिया माग गरी कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा पठाइएको ।
- संघीय ढाँचा अनुरूपको ३ तहको कार्यसूची र सहयोगी अधिकार बमोजिम पुनः संरचना गर्ने र तदनुरूप जनशक्ति तथा क्षमता विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा अध्ययन र अन्तर्क्रिया भई प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- सडक सम्बन्धी दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न सडक सुरक्षाको लागि विश्व बैंकको सहयोगमा स्तरोन्नती भएका सडकहरू जस्तै: बैतडी दार्चुला सडक, खोडपेबझाङ्ग सडक तथा सुर्खेत जुम्ला सडकमा त्रयास व्यापार लगाउने कार्य भैरहेको, साथै दुर्घटना न्यूनीकरणका लागि आवश्यक चिन्ह, ट्राफिक संकेत लगाउने कार्यलाई व्यापक रूपमा अगाडी बढाइएको ।
- सवारी साधनको चाप अनुरूप काठमाण्डौ उपत्यकाभित्रका विस्तार गर्न सकिने संभाव्य सडकहरू मध्ये १३ कि.मि. सडक विस्तार गरिएको ।
- मध्य पहाडका २५ जिल्लाहरूका २१५ वस्तीहरू जोड्दै निर्माण हुने र मध्य-पहाडमा बसोबास गर्ने करीव ७० लाख जनताको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने मध्य पहाडी (पुष्पलाल) लोकमार्गको कालोपत्रे गर्न बाँकी रहेको १०७९ कि.मि. सडकलाई दुई लेनको कालोपत्रे स्तरमा स्तरोन्नति गर्नका लागि यसै आ.व.वाट निर्माण प्रक्रिया आरम्भ गर्ने गरी यस अवधिमा ४२८ कि.मि. सडक स्तरोन्नती कार्यको लागि ठेक्का व्यवस्थापन प्रक्रिया अर्थ मन्त्रालयको सहमतिमा अगाडि बढाइएको ।
- भुक्म्पले क्षतिग्रस्त भएका सडकहरू मध्ये अरनिको राजमार्गको बाह्रविसे कोदारी र बेत्रावती धुन्चे स्याफ्रुवेशी रसुवागढी सडकहरूको पहिरो पन्छ्याई यातायात सुचारु गरिएको र दोलखा-सिंगटी, पाँचखाल-मेलम्ची र धादिङ्ग-आरुघाट-गोरखा गरी १३५ कि.मि. सडकलाई भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणको नमूना सडकको रूपमा स्तरोन्नति तथा पुनर्निर्माण कार्यको लागि डिजाइन भई दोलखा-सिंगटी सडकको ठेक्कापट्टा समेत भैसकेको । लामोसाँघु कोदारी सडक पुनर्स्थापनाका लागि चीन सरकारलाई अनुरोध गरिएको । साथै नेपाल सरकारबाट यसको मर्मत सुधार कार्य चालु रहेको ।
- चालक अनुमति पत्र (स्मार्ट कार्ड) वितरणको कार्य बागमती अंचलमा जारी रहेकोमा अन्य अंचल कार्यालयमा वितरण कार्य थालनी हुने क्रममा रहेको ।
- पाँच वर्षभित्र चालक अनुमति पत्र र सवारी दर्ता प्रमाण पत्रलाई स्मार्ट कार्डमा रूपान्तरण गर्न आवश्यक स्मार्ट कार्डको लागि खरिद प्रक्रिया अघि बढाइएको ।
- सवारी साधनहरूमा प्रयोग भैरहेको हालको नम्बर प्लेटलाई इम्बोस्ड नम्बरप्लेटमा परिणत गर्ने कार्यको सन्दर्भमा खरिद प्रक्रिया अगाडि बढाइ बोलपत्र स्वीकृतिको चरणमा पुगेको ।
- काठमाडौँ उपत्यका सडकहरूको बैज्ञानिक सवारी आवगमन व्यवस्थित गर्ने । फराकिला र मुख्य सडकहरूमा सार्वजनिक यातायातका लागि छुट्टै सडक (Dedicated lane) छुट्ट्याई तदनुरूप कार्यान्वयन

गर्ने सन्दर्भमा २०० रुटलाई **Primary-८, Secondary-१६ र Tertiary-४२** रुटमा कायम गर्ने काम भैरहेको।

- काठमाडौं उपत्यका भित्रका २०० भन्दा बढी रुटहरूलाई पुनर्संरचना गरी ३ भागमा विभाजनगरी फराकिला र बाढी यात्रु चाँप भएका २४ रुटहरूमा ठूला बसहरू संचालन गर्ने गराउनेगरी साना तथा मझौला सवारी साधनलाई नयाँ रुट प्रदान गर्ने कार्यमा रोक लगाइएको।
- स्तरवृद्धि भैरहेको जनकपुर रेल्वे संचालन, मर्मत र व्यवस्थापनमा मर्मत, सुधार गर्ने कार्य अन्तर्गत ३० प्रतिशत ट्रयाक बेड सम्पन्न भएको। कार्यालय भवन तथा परिसरको सरसफाई पुराना सामानको लिलाम र राष्ट्रसेवकहरूमा नातिजमुलक कार्य संस्कृतिको विकास गर्ने कार्य भैरहेको।
- विकास निर्माणलाई उच्च प्राथमिकता दिदै वैकल्पिक मार्ग निर्माण गर्ने उद्देश्य अनुरूप पूर्वपश्चिम राजमार्गको विकल्पमा हेटौँडा पूर्वको वैकल्पिक राजमार्गको रूपमा धरान-चतरा- गाईघाट-कटारी- सिन्धुली बजार-हेटौँडा सडक (३१८ कि.मि.) लाई दुई लेनमा स्तरोन्नती गर्न अर्थ मन्त्रालयबाट सहमति प्राप्त भएको र यही आ.व.मा ठेक्का व्यवस्थापन भई निर्माण कार्य शुरू हुने।
- हुलाकी राजमार्गको प्रथम चरणका १९ वटा सडकहरूको कुल ६०७ कि.मि. स्तरोन्नति गर्नको लागि भारत सरकारसँग सन् २०१० जनवरीमा सम्झौता भएता पनि कैलालीका २ वटा सडकहरू बाहेक अन्य स्थानहरूमा निर्माण कार्य अगाडि बढ्न नसकेको अवस्थामा नेपाल सरकार र भारत सरकारबीच २० फेब्रुअरी, २०१६ मा भएको सम्झौता अनुसार बाँकी १७ वटा सडकहरू (५१८ कि.मि.) स्तरोन्नती कार्यको लागि नेपाल सरकारलाई भा.रु.५ अर्ब अनुदान दिने सहमति भएको र ९ वटा सडकहरू (२८२ कि.मि.) स्तरोन्नती कार्यको लागि ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन शुरू भैसकेको साथै अन्य सडकको पनि ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन पूर्वका प्रक्रियाहरू सुचारु रहेको।
- प्राविधिक गुणस्तर र दीगो पूर्वाधार निर्माणमा विशेष ध्यान दिने उद्देश्यले सडक उपक्षेत्रसंग सम्बन्धित सबै कार्यको गुणस्तर परीक्षण एवं नियन्त्रणको लागि प्रत्येक क्षेत्रमा एक एक वटा प्रमुख ल्याव स्थापनाको कार्य अगाडि बढाइएको।
- यातायात आवागमन सहजीकरण तर्फ सिन्डिकेट तोड्ने सन्दर्भमा गृहकार्य भैरहेको।
- रेल्वे ऐन, २०२० लाई नेपालको संविधान २०७२ अनुकूल समसामयिक बनाउन रेल्वे ऐन संशोधनको प्रक्रिया शुरू भएको।
- इन्धन लगायतका उपभोग्य सामग्रीहरूको सहज आपूर्तिका लागि नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार विविधीकरण गर्दै संचालनमा रहेका र संभाव्य नाकाहरू जोड्ने सडकहरूमध्ये निम्नानुसारको कार्य अगाडी बढाइएको।

(क) गल्छी-त्रिशुली-बेत्रावती-मैलुंग-स्याफ्रुवेशी र सुवागढी (८२ कि.मि.) योजनातर्फ:

- गल्छी-त्रिशुली-बेत्रावती-मैलुंग (४८ कि.मि.) सडकलाई दुई वर्षभित्र दुई लेनमा निर्माण सम्पन्न गर्ने लक्ष्यका साथ चैत्र मसान्तभित्र ठेक्का व्यवस्थापन अगाडि बढाउने गरी कार्य अगाडि बढिरहेको र उक्त सडकको स्तरोन्नतीको लागि अर्थ मन्त्रालयबाट रु एक अर्ब दश करोड बजेटको सुनिश्चितता पनि प्राप्त भएको।

- मैलुंग-स्याफ्रुवेशी खण्ड (१८ कि.मि.) सडकलाई नेपाली सेनाले १ वर्ष ६ महिनाभित्र ट्रयाक निर्माण सम्पन्न गर्ने गरी जिम्मेवारी दिइएको।
- स्याफ्रुवेशी-रसुवागढी खण्ड (१६ कि.मि.) सडकलाई दुई लेनमा कालोपत्रे गर्नको लागि चीन सरकारबाट अध्ययन भैरहेको।

(ख) उत्तर-दक्षिण लोक मार्ग योजनातर्फ:

- काली गण्डकी कोरिडोर सडक अन्तर्गत बेनी-जोमसोम (७५ कि.मि.) लगायत जोमसोम-कोरला (१०० कि.मि.) दुईलेनमा स्तरोन्नती गर्नको लागि विस्तृत सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न हुने अवस्थामा र केही दिनमै प्रथम चरणमा जोमसोम-कोरलाको ५८ कि.मि. सडकको स्तरोन्नतीको लागि ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन प्रक्रिया अगाडि बढाइने।
- कोशी करिडोर (रानी-विराटनगर-ईटहरी-धनकुटा-लेगुवाघाट-खांदवारी-किमाथांका (३१० कि.मि.) को बांकी ८४ कि.मि. सडक ट्रयाक निर्माणको लागि ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन भएको साथै धनकुटा-खांदवारी-किमाथांका सडकलाई दुईलेनमा स्तरोन्नती गर्न विस्तृत सर्वेक्षणको कार्य भैरहेको।
- सवारी साधनको चाप अनुरूप प्रमुख राजमार्गहरूको विस्तार गर्ने उद्देश्य अनुरूप पूर्व-पश्चिम राजमार्गको काकरभिट्टा-पथलैया खण्डलाई चार लेनमा, सिद्धार्थ राजमार्गको बुटवल-पोखरा तथा रत्न राजमार्गको कोहलपुर-सुर्खेत खण्डलाई दुई लेनमा विस्तार कार्यको अध्ययन कार्य भैरहेको।
- रणनैतिक र स्थानीय पुल निर्माण तर्फ ५०० वटा पुलहरूको निर्माण कार्य सुरु रहेकोमा चालु आ.व.को हालसम्म स्थानीय सडक पुल तर्फ १५ वटा, रणनैतिक सडक पुल - ३ वटा, हुलाकी राजमार्ग - ३ र मध्यपहाडी लोकमार्ग तर्फ २ वटा गरी जम्मा २३ वटा पुलहरू निर्माण सम्पन्न भई सम्बन्धित क्षेत्रका जनतालाई यातायातको सुविधा प्राप्त भएको साथै राजधानी तथा अन्य भू-भागमा समेत विशेष प्रकारका आकर्षक पुलहरूको निर्माण गर्दै जाने सडक विभागको उद्देश्य अनुरूप माइतीघर-तिनकुने खण्डको बागमती र धोबिखोलामा विशेष प्रकारका आकर्षक पुलहरूको डिजाइन भैरहेको।
- भारतीय नाकाहरूलाई पूर्व-पश्चिम राजमार्गसँग जोडी उपभोग्य वस्तुहरूको परिवहनमा सहजता ल्याउन व्यापारिक मार्ग विस्तार गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत:
 - वेलहिया-बुटवल सडकको सम्पूर्ण खण्ड (२४ कि.मि.) सडकलाई ६ लेनमा विस्तारको लागि ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन सम्पन्न भई यस अवधिमा ७.१ कि.मि सडक विस्तार सम्पन्न भएको।
 - रानी-विराटनगर-ईटहरी (२७ कि.मि.) को विस्तारको लागि अर्थ मन्त्रालयबाट सहमति प्राप्त भई द्रुत गतिमा निर्माण कार्य भैरहेको।
 - विरगंज-पथलैया सडक (२८ कि.मि.) सडकलाई विस्तार गरी (Bus Rapid Transit) संचालनको लागि डिजाइन भैरहेको र यसै आ.व.मा ठेक्का व्यवस्थापन हुने।
 - जटही-जनकपुर-ढल्केवर (१३.८ कि.मि.) सडकको विस्तार कार्य सुरु रहेको।
- सगरमाथा लोकमार्गको गाईघाट-दिक्तेल खण्डको १०१ कि.मि. सडक स्तरोन्नती कार्यको लागि यसै अवधिमा अर्थ मन्त्रालयबाट रु २ अर्ब ६८ करोड बजेटको सहमति प्राप्त भई ठेक्का व्यवस्थापन प्रक्रिया अगाडि बढाइएको।

- प्राकृतिक विपद्को सामना गर्न र असहज स्थितिमा समेत यातायात अवरुद्ध हुन नदिनको लागि थप ५०० मिटर वेली ब्रिज खरिद कार्य अगाडी बढाइएको ।
- काठमाण्डौ उपत्यकालाई तराईसँग जोड्ने वैकल्पिक सडकमध्ये महत्वपूर्ण रहेको कान्ती लोकमार्ग (९२ कि.मि.) को सम्पूर्ण खण्डलाई दुई लेनमा कालोपत्रे स्तरमा स्तरोन्नतीको लागि ३० कि.मि. सडक वाहेक अन्य खण्डको ठेक्का व्यवस्थापन सम्पन्न भैसकेको ।
- एसियाली विकास बैंक अन्तर्गत संचालित उपक्षेत्रीय यातायात अभिवृद्धि आयोजना मार्फत यस अवधिमा ओखलढुङ्गा-सल्लेरी, नेपालगंज-कोहलपुर र चैनपुर-खांदवारी सडक कालोपत्रे सम्पन्न भइसकेको ।
- प्रमुख राजमार्गहरूमध्ये पूर्व-पश्चिम राजमार्गको काकरभिट्टा-पथलैया खण्डलाई ४ लेनमा, सिद्धार्थ राजमार्गको बुटवल-पोखरा तथा रत्न राजमार्गको कोहलपुर-सुर्खेत खण्डलाई २ लेनमा विस्तारको अध्ययन कार्य विश्व बैंकको सहयोगमा भैरहेको ।
- सिमरा बर्दिबास रेलमार्ग निर्माण कार्य अगाडि बढेको ।
- काठमाडौं दिगो सहरी यातायात आयोजना अन्तर्गत ५ कि. मि. साइड बाक निर्माण तथा २ वटा जक्सन सुधार कार्य सम्पन्न भएको ।

१०. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको ब्यहोरा	दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण
५२	तराई मधेसको पूर्वाधारमा विशेष महत्व राख्ने हुलाकी राजमार्गलाई ५ वर्ष भित्र सम्पन्न गर्ने ।	२५ कि.मि. कालोपत्रे सम्पन्न भएको ।
५२	पूर्व पश्चिम राजमार्गको स्तरोन्नति गरी ४ लेनको बनाउने कार्य शुरु गर्न आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने ।	विस्तृत डिजाइनको लागि परामर्शदाता छुनौट प्रक्रिया भैरहेको ।
५३	तराई मधेस रणनीतिक महत्वका र सहरी सडकहरूको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । यस क्षेत्रका ४७ सडकहरूले बहु-वर्षीय ठेक्का प्रक्रियामा निर्माण गरिनेछ ।	११ कि.मी. कालोपत्रे, २५ कि.मी. ग्रावेल सम्पन्न भएको ।
५३	मिथिला क्षेत्र सडक सुधार गर्ने ।	५ कि.मी. कालोपत्रे सम्पन्न ।
५४	पूर्व पश्चिम विद्युतीय रेलमार्गको बर्दिबास सिमरा खण्डको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । मेट्रो रेल, मोनो रेल रोपवे, केवलकार र जलमार्गको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निर्माण कार्यलाई निजी लगानीकर्ताहरूको	बर्दिबास-सिमरा खण्डमा कल्भर्ट तथा पुल निर्माण कार्य चालु रहेको । जग्गा मुआब्जा सम्बन्धी कार्य अगाडि बढेको । देशको विभिन्न स्थानमा केवलकारको लागि अध्ययन कार्य भैरहेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण
	समेत संलग्नतामा अगाडी बढाइने छ ।	
५६	बर्दिवास जलेश्वर, गण्डक नहर चनौट कृष्णनगर, वसन्तपुर कटहरिया कावाहीगोठ पिपराडी पदम रोड र तराई सहरी सडकको निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।	सडक सुधार आयोजनामार्फत सर्वे डिजाईनको लागि परामर्शदाता छनौट प्रक्रिया सम्पन्न भएको ।
५६	वृहत नेपालगञ्ज नगरको अवधारणा अनुरूप सम्पूर्ण नेपालगञ्ज क्षेत्रलाई समेट्ने वृहत चक्रपथ निर्माणको प्रारम्भ कार्य शुरु गर्ने ।	कुमुद बोध मार्ग नेपालगञ्ज चक्रपथको निर्माण को लागि ठेक्का व्यवस्थापन कार्य भैरहेको ।
६५	पहाडी क्षेत्रमा यातायातको सुगमता बढाउन सबै जिल्ला सदरमुकाममा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडक निर्माण गर्ने ।	सडकको स्तरोन्नति कार्य भैरहेको ।
६५	निर्माणाधीन पुष्पलाल लोकमार्ग निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।	१३ कि. मि. कालोपत्रे, ५ कि.मि. ग्राबेल र २ वोटा पुल निर्माण सम्पन्न ।
६६	उत्तर दक्षिण लोकमार्गको रुपमा रहेको कोशी र कर्णाली कोरिडोरको निर्माण कार्य शुरु गर्ने ।	काली गण्डकी कोरिडोर ०.७ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न । कर्णाली कोरिडोरको हिल्सा सिमकोट ३ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न । कोशी कोरिडोरको ५ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न ।
६६	सम्भाव्यताका आधारमा भेरी र राप्ती कोरिडोरको निर्माणको प्रारम्भिक कार्य शुरु गर्ने ।	अध्ययन कार्य शुरु भएको भेरी कोरिडोरको दुनै-मरिम-तिन्जे-धोको २.५ कि.मी. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न ।
६६	राँके रवी भेडेटार, सल्लेघाट रामेछाप साँघुटार, चरिकोट जिरी, गैडाकोट रामपुर राम्दी, लमही घोराही तुल्सीपुर कपुरकोट र भालुवाङ्ग वागदुला भिमगिठि सडकहरूको निर्माण स्तरोन्नति कार्य शुरु गर्ने ।	निर्माण कार्य चालु रहेको ।
७२	आगामी दुई वर्षभित्र हुम्ला र डोल्पा जिल्लाको सदरमुकामहरूलाई राष्ट्रिय सडक सञ्जालमा जोड्ने ।	जाजरकोट दुनै डोल्पा सडकको कूल ११७ कि.मि. मध्ये हालसम्म १०१ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न भएको । खुलालु लैफु सिमकोट (हुम्ला) सडकको कूल १९६ कि.मि. मध्ये ४५ कि.मि.

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण
		ट्रयाक निर्माण सम्पन्न भएको ।
७२	नेपाली सेनाद्वारा निर्माणाधीन जाजरकोट दुनै सडक र उत्तर दक्षिण लोकमार्ग अन्तर्गत कर्णाली कोरिडोरको निर्माणमा तिब्रता दिने ।	चालु आ.व.मा जाजरकोट दुनै सडक:- ४ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न भएको । चालु आ.व.मा कर्णाली कोरिडोरको खुलालु सिमिकोट खण्ड:- ३ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न भएको ।
७३	सुर्खेत-जुम्ला सडक र बाजुरा-कोल्टी सडकको बाँकी खण्डको कालोपत्रे गर्ने कार्य सम्पन्न गर्ने ।	सुर्खेत-जुम्ला सडकको १० कि.मि. सडक कालोपत्रे सम्पन्न भएको ।
७३	सहजपुर-बोक्तान दिपायल सडक निर्माण कार्य शुरू गर्ने ।	सडक सुधार आयोजना मार्फत सर्वे, डिजाईनको लागि परामर्शदाता छनौट प्रक्रिया सम्पन्न भएको ।
७३	देवस्थल डोल्पा सडकको चौरजहारी-कनैडाँडा निर्माण कार्यालाई तिब्रता दिने ।	निर्माण कार्य सुचारु रहेको ।
७३	सुदूर र मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा - जडिबुटी उत्पादनस्थल र प्रशोधन रहेका केन्द्रहरूसम्म पुग्ने बाटो निर्माण कार्यालाई निरन्तरता दिने ।	अध्ययन कार्य भैरहेको ।
७५	कर्णाली राजमार्गको स्तरोन्नति गरी आवागमन सहज बनाउने ।	
७७	महाकाली नदीको पुलको डिजाईन कार्य यथाशीघ्र सम्पन्न गरी निर्माण कार्य शुरू गर्ने ।	परामर्शदाताबाट अध्ययन भैरहेको ।
७७	सेती लोकमार्ग र महाकाली लोकमार्गको निर्माण कार्यालाई निरन्तरता दिने ।	महाकाली लोकमार्ग को दार्चुला-टिकर, २ कि.मि. ट्रयाक निर्माण सम्पन्न भएको । सेती लोकमार्गको चिन्ने लोदेघाट खण्ड र अछाम बझाङ खण्डको ३० कि.मि. ट्रयाक निर्माणको लागि ठेक्का व्यवस्थापन भएको ।
७७	टनकपुर लिंक सडक, पाटन-पन्चेश्वर सडक र दार्चुला-टिकर सडकको निर्माणलाई निरन्तरता दिने ।	निर्माण कार्य सुचारु रहेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण
८२	लामो समयदेखि ट्रयाक खोलिएका तर बाह्र महिना सवारी साधन चलन नसकेका ५३ हजार किलोमिटर सडकमा आगामी पाँच वर्षभित्र ८४० वटा सडक पुल निर्माण गर्ने ।	लगभग ५०० वटा पुलहरूको निर्माण सुचारु रहेको र हाल सम्म १५ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भएको ।
९१	विराटनगर चक्रपथ निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिनुका साथै सहरी सडकहरू कालोपत्रे गर्ने कार्य सम्पन्न गर्ने ।	निर्माण कार्य सुचारु रहेको ।
१०१	सूर्यविनायक- धुलिखेल सडकलाई ६ लेनमा विस्तार गर्ने ।	प्रक्रिया शुरु भएको ।
१०७	प्रादेशिक सडकहरूको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	अध्ययन कार्य सुचारु रहेको ।
१३२	आवागमनलाई सहज बनाउन र सवारी दुर्घटना न्यून गर्न राष्ट्रिय राजमार्गमा दुवै तर्फ क्रमशः बारबेरा गर्ने । बस्तीका कारण आवागमनमा हुने अवरोध हटाउन आवश्यकता अनुसार फ्लाईओभर र अण्डर पासहरू बनाउने प्रक्रिया शुरु गर्ने ।	विश्व बैंकको सहयोगमा संचालित सडकहरूमा बारबेरा लगाउने कार्य भैरहेको ।
१३३	अरनिको राजमार्गको बाह्रविसे तातोपानी खण्डको स्तरोन्नती र सुदृढिकरण गर्ने ।	निर्माण कार्य सुचारु रहेको ।
१३३	काठमाडौँ रसुवागढी सडकलाई-मेलुङ्ग-स्तरोन्नती गरी रसुवागढीलाई चीनसंगको दोस्रो ठुलो व्यापारिक नाकाको रूपमा विकास गर्ने ।	काठमाडौँ-मेलुङ्ग-रसुवागढी सडकलाई दुई लेनमा निर्माणको लागि सर्वे, डिजाइन को कार्य भईरहेको
१३४	थानकोट नौविसे सुरुङ्ग मार्ग निर्माण प्रारम्भ गर्ने ।	सर्वे डिजाइनको लागि परामर्शदाता छनौट प्रक्रिया शुरु भएको ।
१३४	नारायणघाट मुग्लिङ्ग सडकको-स्तरोन्नती गरि २ लेनमा विस्तार गर्ने ।	३ वटा ठेक्का मार्फत निर्माण कार्य सुचारु रहेको ।
१३४	काठमाडौँ जोड्ने वैकल्पिक सडकको रूपमा निर्माणाधीन कान्ति राजपथलाई ६ महिनाभित्र मालवाहक सवारी साधन गुड्न सक्ने गरी तयार गर्ने ।	ठेक्कापट्टा व्यवस्थापन भै सडक चौडा गर्ने तथा टेवा पर्खाल निर्माणको कार्य सुचारु रहेको ।

११. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७०११३	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	५३,८४९	५१,५४३	९५.७२
३३७०१२३	सडक विभाग	८८,७९४	७०,३४९	७९.२३
३३७०१३३	क्षेत्रीय सडक कार्यालयहरू	२७,०२८	२१,१४५	७८.२३
३३७०१४३	डिभिजन सडक कार्यालयहरू	२९३,२८२	२९३,३७४	१००.०३
३३७०१५३	हेभी इक्विपमेन्ट डिभिजनहरू (यान्त्रिक कार्यालयहरू समेत)	१८६,९४८	१९७,५२४	१०५.६६
३३७०१६३	मेकानिकल तालिम	८,०७३	८,०१५	९९.२८
३३७०१७३	प्रयोगशाला	६,२८४	८,२७२	१३१.६४
३३७०२२३	रेलवे विभाग	१०,९७४	८,०९६	७३.७७
३३७०२६३	यातायात व्यवस्था विभाग	२९,६२५	२७,७९४	९३.८२
३३७०२७३	अंचल यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू	२५९,२८९	२५०,८००	९६.७३
३३७१०१३	सगरमाथा लोकमार्ग (गाईघाट-दिक्तेल खण्ड)	३,०१९	२,८४६	९४.२७
३३७१०२३	वि.पी. लोकमार्ग (बनेपा-सिन्धुली-बर्दिबास) पहिरो रोकथाम समेत	८,०१७	८,६६४	१०८.०७
३३७१०५३	महाकाली लोकमार्ग (दार्चुला-टिडकर खण्ड)	६,१७६	४,६५५	७५.७०
३३७१०६३	कान्ति लोकपथ	४,६२८	४,३९६	९४.९९
३३७११०३	गणेशमान सिंह मार्ग-(थानकोट-चित्लाङ)	२,४४८	२,२३०	९१.०९
३३७१२०३	सालझण्डी-सन्धिखर्क-ढोरपाटन सडक	५,११६	४,७६९	९३.२२
३३७१२५३	धरान-चतरा-गाईघाट-सिन्धुलीबजार-हेटौडा	४,२५७	३,६०३	८४.६४
३३७१३३३	सडक सुधार आयोजना	२९,००१	१९,४६९	६७.१३
३३७१३६३	११ किलो छेपेटार-भालुस्वारा-बारपाक	६,५५६	४,७८३	७२.९६
३३७१३७३	शहिद मार्ग (तिला-घर्तिगाउ-थवाङ-रुकुमकोट)	४,७८३	४,९४३	१०३.३५
३३७१३८३	पुष्पलाल लोकमार्ग (मध्य पहाडी लोकमार्ग)	३०,१९२	२५,३५६	८३.९८
३३७१४१३	काठमाडौं-तराई मधेस फाष्ट ट्रयाक	६,५५०	४,९०२	७४.८४
३३७१४२३	सडक क्षेत्र विकास आयोजना	२५,६६१	१८,०१२	७०.१९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७१४३३	काठमाडौं-भक्तपुर सडक विस्तार	४,४६५	४,२९९	९६.२८
३३७१४५३	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग(कर्णाली, कालीगण्डकी र कोशी)	२१,७९६	१८,८३४	८६.४१
३३७१४९३	काठमाडौं उपत्यका सडक विस्तार आयोजना	११,१७५	११,३५७	१०१.६३
३३७१६५३	सडक बोर्ड	४,२३८,६४६	४,२३८,६४६	१००.००
३३७१९६३	बाढीजन्य क्षति पुननिर्माण आयोजना	२,५६८	१,५५९	६०.७१
३३७२२४३	हुलाकी राजमार्ग (पुलहरू समेत)	२३,६५९	१७,९३१	७५.७९
३३७३०३३	काठमाण्डौ दिगो शहरी यातायात आयोजना	२९१,३१९	८,८४८	३.०४
३३७३०४३	उपक्षेत्रीय यातायात अभिवृद्धि आयोजना	२३,७६८	२२,१९३	९३.३७
३३७३०७३	रेलवे तथा मोनो रेल विकास आयोजना	९,५४४	७,४२५	७७.८०
३३७३१२३	व्यापारिक मार्ग विस्तार आयोजना	७,६१५	७,९३९	१०४.२५
३३७३१४३	यातायात आयोजना तयारी सहयोग	१,२६०	९७३	७७.२२
३३७३२६३	सासेक रोड कनेक्टीभिटी प्रोजेक्ट	१२,१७१	९,६२६	७९.०९
३३७३२७३	चक्रपथ विस्तार आयोजना	४,५३९	२,२६५	४९.९०
३३७३३०३	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा यातायात आयोजना: मुग्लिङ नारायणगढ खण्ड सडक	५,६७३	४,९८७	८७.९१
३३७३३१३	सडक तथा ट्राफिक सुरक्षा	२,९००	०	०.००
३३७३५२३	यातायात व्यवस्था सुदृढीकरण आयोजना	१३६,३६४	५०,४२९	३६.९८
	जम्मा	५८९८०१२	५४५२८७१	९२.४५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७०११४	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	१,४०५	१,४०१	९९.७२
३३७०१२४	सडक विभाग	६६०,२५३	६४२,५०८	९७.३१
३३७०१४४	डिभिजन सडक कार्यालयहरू	८,९३५	८,१३०	९०.९९
३३७०१५४	हेभी इन्क्विपमेन्ट डिभिजनहरू (यान्त्रिक कार्यालयहरू समेत)	३३,३००	३३,२९९	१००.००
३३७०१७४	प्रयोगशाला	१६,९५१	१०,९८२	६४.७९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७०२२४	रेलवे विभाग	९७,३६७	३१,१७५	३२.०२
३३७१०१४	सगरमाथा लोकमार्ग (गाईघाट-दिक्तेल खण्ड)	९६,५५४	९१,९९९	९५.२८
३३७१०२४	वि.पी. लोकमार्ग (बनेपा-सिन्धुली-बर्दिबास) पहिरो रोकथाम समेत	६८९,३००	२,१३५,९५१	३०९.८७
३३७१०५४	महाकाली लोकमार्ग (दार्चुला-टिडकर खण्ड)	७१,७२५	६३,०३६	८७.८९
३३७१०६४	कान्ति लोकपथ	१९४,२१२	१७९,८६४	९२.६१
३३७१०७४	आर्थिक केन्द्र तथा दुई जिल्ला जोड्ने सडकहरू	९६४,२००	८१०,६८१	८४.०८
३३७११०४	गणेशमान सिंह मार्ग- (थानकोट-चित्लाङ)	४०,०१६	२७,९९२	६९.९५
३३७१११४	बागलुंग-बेनी-जोमसोम	४५,०००	४२,४०५	९४.२३
३३७११७४	गंगटे-समुन्द्रटार-गल्फुभन्ज्याङ सडक	३५,०००	२२,८९८	६५.४२
३३७१२०४	सालझण्डी-सन्धिखर्क-ढोरपाटन सडक	२४४,७६४	२४४,४६४	९९.८८
३३७१२२४	व्यास मार्ग - बुद्धसिंह मार्ग	३२,०००	२८,०७४	८७.७३
३३७१२३४	क्षेत्रीय तथा पर्यटकीय महत्त्वका सडकहरू	२,४३८,५४०	२,२३९,१७९	९१.८२
३३७१२४४	दमक-चिसापानी	३०,०००	२८,१९१	९३.९७
३३७१२५४	धरान-चतरा-गाईघाट-सिन्धुलीबजार-हेटौडा	१२२,९००	१०६,०३१	८६.२७
३३७१२६४	तल्लो दुङ्गेश्वर-सातखम्बा-दुल्लु-पिपलकोट-दैलैख	२३,११८	१४,६१८	६३.२३
३३७१२७४	देवस्थल-कैनडांडा-चौरजहारी-डोल्पा	२०,०००	१५,४०२	७७.०१
३३७१२८४	गुमी-पाटिहाल्ना चौर(सुर्खेत)	७२,५००	५८,६५०	८०.९०
३३७१२९४	मैलुङ्ग - स्याप्रुवेशी -रसुवागढी	६०,०००	५७,०००	९५.००
३३७१३०४	टनकपुर लिंक सडक	२१,०००	१८,७४५	८९.२६
३३७१३३४	सडक सुधार आयोजना	२,०४६,५३१	३३९,८२३	१६.६०
३३७१३४४	मिर्दि-क्याक्मी-भिमाद	५४,०००	५१,४५४	९५.२९
३३७१३५४	पुतलीखेत-कार्कीनेटा-कुश्मा	३०,०००	२७,६४८	९२.१६
३३७१३६४	११ किलो छेपेटार-भालुस्वारा-बारपाक	४३,२७६	४३,२६६	९९.९८
३३७१३७४	शहिद मार्ग (तिला-घर्तिगाउ-थवाङ-रुकुमकोट)	१४३,१७८	१३१,००९	९१.५०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७१३८४	पुष्पलाल लोकमार्ग(मध्य पहाडी लोकमार्ग)	३,३६९,१६०	३,३६७,१६९	९९.९४
३३७१३९४	नागमा गमगढी	५०,०००	४०,९४२	८१.८८
३३७१४०४	जाजरकोट-दुनै (डोल्पा)	१९५,०००	१९५,०००	१००.००
३३७१४१४	काठमाडौं-तराई मधेस फाष्ट ट्रयाक	४२,९४२	७,७४०	१८.०२
३३७१४२४	सडक क्षेत्र विकास आयोजना	२,३६८,६३०	१,२७९,०३९	५४.००
३३७१४३४	काठमाडौं-भक्तपुर सडक विस्तार	६९,१७१	६६,१०८	९५.५७
३३७१४४४	फिक्कल श्री अन्तु डांडा सडक	२५,०००	२२,१९६	८८.७८
३३७१४५४	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग(कर्णाली, कालीगण्डकी र कोशी)	१,०१०,९५५	८८६,९०३	८७.७३
३३७१४६४	बेनीघाट-आरुघाट-लाँके भन्ज्याङ	२७,५००	२०,४५०	७४.३६
३३७१४७४	काठमाडौं उपत्यका सडक निर्माण तथा सुधार	५२४,४००	४८६,९७७	९२.८६
३३७१४८४	अन्य शहरी सडक	८३८,९९८	७३२,६८३	८७.३३
३३७१४९४	काठमाडौं उपत्यका सडक विस्तार आयोजना	२,६८८,०२५	२,५६३,१४५	९५.३५
३३७१५२४	रोड कनेक्टीभिटी प्रोजेक्ट	२५,८६७	२५,५५९	९८.८१
३३७१५४४	वेशीशहर- चामे -मनाङ	२२,०००	२०,६०४	९३.६५
३३७१५७४	स्थानिय सडक पुल निर्माण	३,२१४,१७२	२,९८७,११७	९२.९४
३३७१५९४	रणनीतिक सडक पुलहरूको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन	२००,०००	१७३,६१८	८६.८१
३३७१६३४	सडक यातायात सुरक्षा, अतिक्रमण नियन्त्रण तथा सीमा सुरक्षा	२२,५००	११,२७९	५०.१३
३३७१९६४	बाढीजन्य क्षति पुनर्निर्माण आयोजना	४६०,८०८	५४०,७४७	११७.३५
३३७१९८४	सेती लोकमार्ग (टिकापुर -लोडे-चैनपुर-ताक्लाकोट)	७४,०००	४९,३७७	६६.७३
३३७१९९४	चेपाङ मार्ग (ठोरी-भण्डारा -लोथर-मलेखु)	३५,०००	३४,९५६	९९.८७
३३७२२४४	हुलाकी राजमार्ग(पुलहरू समेत)	२,०८८,७४१	९०२,६१४	४३.२१
३३७३०३४	काठमाण्डौ दिगो शहरी यातायात आयोजना	४६९,२६७	२०६,७१९	४४.०५
३३७३०४४	उपक्षेत्रीय यातायात अभिवृद्धि आयोजना	१,४९३,०११	१,०४७,४७८	७०.१६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३७३०५४	दक्षिणकाली-छैमले-सिस्नेरी-कुलेखानी सडक आयोजना	४१,३००	४०,९१४	९९.०७
३३७३०६४	जल मार्ग	१०,०००	१७३	१.७३
३३७३०७४	रेलवे तथा मोनो रेल विकास आयोजना	१,१९०,३३६	९४४,१७४	७९.३२
३३७३१२४	व्यापारिक मार्ग विस्तार आयोजना	१,२२२,१०९	१,२१५,४५८	९९.४६
३३७३१४४	यातायात आयोजना तयारी सहयोग	५६,५००	१०,०७२	१७.८३
३३७३२०४	रणनीतिक सडक पुल निर्माण तथा पुल पुलेसा संरक्षण	२,३२०,८७४	१,७९३,६२९	७७.२८
३३७३२३४	तम्घास - सिमलटारी-ठूला बेशी - प्यूठान सडक	८०,०००	७८,९५०	९८.६९
३३७३२५४	सितापाईला-धार्के सडक आयोजना	१३,०००	११,६७४	८९.८०
३३७३२६४	सासेक रोड कनेक्टीभिटी प्रोजेक्ट	२,४१६,६११	१,३९६,४७३	५७.७९
३३७३२७४	चक्रपथ विस्तार आयोजना	९५९,०२६	१,६८४,२८९	१७५.६२
३३७३२९४	अन्य उत्तर दक्षिण सडकहरू	२३५,५००	१५४,९८२	६५.८१
३३७३३०४	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा यातायात आयोजना: मुग्लिङ नारायणगढ खण्ड सडक	१,१८८,०००	२५१,३९७	२१.१६
३३७३३१४	सडक तथा ट्राफिक सुरक्षा	६४६,६३०	७१,१८८	११.०१
३३७३३२४	पाटन पंचेश्वर	२०,०००	११,८६५	५९.३३
३३७३३३४	तुलसीपुर-पुरनधारा-बोटेचौर	८०,०००	६५,६७८	८२.१०
३३७३३४४	खुटिया दिपायल	३५,०००	२६,०१३	७४.३२
३३७३३५४	संभावित रणनीतिक सडकहरू	१,०८०,०००	८७२,७२८	८०.८१
३३७३३६४	यातायात व्यवस्था सुदृढीकरण आयोजना	५९,५२०	८२,२३१	१३८.१६
३३७३५४४	मिथिला क्षेत्र सडक सुधार	७४,०००	६७,७३०	९१.५३
३३७३५५४	सम्भावित प्रादेशिक सडकहरू	७८,०६०	५७,६०४	७३.७९
३३७३५६४	रणनीतिक सडक पुनर्स्थापना तथा सुधार	३९०,५५४	३४८,४५९	८९.२२
	जम्मा	३९,८४८,१९२	३२,३५९,९७६	८१.२१

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्रमसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३७०११३	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	५३,४५८	३४,४०४	६४.३६
३३७०१२३	सडक विभाग	९०,२६२	४८,६०२	५३.८५
३३७०१३३	क्षेत्रीय सडक कार्यालयहरू	२५,८७१	१६,६१६	६४.२३
३३७०१४३	डिभिजन सडक कार्यालयहरू	३३५,५३९	२४१,४१६	७१.९५
३३७०१५३	हेभी इक्विपमेन्ट डिभिजनहरू(यान्त्रिक कार्यालयहरू समेत)	२२५,४६२	१५२,९४१	६७.८३
३३७०१६३	मेकानिकल तालिम	१५,२४७	७,५५९	४९.५८
३३७०१७३	प्रयोगशाला	८,५५५	६,९१३	८०.८१
३३७०२२३	रेलवे विभाग	१०,६२९	६,१९१	५८.२५
३३७०२६३	यातायात व्यवस्था विभाग	३०,५५०	१६,९३२	५५.४२
३३७०२७३	अंचल यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू	२९६,२७२	१९६,२४८	६६.२४
३३७०१०३	सगरमाथा लोकमार्ग(गाईघाट-दिक्तेल खण्ड)	३,०६७	२,५५६	८३.३४
३३७०२३	वि.पी. लोकमार्ग(बनेपा-सिन्धुली-बर्दिबास) पहिरो रोकथाम समेत	८,७०१	४,४३६	५०.९८
३३७०५३	महाकाली लोकमार्ग (दार्चुला-टिडकर खण्ड)	४,९१६	२,९६५	६०.३१
३३७०६३	कान्ति लोकपथ	५,२०१	४,०७७	७८.३९
३३७०१०३	गणेशमान सिंह मार्ग (थानकोट-चित्लाङ)	२,७८७	२,३३५	८३.७८
३३७०२०३	सालझण्डी-सन्धिखर्क-ढोरपाटन सडक	५,०६१	३,२८०	६४.८१
३३७०२५३	धरान-चतरा-गाईघाट-सिन्धुलीबजार-हेटौंडा	५,०७०	३,०७४	६०.६३
३३७०३३३	सडक सुधार आयोजना	२४,३८२	१४,२८२	५८.५८
३३७०३६३	११ किलो छेपेटार-भालुस्वारा-बारपाक	५,७३३	३,४२६	५९.७६
३३७०३७३	शहिद मार्ग (तिला-घर्तिगाउ-थवाङ-रुकुमकोट)	५,४८३	३,६७४	६७.०१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३७१३८३	पुष्पलाल लोकमार्ग (मध्य पहाडी लोकमार्ग)	२९,०७९	२०,०१७	६८.८४
३३७१४१३	काठमाडौं-तराई मधेस फाष्ट ट्रयाक	७,२८७	४,५८२	६२.८८
३३७१४२३	सडक क्षेत्र विकास आयोजना	१७,८३०	७,२८५	४०.८६
३३७१४३३	काठमाडौं-भक्तपुर सडक विस्तार	४,३३४	२,२०४	५०.८५
३३७१४५३	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग(कर्णाली, कालीगण्डकी र कोशी)	१८,६६३	१०,६०६	५६.८३
३३७१४९३	काठमाडौं उपत्यका सडक विस्तार आयोजना	११,९८८	९,८६९	८२.३२
३३७१६५३	सडक बोर्ड	४,३९९,१५४	१,००८,३९३	२२.९२
३३७१९६३	बाढीजन्य क्षति पुनर्निर्माण आयोजना	२,०३०	६८२	३३.६०
३३७२२४३	हुलाकी राजमार्ग (पुलहरू समेत)	२१,६२१	१५,२०४	७०.३२
३३७३०३३	काठमाण्डौं दिगो शहरी यातायात आयोजना	३१०,०३८	६,२८३	२.०३
३३७३०४३	उपक्षेत्रीय यातायात अभिवृद्धि आयोजना	२१,८५७	१०,६६१	४८.७८
३३७३०६३	जल मार्ग	२,८५७	६१	२.१४
३३७३०७३	रेलवे तथा मोनो रेल विकास आयोजना	१३,८९३	४,८४८	३४.९०
३३७३१२३	व्यापारीक मार्ग विस्तार आयोजना	१३,७३२	९,८२०	७१.५१
३३७३१४३	यातायात आयोजना तयारी सहयोग	१,३७२	०	०.००
३३७३२०३	रणनीतिक सडक पुल निर्माण तथा पुल पुलेसा संरक्षण	१५,५३२	७,३९२	४७.५९
३३७३२३३	तम्घास - सिमलटारी -ठूला बेशी - प्यूठान सडक	४,२७४	२,८६०	६६.९२
३३७३२५३	सितापाईला-धार्के सडक आयोजना	२०७	०	०.००
३३७३२६३	सासेक रोड कनेक्टीभिटी प्रोजेक्ट	१९,०८२	९,०७३	४७.५५
३३७३२७३	चक्रपथ विस्तार आयोजना	४,३२९	१,६३७	३७.८१
३३७३२९३	अन्य उत्तर दक्षिण सडकहरू	४,५५८	२,७९९	६१.४१
३३७३३०३	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा यातायात आयोजना: मुग्लिङ नारायणगढ	६,०२९	३,१९०	५२.९१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	खण्ड सडक			
३३७३३१३	सडक तथा ट्रान्जिट सुरक्षा	१७,४५४	९८३	५.६३
३३७३५२३	यातायात व्यवस्था सुदृढीकरण आयोजना	२५२,२५३	३१,९४९	१२.६७
३३७३५८३	काठमाण्डौ- नौबिसे सुरङ्ग मार्ग	४,३५९	३२०	७.३४
	जम्मा	६,३६६,०५८	१,९४२,६४५	३०.५२

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३७०११४	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	६२५	६१५	९८.४०
३३७०१२४	सडक विभाग	३३५,१५०	१२२,६९७	३६.६१
३३७०१४४	डिभिजन सडक कार्यालयहरू	३५,१५३	८,३६२	२३.७९
३३७०१५४	हेभी इक्विपमेन्ट डिभिजनहरू (यान्त्रिक कार्यालयहरू समेत)	३७,१५९	२४,९६१	६७.१७
३३७०१७४	प्रयोगशाला	४०,८००	४,६०३	११.२८
३३७०२२४	रेलवे विभाग	५०,८००	१२,९२८	२५.४५
३३७०११४	सगरमाथा लोकमार्ग (गाईघाट-दिक्तेल खण्ड)	१२४,९९८	२०,०१३	१६.०१
३३७०२२४	वि.पी. लोकमार्ग (बनेपा-सिन्धुली-बर्दिबास) पहिरो रोकथाम समेत	९३९,५००	७५,१३५	८.००
३३७०१५४	महाकाली लोकमार्ग (दार्चुला-टिडकर खण्ड)	१५४,३००	११,७८८	७.६४
३३७०१६४	कान्ति लोकपथ	३९९,२३०	१८७,९६२	४७.०८
३३७०१०४	गणेशमान सिंह मार्ग- (थानकोट-चित्लाङ)	९३,०००	१८,९५०	२०.३८
३३७०११४	बागलुंग-बेनी-जोमसोम	११०,०००	३७,५३८	३४.१३
३३७०१७४	गंगटे-समुन्द्रटार-गल्फुभन्ज्याङ सडक	७०,०००	१०,४४१	१४.९२
३३७०२०४	सालझण्डी-सन्धिखर्क-ढोरपाटन सडक	१९९,७४०	८८,८४४	४४.४८
३३७०२२४	व्यास मार्ग - बुद्धसिंह मार्ग	५६,२५०	६७५	१.२०
३३७०२३४	क्षेत्रीय तथा पर्यटकीय महत्त्वका सडकहरू	१,४९६,६१०	५४१,४४८	३६.१८
३३७०२४४	दमक-चिसापानी	९९,९००	१२,१०२	१२.११
३३७०२५४	धरान-चतरा-गाईघाट-सिन्धुलीबजार-हेटौँडा	२५२,१९५	३७,९३६	१५.०४
३३७०२६४	तल्लो दुङ्गेश्वर-सातखम्बा-दुल्लु-पिपलकोट-	५०,०००	१२,४७२	२४.९४

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	दैलैख			
३३७१२७४	देवस्थल-कैनडांडा-चौरजहारी-डोल्पा	५०,०००	७,५१३	१५.०३
३३७१२८४	गुमी-पाटिहाल्ना चौर (सुर्खेत)	१०८,५००	४६,८५९	४३.१९
३३७१२९४	मैलुङ्ग - स्याप्रुवेशी -रसुवागढी	९९,९९०	४९,४८६	४९.४९
३३७१३०४	टनकपुर लिंक सडक	५०,०००	६,८३५	१३.६७
३३७१३३४	सडक सुधार आयोजना	३,४७०,६९२	२९६,५१३	८.५४
३३७१३४४	मिर्दि-क्याक्मी-भिमाद	५०,०००	९,०३०	१८.०६
३३७१३५४	पुतलीखेत-कार्कीनेटा-कुश्मा	५०,०००	१२,१६९	२४.३४
३३७१३६४	११ किलो छेपेटार-भालुस्वारा-बारपाक	११६,१४०	२६,५७९	२२.८९
३३७१३७४	शहिद मार्ग (तिला-घर्तिगाउ-थवाङ-रुकुमकोट)	२५६,९२०	१३३,२५३	५१.८७
३३७१३८४	पुष्पलाल लोकमार्ग (मध्य पहाडी लोकमार्ग)	२,७२४,६९९	१,३७०,४७३	५०.३०
३३७१३९४	नागमा गमगढी	६२,५००	३०,५०५	४८.८१
३३७१४०४	जाजरकोट-दुनै (डोल्पा)	१५४,९२५	१०९,५२५	७०.७०
३३७१४१४	काठमाडौं-तराई मधेस फाष्ट ट्रयाक	९९२,७१३	८,२९८	०.८४
३३७१४२४	सडक क्षेत्र विकास आयोजना	५३७,२५०	२७३,५४५	५०.९२
३३७१४३४	काठमाडौं-भक्तपुर सडक विस्तार	१,०७०,०००	१५,३३३	१.४३
३३७१४४४	फिक्कल श्री अन्तु डांडा सडक	५०,०००	१७,९७१	३५.९४
३३७१४५४	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग (कर्णाली, कालीगण्डकी र कोशी)	८५९,९४२	५९२,४६९	६८.९०
३३७१४६४	वेनीघाट-आरुघाट-लार्के भन्ज्याङ	४९,९५०	१०,८७१	२१.७६
३३७१४७४	काठमाडौं उपत्यका सडक निर्माण तथा सुधार	४९६,२८०	२०५,५२४	४१.४१
३३७१४८४	अन्य शहरी सडक	८४७,७००	२३९,१२६	२८.२१
३३७१४९४	काठमाडौं उपत्यका सडक विस्तार आयोजना	१,१४७,२०७	७१२,४६१	६२.१०
३३७१५०४	वेशीशहर- चामे -मनाङ	७५,५००	७,२८९	९.६५
३३७१५१४	स्थानीय सडक पुल निर्माण	२,७४९,६८९	१,०८३,७५२	३९.४१
३३७१५२४	रणनैतिक सडक पुलहरूको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन	२१५,०००	११४,७८३	५३.३९
३३७१६३४	सडक यातायात सुरक्षा, अतिक्रमण नियन्त्रण	२४,७५०	५,०४७	२०.३९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	तथा सीमा सुरक्षा			
३३७१९६४	बाढीजन्य क्षति पुनर्निर्माण आयोजना	२४,४००	२२८	०.९३
३३७१९८४	सेती लोकमार्ग (टिकापुर -लोडे-चैनपुर-ताक्लाकोट)	१४३,४००	२३,९९०	१६.७३
३३७१९९४	चेपाङ मार्ग (ठोरी -भण्डारा -लोथर-मलेखु)	७२,५००	९,४१०	१२.९८
३३७२२४४	हुलाकी राजमार्ग (पुलहरू समेत)	३,१७०,०००	२६६,१४९	८.४०
३३७३०३४	काठमाण्डौ दिगो शहरी यातायात आयोजना	८९१,५२५	३०,१३०	३.३८
३३७३०४४	उपक्षेत्रीय यातायात अभिवृद्धि आयोजना	५००,०००	१७८,५२५	३५.७१
३३७३०५४	दक्षिणकाली-छैमले-सिस्नेरी-कुलेखानी सडक आयोजना	१९०,२५०	३२,६६७	१७.१७
३३७३०६४	जल मार्ग	२५,०००	२,७४९	११.००
३३७३०७४	रेलवे तथा मोनो रेल विकास आयोजना	१,५४४,४८७	७६,५५३	४.९६
३३७३१२४	व्यापारिक मार्ग विस्तार आयोजना	१,२७६,१३२	५०५,९७५	३९.६५
३३७३१४४	यातायात आयोजना तयारी सहयोग	१०८,३३६	४३,१८८	३९.८६
३३७३२०४	रणनीतिक सडक पुल निर्माण तथा पुल पुलेसा संरक्षण	२,५३५,८४७	६४२,७००	२५.३४
३३७३२३४	तम्घास - सिमलटारी -ठूला बेशी - प्यूठान सडक	१५०,०००	८०,२८०	५३.५२
३३७३२५४	सितापाईला-धार्के सडक आयोजना	२२,६००	६९९	३.०९
३३७३२६४	सासेक रोड कनेक्टीभिटी प्रोजेक्ट	२,३२३,४३५	२८३,८९३	१२.२२
३३७३२७४	चक्रपथ विस्तार आयोजना	१,१३०,०००	४०,८३६	३.६१
३३७३२९४	अन्य उत्तर दक्षिण सडकहरू	३८६,०२०	९०,८४७	२३.५३
३३७३३०४	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा यातायात आयोजना: मुग्लिङ नारायणगढ खण्ड सडक	२,११८,८५६	३९४,५७२	१८.६२
३३७३३१४	सडक तथा ट्राफिक सुरक्षा	१,००४,७७१	३८,०९९	३.७९
३३७३३२४	पाटन पंचेश्वर	८३,३००	२७,७०७	३३.२६
३३७३३३४	तुलसीपुर -पुरनधारा-बोटेचौर	१३०,०००	३३,४१३	२५.७०
३३७३३४४	खुटिया दिपायल	५०,०००	६,६४२	१३.२८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३३७३३५४	संभावित रणनीतिक सडकहरू	१,२७९,६१०	४३१,२२७	३३.७०
३३७३५२४	यातायात व्यवस्था सुदृढीकरण आयोजना	२९२,७३२	२०,७८९	७.१०
३३७३५४४	मिथिला क्षेत्र सडक सुधार	२५४,५८०	१५,३८७	६.०४
३३७३५५४	सम्भावित प्रादेशिक सडकहरू	१७९,०६४	१८,५१२	१०.३४
३३७३५६४	रणनीतिक सडक पुनर्स्थापना तथा सुधार	८८३,०२२	२५३,६५९	२८.७३
३३७३५७४	राजमार्ग स्तरोन्नति	६३२,०५०	०	०.००
३३७३५८४	काठमाण्डौ- नौबिसे सुरङ्ग मार्ग	१,६६५,०००	०	०.००
३३७३५९४	निर्वाचन क्षेत्र सडक	२,१५९,१५०	१,००३,२७६	४६.४७
३३७३६०४	कुमुद बोध मार्ग (नेपालगञ्ज चक्रपथ) बाके	५०,०००	२,३५२	४.७०
	जम्मा	४६,१३१,८२४	११,१६९,१३३	२४.२१

♦ ♦ ♦

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

जनसंख्याको दृष्टिबाट महत्वपूर्ण हिस्सा ओगटेको महिला वर्गको सशक्तीकरण, लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति र ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी लैङ्गिक समानताको अवधारणालाई राज्यले आत्मसात गर्दै २०५२ सालमा पहिलो पटक महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको रूपमा यस मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । २०५८ सालमा बालबालिकाहरूको विषयलाई समेत समावेश गरी यस मन्त्रालयलाई महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको रूपमा विस्तार गरियो ।

२. दृष्टिकोण:

आफ्नो मौलिक अधिकारको उपभोग गर्न विभिन्न कारणले पछि परेका महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, ज्येष्ठ नागरिक एवं लैङ्गिक अल्पसंख्यकहरूको अधिकार स्थापित गर्ने ।

३. ध्येय:

अवसरवाट वञ्चित भएका र पछाडि परेका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू समेतलाई सशक्तीकरण गर्दै राष्ट्रिय विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउने ।

४. रणनीति:

संरक्षण र अवसरका माध्यमहरू श्रृजना गर्ने, त्यसमा पहुँच बढाउने, नीतिगत तथा कानुनी आधारहरूको व्यवस्था गर्ने जस्ता उपायहरूको अवलम्बन गर्दै अवसरवाट वञ्चित भएका, पछिडिएका वा पछाडि परेका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू समेतलाई आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरणको माध्यमबाट राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा समाहित गराउने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- महिलाहरूको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण गर्ने ।
- बालबालिकाहरूको संरक्षण, बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको राज्य प्रदत्त सेवा सुविधामा पहुँच वृद्धि गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण, संरक्षण गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूको राज्य प्रदत्त सेवा सुविधामा पहुँच वृद्धि गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण, संरक्षण गर्ने ।
- आवश्यकतानुसार नीति निर्माण, कानुनमा सुधार तथा कार्ययोजनाका माध्यमबाट लक्ष प्राप्त गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू:

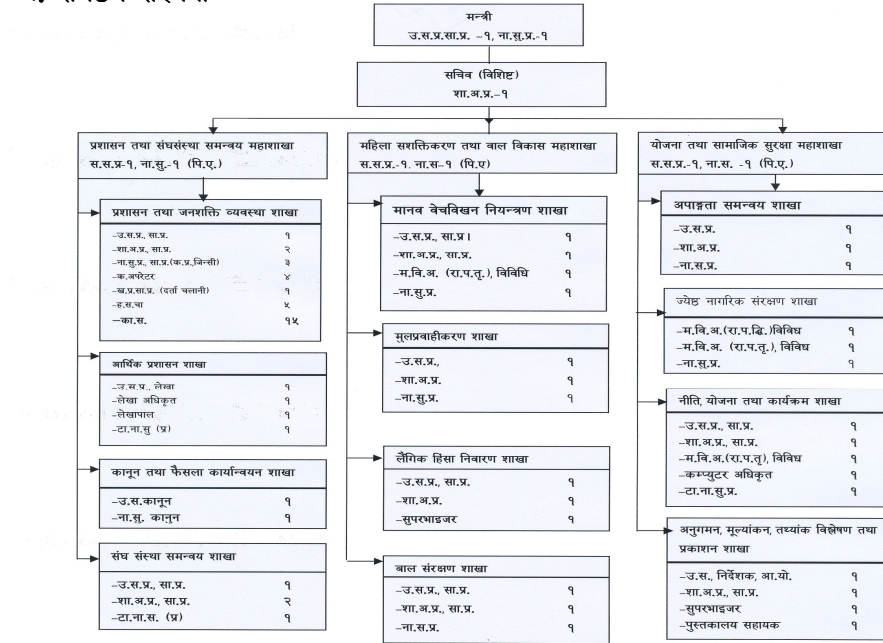
- महिला, बालबालिका, समाज कल्याण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- महिला, बालबालिका, समाज कल्याण सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण;
- महिला, बालबालिका, समाज कल्याण सम्बन्धी राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघ संस्थासँग सम्पर्क र समन्वय;
- अनाथ बालबालिका, असहाय, महिला, वृद्ध, वृद्धा, अपाङ्ग र अशक्तको संरक्षण;
- महिलाकल्याण तथा सीप विकास;
- बालबालिकाको कल्याण;
- जेष्ठ नागरिकको सुरक्षा र कल्याण;
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको समन्वय तथा परिचालन;
- सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाद्वारा कार्यान्वय गरिएका महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन;
- धर्मपुत्री र धर्मपुत्री;
- लैंगिक हिंसा सम्बन्धी विषय;
- राष्ट्रिय महिला आयोग;
- समाजकल्याण परिषद्;
- समाजकल्याण केन्द्र;
- वृद्धाश्रम;
- बाल मन्दिर ।

७. कानुनी व्यवस्था:

- बालबालिका सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९
- अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९
- बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८
- समाजकल्याण ऐन, २०४९
- ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी ऐन, २०६३
- राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०६३
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐन (नियन्त्रण), २०६४
- घरेलु हिंसा (कसुर र सजाय) ऐन, २०६६
- वोक्सी आरोप विरुद्धको (कसुर र सजाय) ऐन, २०७२
- अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण नियमावली, २०५१
- बालबालिका सम्बन्धी नियमावली, २०५१
- बालन्याय नियमावली (कार्यविधि), २०६३
- ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी नियमावली, २०६५
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) नियमावली, २०६५

- एकल महिला सुरक्षा कोष नियमावली, २०७०
- आपतकालीन बालउद्धार कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७
- लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७
- अन्तरदेशीय धर्मपुत्र धर्मपुत्री विकास समिति गठन आदेश, २०६७
- महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धी कार्यान्वयनको लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्य योजना, २०६०
- बालसुधार गृह संचालन निर्देशिका, २०५७
- लैंगिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्य योजना २०६१
- ज्येष्ठ नागरिक राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६२,
- मानव बेचबिखन विशेष गरी महिला तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन तथा ओसारपसार विरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ र यसको कार्यान्वयन योजना, २०७१
- छाउपडी प्रथा उन्मूलन निर्देशिका, २०६४
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको परिचय पत्र वितरण निर्देशिका, २०६५
- समुदायमा आधारित पुनर्स्थापन केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- पुनर्स्थापना कोष संचालन निर्देशिका, २०६८
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९
- मानव बेचबिखन विरुद्धको अभियानमा संलग्न सरोकारहरूका लागि मनोसामाजिक मनोविमर्श निर्देशिका, २०६८
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई हवाई यात्रामा दिइने छुट वा सहूलियत सम्बन्धी कार्यविधि, २०६३
- बाल हेल्पलाइन संचालन कार्यविधि, २०६४
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारबाट पीडित र प्रभावितहरूको हेरचाह तथा संरक्षणका लागि राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड, २०६४
- आवासीय बालगृहको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६९
- एकल महिला सुरक्षाकोष संचालन मापदण्ड, २०७१
- पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि आवासिय पुनर्स्थापन केन्द्र संचालन निर्देशिका, २०७२
- ज्येष्ठ नागरिककल्याण कोष खर्च गर्ने सम्बन्धी प्रकृया र मापदण्ड, २०७२

८. संगठन संरचना

९. आ.व. २०७२/७३को बजेट बक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण

व.व.को बुंदा नं.	कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
८८	योगमाया महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम अन्तरगत महिलामाथि हुने सबै प्रकारका लैङ्गिक हिंसाको अन्त्य गरी आर्थिक तथा सामाजिकरूपले पछाडि परेका, विपन्न, एकल, लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावित, प्राकृतिक विपत्तिमा परेका र जोखिममा रहेका महिला तथा किशोरीहरू लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।	११३८६ जनालाई अनुशिक्षण आधारभूत, नेतृत्व विकास, ४७५४ जनालाई सीप विकास, ४९६३ जनालाई व्यावसाय खर्च अनुदान उपलब्ध गराइएको। १८० जनालाई जीवनेपयोगी तालिम, १९० जनालाई सीप तथा व्यवसायिक तालिम, २७० जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान उपलब्ध गराइएको। २०२० जनालाई सीप तथा व्यवसायिकता तालिम, ३७७ जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान र २३ समूहलाई निगरानी समूह

व.व.को बुंदा नं.	कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
१८९	काठमाडौं उपत्यकालाई सडक बालबालिका मुक्त क्षेत्र बनाउने।	समन्वय समिति कार्यदलको बैठकले १० वटा सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट सम्पर्क गृह, सामाजिकीकरण केन्द्र र लागू औषद पुनर्स्थापना केन्द्र सेवा संचालन गर्न छनौट गरिएको। सडक बालबालिका मुक्त काठमाण्डौ उपत्यका बनाउन आवश्यक समन्वय गरिएको।
१८९	हराएका बालबालिकाको खोजी र जोखिममा रहेका बालबालिकाको उद्धार, राहत तथा पुनर्स्थापना कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने।	जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका ३८० जना बालबालिकाको आपतकालीन उद्धार गरी राहत, मनोविमर्श, पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापना गरिएको जसमा बालक १७१ र बालिका २०९ रहेका।
१९०	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई फरक प्रकृतिको सीप तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने।	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्लाई शीप तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने गरी छनौट गरी तालिमको आवश्यकता पहिचान र द्रुत बजार विश्लेषणसम्बन्धी प्रतिवेदन प्राप्त भएको। शुरु गरिएको।
१९०	पूर्ण अशक्त, बेसहारा र विपन्न वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको दीर्घकालीन पुनर्स्थापना कार्यलाई विस्तार गर्ने।	नेपाल अपाङ्ग सघ, खगेन्द्र नवजीवन केन्द्रमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि पुनर्स्थापना केन्द्र संचालन भएको। त्यस्तै गरी NNSWA कंचनपुरमा पुनर्स्थापना केन्द्र संचालनकालागि अख्तियारी पठाइएको।
१९०	सरकारी तथा सार्वजनिक कार्यालय भवन र सार्वजनिक सवारी साधनहरूलाई क्रमशः अपाङ्गमैत्री बनाउने।	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि पहुँच युक्त भौतिक संरचना तथा संचार सेवा निर्देशिका २०६९ को कार्यान्वयन सम्बन्धमा अधिवाचन कार्य पूर्वाञ्चलमा धनकुटामा सम्पन्न भएको। त्यस्तै ३२ जिल्लामा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि अवरोधमुक्त अभियान कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ।

व.व.को बुंदा नं.	कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
१९०	बेसहारा भएका ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई संरक्षणको उचित व्यवस्था गर्ने । विभिन्न ठाउँमा सञ्चालित ज्येष्ठ नागरिक आश्रयस्थलको सुदृढीकरण गरी मनोरञ्जनका साधनसहित सुविधा सम्पन्न तुल्याउने।	- कार्यक्रम स्वीकृत भई सकेको हुँदा जिल्लामा अख्तियारी पठाइसकेको । - मापदण्ड खेसा तयारी भएको । - विभिन्न जिल्लाहरूमा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको अनुगमन गरिएको ।
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन।	सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू नेपाल सरकारको स्थायी संरचनाबाटै सम्पादन भैरहेको ।
२३४	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरू गर्ने। वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने।	- अर्थ मन्त्रालयबाट तत् सम्बन्धी सूचना प्रवाह भएका आधारमा यस मन्त्रालय र अन्तरगत निकायहरूबाट विशेष प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन भैरहेको । - चालू आ२० .व.७२मा यस मन्त्रालय र ७३/ अन्तरगत संचालन हुने कार्यक्रमहरूराष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्वीकृत हुनसाथ सबै स्वीकृत कार्यक्रमको अख्तियारी समयमै पठाइसकिएको।

व.व.को बुंदा नं.	कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
२४०	विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन नभएका र आयोजना कार्यान्वयन पूर्वका चरणहरू पूरा नभएका आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू नगर्ने। स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू पूरा नभई तत् तत् निकायलाई अर्को नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट निकासी नगर्ने। आर्थिक वर्षको मध्यमा आएर आयोजना स्वीकृत गर्ने र अन्त्यतिर आएर यस्ता नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट माग तथा निकासी गर्ने परम्परा यसै बजेटबाट अन्त्य गर्ने। विकास आयोजनाहरूको अध्ययन र अनुसन्धान गरी आयोजना विकास गर्नका लागि छुट्टै बजेट विनियोजन गर्ने।	• बजेट तर्जुमा र बजेट निकासी प्रणालीमा सुधार गर्ने कार्यक्रम र बजेटलाई LMBIS मा प्रविष्टि गरिएको। • सम्भाव्य आयोजनाको छनौटको लागि सरोकार विभिन्न निकायहरूसँग छलफल भैरहेको

१०. आ.व. २०७२/७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादन गरिएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- १७ जिल्लामा संचालित सेवा केन्द्रहरूबाट घरेलु हिंसामा परेकाहरूलाई अल्पकालिन सेवा उपलब्ध गराइएको छ भने दीर्घकालीन पुनर्स्थापनको लागि मंगला साहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्र संचालनमा ल्याइएको छ ।
- सामाजिक विज्ञान अनुसन्धान प्रतिष्ठानको कानुनी र संस्थागत व्यवस्था गर्न लागिएको छ ।
- सिंहदरबारमा ६० जना शिशुलाई दिवा शिशु स्याहार केन्द्र संचालनमा क्षमता विस्तार सहित निरन्तरता दिइएको छ ।
- ७५ वटै जिल्लामा समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना कार्यक्रम संचालन भएको छ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७२ को मस्यौदा व्यवस्थापिका संसदमा पेश गरिएको छ ।
- जेष्ठ नागरिकहरूको लागि ४८ जिल्लाको ६४ स्थानमा दिवा सेवा केन्द्र संचालन गरिएको छ भने बृद्धाश्रम लगायत जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्न ७७ वटा संस्थाहरूसँग साझेदारी भएको छ ।
- अपाङ्गता भएका पूर्ण अशक्त व्यक्तिहरूको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र संचालन गरिएको छ भने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि कार्यक्रम संचालन गर्न ८६ वटा संस्थाहरूसँग साझेदारी भएको छ ।

- छाउपडी लगायत सामाजिक कुरतिका रुपमा रहेका विभिन्न प्रथाहरू विरुद्ध सामाजिक जागरण बढेको छ ।
- विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकासमा सहयोग पुगेको छ ।
- विपन्न र पछाडी परेका महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक र कानुनीरुपमा सशक्तीकरणको भएको छ ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४००११३	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	४८,३४८	४२,८४१	८८.६१
३४००१३३	समाज कल्याण परिषद्	२०,०००	२०,०००	१००.००
३४००१४३	समाज कल्याण केन्द्रहरू	३९,५०७	२८,६८५	७२.६१
३४००१६३	राष्ट्रिय महिला आयोग	३४,४९५	३०,६७२	८८.९२
३४०१०१३	महिला विकास कार्यक्रम	४३,३५८	३२,१२०	७४.०८
३४०१०२३	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम	५०,७०३	३८,९८३	७६.८८
३४०१०५३	समाज कल्याण कार्यक्रम (जेष नागरिक कार्यक्रम समेत)	१८७,९२३	१७०,०९६	९०.५१
३४०१०७३	बाल कल्याण कार्यक्रम	४७,८३५	४९,०२५	१०२.४९
३४०१०८३	बाल कल्याण समिति	६२,३०१	२४,३४२	३९.०७
३४०१०९३	बालबालिका माथिको हिंसा अन्तका लागि राष्ट्रिय पहल	८,२५०	३,४४६	४१.७७
३४०११२३	लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला सस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम	१५९,३५६	११७,७७१	७३.९०
३४०८०२३	महिला विकास कार्यक्रम(महिला जागृति कार्यक्रम समेत)	९३६,४४२	८९१,७३९	९५.२३
	जम्मा	१,६३८,५१८	१,४४९,७२०	८८.४८

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४००११४	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	३५,०९०	२५,०९५	७१.५२
३४००१४४	समाज कल्याण केन्द्रहरू	९२५	४५०	४८.६५

३४००१६४	राष्ट्रिय महिला आयोग	६,५००	१,४५९	२२.४५
३४०१०१४	महिला विकास कार्यक्रम	७००	५११	७३.००
३४०१०२४	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम	९१०	०	०.००
३४०१०७४	बाल कल्याण कार्यक्रम	३६,०२०	१८,३५२	५०.९५
३४०१०९४	बालबालिका माथिको हिंसा अन्तका लागि राष्ट्रिय पहल	१,२००	९३	७.७५
३४०८०२४	महिला विकास कार्यक्रम (महिला जागृति कार्यक्रम समेत)	८३,५५५	६६,५९९	७९.७१
	जम्मा	१६४,९००	११२,५५९	६८.२६

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.न	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४००११३	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	४९,६३०	३०,३८६	६१.२३
३४००१३३	समाज कल्याण परिषद्	२०,०००	१५,०००	७५.००
३४००१४३	समाज कल्याण केन्द्रहरू	३५,२०९	१९,१५५	५४.४०
३४००१६३	राष्ट्रिय महिला आयोग	३९,५४६	२७,३६९	६९.२१
३४०१०१३	महिला विकास कार्यक्रम	५७,४३९	२७,४४०	४७.७७
३४०१०२३	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम	५६,२७१	२४,८१५	४४.१०
३४०१०५३	समाज कल्याण कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक कार्यक्रम समेत)	२०९,३५०	७९,३४७	३७.९०
३४०१०७३	बाल कल्याण कार्यक्रम	३८,४०२	२१,८४६	५६.८९
३४०१०८३	बाल कल्याण समिति	९६,२०४	२२,६७२	२३.५७
३४०११२३	लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला सस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम	२१४,५४८	८४,६६६	३९.४६
३४०८०२३	महिला विकास कार्यक्रम (महिला जागृति कार्यक्रम समेत)	१,१९०,६४१	६५६,८२२	५५.१७
	जम्मा	२,००७,२४०	१,००९,५१८	५०.२९

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४००११४	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	७,८५०	१,१४३	१४.५६
३४००१४४	समाज कल्याण केन्द्रहरू	७६५	०	०.००
३४००१६४	राष्ट्रिय महिला आयोग	१,६००	१,३८८	८६.७५
३४०१०१४	महिला विकास कार्यक्रम	२५०	०	०.००
३४०१०२४	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम	६००	४९८	८३.००
३४०१०७४	बाल कल्याण कार्यक्रम	३५,१००	१०,१४६	२८.९१
३४०११२४	लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला सस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम	१,०००	०	०.००
३४०८०२४	महिला विकास कार्यक्रम (महिला जागृति कार्यक्रम समेत)	१०५,२८४	६३,५१०	६०.३२
	जम्मा	१५२,४४९	७६,६८५	५०.३०

◆ ◆ ◆

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

राष्ट्रिय विकासमा युवाहरूको वृहत्तर सहभागिता तथा परिचालन एवं खेलकुद क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्न युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी नीति योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०६५ भाद्र १५ गते युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । मन्त्रालयले युवाका लागि परिचालन कार्यक्रम, क्षमता अभिवृद्धि तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम र उनीहरूका लागि सहयोग तथा सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ भने खेलकुदतर्फ पूर्वाधार विकास, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिताहरूको सञ्चालन र सहभागिता, प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । साथै नेपाल सरकारले यस मन्त्रालयलाई सुम्पेका जिम्मेवारी, त्रि-वर्षीय अन्तरिम योजनामा उल्लेखित लक्ष्य तथा उद्देश्य एवं नेपाल सरकारबाट समय समयमा भएका महत्वपूर्ण निर्णय तथा घोषित नीतिहरू समेतलाई मध्यनजर गरी मन्त्रालयले युवा, खेलकुद र स्काउटका क्षेत्रमा कार्य गर्दै आइरहेको छ ।

२. दृष्टिकोण:

युवाहरूको आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै उनीहरूलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गराई राष्ट्र निर्माणमा प्रमुख साझेदार बनाउने तथा खेलकुद र स्काउटिङ्गको माध्यमबाट राष्ट्रको प्रतिष्ठा बढाउँदै मुलुकमा स्वस्थ, अनुशासित, स्वावलम्बी र मर्यादित नागरिक तयार गर्ने ।

३. ध्येय:

युवाहरूलाई राष्ट्र निर्माणको मूल प्रवाहमा समाहित गराई मुलुकको सर्वाङ्गीण विकास गर्ने र 'सबैका लागि खेलकुद' को अवधारणा अनुरूप खेलकुद क्षेत्रलाई अनुशासित, मर्यादित एवं सुव्यवस्थित बनाउँदै राष्ट्रिय विकासको एक महत्वपूर्ण पक्षको रूपमा स्थापित गर्ने । त्यसैगरी, स्काउटिङ्गको माध्यमबाट बालबालिका तथा युवालाई शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक विकासका साथै अनुशासित र स्वावलम्बी बनाई देश विकास कार्यमा सहभागी गराउने ।

४. रणनीति:

४.१ समष्टिगत लक्ष्य:

- युवाहरूलाई परिचालन तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी मुलुकको सर्वाङ्गीण विकास गर्न नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गराई राष्ट्र निर्माणमा प्रमुख साझेदार बनाउने ।
- 'सबैका लागि खेलकुद' को अवधारणा अनुरूप खेलकुद क्षेत्रलाई अनुशासित, मर्यादित एवं सुव्यवस्थित बनाउँदै राष्ट्रिय विकासको एक महत्वपूर्ण पक्षको रूपमा स्थापित गर्ने ।

- खेल पूर्वाधारको विकासका साथै खेल प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिता सञ्चालन र प्रोत्साहन कार्यलाई समय सापेक्ष बनाई अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा सफलता हासिल गर्न खेलाडीहरूलाई सक्षम तुल्याउने ।
- स्काउटिङ्गको माध्यमबाट बालबालिका तथा युवालाई शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक विकासका साथै अनुशासित र स्वावलम्बी बनाई देश विकास कार्यमा सहभागी गराउने ।

४.२ कार्यनीतिक लक्ष्यहरू:

- युवाहरूको प्रवर्द्धनका लागि युवा आदानप्रदान कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- युवाहरूलाई संगठित एवं मूलप्रवाहीकरण गर्न राष्ट्रिय युवा परिषद् गठन एवं युवा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण गर्ने ।
- युवाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तथा सशक्तीकरणका लागि अभिमुखीकरण, तालिम, सम्मान, अनुसन्धान एवं टेवा प्रदान गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- खेलकुदको विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण, प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ।
- खेलकुदको विकासका लागि अध्ययन, अनुसन्धान कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- स्काउटिङ कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- स्काउटिङ कार्यक्रमबाट बालबालिका, किशोरकिशोरी एवं युवाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तथा विकास गर्ने ।
- युवा, खेलकुद एवं स्काउटको विकासका लागि नीतिगत तथा कानुनी सुधार गरी सरकारी, निजी र गैरसरकारी क्षेत्रको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू

- १६-२५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरूलाई शिक्षा, क्षमता अभिवृद्धिमार्फत उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- २६-४० वर्ष उमेर समूहका युवाहरूलाई रोजगारी, स्वरोजगारी तथा उद्यमशीलता वृद्धि लक्षित तालिम तथा प्रशिक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- स्वदेशी रोजगारी सिर्जना गरी बेरोजगार युवाका समस्यालाई क्रमिक रूपमा समाधान गर्दै लगिनेछ ।
- दुर्व्यसन एवम् कुलत जस्ता असामाजिक क्रियाकलापबाट युवाहरूलाई मुक्त गर्न सम्बन्धित क्षेत्रगत निकायहरू र गैर-सरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- समाजमा विद्यमान गरिबी, अशिक्षा, छुवाछूत, जातीय विभेद, लैङ्गिक हिंसा तथा अमानवीय कार्यहरूको अन्त्यका लागि युवा परिचालन गर्न सम्बन्धित क्षेत्रगत निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- विकास कार्यक्रम र विपद् व्यवस्थापनमा युवा शक्तिलाई परिचालन गरिनेछ ।
- राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गरिनेछ ।
- राष्ट्रिय विकासको नेतृत्व र नीति निर्माणको तहमा युवालाई पुऱ्याउन तिनलाई नेतृत्व र नीति निर्माणसम्बन्धी विषयहरूमा क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- आन्तरिक र अन्तर्राष्ट्रिय युवा अनुभव आदान-प्रदान कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

- सबैका लागि खेलकुदको अवधारणा अनुरूप खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- खेलकुदका हरेक क्षेत्र र स्तरमा महिला सहभागिता बढाउन विविध खेलकुद गतिविधि सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालय, विश्वविद्यालय र सार्वजनिक संस्थालाई खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्न प्रेरित गरिनेछ ।
- अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा खेलकुदका कार्यक्रम तथा प्रतियोगिताहरूमा सहभागितालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- पर्यटकीय, पर्वतीय, परम्परागत तथा साहसिक खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यमान भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण, सम्बर्धन तथा विकास गर्दै थप भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ ।
- विभिन्न दातृनिकाय र मित्रराष्ट्रहरू समेतको सहयोग जुटाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूपको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
- विश्वविद्यालयस्तरमा खेलकुद सम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण गरी खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- स्काउटिङ कार्यक्रमलाई व्यापकरूपमा विस्तार गर्न अधिकाधिक सहभागितामा वृद्धि गरी स्वयंसेवा र स्काउटिङलाई विस्तार तथा व्यवस्थित गरिनेछ ।

६. कार्यक्षेत्र

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी नीति योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- युवा परिचालन तथा राष्ट्रिय युवा विकास;
- युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी विषयको अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण;
- युवालयको सञ्चालन र युवालय सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क र समन्वय;
- युवा जनशक्तिको प्रशिक्षण र तालिम;
- युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा प्रतिनिधित्व;
- खेलकुद सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रम;
- युवा जागरण तथा विकास सम्बन्धी कार्यक्रम;
- युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी विषयमा सरकारी र गैरसरकारी सङ्घ-संस्थाको परिचालन तथा क्षमता विकास;
- राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् तथा खेलकुद सम्बन्धी अन्य राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था;
- नेपाल स्काउट ।

७. कानुनी व्यवस्था

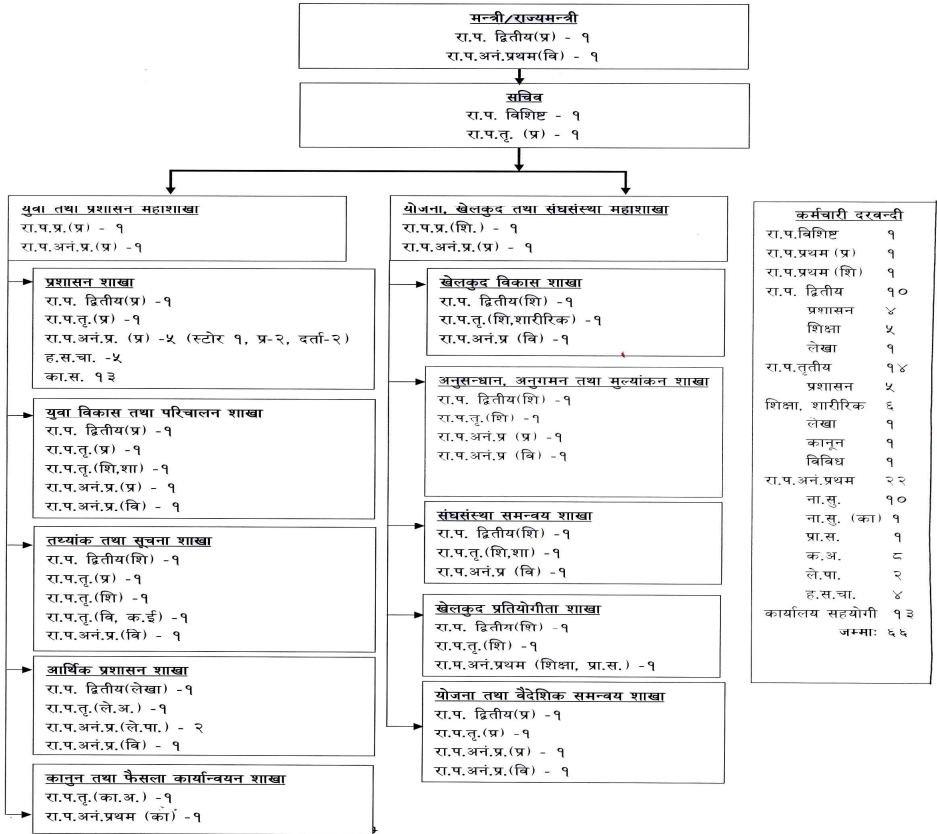
नेपालको संविधानको भाग-४, धारा ५१ को राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व अन्तर्गत सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीतिमा स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकुद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने र खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा विकास गर्ने भन्ने व्यवस्था रहेको ।

- राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन, २०७२
- राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२
- राष्ट्रिय खेलकुद नीति, २०६७

- खेलकुद विकास ऐन, २०४८
- खेलकुद विकास नियम, २०४९
- नेपाल स्काउट ऐन, २०५०
- नेपाल स्काउट नियमावली, २०५१
- पारा र स्पेशल खेलकुद सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६७
- राष्ट्रिय युवा प्रतिभा सम्मान (दोस्रो संशोधन) कार्यविधि, २०६८
- राष्ट्रिय खेलकुद प्रतिभा सम्मान (दोस्रो संशोधन) कार्यविधि, २०६८
- कार्यस्थल प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०६८
- स्थानीय युवा साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६९
- प्राथमिकता र विशेष प्राथमिकताको समूहका युवाका लागि क्षमता विकास तालिम कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६९
- रोजगार तथा स्वरोजगार लक्षित तालिम कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७०
- युवा सूचना केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७०
- राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका (प्रथम संशोधन), २०७०
- युवा प्रतिभाको खोजी तथा प्रोत्साहन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१
- राष्ट्रिय खेलकुद पुरस्कार तथा सम्मान कार्यविधि, २०७२
- भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा युवा स्वयंसेवक परिचालन कार्यविधि, २०७२

८. संगठन संरचना:

- मन्त्रालयका जम्मा ६६ जना कर्मचारीहरूको दरबन्दी रहेको, २ महाशाखाहरू र १० वटा शाखाहरू रहेको ।
- मन्त्रालय मातहतमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषद, राष्ट्रिय युवा परिषद र नेपाल स्काउट रहेको ।
- राष्ट्रिय खेलकुद परिषद मातहत ५ वटा क्षेत्रीय खेलकुद विकास समिति र ७५ जिल्लामा जिल्ला खेलकुद विकास समिति रहेको ।
- राष्ट्रिय युवा परिषद केन्द्रमा ३९ जना र ७५ जिल्लामा प्रति जिल्ला ३ जनाका दरले (प्रस्तावित) कर्मचारीहरू रहने गरी संगठन संरचना तयार पारिने क्रममा रहेको ।

९. आ.व. २०७२/०७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

(क) युवा सम्बन्धी सम्पादन भएका कार्यक्रमहरू:

- राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६ लाई परिमार्जन गरी राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ जारी गरिएको ।
- नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति: २०७२/११/१९ गतेको निर्णयबाट राष्ट्रिय युवा परिषदका उपाध्यक्षको नियुक्ति भई परिषद सञ्चालनमा आएको । राष्ट्रिय युवा परिषद गठन नियमावलीको मस्यौदा उपर राय उपलब्ध गराई दिन अर्थ मन्त्रालयमा लेखि पठाइएको ।
- युथ भिजन, २०२५ तथा १० वर्षे रणनीतिक योजना निर्माण गरिएको ।
- स्थानीय युवा साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६९ अनुसार जिल्लागत निर्वाचन क्षेत्रका आधारमा प्रति जिल्ला कम्तिमा ५ र अधिकतम ९ वटा कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुने गरी जिल्लामा कार्यक्रम छनौट भई सञ्चालनमा रहेको ।
- अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवसको आयोजना: युवा तथा खेलकूद मन्त्रालय र विभिन्न युवा राजनैतिक दल सम्बद्ध युवा संस्था एवं गैरसरकारी युवा संघसंस्था/सञ्चालहरू र युवाको क्षेत्रमा काम गर्ने UN संग सम्बद्ध

संस्थाहरू, अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघसंस्था लगायतका निकाय/संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस "पुनःनिर्माणमा युवाको सार्थक सहभागिता" भन्ने नाराका साथ अगस्त १२, २०१५ (श्रावण २७, २०७२) मा सम्पन्न भएको ।

- बाह्य युवा आदानप्रदान कार्यक्रम अन्तर्गत: भारतीय युवा प्रतिनिधि मण्डलको नेपाल भ्रमण, नेपाली युवा प्रतिनिधि मण्डलको चीन भ्रमणको आवश्यक व्यवस्थापनको कार्य शुरू गरिएको ।
- जिल्ला खेलकुद विकास समितिका कार्यालय प्रमुख (युवा सूचना केन्द्र प्रमुख) हरू र युवा सूचना केन्द्रमा कार्यरत प्राविधिक सहायकहरूलाई सूचना केन्द्र सञ्चालन, सुदृढीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा नेपालगञ्ज, हेटौँडा र विराटनगरमा अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको । त्यस्तै सुदृढीकरणका लागि १६ वटा जिल्ला छनौट भएको र सुदृढीकरण गरिएका १५ जिल्लामा जनशक्ति व्यवस्थापन भएको, १७ जिल्लामा जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि रकम उपलब्ध गराइएको, ५ जिल्लामा Restless Development बाट जनशक्ति व्यवस्थापन भएको ।
- रेडियो नेपालबाट हप्ताको २ पटक युवा सञ्चार रेडियो कार्यक्रम प्रसारण भैरहेको ।
- युवाहरूका लागि सीप तथा रोजगारमूलक र नेतृत्व विकाससँग तालिम दिने उद्देश्यले घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति मार्फत ४७ जिल्लामा ५२ समूहमा प्रति समूह २० जनाका दरले १७ वटा विषय क्षेत्रमा तालिम सञ्चालन भइरहेको ।
- अपाङ्ग युवाहरूका लागि सामग्री सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय अपाङ्ग कोषलाई रकम निकासा भई सोही मार्फत अपाङ्ग युवाहरूलाई सहयोग प्रदान गरिएको रहेको ।
- १९ वटा मन्त्रालयका युवा सम्पर्क विन्दुहरूको अन्तर्क्रिया तथा बैठक सम्पन्न भएको ।
- युवा प्रतिभा तथा उद्यमीहरूको खोजी र तिनको कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने प्रयोजनका लागि गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशन गरिएको ।
- किशोर किशोरीहरूको विकास तथा सहभागिता सम्बन्धी बाजुरा जिल्लाका १०६० जना किशोर किशोरीहरूलाई जीवनोपयोगी सीपहरू सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको ।
- २४० निर्वाचन क्षेत्रका १/१ जना स्काउटलाई विपद् व्यवस्थापनमा परिचालन गर्न नेपाल स्काउटद्वारा प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम संचालन भएको । प्रशिक्षण प्राप्त स्काउटहरूद्वारा स्थानीय स्तरमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू भइरहेको ।
- चालु आ.व. को यस अवधिमा विभिन्न ५५ जिल्लामा सञ्चालित युवा कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरिएको ।

(ख) खेलकुद सम्बन्धी सम्पादन भएका कार्यक्रमहरू:

- राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिकामा परिमार्जन गरी जिल्लास्तरीय राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगिता सञ्चालनार्थ ५६ जिल्लामा रु. ४,६८,५८,८००।०० रकम निकासा पठाइएको ।
- पारा खेलकुद कार्यक्रम अन्तर्गत नेत्रहीन क्रिकेट (महिला/पुरुष), बहिरा क्रिकेट (महिला/पुरुष), अपाङ्ग फुटबल, बहिरा एथ्लेटिक्स, सुस्तमनस्थिति खेलकुद, बोसिया खेलकुद, टेबलटेनिस, बास्केटबल, स्पाइनल कर्ड इन्जुरी र अन्य गरी १० वटा खेलकुद प्रतियोगिताको लागि रकम निकासा भएको ।

- निजामती सेवा दिवसको अवसरमा निजामती खेलकुद प्रतियोगिता अन्तर्गत मैत्रीपूर्ण फुटबल र चेस प्रतियोगिता सञ्चालन गरिएको ।
- खेलकुद गुरु योजना निर्माणको मस्यौदा पेश भएको ।
- खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधी विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम नेपालगञ्ज, चितवन र पोखरामा सम्पन्न गरिएको ।

(ग) राष्ट्रिय खेलकुद परिषदबाट सम्पादन भएका कार्यहरू

- विदेशी फुटबल प्रशिक्षकबाट नेपाली राष्ट्रिय टिमलाई प्रशिक्षण गराउने लक्ष्य रहेकोमा विदेशी फुटबल प्रशिक्षकले खेलाडीहरूलाई प्रशिक्षण गराइरहेको ।
- ७५ जिल्ला, ५ क्षेत्र र केन्द्रमा खेल सामग्री व्यवस्था गर्ने लक्ष्य रहेकोमा प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिताका लागि भलिबल, फुटबल, व्याडमिन्टन, टेबुलटेनिस र मार्सल आर्टको खेल सामग्री खरिद गरी विभिन्न खेल संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइएको। जिल्लालाई प्रतिनिर्वाचन क्षेत्रलाई १० हजारका दरले अधिकतम ६० हजार र क्षेत्रलाई ७५ हजारका दरले सम्बन्धित क्षेत्रीय तथा जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा निकासा पठाइएको ।
- ८ वटा गोल्डकप फुटबल प्रतियोगिता आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनि उपलब्ध गराउने लक्ष्य अनुरूप इटहरी, सिमरा, कटारी र बुढासब्बा गोल्डकप फुटबल आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनि उपलब्ध गराइएको ।
- ८ वटा गोल्डकप फुटबल प्रतियोगिता आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनि उपलब्ध गराउने लक्ष्य अनुरूप इटहरी, सिमरा, कटारी र बुढासब्बा गोल्डकप फुटबल आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनी उपलब्ध गराइएको ।
- ४ वटा भलिबल प्रतियोगिता आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनि उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा भीमबहादुर स्मृति, ढोरपाटन स्पोर्ट्स ट्रेनिङ क्लब र पद्मोदय युवा क्लब चितवनलाई राष्ट्रिय भलिबल प्रतियोगिता संचालन गर्न आयोजकलाई रु. १ लाखका दरले सिडमनी उपलब्ध गराइएको ।
- ३० वटा खेल संस्था, क्लब, विद्यालयलाई तथा रकम विनियोजन नभएका संघहरूलाई खेल प्रतियोगिता गर्न म्याचिङ फण्ड सहयोग दिने लक्ष्य अनुरूप म्याचिङ फण्ड उपलब्ध गराइएको ।
- भारतको कोलकातामा जनवरी १०, २०१६ सम्म आयोजना भएको अल इण्डिया ओपन क्योकुशिन कराते प्रतियोगितामा सहभागी भएको । थाइल्याण्डको बैंककमा २४-३० नोभेम्बर २०१५ सम्म आयोजना भएको सातौँ विश्व शारीरिक सुगठन प्रतियोगितामा सहभागी गराइएको । बेलायतको सेफिल्डमा २७-२८ फ्रेब्रुअरी २०१६ सम्म आयोजना भएको एएमए अन्तर्राष्ट्रिय कराते च्याम्पियनसीपमा सहभागी गराइएको । थाइल्याण्डको बैंककमा १२-२२ मार्च, २०१६ सम्म आयोजना भएको तेहौँ विश्व मुआथाई प्रतियोगितामा सहभागी गराइएको । श्रीलंकाको कोलम्बोमा मार्च १-१८, २०१६ सम्म आयोजना भएको विश्व जुनियर लनटेनिस प्रतियोगितामा सहभागी गराइएको ।
- माउन्टेनियरिङ खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्नका लागि ११ वटा संघहरूलाई ०७३ वैशाख महिनाभित्र कार्यक्रम सम्पन्न गर्ने गरी निकासा गरिएको ।

- ५ जना प्रथम ओलम्पियन खेलाडीहरूलाई मासिक ३ हजारका दरले रकम उपलब्ध गराइएको ।
- कीर्तिपुर क्रिकेट मैदान स्तरोन्नति गत वर्षको ठेक्का सम्झौता अनुसार निर्माण कार्य ८० प्रतिशत सम्पन्न भएको ।
- त्रिभुवन विश्वविद्यालयको जग्गामा डिपीआर तयारी तथा कभर्डहलको निर्माण कार्यका लागि डिपीआरको इ.ओ.आई.को लागि पुनः बोलपत्र आव्हान गरिएको ।
- भूकम्प प्रभावित क्षेत्रका १०० वटा सार्वजनिक विद्यालयमा खेलमैदान निर्माण एवं स्तरोन्नति कार्य चालु रहेको ।
- काठमाडौँ मूलपानीमा क्रिकेट एकेडेमी निर्माण प्याराफिटको बटम टाइविम ढलान सम्पन्न गरिएको ।
- एक निर्वाचन क्षेत्र एक खेलमैदान निर्माण बजेट सम्बन्धित जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा निकास पठाई निर्माण कार्य चालु रहेको ।

१०. आ.व. २०७२/०७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमहरूको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरणः

ब.व.को वृंदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	अष्टमासिक प्रगति
९१	विराटनगर रंगशालाको निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिने ।	मर्मत कार्य ८० प्रतिशत सम्पन्न भएको ।
१०२	काठमाडौँमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको कभर्डहल निर्माण गर्ने ।	त्रि.वि.वि. कीर्तीपुर हातामा अन्तर्राष्ट्रिय कभर्डहलको निर्माण स्थल छनौट गरी डिपीआर तयारीको लागि परामर्श सेवाको पुनः EOI सुचना प्रकाशन भएको ।
१०२	ललितपुरको च्यासलमा फूटबल मैदान निर्माण गर्ने ।	डिपीआर तयारीको भइरहेको । बहुवर्षे ठेक्काको खरिद प्रक्रियाको स्विकृती माग गरिएको ।
१०२	डिभिजन ३ स्तरको अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेट खेल सञ्चालन गर्न कीर्तिपुर क्रिकेट मैदानको स्तरोन्नति गर्ने ।	मिडिया ब्लक, कम्पाउण्ड वाल, जीम हल, View Tower, ड्रेन निर्माण भएको (फिनिसिङ्ग बाहेक)
१०२	काठमाडौँको मूलपानीमा निर्माणाधीन क्रिकेट मैदानको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।	क्रिकेट मैदान सम्प्याउने काम भई रहेको । रिटेनिङ्ग वाल निर्माण सम्पन्न भएको । प्यारापीट निर्माणको टाई विम सम्म ढलान भएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	अष्टमासिक प्रगति
१०२	दशरथ रंगशालाको पुननिर्माण गर्ने ।	NDT Test र डिपीआर तयारीको लागि परामर्श सेवाको चँए प्रकाशन भएको ।
१९३	अन्तर्राष्ट्रिय खेलमा उत्कृष्ट प्रदर्शन गर्ने खेलाडीहरूलाई प्रोत्साहन दिने नीतिलाई निरन्तरता दिने ।	मित्रराष्ट्र भारतमा सन् २०१६ को फेब्रुवरीमा संचालन भएको बाहौँ दक्षिण एशियाली खेलकुद प्रतियोगितामा क्रिकेट खेल तर्फका १७ जना विजयी खेलाडीहरूलाई रु २३ लाख ५० हजार नगद पुरस्कार सहित सम्मान गरिएको ।
१९३	खेलाडीको बिमा गर्ने ।	खेलाडी बीमाको लागि बजेटको व्यवस्था नभएको ।
१९३	स्तरीय खेल प्रशिक्षण र अभ्यासका लागि मुख्य शहरहरूमा कभर्ड हल निर्माण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिने ।	कभर्डहलको निर्माण स्थल छनौट गरी जाजरकोट, बाजुरा, बर्दिया, सल्यान, तेह्रथुममा कभर्डहल निर्माणको डिपीआर तयारीको लागि परामर्श सेवाको EOI मूल्यांकन भइरहेको ।
१९३	खेलकुदको सन्तुलित विकासका लागि एक निर्वाचन क्षेत्र एक खेल मैदान निर्माण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने ।	निर्माण स्थलको छनौट गरी निर्माण कार्य अगाडि बढाउन जिल्ला खेलकुद विकास समितिहरूलाई रकम निकास दिइएको ।
१९४	काठमाडौँ बाहिरका मुख्य शहरहरूमा क्रिकेट मैदान निर्माण गर्ने ।	बैतडी, महेन्द्रनगर, भैरहवा, पोखरामा क्रिकेट मैदान निर्माणको डिपीआर तयारीको लागि परामर्श सेवाको EOI मूल्यांकन भइरहेको । लम्ही, साफेबगर क्रिकेट मैदान निर्माण कार्यको लागि सम्बन्धित जिल्ला खेलकुद विकास समितिहरूलाई रकम निकास दिइएको ।
१९४	धनगढीमा अन्तरराष्ट्रिय स्तरको क्रिकेट मैदान निर्माण कार्यको थालनी गर्ने ।	स्थान छनौट गर्न र निर्माण प्रक्रिया अगाडि बढाउन क्षेत्रिय खेलकुद विकास समिति धनगढी कैलालीलाई निकास दिइएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	अष्टमासिक प्रगति
१९५	सातौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।	प्रतियोगिता आयोजनाका लागि आवश्यक पूर्वतयारीको कामहरू भइरहेको ।
१९५	दक्षिण एशियाली खेलकुदमा स्तरीय प्रदर्शन गर्ने गरी सहभागिता जनाउने ।	मित्रराष्ट्र भारतमा सन् २०१६ को फेब्रुवरीमा संचालन भएको बाह्रौँ दक्षिण एशियाली खेलकुद प्रतियोगितामा २३ खेलका खेलाडी, अफिसियल, व्यवस्थापक सहित ५६९ जना सहभागी भई ३ स्वर्ण, २३ रजत र ३४ काँस्य गरी ६० पदक प्राप्त भएको ।
१९६	सामुदायिक विद्यालयहरूका लागि खेल सामग्री उपलब्ध गराउने ।	राष्ट्रपति रनिङ्गशिल्ड प्रतियोगिता सम्पन्न भएका ५६ जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयहरूका लागि खेल सामग्री उपलब्ध गराइएको ।
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठानका जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन ।	नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि यस मन्त्रालयले विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठानका जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था नगरेको ।
२३४	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरू गर्ने । वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।	कार्यान्वयन क्षमता बढाउन मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूको नियमित रूपमा अनुगमन भइरहेको । अख्तियारी प्रदान मिति २०७२ साउन ६ गते । वार्षिक कार्यक्रम राष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्वीकृत मिति २०७२ साउन १९ गते ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	अष्टमासिक प्रगति
२४०	विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन नभएका र आयोजना कार्यान्वयन पूर्वका चरणहरू पूरा नभएका आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू नगर्ने । स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू पूरा नभई तत् तत् निकायलाई अर्का नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट निकासी नगर्ने । आर्थिक वर्षको मध्यमा आएर आयोजना स्वीकृत गर्ने र अन्त्यतिर आएर यस्ता नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट माग तथा निकासी गर्ने परम्परा यसै बजेटबाट अन्त्य गर्ने । विकास गर्नका लागि छुट्टै बजेट विनियोजन गर्ने ।	नीति तथा कार्यक्रम अनुरूप काम भइरहेको ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४३०११३	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	२७,५११	२६,५९६	९६.६७
३४३०१२३	राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्	१,१९०,३१९	१,१८९,९२४	९९.९७
३४३१०१३	राष्ट्रिय युवा परिचलन कार्यक्रम	१२४,०००	१०८,६४९	८७.६२
३४३१०२३	खेलकुद विकास कार्यक्रम	१०७,५६५	१००,८७९	९३.७८
	जम्मा	१,४४९,३९५	१,४२६,०४८	९८.३९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४३०११४	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	१६,०५०	११,८४५	७३.८०
	जम्मा	१६,०५०	११,८४५	७३.८०

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४३०११३	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	२६,३४६	१८,४१३	६९.८९
३४३०१२३	राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्	१,५९५,६७२	१,०५५,८६२	६६.१७
३४३१०१३	राष्ट्रिय युवा परिचलन कार्यक्रम	१७३,६६१	८६,९४२	५०.०६
३४३१०२३	खेलकुद विकास कार्यक्रम	१५९,५६८	७२,४८४	४५.४३
	जम्मा	१,९५५,२४७	१,२३३,७०१	६३.१०

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४३०११४	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	२,५०६	९०९	३६.२७
	जम्मा	२,५०६	९०९	३६.२७

♦ ♦ ♦

रक्षा मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

राष्ट्रको परिवर्तित परिवेश अनुरूप रक्षा मन्त्रालयको विद्यमान जिम्मेवारी र कार्यमा वृद्धि हुन गएकोले केही समय पहिले यस मन्त्रालयको पुनःसंरचना भई सो अनुरूप सिर्जना भएका थप दरबन्दीहरू पदपूर्ति गर्ने कार्य भैरहेको छ । बदलिएको परिप्रेक्ष्यमा नेपाली सेनाको जिम्मेवारी र भूमिकालाई अझ सक्षम र व्यावसायिक बनाउने जिम्मेवारी यस मन्त्रालयमा रहेकोले कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास पनि गर्नु परेको छ । रक्षा मन्त्रालय र नेपाली सेनावीचको कार्य सम्पादन प्रकृत्यामा सरलता, पारदर्शिता, सम्पर्क एवं संचार व्यवस्थापनमा छिटो तथा छरितोपन ल्याई समग्र कार्य प्रणालीमा सुमधुर सम्बन्ध कायम गराउन मन्त्रालय प्रयत्नशील रही आएको छ । राष्ट्रिय सुरक्षा तथा प्रतिरक्षाका निमित्त नेपाली सेनाले अनेक आरोह अवरोह पार गर्दै राष्ट्रिय सेनाका रूपमा स्थापित भएको छ । आगामी दिनमा नेपाली सेनालाई व्यावसायिक रूपमा अझ कुशल, अनुशासित, उत्प्रेरित, उच्च मनोबल र आत्मसम्मानयुक्त भएको सबल राष्ट्रिय सेनाका रूपमा विकास गरी यसलाई सधैं उच्चस्तरको तयारीमा राख्नुपर्ने चुनौती एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ उपलब्ध सीमित श्रोत र साधन, प्रविधि, विकास तथा सुरक्षा आवश्यकताका बीचमा कुशल संयोजन गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने बाध्यता पनि हाम्रा सामु विद्यमान छ ।

२. दृष्टिकोण:

नेपाली सेना र अन्तर्गतका निकायहरूको वित्तीय तथा प्रशासनिक नियन्त्रण, समन्वय एवं व्यवस्थापनमा मन्त्रालयको भूमिका सक्षम, सुदृढ र प्रभावकारी बनाउने ।

३. ध्येय:

- रक्षा मन्त्रालय एवं सेनाको संरचना, क्षमता तथा व्यावसायिक कुशलतामा अभिवृद्धि गर्ने ।
- सुरक्षा संवेदनशीलता, यसका मूल्य र मान्यतालाई जगेर्ना गर्न आवश्यक व्यवस्थापकीय कार्यहरू प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गर्ने ।
- नेपाली सेनाको भूमिकालाई अझ बढी सक्षम र सबल बनाउन रक्षा मन्त्रालयले गर्ने समन्वय, नियन्त्रण तथा सुपरीवेक्षणको भूमिकालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने ।
- सेनाको व्यवस्थापन सम्बन्धी राष्ट्रिय सुरक्षाका दृष्टिले अति गोप्य राख्नुपर्ने बाहेकका सबै काम कार्यवाहीलाई पारदर्शी बनाउने ।

४. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- नागरिक-सेना बीचको सम्बन्ध सुमधुर बनाउन विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- ऐन नियम तर्जुमा तथा विद्यमान ऐन नियममा समय अनुकूल सुधार परिमार्जन गर्ने ।
- नेपाली सेनाका सबै युनिटहरूमा मानव अधिकार इकाइ स्थापना गर्ने, सबै तालिमहरूमा मानव अधिकारको विषयवस्तु समावेश गर्ने, मानव अधिकारको अनुगमन, सुनुवाई, छानविन तथा सार्वजनिकीकरण र कारवाही गर्ने ।
- रक्षा मन्त्रालय र नेपाली सेना बीचको सम्बन्ध र समन्वयलाई सुदृढीकरण गर्ने ।
- नेपाली सेनाको व्यवस्थापकीय सूचना प्रणालीलाई मन्त्रालयको सूचना प्रणालीमा सोझै आबद्ध गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरु:

- राष्ट्रिय सुरक्षा सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुमगन र मूल्याङ्कन;
- नेपाली सेनाको गठन, परिचालन, व्यवस्थापन, नियन्त्रण, लोकतान्त्रीकरण र पुनर्संरचना;
- सैनिक अधिकृत तथा जवानको अनुशासन र सेवा शर्त;
- सैनिक तालिम;
- सेनाको सुविधा;
- सैनिक हातहतियार तथा सामग्रीको खरीद र उत्पादन;
- सैनिक कारबाही र सेनाको गतिविधि;
- सैनिक निर्माणशाला;
- सैनिक प्रतिष्ठापन (इन्स्टलेसन) र सञ्चार तथा यातायात;
- सैनिक भण्डार;
- सैनिक व्यापार तथा कार्यालयको व्यवस्था;
- विकास कार्य र विपद् उद्धार कार्यमा सहयोग;
- राष्ट्रिय सेवा दलको संगठन, तालिम र प्रशासन;
- सैनिक कल्याण;
- राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष र महत्वपूर्ण राष्ट्रिय सम्पदा तथा स्मारकको सुरक्षा;
- नेपाली सैनिक विमान सेवा;
- सैनिक कल्याणकारी योजना;
- राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद् र सुरक्षा क्षेत्र सुधार;
- सिलखाना;
- सैनिक गुप्तचर विभाग;
- सैनिक अस्पताल ।

६. कानुनी व्यवस्था:

- निजामती सेवा ऐन, २०४९
- निजामती सेवा नियमावली, २०५०
- सैनिक ऐन, २०६३
- सैनिक नियमावली, २०६९
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५

७. आ.व. २०७२/७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- यस अवधिमा मन्त्रालयबाट ४१ वटा प्रतितपत्र खोल्ने स्वीकृति, ४९ वटा भन्सार महसुल तथा मूल्य अभिवृद्धी कर छुटको सिफारिस र २३ वटा विस्फोटक पदार्थ ओसार पसार तथा सुरक्षा सम्बन्धी सहमति प्रदान गरिएको ।
- मानव अधिकार सम्बन्धमा ३६ वटा गुनासाहरू प्राप्त भएकोमा २६ वटा फछ्यौट भइसकेको । १० वटा फछ्यौटको प्रक्रियामा रहेका ।
- शिवपुरी कमाण्ड कलेजमा निजामती तथा सुरक्षा निकायका उच्च अधिकृतहरूको लागि सुरक्षा सम्बन्धी बिषयमा १० दिने आवासीय तालिम सञ्चालन भएको ।
- रक्षा मन्त्रालय तर्फ २ सहसचिव, ५ उपसचिवले वैदेशिक तथा १ उपसचिव र २ शाखा अधिकृत स्वदेशी तालिममा सहभागी भएको ।
- राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्को परिसरमा यस मन्त्रालयको लागि प्रिप्याब भवन निर्माणको लागि बोलपत्र स्वीकृत भई निर्माण प्रक्रिया अगाडि बढेको ।
- नेपाली सेनाले विभिन्न १४ स्थानमा व्यापकको लागि जग्गा खरिद गरेको ।
- बंकरबाट व्यापक योजना अनुसार नेपाली सेनाको विभिन्न निकायहरूमा २०९ वटा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरिएको ।
- NA038-MI-17 हेलिकप्टर र Super Puma मर्मत गरिएको ।
- राष्ट्रिय सेवा दलले हालसम्म २ हजार युवाहरूलाई विभिन्न स्थानमा तालिम प्रदान गरिसकेको ।
- यस अवधिमा नेपाली सेनातर्फ रथीबृन्द, अधिकृत, पदिक, अन्य दर्जा र सिपाही गरी कुल ७२१ जना विभिन्न मुलुकमा अध्ययन, सेमिनार, गोष्ठी तालिममा सहभागी भएको ।
- राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको मस्यौदा राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्मा पारित भई स्वीकृतिका लागि मं.प.मा पठाइएको ।
- रक्षा मन्त्रालय र नेपाली सेनाको सांगठनिक पुनर्संरचना सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यदल गठन भई प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको ।
- सैनिक ऐन, २०६३ तथा राष्ट्रिय सेवा दल ऐन, २०२७ को संशोधनको लागि गृहकार्य भइरहेको ।
- नेपाली सैनिक विमान चार्टर उडान विकास समिति गठन आदेश, २०७३ को मस्यौदा कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयबाट सहमति प्राप्त गरी मं.प.मा प्रस्ताव पेश गर्ने प्रक्रियामा रहेको ।
- राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्को काम कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयकको मस्यौदा तर्जुमा सहमतिको लागि कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयबाट सहमति प्राप्त भै व्यवस्थापिका संसदमा पेश गर्ने प्रक्रियामा रहेको ।

द. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरणः

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४५०११३	रक्षा मन्त्रालय	३८,२२१	२८,२३७	७३.८८
३४५०१२३	राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्	२८,५७६	२७,९८०	९७.९१
३४५०१३३	जंगी अड्डा	२४,७४५,३२०	२७,३१७,८७४	११०.४०
३४५०१४३	सैनिक हवाई महा-निर्देशनालय	४४८,९७६	४५८,५९३	१०२.१४
३४५०१५३	वीरिन्द्र अस्पताल (पोष्ट एक्सीडेन्ट सेन्टर समेत)	५११,४४९	५२३,९४९	१०२.४४
३४५०१६३	सैनिक कमाण्ड तथा स्टाफ कलेज	४७,५०७	४८,७६८	१०२.६५
३४५०१८३	राष्ट्रिय सेवा दल	२९,९७५	३०,०३३	१००.१९
३४५०१९३	अति विशिष्ट व्यक्तिहरूको सुरक्षा	७,५००	७,३८१	९८.४१
	जम्मा	२५,८५७,५२४	२८,४४२,८१५	११०.००

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४५०११४	रक्षा मन्त्रालय	५,३३०	५,३२८	९९.९६
३४५०१२४	राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्	४,७४०	२,१८३	४६.०५
३४५०१३४	जंगी अड्डा	४,३९१,५२५	४,३९०,९५४	९९.९९
३४५०१५४	वीरिन्द्र अस्पताल (पोष्ट एक्सीडेन्ट सेन्टर समेत)	१६,४००	१६,४००	१००.००
	जम्मा	४,४१७,९९५	४,४१४,८६५	९९.९३

९. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४५०११३	रक्षा मन्त्रालय	५२,५४६	२१,४१४	४०.७५
३४५०१२३	राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्	३१,३६४	२१,६३३	६८.९७
३४५०१३३	जंगी अड्डा	२८,३८२,९३१	२०,७८७,०१०	७३.२४
३४५०१४३	सैनिक हवाई महा-निर्देशनालय	४९६,३५३	२३४,६६२	४७.२८
३४५०१५३	वीरिन्द्र अस्पताल (पोष्ट एक्सीडेन्ट सेन्टर समेत)	५३८,७७२	३५७,८७०	६६.४२
३४५०१६३	सैनिक कमाण्ड तथा स्टाफ कलेज	५१,१४१	३९,०३०	७६.३२
३४५०१८३	राष्ट्रिय सेवा दल	७७,९११	५५,४५४	७१.१८
३४५०१९३	अति विशिष्ट व्यक्तिहरूको सुरक्षा	८,३१०	६,५०२	७८.२४
	जम्मा	२९,६३९,३२८	२१,५२३,५७५	७२.६२

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४५०११४	रक्षा मन्त्रालय	१२,६५०	१७९	१.४२
३४५०१२४	राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्	१,६७०	७७३	४६.२९
३४५०१३४	जंगी अड्डा	३,३०५,४३७	९५४,३९४	२८.८७
	जम्मा	३,३१९,७५७	९५५,३४६	२८.७८

◆ ◆ ◆

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

नेपालको कुल क्षेत्रफलको करिब ४० प्रतिशत भूभाग वन जङ्गलले ढाकेको छ । कृषि लगायत पर्यटन, वातावरण, जैविक विविधता एवं भौगोलिक विकास संरचनाको मेरुदण्डको रूपमा रहेको वन क्षेत्रबाटै मुलुकवासीहरूका अधिकांश दैनिक आवश्यकताका काठ, इन्धन ७० प्रतिशत, पशुआहार-४० प्रतिशत, जडीबुटी लगायतका काष्ठ एवं गैरकाष्ठ वन पैदावारको आपूर्ति हुँदै आएको छ । त्यसैगरी वन तथा जलाधार संरक्षणको माध्यमबाट कृषियोग्य भूमिको संरक्षण र उत्पादकत्वमा वृद्धि, पानीमुहान, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, जलवायु शुद्धीकरण जस्ता मानव स्वास्थ्य रक्षा एवं प्रकृति संरक्षण र वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्ने कार्यमा ठूलो टेवा पुगेको छ । वन क्षेत्र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउने क्षेत्र पनि हो । यस क्षेत्रबाट उत्पादित काठ दाउरा र जडीबुटीको बिक्रीबाट मात्र बर्सेनि करिब दुई अरब भन्दा बढी राजस्व संकलन भई आएको छ भने यथार्थमा यसको योगदानको सही मूल्यांकन हुन बाँकी नै छ । यसको अलावा वन क्षेत्रले गरिब, महिला, दलित र उपेक्षित वर्गलाई समेत समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनका माध्यमले राष्ट्रिय मूल प्रवाहमा समावेशीकरण गर्दै गाउँ स्तरसम्म विकेन्द्रीकरण र सुशासनको प्रत्याभूति दिन योगदान गरेको छ । वन क्षेत्रले नेपालको बहुमूल्य जडीबुटी लगायतका जैविक स्रोतलाई परिचालन गरी विश्व वजारसम्म पुऱ्याई आर्थिक समुन्नति गर्न वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ ।

२. दूरदृष्टि:

वन, जैविक विविधता र जलाधार क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनद्वारा स्थानीय र राष्ट्रिय समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने ।

३. लक्ष्य:

वन, वनस्पति, जडीबुटी, वन्यजन्तु, संरक्षित क्षेत्र, जैविक विविधता र जलाधारको समुचित संरक्षण, सम्बर्द्धन र सदुपयोग गर्दै रोजगारी सिर्जना र आय वृद्धि गरी विपन्न वर्गको जीविकोपार्जनमा सुधार र पारिस्थितिकीय प्रणालीबीच सन्तुलन कायम गर्ने ।

४. उद्देश्य:

- वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, संरक्षित क्षेत्र तथा जलाधारको संरक्षण एवं व्यवस्थापन गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने ।
- वन क्षेत्रको उत्पादकत्व र वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गरी स्थानीय तथा राष्ट्रिय आवश्यकता परिपूर्ति गर्दै निकासी प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वन क्षेत्रको योगदान अभिवृद्धि गर्ने ।
- सामुदायिक वन लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई समेत संलग्न गराई आय आर्जन तथा रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने ।
- वन क्षेत्रको सुशासन सुदृढीकरण गर्ने ।

५. रणनीति:

- दिगो वन व्यवस्थापनद्वारा वनक्षेत्रको उत्पादकत्व र वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्ने ।
- जैविक विविधता र स्रोतको संरक्षण लगायत वातावरणीय सेवाबाट प्राप्त हुने लाभ वृद्धि गर्दै न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्ने ।
- जल तथा भूमिको संरक्षणबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न जलाधार क्षेत्रको एकीकृत संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने ।
- सामुदायिक, कबुलियती, साझेदारी, मध्यवर्ती सामुदायिक, संरक्षित, धार्मिक लगायतका समुदायद्वारा व्यवस्थित वनलाई पारिस्थितिकीय, आर्थिक र सामाजिक रूपले सक्षम बनाउँदै लाभको न्यायोचित बाँडफाँट गर्ने ।
- निजी क्षेत्रलाई वन विकास तथा विस्तारमा संलग्न गराउँदै वनजन्य उद्यमको प्रवर्द्धन, उत्पादनको विविधीकरण र बजारीकरणबाट मूल्य अभिवृद्धि र हरित रोजगारी सिर्जना गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलनका उपाय अवलम्बन गर्ने ।
- वन क्षेत्रमा सुशासन, समावेशीकरण र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धनको लागि व्यवस्थापनलाई थप सक्षम बनाउने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू:

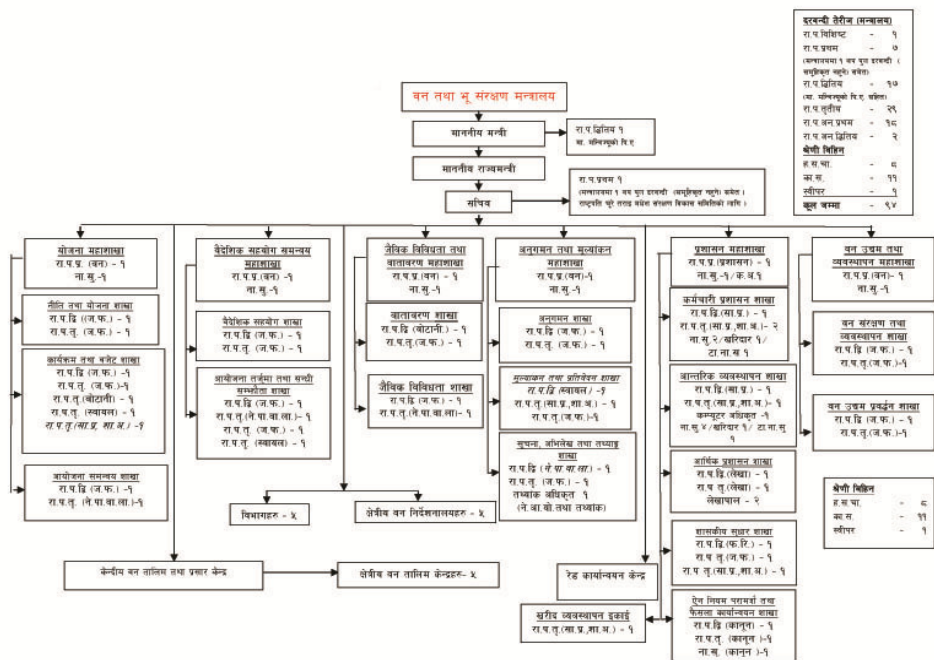
- वन तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- सरकारी वन, धार्मिक वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन, निजी वन आदि;
- सरकारी र गैरसरकारी वन क्षेत्रको सर्वेक्षण, नाप नक्सा र सीमा निर्धारण;
- भू-उपयोग, वन, जंगलको उपयोग, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन;
- वन पैदावार विकास;
- वनस्पति उद्यान, जडीबुटी उद्योग;
- वनस्पति संग्रहालय (हर्बेरियम);
- वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जलाधार संरक्षण र भू-संरक्षण सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा
- अन्तर्राष्ट्रिय तालिम, सम्मेलन, गोष्ठी र प्रदर्शनीहरू तथा प्रचार-प्रसार;
- वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जलाधार संरक्षण र भू-संरक्षण सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूसँग सम्पर्क;
- प्रकृति संरक्षण;
- नेपाल वन सेवा सञ्चालन ।

७. कानुनी व्यवस्था:

- राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६०

- राष्ट्रिय संरक्षण नीति, २०४५
- वन क्षेत्रको वैदेशिक सहयोग नीति, २०५५
- नेपालको जैविक विविधता रणनीति, २०७१
- तहौँ त्रिवर्षिय योजना (२०७०/०७१ — ०७२/०७३)
- वन नीति, २०७१
- वन ऐन, २०४९ र वन नियमावली, २०५१
- राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, २०३०
- नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष ऐन, २०३९ तथा नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष नियमावली, २०४१
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४
- विरूवा संरक्षण ऐन, २०६४ तथा विरूवा संरक्षण नियमावली, २०६६
- भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९ तथा नियमावली, २०४२
- नेपाल वन सेवा (गठन, समूह, तथा श्रेणी) विभाजन र नियुक्ति: नियमहरू, २०५१
- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५६

द. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

९. आ.व. ०७२/०७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक सम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	दोस्रो चौमासिक सम्मको प्रगति
५५	जनताको तटबन्ध कार्य- क्रमलाई निरन्तरता दिइएको छ । जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रणका कार्य- क्रमहरू तराई-मधेसलाई डुबान बाट बचाउने गरी लक्षित गरिने छ । चुरेको विनाशबाट तराई-मधेसमा बढ्दै गएको मरुभूमीकरण रोक्नका लागि राष्ट्रपति चुरे तराई मधेस कार्यक्रमलाई थप क्षेत्रमा विस्तार गरिने छ । यस कार्यक्रमका लागि रु. १ अर्ब ९६ करोड छुट्याएको छ । चुरे संरक्षणका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गरिने छ ।	• यस आर्थिक वर्षमा ४ वटा जिल्लाहरू (सल्यान, प्युठान, बर्दिया र डोटी) थप गरी हाल ३१ वटा जिल्लामा कार्यक्रम विस्तार गरी संचालन भई रहेको । • गुरुयोजनाको अन्तिम मस्यौदा तयारी भई सरोकारवाला निकायहरूसँग केन्द्र साथै जिल्ला स्तरमा अन्तरक्रिया सम्पन्न भैसकेको । • सरोकार निकायहरू सम्मिलित कार्यदल गठन भै रणनीतिक वातावरण मूल्यांकनको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी छलफल गरेको साथै कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था र अर्थ मन्त्रालयबाट आवश्यक सहमति प्राप्त गरी नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भएको । • ५८ वटा गल्छी, पहिरो तथा खहरे रोकथाम । • ३४.५ कि.मि. नदी तथा खोला किनारा व्यवस्थापन । • १७ हेक्टर नदी उकास जग्गा संरक्षण, सदुपयोग र व्यवस्थापन (तारबार सहित) । • ११.०८ कि.मि. सिंचाई कुलो संरक्षण । • ४७ वटा पानी मुहान संरक्षण । • ४५ वटा सर्विक्षेत्र ताल तलैया/संरक्षण पोखरी निर्माण वा संरक्षण ।
१२३	वन दशक कार्यक्रम अन्तर्गत भूकम्प प्रभावित जिल्लामा बाँसको नर्सरी निर्माण तथा वृहत वृक्षारोपणको कार्यक्रम ल्याइनेछ । निजी वन दर्ता, नर्सरी स्थापना तथा सञ्चालन, वृक्षारोपण तथा संरक्षणमा अनुदानको व्यवस्था मिलाएको छ	• प्रभावित क्षेत्रमा जमिनको स्थायीत्वको लागि वास रोपण कार्यको लागि कार्य सुभारम्भ भएको । • प्रभावित क्षेत्र लगायत अन्य क्षेत्रमा १३४ गोटा नर्सरी स्थापना भै २ करोड २५ लाख गोटा वास लगायत विभिन्न रुख, काष्ठ, तथा बहुउपयोगी प्रजातिका विरुवा तथा अन्य जनताको चाहना अनुसारको विरुवा उत्पादनका लागि कार्य भइसकेको • वृक्षारोपण गर्ने क्षेत्रको लागि क्षेत्र छनौट गर्ने, नदी

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	दोस्रो चौमासिक सम्मको प्रगति
	। नदी उकास तथा सार्वजनिक, पर्ती र ऐलानी जग्गामा गरिब तथा विपन्न समुदायलाई नर्सरी स्थापना, वृक्षारोपण तथा वन संरक्षण गर्न अनुदान दिईनेछ । वृक्षारोपणलाई व्यक्तिको जीवनको महत्वपूर्ण घटनासँग आबद्ध गरी प्रत्येक नागरिकले आफ्नो जीवनकालमा केही रुख रोप्ने र संरक्षण गर्ने अभियान सञ्चालन गरिने छ ।	उकास क्षेत्रको पहिचान एवं जग्गामा आय आर्जनका लागि विरुवा रोपण तथा संरक्षणको लागि क्षेत्र छनौट तथा कार्ययोजनाको कार्य सुरु भैसकेको । • २५ वटा समूहलाई वृक्षारोपणको लागि बाँस, निगालो, राईजोम वितरण गर्ने प्रारम्भिक कार्य भईरहेको । • रारा र शे फोकसुन्डो राष्ट्रिय निकुञ्जमा बहुउद्देश्ययि जडीबुटीको नर्सरी स.चालन भएको । • ५ लाख ३५ हजार गोटा विरुवा उत्पादनका लागि कार्य भइरहेको ।
१२४	भूकम्प पश्चातको पुनर्निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने काठको आपूर्ति सहज बनाउन मुलुकका विभिन्न वन क्षेत्रमा रहेका ढलापडा सबै रुखहरूको निष्कासन र बिक्री वितरण प्रक्रिया सरल बनाइनेछ ।	• राष्ट्रिय उत्पादन योजना तयार भै स्विकृतको लागि कारवाही अगाडि बढेको । • भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा भूकम्पबाट भत्केका घरका काठ र काठ जन्य सामग्री ओसार पसार स्थानान्तरण गर्ने कार्यविधि २०७२ स्विकृत भएको भै कार्य सुरुवात भैरहेको ।
१२५	सम्भाव्य जिल्लाहरूमा जैतुन, लौठसल्ला, तेजपात, टिमुर र डालेचुकको व्यावसायिक खेतीका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । महत्वपूर्ण वनस्पतिको व्यावसायिक प्रवर्धनका लागि सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा टिस्युकल्चर केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । छिटो बढ्ने व्यावसायिक उपयोगका रुखहरू रोप्न प्रोत्साहित गरिने छ ।	• निजी वनको लागि निजी किसान, संघ संस्थाहरूलाई गुणस्तरीय बीउ उपलब्ध गराइएको । • फिल्ड अनुगमन गरी निजी वनलाई प्रोत्साहन गरेको । • तेजपात -११,२०० र लौठसल्ला -११,००० विरुवा उत्पादन भएको (इलाम र मकवानपुर)।
१२६	वनको वैज्ञानिक पद्धतिबाट सीमाङ्कन गरिनेछ । वन क्षेत्रमा रहेका बसोबास समस्या समाधान	• क्षेत्र छनौटको कार्य भै रहेको । • ७५० हे. अतिक्रमित क्षेत्र हटाई व्यवस्थापन गर्ने कार्यको कार्ययोजना शुरु भइसकेको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	दोस्रो चौमासिक सम्मको प्रगति
	र अतिक्रमण व्यवस्थापन गर्न अधिकार सम्पन्न आयोगको गठन गरिनेछ । सीमसार तथा रामसारका वन क्षेत्रका तालतलैयाको संरक्षणमा ध्यान दिइनेछ ।	- सर्विक्षेत्र, ताल तलैया, संरक्षण पोखरी निर्माण वा संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रम अन्तरगत १२९ वटा ताल तथा सर्विक्षेत्र संरक्षणका लागि कायदिश भई कार्यक्रम संचालन भइरहेको । - सर्लाही जिल्लामा पर्ने नारीमन र रौतहट जिल्लामा पर्ने बडहरवा सर्विक्षेत्रको संरक्षण सम्बन्धी कार्य नेपाली सेनासँग सम्झौता गरी अगाडि बढी रहेको (सम्झौता अनुरूप ९०% कार्य सम्पन्न भै सकेको) । - मलहनिया तालको संरक्षण कार्यविधि सहित स्थानीय विहानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण गर्ने कार्य सम्पन्न (२०७२ पौष २९ गते) भएको । - सिमसार संरक्षणको लागि TOR तयार भै अध्ययन कार्य शुरु भएको ।
१२७	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष र ढोरपाटन शिकार आरक्षलाई संरक्षण कार्यक्रम सहित पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गरी स्थानीय रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरिनेछ । कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षमा पशुपंक्षीको वासस्थान सुधार गरी चरा अवलोकन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नुका साथै वन्यजन्तु उद्धार केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।	- निर्माण गर्न बजेट माग गरिएको । - ढोरपाटन शिकार आरक्षको लागि मन्त्रालयसँग बजेट माग गरिएको ।

१०. आ.व. २०७२/७३ को फागुन मसान्तसम्ममा भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको रणनीति, २०७२ को लागि कार्यदल गठन भई काम सुरु भएको ।
- वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि दिइएकोमा शर्तहरू पालना भए/ नभएको अनुगमन गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा प्रमुखको संयोजकत्वा कार्यदल गठन भएको ।
- जडीबुटी, गैरकाष्ठ वन पैदावार संरक्षण, व्यवस्थापन, खेती प्रवर्द्धन, व्यावसायीकरण एवं बजारीकरण समेतको विकासका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन महाशाखा प्रमुखको संयोजकत्वा कार्यदल गठन भएको ।

- वन स्रोत सर्वेक्षणको पूर्ण तथ्याङ्क नेपाल सरकार (सचिवस्तर) बाट स्वीकृत भएका तपसिलका ३ वटा प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक भएको ।
 - मध्य पहाडी क्षेत्र (Middle Mountain Forest of Nepal),
 - उच्च-पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र (High Mountains and High Himal Forest of Nepal),
 - राष्ट्रिय वन स्रोत सर्वेक्षण (State of Forests : Nepal)
- Kanchanjunga Landscape Conservation and Development initiative Program document with Implementation Plan (2010-2020) मिति २०७२।०४।१९ मा नेपाल सरकार (सचिवस्तरबाट) स्वीकृत भएको ।
- लाली गुराँस संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम मिति २०७२/४/३२ मा नेपाल सरकार (मन्त्रीस्तर) बाट स्वीकृत भएको ।
- पवित्र हिमालय भू-परिधि को दश वर्षीय कार्यान्वयन योजना तर्जुमा कार्य प्रक्रियामा रहेको ।
- तराईका ११ जिल्लाहरूमा वन दशक कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आएको ।
- दुर्लभ एवं लोपोन्मुख वन्यजन्तु वनस्पति र जैविक विविधताको वासस्थान विस्तार, वन क्षेत्रको संरक्षण र सुरक्षा एवं पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास गर्दै स्थानीय वासिन्दाको जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउन सहयोग पुऱ्याउन पर्सा वन्यजन्तु आरक्षको पूर्वी क्षेत्र १३६.४७ वर्ग कि.मि.थप गरिएको ।
- भूकम्पबाट भत्केका घरमा काठ र काठ जन्त्य सामग्री ओसारपसार स्थानान्तरण गर्ने कार्यविधि २०७२ स्वीकृत भएको ।

❖ सुशासन कायम गर्ने सम्बन्धमा भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- यस वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय र पाँच वटै विभाग (वन विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण विभाग, वनस्पति विभाग) का महानिर्देशकबीच कार्यसम्पादन सम्झौता सम्पन्न भएको ।
- विभागीय महानिर्देशक र जिल्ला वन अधिकृतबीच कार्यसम्पादन सम्झौता गरिएको ।
- वनस्पति विभागका महानिर्देशक र ९ जिल्लाका प्रमुख बीच कार्यसम्पादन सम्झौता सम्पन्न भएको ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त राख्न सुदृढीकरण गर्ने प्रक्रियाको थालनी भएको ।

❖ कार्यक्रमगत प्रगतिसँग सम्बन्धित महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री अग्नीप्रसाद सापकोटाज्यूबाट मिति २०७२/०८/०९ मा भएको २७ बुँदे प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन योजना स्वीकृत भै कार्यान्वयनमा रहेको ।
- २५० वटा समुदायिक वन उपभोक्ता समूहको कार्य योजना नवीकरण कार्य सम्पन्न भएको ।
- २५५ वटा कबुलियती वन समूहको विधान तथा कार्य योजना पुनरावलोकन गरी सहयोग पुऱ्याएको ।
- लाली गुराँस संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम स्वीकृत भएको ।
- जडीबुटी खेती विस्तार कार्यक्रमको अवधारणा पत्र तयार भै स्वीकृतको चरणमा रहेको ।
- वन पैदावार आपूर्ति समितिको गठन सम्बन्धी सूचना नेपाल राजपत्रमा लागू भएको ।
- गैरकर राजस्वका दर संशोधन गर्ने सम्बन्धी सूचना नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन भई लागू भएको ।
- वन नियन्त्रण कक्ष (Forest Control Room) को अवधारणा स्वीकृत भै लागू भएको ।
- जडीबुटी खेती विस्तार कार्यक्रमको अवधारणा पत्र तयार भै स्वीकृतको चरणमा रहेको ।

- ९ वटा वनस्पति उद्यानको पञ्चवर्षीय व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएको ।
- नगरकोट नगरपालिका वडा नं. ७ मा निर्मित जैविक विविधता मैत्री सामुदायिक भवन वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय र नगरकोट नगरपालिकाबीच भएको समझदारी पत्र बमोजिम संरक्षण, सञ्चालन र व्यवस्थापन हुने गरी २०७२/०८/२५ देखि नगरकोट नगरपालिकाको कार्यालय, भक्तपुरलाई हस्तान्तरण भएको ।
- जिल्ला वन कार्यालय, मोरङ र विराटनगर उप महानगरपालिकाबीच ५ वर्षमा बातावरण मैत्री उपमहानगरपालिका बनाउनका लागि ५०,००० बिरुवा रोप्न लाग्ने खर्चको १० प्रतिशत जिल्ला वन कार्यालय, मोरङले र ९० प्रतिशत विराटनगर उप महानगरपालिकाले व्यहोर्ने गरी Memorandum of Understanding (MOU) भएको ।
- Landscape Conservation and Resilient Society विषयक अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन आयोजना गर्ने सम्बन्धमा आशय पत्र (Concept Paper) स्वीकृत भएको ।
- मिति २०७२/९/२३ मा माननीय वन तथा भू संरक्षण मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा National Wildlife Crime Control Coordination Committee बैठक सम्पन्न भई विभिन्न निर्देशन भएको ।
- राष्ट्रिय वनस्पति उद्यान गोदावरी भित्र Bio-Diversity Education Garden को निर्माण कार्य शुरु भएको ।
- चौथो "World Wood Day 21st to 25th March, 2016, " Nature and Culture theme मा १०६ मुलुकका प्रतिनिधिको सहभागितामा सम्पन्न भएको ।
- खाना पकाउने ग्यासको अभाव पूर्ति गर्न दाउरा बिक्री वितरणको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गरियो । टि.सि. एन. का ४ ओटा डिपोहरू मार्फत फाल्गुण मसान्तसम्म २० लाख ५६ हजार के.जी. दाउरा बिक्री वितरण गरियो ।
- सामुदायिक वनवाट काठ उत्पादन प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्न निर्णय भएको ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२९०११३	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	८५,४८०	७७,८९९	९१.१३
३२९०१२३	वन विभाग	५२,२६६	५१,८५९	९९.२२
३२९०१३३	क्षेत्रीय वन कार्यालयहरू	६५,६७५	५५,५१५	८४.५३
३२९०१४३	जिल्ला वन कार्यालयहरू (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	१,६७४,३०७	१,८५९,०३३	१११.०३
३२९०१५३	वनस्पति विभाग	८६,९९०	९१,२९४	१०४.९५
३२९०१६३	भू-संरक्षण विभाग	२४,४९२	२२,९४२	९३.६७
३२९०१७३	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	२४४,०५८	२२९,१८३	९३.९१
३२९०१८३	राष्ट्रिय निकुन्ज (सुरक्षा टोली)	१,९१३,०६५	२,०२९,००६	१०६.०६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२९०१९३	हात्तिसारहरू	७४,४६५	७७,६६५	१०४.३०
३२९०२०३	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	२८,३९३	२९,४५८	१०३.७५
३२९०१९३	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना	४८,१३३	४३,८१६	९१.०३
३२९१०२३	जडीबुटी विकास कार्यक्रम (कर्णाली जडीबुटी प्रशोधन समेत)	३४,९३०	२६,७५१	७६.५८
३२९१०४३	केन्द्रीय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	४८,९६९	४३,५५४	८८.९४
३२९१०६३	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	११,१९१	९,८३३	८७.८७
३२९१०८३	कबुलियती वन तथा पशु विकास कार्यक्रम	११,६४२	९,७९८	८४.१६
३२९१०९३	वृक्ष सुधार वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम	५१,०७५	३८,८०९	७५.९८
३२९११२३	वनस्पति अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१४,०६९	१३,४३८	९५.५१
३२९११४३	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	६५,३४१	५९,९९२	९१.८१
३२९११५३	राष्ट्रिय निकुन्ज आयोजना	१९८,४११	२०४,३३९	१०२.९९
३२९१२३३	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	१८४,०८४	११२,१२४	६०.९१
३२९१२४३	राष्ट्रपति चुरे - तराई मधेस संरक्षण विकास समिति	१,१५६,४५१	१,०८३,५७७	९३.७०
३२९१२७३	वन्यजन्तु संरक्षणको लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना	८२,३२२	५३,०२९	६४.४२
३२९१२८३	पहाडी संरक्षित क्षेत्रहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि आयोजना	१५,३००	०	०.००
३२९१५२३	बहु सरोकारवाला वन कार्यक्रम	२,२४२	४७६	२१.२३
३२९१५४३	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	७४,४५१	५६,६४२	७६.०८
३२९१५५३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (वन कार्यक्रम)	१७,२६०	१५,३२४	८८.७८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२९१५६३	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना	११,५००	३४८	३.०३
३२९८०१३	सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम (हरित रोजगारी समेत)	४५,७८८	४१,८२४	९१.३४
३२९८०४३	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रम	२०५,२९८	२०७,०२८	१००.८४
३२९८०५३	सामुदायिक विकास तथा वन / जलाधार संरक्षण आयोजना	१७,४६०	१७,०९२	९७.८९
३२९८०६३	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना	१९,३४०	१९,०३२	९८.४१
३२९८०७३	वनस्पति सदुपयोग तथा बजारीकरण कार्यक्रम	७,९९५	७,७१४	९६.४९
	जम्मा	६,५७२,४४३	६,५८८,३९४	१००.२४

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२९०११४	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	२२,११०	२०,५२०	९२.८१
३२९०१२४	वन विभाग	५,३८३	१,५२१	२८.२६
३२९०१३४	क्षेत्रीय वन कार्यालयहरू	८,७५०	२,६८८	३०.७२
३२९०१४४	जिल्ला वन कार्यालयहरू (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	३,९१३	३,६६६	९३.६९
३२९०१५४	वनस्पति विभाग	९,८००	९,७३०	९९.२९
३२९०१६४	भू-संरक्षण विभाग	२५१,५००	१९८,९८४	७९.१२
३२९०१७४	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	६१९	६०९	९८.३८
३२९०१८४	राष्ट्रिय निकुन्ज (सुरक्षा टोली)	१९,६०८	१९,६०८	१००.००
३२९०१९४	हातिसारहरू	९६५	९४९	९८.३४
३२९०२०४	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	३६०	३६०	१००.००
३२९०११४	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना	१,८८१	१,०९३	५८.११
३२९०२२४	जडीबुटी विकास कार्यक्रम (कर्णाली)	४३,२८८	२२,५३३	५२.०५

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	जडीबुटी प्रशोधन समेत)			
३२९१०४४	केन्द्रीय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	१,२७१	१,२९२	१०१.६५
३२९१०६४	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	३०१,४४२	२२८,०१०	७५.६४
३२९१०८४	कबुलियती वन तथा पशु विकास कार्यक्रम	३८,६८६	३६,१९५	९३.५६
३२९१०९४	वृक्ष सुधार वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम	२५१,४८९	२१४,५१७	८५.३०
३२९११२४	वनस्पति अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यक्रम	१,९२३	१,९१४	९९.५३
३२९११४४	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	२२,४९५	२१,८१९	९६.९९
३२९११५४	राष्ट्रिय निकुन्ज आयोजना	७५,५७३	५४,७६६	७२.४७
३२९१२३४	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	२००	२००	१००.००
३२९१२४४	राष्ट्रपति चुरे - तराई मधेस संरक्षण विकास समिति	०	०	०.००
३२९१२७४	वन्यजन्तु संरक्षणको लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना	८०,०५५	५५,७७१	६९.६७
३२९१२८४	पहाडी संरक्षित क्षेत्रहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि आयोजना	२,२००	०	०.००
३२९१५२४	बहु सरोकारवाला वन कार्यक्रम	१,७९६,१२६	३६९,१७९	२०.५५
३२९१५४४	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	२२३,१९४	१४०,४१७	६२.९१
३२९१५५४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (वन कार्यक्रम)	२०,६३४	१७,७८४	८६.१९
३२९८०१४	सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम (हरित रोजगारी समेत)	५२,२१९	४६,०४०	८८.१७
३२९८०४४	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रम	४७७,८७५	४५७,४२१	९५.७२
३२९८०५४	सामुदायिक विकास तथा वन / जलाधार संरक्षण आयोजना	५६,२८९	५३,२४१	९४.५९
३२९८०६४	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास	३७,२८२	२६,५८६	७१.३१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	आयोजना			
३२९८०७४	वनस्पति सदुपयोग तथा बजारीकरण कार्यक्रम	१,०७५	१,०७२	९९.७२
	जम्मा	३,८०८,२०५	२,००८,४८५	५२.७४

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:
चालु खर्च (रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२९०११३	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	७९,११४	५३,४९८	६७.६२
३२९०१२३	वन विभाग	६६,७२०	४०,७७१	६१.११
३२९०१३३	क्षेत्रीय वन कार्यालयहरू	७४,०३५	३६,२०६	४८.९०
३२९०१४३	जिल्ला वन कार्यालयहरू (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	२,४२०,९१८	१,३७६,२८१	५६.८५
३२९०१५३	वनस्पति विभाग	११२,०२६	६३,९२१	५७.०६
३२९०१६३	भू-संरक्षण विभाग	२५,६०९	१५,५०३	६०.५४
३२९०१७३	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	१८९,३१७	७६,०४८	४०.१७
३२९०१८३	राष्ट्रिय निकुन्ज (सुरक्षा टोली)	२,१२०,२४७	१,६१९,६६३	७६.३९
३२९०१९३	हातिसारहरू	८१,०१४	६३,९१७	७८.९०
३२९०२०३	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	४१,२४६	२१,९३८	५३.१९
३२९१०१३	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना	१४,७१०	६,३६४	४३.२६
३२९१०२३	जडीबुटी विकास कार्यक्रम (कर्णाली जडीबुटी प्रशोधन समेत)	२४,९५१	१०,२१८	४०.९५
३२९१०४३	केन्द्रीय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	४६,३८५	२९,२३९	६३.०४
३२९१०६३	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१०,१७५	४,०८९	४०.१९
३२९१०९३	वृक्ष सुधार वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम	१९९,५९१	४९,८७२	२४.९९
३२९११४३	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	७८,५३०	४३,०१५	५४.७८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२९११५३	राष्ट्रिय निकुन्ज योजना	२३२,२०३	१३८,६८८	५९.७३
३२९१२३३	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	९५,९८५	४,०१३	४.१८
३२९१२४३	राष्ट्रपति चुरे - तराई मधेस संरक्षण विकास समिति	१९९,७६७	७६,८१७	३८.४५
३२९१२७३	वन्यजन्तु संरक्षणको लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्धन योजना	७७,७२६	९,४२४	१२.१२
३२९१५४३	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन योजना	११४,०१८	४९,९१२	४३.७८
३२९१५५३	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (वन कार्यक्रम)	१२,७५०	४,४३१	३४.७५
३२९१५६३	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन योजना	२५,१८९	२,४०५	९.५५
३२९१५७३	वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणका लागि दक्षिण एशिया कानून कार्यन्वयन सञ्जालको शसक्तीकरण	१९,६३६	०	०.००
३२९८०४३	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रम	२२८,७३३	१३५,६६४	५९.३१
३२९८०५३	सामुदायिक विकास तथा वन / जलाधार संरक्षण योजना	१७,४८५	९,६४४	५५.१६
३२९८०६३	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास योजना	३४,३२८	१८,९५६	५५.२२
३२९८०८३	सामुदायिक तथा कवुलियती वन विकास कार्यक्रम	६४,५८५	२४,०३९	३७.२२
३२९८०९३	वनस्पति अध्ययन अनुसन्धान तथा बजारीकरण कार्यक्रम	२०,०४३	१२,४४८	६२.११
	जम्मा	६,७२७,०३६	३,९९६,९८४	५९.४२

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२९०११४	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	२,०८५	१,००७	४८.३०
३२९०१२४	वन विभाग	१५,१५०	७७९	५.१४

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२९०१३४	क्षेत्रीय वन कार्यालयहरू	१५,६००	१,५७१	१०.०७
३२९०१४४	जिल्ला वन कार्यालयहरू (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	४,३०४	२,४०१	५५.७९
३२९०१५४	वनस्पति विभाग	२०,१५९	८,८१६	४३.७३
३२९०१६४	भू-संरक्षण विभाग	१६८,१५०	११,२७१	६.७०
३२९०१७४	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	८,४७७	२९७	३.५०
३२९०१८४	राष्ट्रिय निकुन्ज (सुरक्षा टोली)	१४२,२०८	६१,०६४	४२.९४
३२९०१९४	हात्तिसारहरू	१,०६२	२८३	२६.६५
३२९०२०४	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	३७५	२०६	५४.९३
३२९०१०१४	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना	२,२००	१,५२६	६९.३६
३२९१०२४	जडीबुटी विकास कार्यक्रम (कर्णाली जडीबुटी प्रशोधन समेत)	३९,९३६	९,८७९	२४.७४
३२९१०४४	केन्द्रीय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	८,९२६	१,१३७	१२.७४
३२९१०६४	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	३६९,१७४	६३,०९४	१७.०९
३२९१०९४	वृक्ष सुधार वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम	२२९,२२६	६२,१२९	२७.१०
३२९११४४	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	१६,५१४	२,४६०	१४.९०
३२९११५४	राष्ट्रिय निकुन्ज आयोजना	१६०,०००	३५,१२९	२१.९६
३२९१२३४	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	४००	२१९	५४.७५
३२९१२४४	राष्ट्रपति चुरे - तराई मधेस संरक्षण विकास समिति	१,७६८,३८४	५७९,३००	३२.७६
३२९१२७४	वन्यजन्तु संरक्षणको लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्धन आयोजना	१३८,७९८	६,८९१	४.९६
३२९१५२४	बहु सरोकारवाला वन कार्यक्रम	२,२१६,०००	२६३,३५०	११.८८
३२९१५४४	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	४०६,६७५	९५,८३७	२३.५७

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२९१५५४	नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति (वन कार्यक्रम)	२६,००१	८,५०५	३२.७१
३२९१५६४	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना	१८९,९५२	१६,३४९	८.६१
३२९१५७४	वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणका लागि दक्षिण एशिया कानून कार्यान्वयन सञ्जालको शसक्तिकरण	६८०	०	०.००
३२९८०४४	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रम	४६७,३५०	१९६,३२०	४२.०१
३२९८०५४	सामुदायिक विकास तथा वन/ जलाधार संरक्षण आयोजना	६५,०४४	२८,२१६	४३.३८
३२९८०६४	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना	४९,३१८	५,९४७	१२.०६
३२९८०८४	सामुदायिक तथा कुवुलियती वन विकास कार्यक्रम	१०४,८८६	३५,६१०	३३.९५
३२९८०९४	वनस्पति अध्ययन अनुसन्धान तथा बजारीकरण कार्यक्रम	७,०२०	४,७८५	६८.१६
	जम्मा	६,६४४,०५४	१,५०४,३७८	२२.६४

◆ ◆ ◆

वाणिज्य मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि :

वाणिज्य मन्त्रालय नेपालको समग्र वाणिज्य र व्यापार सञ्चालन गर्ने नेपाल सरकारको एउटा महत्वपूर्ण मन्त्रालय हो । विगतमा उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय नामको एउटै मन्त्रालय अस्तित्वमा रहेकोमा वि.सं. २०६५ साल भाद्र महिनामा वाणिज्य तथा आपूर्ति सम्बन्धी विषयलाई हेर्न छुट्टै वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय गठन गर्ने गरी कार्य सञ्चालन हुँदै आएकोमा नेपाल सरकारको मिति २०७२/९/२९ को निर्णयले वाणिज्य र आपूर्ति अलग-अलग मन्त्रालयको रूपमा छुट्टै संगठन संरचना, कार्यक्षेत्र र दरबन्दी स्वीकृत भएअनुसार सोही बमोजिम यो मन्त्रालय स्वतन्त्र रूपमा क्रियाशील रहँदै आएको छ ।

मुलुकको वाणिज्य क्षेत्रलाई सबल र सुदृढ तुल्याउँदै आन्तरिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको सहजीकरण, प्रवर्द्धन, र नियमन गर्ने जस्ता मुख्य कार्यमा मन्त्रालय संलग्न रहँदै आएको छ । यसको लागि वाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बद्ध आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्ने, तर्जुमा गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई विभिन्न मन्त्रालय, निजी क्षेत्र, नेपाल सरकारका अन्य निकाय तथा दातृनिकायसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्ने, सञ्चालित कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने लगायतका कार्यमा मन्त्रालय सक्रिय रही आएको छ । मन्त्रालयले नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली-२०७२, वाणिज्य नीति-२०७२, नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०१० आवधिक योजनाहरू लगायत वाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बद्ध ऐन, नियमावली तथा निर्देशिकाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम वाणिज्य क्षेत्रको विस्तार र प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ ।

२. दृष्टिकोण :

निकासी प्रवर्द्धन मार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वाणिज्य क्षेत्रको योगदान बढाई आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने ।

३. ध्येय:

व्यापारलाई राष्ट्रिय विकास प्रयासमा मूल प्रवाहीकरण गर्दै सरकारी, निजी एवं सहकारी क्षेत्रको समन्वित प्रयासमा व्यापार सहजीकरण र अग्र तथा पृष्ठ सम्बन्धको विकास गरी व्यापारको विस्तार र विविधिकरण गर्दै निर्यात वृद्धि मार्फत व्यापार घाटा कम गर्ने ।

४. रणनीति :

- वाणिज्य र व्यापारलाई अर्थतन्त्रको प्रमुख सम्भागको रूपमा स्थापित गर्न त्यस क्षेत्रलाई अर्थतन्त्रमा मूल प्रवाहिकरण गर्ने ।

- वाणिज्य नीति र नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिले पहिचान गरेका निर्यात हुने वस्तु तथा सेवा अन्तरगत कृषि, वन, पर्यटन र उद्योग क्षेत्रहरूसँगको आवद्धता गरी अग्र र पृष्ठ सम्बन्धको माध्यमबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी मूल्य अभिवृद्धि र मूल्य शृङ्खला व्यवस्थापनमा उच्च जोड दिदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- तुलनात्मक र प्रतिस्पर्धात्मक लाभका मूल्य अभिवृद्धियुक्त वस्तु तथा सेवाको प्रतिस्पर्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्दै व्यापार घाटा कम गर्ने ।
- निर्यात संभाव्य मुख्य मुख्य वस्तु तथा सेवाको निर्यात रणनीति तयार गर्ने ।
- वाणिज्य र व्यापार क्षेत्रमा प्राप्त हुने विकास सहायतालाई राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रमा लगाउन SWAP ढाँचा अवलम्बन गर्ने ।
- व्यापार सहजीकरण तथा देशगत र वस्तुगत रूपमा व्यापार विविधीकरण र निर्यात प्रवर्द्धन गर्न पारवहन पूर्वाधार विकास र संस्थागत सुदृढीकरणको माध्यमबाट कारोबार लागत घटाउने ।
- निर्यात व्यापारमा निजी क्षेत्रको भूमिका बढाउन सरकारले सहजक, उत्प्रेरक र नियामकको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- क्षेत्रीय तथा विश्वबजारमा सेवा वस्तु र बौद्धिक सम्पत्तिको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय व्यापार सन्धीहरू तथा विकसित देशहरूबाट अल्पविकसित देशले पाउने भन्सार एवं गैर भन्सार शुल्क सम्बन्धी विषयमा अधिकतम लाभ लिने ।
- नेपाललाई पारवहन सुविधा प्रदान गर्ने मुलुकहरूसँग पारवहन सम्झौता गर्दै जाने ।
- आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने वस्तु र सेवाको उत्पादनमा थप जोड दिने ।
- नेपाली वस्तुहरूको मुख्य अन्तर्राष्ट्रिय निकासी बजारहरूमा नेपाली उत्पादनहरूको प्रवर्द्धन गर्न कूटनैतिक नियोगहरूलाई अधिकतम परिचालन गर्ने ।

४.१. समष्टिगत लक्ष्य :

आन्तरिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गरी कुल गार्हस्थ उत्पादनमा निर्यात व्यापारको अंश वृद्धि गर्दै जाने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू :

- राष्ट्रिय अर्थतन्त्र र गरिबी निवारणमा दिगो योगदान पुर्याउन व्यापार क्षेत्रमा अग्र तथा पृष्ठ सम्बन्धको विकास हुने गरी फराकिलो आधार सहितको व्यापारको विकास गर्ने ।
- आयातलाई निर्यात वृद्धितर्फ निर्देशित र आवद्ध गरी विश्व बजारमा मूल्य अभिवृद्धियुक्त वस्तु तथा सेवाको निकासी बढाई व्यापार घाटा कम गर्ने ।
- सरकारी, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संयुक्त प्रयासमा तुलनात्मक लाभका निर्यातयोग्य वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान र प्रवर्द्धन गरी मूल्य तथा गुणस्तरलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाई निर्यात वृद्धि गर्ने ।

- अत्यधिक मात्रामा स्थानीय कच्चा पदार्थ, स्रोत साधन र सीप प्रयोग हुने वस्तु तथा सेवाको निकासी बृद्धि गरी वाणिज्य क्षेत्रबाट प्राप्त हुने लाभलाई ग्रामीण तहसम्म विस्तार गरी रोजगारी सिर्जना, आयआर्जन र गरिबी न्यूनीकरणमा योगदान पुऱ्याउने ।
- वाणिज्य क्षेत्रमा नीतिगत, संस्थागत तथा प्रक्रियागत सुधार गरी द्विपक्षीय, क्षेत्रीय तथा बहुपक्षीय व्यापार प्रणालीबाट अधिकतम लाभ लिने ।
- व्यापार र पारवहन सम्बद्ध पूर्वाधारहरू खासगरी सडक, रेल सेवा, प्रयोगशाला, गोदाम तथा सुख्खा बन्दरगाह, एकीकृत जाँचपास चौकीको निर्माण, भन्सार प्रक्रियामा सुधार गरी कारोबार लागत कम गर्ने ।
- आन्तरिक र बाह्य व्यापारबीच परिपूरक सम्बन्ध विकास गर्दै व्यापारलाई विश्व अर्थतन्त्रमा आउने उतार चढावबाट न्यूनतम रूपमा मात्र प्रभावित हुने व्यवस्था मिलाई आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
- व्यापार र पारवहन क्षेत्रमा दक्ष र गुणस्तरीय जनशक्तिको विकास गर्दै विभिन्न तहमा हुने सम्झौता, वार्तालाई प्रभावकारी बनाउने ।
- व्यापार कूटनीतिलाई अझ विस्तार गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा नेपाली उत्पादनको व्यापारमा बृद्धि गरी आत्मनिर्भर अर्थतन्त्रको विकास गर्ने ।
- नीतिगत तथा संस्थागत सुधार गरी आन्तरिक व्यापारलाई विकृति र विचलन मुक्त बनाउने ।
- अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवा स्वदेशभित्रै पर्याप्त मात्रामा उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरी आयात प्रतिस्थापन गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र :

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ मा उल्लेख भए अनुसार वाणिज्य मन्त्रालयका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- वाणिज्य तथा व्यापार सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- आन्तरिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार विषयक अध्ययन, अनुसन्धान र सर्वेक्षण,
- निकासी तथा पैठारी सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- निकासी प्रवर्द्धन,
- सरकारी तथा सार्वजनिक व्यापारको सञ्चालन,
- वाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित सार्वजनिक संस्थान, समिति, प्रतिष्ठान, कम्पनी आदिको सञ्चालन,
- वाणिज्य, व्यापार र पारवहन सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँगको सम्पर्क,
- विश्व व्यापार सङ्गठन लगायत बहुपक्षीय व्यापारसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँगको सम्पर्क, समन्वय, वार्ता, सम्झौता तथा प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन र अनुगमन,
- साफ्टा, विमस्टेक लगायतका क्षेत्रीय व्यापार सम्झौतासँग सम्बन्धित संस्थासँगको सम्पर्क, समन्वय, वार्ता, सम्झौता तथा प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन र अनुगमन,
- द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय व्यापार सम्बन्धी सन्धि सम्झौता,

- पारवहन, गोदाम तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवहन व्यवस्था,
- वस्तुको बहुविधिक (Multimode) ढुवानी,
- अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार कूटनीतिको सञ्चालन र प्रवर्द्धन,
- व्यापार क्षेत्रसँग सम्बन्धित सुख्खा बन्दरगाह, कन्टेनर फ्रेट स्टेशन, गोदाम निर्माण लगायतका पूर्वाधारको स्थापना र व्यवस्थापन ।

७. कानुनी व्यवस्था :

- नेपालको संविधान
- नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२
- वाणिज्य नीति, २०७२
- निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३
- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन ऐन, २०१४
- आवश्यक पदार्थ नियन्त्रण अधिकार ऐन, २०१७
- क्षतिपूर्ति ऐन, २०१९
- साझेदारी ऐन, २०२०
- पेटेण्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२
- होटल व्यवस्था तथा मदिरा बिक्री वितरण (नियन्त्रण) ऐन, २०३२
- स्टण्डर्ड नाप र तौल ऐन, २०२५
- कालोबजार तथा केही अन्य सामाजिक अपराध तथा सजाय ऐन, २०३२
- नेपाल गुणस्तर (प्रमाण चिन्ह) ऐन, २०३७
- बीउ बिजन ऐन, २०४५
- आमाको दूधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु (बिक्री वितरण नियन्त्रण) ऐन, २०४९
- उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४
- प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९
- प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, २०६३
- मालसामानको बहुविधिक ढुवानी ऐन, २०६३
- बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
- ऐजेन्सी (संशोधन र एकीकरण) नियमहरू, २०१९
- स्टण्डर्ड नाप र तौल नियमहरू, २०२७
- निकासी पैठारी नियमहरू, २०३४
- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन नियमावली, २०३४

- होटल, लज रेष्टुराँ तथा रिजर्ट, वार तथा पथ प्रदर्शक नियमावली, २०३८
- नेपाल गुणस्तर (प्रमाण-चिन्ह) नियमाली, २०४०
- उपभोक्ता संरक्षण नियमाली, २०५६
- प्रतिलिपि अधिकार नियमावली, २०६१
- सुपथ मूल्यका सहकारी पसल सञ्चालन सम्बन्धी नियमावली, २०६५
- मालसामानको बहुविधिक ढुवानी नियमावली, २०६६
- प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण नियमावली, २०६६
- प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन (नवौं संशोधन) नियमावली, २०७०
- नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०१०
- आवधिक योजनाहरू ।

८. मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरू:

नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७२/०९/०९ को निर्णयानुसार साविक वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय विभाजन भई वाणिज्य मन्त्रालय र आपूर्ति मन्त्रालय अलग अलग स्थापना भएको सन्दर्भमा संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी वाणिज्य मन्त्रालयमा कायम हुन आएको कुल दरबन्दी संख्या ५६ जनाको निजामती किताबखानाबाट पद दर्ता भइसकेको छ ।

९. आ.व. २०७२।०७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू :

चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको तत्काल सुधार कार्ययोजना, सम्माननीय प्रधानमन्त्री के.पी. शर्मा ओलीज्यूबाट नेपाल सरकारका मुख्य सचिव एवं विशिष्ट श्रेणीका अधिकृत कर्मचारीहरूलाई मिति २०७२/०७/०२ गते दिएको ११ बुँदे निर्देशनमा उल्लेखित विषयहरूको कार्यान्वयन कार्ययोजना, मिति २०७२ माघ २० देखी लागू हुने गरी वाणिज्य मन्त्रालयको १०० दिनको कार्ययोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिई मन्त्रालयले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ । समीक्षा अवधिमा मन्त्रालयले हासिल गरेका प्रमुख उपलब्धिहरू :

❖ नीतिगत उपलब्धि:

- आपूर्तिजन्य क्षमताको सुदृढीकरण गरी र विश्व बजारमा मूल्य अभिवृद्धियुक्त प्रतिस्पर्धी वस्तु तथा सेवाको निकासी बढाउने साथै क्षेत्रीय तथा विश्व बजारमा वस्तु, सेवा र बौद्धिक सम्पत्तिको पहुँच वृद्धि गर्ने उद्देश्यले वाणिज्य नीति, २०७२ तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
- वाणिज्य नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०१० मा समसामयिक पुनरावलोकन गरी नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०१६ स्वीकृतिको लागि मन्त्रिपरिषदमा पठाइएको ।

- सेफगार्ड्स, एन्टी डम्पिङ तथा काउण्टर भेलिङका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयकको मस्यौदा तयारी अन्तिम सम्पादनको लागि कानुन, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयमा लेखी पठाइएको ।

❖ द्विपक्षीय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी

- नेपाल र मित्रराष्ट्र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतबीच छैठौँ व्यापार सहजीकरण बैठक २०७२।०५।३ देखी ४ सम्म काठमाडौँमा सम्पन्न भयो । उक्त बैठकको निर्णय बमोजिम नोभेम्बर १७-२१, २०१५ मा नेपाल-चीन (तिब्बत) व्यापार मेला काठमाडौँमा सम्पन्न भएको र चीनसँग जोडिएका नाकाहरूको भौतिक पुर्वाधार विकास गर्ने लगायतका कार्यहरू अघि बढेको ।
- २०७२।०५।०७ मा भारतको रक्सौलदेखि नेपालको अमलेखगञ्जसम्म पेट्रोलियम पाइपलाइन निर्माण गर्न नेपाल भारतबीच मन्त्रीस्तरीय MOU सम्पन्न भएको ।
- सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको भारत भ्रमणको क्रममा नेपाल र मित्रराष्ट्र भारतबीच ४ वटा LOE हरूमा वाणिज्य सचिवस्तरमा हस्ताक्षर सम्पन्न भएको ।
- सम्माननीय प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीज्यूको चीन भ्रमणका अवसरमा नेपाल चीन पारवहन सम्झौता तथा नेपाल चीन स्वतन्त्र व्यापार सम्झौताको संयुक्त सम्भाव्यता अध्ययनको MOU मा हस्ताक्षर सम्पन्न भएको छ । वाणिज्य सम्बन्धी निम्नलिखित विषयका सम्झौतामा हस्ताक्षर सम्पन्न भई नेपालले चीनको पारवहन मार्ग मार्ग उपयोग गर्न र चीनसँगको व्यापार विस्तार गर्न नेपाललाई अवसर प्राप्त भएको ।
- WTO को नवौँ मन्त्रीस्तरीय सम्मेलनबाट पारित भएको व्यापार सरजीकरण सम्झौताको कार्यान्वयनलाई अगाडि बढाउने सन्दर्भमा नेपालमा व्यापार सहजीकरणको अध्ययन पुरा गरिएको । व्यापार सहजीकरण सम्झौता अन्तरगत Category- ATF Measures को WTO मा Notification गरिएको र सम्झौतालाई व्यवस्थापिका संसदबाट अनुमोदन गर्ने प्रकृया अगाडि बढाइएको ।
- व्यापार सम्बद्ध बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकार (TRIPS) सम्झौताको अति कम विकसित देशको हितमा रहेको दफा ३१ को संशोधन सम्बन्धी Protocol लाई व्यवस्थापिका संसदबाट स्वीकृति गराई WTO मा जानकारी गराइएको ।
- केन्याको नैरोबीमा डिसेम्बर, २०१५ मा सम्पन्न WTO को दशौँ मन्त्रीस्तरीय सम्मेलनले कृषिमा निर्यात अनुदान कटौती, Special Safeguard Mechanism, उत्पत्तिको नियममा थप सुविधा, सेवा व्यापारमा छुट लगायतका विषयमा भएका निर्णयको कार्यान्वयन गरी त्यसबाट फाइदा लिने सम्बन्धमा आवश्यक गृहकार्य भइरहेको ।

❖ वस्तु विकास तथा निर्यात प्रवर्द्धन सम्बन्धी

- अदुवा प्रमुख निकासी वालीको रुपमा स्थापित हुँदै गएको सन्दर्भमा अदुवा उत्पादनका संभावित जिल्लाहरू धनकुटा, खोटाङ, ओखलढुंगा, रामेछाप, गोरखा, दोलखा र लमजुंग जिल्लाका अदुवा उत्पादक कृषकहरूलाई समूहमा कपुरकोटे-१ (हेटौँडे) गुणस्तरीय अदुवाको बीउ वितरण गर्ने कार्यक्रम अनुसार चालु आ.व. मा १७५०० के.जी अदुवाको बीउ चक्रीय प्रणाली अनुसार वितरण गरिएको र अदुवालाई सुरक्षित भण्डारणको लागि कृषकहरूलाई सार्वजनिक निजी साझेदारीमा ७० वटा अदुवा भण्डारण घर (सेलार) निर्माण गरिएको, कृषकहरूलाई अदुवा खेतीको आधुनिक प्रविधि सम्बन्धी तालिम दिने गरिएको ।
- अलैंचीको अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा बढ्दै गएको माग र मूल्यलाई दृष्टिगत गरी अलैंचीको गुणस्तर बृद्धि गर्न परम्परागत रुपमा घाम वा धुँवामा सुकाउने प्रचलनलाई विस्थापित गरी अलैंचीको पकेट क्षेत्रहरू मध्ये चालु आर्थिक वर्षमा धनकुटा, स्याङ्जा, धादिङ, खोटाङ, नुवाकोट, सिन्धुली, प्युठान, गोरखा र रामेछाप जिल्लाहरूमा ४५ वटा सार्वजनिक निजी साझेदारीको अवधारणा अनुरूप आधुनिक डबल ड्रम ड्रायर अलैंची उत्पादक कृषकहरूलाई समूहमा वितरण गरिएको । साथै, टिस्यूकल्चर प्रविधिबाट उत्पादन गरिएका उन्नत जातका अलैंचीका विरुवाहरू ती जिल्लाका अलैंची किसानहरूलाई वितरण गर्ने गरिएको छ । यसबाट अलैंचीको मूल्य शृङ्खलामा विकास भई उच्च मूल्य बृद्धि भएको छ ।
- काठमाडौँमा नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ तथा जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघहरूसँगको सहकार्यमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको व्यापार मेला, नेपाल हस्तकला व्यापार मेला, नेपाल जडीबुटी मेला र पाँच वटै विकास क्षेत्रहरूमा व्यापार मेला तथा महोत्सवहरूको आयोजना गरी मेला व्यवस्थापनको लागि तथा दुर्गम स्थानका उद्यमीहरूलाई स्टलमा अनुदान दिइएको ।
- भारतको हरियाणामा Suraj Kunda International Craft मेला, भुवनेश्वरमा Mega International Trade Fair, कलकत्तामा Industrial India Trade Fair 2016 चीनको कुन्मिन तथा अन्य शहरहरूमा, बंगलादेश, भुटान तथा जर्मनी लगायका देशहरूमा सञ्चालन हुने क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार मेलाहरूमा नेपाली उत्पादनको बजार विस्तारको लागि नेपाली उद्यमीहरूलाई सहभागिता गराउने तथा क्षेत्रीय तथा बहुपक्षीय व्यापारको प्रवर्द्धनको लागि B2B तथा G2G बैठकहरूको आयोजना गरिएको । साथै यही वर्षमा इटालीको मिलान शहरमा मे ३१ देखी अक्टोबर ३१, २०१५ सम्म आयोजना भएको Milano Expo -2015 मा नेपालको सहभागिता रहेको ।
- चिया प्याकेजिङ, हाते कागज उत्पादन, अल्लो प्रशोधन, चिराइतो प्रशोधन, Organic Coffee, Organic मह उत्पादन तथा चाँदीका गरगहना बनाउने लागि व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रबाट विभिन्न जिल्लाका करिब ४०० जना सम्बन्धित किसान, उद्यमीहरू तथा श्रमिकहरूलाई आवश्यक तालिम र

सो वस्तु उत्पादनको लागि आवश्यक पर्ने मेशिनहरू समेत उपलब्ध गराइएको । यसबाट उद्यमशिलता र व्यवसायिकताको विकास भई वस्तुको समग्र विकासमा सहयोग पुगेको ।

- नेपाली पस्मिनाको बजार प्रवर्द्धन गर्न च्याङ्ग्रा पस्मिनाको सामूहिक व्यापार चिन्ह (Collective Trade Mark) ४७ वटा देशहरूमा दर्ता भइसकेको छ । साथै, नेपाली कफीको नर्वे, कोरिया, हङकङ, जापान, सिंगापुर, क्यानडा, ई.यु. र स्वीजरल्याण्डमा सामूहिक व्यापार चिन्ह (Collective Trade Mark) दर्ता भइसकेको ।
- सुर्खेतमा जडीबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र निर्माण कार्य अन्तिम अवस्थामा रहेको ।
- WTO/EIF को सहयोगमा जडीबुटी प्रवर्द्धन परियोजना (MAPS) सञ्चालनमा रहेको ।
- नेपालमा उत्पादन भएको अदुवालाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको गुणस्तर वृद्धि गरी निर्यात वृद्धि गर्ने उद्देश्यले WTO/EIF को सहयोगमा झापामा अदुवा प्रतिस्पर्धात्मक परियोजना अन्तिम चरणमा पुगेको ।
- युरोपियन युनियनको सहयोगमा Trade and Private Sector Development Project (TPSD) २९ सेप्टेम्बर २०१४ देखि संचालनमा रहेको छ । यस आयोजनाबाट वाणिज्य नीतिको कार्यान्वयन तथा निर्यात जन्य वस्तुको गुणस्तर सुधारको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेका छन् ।
- उत्पत्तिको प्रमाण पत्र जारी गर्ने निर्देशिका तर्जुमाको कार्य प्रकृया अगाडि बढेको ।
- निर्यातमा नगद प्रोत्साहन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७० मा प्रकृयागत सरलीकरणको कार्य अगाडि बढेको ।

❖ वाणिज्य प्रशासन तथा बजार अनुगमन

- बजार अनुगमनबाट व्यवसायीहरूमा मूल्य सूची राख्न तथा अद्यावधिक गर्नुपर्छ, भन्ने विषयमा सजगता बढेको छ । साथै, साइनबोर्ड राख्न, व्यवसाय दर्ता गर्ने तथा नवीकरण गर्ने, सरसफाईमा सुधार, मु.अ.कर वा स्थायी लेखा नं. प्रमाणपत्र लिने कार्यमा अभिवृद्धि भएको छ । म्याद नाघेका उपभोग्य वस्तुको विक्री वितरण नगर्ने र विक्रीस्थलबाट हटाउने वा नष्ट गर्ने गरिएको छ । कानुन विपरित कार्य गर्ने व्यवसायीको व्यवसाय बन्द गरिएको ।
- चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा वाणिज्य विभाग र अन्तरगतका निकायहरूमा प्राइभेट फर्मतर्फ रजिष्ट्रेशन भएको संख्या ३७४५ वटा, नवीकरण गरिएको संख्या ९४७ वटा, संशोधन गरिएको १७२२ वटा र खारेजी गरिएको संख्या ४२४ वटा रहेका छन् । त्यसै गरी साझेदारी फर्मतर्फ रजिष्ट्रेशन भएको संख्या १५४ वटा, नवीकरण गरिएको संख्या १९७ वटा, संशोधन गरिएको ६६ वटा र खारेजी गरिएको संख्या ५९ वटा रहेका छन् भने एजेन्सी दर्ता संख्या ३४ वटा र नवीकरण संख्या १२ वटा रहेका छन् ।
- वाणिज्य विभाग, वाणिज्य कार्यालयहरू र वाणिज्य प्रशासन सञ्चालन गरिरहेका ६७ वटा घरेलु कार्यालय/समितिहरूमा दर्ता भएका व्यवसायिक फर्महरूको Digitized गर्ने स्वीकृत कार्यक्रम बमोजिम

प्राइभेट फर्म १,५३,१५२ वटा र साझेदारी फर्म ८२८ वटा गरेर जम्मा १,५३,९८० फर्महरू मध्ये चालु आर्थिक वर्षको आठ महिनामा ७१,५०० वटा फर्महरूको Digitized गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।

❖ व्यापार सहजीकरण सम्बन्धी:

- भन्सार नाकाहरूमा भएको अवरोधका कारण प्रतितपत्रबाट आयातित मालसामानहरूमा भन्सार विन्दु परिवर्तन प्रकृयालाई थप सरलीकरण गरिएको ।
- भैरहवा, नेपालगञ्ज, महेन्द्रनगर, विराटनगर तथा वीरगञ्जमा नेपाल भारत व्यापार तथा पारवहनका सम्बन्धी निजीक्षेत्र तथा सरोकारवाला निकायसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भई सीमाक्षेत्रका व्यापार तथा पारवहन सम्बन्धी मुख्यमुख्य सवालहरू तथा सुझावहरू संकलन गर्नुका साथै अन्तरकृयाबाट नेपाल भारत अन्तरसरकारी निकायको बैठकमा उठाउनु पर्ने विषयहरूको आधार निर्माण भएको ।
- व्यापार सहजीकरणको लागि चीनको केरुङ्ग र नेपालको रसुवागढी (रसुवागढी केरुङ्ग) नाका सञ्चालनमा ल्याइएको छ । साथै, चीन सरकारको सहयोगमा सो नाकामा निर्माण हुने सुख्खा बन्दरगाहको लागि जग्गा प्राप्तिको लागि प्रकृया अघि बढिसकेको ।
- व्यापार सहजीकरण गर्न आवश्यक पर्ने सूचना तथा अद्यावधिक अभिलेखका लागि भन्सार विभागसँगको समन्वयमा Import Export Code- IE code बनाउने कार्य भइरहेको ।
- व्यापार सम्बन्धी सूचनाहरूको प्रवाहलाई व्यवस्थित गर्न Trade Portal संचालनमा ल्याउन आवश्यक कार्य भइरहेको ।
- काठमाडौंको चोभारमा Container Freight Station (CFS) निर्माण गर्न विस्तृत डिजाइन सहितको संरचनाको खाका तयार पार्ने कार्यको ८० प्रतिशत काम सम्पन्न भएको ।

१०. आ.ब २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब. व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रथम चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलगगै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन ।	छुट्टै संस्थाहरूको खडा नगरिएको ।

ब. व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रथम चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति
२३४	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरू गर्ने । वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।	आर्थिक वर्षको शुरुमा नै अख्तियारी पठाउने र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने कार्य सम्पन्न भएको र बजेट कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरूलाई निर्देशन दिइएको ।
२४०	विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन नभएका र आयोजना कार्यान्वयन पूर्वका चरणहरू पूरा नभएका आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरु नगर्ने । स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू पूरा नभई तत् तत् निकायलाई अर्को नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट निकासी नगर्ने । आर्थिक वर्षको मध्यमा आएर आयोजना स्वीकृत गर्ने र अन्त्यतिर आएर यस्ता नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट माग तथा निकासी गर्ने परम्परा यसै बजेटबाट अन्त्य गर्ने । विकास आयोजनाहरूको अध्ययन र अनुसन्धान गरी आयोजना विकास गर्नका लागि छुट्टै विनियोजन गर्ने ।	कार्यान्वयन भइरहेको ।
५०	तेस्रो मुलुकको निर्यातमा दिइदै आएको प्रोत्साहन तथा नगद अनुदानलाई निरन्तरता दिने । चालु आर्थिक वर्षमा निर्यात भएको वस्तुको परिमाणभन्दा बढी निर्यात गरेमा थप परिमाणका लागि शतप्रतिशत नगद अनुदान थप गर्ने ।	कार्यविधिमा आवश्यक संशोधनको लागि उद्योग विभागलाई आवश्यक सहयोग गरिरहेको ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३००११३	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	३७,००१	३४,०५९	९२.०५
३३००१२३	वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग	३१,५३०	२४,९२३	७९.०५
३३००१३३	वाणिज्य कार्यालयहरू	२१,१६०	१९,९९३	९४.४८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३००१५३	नेपाल खाद्य संस्थान	५३५,०००	४२६,८००	७९.७८
३३०१०२३	उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि बजार अनुगमन कार्यक्रम	२४,७२३	१८,७०२	७५.६५
३३०१०३३	कण्ठरोग नियन्त्रण आयोजना	१३६,५००	१३६,५००	१००.००
३३०१०४३	व्यापार सूचना तथा निर्यात सहयोग आयोजना-बहुपक्षीय तथा क्षेत्रीय व्यापार सुदृढीकरण	४९,४३९	४२,६४७	८६.२६
३३०१०६३	व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र	५४,२८७	४१,७८७	७६.९७
३३०१०८३	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा पारवहन आयोजना	१०९,३४८	४३,७१०	३९.९७
	जम्मा	९९८,९८८	७८९,१२१	७८.९९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३००११४	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१३०,८९०	१३०,७१४	९९.८७
३३००१२४	वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग	५,४७०	५,०८८	९३.०२
३३००१३४	वाणिज्य कार्यालयहरू	१,२५०	१,२२७	९८.१६
३३०१०२४	उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि बजार अनुगमन कार्यक्रम	२,७७५	२,५४४	९१.६८
३३०१०४४	व्यापार सूचना तथा निर्यात सहयोग आयोजना-बहुपक्षीय तथा क्षेत्रीय व्यापार सुदृढीकरण	६३५	५५४	८७.२४
३३०१०६४	व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र	१,४००	१,३५७	९६.९३
३३०१०७४	तातोपानी भँसार निरीक्षण स्टेशन	२१६,०००	०	०.००
३३०१०८४	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा पारवहन आयोजना	१२८,७१५	५३,६०२	४१.६४
	जम्मा	४८७,१३५	१९५,०८६	४०.०५

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३००११३	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	३२,८५५	२४,१९८	७३.६५
३३००१२३	वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग	३२,८२७	१९,८९७	६०.६१
३३००१३३	वाणिज्य कार्यालयहरू	२२,१०३	१३,१५७	५९.५३
३३००१५३	नेपाल खाद्य संस्थान	५४९,९९९	१३५,६१८	२४.६६
३३०१०२३	उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि बजार अनुगमन कार्यक्रम	१७,६६७	९,४११	५३.२७
३३०१०३३	कण्ठरोग नियन्त्रण आयोजना	१५४,००५	३०,८००	२०.००
३३०१०४३	व्यापार सूचना तथा निर्यात सहयोग आयोजना-बहुपक्षीय तथा क्षेत्रीय व्यापार सुदृढीकरण	५१,०३९	२२,५२५	४४.१३
३३०१०६३	व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र	७४,९७७	४४,६९५	५९.६१
३३०१०८३	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा पारवहन आयोजना	१००,६८८	१२,१०६	१२.०२
	जम्मा	१,०३६,१६०	३१२,४०७	३०.१५

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३००११४	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	५००	९४	१८.८०
३३००१२४	वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग	५,०००	६४४	१२.८८
३३००१३४	वाणिज्य कार्यालयहरू	८,३००	५२९	६.३७
३३००१५४	नेपाल खाद्य संस्थान	२०,०००	२,०००	१०.००
३३०१०२४	उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि बजार अनुगमन कार्यक्रम	३००	०	०.००
३३०१०४४	व्यापार सूचना तथा निर्यात सहयोग आयोजना-बहुपक्षीय तथा क्षेत्रीय व्यापार सुदृढीकरण	५०	०	०.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३०१०६४	व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र	८३५	८३१	९९.५२
३३०१०७४	तातोपानी भंसार निरीक्षण स्टेशन	२१६,०००	०	०.००
३३०१०८४	नेपाल भारत क्षेत्रीय व्यापार तथा पारवहन आयोजना	१,०५९,१२२	६१,५९९	५.८२
	जम्मा	१,३१०,१०७	६५,६९७	५.०१

♦ ♦ ♦

विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि :

एककाइसौ शताब्दीको आजको विश्वमा विज्ञान र प्रविधिको विकास र उपयोग विना दिगो विकास सम्भव छैन । यसै तथ्यलाई मनन गरी नेपाल सरकारले २०६१ सालमा पहिलो पटक विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रलाई नेतृत्व प्रदान गर्ने उद्देश्यले छुट्टै मन्त्रालयको रूपमा यस मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो । नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७२/०९/०९ को निर्णय अनुसार पछिल्लो पटक विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको पुनर्संरचना भई कार्यविभाजनमा समेत हेरफेर भएको छ । पटक पटकको पुनर्गठन र कार्य विभाजनको हेरफेरले मन्त्रालयले अपेक्षित रूपमा प्रभावकारी ढंगले कार्यसम्पादन गर्न नसके तापनि केही नीतिगत र संस्थागत पूर्वाधारको विकासमा महत्वपूर्ण कार्यहरू भएका छन् ।

२. दृष्टिकोण :

दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि मार्फत रोजगारी सिर्जना र गरिबी निवारणका लागि विज्ञान र प्रविधिलाई आधारस्तम्भको रूपमा स्थापित गर्ने ।

३. ध्येय :

वैज्ञानिक अनुसन्धानको प्रवर्द्धन, वैज्ञानिक संस्थाहरूको क्षमता विकास र जोखिमहरूको न्युनीकरण गर्दै विज्ञान प्रविधिको दिगो विकासका लागि उपयुक्त नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।

४. रणनीति :

- दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धिमा विज्ञान र प्रविधिको उपयुक्त नीति, योजना र कार्यक्रमको तर्जुमा गर्ने ।
- वैज्ञानिक आविष्कार, अनुसन्धान र विकासलाई प्रभावकारी बनाई वैज्ञानिक जनशक्तिलाई देश भित्रै परिचालन गर्ने ।
- वैज्ञानिक तथा प्राविधिकहरूको क्षमता विकास गर्ने ।

४.१ समष्टिगत लक्ष्य :

विज्ञान र प्रविधिको विकास मार्फत देशलाई विकासशील राष्ट्रमा रूपान्तरण गर्ने ।

४.२ कार्यनीतिक लक्ष्यहरू :

- विज्ञान र प्रविधिको विकास मार्फत गरिबी निवारणमा टेवा पुऱ्याउने ।
- वैज्ञानिक र प्राविधिकहरूको क्षमता विकासका लागि लगानी बढाउने ।
- विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट प्रदान गर्ने विद्युतीय सेवा एउटै वेब पोर्टलबाट प्रदान गर्ने ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू :

विज्ञान र प्रविधिको विकास, विस्तार र यसमा संलग्न सस्थाहरूको क्षमता विकास गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र :

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू यस प्रकार रहेका छन् :

- विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यन्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान र सर्वेक्षण, तालिम र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी सम्मेलन;
- विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँग सम्पर्क र समन्वय;
- सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी कार्यक्रमको मूल्याङ्कन तथा समीक्षा;
- विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी जनशक्तिको विकास र उपयोग;
- विज्ञान र प्रविधिको विकास तथा विस्तारका कार्यक्रम;
- विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा भएका प्रगतिको अन्वेषण तथा अनुसन्धान;
- विज्ञान र प्रविधि सम्बद्ध विश्वविद्यालयसँग सम्पर्क तथा समन्वय;
- सूचना प्रविधिको विकास तथा विस्तार;
- परमाणविक प्रविधिको उपयोग तथा प्रवर्द्धन र त्यसको अनुगमन, नियन्त्रण र नियमन ।

७. कानुनी व्यवस्था :

- विज्ञान तथा प्रविधि नीति, २०६१
- राष्ट्रिय परमाणु नीति, २०६४
- जैविक प्रविधि नीति, २०६३
- नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान ऐन, २०४८
- विद्युतीय कारोबार ऐन, २०६३
- विद्युतीय कारोबार नियमावली, २०६४

द. आ.व. २०७२ / ७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू :

- परमाणविक पदार्थको उत्पादन, भण्डारण, प्रयोग र ओसारपसार सम्बन्धी ऐनको मस्यौदा तयार भएको ।
- Non Destructive Technique (NDT) सम्बन्धी विभिन्न मन्त्रालयका १९ जना प्राविधिकहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको ।
- रेडियोधर्मी पदार्थको उपयोग गर्ने सस्थाहरूको लगत संकलन गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको ।

९. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३१०११३	विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	६२,२७५	४७,१३९	७५.६९
३३१०१२३	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	७९,६७४	५९,५६६	७४.७६
३३१०१५३	सूचना प्रविधि विभाग (सूचना प्रविधि पार्क समेत)	३०,५६६	२५,२३६	८२.५६
३३१०१६३	राष्ट्रिय विधिविज्ञान प्रयोगशाला	२०,६९०	१९,८१८	९५.७९
३३१०१७३	वातावरण विभाग	३७,७००	३४,१८२	९०.६७
३३१०२३	जल विज्ञान कार्यक्रम	२३,३४९	२०,९३४	८९.६६
३३१०३३	हावापानी विज्ञान कार्यक्रम	३६,४४३	३३,५६४	९२.१०
३३१०४३	मौसम पूर्वानुमान कार्यक्रम	७,३३७	५,१५०	७०.१९
३३१०५३	बाढी भविष्यवाणी	६,६०२	५,०७९	७६.९३
३३१०६३	प्रमाणीकरण नियन्त्रकको कार्यालय	७,८८१	५,८९५	७४.८०
३३१०८३	वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्र	४१३,१६६	४०१,५९३	९७.२०
३३११०३	राष्ट्रिय ग्रामीण तथा नवीकरणीय ऊर्जा कार्यक्रम	४,८८१,९३२	३,१६१,४१४	६४.७६
३३११६३	राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र	३७,५५९	३५,९९२	९५.८३
३३११२२३	सुधारिएको ग्रामीण ऊर्जा सेवा कार्यक्रम कावेली प्रसारण आयोजना	५७,८३६	३,१८३	५.५०
३३११२३३	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना	२१२,५७७	२९,७६१	१४.००
३३११२५३	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	२०२,०००	२०२,०००	१००.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३११२६३	बी.पी. कोइराला प्लानेटोरियम	१२,१३४	१०,९१६	८९.९६
३३११२७३	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	७३०,६६३	६१७,८८४	८४.५६
	जम्मा	६,८६०,३८४	४,७९९,३०६	६८.७९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३१०११४	विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	८,४३०	६,०८८	७२.२२
३३१०१२४	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	१,१८०	१,१६०	९८.३१
३३१०१५४	सूचना प्रविधि विभाग (सूचना प्रविधि पार्क समेत)	४४,९८०	३०,२२६	६७.२०
३३१०१६४	राष्ट्रिय विधिविज्ञान प्रयोगशाला	५,६५०	५,६३३	९९.७०
३३१०१७४	वातावरण विभाग	२०,०४७	९,३९६	४६.८७
३३११०२४	जल विज्ञान कार्यक्रम	१८,५५४	१४,५३४	७८.३३
३३११०३४	हावापानी विज्ञान कार्यक्रम	१४,७९९	११,१७४	७५.५१
३३११०४४	मौसम पूर्वानुमान कार्यक्रम	७,०२८	३,९६९	५६.४७
३३११०५४	बाढी भविष्यवाणी	८,८५५	५,०९८	५७.५७
३३११०६४	प्रमाणीकरण नियन्त्रकको कार्यालय	५३,९५१	३३,२८०	६१.६९
३३११०८४	वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्र	४३,१८०	३४,४५०	७९.७८
३३१११६४	राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र	११६,६२०	११४,१९७	९७.९२
३३११२२४	सुधारिएको ग्रामीण ऊर्जा सेवा कार्यक्रम काबेली प्रसारण आयोजना	६,८८२	५०	०.७३
३३११२३४	जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना	६९१,१३८	१०,२११	१.४८
३३११२६४	बी.पी. कोइराला प्लानेटोरियम	८२,८००	२,२७४	२.७५
३३११२७४	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	३,२००	१,१६९	३६.५३
	जम्मा	१,१२७,२९४	२८२,९०९	२५.१०

१०. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा पहिलो द महिनासम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शि. नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
६०२०२३३	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	४६५३८	२३८७	५.१२
३३१०१५	सूचना प्रविधि विभाग	३९३९२	१६५४१	४१.९९
३३११०६३	प्रमाणीकरण नियन्त्रकको कार्यालय	१४२६६	३६४५	२५.५५
३३११२५	राष्ट्रिय विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	१७६५००	१०५६८५	५९.८७
३३१११६	राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र	४५०८६	२८५३६	६३.२९
३३१०१६	राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशाला	१४८०५	३२२	२.१७
३३११२६३	वि.पि. कोइराला प्लानेटोरियम	१४८०५	७१७	४.८४
	जम्मा	३५१३९२	१५७८३३	४४.९१

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
६०२०२०४	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	११२००	१०३०	९.१९
३३१०१५	सूचना प्रविधि विभाग	५९३६४	३३७	०.५६
३३११०६३	प्रमाणीकरण नियन्त्रकको कार्यालय	५७०५१	११६१८	२०.३६
३३११२५	राष्ट्रिय विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	४३५००	४३५००	१००
३३१११६	राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र	१६३२२७	१००९१७	६१.८२
३३१०१६	राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशाला	११७००	४७१	४.०२
३३११२६३	वि.पि. कोइराला प्लानेटोरियम	३८०००	०	०
	जम्मा	३८४०४२	१५७८७३	४१.१०

◆ ◆ ◆

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि :

समृद्ध, शान्त र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माणका लागि, मेलमिलाप, आपसी सद्भाव र सहिष्णुता अभिवृद्धि गर्ने सोंच सहित समाजमा दिगो शान्ति र सुव्यवस्था कायम गरिराख्ने लक्ष्य लिई द्वन्द्व पश्चात् राज्यका आर्थिक, सामाजिक एवं भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण, राहत तथा पुनर्स्थापना, पुनःएकीकरण, मेलमिलाप, र सङ्क्रमणकालीन न्याय प्रदान लगायतका कार्यहरू सम्पन्न गर्ने निर्दिष्ट उद्देश्य तोकी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६३।१२।१८ को निर्णयबाट यस शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको स्थापना भएको हो ।

राष्ट्रमा दिगो शान्ति हासिल गर्ने उद्देश्य बमोजिम उपलब्ध स्रोतहरूलाई व्यवस्थापन एवं परिचालन, द्वन्द्वका कारण क्षतिग्रस्त भौतिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण, द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति तथा परिवारहरूका लागि राहत, सामाजिकीकरण तथा पुनर्स्थापना, शान्ति संयन्त्रहरूको स्थानीयस्तरमा विस्तार तथा क्षमता विकास गरी शान्तिका लाभहरू आम नागरिकसम्म पुर्याउन शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमहरू लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । नेपालको संविधानको मर्म बमोजिम दिगो शान्तिका लागि समानता, भेदभावरहित व्यवहार, राज्यका सबै तह र क्षेत्रमा सबै नागरिकलाई समान अवसर उपलब्ध गराउन तथा शान्ति संवेदनशील विकास (Peace Sensitive Development) को अवधारणालाई पूर्णता दिनेतर्फ आगामी प्रयासहरू परिलक्षित हुने छन् ।

२. दृष्टिकोण :

समृद्ध, शान्त र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माणका लागि मेलमिलाप, आपसी सद्भाव र सहिष्णुता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. ध्येय :

समाजमा दिगो शान्ति र सुव्यवस्था कायम गर्ने।

४. उद्देश्य:

- द्वन्द्वबाट प्रभावितहरूलाई राहत उपलब्ध गराउनु ।
- द्वन्द्वका कारण क्षतिग्रस्त भौतिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण गर्नु ।
- द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्नु ।

५. रणनीतिहरू:

- द्वन्द्व प्रभावितहरूका लागि राहत तथा परिपूरण सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति तथा समूहहरूलाई सामाजिक पुनर्स्थापन एवं पुनः सामाजिकीकरण गर्ने क्रममा आवश्यक मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने ।
- पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यलाई कार्ययोजना बनाइ लागू गर्ने ।
- पुनर्निर्माण तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

- समाजमा हुनसक्ने का कारक तत्व समयमा पहिचान गरी उनीहरूलाई यथाशान्ति संवेदनशील विकास नीति लागू गर्ने ।
- बेपत्ता भएका व्यक्तिको छानबिन र सत्यनिरूपण तथा मेलमिलाप आयोगलाई आवश्यक प्रशासनिक सहयोग गरी पीडितलाई सङ्क्रमणकालीन न्याय दिलाउन सहयोग पुऱ्याउने ।
- सबै स्थानीय तहमा स्थानीय शान्ति समिति गठन गरी ती संयन्त्र मार्फत शान्ति प्रवर्द्धन गर्ने ।

६. मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र :

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार देहाय बमोजिमका कार्यक्षेत्रहरू रहेका छन् ।

- शान्ति स्थापना, द्वन्द्व व्यवस्थापन तथा विकास र द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक संरचनाको पुनर्निर्माणका लागि तत्कालीन र दीर्घकालीन नीति, रणनीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन;
- द्वन्द्वपीडितको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको नीति, रणनीति र कार्यक्रम;
- विस्तृत शान्ति सम्झौता लगायतका अन्य सम्झौता, सहमति र निर्णयको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन;
- दिगो शान्ति कायम गर्न आवश्यक संस्थागत, प्रक्रियागत तथा प्राविधिक विषय;
- शान्ति स्थापना तथा द्वन्द्व व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन, विश्लेषण तथा अनुभवको आदान-प्रदान;
- द्वन्द्वबाट पीडित तथा विस्थापित व्यक्तिको राहत, आर्थिक सहायता तथा पुनःस्थापन;
- द्वन्द्व-संवेदनशील प्रणालीबारे अध्ययन तथा अनुसन्धान;
- शान्ति स्थापना तथा द्वन्द्वको व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचना, अध्ययन सामग्री र अध्ययन प्रतिवेदनको अभिलेख केन्द्र तथा शान्ति र द्वन्द्व व्यवस्थापनको प्राविधिक स्रोतकेन्द्र सम्बन्धी;
- शान्ति प्रक्रिया र द्वन्द्वको संक्रमणकालीन व्यवस्थापन;
- शान्ति कोषबाट संचालित योजना तथा कार्यक्रमको संचालन र अनुगमन;
- शान्ति स्थापना र द्वन्द्व व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित सरकारी, गैरसरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाको सम्पर्क;
- सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग;
- बेपत्ता सम्बन्धी छानबिन आयोग;
- शान्ति तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी परामर्श समिति;
- शान्ति प्रक्रिया सम्बन्धी उच्चस्तरीय अनुगमन समिति;
- स्थानीय शान्ति समिति ।

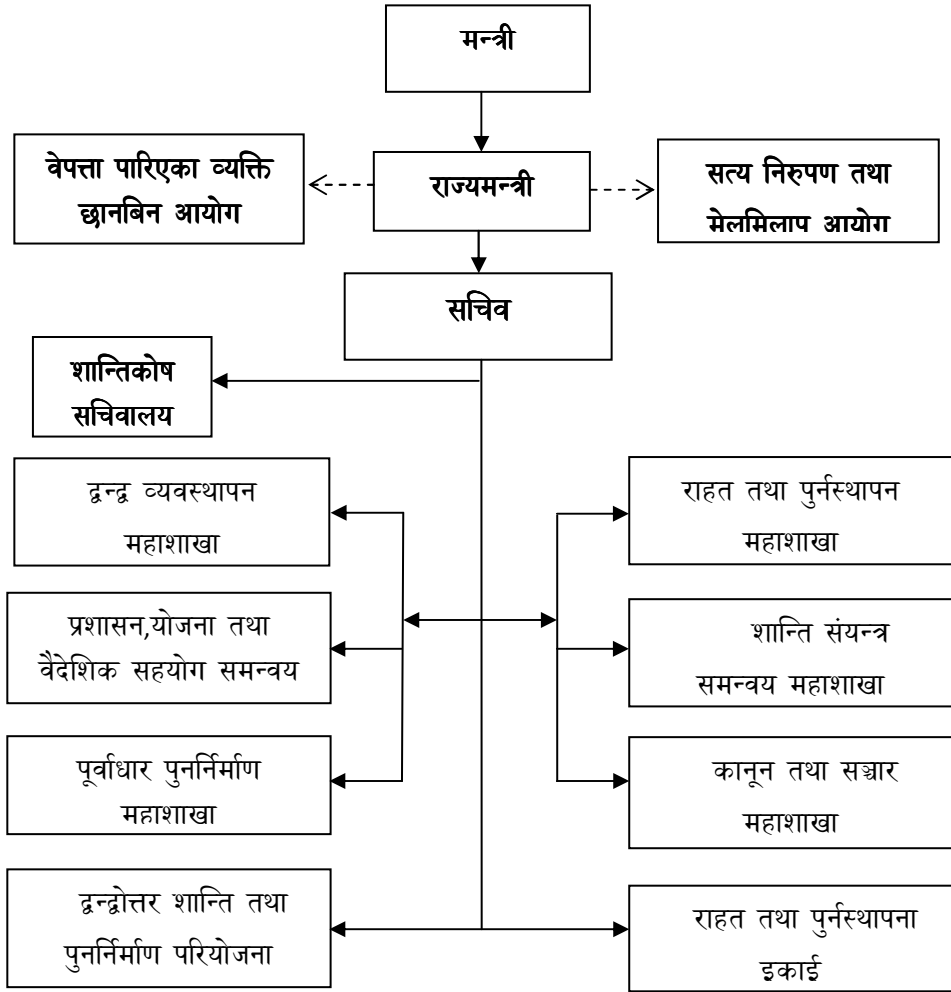
७. कानुनी व्यवस्था :

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कामहरू संचालन गर्नको लागि देहाय बमोजिमका नीति, ऐन, कार्यविधि तथा निर्देशिकाहरू रहेका छन् ।

- बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१
- बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको छानबिन आयोग सम्बन्धी नियममवाली, २०७२

- सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग सम्बन्धी नियमावली, २०७२
- मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०
- स्थानीयस्तरमा शान्ति समितिको कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी मार्ग दर्शन, २०७०
- संयुक्त राष्ट्रसंघ, सुरक्षा परिषदबाट पारित प्रस्ताव नम्बर १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजना, (२०६७/६८ - २०७१/७२)
- सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित बालबालिकाको पुनर्स्थापना एवं पुनःएकीकरणका लागि राष्ट्रिय कार्ययोजना, (२०६७/६८ - २०७१/७२)
- माओवादी सेनाका लडाकुहरूको पुनर्स्थापना सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८
- माओवादी सेनाका गर्भावती तथा पाँच वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिका भएका महिला लडाकुहरूको लागि विशेष सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६८
- शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८
- द्वन्द्व प्रभावित क्षेत्र विशेष कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८
- आमा बाबु गुमाएका बालबालिका पुनर्स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६८
- माओवादी सेनाका घाइते अपाङ्ग लडाकुहरू, सशस्त्र द्वन्द्व, ऐतिहासिक जनआन्दोलनका र मधेश आन्दोलनका घाइते अपाङ्गहरूका लागि पुनर्स्थापना एवं हेरचाह निर्देशिका, २०६८
- द्वन्द्वका कारण आमा बाबु गुमाएका बालबालिका पुनर्स्थापना कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८
- सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा पीडित भएका व्यक्तिलाई रोजगार/स्वरोजगार सेवा संचालन गर्ने निर्देशिका, २०६७
- माओवादी सेनाका लडाकुहरूको रेखदेख, नियन्त्रण निर्देशन प्रक्रिया र आचारसंहिता सम्बन्धी निर्देशिका, २०६७
- द्वन्द्वबाट क्षति भएका भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण/पुनर्स्थापना तथा शान्तिका लागि विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०६६
- नागरिक राहत, क्षतिपूर्ति तथा आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६
- स्थानीय शान्ति समिति निर्देशिका, २०६६
- शान्ति कोष संचालन (कार्यविधि) नियमावली, २०६५
- मृतकका हकदारलाई आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने निर्देशिका २०६५,
- बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदारलाई राहात प्रदान गर्ने निर्देशिका २०६५,
- स्थानीय शान्ति समितिको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरू, २०६५
- आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्ति सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६३
- द्वन्द्वको कारण विस्थापित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत सुविधा प्रदान गर्ने निर्देशिका, २०६३

८. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको संगठन संरचना:

९. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमसिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण :

बुँदा न	नीति तथा कार्यक्रम	२०७२ फाल्गुण मसान्त सम्मको प्रगति विवरण
९	विस्तृत शान्ति सम्झौता अनुरूप संक्रमणकालीन न्यायलाई पूर्णता दिनका लागि लामो समय देखि गठन हुन नसकेको सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोग गठन भई दुवै आयोगले आफ्नो काम थालिसकेका छन् । यी दुवै आयोगलाई कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक सबै सहयोग पुर्याइनेछ । यसबाट शान्ति प्रक्रियाका बाँकी कार्यहरू सम्पन्न गर्न सहज हुनेछ ।	- नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट यस सम्बन्धी नियमावली स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको । - आयोग मार्फत सम्पादन हुने कार्यहरूका लागि तथ्याङ्क संकलनको कार्य भइरहेको ।

१०. आ.व. २०७२।७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- मन्त्रालयको संगठन संरचना परिमार्जन गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण अध्ययनको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- विकास नीति तर्जुमा गरी प्रारम्भिक छलफल मार्फत Conflict transformation and peace building through constitution making project गरिएको ।
- संविधान सम्बन्धी अनुशिक्षण कार्यक्रम ५५ भन्दा बढी जिल्लाका २०० भन्दा बढी स्थानमा स्थानीय शान्ति समिति मार्फत सञ्चालन भएको ।
- स्थानीयस्तरमा व्यवस्थापन तथा रुपान्तरण सम्बन्धी अनुशिक्षण ९ स्थानमा सम्पन्न करिब ४०० जना लाभान्वित भएका ।
- शान्ति संवेदनशील विकास सम्बन्धी अनुशिक्षण ५१ जिल्लाका विभिन्न ९ स्थानमा सम्पन्न गरी करिब ३५० जना लाभान्वित भएका ।
- शान्ति संवेदनशील विकासको अवधारणालाई वार्षिक योजनामा मुल प्रवाहीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम ४५ केन्द्रीय निकायका (मन्त्रालय/विभाग/आयोग सचिवालय) का Peace Focal Person लाई प्रदान गरिएको ।
- मन्त्रालयका करिब ३५ जना कर्मचारीलाई द्वन्द्व रुपान्तरण सम्बन्धी अनुशिक्षण दिइएको ।
- संविधानका प्रमुख प्रावधान समेटेर Broswer and Booklet तयार गरी वितरण गरिएको ।

- सत्य निरुपण तथा मिलाप आयोग नियमावली, २०७२ तथा बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोग सम्बन्धी नियमावली, २०७२ नेपाल सरकार (म.प) बाट स्वीकृत भई आयोगका कार्यहरू तिव्रताका साथ अगाडि बढिरहेको ।
- द्वन्द्व प्रभावितहरूको लागि Rehabilitation project संचालन गर्न BPKIHS सँग सम्झौता भई कार्यक्रम संचालन भइरहेको ।
- महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय, केन्द्रीय बाल कल्याण समिति र शान्तिकोष सचिवालय बीच मिति २०७२।७।२४ मा सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित बालबालिकाहरूको पुनःस्थापना र पुनःएकीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम (Project for the Rehabilitation and Reintegration of Children Affected by Armed Conflict -CAAC) को सम्झौता सम्पन्न भै कार्यान्वयन शुरु भएको ।
- कार्यदलको प्रतिवेदन अनुसारको बढी द्वन्द्व प्रभावित १० जिल्लामा कार्यक्रम संचालन गर्ने गरी मनोसामाजिक परामर्श सेवा परियोजना संचालनका लागि सेवा प्रदायक संस्था छनोट प्रक्रिया शुरु भएको ।
- मृतक तथा बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका हकदार, जनआन्दोलनका घाइते लगायतका द्वन्द्व पीडितलाई रु.१० करोड ३१ लाख ९६ हजार ९ सय राहत वितरण भएको ।
- द्वन्द्वका कारण क्षति भई पुनर्निर्माण गर्न माग भएको ८९१६ संरचनामध्ये आ.व. ०७१/७२ सम्ममा २८७० संरचनाहरू पुनर्निर्माण सम्पन्न भै रु. ८८२२९४३००/- खर्च भै सकेको र चालु आ.व. मा विनियोजित बजेट रु. १३२८७५००००/- बाट १४५० आयोजनाको निर्माण कार्य सुरु भै रहेको । साथै यस समीक्षा अवधिमा तोकिएको लक्ष्य रु १०६७५६७०००/-मध्ये रु ३८६०५४०००/- खर्च भएको अवस्था छ ।
- हालसम्म ७५ जिल्ला स्तरीय, १३६ नगर स्तरीय र २७१७ गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिहरू गठन भई क्रियाशील रहेका
- यस आ.व.मा जिल्लास्तरीय, नगरस्तरीय र गा.वि.स. स्तरीय शान्ति समितिहरूलाई क्रमशः रु. ५ लाख, ४५ हजार र २२ हजार उपलब्ध गराइएको ।
- स्वीकृत बजेट र कार्यक्रम अनुसार स्थानीय शान्ति समितिबाट माग गरिएका योजनाहरू उपर छलफल गरी ७५ जिल्लाको मागमा आधारित कार्यक्रम स्वीकृति भै अख्तियारी पठाई सकिएको ।
- शान्ति समितिहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले “संवाद,मेलमिलाप, तथा द्वन्द्व व्यवस्थापन” विषयक ६ दिने तालिम ३ स्थानमा संचालन भै ९० जना स्थानीय शान्ति समितिका पदाधिकारीहरू लाभान्वित भएका ।
- द्वन्द्वका कारण पुनर्निर्माण गर्न माग भएको ४३६८ संरचनामध्ये आ.व. ०७१/७२ सम्ममा १७४ संरचनाहरू पुनर्निर्माण सम्पन्न भै रु ८७५०२४०००/- खर्च भै सकेको र यस आ.व. मा विनियोजित बजेट रु. ५१५५७९०००/- बाट २५२२ आयोजनाको निर्माण कार्य सुरु भै रहेको । साथै यस समीक्षा अवधिमा तोकिएको लक्ष्य रु. ४९१५६५०००/- मध्ये रु. ४३७०००००/- मात्र खर्च भएको अवस्था छ ।

११. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट तथा यथार्थ खर्चको विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४९०११३	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	१२६,६४०	८७,१११	६८.७९
३४९१०१३	शान्ति कोष	१,९९०,०००	१,०८३,२७६	५४.४४
३४९१०२३	पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	२२६,०३४	१५४,४२३	६८.३२
३४९१०५३	शान्ति प्रक्रिया सहयोग आयोजना (द्वन्द्वमा मारिएका र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवारलाई राहत)	३,०५८	२,०१५	६५.८९
३४९८०१३	स्थानीय शान्ति समिति	१७८,५६०	१६८,५६४	९४.४०
	जम्मा	२,५२४,२९२	१,४९५,३८९	५९.२४

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४९०११४	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	५७,२६१	४८,३९२	८४.५१
३४९१०२४	पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	१,२८३,७७१	१,०७५,७८६	८३.८०
३४९८०१४	स्थानीय शान्ति समिति	९९५	९७४	९७.८९
३४९८०३४	शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम	५०६,०००	४४०,५९४	८७.०७
	जम्मा	१,८४८,०२७	१,५६५,७४६	८४.७३

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४९०११३	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	२१०,६०८	७८,२६६	३७.१६
३४९१०१३	शान्ति कोष	१,०००,०००	४७,३८१	४.७४
३४९१०२३	पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	१७७,१९१	७६,२०४	४३.०१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४९८०१३	स्थानीय शान्ति समिति	१८३,९६९	७४,२६८	४०.३७
	जम्मा	१,५७१,७६८	२७६,११९	१७.५७

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४९०११४	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	२५,८२७	९,९८२	३८.६५
३४९१०२४	पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	१,३२८,६५०	४२२,७११	३१.८२
३४९८०१४	स्थानीय शान्ति समिति	२,०००	०	०.००
३४९८०३४	शान्तिको लागि विकास कार्यक्रम	५१५,५७९	७३,२६९	१४.२१
	जम्मा	१,८७२,०५६	५०५,९६२	२७.०३

◆ ◆ ◆

शिक्षा मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

शिक्षा मन्त्रालयको स्थापना वि.सं. २००७ सालमा भएको हो। राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी सम्पूर्ण नीति निर्धारण, योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी मुलुकभरको शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन र सेवा प्रदान गर्नु यस मन्त्रालयको दायित्व तथा जिम्मेवारी हो ।

२. दृष्टिकोण

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको जनशक्ति बजारको मागलाई सम्बोधन गर्न सक्ने दक्ष एवं उत्पादनशील जनशक्ति विकासका लागि सबै तहमा गुणस्तरीय शिक्षाको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

३. ध्येय

- गरिब तथा पिछडिएका क्षेत्रका निरक्षर प्रौढहरूलाई लक्षित गरी कार्यगत साक्षरता कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- पूर्व प्राथमिक शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने ।
- निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रत्याभूति गर्ने ।
- रोजगारमुखी, दक्षतामा आधारित व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको विस्तार र विकास गर्ने ।
- ज्ञानमा आधारित समाजको सृजनाको लागि उच्च शिक्षालाई विस्तार र विकास गर्ने ।
- सकारात्मक सामाजिक परिवर्तनका लागि शिक्षाको नीतिलाई विस्तार गर्ने ।

४. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

- शिक्षा सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तथा उच्च शिक्षा, दूर शिक्षा, प्रौढ शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, विशेष शिक्षा;
- जनसंख्या शिक्षा र पौष्टिक आहार कार्यक्रम;
- प्राविधिक, व्यावसायिक, नैतिक तथा शारीरिक शिक्षा;
- शिक्षक तालिम र शैक्षिक जनशक्ति विकास नीतिको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन;
- शिक्षण संस्थाहरू गुरुकुल, मदरसा, गुम्बा समेत;
- खुला प्रतियोगिताबाट छनौट हुनेलाई छात्रवृत्ति, विदेशमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न जाने तथा विदेशीहरूलाई नेपालमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्न आउने विषयमा स्वीकृति प्रदान;
- प्राज्ञिक अनुसन्धान;
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक;
- शिक्षा सम्बन्धी सर्वेक्षण, तथ्याङ्क तथा अनुसन्धान;
- पुस्तकालय र वाचनालय;

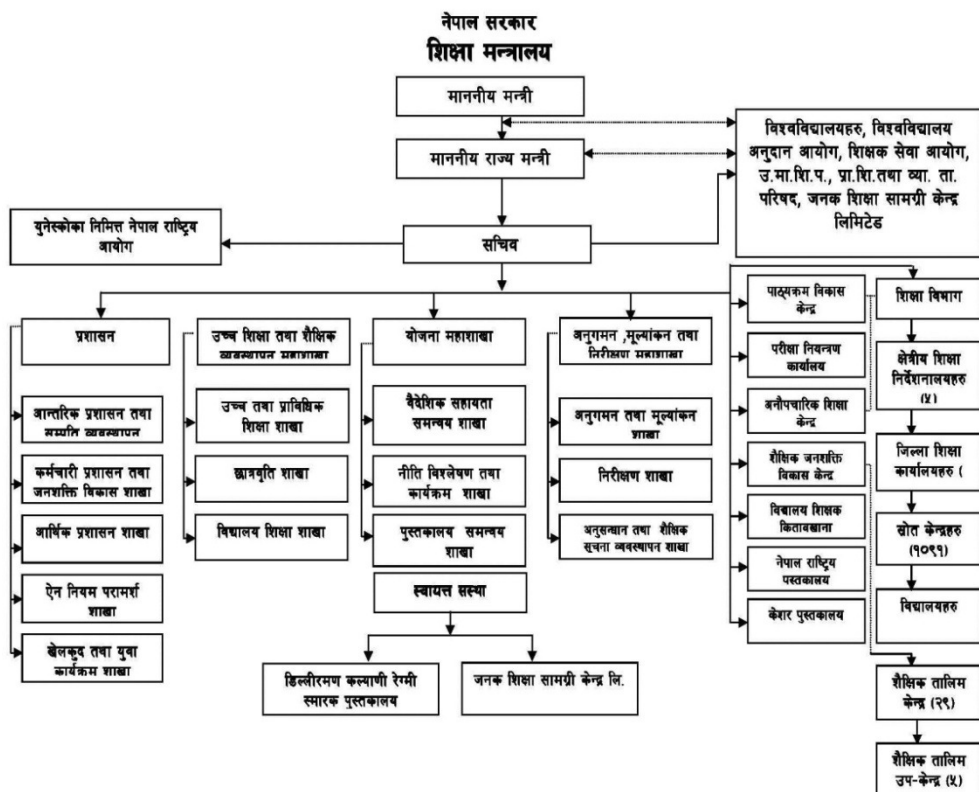
- शिक्षा विषयक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँग सम्पर्क तथा समन्वय;
- शिक्षा सम्बन्धी दुई पक्षीय र बहुपक्षीय सम्झौता;
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय शैक्षिक, वैज्ञानिक तथा सांस्कृतिक संघ (यूनेस्को);
- विश्वविद्यालय तथा अध्ययन संस्थान;
- विश्वविद्यालय अनुदान आयोग;
- जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र;
- साझा प्रकाशन;
- नेपाल शिक्षा सेवा सञ्चालन (आर्कियोलजी समूह बाहेक) ।

५. कानुनी व्यवस्था:

- शिक्षा ऐन (संशोधन सहित), २०२८
- शिक्षा नियमावली (संशोधनसहित), २०५९
- उच्च माध्यमिक शिक्षा ऐन तथा नियमावली
- विश्व विद्यालय अनुदान आयोग ऐन तथा नियमावली
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम, ऐन तथा नियमावली
- शिक्षक सेवा आयोग नियमावली (संशोधनसहित), २०५७
- विदेशी शिक्षण संस्थाको सम्बन्धनमा उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी निर्देशिका, २०५९
- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६३
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र व्यवस्थापन कार्यविधि निर्देशिका, २०६७
- विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम कक्षा ९-१२ को एकीकृत माध्यमिक शिक्षा नमुना विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८
- निजामती कर्मचारी सुरुवा सम्बन्धी निर्देशिका, २०६७
- समुदायद्वारा विद्यालयको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी लिएका विद्यालयको सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका
- प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका
- सामुदायिक विद्यालयमा प्रतिविद्यार्थी एकाई लागतका आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान कार्यान्वयन निर्देशिका
- मुक्त कमलरीका लागि शिक्षा निर्देशिका, २०६८
- PCF कार्यप्रणाली निर्देशिका
- धार्मिक प्रकृतिका संस्थालाई अध्यापन कार्यमा सहजीकरणका लागि निर्देशिका
- सामाजिक परीक्षण निर्देशिका, २०६५
- नमुना परीक्षण निर्देशिका, २०६७
- संस्थागत विद्यालय साझेदारी तथा सहयोग निर्देशिका, २०६६
- स्रोत व्यक्ति व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६८
- विद्यालय पाठ्यपुस्तक छुपाई तथा वितरण निर्देशिका, २०६६
- सामुदायिक विद्यालयमा दिवाखाजा सञ्चालन व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६६

- विद्यालय स्वास्थ्य तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०६६
- प्रौढहरूका लागि सञ्चालन हुने अनौपचारिक विद्यालय निर्देशिका, २०६४
- विद्यालय क्षेत्रसुधार योजना
- दूर शिक्षा तथा खुला सिकाई नीति, २०६३
- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सीप विकाससम्बन्धी नीति, २०६४
- अनौपचारिक शिक्षा नीति, २०६३
- निजी लगानीमा सञ्चालन गरिने प्राविधिक महाविद्यालय (कलेज/क्याम्पस) सम्बन्धमा बनेको आधारभूत नीति, २०६३
- शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको तालिम नीति, २०६२
- विशेष शिक्षा नीति, २०५३
- त्रिवर्षीय योजनाको आधारपत्रमा उल्लिखित शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- Teacher Professional Development Guideline 2067
- National curriculum framework 2063
- House styles 2063
- Guidelines on CDC working procedure 2062
- Guidelines on district and regional curriculum coordination committee, 2061
- Guidelines on development of local curriculum
- Open and Distance Learning policy, 2063
- विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी निर्देशिका, २०६९
- संस्थागत विद्यालय शुल्क मापदण्ड निर्देशिका, २०७२

६. संगठन संरचना:

७. आ. व. २०७२/७३ मा यस मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

सर्वैका लागि शिक्षा कार्यक्रम (२०६९/०६२ देखि ०६५/०६६ सम्म), माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम (२००३/०४ देखि २००८/०९ सम्म) को कार्यान्वयन समाप्ति पश्चात् विद्यालय शिक्षामा खासगरी आधारभूत तहको शिक्षाको पहुँचमा वृद्धि गर्ने, गुणस्तरमा सुधार गर्ने र शैक्षिक सेवाप्रवाहका लागि संस्थागत क्षमता सुदृढ गर्ने उद्देश्यका साथ आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन अवधि पाँचवर्ष (आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ देखि २०७०/०७१) को रहेकोमा थप गरी यस वर्ष पनि सञ्चालनमा रहेको छ।

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमबाट चालु आर्थिक वर्षमा बालविकास /पूर्वप्राथमिक शिक्षा, आधारभूत तहमा निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति आदिको व्यवस्था, सबैको सिकाइ आवश्यकताहरूको परिपूर्ति, निरक्षरताको न्यूनीकरण, लैङ्गिक समानताको प्राप्ति, शिक्षाका सबै पक्षमा गुणस्तरको सुधार र विद्यालय तथा केन्द्र / क्षेत्र / जिल्लास्तरमा क्षमता विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन जस्ता पक्षहरूमा विभिन्न क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गरिएका छन्।

(क) विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत संचालित मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू:

- बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास तथा आधारभूत शिक्षा तयारीका लागि बालविकास केन्द्रको स्थापना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन ।
- शिक्षामा पहुँचको विस्तार गर्न दलित, गरिब तथा पिछडिएका एवं सीमान्तकृत समुदायका सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था ।
- विभिन्न प्रकारको छात्रवृत्तिको व्यवस्था ।
- वैकल्पिक विद्यालय र खुला विद्यालयको व्यवस्था ।
- गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार अन्तर्गत विद्यालय भवन निर्माण, नयाँ कक्षा कोठा निर्माण, मर्मत, बाह्य वातावरण सुधार, छात्रा शौचालय स्रोत केन्द्र भवन मर्मत प्राकृतिक विपतमा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई तत्कालीन पुनःनिर्माण ।
- सामुदायिक विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, कम्प्युटर तथा इमेल, इन्टरनेटको सुविधाको विस्तार ।
- शिक्षक तालिम ।
- प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयहरूलाई तलबी र गैरतलबी अनुदान ।
- फरक क्षमता भएका बालबालिकाहरूका लागि स्रोतकक्षा तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था ।
- सरोकारवालाको विद्यालय व्यवस्थापनमा सहभागिता वृद्धि गराउने कार्यक्रम ।
- विद्यालय नक्साङ्कन कार्यक्रम ।
- शिक्षामा बालबालिकाहरूको नियमितता वृद्धि गर्न दिवा खाजाको व्यवस्था ।
- धार्मिक प्रकृतिका परम्परागत शिक्षण संस्थाहरूलाई शैक्षिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने कार्यक्रम ।
- ICT मा आधारित शिक्षाको पहुँच बढाउने कार्यक्रम ।
- अनुगमन तथा निरीक्षण प्रणालीलाई व्यवस्थित गराउने कार्यक्रम ।
- शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली र वार्षिक स्थिति प्रतिवेदनलाई व्यवस्थित बनाउने कार्यक्रम ।
- E-governance को विस्तार तथा सञ्चालन गराउने जस्ता कार्यक्रमहरू ।

(ख) पूर्वप्राथमिक शिक्षा:

- पूर्व प्राथमिक कक्षा (संस्थागत विद्यालयमा आधारित) ५,५४३
- समुदाय र सामुदायिक विद्यालयमा आधारित बाल विकास केन्द्र र पूर्वप्राथमिक कक्षा ३०,४४८
- कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थीमध्ये बाल विकास तथा पूर्वप्राथमिकको अनुभव लिई आउने विद्यार्थीको प्रतिशत ६२.४ प्रतिशत ।
- पूर्व प्रा.वि./ बाल विकास केन्द्रमा सहजै देखिने भर्नादर ८१.० प्रतिशत ।
- बालविकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ता महिला मात्र हुनुपर्ने व्यवस्था ।
- गरिब तथा पिछडिएको समुदायमा बाल विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्राथमिकता ।

(ग) आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षा:

- मुलुकभर रहेका ३४,८३७ विद्यालय मध्ये ३४,३६२ प्राथमिक, १५,०९० वटा निम्न माध्यमिक ३४,५३६ आधारभूत तह, ८९६७ वटा माध्यमिक तह र ३६५६ वटा उच्च माध्यमिक तह रहेको । माध्यमिक तह ९ -१२ संचालन भएको विद्यालय ९२६३ पुगेको छ । यसै गरी ३४,८०६ मध्ये ९३० वटा धार्मिक विद्यालय मदरसा, गुम्बा, विहार, र आश्रम रहेको ।
- उक्त विद्यालयहरूमा प्राथमिकतहमा ४२६४९४२ जना, निम्न माध्यमिक विद्यालयतहमा १८६२८७३ जना र माध्यमिक तहमा ९३८८९७ जना र उच्च माध्यमिक तहमा ४५०७५३ बालबालिकाहरू अध्ययनरत रहेका ।
- कूल विद्यार्थीमा छात्रा सहभागिताको स्थिति प्राथमिकतहमा ५०.८ प्रतिशत, निम्नमाध्यमिक तहमा ५०.७ प्रतिशत, माध्यमिक तहमा ५०.९ प्रतिशत र उच्च मा.वि. तहमा ५०.७ प्रतिशत रहेको ।
- पहुँच सुधारका विभिन्न कार्यक्रमको प्रभावका कारण शिक्षाको खुद भर्ना दर (NER) प्राथमिक तह १-५ को ९६.६ प्रतिशत रहेको, आधारभूत तह कक्षा १-८ को ८९.४ प्रतिशत र मा.वि. तहको ५७.९ प्रतिशत रहेको ।
- सहजै देखिने भर्नादर GER) आधारभूत तह कक्षा १-८ को १२०.१ प्रतिशत, मा.वि. तह ९-१२ को ५६.७ प्रतिशत रहेको छ ।
- आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता लगभग समदरमा पुगेको ।
- कक्षा ५ सम्म विद्यार्थीहरूको निरन्तरता दर ८७.५ प्रतिशत, (कक्षा ५ सम्म पुग्नेदर) सामुदायिक विद्यालयमा पूर्ण तालिम प्राप्त शिक्षक प्राथमिकतहमा ९७.३ प्रतिशत पुगेको, निम्न माध्यमिक तहमा ८८.६, र माध्यमिक तहमा ९५.३ प्रतिशत रहेको ।

(घ) आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा संचालित कार्यक्रमहरू:

- शिक्षामा पहुँचको विस्तार गर्न कक्षा १-१० सम्म अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था भएको ।
- कक्षा ११ र १२ मा अध्ययनरत दलित, गरिब तथा पिछडिएका एवं सीमान्तकृत समुदायका लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था भएको ।
- बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास तथा आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि बालविकास केन्द्रको स्थापना ।
- छात्रवृत्तिको व्यवस्था ।
- ७१ जिल्लामा विद्यालय नक्साङ्कनको कार्य भएको र बाँँकि सबै जिल्लामा नक्साङ्कन गर्ने लक्ष रहेको ।
- सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको आधारमा आधारभूत अनुदानको व्यवस्था गरिएको ।
- सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालयलाई कार्यसम्पादन र जोडकोष अनुदानको व्यवस्था गरिएको ।

- अपांग बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूलधारमा ल्याउन छात्रवृत्ति वितरण, ३३० विशेष शिक्षाका स्रोतकक्षा सञ्चालित ।
- निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षाको लागि कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको, निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षाका लागि ऐन तथा निर्देशिका तयार गर्ने काम भइरहेको । शिक्षा ऐन संशोधनका लागि पेश भएको ।
- एकीकृत माध्यमिक शिक्षा कक्षा ९-१२ लाई परीक्षणको रूपमा लागू गरिएको ।
- वैकल्पिक विद्यालय र खुला विद्यालयको व्यवस्था ।
- गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार अन्तर्गत विद्यालय भवन निर्माण, नयाँ कक्षाकोठा निर्माण, मर्मत, वाह्य वातावरण सुधार ।
- छात्राहरूको सहभागिता वृद्धि गर्न र सहज वातावरण सृजना गर्नको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको ।
- प्रति विद्यार्थी लागत (PCF वितरण) का आधारमा सामुदायिक विद्यालयहरूलाई तलबी र गैर तलबी अनुदान दिने व्यवस्था ।
- वि.सं २०७१ को एस.एल.सी. परीक्षाको नतिजा प्रकाशित गर्दा प्राविधिक धार सञ्चालन भएका ९९ वटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूको नतिजा अक्षराङ्क पद्धतिबाट गरिएको र यस वर्षदेखि सबै विद्यालयहरूको एस.एल.सीको नतिजा अक्षराङ्क पद्धतिबाट गरिने ।

(ड) नमुना विद्यालय:

सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक प्रणालीमा गुणस्तर अभिवृद्धि गरी विद्यार्थीहरूको आकर्षण बढाउने उद्देश्यले क्षेत्रगत रूपमा नमुना विद्यालय संचालन गर्ने कार्यक्रम अनुरूप शैक्षिक सत्र २०६७ देखि नमुना विद्यालय सञ्चालनमा रहेका छन् । ती विद्यालयहरू तपसिल बमोजिमका रहेका छन् ।

- वीरेन्द्र विद्यामन्दिर उच्चमाध्यमिक विद्यालय टिकापुर, कैलाली ।
- कुलेश्वर आवासीय माध्यमिक विद्यालय कुलेश्वर, काठमाडौँ ।
- बालमन्दिर माध्यमिक विद्यालय लुम्ले, कास्की ।
- नवजीवन उच्च माध्यमिक विद्यालय जुटपानी, सर्लाही ।

(च) हिमाली छात्रावास:

पिछडिएका तथा हिमालीक्षेत्रका विद्यार्थीहरूको आधारभूत शिक्षामा पहुँच सहज र सुनिश्चित बनाउन आवासीय विद्यालय मुस्ताङ, हुम्ला, जुम्ला, ताप्लेजुङ, संखुवासभा, सोलुखुम्बु, रसुवा, गोरखा, जुम्ला र दार्चुलामा सञ्चालनमा रहेका ।

(छ) विद्यालय भौतिक सुधार

गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार अन्तर्गत विद्यालय भवन निर्माण, नयाँ कक्षाकोठा निर्माण, मर्मत, बाह्य वातावरण सुधार, छात्राहरूको सहभागिता वृद्धि गर्न र सहज वातावरण सृजना गर्नको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा भैरहेको।

(ज) मातृ भाषामा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास:

- आधारभूत तहको शिक्षा मातृ भाषामा लिन पाउने प्रावधान अनुसार प्राथमिकतहको २१ ओटा, मातृ भाषामा अध्यापन भइरहेकोमा गत आ.व.मा मगर (अठार), धिमाल, तामाङ्ग (सम्बोटा) मुगाली, याख्या थप ५ ओटा, मातृ भाषाका पाठ्य पुस्तक विकास भएको। पाठ्यपुस्तकको छपाई तथा वितरणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता अभिवृद्धि गरिएको। चालु आ.व.बाट कक्षा १ देखि ५ सम्मको पाठ्यपुस्तक छपाई तथा बिक्री वितरणको जिम्मा निजी क्षेत्रलाई र कक्षा १ देखि १० सम्मको जनक शिक्षा सामाग्री केन्द्र लिमिटेड मार्फत गर्ने गरी व्यवस्था मिलाइएको।
- मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा र संस्कृत भाषाका १५ ओटा पाठ्यपुस्तक विकास भइरहेको।

(झ) मुक्त कम्प्लरीका लागि शिक्षा:

- बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर र दाङ्गमा छात्रावास र छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको।

९. आ. व. २०७१/७२ मा विनियोजित बजेट र खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५००११३	शिक्षा मन्त्रालय	२९८,४१८	२८१,९८८	९४.४९
३५००१२३	शिक्षा विभाग	५४,९१८	४८,९३८	८९.११
३५००१३३	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू	६१,६३८	५१,२११	८३.०८
३५००१४३	जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू	६३१,४१७	५९४,४०६	९४.१४
३५००१५३	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	४४९,१३७	४३९,६०३	९७.८८
३५००१६३	सबैका लागि शिक्षा-प्राथमिक शिक्षा	२८,७७७,८१०	२८,००७,९५३	९७.३२
३५००१७३	विभिन्न मा.वि. तथा नि. मा.वि.	१४,८९९,८१८	१४,२४९,१०३	९५.६३
३५००१८३	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	२७,२४५	२९,८६९	१०९.६३
३५००१९३	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग	६,६१९,६६४	६,६१९,६६४	१००.००
३५००२०३	शिक्षक सेवा आयोग	१६४,१७९	१००,२९३	६१.०९

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५००२१३	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	१२,०२०	१२,४२९	१०३.४०
३५००२२३	विद्यालय शिक्षक किताबखाना	१,०३०,४९३	८३४,९७१	८१.०३
३५००२३३	विशेष शिक्षा परिषद्	९०,१८२	८१,७७६	९०.६८
३५००२४३	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	११६,२०७	१०३,९३३	८९.४४
३५००२५३	पुस्तकालयहरू-३ (डिल्लीरमण, केशर, राष्ट्रिय)	१८,८६२	१८,८८२	१००.११
३५००२६३	शिक्षक सेवा निवृत्त सुविधा	६,०५३,३५२	६,०३२,८२९	९९.६६
३५०१०५३	सामुदायिक विद्यालय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	५११,१२८	२००,०९०	३९.१५
३५०१०६३	द्वन्द्वपीडित परिवार शिक्षा कार्यक्रम (शहिद प्रतिष्ठान मार्फत संचालन हुने)	७८,५००	७८,५००	१००.००
३५०१०८३	उच्च माध्यमिक शिक्षा	१,६९७,४३६	१,३९६,४३५	८२.२७
३५०१०९३	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (विशेष कार्यक्रम समेत)	१,३५२,६१३	१,३५२,६१३	१००.००
३५०१११३	मनमोहन स्मृति पोलीटेक्निक	३२,०००	३२,०००	१००.००
३५०११२३	अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता अभियान	१,०३९,९९३	९१५,३४२	८८.०१
३५०११३३	शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम(प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार)	५३९,६०७	३५४,४४१	६५.६९
३५०११५३	यूनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग	८,२६८	८,२६८	१००.००
३५०११८३	सर्वेका लागि शिक्षा-शिशु विकास कार्यक्रम	४९७,०००	३८५,५८४	७७.५८
३५०१२१३	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	२६८,०६१	१५८,३०१	५९.०५
३५०१३३३	अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यक्रम	१२,६१०	१०,३६७	८२.२१
३५०१३५३	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना	१,३१९,४४५	१,२२१,९११	९२.६१
३५०१३६३	सीप विकास परियोजना	४६८,६०२	३२२,७९२	६८.८८

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५०१३८३	पढाई सीप प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१११,७२०	३,३९५	३.०४
३५०१३९३	उच्च शिक्षा सुधार परियोजना	३००,०००	६८,५००	२२.८३
३५०८०३३	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	१८,२३३,४३८	१५,७२८,३९६	८६.२६
	जम्मा	८५,७७५,७८१	७९,७४४,७८३	९२.९७

पुँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५००११४	शिक्षा मन्त्रालय	१२,१००	११,०९९	९१.७३
३५००१५४	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	८,१२९	८,११२	९९.७९
३५००१८४	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	१,३००	१,२८७	९९.००
३५००२०४	शिक्षक सेवा आयोग	१,०००	१,०००	१००.००
३५००२१४	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	१,९५३	१,६८८	८६.४३
३५००२२४	विद्यालय शिक्षक किताबखाना	९,८४५	२,७२५	२७.६८
३५००२३४	विशेष शिक्षा परिषद्	२०,०००	०	०.००
३५००२४४	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	६,९८०	६,९७९	९९.९९
३५००२५४	पुस्तकालयहरू-३ (डिल्लीरमण, केशर, राष्ट्रिय)	८५०	६३४	७४.५९
३५०११३४	शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम(प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार)	१,५९०	१,५८९	९९.९४
३५०१२१४	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	३,७७०	५९१	१५.६८
३५०१३५४	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना	३५,२३५	७,३६५	२०.९०
३५०१३६४	सीप विकास परियोजना	१,१९५	१,१९२	९९.७५
३५०८०३४	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	७८,२९९	५१,७८१	६६.१३
	जम्मा	१८२,२४६	९६,०४२	५२.७०

१०. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा विनियोजित बजेट र चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५००११३	शिक्षा मन्त्रालय	५५५,५५५	१३०,२७५	२३.४५
३५००१२३	शिक्षा विभाग	५४,८८१	३७,११३	६७.६२
३५००१३३	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू	७०,५८८	३९,२६०	५५.६२
३५००१४३	जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू	७१६,३६२	४२६,५५४	५९.५४
३५००१५३	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	४३९,४५२	२६३,१९५	५९.८९
३५००१६३	सबैका लागि शिक्षा-प्राथमिक शिक्षा	३०,७९९,६५१	१९,२९२,७३३	६२.६४
३५००१७३	विभिन्न मा.वि. तथा नि. मा.वि.	१५,०१२,९३१	९,८६०,६५७	६५.६८
३५००१८३	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	४८,००३	१६,९१८	३५.२४
३५००१९३	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग	७,०७६,८००	७,०७६,८००	१००.००
३५००२०३	शिक्षक सेवा आयोग	१५०,६०५	९३,१०२	६१.८२
३५००२१३	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	३७८,१८१	२०८,२६४	५५.०७
३५००२२३	विद्यालय शिक्षक कितावखाना	२५,९८९	१६,९३७	६५.१७
३५००२३३	विशेष शिक्षा परिषद्	११७,५१४	५३,८८०	४५.८५
३५००२४३	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	१४२,९१५	७३,५७९	५१.४८
३५००२५३	पुस्तकालयहरू-३ (डिल्लीरमण, केशर, राष्ट्रिय)	२१,७४१	१३,२४०	६०.९०
३५००२६३	शिक्षक सेवा निवृत्त सुविधा	८,३५५,५००	५,०४५,३०८	६०.३८
३५०१०५३	सामुदायिक विद्यालय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	६८२,५७७	१३३,५५०	१९.५७
३५०१०६३	द्वन्द्वपीडित परिवार शिक्षा कार्यक्रम (शाहिद प्रतिष्ठान मार्फत संचालन हुने)	८०,१९९	८०,१९९	१००.००
३५०१०८३	उच्च माध्यमिक शिक्षा	२,५८६,०००	९१४,६३९	३५.३७
३५०१०९३	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (विशेष कार्यक्रम)	१,६१७,७४८	१,१२५,७११	६९.५९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	समेत)			
३५०१११३	मनमोहन स्मृति पोलीटेक्निक	४२,०००	३१,२९३	७४.५१
३५०११३३	शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम(प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार)	४९६,७८४	८५,६७१	१७.२५
३५०११५३	यूनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोग	१०,०८५	७,१०८	७०.४८
३५०११८३	सबैका लागि शिक्षा- शिशु विकास कार्यक्रम	१६०,०००	०	०.००
३५०१२१३	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	४२६,४२३	५८,५७३	१३.७४
३५०१३३३	अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यक्रम	११,६००	८,७६२	७५.५३
३५०१३५३	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना	९२८,११२	५०३,८८७	५४.२९
३५०१३६३	सीप विकास परियोजना	६६६,८५१	५८६,७१६	८७.९८
३५०१३८३	पढाई सीप प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१४३,५५७	१,८९०	१.३२
३५०१३९३	उच्च शिक्षा सुधार परियोजना	१,००२,८००	२९१,८०५	२९.१०
३५०८०३३	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	२५,६८८,९८७	१२,५९५,९००	४९.०३
	जम्मा	९८,५१०,३९१	५९,०७३,५१९	५९.९७

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५००११४	शिक्षा मन्त्रालय	७,६९०	५,७४९	७४.७६
३५००१५४	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	५,२८८	०	०.००
३५००१८४	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	२,०००	०	०.००
३५००२०४	शिक्षक सेवा आयोग	५,६७६	४१९	७.३८
३५००२१४	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र	५००	९	१.८०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५००२२४	विद्यालय शिक्षक किताबखाना	९२०	२४७	२६.८५
३५००२४४	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र	६,८००	१,३४३	१९.७५
३५००२५४	पुस्तकालयहरू-३ (डिल्लीरमण, केशर, राष्ट्रिय)	१,६०५	१,५२५	९५.०२
३५०११३४	शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम(प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार)	१,२००	५००	४१.६७
३५०१२१४	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	२१,७९५	३४९	१.६०
३५०१३५४	व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि योजना	२०,७५०	५०८	२.४५
३५०१३६४	सीप विकास परियोजना	१५८	०	०.००
३५०१३८४	पढाई सीप प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२५०	०	०.००
३५०८०३४	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	१०६,९४४	२५,३३५	२३.६९
	जम्मा	१८१,५७६	३५,९८४	१९.८२

◆ ◆ ◆

श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

नेपालको कुल जनसङ्ख्यामा ५७ प्रतिशत सक्रिय जनशक्तिको हिस्सा रहेको छ । देशभित्र पर्याप्त रोजगारीका अवसरहरू नभएकोले दैनिक १३०० को हाराहारीमा नेपाली युवा युवतीहरू रोजगारीका लागि विदेशिनु परिरहेको स्थिति छ । श्रम तथा रोजगारको क्षेत्रमा बेरोजगारहरूको लगत सङ्कलन, न्यूनतम ज्यालादर निर्धारण, वैदेशिक रोजगारको क्रममा समस्यामा परेका नेपालीहरूको उद्धार तथा आर्थिक राहतको व्यवस्था, आप्रवासन सूचना केन्द्रको स्थापना, मलेशिया, दक्षिण कोरिया, साउदी अरेबिया, बहराइन, कतार र संयुक्त अरब इमिरेट्समा श्रम सहचारीको व्यवस्था, कतार, संयुक्त अरब इमिरेट्स, जापान, बहराइन, इजरायल र दक्षिण कोरियासँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता, निकृष्ट प्रकृतिका श्रममा संलग्न बालश्रमिकको उद्धार, दिवा शिशु स्याहार तथा अनौपचारिक शिक्षा केन्द्रहरूको सञ्चालन, राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१ को तर्जुमा, त्रिभुवन विमानस्थलमा Labour Desk को स्थापना तथा संचालन, सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना (National Action Plan on Safer Foreign Employment) को तर्जुमा, वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूका लागि फ्रि भिसा, फ्रि टिकट सम्बन्धी निर्णय र सोको कार्यान्वयन वैदेशिक रोजगारीमा घरेलु कामदार पठाउने सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ लागू गरिनु आदि यस क्षेत्रका केही उपलब्धिहरू हुन् । यसैगरी साउदी अरेबिया, कतार, कुवेत र संयुक्त अरब इमिरेट्समा सुरक्षित सेवा गृह सञ्चालन गरिएका छन् ।

२. दीर्घकालीन सोच:

स्वदेशी तथा विदेशी श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष सीपयुक्त र उत्पादनमूलक मानव संसाधनको विकास गरी स्वरोजगारका अवसरहरू सृजना गर्ने । सुरक्षित, मर्यादित र स्वस्थ काम गर्ने वातावरण सृजना गरी आर्थिक लाभ हाँसिल गरी गरिवी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउन असल श्रम सम्बन्ध कायम गर्ने तथा सबै प्रकारका बालश्रम निवारण गरी बाल अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने दीर्घकालिन सोच रहेको छ ।

३. ध्येय/लक्ष्य:

आगामी ३ वर्षमा रोजगारी वृद्धिदर ४ प्रतिशत पुऱ्याउने ।

४. उद्देश्य:

- स्वदेशमा मर्यादित रोजगारका अवसरहरू सृजना गरी बेरोजगारी तथा अर्ध बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्दै नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको रोजगारीको हकलाई सुनिश्चित गर्ने ।
- वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित, मर्यादित र व्यवस्थित बनाउँदै जाने ।

५. रणनीति:

- राष्ट्रिय रोजगार नीतिको तर्जुमा, श्रमको हक एवं रोजगारीको हक सम्बन्धी कानून निर्माण गर्ने ।

- वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, मर्यादित, भरपर्दो र प्रतिफलयुक्त बनाउने ।
- श्रमिकको हक अधिकारको संरक्षण तथा लगानी मैत्री वातावरणको सृजना गरी असल श्रम सम्बन्ध स्थापना गर्ने ।
- सीप तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरूको विकास एवं विस्तार गर्दै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धी श्रमशक्तिको उत्पादन गर्ने ।
- सबै स्थानबाट सबै किसिमको बालश्रम उन्मूलन गर्ने ।
- सामाजिक सुरक्षा कोषको प्रभावकारी परिचालन गर्ने ।
- महिलाको रोजगारीलाई सुरक्षित, भरपर्दो र व्यवस्थित गरी वैदेशिक रोजगारीमा जाँदा उत्पन्न हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्ने ।
- श्रम तथा रोजगार सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।

६. कार्यनीति:

- निश्चित क्षेत्रमा न्यूनतम समय सम्मको रोजगारी सुनिश्चित गर्न रोजगारी प्रत्याभूति कानून लागू गरिने छ ।
- कृषिलाई व्यावसायिकीकरण गर्न लैंगिक मैत्री प्रविधिलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको लगानीमा रोजगारमूलक प्रविधिलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- रोजगार सम्बन्धी माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन ल्याउन आवश्यक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने छन् ।
- प्रभावकारी रोजगार विनिमय प्रणालीको विकास गरी सीप र योग्यता अनुसारको रोजगारीमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- वैदेशिक रोजगारीको सहजीकरण गर्न संस्थागत संरचनालाई सुदृढ एवं विस्तार गरिनेछ ।
- वैदेशिक गन्तव्य मुलुकहरूमा श्रम सहचारीको व्यवस्था र गैरआवासीय नेपालीहरूको संस्थालाई समेत परिचालन गरी श्रमबजारको विस्तार, प्रवर्द्धन गरिने र कामदारहरूको हकहित संरक्षण गरिने छ ।
- गन्तव्य मुलुकहरूमा कामदारहरूको सुरक्षा र सहयोग प्रणाली विकासका लागि SAARC क्षेत्रका र अन्य मुलुकहरूसँग सहकार्यको खोजी गरिनेछ ।
- वैदेशिक रोजगार सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउन थप मुलुकहरूसँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता गरिनेछ । यस्तो द्विपक्षीय श्रम सम्झौताको स्ट्याण्डर्ड फर्मेट तयार गरिने छ ।
- औपचारिक संयन्त्रमार्फत विप्रेषणको आयलाई भित्र्याउने कार्यलाई उत्साहित गर्ने र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गरी रोजगारीमा वृद्धि गरिनेछ ।
- महिला, विपन्न, दलित, आदिवासी जनजाति, दुर्गम तथा उपेक्षित वर्ग तथा क्षेत्र समेतको पहुँच हुने गरी रोजगारोन्मुख तालिम प्रदान गरी वैदेशिक रोजगारलाई समावेशी र विपन्नमुखी बनाइनेछ ।
- सीप र सही सूचना उपलब्ध गराई वैदेशिक रोजगारमा जान चाहने महिलाहरूलाई विशेष प्याकेजको व्यवस्था गरिनेछ ।

- स्वदेश वा विदेशमा रोजगारी गर्न चाहनेलाई ऋणको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग सहकार्य गरिने छ ।
- वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरूको अभिलेख प्रणालीमा सुधार गरिनेछ ।
- श्रम तथा रोजगार व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
- वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारहरूलाई विदेश जानुपूर्व आवश्यक जानकारी तथा विदेशमा उसको व्यवहार, सुरक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रारम्भिक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- देशमा रहेका औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूमा विभिन्न किसिमका श्रम तथा व्यवसायजन्य सुरक्षासम्बन्धी मापदण्ड लागू गरिनेछ ।
- सरकार, रोजगारदाता, मजदुर बीचको त्रिपक्षीय संयन्त्रलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक संस्थागत सुदृढीकरण गरिनेछ ।
- घरायसी श्रमिकहरूको अधिकारको संरक्षण गरिनेछ ।
- सीप परीक्षण प्रमाणपत्र प्राप्त गरेका कामदारहरूलाई मात्र वैदेशिक रोजगारीमा पठाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- व्यावसायिक तथा सीप विकास सम्बन्धी तालिम प्रदायक संस्थाहरूलाई एउटै छातामुनि ल्याई गुणस्तरयुक्त तालिम प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- निकृष्ट बालश्रम निवारणका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी बालश्रमिकहरूको उद्धार र पुनःस्थापना गरिनेछ ।
- बालश्रम सम्बन्धी नीति, कानून र कार्यक्रममा सुधार गरिनेछ ।
- योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कोष योजना प्रभावकारी सञ्चालन गरी सामाजिक सुरक्षा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- जोखिममा परी फर्केका महिला कामदारहरूलाई उनीहरूको योगदानको आधारमा विशेष सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभुति गरिने छ ।
- रोजगारीमा महिलाको सुरक्षा सुनिश्चित हुने प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
- श्रम तथा रोजगारको क्षेत्रमा विद्यमान समस्यालाई निराकरण गरी असल श्रम सम्बन्ध कायम गर्न अध्ययन अनुसन्धान कार्य सञ्चालन गरिनेछ ।

७. मन्त्रालयका कार्यक्षेत्रहरू:

नेपाल सरकारको (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र देहाय अनुसार तोकिएको छ ।

- श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी नीति योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा कार्यान्वयन अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- श्रमशक्ति र श्रमबजार सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण;
- आइएलओ तथा अन्य श्रमसंग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघसंस्था;
- श्रम र व्यवस्थापक बीचको सम्बन्ध;

- रोजगार सेवा तथा श्रमिक आपूर्ति;
- वैदेशिक रोजगार;
- व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिमको सञ्चालन समन्वय र प्रवर्द्धन;
- अपाङ्ग, महिला तथा मजदुरको सीप र तालिम;
- श्रमिकहरूको सामाजिक सुरक्षा;
- विदेशीहरूको लागि श्रम स्वीकृति;
- मन्त्रालयको संरचना तथा आवद्ध निकायहरू;
- श्रम प्रशासन र व्यवस्थापन;
- श्रमिकहरूका लागि बोनस;
- रोजगारी सिर्जना सम्बन्धी कार्यमा समन्वय;
- मन्त्रालयको कार्य सम्पादनका लागि नीतिगत तथा कानून व्यवस्था ।

नीति:

- राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१
- वैदेशिक रोजगार नीति, २०६८
- तेह्रौं त्रि-वर्षीय योजना (२०७०/७१-२०७२/७३) मा उल्लिखित श्रम, रोजगार, बालश्रम निवारण, सीप विकास सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था
- कार्यस्थलमा HIV/Aids सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६४
- नेपालले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनका ११ वटा महासन्धिहरू (Convention)
- विभिन्न गन्तव्य देशहरूसँग भएका आप्रवासन श्रम सम्बन्धी सम्झौताहरू
- रोजगार अनुमति प्रणाली (EPS) कोरियासँग सम्बन्धित सम्झौताहरू

ऐन:

- श्रम ऐन, २०४८,
- ट्रेड युनियन ऐन, २०४९
- बालश्रम (नियमित तथा निषेध गर्ने) ऐन, २०५६
- बोनस ऐन, २०३०
- वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४

नियमावली:

- श्रम नियमावली, २०५०
- चिया बगान सम्बन्धी श्रम नियमावली, २०५०
- ट्रेड युनियन नियमावली, २०५०
- बालश्रम (निषेध तथा नियमित गर्ने) नियमावली, २०६२
- बोनस नियमावली, २०३९
- वैदेशिक रोजगार नियमावली, २०६४

- सामाजिक सुरक्षा कोष (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) नियमावली, २०६७

कार्यविधि निर्देशिका:

- वैदेशिक रोजगार विभाग कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०६६
- नेपाली प्राविधिक अभ्यासार्थी जापान पठाउने निर्देशिका, २०६६
- नेपाली घरेलु कामदारको रूपमा विदेश जाने नेपाली कामदारलाई व्यवस्थित गर्ने कार्यविधि, २०६७
- वैदेशिक रोजगारसंग सम्बन्धित कसुरको अनुसन्धान तथा अभियोजन दिगदर्शन, २०६७
- इजरायलमा केयर गिभरको रूपमा नेपाली कामदार पठाउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०६८
- व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- व्यक्तिगत श्रम स्वीकृतिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारको श्रम स्वीकृति लिने प्रक्रिया सम्बन्धी निर्देशिका, २०६९
- घरेलु कामदार अभिमुखीकरण तालिम सम्बन्धी कार्यविधि, २०७०

मन्त्रालयको संरचना र आवद्ध निकायहरू:

- श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय
- श्रम विभाग
- श्रम कार्यालयहरू १० वटा
- रोजगार सूचना केन्द्रहरू १४ वटा (९ श्रम कार्यालय भित्र, ३ सिप विकास तालिम केन्द्र भित्र र २ वटा छुट्टै)
- व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी आयोजना
- वैदेशिक रोजगार विभाग
 - ❖ काठमाडौँ कार्यालय
 - ♦ मलेसिया शाखा ♦ साउदी अरब शाखा
 - ♦ कतार शाखा ♦ EPS कोरिया शाखा
- वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण
- व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र, (भैसेपाटी अन्तर्गत १५ केन्द्रहरू)
- सामाजिक सुरक्षा कोषको सचिवालय
- वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन बोर्ड
- बालश्रम निवारण तथा बालश्रम सुधार आयोजना
- रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम

द. आ.व.२०७२/७३ मा मन्त्रालयबाट भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- सामाजिक सुरक्षा कोष अन्तर्गत करिब २४६४ संगठित संस्थाहरू सामाजिक सुरक्षा करको दायरा भित्र आएका छन् । जसमध्ये ८२ प्रतिशत सरकारी क्षेत्र र १८ प्रतिशत गैरसरकारी क्षेत्र रहेको छ ।
- मातृत्व संरक्षण, दुर्घटना विमा, औषधोपचार विमा र बिरामी विमा योजना जस्ता सामाजिक सुरक्षाका स्किमहरूको कार्यविधि तयार भएको छ ।
- आन्तरिक रोजगार/स्वरोजगारका साथै वैदेशिक रोजगारीका लागि दक्ष एवं सीपयुक्त श्रमशक्ति तयार गर्न युवा श्रम शक्तिलाई लक्षित गरी कुल ९४३० जनालाई व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम प्रदान गरिएको छ ।
- वैदेशिक रोजगारलाई व्यवस्थित, सुरक्षित तथा मर्यादित बनाउन श्रम स्वीकृति, नवीकरण, सोको अनुगमन जस्ता कार्यहरू हुँदै आएका छन् ।
- नेपालमा कामकाज गर्ने गैरनेपाली नागरिकहरूको नियमित रूपमा अनुगमन गरी आ.व. २०७२।७३ को फागुन मसान्तसम्म ३३१ जनाको श्रम स्वीकृति र २५२ जनाको नवीकरण गरिएको छ ।
- वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारहरूको लगत व्यवस्थित गर्न Foreign Employment Information Management System (FEMIS) तयार गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अन्य वाणिज्य बैंकसँग System link गर्ने कार्य भैरहेको छ ।
- वैदेशिक रोजगारीका लागि प्रमुख गन्तव्यका देशहरू मध्ये हालसम्म कतार, संयुक्त अरब इमिरेट्स, बहराइन, जापान, इजरायल र दक्षिण कोरियासँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता सम्पन्न भैसकेको छ ।
- साउदी अरेबिया, कतार, कुवेत, संयुक्त अरब इमिरेट्समा सुरक्षित गृह सेवा सञ्चालन भएका छन् ।
- वैदेशिक रोजगारमा जान फ्रि भिसा, फ्रि टिकट सम्बन्धी निर्णय कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
- इजाजतपत्रवाला र कामदार आफैं वैदेशिक रोजगार विभागमा उपस्थित भई गर्नुपर्ने करार गर्ने व्यवस्था ओमन जाने नेपाली कामदारको हकमा लागू भएको छ ।
- घरेलु कामदारको रूपमा वैदेशिक रोजगारमा जाने महिला कामदारको सुरक्षाको लागि रोजगारदाता मुलुक र नेपाल सरकार बीच छुट्टै घरेलु कामदार सम्बन्धी सम्झौता गर्ने गरिएको छ । साथै उनीहरूका लागि जानु अघि अभिमुखीकरण तालिमको व्यवस्था एवं खाडी मुलुकमा जाँदा अनिवार्य रूपमा नेपाली नियोगबाट भिसा र रोजगार करारनामा प्रमाणित गर्ने गरिएको छ ।
- आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को प्रथम आठ महिनामा २,६६,४९१ जना पुरुष र १३,७४४ महिला गरी कूल २,८०,२५३ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् ।
- आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को प्रथम आठ महिना सम्म वैदेशिक रोजगारको सिलसिलामा निधन भएका ५४९ मृतकका परिवारलाई आर्थिक सहायता र ९७ जना बिरामी एवं अंग भंग भएकालाई उपचार खर्च उपलब्ध गराएको छ ।

९. आ.व.२०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	दोस्रो चौमासिकसम्मको प्रगति
३५	क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माणका लागि सीप विकास तालिम केन्द्रहरूबाट आधारभूत विषयमा जिल्लातहमा नै ५० हजार युवाहरूलाई सिकर्मी, डकर्मी लगायत धारा तथा बिजुली सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने । यस्तो सीप तथा ज्ञानको प्रमाणीकरण गर्ने । यस्तो कार्यक्रमहरू पनि सीप विकास तालिम केन्द्रहरूबाटै मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने सीप लगायतका नियमित तालिमहरू सञ्चालन गरिएको । ५९४३ जनालाई तालिम प्रदान गरिएको ।
१६५	छरिएर रहेका सामाजिक सुरक्षाका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई क्रमशः एकीकृत गरी एकै निकायबाट सञ्चालन गर्न सामाजिक सुरक्षाकोषको संस्थागत पुनःसंरचना गरी क्षमतायुक्त बनाउने ।	सामाजिक सुरक्षा विधेयक, २०७१ व्यवस्थापिका संसदमा दर्ता गरिएको ।
१७१	शिक्षा, श्रम र उद्योग क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ७५ हजार जनशक्तिलाई सीप विकास गर्न छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने ।	९४३० जनालाई तालिम प्रदान गरिएको ।
२११	नेपालको श्रम बजारमा आवश्यक पर्ने विदेशी श्रम शक्तिको विषयमा तीन महिनाभित्र अध्ययन गर्ने । यस अध्ययनको निष्कर्षको आधारमा उपयुक्त नीति तय गरी प्रभावकारी नियमन गर्ने । विदेशी नागरिकलाई नेपालमा काम गर्न श्रम स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई अनिवार्य गरी यसको अभिलेख अद्यावधिक बनाउने ।	नेपालमा काम गर्ने विदेशी नागरिकहरूको श्रम स्वीकृति सम्बन्धी अभिलेख काम्प्युटराइज गरी राख्ने गरिएको ।
२१२	बालश्रम विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता कार्यान्वयन गर्दै यसको अनुगमन र उद्धार गरिएका बाल श्रमिकहरूलाई सरकारी तथा सामुदायिक स्थानीय आवासीय विद्यालयहरूबाट शिक्षा दिलाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	नियमित रुपमा हुँदै गरेको ।
२१३	व्यवसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्रलाई	हलियाहरूलाई लक्षित गरी

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	दोस्रो चौमासिकसम्मको प्रगति
	श्रम प्रधान कामका लागि आधारभूत तालिम केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने । यसलाई परियोजना स्वरूपबाट श्रम तथा रोजगार मन्त्रालयको स्थायी सङ्गठन संरचनामा लग्ने । मुक्त कर्मैया, हलिया, कमलरी लगायतका पिछडिएका विभिन्न क्षेत्र र वर्गका युवाहरूलाई लक्षित गरी स्वरोजगारका लागि अभिप्रेरित गर्न विभिन्न विषयका सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन गर्ने ।	स्वरोजगारका लागि सीपमूलक तालिम १८ जनाको लागि कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेको ।

१०. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७१०११३	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	८४,१६५	७७,३०४	९१.८५
३७१०१२३	श्रम विभाग	२१,४०६	१६,६३१	७७.६९
३७१०१३३	श्रम कार्यालयहरू	३६,३७३	२७,४९८	७५.६०
३७१०१६३	रोजगार सूचना केन्द्रहरू	१५,४१७	१४,१८८	९२.०३
३७१०१७३	वैदेशिक रोजगार विभाग	७८,०८१	७७,८६९	९९.७३
३७१०१८३	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	९,५२९	९,१९६	९६.५१
३७१०१९३	बालश्रम निवारण तथा बालश्रम सुधार आयोजना	४,७३८	३,५४१	७४.७४
३७१०२३	व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी आयोजना	१०,५०३	८,८८३	८४.५८
३७१०४३	व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	१७७,३४९	१६९,१९९	९५.४०
३७१०५३	रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३१२,२१५	२४१,५९२	७७.३८
३७१०७३	सामाजिक सुरक्षा कोष	५४,५८०	५५,२६७	१०१.२६
	जम्मा	८०४,३५६	७०१,१६८	८७.१७

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७०११४	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	४,२८२	३,००२	७०.११
३७०१२४	श्रम विभाग	२८०	२७९	९९.६४
३७०१३४	श्रम कार्यालयहरू	८६,३२८	७९,७४९	९२.३८
३७०१६४	रोजगार सूचना केन्द्रहरू	१२९	१२३	९५.३५
३७०१७४	वैदेशिक रोजगार विभाग	१६,८००	१०,९५९	६५.२३
३७०१८४	वैदेशिक रोजगार न्यायाधीकरण	१९	१९	१००.००
३७१०३४	व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी आयोजना	९९८	९७१	९७.२९
३७१०४४	व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	२०,४६३	१३,८०३	६७.४५
३७१०५४	रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४८,१७७	१७,२७३	३५.८५
३७१०७४	सामाजिक सुरक्षा कोष	१३,४८०	१०,९७६	८१.४२
	जम्मा	१९०,९५६	१३७,१५४	७१.८२

११. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट र चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७०११३	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	११३,५१६	३३,८३८	२९.८१
३७०१२३	श्रम विभाग	२४,६९०	१०,६९०	४३.३०
३७०१३३	श्रम कार्यालयहरू	३९,०५९	१९,६४१	५०.२९
३७०१६३	रोजगार सूचना केन्द्रहरू	१६,०२०	८,४१६	५२.५३
३७०१७३	वैदेशिक रोजगार विभाग	८९,५४७	५३,२३३	५९.४५
३७०१८३	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	९,२४८	६,०३५	६५.२६
३७१०१३	बालश्रम निवारण तथा बालश्रम सुधार	६,२७४	४,२२४	६७.३३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	आयोजना			
३७१०३३	व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी आयोजना	११,७६८	५,३३८	४५.३६
३७१०४३	व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	२४४,०५८	१०३,५७६	४२.४४
३७१०५३	रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३७८,६१०	३१,२२३	८.२५
३७१०७३	सामाजिक सुरक्षा कोष	२१,१९८	११,४७९	५४.१५
	जम्मा	९५३,९८८	२८७,६९३	३०.१६

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७१०१४	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	१८,२४०	८४	०.४६
३७१०२४	श्रम विभाग	६२१	३४३	५५.२३
३७१०३४	श्रम कार्यालयहरू	१०५,२१६	३२,०५१	३०.४६
३७१०६४	रोजगार सूचना केन्द्रहरू	४४८	१०४	२३.२१
३७१०७४	वैदेशिक रोजगार विभाग	८,७४०	१,९०७	२१.८२
३७१०८४	वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण	२५०	४२	१६.८०
३७१०३४	व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी आयोजना	१,१३०	२५२	२२.३०
३७१०४४	व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	२४,३४०	६,६८६	२७.४७
३७१०५४	रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३६,६४४	१,७६४	४.८१
३७१०७४	सामाजिक सुरक्षा कोष	२,२६५	१२३	५.४३
	जम्मा	१९७,८९४	४३,३५६	२१.९१

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय सङ्घीय शासन प्रणाली, राज्य पुनर्संरचना, विकेन्द्रीकरण, निक्षेपण एवं स्थानीय विकास सम्बन्धी नीति निर्माण र कार्यान्वयन सहजीकरणको जिम्मेवार निकाय हो । यसको साथै स्थानीय निकायबीच समन्वय, दुर्गम क्षेत्र ग्रामीण विकास सम्बन्धी नीति योजना र कार्यक्रमको तर्जुमा, स्थानीय तहको पूर्वाधार विकास, व्यक्तिगत घटना दर्ता, सामाजिक सुरक्षा एवं समावेशी विकास र अनुगमन एवं मूल्यांकन सम्बन्धी कार्यमा समेत जिम्मेवार निकायको रूपमा क्रियाशील रहँदै आएको छ । मन्त्रालयको नीति र कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपले सम्पादन गर्न ७५ जिल्ला विकास समिति, २१७ नगरपालिका, ३१५७ गाउँ विकास समिति, केन्द्रीय पञ्जीकरण विभाग, स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग र ७५ वटा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका अतिरिक्त ३ वटा आयोग, ५ वटा समिति र २ वटा प्रतिष्ठान क्रियाशील रहेका, साथै ४७ वटा आयोगना एवं कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन् ।

२. दीर्घकालीन सोच:

लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतामा आधारित स्थानीय स्वायत्त शासनको माध्यमद्वारा जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने ।

३. ध्येय:

स्वायत्त र उत्तरदायी स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत सुदृढीकरण गरी स्थानीय विकास र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने ।

४. लक्ष्य:

अधिकार एवं स्रोत साधनयुक्त, समावेशी, न्यायपरक र उत्तरदायी स्थानीय स्वशासनको माध्यमबाट विकास तथा सेवाका अवसरहरूमा जनताको पहुँच बढाउने ।

५. उद्देश्यहरू:

- संघीय संरचना, समावेशी लोकतन्त्र र निक्षेपणको अवधारणा अनुरूप स्थानीय सरकारको केन्द्र तथा प्रादेशिक सरकारसँगको अन्तरसम्बन्ध एवं राजनीतिक, प्रशासनिक, न्यायिक तथा वित्तीय अधिकार र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्ने ।
- स्थानीय निकायको संगठनात्मक सुदृढीकरण र क्षमता विकास गरी जनताका माग र आवश्यकतालाई न्यायोचित प्राथमिकीकरणका आधारमा सम्बोधन गर्न सक्षम स्थानीय सरकारलाई संस्थागत गर्ने ।
- दिगो आर्थिक-सामाजिक विकास र बातावरण अनुकूल तथा गुणस्तरीय स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा सेवा प्रवाह मार्फत रोजगारी सिर्जना गर्दै गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।
- लैंगिक, समतामुखी र समावेशी विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्दै उपेक्षित र उत्पीडित वर्ग, क्षेत्र र समुदायको आर्थिक, सामाजिक एवं सांस्कृतिक अधिकार र अवसर तथा सामाजिक सुरक्षामा न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

- स्थानीय सुशासन र सेवा प्रवाहमा स्थानीय समुदाय, नागरिक समाज, एवं गैर-सरकारी तथा निजी क्षेत्रलाई जिम्मेवार बनाउने ।

६. रणनीतिहरू:

- राज्य पुनर्संरचना हुँदा राजनीतिक, वित्तीय, प्रशासनिक र न्यायिक अधिकार सम्पन्न, सक्षम तथा उत्तरदायी स्थानीय सरकारको संवैधानिक व्यवस्था गर्नेतर्फ आवश्यक कार्य गर्ने ।
- सक्षम तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहलाई केन्द्र विन्दुमा राख्दै प्रशासनिक तथा वित्तीय दृष्टिले उपयुक्त हुने गरी स्थानीय सरकारको पुनर्संरचना गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- वित्तीय स्वायत्तता र विनियोजन दक्षता अभिवृद्धिका लागि स्थानीय सरकारको वित्तीय स्रोतलाई विकेन्द्रीकरणको क्षेत्रगत अवधारणा अनुरूप व्यवस्थित गर्ने ।
- खर्चको विनियोजन र व्यवस्थापन कार्यमा स्थानीय प्राथमिकता, वित्तीय अनुशासन, पारदर्शिता र प्रभावकारितामा जोड दिई स्थानीय सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने ।
- स्थानीय निकायहरूलाई स्थानीय आर्थिक विकास र गरिबी न्यूनीकरणका नीति तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- श्रममूलक, आधुनिक र वातावरण अनुकूल प्रविधिको उपयुक्त संयोजन गर्दै स्थानीय पूर्वाधार तथा सामाजिक आर्थिक विकासका कार्यहरू संचालन गर्ने ।
- भौगोलिक, सामाजिक एवं आर्थिक रूपमा पछाडि परेका विपन्नवर्ग, क्षेत्र, जात, जाति, लिंग र समुदायलाई समावेशीकरण र सामाजिक परिचालनका माध्यमबाट सशक्तीकरण गरी उपलब्ध स्रोत, साधन, र निर्माण प्रक्रियामा उनीहरूको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- आर्थिक सामाजिक रूपले पछाडि रहेका, निश्चित उमेर समूहका, भिन्न क्षमता भएका नागरिक र लोपोन्मुख तथा सीमान्तकृत समुदायलाई न्यूनतम सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्ने ।
- स्थानीय सरकार, सेवा प्रदायक, सामुदायिक संस्था र सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी विकास व्यवस्थापन, योजना प्रक्रिया र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- स्थानीय स्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकारी, गैरसरकारी र सामुदायिक संस्था तथा उपभोक्ता समिति एवं सरोकारवाला संस्थाहरूको भूमिका स्पष्ट गर्दै तिनीहरूलाई स्थानीय सरकारप्रति उत्तरदायी बनाई समन्वयात्मक रूपमा कार्य गर्ने ।

७. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

- स्थानीय स्वायत्त शासन, स्थानीय विकास, दुर्गम क्षेत्र विकास, ग्रामीण विकास तथा सामुदायिक विकास, स्थानीयस्तरको सडक, सिँचाई, खानेपानी, ढल निकास तथा सरसफाई सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- विकेन्द्रीकरण र निक्षेपण सम्बन्धी नीति निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन;
- सङ्घीय शासन प्रणाली र राज्य पुनर्संरचना;
- समावेशी लोकतन्त्र;

- स्थानीय स्वायत्त शासन तथा स्थानीय सुशासन;
- अन्तरसरकार वित्तीय हस्तान्तरण तथा स्थानीय निकायहरूको वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था एवं अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- विकास क्षेत्र, अञ्चल, जिल्ला, गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाको सीमाङ्कन;
- स्थानीय विकास कार्यक्रम बीच समन्वय;
- स्थानीय निकायहरू बीच समन्वय र सर्म्पर्क;
- स्थानीय जनशक्ति र जनसहयोग परिचालन;
- स्थानीय विकास सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन तथा सम्पर्क;
- स्थानीयस्तरका हाट, बजार, मेला;
- जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना दर्ताको प्रशासन;
- एकीकृत ग्रामीण विकास;
- स्थानीय प्रविधिको पहिचान तथा प्रवर्द्धन;
- स्थानीय तहका सडक (कृषि सडकसमेत);
- गोरटो र घोरेटो बाटो र झोलुङ्गे पुल तथा स्थानीय पुल;
- जनजाति, आदिवासी, दलित, वादी तथा मुस्लिम विकास;
- स्थानीय विकास;
- जेष्ठ नागरिक, एकल महिला लगायतको सामाजिक सुरक्षा भत्ता;
- ग्रामीण विकास तथा स्थानीय विकास सम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा, सिभिल इन्जिनियरिङ्ग समूहको जनरल उपसमूहको सञ्चालन; ।

८. कानुनी व्यवस्था:

यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित हालसम्म जारी भएका ऐन, नियमावली, नीति, रणनीति, निर्देशन, निर्देशिका, कार्यविधि, दिग्दर्शन र प्रारूपहरू :-

❖ ऐन:

- जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) ऐन, २०३३
- स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९
- स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५
- आदिवासी र जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८
- फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८

❖ नियमावली:

- स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६
- स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली, २०६४
- जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) नियमावली, २०३४
- फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०

❖ नीति:

- सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति, २०६०
- स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति, २०६१ (२००४)
- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०६६

❖ रणनीति:

- झोलुङ्गेपुल रणनीति, २०६२
- बालमैत्री शासन राष्ट्रिय रणनीति, २०६८
- स्थानीय निकाय सार्वजनिक उत्तरदायित्व रणनीति, २०६८
- लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट स्थानीयकरण रणनीति, २०७२

❖ निर्देशिका/कार्यविधि/मापदण्ड/मापदण्ड/दिग्दर्शन:

- निवार्चन क्षेत्र विकास कार्यक्रम (संचालन) कार्यविधि, २०५८
- नगरपालिकाका लागि आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशिका, २०५९
- स्थानीय निकाय गै.स.स. परिचालन कार्यविधि, २०६१
- स्थानीय निकाय लैङ्गिक बजेट परीक्षण निर्देशिका, २०६४
- जिल्ला विकास समितिको न्यूनतम शर्त तथा कार्य सम्पादन मापन कार्यविधि, २०६५
- विपन्न वर्गको सामुदायिक संस्थाहरूका लागि तालिम अनुदान संचालन निर्देशिका, २०६६
- जगेडा कोष संचालन कार्यविधि, २०६६
- बाल संरक्षण अनुदान कार्यविधि, २०६६
- नगरपालिकाहरूको न्यूनतम शर्त तथा कार्य सम्पादन मापन कार्यविधि, २०६६
- गाउँ विकास समितिको न्यूनतम शर्त मापन कार्यविधि, २०६६
- जिल्ला विकास समिति तथा गाउँ विकास समिति क्षमता विकास कार्यविधि, २०६६
- जि.वि.स.को आन्तरिक राजस्व परीक्षण सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०६६
- सामाजिक र वातावरणीय सुरक्षा तालिम दिग्दर्शन, २०६६
- गाउँ विकास योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०६७
- स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७
- स्थानीय निकाय सार्वजनिक सुनुवाई कार्यविधि, २०६७
- स्थानीय निकाय सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७
- सामाजिक परिचालन निर्देशिका, २०६७
- वारुण यन्त्र संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका-२०६७
- जनसहभागितामा आधारित विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८
- स्थानीय विपद व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका, २०६८
- जिल्ला विकास वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि, २०६८

- नगरपालिका वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि, २०६८
- सार्वजनिक खर्च, वित्तीय उत्तरदायित्व तथा वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण कार्ययोजना, २०६८
- बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि, २०६८
- जिल्ला विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका, २०६९
- स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन कार्यविधि, २०६९
- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०६९
- उपभोक्ता समितिको गठन, सञ्चालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी दिगदर्शन, २०६९
- वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, २०७०
- झोलुङ्गेपुल मर्मत संभार निर्देशिका, २०७०,
- जिल्ला योजना अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणाली सञ्चालन निर्देशिका, २०७०
- स्थानीय शासन उत्तरदायी संयन्त्रको कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७०
- दलित जिल्ला समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि २०७१,
- महिला नगर समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- महिला जिल्ला समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- आदिवासी जनजाति जिल्ला समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- अपांग नगर समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- अपांग जिल्ला समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- पिछडिएको समुदाय जिल्ला समन्वय समिति (कार्य सञ्चालन) कार्यविधि, २०७१
- Concept Note on improvement and quality of local Infrastructure, 2071
- Guideline for preparation Municipal Transport Master Plan
- Approach Manual For Rural Roads
- निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन (कार्यविधि)
- आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ (चौथो संस्करण)
- गुनासो सम्बोधन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७२

- राष्ट्रिय दलित आयोग, समावेशी आयोग लगायतको आयोग गठनका लागि आवश्यक पर्ने कानूनी प्रारूप को मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको ।
- प्रादेशिक एवं स्थानीय राजस्वको क्षेत्रहरूको निर्धारण र प्रक्षेपण सम्बन्धी कार्य प्रारम्भ भएको ।
- सरसफाई सम्बन्धी सम्पूर्ण मुलुकभरि चेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७२/०८/२२ को निर्णय अनुसार पूर्व-पश्चिम राजमार्ग सरसफाई अभियानको पहिलो चरण अन्तर्गत १९ जिल्ला र ६० नगरपालिकाहरूमा मिति २०७२/०९/०९ देखि २०७२/०९/१६ गते सम्मको सप्ताह व्यापी सरसफाई अभियान गरिएको ।
- स्थानीय निकायमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको अर्धवार्षिक प्रगति समीक्षा गर्ने क्रममा ५ वटै विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय समीक्षा गोष्ठी सम्पन्न ।
- भुकम्प प्रभावित जिल्ला अन्तर्गतका गाविसहरूको बढ्दो कार्यचाप समेतलाई दृष्टिगत गरी सेवा प्रवाहमा सक्षम गराउनका लागि गाविसको उपयुक्त संरचना निर्माणका सम्बन्धमा मन्त्रालयमा O & M समिति गठन भई कार्य प्रारम्भ भएको ।
- वातावरण मैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यन्वयन संक्षिप्त कार्यविधि, २०७२ जारी गरिएको ।
- ५६ वटा स्थानीय निकायहरूको आयोजना लगानी विवरण (PFM) को विस्तृत अध्ययन पश्चात आवश्यक सुझाव प्रदान गरी अन्तिम सहमति दिइएको ।
- नेपाल सरकार (मा.उप-प्रधानमन्त्रीस्तर) को मिति २०७२/९/६ को निर्णयानुसार सबै नगरपालिका र नक्सा पास लागू गरेको गा.वि.स. हरूमा बस्ती विकास,सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मापदण्ड, २०७२ को अभिन्न अंग हुने गरी नयाँ भवन निर्माण गर्दा सबै प्रकारका सरकारी भवन, व्यापारिक भवन, संस्थागत भवन, सार्वजनिक सभा, सम्मेलन भवन (मल्टिप्लेक्स, तारे होटल, सिनेमा हल आदि) र महानगरपालिका र उपमहानगरपालिकाको हकमा १० आना भन्दा बढी जग्गामा बनेका २५०० वर्ग फिट भन्दा बढीका आवासीय भवनहरूमा दूल ऊर्जा खपतको २५ प्रतिशत वा १५०० वाट (Watt) पिक मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही क्षमतामा जडान गर्ने गरी अनिवार्य रुपमा सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडान गर्ने व्यवस्था लागू गरिएको ।
- विकास निर्माण कार्यको गुणस्तरीयता सुनिश्चितताका लागि गुणस्तर प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्ने कार्य तदारुकताका साथ अघि बढिरहेको ।
- भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणका लागि आपतकालीन पुनर्निर्माण अन्तर्गत वैयक्तिक घर र स्थानीय सडक पुनर्निर्माण तथा स्तरोन्नतिका लागि कुल ३४३ मिलियन यू.एस. डलर सम्झौता भई भूकम्प आपतकालीन सहायता परियोजना र आपतकालीन आवास निर्माण परियोजना कार्यान्वयनको चरणमा रहेका ।
- भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणका लागि आपतकालीन पुनर्निर्माण अन्तर्गत स्थानीय सडक पुनर्निर्माण तथा स्तरोन्नतिका लागि आयोजना छनौट र DPR तयार भएको । साथै व्यक्तिगत घर निर्माणतर्फ जिल्लास्थित कार्यक्रम समन्वय इकाईको गठन ।
- भुकम्प प्रभावित १४ जिल्लाहरूमा सुनौला हजार दिनको कार्यक्रम अन्तर्गत पोषण र खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गरिएको ।

- मध्य तराईका ८ जिल्ला (पर्सा, वारा, रौतहट, महोत्तरी, धनुषा, सर्लाही, सिराहा र सप्तरी) का भारतसँग सीमाना जोडिएका ११० गा.वि.स. र ६ न.पा.मा सञ्चालन गरिने सीमावर्ती क्षेत्र विकास कार्यक्रम स्वीकृत गरी सो कार्यक्रमको मिति २०७२।१०।०७ गते वर्दिवासमा समुद्घाटन एवं अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- गरिबसँग विशेषर कार्यक्रम मार्फत गरिब घरपरिवारलाई लक्षित गरी आय आर्जनका क्रियाकलापहरू संचालन गरिएको ।
- मन्त्रालयबाट १७ जि.वि.स, २० न.पा र १० गा.वि.स को सघन अनुगमन गरी देखिएका प्रमुख समस्या समाधानका लागि सहजीकरण गर्ने तथा कमजोरी हटाउन सम्बन्धित निकायलाई स्थलगत रुपमा निर्देशन दिइएको ।
- व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सरल बनाउन १६ वटा नपाहरूका ५४ वटा वडा २५ गा.वि.स हरूबाट व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्न **online** सेवा उपलब्ध गराइएको ।
- पूर्वाधार विकास तर्फ ७७ वटा झो.पु निर्माण सम्पन्न, १५२.५ कि.मि. कच्ची माटे सडक निर्माण, ४०९ कि.मी. सडक (नियमित) मर्मत सम्भार, १२.८ कि.मी., ७२ कि.मि. ग्राभेल, कालो पत्रे १३ वटा सडक पुल निर्माण र १३३ वटा खानेपानी आयोजना निर्माण सम्पन्न गरिएको ।
- नेपाल सरकारको तुईन विस्थापन गर्ने निर्णयानुसार १७१ तुईन मध्ये संभाव्य १५५ तुईनहरू मध्ये उक्त तुईन भएको स्थान (सुवानीवेशी, जोलजिवि,.....) मा ३ वटा झो.पु. निर्माण सम्पन्न, ४२ वटा झो.पु.हरू निर्माणाधिन र निर्माणको खरिद प्रक्रियामा रहेका, ३३ झो.पु.हरूको DPR तयार भई निर्माणको खरिद प्रक्रिया शुरू गर्ने अवस्थामा रहेको र ४६ वटा झो.पु. हरूको संख्या DPR तयार गर्नका लागि सूचना प्रकाशित भएको र बाँकी झोपुको DPR तयार गर्न परामर्शदाता छनौटको प्रक्रिया आरम्भ भएको ।
- जनसहभागितामा आधारित स्थानीय ऊर्जा विकास कार्यक्रम अन्तरगत यसको संचालन कार्यविधि तयार गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्, आर्थिक तथा पूर्वाधार समिति) मा छलफल भइरहेको र सो कार्यक्रममा स्थानीय उपभोक्ताको ५० प्रतिशत, स्थानीय निकायको १० प्रतिशत र नेपाल सरकारको ४० प्रतिशत हिस्सा रहने गरी प्रस्ताव गरिएको ।
- वर्तमान उर्चा संकट र नगरपालिकाहरूमा स्थानीय सुरक्षालाई ध्यानमा राखी जनसहभागितामा आधारित सौर्य सडक बत्ती कार्यक्रम अन्तरगत सौर्य सडक बत्ती कार्यक्रम संचालन कार्यविधि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२।१०।८ मा स्वीकृत भई हालसम्म नगरपालिकाहरूबाट करिब ३ अर्बभन्दा बढी रकमको आयोजनाहरू माग पेश भएको ।
- हालसम्म सडक सञ्जाल नपुगेका ४१८ गा.वि.स.मा आगामी ३ वर्षभित्र सडक सञ्जाल पुऱ्याउने गरी परियोजना प्रस्ताव तयार गरिएको ।
- बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमको मार्गचित्र तयार गर्न सूचकहरूको समायोजन गर्ने तयारी भएको । मोरङ जिल्लाको तितेरिया गाविसलाई बालमैत्री गाविस घोषणा गरिएको साथै विराटनगर उपमहानगरपालिकालाई बालमैत्री स्थानीय शासन उप-नगरपालिका घोषणाको लागि तयारीको क्रममा रहेको ।

- स्थानीय निकायले सम्पादन गरेका अनुकरणीय कार्यहरूको संगालो प्रकाशन गरिएको । साथै नगरपालिकाहरूको गठन तथा पुर्नगठन पश्चातको तथा गाउँ विकास समितिहरूको नक्साङ्कन सहितको संक्षिप्त विवरण पुस्तिका प्रकाशन गरिएको ।
- मन्त्रालयमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाई पारदर्शी, जवाफदेही र सरलीकृत गर्ने प्रयास स्वरूप विद्युतीय सूचना प्रवाहको सन्दर्भमा मोबाइल एप्स **mofald mobile apps service** प्रारम्भ भएको ।

❖ आर्थिक वर्ष २०७२।७३ मा भौतिक पूर्वाधार तर्फको प्रथम ढ महिनाको प्रगति:

सडक निर्माण		
कच्ची ग्रामीण सडक निर्माण	कि.मि.	९६.५
ग्राभेल सडक निर्माण	कि.मि.	२७
कालोपत्रे सडक निर्माण	कि.मि.	१२.८
सडक मर्मत संभार (नियमित र आवधिक)	कि.मि.	११२१
सडक पुल निर्माण	वटा	१३
झोलुङ्गे पुल निर्माण	वटा	७७

११. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगतिविवरण:

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
६३	गरिवीको गहनता तुलनात्मक रूपमा बढी रहेका पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरीका दक्षिणी सीमावर्ती ११४ वटा गाउँ विकास समिति र ४ वटा नगरपालिकामा स्थानीय आर्थिक-सामाजिक पूर्वाधार विकास तथा आय आर्जन र सचेतना अभिवृद्धिका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसका लागि रु १६ करोड विनियोजन गरिएको ।	• कार्यविधि स्विकृत, कार्यक्रम कार्यान्वयनको शुरुवात गरिएको । • अख्तियारी पठाइएको । • २०७२ माघ ७ गते सीमा क्षेत्र विकास कार्यक्रमको बर्दिबास, महोत्तरीमा उद्घाटन सम्पन्न ।
७१	कर्णाली क्षेत्रको विकासका लागि हाल कार्यान्वयनमा रहेका कार्यक्रमहरूलाई तीव्रता दिइनेछ । कर्णाली रोजगार कार्यक्रमका साथै कर्णाली क्षेत्रका लागि लक्षित सामाजिक सुरक्षाका कार्यहरू थप प्रभावकारी बनाइने छ ।	• ३ वटा जिल्लाहरूमा योजना छनौट सम्पन्न । • ग्रामीण सडक ३५० मीटर सम्पन्न • बाँकी योजनाहरू कार्यान्वयनमा रहेका ।

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
७९	ग्रामीण विकासका प्रमुख पात्र स्थानीय निकायहरू नै हुन् । स्थानीय निकायको संलग्नता र सबलता बिना ग्रामीण विकासले गति लिंदैन । गाउँ विकास समितिहरूलाई आर्थिक रुपमा सबल बनाउन सशर्त पूँजीगत अनुदानमा हाल दिइदै आएको रकममा रु ५ लाखले वृद्धि गरेको छु । गाउँ विकास समितिहरू एकापसमा गाभिई सबल आर्थिक इकाईमा रुपान्तरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यस अनुसार एकापसमा गाभिने गाउँ विकास समितिहरूलाई पाँच वर्षसम्म दुई वटा गाभिएमा रु ५० लाख, तीन वटा गाभिएमा रु १ करोड, चार वटा गाभिएमा रु १ करोड ४० लाख र पाँच वटा गाभिएमा रु २ करोड अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था ।	आ.व. २०७२/७३ मा गाउँ विकास समितिहरूलाई सशर्त पूँजीगत अनुदानतर्फ थप रकम बाँडफाँड स्वीकृत भई जिविस मार्फत ३२७६ वटै गाविसहरूमा अख्तियारी पठाई सोही अनुसार कार्य भैरहेको ।
८०	चालु आर्थिक वर्षदेखि शुरु गरिएको निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गत माननीय सदस्यहरू सम्मिलित संयन्त्रले छनौट गरेका जिल्ला परिषदले स्वीकृत गरेका पूर्वाधार आयोजनाहरू जनसहभागिताको आधारमा कार्यान्वयन गर्न प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रका लागि उपलब्ध गराउँदै आएको रकममा ५० प्रतिशत थप गरी रु. १ करोड ५० लाख पुर्याएको छु । निर्वाचन क्षेत्र विकासका लागि सबै माननीय सदस्यहरूलाई उपलब्ध गराउँदै आइएको रु. १५ लाखमा रु. ५ लाख थप ।	निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमबाट २४० निर्वाचन क्षेत्र र ५९५ जना माननीय सभासदको अख्तियारी पठाइएकोमा योजना संझौता चरणमा रहेका ।
८१	स्थानीय यातायात, खानेपानी तथा सरसफाई, साना सिंचाइ तथा नदी नियन्त्रण, लघु जलविद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा, आवास तथा सहरी विकास, फोहरमैला व्यवस्थापन र सामाजिक पूर्वाधार सम्बन्धी जिल्लास्तरीय कार्यक्रमहरू स्थानीय तहबाट नै सम्पादन हुने व्यवस्था ।	भाग २ अन्तर्गतका कार्यक्रम (आयोजना)हरू जिल्ला परिषदबाटै निर्णय गर्ने व्यवस्था गरिएको ।
८२	जिल्लास्तरीय विकास आयोजनाहरू जिल्ला विकास समितिबाट कार्यान्वयन हुनेछन् । लामो	क्रमागत झो.पु. सम्पन्न ७७ वटा ६०१ झो.पु. मा विभिन्न चरणको काम

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
	समयदेखी ट्रयाक खोलिएका तर बाह्रै महिना सवारी साधन चलन नसकेका ५३ हजार किलोमिटर सडकमा आगामी पाँच वर्षभित्र ८४० वटा सडक पुल निर्माण गरिनेछ । आगामी दुई वर्षभित्र ३६५ वटा तुइनहरूलाई झोलुङ्गे पुलहरूले प्रतिस्थापन गरिनेछ । झोलुङ्गे पुलहरूका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा रु. २ अर्ब ५ करोड छुट्याइएको ।	भैरहेको । • तुईनलाई विस्थापित गर्ने मध्ये ११ वटा झोपुहरूको निर्माणका लागि टेण्डर आव्हान, ४८ वटाको डिजाइन सम्पन्न २ वटा झोपु निर्माण सम्पन्न ।
८४	भूकम्प प्रभावित र दुर्गम जिल्लाहरूमा चालु आर्थिक वर्षको पछिल्लो तीन महिनामा कार्यान्वयन गर्ने गरी तयार भएका कार्यक्रमहरू भूकम्प लगायतका कारणले कार्यान्वयन हुन नसकी बजेट फ्रीज हुन गएकोमा सो बराबरको रकम फ्रीज प्रमाणको आधारमा कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिन आगामी आर्थिक वर्षमा थप निकास दिने व्यवस्था ।	• अर्थ मन्त्रालयबाट सहमती प्राप्त भए बमोजिम १३ वटा जिल्लाका भूकम्पका कारण बजेट फ्रिज भएका ३१ करोड ६६ लाख ४४ हजार बराबरका योजनाहरू चालु आ.व. मा सम्पन्न हुने गरी कार्यान्वयन प्रकृया अगाडि बढाउन जिल्लाहरूमा निर्देशन दिइएको ।
८५	“विकासको लहर, सुविधा सम्पन्न सहर” को नारा सहित निर्माण गर्ने अभियान शुरु गरिनेछ । सहरी विकासको २० वर्षे दीर्घकालीन कार्ययोजना बनाई आगामी आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा लगिने छ ।	• २५ न.पा. को Comprehensive Town Development Plan तयार गर्न प्रति न.पा. १० लाख अनुदान दिइएको ।
८६	सहरहरूलाई हरित सहर बनाउने कार्यलाई अभियानको रूपमा संचालन गरिनेछ । पोखरा, धरान र ललितपुर उपमहानगरपालिकाहरूलाई पर्याप्त हरियाली सहितको वातावरणमैत्री सहरको रूपमा विकास गरिनेछ । सहरी क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिएको ।	• पोखरा उपमहानगरपालिकालाई हरियाली प्रवर्द्धन तथा सौर्य ऊर्जा सम्बन्धी कार्य गर्ने २ करोड ५० लाख बजेट उपलब्ध गराइएको ।
८७	नगरपालिकाहरूबाट लागत साझेदारीमा गरिएका पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरू उत्साहजनक देखिएकाले सो प्रयोजनका लागि रु १ अर्ब ६५ करोड विनियोजन गरेको छु । नयाँ गठन भएका नगरपालिकाहरूको पूर्वाधार विकास तथा क्षमता	• आफ्नो नाममा जग्गा भएका ७३ नपाहरूलाई १ करोडका दरले ७३ करोड भवन निर्माणका लागि अनुदान उपलब्ध गराइएको तथा ५८ नपा मध्ये १६ वटा नपालाई

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
	वृद्धिका लागि रकम रु ६९ करोड थप विनियोजन गरेको छु । नयाँ नगरपाकिलाहरूलाई औसतमा रु. १ करोड निशर्त पूँजीगत अनुदान उपलब्ध गराउन आवश्यक रकम विनियोजन गरिएको ।	१४ करोड ५० लाख अनुदान उपलब्ध गराइएको । - सहरी पूर्वाधार विकासका लागि नयाँ नगरपालिका मा ८७४३ हजारका दरले निकासा पठाइएको । - पुराना ५८ नगरपालिका मा जगेडा कोष कार्यक्रमबाट लागत साझेदारीमा पूर्वाधार निर्माण कार्य हुने गरेको ।
८८	भू-उपयोग नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी आवासको लागि छुट्याएको जमीन मात्र बस्ती विकास गरिनेछ । व्यक्ति वा कम्पनीले आवासको लागि जग्गा प्लटिङ गर्दा स्थानीय निकायको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गरिनेछ । आधारभूत पूर्वाधारको सहज पहुँचको सुनिश्चितता गरेर मात्रै बस्ती विकास गर्न अनुमति दिइनेछ ।	बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण मापदण्ड स्वीकृत गरी न.पा. हरूबाट कार्यान्वयन भैरहेको ।
९१	ऐतिहासिक सहर विराटनगर स्थापना भएको एक शताब्दी पुरा भएको अवसरमा सडक, खानेपानी, हरियाली र सरसफाइ जस्ता आधारभूत सहरी पूर्वाधारका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । विराटनगर चक्रपथ निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिनुका साथै सहरी सडकहरू कालोपत्रे गर्ने कार्य सम्पन्न गरिनेछ । विराटनगर विमानस्थलको स्तरोन्ती गर्दै कटहरिमा रेल्वे सेवाको स्थापना र नेपाल भारत सीमामा एकीकृत भन्सार जाँच चौकी निर्माण गरिनेछ । विराटनगर रङ्गशालाको निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिइनेछ ।	- स्थानीय निकायको आन्तरिक श्रोत तथा केन्द्रबाट प्राप्त हुने थप अनुदानबाट उल्लेखित सहरी पूर्वाधार विकासका कार्यमा लगानी हुने । - सहरी सडक विस्तारका लागि drainage निर्माण कार्य भैरहेको । - सडक चौडा गर्ने काम भैरहेको । - मझौला सहरको एकिकृत वातावरणीय सुधार आयोजना STUEIP परियोजना (ADB Support) बाट drainage एवं सडक निर्माणको कार्य गरिनेछ । - हरियाली सडक बनाउने हेतुले ५ वर्षको गुरुयोजना तयार ।

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
९८	उपत्यकाभित्र नगरपालिकाहरूले तोकेको स्थानहरूमा भूमिगत तथा बहुतले पार्किङ्गस्थल निर्माण गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । महानगरको विशेषता अनुरूप राजधानी सहरका बजार रेष्टुराँ, व्यावसायिक कारोबार र सार्वजनिक यातायात राती अबेरसम्म खुला रहने व्यवस्था गरिनेछ । शान्ति सुरक्षाको प्रभावकारी व्यवस्था गर्न आवश्यक सम्बद्ध निकायहरूलाई समन्वयात्मक ढङ्गमा परिचालन गरिनेछ ।	सार्वजनिक निजी साझेदारीमा काठमाडौँको पुरानो बसपार्क स्थलमा बहुउद्देशिय भवन निर्माणको प्रारम्भिक कार्यको थालनी ।
१०८	स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको पुनर्संरचना गरी संघीय संरचना अनुकूल प्राकृतिक स्रोत, साधन र राजस्वको बाँडफाँड र यस सम्बन्धी विवाद व्यवस्थापन गर्न सक्षम निकायको रूपमा राष्ट्रिय वित्तीय आयोग स्थापना गर्न अध्ययन गरिनेछ ।	- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन सञ्चालन र राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी कानूनी प्रारूप तयार गर्ने कार्य अर्थ मन्त्रालयबाट गर्ने गरी २०७२।१०।६ मा माननीय कानून मन्त्रीज्यूको कार्यक्षमा भएको छलफलबाट निक्यौल भएको हुँदा यस कार्यक्रममा यस मन्त्रालयको तर्फबाट आवश्यक समन्वय तथा सहयोग हुने । - राष्ट्रिय वित्तीय आयोग सम्बन्धमा अध्ययन भई प्रतिवेदन प्राप्त ।
११५	कृषि सामाग्री कृषकको खेतसम्म र उत्पादित वस्तु बजारसम्म पुऱ्याउन कृषि तथा ग्रामीण सडक सञ्जालको विस्तार गरिनेछ । ग्रामीण र कृषि सडक तथा पुल निर्माणका लागि रु १५ अर्ब २५ करोड विनियोजन गरको छु । कृषि उत्पादनका लागि विद्युतीकरणको ठूलो भूमिका रहने हुँदा तीन वर्षभित्र सबै गाउँ विकास समितिहरूमा ग्रामीण विद्युतीकरणको सञ्जाल विस्तार गरिनेछ । यसका लागि रु २ अर्ब विनियोजन ।	क्रमगत ग्रामीण सडकको निर्माण एवं तटबन्ध, नदी नियन्त्रण सम्बन्धी योजनाहरू कार्यान्वयन भइरहेको ।
१४६	गत वर्ष बाँके, बर्दिया, दाङ सुर्खेत र सिन्धुपाल्चोकमा आएको बाढी पहिरोका कारण	बाढीबाट जोखिमयुक्त क्षेत्रको पहिचान एवं तटबन्ध, नदी नियन्त्रण

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
	भएको क्षतिको पुनर्निर्माण र सोसँग सम्बन्धित प्रकोप नियन्त्रण गर्नका लागि आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको छु । नदी नियन्त्रण कार्यहरूका लागि रु. ३ अर्ब ११ करोड छुट्याइएको ।	सम्बन्धी योजना छनौट चरणमा ।
१४९	काठमाडौँ उपत्यका लगायत देशभरका प्रमुख बस्तीहरूको भौगर्भिक बनौट र अवस्थितिको अध्ययन गराइनेछ । भू-उपयोग सम्बन्धी नयाँ कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । एकीकृत ढङ्गले सेवामा पहुँच पुऱ्याउने किसिमले भूकम्प प्रभावित सबै जिल्ला सदरमुकाम र ती जिल्लाहरूमा रहेका नगरपालिकाहरूको गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा लगिनेछ । यो ढाँचालाई क्रमशः अरु जिल्लामा समेत विस्तार गरिनेछ ।	६ वटा नयाँ नगरपालिकालाई आधार मानेर भू उपयोग योजना तयार गरिनेछ ।
१५०	निर्माणाधीन संरचनाहरूलाई भूकम्पीय जोखिम सहन गर्न सक्ने बनाउँदै निर्माण सम्पन्न भई प्रयोगमा आइसकेका सबै भवनहरूको निर्माण स्वीकृत मापदण्ड पालन भए नभएको अनुगमन गरिनेछ । निजी तथा सार्वजनिक सबै खाले भवनहरूको निर्माण सुपरीवेक्षणका लागि अधिकार सम्पन्न प्राविधिकहरूको समूह परिचालन गरिनेछ ।	भवन निर्माण विनियमावली निर्माण भई सो सम्बन्धमा स्थानीयस्तरमा अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको ।
१५४	वार्षिक बजेटको ठूलो हिस्सा सामाजिक सुरक्षामा खर्च हुँदै आएता पनि कार्यक्रमहरू खुद्रा र छरिएर सञ्चालन गरिएकोले प्रभावकारी हुन सकेको छैन । सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूलाई एकत्रित र व्यवस्थित गर्दै यसमा भएको लगानी वास्तविक लाभग्राहीसम्म पुऱ्याउन एकीकृत सामाजिक सुरक्षा विधेयकलाई चालु अधिवेशनमै व्यवस्थापिका-संसद समक्ष प्रस्तुत गरिनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा कोषको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने ।
१५५	सामाजिक सुरक्षातर्फका कार्यक्रमहरूलाई	सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
	निरन्तरता दिएको छु । राज्यको नगद हस्तान्तरण कार्यक्रमबाट सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने जनताको संख्या २१ लाख ५२ हजार ८ सय ६१ छ ।	लाभग्राहीको अभिलेख अद्यावधिक भैरहेको । Software निर्माण भैरहेको । • बैकिङ्ग प्रणालीबाट २ जिविस र १२ नपाले भत्ता वितरण गरेका ।
१५६	सत्तरी वर्ष नाघेका ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई आगामी आर्थिक वर्षदेखि वृद्धभत्ता वापत रु ५०० र वृद्धावस्था औषधोपचार खर्च रु ५०० गरी मासिक रु. १ हजार उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाएको छु । यसबाट ९ लाख १२ हजार ७ सय ६४ ज्येष्ठ नागरिकहरू लाभान्वित हुनुहुनेछ । राज्यबाट प्रदान गरिने सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा दोहोरोपना नहुने व्यवस्था गरिनेछ । सामाजिक सुरक्षा भत्तालाई बैङ्किङ्ग प्रणालीबाट वितरण गर्ने कार्यलाई देशव्यापी बनाइनेछ ।	• सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैकिङ्ग प्रणालीबाट वितरण गर्ने कार्यको विस्तार भै रहेको । • भुक्तम्प प्रभावित जिल्लामा बैकिङ्ग प्रणाली विस्तार गर्ने सम्बन्धमा दातृ निकाय तथा बैकिङ्ग संस्थाहरूसँग छलफल भैरहेको । • २ जिविस र १२ नपाहरूले बैंक मार्फत भत्ता वितरण कार्य प्रारम्भ गरेको ।
१६२	सर्वेक्षण सम्पन्न भइसकेका २५ जिल्लाका गरिब घरपरिवारलाई परिचय पत्र वितरणको काम शुरु गरिनेछ । थप ५० जिल्लाहरूमा सर्वेक्षणको तयारी गर्न समेत रु. १६ करोड विनियोजन गरेको छु । गरिबी निवारण कोषका कार्यक्रमहरूलाई ग्रामीण पूर्वाधार विकासतर्फ लक्षित गरिनेछ । गरिबसँग विश्वेश्वर कार्यक्रमलाई विस्तार गर्न यस कार्यक्रममा बजेट थप गरेका ।	• गरिबसँग विश्वेश्वर कार्यक्रम कार्यन्वयन निर्देशिका, २०६६ मा मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट दोश्रो संशोधन स्वीकृत भई ३८ जिल्लाका ९७ गाविसमा कार्यक्षेत्र विस्तार गरी ७५ वटै जिल्लामा जिल्ला समन्वयकर्ता तोकिएको । • थप भएका गाविस हरूमा सामाजिक परिचालक नियुक्ति प्रकृयाको शुरुवात भैरहेको ।
१६३	दुर्गम क्षेत्र विकास, गरिबी निवारण, कर्णाली रोजगार, दलित छात्रवृत्ति, जनजाति उत्थानजस्ता लक्षित वर्ग उन्मुख कार्यक्रमहरूलाई थप बजेट सहित निरन्तरता दिएको छु ।	• दुर्गम क्षेत्र विकास कार्यक्रम, कर्णाली रोजगार कार्यक्रम, उपेक्षित उत्तिडित तथा दलित वर्ग विकास कार्यक्रम, आदिवासी जनजाती विकास कार्यक्रमहरूबाट लक्षित

ब.व.को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति
		वर्गलाई प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने योजनाहरू सञ्चालित भैरहेका ।

१२. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३६५०११३	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	३०७,११०	१८४,८९३	६०.२०
३६५०१३३	राष्ट्रिय दलित आयोग	२९,१८६	२७,३९४	९३.८६
३६५०१४३	पन्जीकरण कार्यक्रम	८६,९९५	१२,०६९	१३.८७
३६५०१५३	ज्येष्ठ नागरिक, अशक्त, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति तथा एकल महिला सुरक्षा व्यवस्था	१२,५९५,५४५	१२,२६३,४४०	९७.३६
३६५०१६३	स्थानीय पूर्वाधर विकास तथा कृषि सडक विभाग	३६,८०६	३४,२३७	९३.०२
३६५०२०३	राष्ट्रिय मुस्लिम आयोग	१४,३५१	९,३८२	६५.३८
३६५१०१३	बौद्ध दर्शन प्रवर्द्धन तथा गुम्बा विकास समिति	२३,५१८	२३,२६४	९८.९२
३६५१०४३	स्थानीय निकाय वित्तीय आयोग	५५,१९५	४९,७७८	९०.१९
३६५१०५३	आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	११७,७४२	१०९,६८९	९३.१६
३६५१०६३	उपेक्षित, उत्पीडित र दलितवर्ग उत्थान विकास समिति	५७,०१६	५२,३८१	९१.८७
३६५१०८३	पिछडिएको समुदाय उत्थान विकास समिति	३३,२५३	३१,६६८	९५.२३
३६५१३३३	नेपाल खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	४६,५८६	२३,८७६	५१.२५
३६५१४४३	स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	६४,५७६	६४,५७६	१००.००
३६५१५०३	बादी समुदाय उत्थान विकास समिति	१४,७९७	११,८६५	८०.१९
३६५१५१३	साना विकास आयोजना	१०२,०००	०	०.००
३६५८०१३	जिल्ला विकास समिति अनुदान	४,९०७,८६४	४,६३९,६३४	९४.५३

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३६५८०२३	गाउँ विकास समिति अनुदान	७,३६०,०००	७,३०४,१३३	९९.२४
३६५८०३३	नगरपालिका अनुदान	४,५०३,७२४	४,३९२,२८८	९७.५३
३६५८०४३	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	१२२,९१८	९४,९२९	७७.२३
३६५८०५३	ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजना	१४०,९८५	१३०,३१३	९२.४३
३६५८०६३	ग्रामीण पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	३१,८९२	२६,३२४	८२.५४
३६५८०७३	ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	५७,५४२	५४,५९५	९४.८८
३६५८०८३	स्थानीय यातायात पूर्वाधार क्षेत्रगत कार्यक्रम	१४,८९९	११,८२८	७९.३९
३६५८०९३	झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम	१५,९५३	१३,३४४	८३.६५
३६५८१०३	ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम	५,९६७	४,२३८	७१.०२
३६५८१२३	जनसहभागितामा आधारित विकास कार्यक्रम	०	०	०.००
३६५८१५३	विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	८३,०३८	८०,७७७	९७.२८
३६५८१६३	दुर्गम एवं विशेष क्षेत्र विकास कार्यक्रम	५३,५७५	५३,५२९	९९.९१
३६५८१७३	स्थानीय विकास शुल्क कोष	२,६१४,७१२	२,५६९,२८५	९८.२६
३६५८१९३	स्थानीय स्वायत्त शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम	५,०३८,८७४	३,२०२,३७१	६३.५५
३६५८२१३	पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	१५६,९७३	१०९,४४६	६९.७२
३६५८२२३	कर्णाली रोजगार कार्यक्रम	९,७८८	८,३७९	८५.६०
३६५८२५३	स्थानीय अग्रसरतालाई नयाँ ज्ञान र सीपसंग जोड्ने कार्यक्रम	११,३६२	०	०.००
३६५८३१३	स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजना	१,९४८	१,५४०	७९.०६
३६५८३३३	सामुदायिक सिंचाइ आयोजना	८९,८४६	७५,३०१	८३.८१
३६५८३७३	साना सिंचाइ, नदी नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	२,३९७	१,८३२	७६.४३

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३६५८३८३	सुनौला हजार दिन कार्यक्रम	८८९,०४७	४८१,०६८	५४.११
३६५८४०३	पूर्वी चितवन नदी व्यवस्थापन तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	५,८३२	७५०	१२.८६
३६५८४१३	उन्नती-समावेशी आर्थिक विकास कार्यक्रम नेपाल	६,५४२	०	०.००
३६५८४२३	राष्ट्रिय ग्रामिण यातायात सुदृढीकरण कार्यक्रम	११४,७३५	६५,९२६	५७.४६
३६५८४३३	स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम	१०,७६६	७,५९०	७०.५०
३६५८४४३	साना सिंचाई कार्यक्रम	७९,६०१	२,३९५	३.०१
३६५८४५३	गरिबसँग विश्वेश्वर कार्यक्रम	६७,८६५	६५,८६९	९७.०६
३६५८४६३	वातावरण मैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम	५०५,०००	१८२,७९२	३६.२०
३६५८४७३	बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम	६०,०००	५३,२२७	८८.७१
३६५८५०३	निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम	३,२९७,०००	३,११३,८५८	९४.४५
	जम्मा	४३,८४५,३२१	३९,६४६,०७३	९०.४२

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३६५०११४	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	१३,८८५	७,३४०	५२.८६
३६५०१३४	राष्ट्रिय दलित आयोग	४९०	४९०	१००.००
३६५०१४४	पन्जीकरण कार्यक्रम	३८,३००	३२,५८०	८५.०७
३६५०१६४	स्थानीय पूर्वाधर विकास तथा कृषि सडक विभाग	५,०००	२,६७८	५३.५६
३६५०२०४	राष्ट्रिय मुस्लिम आयोग	४००	३९८	९९.५०
३६५१०१४	बौद्ध दर्शन प्रवर्द्धन तथा गुम्बा विकास समिति	४६,७६८	४३,३८६	९२.७७
३६५१०४४	स्थानीय निकाय वित्तीय आयोग	१३९	१३९	१००.००
३६५१०५४	आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	१५,४६०	१४,५२५	९३.९५
३६५१०६४	उपेक्षित,उत्पीडीत र दलितवर्ग उत्थान	१०,४२०	१०,३७८	९९.६०

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	विकास समिति			
३६५१०८४	पिछडिएको समुदाय उत्थान विकास समिति	२४४	२४३	९९.५९
३६५१३३४	नेपाल खाद्य संकट संबोधन कार्यक्रम	१२,६००	०	०.००
३६५१४४४	स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	२०,०००	१८,७७९	९३.९०
३६५१५०४	बादी समुदाय उत्थान विकास समिति	५,२९३	४,४५६	८४.१९
३६५८०४४	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	३७५,७१२	३१३,९१०	८३.५५
३६५८०५४	ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजना	२४८,९४३	१७५,१७४	७०.३७
३६५८०६४	ग्रामीण पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	६१०,७००	४१०,२३०	६७.१७
३६५८०७४	ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	२६६,४६३	१६६,७१३	६२.५७
३६५८०८४	स्थानीय यातायात पूर्वाधार क्षेत्रगत कार्यक्रम	१,२७१,५१७	१,०७४,३६७	८४.४९
३६५८०९४	झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम	१,४७१,०००	१,०५५,७३९	७१.७७
३६५८१०४	ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम	१,०६४,२४३	५४,२९३	५.१०
३६५८१५४	विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	१,७६१,६९५	१,१४८,५८९	६५.२०
३६५८१६४	दुर्गम एवं विशेष क्षेत्र विकास कार्यक्रम	९३,०३४	८४,२६९	९०.५८
३६५८१७४	स्थानीय विकास शुल्क कोष	८३५	८१९	९८.०८
३६५८१९४	स्थानीय स्वायत्त शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम	८८,१००	६९,४०८	७८.७८
३६५८२१४	पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	१४२,९६७	१२६,२३०	८८.२९
३६५८२२४	कर्णाली रोजगार कार्यक्रम	२५०,२००	२५०,१८६	९९.९९
३६५८२५४	स्थानीय अग्रसरतालाई नयाँ ज्ञान र सीपसँग जोड्ने कार्यक्रम	२८,६३८	०	०.००
३६५८३१४	स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा	२,११५,८००	१,१४१,१३७	५३.९३

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजना			
३६५८३३४	सामुदायिक सिंचाइ आयोजना	८०१,१२४	४९४,५१६	६१.७३
३६५८३७४	साना सिंचाइ, नदी नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	४६८,९३८	४०२,३४३	८५.८०
३६५८३८४	सुनौला हजार दिन कार्यक्रम	४०,४७६	१८,०९८	४४.७१
३६५८४०४	पूर्वी चितवन नदी व्यवस्थापन तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	१९१,८००	१२,८०२	६.६७
३६५८४१४	उन्नती-समावेशी आर्थिक विकास कार्यक्रम नेपाल	५९८,७७४	१,९९८	०.३३
३६५८४२४	राष्ट्रिय ग्रामीण यातायात सुदृढीकरण कार्यक्रम	१,९८५,६४१	५३२,८२४	२६.८३
३६५८४३४	स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम	७९३,३७७	२०३,७९१	२५.६९
३६५८४४४	साना सिंचाइ कार्यक्रम	४६६,५३०	२७,४९३	५.८९
३६५८४६४	वातावरण मैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम	१६,७००	३,६१५	२१.६५
	जम्मा	१५,३२२,२०६	७,९०३,९३६	५१.५८

१३. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५०११३	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	२४३,३८६	७०,७२७	२९.०६
३६५०१३३	राष्ट्रिय दलित आयोग	२७,८३७	२१,९९०	७९.००
३६५०१५३	जेटनागरिक, अशक्त, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति तथा एकल महिला सुरक्षा व्यवस्था	१६,४५०,४४५	१०,९३६,०६३	६६.४८
३६५०१६३	स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग	४२,३०८	२६,८००	६३.३४
३६५०२०३	राष्ट्रिय मुस्लिम आयोग	१३,२६७	३,५५०	२६.७६

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५०२१३	कन्द्रीय पञ्जीकरण विभाग	२६,६५२	१२,२२३	४५.८६
३६५१०१३	बौद्ध दर्शन प्रवर्द्धन तथा गुम्बा विकास समिति	२६,४५९	१४,३२०	५४.१२
३६५१०४३	स्थानीय निकाय वित्तीय आयोग	५५,८७७	२८,५५६	५१.११
३६५१०५३	आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	११९,४६८	३५,१८६	२९.४५
३६५१०६३	उपेक्षित,उत्पीडीत र दलितवर्ग उत्थान विकास समिति	५७,३६२	२९,४५७	५१.३५
३६५१०८३	पिछडिएको समुदाय उत्थान विकास समिति	२८,९७३	११,३१६	३९.०६
३६५१४४३	स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	७५,०००	७५,०००	१००.००
३६५१५०३	बादी समुदाय उत्थान विकास समिति	१५,१३७	९,५०१	६२.७७
३६५१५१३	साना विकास आयोजना	५००,०००	०	०.००
३६५८०१३	जिल्ला विकास समिति अनुदान	३,६७४,६०६	२,६५७,९३०	७२.३३
३६५८०२३	गाउँ विकास समिति अनुदान	८,०५१,८२७	४,७५८,८२८	५९.१०
३६५८०३३	नगरपालिका अनुदान	६,४२०,८६८	४,२४५,३३४	६६.१२
३६५८०४३	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	२१७,३२७	११७,३६५	५४.००
३६५८०५३	ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजना	१२२,८२९	४६,३१९	३७.७१
३६५८०६३	ग्रामीण पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	३३,५०६	१८,६४९	५५.६६
३६५८०७३	ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	५१,३६७	३६,१५५	७०.३९
३६५८०८३	स्थानीय यातायात पूर्वाधार क्षेत्रगत कार्यक्रम	१४,८८०	८,७१०	५८.५३
३६५८०९३	झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम	१४,४८८	१०,२७७	७०.९३
३६५८१०३	ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम	४५,०८०	३,०८९	६.८५
३६५८१५३	विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	१०५,९१८	५८,९१६	५५.६२

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५८१६३	दुर्गम एवं विशेष क्षेत्र विकास कार्यक्रम	५९,७७९	४३,५४१	७२.८४
३६५८१७३	स्थानीय विकास शुल्क कोष	१,०८७,३२९	७४३,५०२	६८.३८
३६५८१९३	स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम	५,७०५,०२२	१,७५२,२९२	३०.७१
३६५८२१३	पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	१८३,०२०	३१,४१८	१७.१७
३६५८२२३	कर्णाली रोजगार कार्यक्रम	१४,११०	८,८९१	६३.०१
३६५८२५३	स्थानीय अग्रसरतालाई नयां ज्ञान र सीपसँग जोड्ने कार्यक्रम	५,४०८	०	०.००
३६५८३१३	स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजना	१,७४८	१,१२९	६४.५९
३६५८३३३	सामुदायिक सिंचाइ आयोजना	८४,०९०	४६,४०३	५५.१८
३६५८३७३	साना सिंचाइ, नदी नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	२,०३७	१,०७५	५२.७७
३६५८३८३	सुनौला हजार दिन कार्यक्रम	३,०८३,८३७	३१२,५९२	१०.१४
३६५८४०३	पूर्वी चितवन नदी व्यवस्थापन तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	५,५०६	१५४	२.८०
३६५८४१३	उन्नती-समावेशी आर्थिक विकास कार्यक्रम नेपाल	४४,५५४	०	०.००
३६५८४२३	राष्ट्रिय ग्रामीण यातायात सुदृढीकरण कार्यक्रम	१५९,७५३	६१,८१५	३८.६९
३६५८४३३	स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम	१०,८१७	५,३१०	४९.०९
३६५८४४३	साना सिंचाइ कार्यक्रम	८०,८१५	१,१२७	१.३९
३६५८४५३	गरिवसँग विश्वेश्वर कार्यक्रम	१५९,६९७	१०५,७५४	६६.२२
३६५८४६३	वातावरण मैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम	८९७,३९०	१०,२००	१.१४
३६५८४७३	बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम	१००,०००	५७,१९८	५७.२०
३६५८५०३	निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम	५,३००,४३०	२,२२८,४०६	४२.०४
३६५८५२३	सीमा क्षेत्र विकास कार्यक्रम	८०,८४१	६४९	०.८०

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	जम्मा	५३,५०१,०५०	२८,६४७,७१७	५३.५५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५०११४	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	१५,३००	९४५	६.१८
३६५०१३४	राष्ट्रिय दलित आयोग	४९०	१८०	३६.७३
३६५०१६४	स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग	५१,४००	९,०६०	१७.६३
३६५०२०४	राष्ट्रिय मुस्लिम आयोग	६००	०	०.००
३६५०२१४	केन्द्रीय पञ्जीकरण विभाग	२,५००	६१९	२४.७६
३६५१०१४	बौद्ध दर्शन प्रवर्द्धन तथा गुम्बा विकास समिति	५४,२००	३४,४६०	६३.५८
३६५१०५४	आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	१६,०४५	४३०	२.६८
३६५१०६४	उपेक्षित,उत्पीडित र दलितवर्ग उत्थान विकास समिति	१०,९२०	६,८५०	६२.७३
३६५१०८४	पिछडिएको समुदाय उत्थान विकास समिति	१८९	१००	५२.९१
३६५१४४४	स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	३५,०००	०	०.००
३६५१५०४	बादी समुदाय उत्थान विकास समिति	५,१९३	२,७८७	५३.६७
३६५८०४४	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रम	४४६,४४६	२१९,६८०	४९.२१
३६५८०५४	ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजना	१८१,३००	६९,९९६	३८.६१
३६५८०६४	ग्रामीण पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	१,१५०,०१६	२५२,२५८	२१.९४
३६५८०७४	ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	२७६,५९६	११६,१२१	४१.९८

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५८०८४	स्थानीय यातायात पूर्वाधार क्षेत्रगत कार्यक्रम	१,५८६,७८२	७०७,९८४	४४.६२
३६५८०९४	झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम	२,०४२,७९४	७३०,३४०	३५.७५
३६५८१०४	ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम	९१४,२४३	७६,६२१	८.३८
३६५८१५४	विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जिविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	२,०००,५८६	८६४,९३८	४३.२३
३६५८१६४	दुर्गम एवं विशेष क्षेत्र विकास कार्यक्रम	११३,३८०	२४,२७६	२१.४१
३६५८१७४	स्थानीय विकास शुल्क कोष	२,३४६,३९७	६४५,९७२	२७.५३
३६५८१९४	स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम	४४,९२५	८९०	१.९८
३६५८२१४	पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	२५०,०००	५१,६२२	२०.६५
३६५८२२४	कर्णाली रोजगार कार्यक्रम	२८४,२००	२०६,१६४	७२.५४
३६५८२५४	स्थानीय अग्रसरतालाई नयाँ ज्ञान र सीपसँग जोड्ने कार्यक्रम	१४,५९२	०	०.००
३६५८३१४	स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजना	३,४६४,०००	७२२,८८३	२०.८७
३६५८३३४	सामुदायिक सिंचाइ आयोजना	८०१,३२४	१७७,९५६	२२.२१
३६५८३७४	साना सिंचाइ, नदि नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	८७१,८१०	२२२,३८७	२५.५१
३६५८३८४	सुनौला हजार दिन कार्यक्रम	४,७५०	०	०.००
३६५८४०४	पूर्वी चितवन नदि व्यवस्थापन तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम	२३०,२९२	५,०००	२.१७
३६५८४१४	उन्नति-समावेशी आर्थिक विकास कार्यक्रम नेपाल	६५५,८०२	०	०.००
३६५८४२४	राष्ट्रिय ग्रामीण यातायात सुदृढीकरण कार्यक्रम	३,१७८,६४५	६२३,४३४	१९.६१
३६५८४३४	स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम	९१३,६९७	२०५,००९	२२.४४
३६५८४४४	साना सिंचाइ कार्यक्रम	७४०,२००	४१,२६६	५.५७

ब.उ.शी.नं	मन्त्रालय/निकाय/आयोग/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३६५८४६४	वातावरण मैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम	६,१९०	०	०.००
३६५८५१४	आर्थिक केन्द्र तथा दुई जिल्ला जोड्ने सडक	९७७,१८२	२३२,७५०	२३.८२
३६५८५२४	सीमा क्षेत्र विकास कार्यक्रम	८३,२७८	१४१	०.१७
	जम्मा	२३,७७१,२६४	६,२५३,११९	२६.३१

♦ ♦ ♦

संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्यता, सामाजिक, सांस्कृतिक विविधता र भौगोलिक विषमताले भरिपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा सुपरिचित छ। तुलनात्मक र प्रतिस्पर्धात्मक लाभका दृष्टिले मुलुकको आर्थिक विकासको प्रमुख आधार रहेको पर्यटन क्षेत्रले विदेशी मुद्रा आर्जन, रोजगारी सिर्जना, आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि र समग्र आर्थिक विकास तथा समुन्नतिमा टेवा पुर्‍याउँदै आएको छ। देशमा रहेका सम्पूर्ण मूर्त तथा अमूर्त साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र विकास गरी तिनको आर्थिक उपयोग गर्ने तथा पर्यटनलाई मुलुकको आर्थिक आधारको रूपमा ग्रामीण तहसम्म विकास र विस्तार गरी यसको प्रतिफल तल्लो तहसम्म पुर्‍याउन संस्कृति सम्बर्द्धन तथा पर्यटन क्षेत्रको विविधिकरण, विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनु आवश्यक छ। पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तारका लागि आन्तरिक र बाह्य यातायातको माध्यम बनेको हवाई यातायातलाई सुरक्षित, स्तरीय र भरपर्दो बनाउन आवश्यक छ। यसरी संस्कृति, पर्यटन र नागरिक उड्डयन क्षेत्रको उपर्युक्त संयोजन गरी संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको गठन गरिएको पाइन्छ।

सन् १९५० पछि नेपालमा विदेशी पर्यटकहरू आउन थाले पश्चात पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित ढङ्गले अगाडि बढाउन वि.सं. २०१६ सालमा पर्यटन बोर्डको स्थापना गरिएको थियो। वि.सं.२०१८ सालमा निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय अन्तर्गत पर्यटन विभागको गठन गरिएको थियो। पर्यटन क्षेत्रको योजनावद्ध विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न छुट्टै केन्द्रीय निकायको आवश्यकता महशुस गरी वि.सं.२०३४ सालमा पर्यटन मन्त्रालयको स्थापना भएको पाइन्छ। स्थापनाको शुरुमा पर्यटन क्षेत्रलाई मात्र आवद्ध गरिएकोमा वि.सं. २०३९ सालमा निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय अन्तर्गतको हवाई विभागलाई समेत गाभी पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय नामाकरण गरियो। मुलुकले अवलम्बन गरेको खुला वजारमुखी अर्थतन्त्रमा सरकारको भूमिका र कार्यक्षेत्रलाई व्यवस्थित गर्न वि.सं. २०५५ सालमा मन्त्रालय अन्तर्गतका हवाई विभाग र पर्यटन विभागलाई खारेज गरी नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण र नेपाल पर्यटन बोर्डको स्थापना गरियो। वि.सं.२०५७ देखि संस्कृतिको कार्य समेत यस मन्त्रालयमा समावेश भई संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय नामाकरण गरिएकोमा वि.सं.२०६५ भदौमा संस्कृतिको क्षेत्र अलग्गै छुट्टै मन्त्रालयको रूपमा पुर्नगठन हुन गई पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय कायम भएको थियो। पुनः मिति २०६९।०२।०५ मा संस्कृति मन्त्रालय यसै मन्त्रालयमा गाभिन गई यस मन्त्रालयको नाम "संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय" कायम भएको छ। सरकारको प्राथमिकता प्राप्त पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई अझ व्यवस्थित गरी अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न यस क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, समन्वय र पर्यटन पूर्वाधार विकासलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७१।७२ देखि छुट्टै पर्यटन विभागको स्थापना गरी कार्य संचालन भैरहेको छ।

२. दृष्टिकोणः

नेपालका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, जैविक एवं मानव निर्मित सम्पदाहरूको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्दै, हवाई यातायातलाई सुरक्षित, मितव्ययी, स्तरीय तथा भरपर्दो बनाउँदै नेपाललाई विश्व मानचित्रमा आकर्षक रमणीय र सुरक्षित गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास गर्नु पर्यटन क्षेत्रको दीर्घकालीन दृष्टिकोण रहेको छ।

३. ध्येयः

- नेपाललाई विश्व पर्यटन मानचित्रमा आकर्षक, रमणीय र सुरक्षित गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याउने
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत संख्यात्मक तथा गुणात्मक रूपमा पर्यटक आगमनमा वृद्धि गरी प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण गर्ने।
- सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गरी सांस्कृतिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्ने।
- विभिन्न भाषा, साहित्य, संगीत तथा नाट्यकला र ललितकला जस्ता क्षेत्रहरूको विकास गर्ने।
- साहित्य, कला, संगीत, चलचित्र, सूचना प्रविधि एवं ज्ञान-विज्ञानको क्षेत्रका वास्तविक स्रष्टा एवं तत् सम्बन्धी अधिकारका धनीको आर्थिक तथा नैतिक अधिकारको संरक्षण गर्ने।
- समाजमा सामाजिक, सांस्कृतिक सद्भाव एवं एकता कायम गर्ने।
- हवाई यातायातको सुदृढीकरणबाट राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा आवागमन र पहुँच बढाई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्दै नागरिक उड्डयन उद्योगलाई मुलुकको विकासमा महत्वपूर्ण योगदान गर्न सक्ने आर्थिक क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने।

४. रणनीति

- पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास गर्न निजीक्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने ।
- नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यस्थलहरूको एकीकृत र समन्वयात्मक रूपमा पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- पर्यटकीय स्थल र उपजको विविधीकरण र विस्तार गरी ग्रामीण पर्यटनमार्फत थप रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गर्ने ।
- मुलुकमा सबै मौसममा पर्यटकीय क्रियाकलापहरू संचालनका लागि आन्तरिक पर्यटनलाई प्रोत्साहन गर्ने।
- पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न छिमेकी तथा नयाँ पर्यटन उद्गम मुलुकहरूलाई केन्द्रीत गरी व्यापकरूपमा प्रचार-प्रसार र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- पर्यटकहरूलाई उपलब्ध गराइने सेवा सुविधाको पर्याप्तता र गुणस्तरीयताको सुनिश्चिता गर्दै दिगो पर्यटन विकास गर्ने ।
- सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- भाषा, साहित्य, संगीत, नाट्यकला र ललितकला जस्ता क्षेत्रको विकास गर्ने ।
- समाजमा सामाजिक सांस्कृतिक सद्भाव कायम गर्ने ।
- सांस्कृतिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्ने।
- साहित्य, कला, संगीत, चलचित्र, सूचना प्रविधि एवं ज्ञान विज्ञानको क्षेत्रका वास्तविक स्रष्टा एवं तत्सम्बन्धी अधिकारका धनीको आर्थिक तथा नैतिक अधिकारको संरक्षण गर्ने ।

४.१ समष्टिगत लक्ष्यहरू

राष्ट्रिय सम्पदाहरूलाई दिगो उपयोगको माध्यमबाट पर्यटकीय कृयाकलापमा प्रयोग गरी राष्ट्रिय आयमा पर्यटन क्षेत्रको योगदान उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु पर्यटन क्षेत्रको मुख्य लक्ष्य हुनेछ ।

क्र.सं.	समष्टिगत लक्ष्यहरू	एकाई	आधार तथ्याङ्क (आ.व.२०७०/ ७१ पौष)	लक्ष्य (आ.व.२०७२। ७३)*
१.	कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको योगदान बढाउने ।	प्रतिशत	२	३.५
२.	पर्यटकहरूको आगमन संख्या बढाउने ।	संख्या (वार्षिक)	७९७६१६	१०,००,०००
३.	पर्यटकहरूको बसाई अवधि लम्ब्याउने ।	बसाई अवधि (दिनमा)	१२.५७	१४
४.	प्रति पर्यटक खर्चमा वृद्धि भई विदेशी मुद्रा आर्जन बढाउने ।	प्रतिदिन प्रति पर्यटक खर्च (USD)	४२.८	५०
५.	पर्यटन क्षेत्रको विकास, विविधीकरण र विस्तारबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने ।	प्रत्यक्ष रोजगारी (संख्या)	१,६०,०००	२०००००

* प्रारम्भिक तथ्यांक

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- पर्यटनबाट प्राप्त हुने राजस्व तथा रोजगारी बढाई समग्र आर्थिक वृद्धि, प्रतिव्यक्ति आय एवं कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) मा पर्यटनबाट हुने योगदानको हिस्सा बढाउने ।
- नेपालका पर्यटकीय आकर्षणका क्षेत्र र सेवाहरूमा विविधता ल्याउन अभिप्रेरित गर्ने ।
- नेपालमा पर्यटक आगमन बढाउने (तर यसरी बढेको सङ्ख्याबाट भने नेपालको प्राकृतिक स्रोत, सांस्कृतिक सम्पदा तथा वातावरणीय गुणस्तरमा कुनै नकारात्मक प्रभाव पर्नुहुँदैन भन्ने कुरामा निश्चिन्त हुने)।
- नेपालका प्रमुख पर्यटकीय बजार (जेनेरेटिड मार्केट्स नेपालको पर्यटन ब्राण्ड) को
- बजारीकरण गर्ने ।
- पर्यटकीय सम्पदा तथा पर्यटन क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्तिको गुणस्तर र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- पर्यटनका माध्यमबाट गरिबी निवारण गर्ने तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता बढाउने।

६. मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकारको (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र र मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

- संस्कृति, पर्यटन तथा हवाई यातायातको विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- पर्यटन तथा हवाई उद्योगको प्रवर्द्धन र संरक्षण;
- ट्राभल र ट्रेकिङ एजेन्सी;
- विश्व पर्यटन सङ्गठन लगायत पर्यटन तथा हवाई यातायात सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय संस्था;
- पर्वतारोहण र अन्य साहसिक पर्यटन क्रियाकलाप;
- विमानस्थलको निर्माण, मर्मत, सम्भार तथा व्यवस्थापन;
- हवाई यातायात र परिवहनको सञ्चालन तथा व्यवस्था;
- संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सङ्घ तथा नागरिक उड्डयनसँग सम्बन्धित अन्य अन्तर्राष्ट्रिय वा क्षेत्रीय संस्थासँगको सम्पर्क, सहयोग र समन्वय;
- संस्कृतिको प्रवर्द्धन तथा संरक्षण;
- संस्कृति सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँगको सम्पर्क, सहयोग र समन्वय;
- संस्कृति विषयक अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता, सांस्कृतिक आदान-प्रदान, अध्ययन तथा अनुसन्धान;
- पुरातात्विक महत्त्वका स्मारक र पुरातात्विक वस्तुहरूको सङ्ग्रह, संरक्षण, संवर्द्धन, अन्वेषण तथा उत्खनन;
- निकासी गरिने पुरातात्विक वस्तुको जाँच र अनुमति;
- प्रतिलिपि अधिकार;
- सांस्कृतिक सम्पदा, धरोहर र ऐतिहासिक महत्त्वका दरबारको संरक्षण तथा संवर्द्धन;
- विभिन्न धर्म, जात, जाति, सम्प्रदाय, भाषा, भाषिकाको साहित्य, लिपि, कला र संस्कृतिको संरक्षण तथा विकास;
- पर्यटनसँग सम्बद्ध सङ्घ, सङ्गठन, संस्थान र समिति;
- नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, नेपाल ललितकला प्रतिष्ठान तथा नेपाल सङ्गीत तथा नाट्यकला प्रतिष्ठान;
- पशुपति क्षेत्र विकास कोष, लुम्बिनी विकास कोष, वृहत्तर जनकपुरक्षेत्र विकास परिषद्;
- सांस्कृतिक संस्थान र अन्य सांस्कृतिक, धार्मिक, पुरातात्विक, संस्था तथा समिति;
- नारायणहिटी दरबार सङ्ग्रहालय तथा अन्य सङ्ग्रहालय र अभिलेखालय;
- हवाई यातायात सम्बद्ध संस्थान, प्राधिकरण तथा सङ्गठन;
- नेपाल शिक्षा सेवा अन्तर्गत आर्कियोलजी समूहको सञ्चालन;
- नेपाल इन्जिनियरिङ सेवा अन्तर्गत देहायका समूहको सञ्चालन;

- सिभिल इन्जिनियरिङ समूहअन्तर्गत एअरपोर्ट उपसमूह;
- एरोनटिकल इन्जिनियरिङ समूह;
- सिभिल एभिएसन अपरेसन एण्ड इन्जिनियरिङ समूह ।

७. कानुनी व्यवस्था:

नीतिहरू:

- Tourism vision, 2020
- पर्यटन नीति, २०६५
- हवाई नीति, २०६३
- राष्ट्रिय संस्कृति नीति, २०६७
- राष्ट्रिय पर्यटन रणनीति (तर्जुमा चरणमा) ।

ऐन तथा नियमहरू:

पर्यटन तर्फ:

- पर्यटन ऐन, २०३५ ।
- नेपाल पर्यटन बोर्ड ऐन, २०५३ ।
- पर्वतारोहण सम्बन्धी नियमावली, २०५९ ।
- ट्राभल तथा ट्रेकिङ नियमावली, २०६२ ।
- जलयान नियमावली, २०६३ ।
- होटेल, लज, रेष्टुराँ तथा रिजर्ट, वार तथा पथ प्रदर्शक नियमावली, २०३८
- नेपाल पर्यटन बोर्ड नियमावली, २०५५ ।
- क्यासिनो नियमावली, २०७० ।

गठन आदेश/कार्यविधि/निर्देशिकाहरू:

- होमस्टे(Home Stay) संचालन कार्यविधि, २०६७
- पर्वतारोहण रोयल्टी बाँडफाँड तथा परिचालन निर्देशिका, २०७०
- पर्यटन उद्योग सेवा प्रवाह निर्देशिका , २०७०
- विदा पर्यटन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७०
- एकतारे होटल देखि पाँचतारे डिलक्स सम्मका होटल र पर्यटक आवास (रिसोर्ट) सम्बन्धी मापदण्ड , २०७०
- तारागाउँ विकास समिति (गठन) आदेश ,२०३४
- नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन समिति (गठन) आदेश ,२०२९
- पर्वतीय प्रशिक्षण विकास समिति (गठन) आदेश ,२०५९
- खसडक्षेत्र पर्यटन विकास समिति (गठन) आदेश ,२०६३
- राष्ट्रिय ताल संरक्षण विकास समिति (गठन) आदेश ,२०६३
- रुरु-रेसुङ्गा क्षेत्र संरक्षण तथा पर्यटन विकास समिति (गठन) आदेश ,२०६३
- विदेह - मिथिला क्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश ,२०६६

- चिसापानी क्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- लुम्बिनीक्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- सिम्रौनक्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- विराटक्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- कर्णालीक्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- सहलेसक्षेत्र पर्यटन प्रबर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६

नागरिक उड्डयनतर्फः

ऐन तथा नियमहरुः

- नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण ऐन, २०५३
- नेपाल वायु सेवा निगम ऐन, २०१९
- गैर सैनिक हवाई उडान ऐन (सिभिल एभिएशन), २०१५
- नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण नियमावली (पहिलो संशोधन), २०७०
- गैर सैनिक हवाई उडान नियमावली, २०५२
- हवाई दुर्घटना जाँच नियमावली, २०७०
- हवाई सुरक्षा (व्यवस्था) नियमावली, २०४६
- विमानस्थल दस्तुर नियमावली, २०३८

गठन आदेश/कार्यविधि/निर्देशिकाहरुः

- नागरिक उड्डयनसँग सम्बन्धित संस्थालाई इजाजत दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०६६

संस्कृतितर्फः

ऐन तथा नियमहरुः

- प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३
- संचार संस्थान ऐन, २०२८
- लुम्बिनी विकास कोष ऐन, २०४२
- पशुपतिक्षेत्र विकास कोष ऐन, २०४४
- अभिलेख संरक्षण ऐन, २०४६
- नेपाल प्रतिष्ठान ऐन, २०६४
- नेपाल ललितकला प्रज्ञा प्रतिष्ठान ऐन, २०६४
- नेपाल संगीत तथा नाट्य प्रज्ञा प्रतिष्ठान ऐन, २०६४
- वृहत्तर जनकपुर क्षेत्र विकास परिषद् ऐन, २०५५
- प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९
- प्राचीन स्मारक संरक्षण नियमावली, २०४६
- अभिलेख संरक्षण नियमावली, २०६३
- प्रतिलिपि अधिकार नियमावली, २०६१

गठन आदेश/कार्यविधि/निर्देशिकाहरु:

- देवघाट क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५०
- भानु जन्मस्थल विकास समिति (गठन) आदेश, २०५१
- बुढानिलकण्ठ क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- मनकामना क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- बौद्धनाथ क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- पाटन संग्रहालय विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- पाथिभरा क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- हलेसी महादेवस्थान क्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- बृहत्तर वराहक्षेत्र विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- पञ्चाङ्ग निर्णायक समिति (गठन) आदेश, २०७१

बडापत्र, महासन्धि (protocol, convention) हरू:

- Convention on International Civil Aviation, Chicago
- International Air Service Transit Agreement, Chicago
- Protocol on the authentic quadri-lingual text of the convention on International Civil Aviation, Montréal.
- Protocol relating to certain amendments to the convention on International Civil Aviation [Article 48 (a), 49 (e) and 61] Montréal.
- Protocol relating to an amendments to the convention an International Civil Aviation [Article 50 (a)], Montréal.
- Protocol relating to an amendments to the convention on International Civil Aviation [Article 83 bis], Montreal.
- [Article 3 bis], Montreal
- [Article 56 bis], Montreal.
- Convention for the unification of certain Rules relating to international carriage by Air, Warsaw.
- Protocol to amend the Warsaw convention of 1929
- the Hague convention of offences and certain other acts committed on board aircraft, Tokyo.
- Convention for the suppression of unlawful seizure of aircraft.
- The Hague convention for the suppression of unlawful acts against the safety of civil aviation, Montreal.
- Convention on the privileges and Immunities of the specialized agencies.
Convention on the Means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property.
- Convention concerning the protection of the World Cultural and natural Heritage.
- World Intellectual property organization (WIPO), 1997

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७२ फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
	स्थलहरू सुरक्षित रहेको प्रति आश्वासित गराइनेछ।	
४८	पर्यटन क्षेत्रलाई अर्थतन्त्रको दरिलो आधार क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न राष्ट्रिय पर्यटन रणनीति कार्ययोजनालाई कार्यान्वयन गरिने छ।	राष्ट्रिय पर्यटन रणनीति मस्यौदा तर्जुमा भई रायका लागि सम्बन्धित विभिन्न निकायहरूमा पठाइएकोमा राय प्राप्त भई स्वीकृतिको क्रममा रहेको।
४८	महिला तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता बढाउँदै पर्यटन उद्योगमा स्थानीय उत्पादनको उपयोगमा जोड दिइनेछ।	- होमस्टे कार्यक्रममार्फत स्थानीय समुदाय तथा उत्पादनलाई जोड दिइएको। - स्थानीय समुदायको सहभागितामा नवलपरासीको अमलटारीमा ग्रामीण पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी अन्तरक्रिया सम्पन्न भएको।
४९	पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको मुआब्जा वितरणको कार्य सम्पन्न गरी आगामी आर्थिक वर्षदेखि निर्माण कार्य शुरु गरिनेछ।	९० प्रतिशत जग्गा अधिग्रहणको कार्य सम्पन्न भएको।
४९	त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको हवाईचौपालाई कम गर्न आन्तरिक वायुसेवाहरूलाई काठमाडौं बाहिरका विमानस्थलबाट सेवा सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।	१४९ रोपनी जग्गा अधिग्रहणका लागि मन्त्रिपरिषद्बाट प्रस्ताव स्वीकृत भई अधिग्रहणका लागि प्रारम्भिक अधिकारी तोकिएको।
६०	राजविराज, नेपालगञ्ज र धनगढी विमानस्थलहरूलाई स्तरोन्नति गर्ने।	राजविराज विमानस्थल कालोपत्रे गर्ने र तारवार गर्ने कार्य प्रकृया शुरुभएको। धनगढी विमानस्थलमा ड्रेन बनाउन टेण्डर भैसकेको साथै नेपालगञ्जविमानस्थलमा कालोपत्रे ओभरल्याप गर्न प्रिक्वालिफिकेशन गर्ने कार्य भैरहेको।
६०	भैरहवास्थित गौतम बुद्ध विमानस्थलको निर्माण आगामी दुई वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने।	१८००मी. Top Soiling काट्ने काम सम्पन्न भएको, ८०० मी Second layer Top base हाल्ने काम सम्पन्न। १४० विगाह जग्गा अधिग्रहण गर्न मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृति भई सार्वजनिक सूचना प्रकाशित भएको।
६२	लुम्बिनी क्षेत्रको गुरुयोजना अनुरूपका कार्यहरू शीघ्र सम्पन्न गरी बुद्धिष्ट	गुरुयोजना अनुसारका केही कार्यहरूमात्र शुरुवात गरिएको।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७२ फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
	सर्किटको प्रारम्भिक कार्य शुरु गर्ने।	
६७	पदयात्रा मार्गहरूको स्तरोन्नति गर्दै ग्रेट हिमालयन ट्रेकिङ्ग ट्रेलको निर्माणलाई तीव्रता दिने।	- ग्रेट हिमालयन ट्रेल अन्तर्गत ९ वटा कार्यक्रम जिविस मार्फत हुने गरी अख्तियारी पठाइएको। २ वटा कार्यक्रम उपभोक्ता समिति मार्फत भैरहेको। नेपाल पर्वतारोहण संघले सोलुखुम्बुमा कार्य गरिरहेको। - लाडटाङ र मनास्लुको लागत अनुमान तयार भएको र यसको बहुवर्षीय खरिद गुरुयोजनाबाट संचालन गरिने भएको।
६७	सल्लेरी-चौरीखर्क-सगरमाथा पर्यटन सडक निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने।	सल्लेरी-चौरीखर्क-सगरमाथा पर्यटन सडक निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने कार्य यस वर्षको वार्षिक कार्यक्रममा नपरेकोले बजेट विनियोजन समेत नभएको।
७५	कर्णाली अञ्चलको पर्यटकीय पूर्वाधार विकासका लागि प्याकेज कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने।	कर्णाली पर्यटन विकास समितिहरूबाट यस सम्बन्धी कार्य भैरहेको।
७५	विमानस्थलहरूको स्तरोन्नति गरी आवागमन सहज बनाउने।	देशका विभिन्न विमानस्थलहरूमा नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणबाट स्तरोन्नतिको कार्यक्रमहरू संचालन भैरहेको।
९१	विराटनगर विमानस्थलको स्तरोन्नति गर्ने।	विराटनगर विमानस्थलको स्तरोन्नति गर्ने कार्य सुरु भएको।
१९७	नेपाली साहित्य, कला, नाट्य, संगीत, भाषा सम्बन्धी क्षेत्रको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्न तत् सम्बन्धी प्रज्ञा प्रतिष्ठानहरूलाई सक्षम र सुदृढ बनाउने।	भवन निर्माण सम्बन्धी कार्यका लागि जग्गा बाँडफाँडमा नेपाल ललित कला र नेपाल संगीत तथा नाट्य प्रज्ञाप्रतिष्ठान बीच विवाद आएकोले कार्य अघि बढ्न नसकेको।
१९८	सम्बन्धित समुदायको सक्रिय सहभागितामा संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धनको पुनर्जागरण वर्षको रूपमा अभियान चलाई सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरूको संरक्षण एवं दीगो व्यवस्थापन गर्ने।	विभिन्न जाती समुदायहरूको परम्परा संस्कृति जगेर्ना गर्ने उद्देश्यले विभिन्न जातीय संग्रहालय स्थापनाको लागि कार्यक्रम समावेश गरे अनुसार ८ वटा संग्रहालय निर्माण तथा व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित संस्थासँग सम्झौता भएको र अन्य

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७२ फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
		संग्रहालयका लागि लागत अनुमान तयार भइरहेको ।
२०४	राष्ट्रिय ध्वजावाहक नेपाल वायुसेवा निगममा थप जहाजहरू ल्याउने प्रक्रिया शुरू गर्ने । नेपाल वायुसेवा निगममा हवाई उड्डयनको क्षेत्रमा अनुभव प्राप्त अन्तर्राष्ट्रिय विमान कम्पनीलाई रणनीतिक साझेदारको रूपमा भित्र्याउने प्रक्रिया प्रारम्भ गर्ने ।	नेपाल वायु सेवा निगमले थप जहाजहरू ल्याउन छलफल प्रारम्भ गरी प्रक्रिया शुरू गरेको । २ वटा wide-body जहाज ल्याउने सम्बन्धी Proposal अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको ।
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन ।	हालसम्म थप स्थायी संस्था खडा नगरिएको ।
२३४	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरू गर्ने । वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।	• अख्तियारी समयमै पठाउने कार्य भैसकेको । • सबै कार्यक्रम आयोजना तथा कार्यालयहरूको सघन अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण कार्यको लागि सह-सचिवको संयोजकत्वमा प्रदेशस्तरीय अनुगमन समूह गठन भै कार्य आरम्भ भएको ।
२४०	विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन नभएका र आयोजना कार्यान्वयन पूर्वका चरणहरू पूरा नभएका आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरू नगर्ने । स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू पूरा नभई तत् तत् निकायलाई अर्को नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट निकास नगर्ने । आर्थिक	• योजना तर्जुमा सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम विराटनगर र काठमाडौँमा सम्पन्न गरिएको । • योजना मागमा एकरूपता तथा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि आयोजना माग गर्ने सम्बन्धी मापदण्डको मस्यौदा सम्बन्धित निकायहरूमा पठाई सकिएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	२०७२ फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
	वर्षको मध्यमा आएर आयोजना स्वीकृत गर्ने र अन्त्यतिर आएर यस्ता नयाँ कार्यक्रमका लागि बजेट माग तथा निकासा गर्ने परम्परा यसै बजेटबाट अन्त्य गर्ने । विकास आयोजनाहरूको अध्ययन र अनुसन्धान गरी आयोजना विकास गर्नका लागि छुट्टै बजेट विनियोजन गर्ने ।	

१०. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२५०११३	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	३००,८९०	२७४,०८४	९१.०९
३२५०१२३	पर्यटन कार्यालयहरू	१५,२३९	१४,२१५	९३.२८
३२५०१३३	पुरातत्व विभाग	५३,४७३	४९,३४३	९२.२८
३२५०१४३	राष्ट्रिय अभिलेखालय	१३,४५९	१०,८२१	८०.४०
३२५०१५३	राष्ट्रिय संग्रहालय (छाउनी)	१९,३८७	१५,४६७	७९.७८
३२५०१६३	राष्ट्रिय कला संग्रहालय (भक्तपुर)	१०,७२०	८,२४५	७६.९१
३२५०१७३	क्षेत्रीय संग्रालयहरू	१३,१६१	९,२७९	७०.५०
३२५०१८३	संग्रालयहरू (जातीय संग्रहालय समेत)	३०,४१९	२७,९६१	९१.९२
३२५०१९३	ऐतिहासिक दरबारहरू	३०,२२३	२४,३२०	८०.४७
३२५०२०३	केन्द्रीय सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण प्रयोगशाला	६,५३१	५,६९६	८७.२१
३२५०२१३	नेपाल प्रतिलिपि अधिकार राजिष्ट्रारको कार्यालय	९,३२६	७,२५५	७७.७९
३२५०२२३	नारायणहिटी दरबार संग्रहालय	५९,७४३	५७,०८२	९५.५५
३२५०२३३	स्मारक संरक्षण तथा दरबार हेरचाह कार्यालय (भक्तपुर)	५,८१३	५,०५८	८७.०१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२५१०२३	नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान	१८,३४०	१८,३४०	१००.००
३२५१०४३	पर्वतीय पर्यटन तथा पर्यटन प्रवर्द्धन आयोजना	७,८२५	३,४९७	४४.६९
३२५१०६३	पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	२१०,७०३	१९७,५०७	९३.७४
३२५१०८३	दक्षिण एशिया पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	२४७,६४७	९०,०९९	३६.३८
३२५१११३	पुरातात्विक संरक्षण	१८,००२	१७,३५३	९६.३९
३२५११२३	विश्व सम्पदा क्षेत्र संरक्षण आयोजना	५,२६८	३,७४५	७१.०९
३२५११३३	संस्कृति प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४१४,३०४	३७२,१७६	८९.८३
३२५११४३	बृहतर जनकपुर क्षेत्र विकास परिषद्	४५,०३०	३९,४९०	८७.७०
३२५११५३	पशुपति क्षेत्र विकास कोष	१९०,०००	१३१,५००	६९.२१
३२५११६३	लुम्बिनी विकास कोष	३३०,०००	३३०,०००	१००.००
३२५११७३	सांस्कृतिक संस्थान	१२,५००	१०,५००	८४.००
३२५११८३	नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान	८०,३६९	८०,३६९	१००.००
३२५११९३	नेपाल ललितकला प्रज्ञा प्रतिष्ठान	४७,५००	४७,५००	१००.००
३२५१२०३	नेपाल संगीत तथा नाट्य प्रज्ञा प्रतिष्ठान	३५,३५०	३५,३५०	१००.००
३२५१२१३	इच्छुक सांस्कृतिक प्रतिष्ठान	३,२८५	३,२८५	१००.००
३२५१२२३	यातायात (हवाई) आयोजना तयारी सुविधा	२२७,७००	०	०.००
३२५१८०३	दोश्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल आयोजना, निजगढ	०	०	०.००
	जम्मा	२,४६२,२०७	१,८८९,५३७	७६.७४

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२५०११४	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१३,६५०	६,३३८	४६.४३
३२५०१२४	पर्यटन कार्यालयहरू	३३,८०५	२६,०२८	७६.९९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३२५०१३४	पुरातत्व विभाग	२५०	८२	३२.८०
३२५०१४४	राष्ट्रिय अभिलेखालय	२०,६६०	१९,६८२	९५.२७
३२५०१५४	राष्ट्रिय संग्रहालय (छाउनी)	१६,९३५	१२,९६५	७६.५६
३२५०१६४	राष्ट्रिय कला संग्रहालय (भक्तपुर)	२,६७०	१,३२४	४९.५९
३२५०१७४	क्षेत्रीय संग्रालयहरू	२३,६००	११,६२१	४९.२४
३२५०१८४	संग्रालयहरू (जातीय संग्रहालय समेत)	३,२४०	३,१८४	९८.२७
३२५०१९४	ऐतिहासिक दरबारहरू	११,८४०	९,६०१	८१.०९
३२५०२०४	केन्द्रीय सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण प्रयोगशाला	२,६७५	२,६२४	९८.०९
३२५०२१४	नेपाल प्रतिलिपि अधिकार राजिष्ट्रारको कार्यालय	४४५	३५७	८०.२२
३२५०२२४	नारायणहिटी दरबार संग्रहालय	१९,९००	१४,००२	७०.३६
३२५०२३४	स्मारक संरक्षण तथा दरबार हेरचाह कार्यालय (भक्तपुर)	१४२	१४२	१००.००
३२५१०६४	पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	४५४,५२५	३५०,०४७	७७.०१
३२५१०८४	दक्षिण एशिया पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	१५,६५०	११,१६९	७१.३७
३२५१११४	पुरातात्विक संरक्षण	१३७,५४३	११९,९७१	८७.२२
३२५११२४	विश्व सम्पदा क्षेत्र संरक्षण आयोजना	२५,४००	१७,४१२	६८.५५
३२५१८०४	दोश्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल आयोजना, निजगढ	०	०	०.००
	जम्मा	७८२,९३०	६०६,५४९	७७.४७

११. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्रमसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२५०११३	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१९९,३०३	३७,२६०	१८.७०
३२५०१२३	पर्यटन कार्यालयहरू	२२,९८७	११,६६१	५०.७३
३२५०१३३	पुरातत्व विभाग	३६,८०८	२७,१३४	७३.७२
३२५०१४३	राष्ट्रिय अभिलेखालय	१४,७८९	९,१३७	६१.७८
३२५०१५३	राष्ट्रिय संग्रहालय (छाउनी)	२१,१५८	१०,४७८	४९.५२
३२५०१६३	राष्ट्रिय कला संग्रहालय (भक्तपुर)	८,०८२	५,३३९	६६.०६
३२५०१७३	क्षेत्रीय संग्रहालयहरू	१३,००७	७,४३७	५७.१८
३२५०१८३	संग्रहालयहरू (जातीय संग्रहालय समेत)	४३,८२८	१३,१३०	२९.९६
३२५०१९३	ऐतिहासिक दरबारहरू	५४,८४४	३४,४९९	६२.९०
३२५०२०३	केन्द्रीय सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण प्रयोगशाला	७,१४९	४,५०४	६३.००
३२५०२१३	नेपाल प्रतिलिपि अधिकार राजिष्ट्रारको कार्यालय	९,७३२	४,९८०	५१.१७
३२५०२२३	नारायणहिटी दरबार संग्रहालय	६३,३९७	४१,३३३	६५.२०
३२५०२३३	स्मारक संरक्षण तथा दरबार हेरचाह कार्यालय (भक्तपुर)	५,१६२	३,६४९	७०.६९
३२५०२४३	पर्यटन विभाग	१०३,३९२	६६,७८९	६४.६०
३२५१०२३	नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान	१८,५००	१२,३९३	६६.९९
३२५१०४३	पर्वतीय पर्यटन तथा पर्यटन प्रवर्द्धन आयोजना	७,५००	१,६३२	२१.७६
३२५१०६३	पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	२७३,६५२	१६९,७१५	६२.०२
३२५१०८३	दक्षिण एशिया पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	३३३,४७७	६०,१२७	१८.०३
३२५१११३	पुरातात्विक संरक्षण	३९,५१६	६,७०१	१६.९६

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२५११२३	विश्व सम्पदा क्षेत्र संरक्षण आयोजना	५,५१०	६८६	१२.४५
३२५११३३	संस्कृति प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४१५,२८८	१९६,६७८	४७.३६
३२५११४३	बृहतर जनकपुर क्षेत्र विकास परिषद्	५०,०००	१३,११०	२६.२२
३२५११५३	पशुपति क्षेत्र विकास कोष	३५०,०००	९२,०००	२६.२९
३२५११६३	लुम्बिनी विकास कोष	५५०,०००	१०५,४००	१९.१६
३२५११७३	सांस्कृतिक संस्थान	८,९००	६,०००	६७.४२
३२५११८३	नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान	९०,३६०	९०,०००	९९.६०
३२५११९३	नेपाल ललितकला प्रज्ञा प्रतिष्ठान	४०,०००	२६,८००	६७.००
३२५१२०३	नेपाल संगीत तथा नाट्य प्रज्ञा प्रतिष्ठान	४०,०००	२५,७८४	६४.४६
३२५१२१३	इच्छुक सांस्कृतिक प्रतिष्ठान	३,५८९	३,५८९	१००.००
३२५१२२३	यातायात (हवाई) आयोजना तयारी सुविधा	३७४,८५०	०	०.००
	जम्मा	३,२०४,७८०	१,०८७,९४५	३३.९५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२५०११४	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	४,३२०	१७१	३.९६
३२५०१२४	पर्यटन कार्यालयहरू	४०,९२०	११,१००	२७.१३
३२५०१३४	पुरातत्व विभाग	१५,२३०	२०४	१.३४
३२५०१४४	राष्ट्रिय अभिलेखालय	१६,८२५	७,४९५	४४.५५
३२५०१५४	राष्ट्रिय संग्रहालय (छाउनी)	८,९९५	६९६	७.७४
३२५०१६४	राष्ट्रिय कला संग्रहालय (भक्तपुर)	२,७००	०	०.००
३२५०१७४	क्षेत्रीय संग्रालयहरू	३३,७५०	५,०२३	१४.८८
३२५०१८४	संग्रालयहरू (जातीय संग्रहालय समेत)	२,५८८	६३१	२४.३८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३२५०१९४	ऐतिहासिक दरबारहरू	५३,२३०	२,३१२	४.३४
३२५०२०४	केन्द्रीय सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण प्रयोगशाला	३,२१०	८२७	२५.७६
३२५०२१४	नेपाल प्रतिलिपि अधिकार राजिष्ट्रारको कार्यालय	६००	२६९	४४.८३
३२५०२२४	नारायणहिटी दरबार संग्रहालय	२२,६९३	४,७७५	२१.०४
३२५०२३४	स्मारक संरक्षण तथा दरबार हेरचाह कार्यालय (भक्तपुर)	२३०	२३०	१००.००
३२५०२४४	पर्यटन विभाग	१३,४००	५,५८७	४१.६९
३२५१०६४	पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	७४५,५१८	१७७,६४०	२३.८३
३२५१०८४	दक्षिण एशिया पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	१३०,५७०	६,१६९	४.७२
३२५१११४	पुरातात्विक संरक्षण	२३०,४९५	३९,६८०	१७.२२
३२५११२४	विश्व सम्पदा क्षेत्र संरक्षण आयोजना	१२,३५०	३,०००	२४.२९
	जम्मा	१,३३७,६२४	२६५,८०९	१९.८७

◆ ◆ ◆

सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

गरिबीलाई न्यून गर्दै लैजाने र अन्ततः विश्वबाट नै गरिबी हटाउने उद्देश्यसाथ आएको सहश्रान्दी विकास लक्ष्य र सार्क विकास लक्ष्य समेतलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारका आवधिक योजनाहरूले गरिबी न्यूनीकरणलाई नै पहिलो प्राथमिकतामा राखेकोले गरिबी निवारण सम्बन्धी विभिन्न निकायबाट सञ्चालन भैरहेका कार्यक्रमबीच संयोजन र समन्वय कायम गर्न तथा सहकारी मार्फत गरिबी निवारणका कार्यक्रमलाई परिचालन गरी ग्रामीण अर्थतन्त्रको विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने उद्देश्यलाई अंगिकार गरी सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । साथै नेपाल सरकारले नेपालको संविधान लगायत आफ्नो नीति, वार्षिक बजेट तथा आवधिक योजना मार्फत सहकारीलाई आर्थिक विकासको एक प्रमुख स्तम्भको रूपमा विकास गरी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने उद्देश्य लिएको छ । सरकार, सहकारी र निजी क्षेत्रको संयोजनबाट मात्र आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा आत्मसात गर्दै विभिन्न मन्त्रालयहरू र निकायहरूले सञ्चालन गर्ने गरिबी निवारण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको समुचित समन्वय गर्ने उद्देश्यका साथ नेपाल सरकार (म.प.) को मिति २०६९।०२।०५ को निर्णयले सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयको गठन भएको हो ।

२. दृष्टिकोण:

सबल र सक्षम सहकारी प्रणाली सहितको गरिबी मुक्त नेपाली समाज ।

३. परिलक्ष्य :

राष्ट्रिय अर्थतन्त्र र गरिबी निवारणमा योगदान बढाउने गरी सहकारी प्रणालीको सबलीकरण गर्ने एवं गरिबी न्यूनीकरणको कार्यमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्ने ।

४. उद्देश्य:

- समुदायमा रहेको आर्थिक एवं सामाजिक पूँजिको अधिकतम उपयोग हुने गरी सहकारीको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सन् २०१७ सम्ममा गरिबीको रेखामुनि रहको जनसंख्या १८ प्रतिशतमा ल्याउने लक्ष्य प्राप्त गर्न सहयोग गर्ने ।

५. रणनीति:

❖ सहकारीतर्फ :

- गरिबी निवारणको सन्दर्भमा सहकारी क्षेत्रको योगदानलाई ध्यानमा राख्दै सहकारीलाई उत्पादन वृद्धि, गरिबी तथा असमानता न्यूनीकरण र सामाजिक न्याय प्रवर्धन गर्ने एक प्रमुख माध्यमको रूपमा विकास गर्ने ।
- कृषि, उद्योग तथा सेवा क्षेत्रमा सहकारी क्षेत्रको लगानीलाई संख्यात्मक भन्दा गुणात्मक पक्षमा अझ जोड दिँदै आय आर्जनका अवसरहरूको सृजना गर्दै बेरोजगारी घटाउन सहयोग गर्ने ।

- सहकारी संघ संस्थाहरूको स्थापना र सञ्चालनका आधार र मापदण्डहरू स्पष्टरूपले परिभाषित गरी सूचकहरूको आधारमा सहकारी संघ/संस्थाहरूको स्वनियमन तथा प्रभावकारी रूपमा अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- शिक्षा, तालिम र सूचनाको माध्यमबाट सहकारीको संस्थागत क्षमता विकास र आम नागरिकहरू एवं बचतकर्ताहरूमा सहकारी सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- महिला, गरिब, सीमान्तकृत, अपाङ्ग, भूमिहीन तथा पिछडिएका वर्ग र श्रमिकहरूका साथै आम नागरिकहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सहकारीको पहुँच पुऱ्याउने ।
- सहकारी क्षेत्रमा प्रभावकारी व्यवस्थापन विधिको अवलम्बन तथा नियमन मार्फत सुशासन कायम गर्ने ।
- सहकारीको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन गर्न सरकार, सहकारी, निजीक्षेत्र तथा विकास साझेदारहरू बीच सहकार्य र सहयोगलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सहकारीको विकासका लागि दीर्घकालीन योजना, मानव संसाधन विकास, आवश्यक संगठन संरचनाहरूको निर्माण एवं कानुनी व्यवस्थाहरू गर्ने ।

❖ गरिबी निवारण तर्फ :

- गरिबी न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरूको पुनर्संरचना एवं प्राथमीकरण गर्दै सम्बद्ध नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई अझ बढी पूर्वानुमानयोग्य (More Predictable) बनाउने ।
- देशका समग्र आर्थिक सामाजिक कृयाकलापहरू र दिगो एवं फराकिलो आर्थिक वृद्धि मार्फत सृजना हुने रोजगारी लगायतका सम्पूर्ण अवसरहरूको न्यायोचित वितरण हुने गरी सम्बद्ध सबै क्षेत्रगत नीतिहरूलाई परिलक्षित गर्ने ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानी, वैदेशिक सहयोग एवं गैरसरकारी संघ संस्थाहरूकाबीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ गर्दै गरिबी न्यूनीकरणका लागि स्रोत परिचालन गर्न रचनात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट सञ्चालित गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरूको समन्वय गर्दै कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउने ।
- गरिबको पहिचान एवं वर्गीकरण गरी सीमान्त गरिबहरूको लागि उपयुक्त नीति र कार्यक्रमहरूको निर्धारण गरी विभिन्न समुदाय र क्षेत्रमा रहेको धनी र गरिबबीचको खाडल कम हुने किसिमका कार्यक्रमहरू तय गर्ने ।
- गरिबी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रम संचालन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था तथा विकास साझेदारसँग समन्वय र सम्बन्ध विस्तार गर्ने ।

६. क्रियाकलाप :

❖ सहकारीतर्फ :

- सहकारी क्षेत्रको स्वस्थ विकास एवं विस्तारका लागि आवश्यक दिशा निर्देश प्रदान गर्न राष्ट्रिय सहकारी नीतिको निर्माण गर्ने एवं सो समेतको आधारमा विद्यमान सहकारी ऐन तथा नियमावलीमा आवश्यक संशोधन गर्ने ।

- आम जनतामा गुणस्तरीय सेवा पुऱ्याउनका लागि सहकारीको विद्यमान संस्थागत संरचना र कार्य प्रकृयाहरूमा सुधार एवं पुनः संरचना गर्ने ।
- क्षेत्रीयस्तरका पाँचै विकास क्षेत्रमा रहेका सहकारी प्रशिक्षण केन्द्रहरूको स्तरवृद्धि गरी साधन स्रोत सम्पन्न बनाउने ।
- राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्डलाई सहकारी क्षेत्रको प्रभावकारी अनुसन्धानमूलक तथा प्रवर्द्धनात्मक संस्था (Think Tank) को रूपमा विकास गर्ने ।
- सहकारी सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धिका लागि सरकार, स्थानीय निकाय, सहकारी क्षेत्र, नागरिक समाज, विकास साझेदार, शैक्षिक क्षेत्र, सञ्चार जगतका साथै सम्बद्ध सामाजिक संघ संस्थाहरूको परिचालन गर्ने ।
- सहकारीको लागि आवश्यक पर्ने व्यावसायिक जनशक्ति तयार हुन सक्ने अनुकूल वातावरण निर्माणका लागि सहकारी शिक्षालाई माध्यमिक तह देखि उच्च-शिक्षासम्मको पाठ्यक्रममा समावेश गराउन पहल गर्ने ।
- सहकारीमा आवद्ध विपन्न महिला, सीमान्तकृत, गरिब समुदाय, अपाङ्ग, भूमिहीन तथा पिछडिएको समुदाय र श्रमिकहरूलाई स्वरोजगारमूलक उद्योग तथा व्यवसाय स्थापना गर्न आवश्यक पर्ने व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिमहरू प्रदान गर्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- विपन्न समुदायका व्यक्तिहरूको सहभागिता र बाहुल्यता रहेका सहकारी संस्थाहरू परिचालन गरी गरिवी निवारणका क्रियाकलाप संचालन गर्न सरकारका सम्बद्ध निकायहरू र विकास साझेदारहरूलाई अभिप्रेरित गर्ने ।
- सहकारीहरूलाई विषयगत कार्यक्षेत्र, भौगोलिक क्षेत्र, जनसहभागिता, सुशासन र कारोबारको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही आधारमा सहयोग उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- सहकारी संघ संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन एवं मूल्यांकन गर्ने प्रयोजनका लागि स्पष्ट सूचक सहितको मापदण्ड र कार्यविधिहरूको निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- सहकारी क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने निकाय र व्यक्तिहरूलाई सम्मान तथा पुरस्कृत गर्न मन्त्रालयमा प्रोत्साहन कोषको स्थापना गर्ने ।
- आपूर्ति प्रणालीमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धा कायम गर्ने थोक तथा खुद्रा सहकारी बजारहरूको स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- सहकारी उद्योग व्यवसायको विकास र विस्तारका लागि उपयुक्त कर नीति अवलम्बनका लागि पृष्ठपोषण गर्ने ।
- बचत तथा ऋण सहकारीको कारोवारलाई सुरक्षित र भरपर्दो बनाउन राष्ट्र बैकसँग समेत सहकार्य गरी सघन अनुगमन र नियमनको प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने ।
- सहकारीमा आवद्ध महिला तथा लक्षित समूहद्वारा सञ्चालन गरिने उद्योगहरूका लागि बीउ पूँजीको व्यवस्थापन एवं व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहूलियतपूर्ण ऋण तथा पूँजीगत अनुदान र अन्य सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- सहकारी संस्थाहरूबीच अन्तर व्यावसायिक सम्बन्ध विस्तारका लागि अभिप्रेरित गर्ने ।

- सहकारी क्षेत्रको विकास र विस्तारका लागि विभिन्न अनुसन्धान एवं सम्भाव्यता अध्ययनका कार्यहरूलाई अगाडि बढाउने ।

❖ गरिबी निवारणतर्फ:

- गरिबी न्यूनीकरणसँग प्रत्यक्षरूपमा सम्बन्धित कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको प्राथमीकरण गरी सोही अनुसार सरकारी लगानी तथा वैदेशिक सहयोगलाई परिलक्षित गर्न सघाउ पुऱ्याउने ।
- वर्तमान सन्दर्भमा राष्ट्रिय परिवेश सुहाउँदो गरिबीको परिभाषा गर्दै एकीकृत राष्ट्रिय गरिबी निवारण नीतिको तर्जुमा गर्ने ।
- अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा आएका नवीन मान्यताहरूलाई समेत ध्यानमा राखी गरिबी मापनका आधारहरू निर्धारण गर्ने एवं समसामयिक बनाउने ।
- राष्ट्रिय गरिबी सर्वेक्षण कार्यक्रम मार्फत पारिवारिकस्तरसम्म पुग्ने गरी सीमान्तकृत, विभिन्न वर्ग र समुदायमा रहेका गरिबहरूको पहिचान एवं नक्सांकन गर्ने ।
- विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट प्रत्यक्षरूपमा गरिबी न्यूनीकरणलाई सघाउ पुग्ने गरी संचालित कार्यक्रमहरूको विस्तृत डाटावेश (Database) तयार पार्ने ।
- गरिब समुदाय र सीमान्त गरिबहरूको आवश्यकता लेखाजोखा (Needs Assessment) र सम्भावनाको पहिचान गरी सो अनुसार लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- सहकारी अन्तर्गत विशेष लघुवित्त कार्यक्रम मार्फत गरिबहरूको सहलियतपूर्ण ऋणमा पहुँच वृद्धि गर्ने ।
- विभिन्न निकायहरूबाट संचालित गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरूमा प्रभावकारी समन्वय स्थापित गर्न अन्तर निकाय समन्वयको रूपरेखा (Inter Governmental Coordination Framework) को निर्माण गर्ने ।
- विभिन्न सरकारी निकाय तथा गैरसरकारी संघसस्थाहरूबाट संचालित गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि निश्चित आधारहरूको विकास गर्ने ।
- गरिब समुदाय एवं व्यक्तिको आवश्यकता, चाहना र संभावनाको पहिचान गर्ने ।
- दातृनिकाय, गै.स.स., निजी, सहकारी एवं स्थानिय निकायहरूलाई गरिब केन्द्रित कार्यक्रम संचालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- गरिबी न्यूनीकरणको आवधिक कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- रोजगारीमूलक सीपमूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, गराउने ।

७. कार्य क्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र देहाय बमोजिम रहेको छ ।

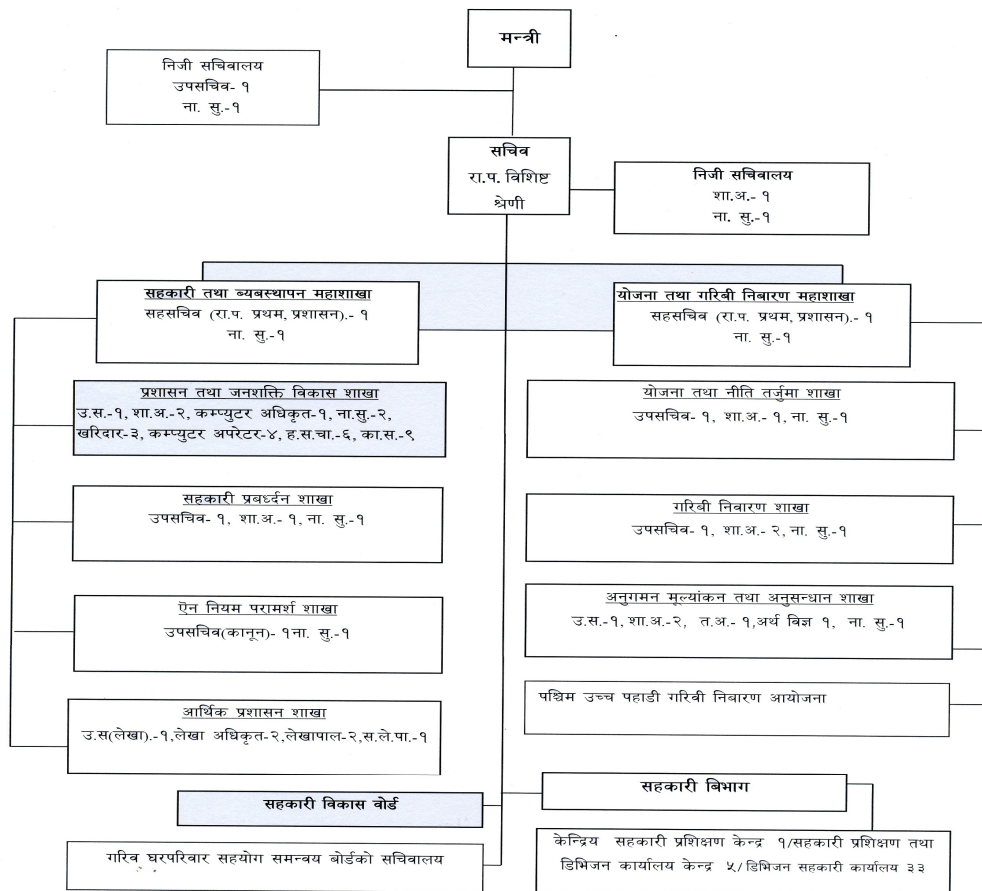
- सहकारी र गरिबी निवारण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- सहकारी संघसंस्थाको विकास, सुदृढीकरण र नियमन,
- सहकारी र आर्थिक विकास,
- सहकारीको प्रवर्द्धन र संरक्षण,
- अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी संगठन सम्बन्धी विषय,

- अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र विकास,
- सहकारी बचत तथा ऋण लगानीसम्बन्धी विषय,
- सहकारी र गरिबी निवारणसँग आवद्ध संघसंस्थाको अनुगमन, रेखदेख र नियमन,
- सहकारी रकमको लगानी,
- सहकारी र गरिबी निवारण सम्बन्धी विभिन्न निकायबाट सञ्चालित कार्यक्रमको समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- सहकारी र गरिबी निवारणसँग सम्बन्धित अन्तर मन्त्रालयगत कार्यको समन्वय,
- सीमान्तकृत, विभिन्न वर्ग र समुदायमा रहेका गरिबको पहिचान,
- सहकारी र गरिबी निवारणका क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको प्रवर्द्धन, कामको समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- सहकारी र गरिबी निवारण सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण,
- सहकारी सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि,
- सहकारी र गरिबी निवारणसम्बन्धी आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- सहस्राब्दी विकास लक्ष्य (गरिबी निवारण सम्बन्धी),
- राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड,
- सहकारी संघ/संस्था ।

८. कानुनी व्यवस्था:

- सहकारी ऐन, २०४८
- राष्ट्रिय सहकारी बोर्ड ऐन, २०४९
- सहकारी नियमावली, २०४९
- गरिब घरपरिवार पहिचान र परिचयपत्र व्यवस्थापन तथा वितरण निर्देशिका, २०६९
- गरिब घरपरिवार पहिचान र परिचयपत्र व्यवस्थापन तथा वितरण आर्थिक निर्देशिका, २०६९
- एकीकरण कार्यविधि, २०७०
- सहकारी संघ/संस्था दर्ता संचालन, लेखापरीक्षण, अनुगमन तथा नियमन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६८
- सुपथ मूल्यका सहकारी पसल संचालन सम्बन्धी नियमावली, २०६५
- राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९

९. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

१०. आ.व. २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

❖ सहकारी क्षेत्र:

- नेपालको संविधान अनुसार संघीय संरचना अनुरूप हुने गरी सहकारी ऐन, २०७२ को मस्यौदा तयार गरी विधेयकको रूपमा अगाडि बढाउन मन्त्रिपरिषद्मा पेश गरिएको ।
- चालु आ.व. २०७२/७३ को प्रथम ८ महिनामा विभागस्तरबाट १०० र डिभिजनस्तरबाट ८५५ समेत जम्मा ९५५ वटा संघसंस्थाहरूको सघन अनुगमन कार्य सम्पन्न भएको ।
- चालु आर्थिक वर्ष २०७२÷७३ को प्रथम आठ महिनाको अवधिसम्ममा २३० वटा तालीम संचालन गरी ५७५० सहभागीहरूलाई सहकारीकरणको लागि पूर्व सहकारी शिक्षा तालिम दिने काम सकिएको ।

- यस आ.व.को प्रथम ८ महिनामा केन्द्रीयस्तरबाट ४९८, क्षेत्रीय स्तरबाट १०२७ र जिल्ला स्तरबाट ११०७५ समेत जम्मा १४४०० जनालाई विभिन्न समयावधिको तालिम प्रदान गरी सकिएको ।
- डिभिजन सहकारी कार्यालय, धादिङ्ग र बर्दियाको भवन निर्माण कार्य भइरहेको र नुवाकोट, बारा, काभ्रे, झापा र इलामको भवन निर्माण प्रक्रिया अन्तिम चरणमा रहेको ।
- ४८ वटा सहकारी संघ/संस्थाको दर्ता खारेज तथा ३१ वटा सहकारी संघसंस्था एकीकरणको कार्य सम्पन्न भएको ।
- आ.व. २०७१/७२ को आषाढ मसान्तसम्म प्रारम्भिक सहकारी संस्थाको संख्या ३२६६३ भएकोमा आ.व. २०७२/७३ को प्रथम ८ महिनामा ५४७ ले वृद्धि भई ३३२०१ पुगेको छ ।

❖ गरिबी निवारण क्षेत्र:

- गरिब लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने उद्देश्यले संचालित पश्चिम उच्च पहाडी गरिबी निवारण आयोजना पश्चिमी पहाडका आठ जिल्लाहरू (रुकुम, रोल्पा, हुम्ला, कालिकोट, दैलेख, जाजरकोट, बझाङ्ग र बाजुरा) मा संचालित रहेको । गरिबहरू छनौट गरी तिनीहरूको संलग्नतामा नै सामुदायिक लगानी योजना तयारी गर्ने र उनीहरू आफैले समुदायसँग मिलेर कार्यान्वयन गर्ने गरी तयार गरिएको लगानी योजना हाल उल्लेखित ८ जिल्लाका १५३ वटा गाउँ विकास समितिमा सामुदायिक लगानी योजनामार्फत दलित तथा अति विपन्न परिवारहरूको जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम संचालन भइरहेको ।
- आर्थिक वर्ष २०६९/०७० देखि शुरु गरेको छनौटमा परेको २५ जिल्लाहरूका करिब १३ लाख घरपरिवारहरूको गरिबी मापन सूचकहरूको आधारमा तयार गरिएको सर्भेक्षण फारमको तथ्याक विवरण तयार गरी १२४०३५० घरपरिवार मध्ये प्रारम्भिक रूपमा ३५६४१८ घरपरिवारहरू अति गरिब, गरिब र गरिबीको संघारमा रहेको भनी तीन प्रकारको वर्गिकरण गरिएको । यस आ. व. मा २५ जिल्लामा भएका सर्भेक्षणहरूको Data cleaning, duplication removing and missing imputation कार्य सम्पन्न भइ गुनासो सुनुवाई प्रक्रियामा प्रयोग हुने गुनासो सुनुवाई सम्बन्धी मार्गदर्शनको छुपाई कार्य सम्पन्न भईसकेको र फारमहरू एवं लिफलेट तयारी भई छुपाई कार्य भइरहेको ।
- गरिबी निवारण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको संभाव्यता अध्ययनसम्बन्धी कार्यको लागि नेपालको संविधानको संघीय संरचना बमोजिम प्रदेशहरूलाई समेत समावेश गर्ने गरी परामर्श सेवा खरिदको लागि कार्य अगाडि बढाइएको ।
- सार्कस्तरीय विकास लक्ष्य (SAARC Development Goals) २००५ देखि २०१४ को लेखाजोखा तथा प्रगति प्रतिवेदनको तयारी कार्यका लागि प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार भई अन्तिम प्रतिवेदन तयारीको चरणमा रहेको ।

समग्रताको लागि (सहकारी र गरिबी निवारणको सन्दर्भमा) निम्न कार्य सम्पन्न भएको:**❖ मध्यकालीन खर्च संरचना (MTEF) तयार :**

- मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूको लागि आगाभी २ वर्षहरू समेतको लागि बजेट कार्यक्रम र अनुगमन सूचकहरू सहितको मध्यकालीन खर्च संरचना (MTEF) तयार गरी राष्ट्रिय योजना आयोगमा पेस भएको ।

❖ सहकारी र गरिबी निवारण सम्बन्धी सूचना प्रणाली (COPOMIS):

- सहकारी तथा गरिबी निवारणको क्षेत्रमा विद्युतीय सुशासन स्थापना गरी आयोजना कार्यक्रम तर्जुमा नियमन र अनुगमन गरी सुशासन कायम गर्न सहकारी तथा गरिबी निवारण सम्बन्धी सूचना प्रणालीको सफ्टवेयर तयार गरी संचालन, प्रशिक्षक प्रशिक्षण र नीतिगत तालिम सम्पन्न गरी पाईलट परीक्षणको कार्य र निर्देशिका तर्जुमा गरी सो प्रणाली लागू गर्ने तयारीमा रहेको ।

११. आ.व. २०७२।७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब.ब. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति विवरण
१६२	• सर्वेक्षण सम्पन्न भइसकेका २५ जिल्लाका गरिब घरपरिवारलाई परिचय पत्र वितरणको काम सुरु गरिनेछ । • थप ५० जिल्लाहरूमा सर्वेक्षणको तयारी गर्ने ।	• जिल्लामा गरिब पहिचानको प्रारम्भिक लिष्ट पठाउने कार्य सम्पन्न भएको । • जिल्लाका आई.टि. अफिसर र फोकल पर्सनलाई गुनासो सुनुवाई गर्नका लागि गुनासो सुनुवाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण गोष्ठी संचालन गरिएको । • गुनासो सुनुवाईमा प्रयोग हुने फारामहरू मध्ये १,३,४ को छपाइ सकिएको र फाराम नं. २ मुद्रण विभागबाट छपाई भै रहेको र लिफलेट छपाई गर्न सामग्री तयार भै छपाईको प्रकृत्यामा रहेको । • ३ वटा जिल्ला छनौट गरी पाइलटिड रूपमा कार्य गर्ने विषयमा कार्य क्षेत्र र कार्य विवरण तयार गर्ने

ब.ब. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति विवरण
		कार्य भै रहेको ।
१६७	कृषि तथा पशुपालन, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन, कृषि उपजको प्रशोधन, शीत घर निर्माण, साना तथा मझौला उद्योग, कृषि बजार प्रबर्द्धन जस्ता क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सहकारीमा आवद्ध किसानहरूलाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।	सहकारी संघ संस्थालाई उपलब्ध गराउने अनुदान एवं भन्सार महसुल छुट सुविधा सिफारिस सम्बन्धी कार्यविधि २०६८ बमोजिम वितरण गरिने भएकोले सहकारी संघसंस्थामा आवद्ध किसानहरूलाई बीउ पूँजी अनुदान उपलब्ध गराउन मिति २०७२/७/३० को गोरखापत्र दैनिकमा एक महिना भित्र परियोजना प्रस्ताव पेश गर्ने गरी सार्वजनिक सूचना आह्वान गरिएको र हाल जिल्लास्तरमा दर्ता हुन आएका परियोजना प्रस्ताव संकलनको कार्य चालु रहेको र हालसम्म २२४ परियोजना प्रस्ताव सहकारी विभागमा प्राप्त हुन आएको र उक्त परियोजना प्रस्ताव संकलन, अभिलेखीकरण र मूल्याङ्कनको काम थालनी भएको ।
१६८	सहकारी संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन र नियमनका लागि सहकारी तथा गरिबी व्यवस्थापन सूचना प्रणाली लागू गर्ने ।	• COPOMIS को मसिरसम्म User level को ३ ठाउँमा सञ्चालन भएको तालिममा १३९ जनालाई र पुषमा काठमाडौँमा सम्पन्न प्रशिक्षक प्रशिक्षण (TOT) तालिममा १९ जनालाई गरी १५८ जनालाई तालिम प्रदान गरिएको । • कार्यदल गठन भई निर्देशिका तयारी कार्य भईरहेको । • Live Operation/testing को कार्य सम्पन्न भएको भनी परामर्शदाताबाट प्रतिवेदन प्राप्त भएको र यस कार्यको अनुगमन गरी प्रतिवेदन दिन समिति गठन भएको ।
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्यहरू तथा विकास आयोजना सञ्चालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरिने छैन ।	• नियमित कार्य तथा विकास आयोजनाको लागि छुट्टै विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरिएको छैन ।

ब.ब. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन महिनासम्मको प्रगति विवरण
२३४	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरू गर्ने । वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।	• बजेट कार्यान्वयन वर्ष अभियानको प्रचार प्रसार गर्न पत्राचार गरिएको । • अख्तियारी समयमा नै उपलब्ध गराई कार्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा अनुगमन कार्य भईरहेको ।
२४०	विस्तृत संभाव्यता अध्ययन नभएका र आयोजना कार्यान्वयन पूर्वका चरणहरू पूरा नभएका आयोजनाहरूको निर्माण कार्य शुरु नगर्ने । स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू पूरा नभई तत् तत् निकायलाई अर्को नया कार्यक्रमका लागि बजेट निकास नगर्ने । आर्थिक वर्षको मध्यमा आएर आयोजना स्वीकृत गर्ने र अन्त्यतिर आएर यस्ता नया कार्यक्रमका लागि बजेट माग तथा निकास गर्ने परम्परा यसै बजेटबाट अन्त्य गर्ने । विकास आयोजनाहरूको अध्ययन र अनुसन्धान गरी विकास गर्नको लागि छुट्टै बजेट विनियोजन गर्ने ।	निर्देशनको पालना भइरहेको ।

१२. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५२०११३	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	८२,६९२	५९,३७१	७१.८०
३५२०१७३	सहकारी विभाग	१४,७२१	१५,१२०	१०२.७१
३५२०१८३	डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू	१७३,४३३	१५७,९३८	९१.०७
३५२०१९३	राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड	९१,४९३	६०,०००	६५.५८
३५२१३३३	सहकारी प्रशिक्षण केन्द्र	३७,८०८	३६,५६८	९६.७२
३५२१३४३	सहकारी क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना	१३०,२०७	१२५,७४८	९६.५८
३५२८१३३	पश्चिम उच्च पहाडी गरिबी निवारण आयोजना	५०५,२०४	४६६,२९९	९२.३०
	जम्मा	१,०३५,५५८	९२१,०४४	८८.९४

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५२०११४	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	७,६८५	५,४८३	७१.३५
३५२१३३४	सहकारी प्रशिक्षण केन्द्र	१८,४८५	१७,०६८	९२.३३
३५२१३४४	सहकारी क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना	५५,९६१	४६,२००	८२.५६
३५२८१३४	पश्चिम उच्च पहाडी गरिबी निवारण आयोजना	४००	३०८	७७.००
		८२,५३१	६९,०५९	८३.६८

१३. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५२०११३	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	१०९,५९५	२१,३३३	१९.४७
३५२०१७३	सहकारी विभाग	१५,७४९	१०,६४३	६७.५८
३५२०१८३	डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू	१८०,५९५	११०,६०३	६१.२४

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५२०१९३	राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड	१००,०००	३०,६७९	३०.६८
३५२०२०३	गरिब घर परिवार पहिचान तथा परिचय पत्र वितरण समन्वय बोर्डको सचिवालय	१५२,७४०	१५,३५१	१०.०५
३५२१३३३	सहकारी प्रशिक्षण केन्द्र	४८,१६०	२८,९६६	६०.१५
३५२१३४३	सहकारी क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना	१३५,९९५	५९,३३७	४३.६३
३५२८१३३	पश्चिम उच्च पहाडी गरिबी निवारण आयोजना	५१३,५९६	३०१,०१५	५८.६१
	जम्मा	१,२५६,४३०	५७७,९२७	४६.००

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५२०११४	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	१०,७००	१४६	१.३६
३५२०२०४	गरिब घर परिवार पहिचान तथा परिचय पत्र वितरण समन्वय बोर्डको सचिवालय	१३,४०७	५६८	४.२४
३५२१३३४	सहकारी प्रशिक्षण केन्द्र	१०,२७०	४,१५७	४०.४८
३५२१३४४	सहकारी क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना	६५,०१०	१२,१५१	१८.६९
३५२८१३४	पश्चिम उच्च पहाडी गरिबी निवारण आयोजना	४००	०	०.००
	जम्मा	९९,७८७	१७,०२२	१७.०६

◆ ◆ ◆

सहरी विकास मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

सहर तथा सहर उन्मुख वस्तीहरूको योजनाबद्ध पूर्वाधार विकास, आवास व्यवस्था, सरकारी भवन निर्माण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न तथा तत्सम्बन्धी विकासका क्रियाकलापहरूमा तीव्रता ल्याउन एक छुट्टै नेतृत्वदायी निकायको आवश्यकता महसुस भई २०६९ जेष्ठ ५ गते यस मन्त्रालयको गठन भएको हो।

२. दृष्टिकोण:

पूर्वाधार तथा सेवा सुविधायुक्त, व्यवस्थित, सफा र सुन्दर सहर तथा वस्तीहरू।

३. ध्येय:

सहरी विकास:

- २० वर्ष भित्र मध्य पहाडी लोकमार्गमा १० वटा नयाँ सहर विकास गर्ने।
- १५ वर्ष भित्र ३० वटा ठूला विद्यमान सहरहरूको भौतिकपूर्वाधार योजनाबद्ध रूपमा सुधार गर्ने।

आवास:

- अति विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्गका लागि "जनता आवास कार्यक्रम" सबै जिल्लामा विस्तार गर्ने,
- सहरी क्षेत्रहरूलाई अनाधिकृत वस्तीरहित बनाउने।

भवन निर्माण:

- सहरी क्षेत्रहरूमा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता लागू गर्ने,
- सरकारी भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्ने।

काठमाडौँ उपत्यकाको विकास:

- काठमाडौँ उपत्यकालाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र राजधानी क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने,
- उपत्यकाका नदी प्रणालीहरूलाई जीवन्त बनाउने,
- उपत्यकाको सडक तथा यातायात व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित बनाउने।

४. समष्टिगत लक्ष्य:

सहरी विकास:

- सहरीकरणलाई व्यवस्थापन गर्न स्वीकृत भू-उपयोग नीतिमा आधारित एकीकृत पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

- नगरोन्मुख क्षेत्रहरूमा पूर्वाधार विकास र सहरी सेवाका लागि सम्बद्ध निकायहरू बीच समन्वय कायम गर्दै भौतिक, सामाजिक तथा आर्थिक सम्बन्धको माध्यमबाट सहर-गाउँ अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- सहरी पूर्वाधार तथा सेवाहरूको विकासका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय स्रोतहरूको पहिचान गर्दै लगानी प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- पूर्वाधार र सेवा सुविधा सम्पन्न घना बस्ती विकासलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जीउ धनको नोक्सानीलाई कम गर्न जोखिम न्यूनीकरण तथा समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- सहरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा गर्नको लागि सम्बन्धित स्थानीय निकायहरूको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरण गरिनेछ ।

आवास:

- आवास वितरण गर्दा आर्थिक रूपमा पिछ्छडिएका र विपन्न वर्गको पहुँच हुने गरी सुरक्षित र किफायती आवासको व्यवस्था गर्नका लागि जग्गा लगायत भौतिक पूर्वाधार र सेवाहरूको विकास एकीकृत रूपमा गरिनेछ ।
- आवास विकासमा सार्वजनिक-निजी साझेदारीको माध्यमद्वारा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्दै आवश्यक स्रोत पहिचान तथा परिचालनमा सहजीकरण गरिनेछ ।
- आन्तरिक रूपमा विस्थापितहरूलाई पुनर्थापना गर्नका लागि आवासको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- राष्ट्रिय आवास नीति कार्यान्वयनको लागि सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रको भूमिका स्पष्ट पार्दै आवास विकाससँग सम्बन्धित नीति निर्माण, कार्यान्वयन, तालिम, अनुसन्धान, मूल्याङ्कन आदि कार्यहरू संस्थागत आधारमा व्यवस्थित गरिनेछ ।
- स्थानीय निकाय समेतको संलग्नतामा आवास नीतिको कार्यान्वयन पक्षको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- जोखिमपूर्ण स्थानमा रहेका तथा अव्यवस्थित आवासलाई उचित व्यवस्थापन गरिनेछ ।

भवन निर्माण:

- वातावरणीय दृष्टिले स्वच्छ, वित्तीय दृष्टिले सम्भाव्य र प्राविधिक दृष्टिले उपयुक्त भवन निर्माण प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- भवन निर्माण गर्दा उपयुक्त स्थानीय सामग्रीहरूको प्रयोगलाई जोड दिँदै भवनहरूको प्रचलित डिजाइन र प्रविधिमा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
- विद्यमान भवन निर्माण संहिताको प्रभावकारी प्रयोगलाई व्यापकरूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- राष्ट्रिय र स्थानीय स्तरका सार्वजनिक र सरकारी भवन निर्माण, मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति गरिनेछ ।
- गणतन्त्र स्तम्भ, गणतन्त्र स्मारक जस्ता राष्ट्रिय गौरवका संरचनाहरू निर्माण गरिनेछ ।

काठमाडौं उपत्यकाको विकास:

- काठमाडौं उपत्यकाको सहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्न जग्गा विकास, नयाँ वस्ती विकास, सहरी पुनर्स्थापना कार्यक्रम, खुलाक्षेत्र व्यवस्थापन र सफा सहरको अवधारणालाई अघि बढाउन प्रारम्भिक अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
- काठमाडौं उपत्यकामा एकीकृत सहरी सेवा केन्द्रहरूको विकास गरिनेछ ।
- काठमाडौं उपत्यकाका नदी प्रणालीलाई जीवन्त बनाउन नदी वरपरका पूर्वाधार विकासका क्रियाकलापहरूलाई सुनियोजित रूपमा अघि बढाइनेछ ।
- काठमाडौं उपत्यका भित्रका प्रदूषणयुक्त औद्योगिक संरचनाहरूलाई क्रमशः उपत्यका बाहिर स्थानान्तरण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- काठमाडौं उपत्यकालाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको सांस्कृतिक पर्यटकीय राजधानी क्षेत्रको रूपमा विकास र संरक्षण गर्न एकीकृत पूर्वाधार विकास र वातावरण संरक्षणलाई विशेष जोड दिइनेछ ।
- काठमाडौं उपत्यकाको विद्यमान चक्रपथ स्तरोन्नति गरिनेछ र प्रस्तावित बाहिरी चक्रपथलाई जग्गा विकासको माध्यमबाट निर्माण गरिनेछ ।
- काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुरका मुख्य सडकहरूलाई विस्तार तथा सुधार गरिनेछ ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

सहरी विकास:

- विद्यमान सांस्कृतिक, पर्यटकीय तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन हुनेगरी आधुनिक, भौतिक सुविधाहरूको व्यवस्था गरी दिगो रूपले शहरहरूको विकास तथा गाउँ र नगर बीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ गर्ने ।
- विद्यमान सांस्कृतिक, पर्यटकीय तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन हुनेगरी आधुनिक, भौतिक सुविधाहरूको व्यवस्था गरी दिगो रूपले शहरहरूको विकास तथा गाउँ र नगर बीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ गर्ने ।
- **आवास:** व्यवस्थित बसोबासको प्रवर्द्धन गर्दै सुरक्षित तथा किफायती खालका आवासहरू उपलब्ध गराउने ।
- **भवन:** सुरक्षित, किफायती र वातावरण अनुकूल सकभर स्वदेशी वास्तुकला झल्कने खालका भवनहरू निर्माण तथा विकास गराउने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू:

- सहरी विकास र सहरी पूर्वाधारको विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन;
- नगरपालिका तथा नगरोन्मुख स्थानहरूको भौतिक योजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन;

- सरकारी भवनको निर्माण, मर्मतसम्भार, रेखदेख र सुरक्षा;
- भवन तथा अन्य निर्माण सामग्रीको प्रविधि, अनुसन्धान तथा विकास सम्बन्धी संहिता र मापदण्डको तयारी तथा कार्यान्वयन;
- सहरीकरण, सहरी भू-उपयोग र सहरी विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन;
- बसोबास र बस्ती विकास;
- अव्यवस्थित बसोबासको व्यवस्थापन, सहरी विपन्न वर्ग तथा सहरी आवास विहीनको आवास व्यवस्थापन;
- केन्द्रीय सचिवालयको भवन व्यवस्थापन;
- मन्त्रिपरिषद्का सदस्य, संवैधानिक अङ्गका प्रमुख आदिको आवास व्यवस्था;
- नगरविकास समिति र आवास तथा सहरी विकास सम्बन्धी संस्थाको रेखदेख;
- आवास निर्माण सम्बन्धी गैरसरकारी क्षेत्रका संस्थाको प्रवर्द्धन तथा विकास;
- आवास तथा सहरी विकास सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय वा क्षेत्रीय संघ संस्थासँग सम्पर्क सहयोग;
- रणनीतिक सडक बाहेकका सहरी सडक;
- विशिष्ट सहरी संरचनाको डिजाइन र निर्माण;
- काठमाण्डौ उपत्यका विकास प्राधिकरण;
- नगर विकास प्रशिक्षण केन्द्र;
- सिंहदरबार विकास समिति;
- अन्तराष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र विकास समिति;
- अधिकार सम्पन्न वाग्मती सभ्यता एकीकृत समिति;
- ग्रामीण आवास कम्पनी लिमिटेड;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा, सिभिल इन्जिनियरिङ्ग समूहको बिल्डिङ्ग एण्ड आर्किटेक्ट उपसमूहको सञ्चालन।

७. कानुनी व्यवस्था:

कार्यालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कार्यहरू सम्पादनका लागि व्यवस्था गरिएका कानूनहरू (ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौता, अनुबन्ध तथा सम्मेलनहरू)

ऐन:

- काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण ऐन, २०४५
- नगर विकास ऐन, २०४५
- नगर विकास कोष ऐन, २०५३
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग परिषद् ऐन, २०५५
- भवन ऐन, २०५५
- संयुक्त आवासको स्वामित्व सम्बन्धि ऐन, २०५४
- पूर्वाधार संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालनमा निजी लगानी सम्बन्धी ऐन, २०६३

- जलश्रोत ऐन, २०४९

नियमावली:

- काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण नियमावली, २०६८
- नगर निर्माण योजना कार्यान्वयन नियमावली, २०३२
- नगर विकास कोष नियमावली, २०५४
- पूर्वाधार संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालनमा निजी लगानी सम्बन्धी नियमावली, २०६४
- भवन नियमावली, २०६६
- संयुक्त आवास नियमावली, २०६१
- राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६०
- जलश्रोत नियमावली, २०५१
- जग्गा विकास चक्रकोष विनियमावली, २०६१

नीति, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड:

- भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण कार्यविधि, २०७२
- भूकम्प प्रभावित भवन संचालन प्रस्ताव स्विकृति निर्देशिका, २०७२
- बस्ती विकास, सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२
सरुवा सम्बन्धी मापदण्ड, २०७२
- विपद् पीडित पुनर्वास संचालन कार्यविधि, २०७१
- राष्ट्रिय आवास योजना, २०७१
- भवन निर्माणको नमुना मापदण्ड, २०७१
- लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन, २०७०
- काठमाडौं उपत्यका भित्रका नगरपालिका र नगरउन्मुख गा.वि.स.हरूमा गरिने निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४
- राष्ट्रिय सहरी नीति, २०६४
- राष्ट्रिय आवास नीति, २०६८

विकास समिति गठन आदेश:

- सिंहदरबार सचिवालय पुनःनिर्माण समिति (गठन) आदेश, २०३०
- अधिकार सम्पन्न बागमती सभ्यता एकीकृत विकास समिति (गठन) आदेश, २०६३
- अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र (गठन) आदेश, २०५५
- संयुक्त राष्ट्र संघ पार्क विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३

९. आ.व. २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

चालु आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा सहरी विकास तथा भवन निर्माणतर्फ उल्लेख्य कार्यहरू भएका छन् र एशियाली विकास बैंकको सहयोगमा विराटनगर, बुटवल र वीरगञ्ज न.पा.हरूको एकीकृत पूर्वाधार विकास गर्न विराटनगरमा सतह नालाको ९४ कि.मि. मध्ये ४७.५ कि.मि., Sewer Line को ७८ कि.मि. मध्ये १७ कि.मि. र Treatment Plant को ५५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ । बुटवलमा Auto Village निर्माणका लागि Contract Award भएको छ भने काभ्रे उपत्यकाका ३ वटा नगरपालिकामा एकीकृत खानेपानी आयोजना निर्माणका लागि Distribution Line १०० कि.मि., ठकुरी गाँउ, कुप्स डाँडा र देवीस्थानको ३ वटा Reservoir को निर्माण कार्य ९५ प्रतिशत र देवीस्थान पनौतीमा Raw Water Treatment Plant को २५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ । धरान नगरपालिकाको खानेपानी प्रणाली निर्माण, सुधार तथा विस्तार कार्यको Contractor Mobilization भई खानेपानी आयोजनाको पाइपहरू (करिब १ लाख १० हजार मिटर) खरिद गरिएको छ । सिद्धार्थ नगरपालिकामा १०.८६६ कि.मि. सतही नाली निर्माण सम्पन्न भएको छ भने नेपालगंज नगरपालिकामा सतह नाली निर्माण ६० कि.मि. मध्ये हालसम्म ३७ कि.मि., सहरी सडकको ७.७ कि.मि. मध्ये हालसम्म ५.०९ कि.मि. सम्पन्न भएको छ । विराटनगर चक्रपथको ट्रयाक कूल ४२ कि.मि. मध्ये ३९ कि.मि. को ट्रयाक खोल्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । डोटी टिकापुरमा ४०० जना क्षमताका क्षेत्रीय सभाहल र बुटवलमा १०५० जना क्षमताको अन्तराष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र निर्माण कार्य सुचारु रहेको छ । गणतन्त्र स्तम्भको करीव ८५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ । एकीकृत जाँच चौकी निर्माणका लागि विरगंज एकीकृत जाँच चौकी निर्माण कार्य भारतीय पक्षबाट भै रहेको, विराटनगरको जग्गाको मुआब्जा वितरण कार्य सम्पन्न भै जग्गा हस्तान्तरणको क्रममा रहेको । भैरहवा र नेपालगंजमा जग्गा संरक्षण र अन्य सामाजिक पूर्वाधारका कार्यहरू भै रहेको । १० वटा नयाँ सहरहरू निर्माणका लागि १० वटै सहरहरूको एकीकृत विकास योजना तर्जुमा भइरहेको छ ।

- भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागको १० वटा डिभिजन कार्यालयहरू थप भएको ।
- भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका आवास पुनर्निर्माण अनुदान वितरण कार्यविधि, २०७२ तयार भएको ।
- बस्ती विकास, सहरीयोजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२ तयार भएको ।

❖ सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग:

२०७२ वैशाख १२ गतेको भूकम्पपछि Relief, Recovery र Reconstruction कार्यमा विभागबाट उल्लेखनीय कार्यहरू भएका छन् । Shelter Cluster को नेतृत्व लिई तत्काल अस्थायी आवासको व्यवस्था गर्ने, सरकारी तथा संस्थागत भवनहरू, संयुक्त आवास भवनहरू, निजी तथा सरकारी अस्पताल भवनहरूको Rapid Visual Damage Assessment गर्ने कार्यको जिम्मेवारी यसै विभागले पूरा गरेको थियो भने निजी भवनहरूको Rapid Visual Damage Assessment कार्यका लागि Orientation दिने र आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने कार्यमा समेत विभागको उल्लेखनीय

भूमिका रहको छ । विभागबाट नै भूकम्प प्रतिरोधी भवनहरूको डिजाइन तयार गरी Design Catalogue प्रकाशन गरिएको छ भने भूकम्पबाट पूर्णरूपमा क्षति भएका आवास पुनर्निर्माण अनुदान सहायता प्रवाह कार्यविधि, २०७२ बस्ती विकास, सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२ तयारीमा समेत विभागको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ । भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणका लागि विभिन्न दातृ निकायहरूसँग सहयोग सम्झौता भए अनुसार विभागको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा समेत विभागबाट उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरिएको ।

❖ काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण:

- UNDP को सहकार्यमा “काठमाडौं उपत्यकाको जोखिम संवेदनशील भू-उपयोग योजना” को तर्जुमा गरिएको ।
- ADB को सहकार्यमा “Addressing Disaster Risk through Improved Indicators and Land Use Management” कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- World Bank को सहकार्यमा “Pro-Poor Urban Regeneration Pilot Project (PURPP) for Lalitpur Sub-Metropolitan City” कार्यक्रम भएको ।
- JICA को सहकार्यमा “Kathmandu Valley Urban Transport Improvement Project” सञ्चालन भएको ।

❖ वागमती क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास आयोजना:

- गोकर्ण देखी मनोहरा दोभानसम्म विछ्याइएको ढल संचालनमा ल्याएको ।
- धोबीखोलाको बाँया किनारामा गोपीकृष्ण पुलसम्म ढल विछ्याउने कार्य सम्पन्न भएको र असारसम्म सम्पन्न गरिने ।
- विष्णुमती दोभानदेखि महादेव खोलासम्मको ६ कि.मि. ढल विछ्याउने कार्यको लागि ठेक्का स्वीकृत भई सम्झौता भएको ।

१०. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण

ब.व. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (फागुन महिनासम्मको)
३६	भूकम्पका कारण आफ्नो थातथलोबाट विस्थापित भई अन्यत्र बसोबास गरिरहेका जनसमुदायको पुनस्थापना र पुनर्वासको तत्काल प्रवन्ध गर्ने । यस सम्बन्धी विस्तृत अध्ययन गरी उपयुक्त नीति र योजना सहित जोखिमपूर्ण भू-	• भूकम्पबाट विस्थापितहरूलाई अस्थायी शिविर निर्माण गरी बसोबासको व्यवस्था गरिएको । • उच्च हिमाली जिल्लामा ५० वटा सामूहिक आवास निर्माण गर्ने मन्त्रिपरिषदबाट निर्णय भई बोलपत्रका लागि सूचना प्रकाशन गर्ने

ब.व. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (फागुन महिनासम्मको)
	बनोट भएका स्थानबाट सम्भव भएसम्म नजिकको सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने ।	तयारी भइरहेको ।
५६	तराई मधेसमा ठूला पूर्वाधारका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुका साथै आधुनिक सुविधासम्पन्न १० वटा नयाँ सहर निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	- संभाव्यता अध्ययन गर्न परामर्शदाताको TOR तयारी भएको । - आशयपत्रको मूल्यांकन भैरहेको ।
५६	विराटनगर, जनकपुर, वीरगंज, भैरहवा, नेपालगंज र धनगढीमा आवश्यक सहरी पूर्वाधारहरूको विस्तार गर्ने ।	- सतह नालाको ९४ कि.मि. मध्ये ४७.५ कि.मि. सम्पन्न । Sewer Line ७८ कि.मि. मध्ये १९.०६ कि.मि. सम्पन्न । Treatment Plant को ५५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न । - Auto Village निर्माणका लागि Intent of Contract Award जारी भएको Distribution Line १०० कि.मि. सम्पन्न र यस आ.व.मा ११ कि.मी सम्पन्न ठकुरी गाँउ, कुप्स डाँडा र देवीस्थानको ३ वटा Reservoir tank निर्माण कार्य ९५ प्रतिशत सम्पन्न । देवीस्थान पनौतीमा Raw water Treatment Plant को २२ प्रतिशत कार्य सम्पन्न । - धरान नगरपालिकाको खानेपानी प्रणाली निर्माण, सुधार तथा विस्तार कार्यको Contract Award भई खानेपानी आयोजनाको Contractor Mobilization भएको । - सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा १०.८६६ कि.मि. सतही नाली निर्माण सम्पन्न भएको - नेपालगंज नगरपालिकामा सतह नाली निर्माण ६० कि.मि. मध्ये हालसम्म ३७ कि.मि. सम्पन्न चालु आ.व.मा ९.४३ कि.मि. सम्पन्न भएको ।

ब.व. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (फागुन महिनासम्मको)
		सहरी सडकको ७.७ कि.मि. मध्ये हालसम्म ५.०९ कि.मि. सम्पन्न । चालु आ.व.मा १.७७ कि.मि. सम्पन्न ।
७०	हिमाली र पहाडी क्षेत्रमा एकीकृत र व्यवस्थित बस्ती विकासको योजना कार्यान्वयन गर्ने । भूकम्प प्रभावित जिल्ला सदरमुकामहरू र ती जिल्लाका नगरपालिकाहरूको एकीकृत बस्ती विकासको गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	- राष्ट्रिय योजना आयोगमा संभाव्यता अध्ययन र योजना तर्जुमाका लागि कार्यक्रम पेश भई रा.यो.आ.वाट स्वीकृति प्राप्त भएको । - सम्बन्धित डिभिजन कार्यालयहरू- बाट कार्यक्रम कार्यान्वयनको क्रममा रहेको ।
७८	सुदूर पश्चिमाञ्चलका धनगढी, अत्तरीया, भिमदत्त र झलारी नगरपालिकाहरूमा "एकीकृत सहरी पूर्वाधार विकास कार्यक्रम" लागू गर्ने ।	दातृ निकायसँग Loan Negotiation गर्ने क्रममा रहेको ।
८८	भूउपयोग नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी आवासको लागि छुट्याइएको जमीनमा मात्र बस्ती विकास गर्ने ।	बस्ती विकास, सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२ मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भएको
८८	आधारभूत पूर्वाधारको सहज पहुँचको सुनिश्चितता गरेर मात्रै बस्ती विकास गर्न अनुमति दिने ।	बस्ती विकास, सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२ मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भएको
९०	मध्य पहाडी लोकमार्गमा १० वटा आधुनिक सहरको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१० वटा सहरहरूको IDP (Integrated Development Plan) तयार गर्न परामर्शदाताहरू परिचालन भएको । ६ वटै सहरहरूको Interim report प्राप्त - जग्गा विकासको डिपिआर तयार भई १० वटै शहरमा परामर्श- दाता परिचालन भएको । १० वटै नयाँ शहर आयोजनाको पूर्वाधारको काम सुरु रहेको ।
९६	मुलुक संघीय स्वरूपमा गएपछि काठमाडौं उपत्यकालाई राष्ट्रिय	२० वर्षे रणनीतिक विकास गुरुयोजना तयारी गर्ने क्रममा रहेको र तयारीपछि

ब.व. को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति (फागुन महिनासम्मको)
	राजधानीको रूपमा विकास गर्नु जरुरी हुने भएकाले काठमाण्डौ उपत्यकाको विकासलाई प्याकेजको रूपमा अगाडि बढाउने । काठमाडौं उपत्यकाको एकीकृत विकासका लागि तयार पारिएको गुरुयोजनाले औल्याएका कार्यक्रमहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने ।	नेपाल सरकारको स्वीकृति भएपछि मात्र कार्यक्रमहरू संचालन गरिने ।
१६१	पिछडिएका, विपन्न, दलित, लोपोन्मुख जाति र सीमान्तकृत समुदायहरूतर्फ लक्षित "जनता आवास कार्यक्रम" लाई विस्तार गर्ने । आगामी आर्थिक वर्षमा यस कार्यक्रम अन्तर्गत थप १,२०० वटा घर निर्माण गरिनेछ ।	आ.व. २०७२/७३ मा २४२८ आवास इकाई निर्माण गर्ने लक्ष्य भएकोमा ७८ वटा आवास इकाईको निर्माण कार्य सम्पन्न ।

११. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७०११३	सहरी विकास मन्त्रालय	१८४,७२४	६८,७६३	३७.२२
३४७०१८३	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	६९,५७५	४१,६९९	५९.९३
३४७०१९३	सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	५९,१००	५७,०६७	९६.५६
३४७०२०३	सहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयहरू	१५८,०११	१३४,२२८	८४.९५
३४७०२१३	विशेष भवन निर्माण तथा सम्भार डिभिजन	८१,६२०	७६,२७४	९३.४५
३४७०२२३	काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण	४२,३२३	३१,३९७	७४.१८
३४७१६६३	वातावरणीय सरसफाइ आयोजना	१७,६५०	१३,२७९	७५.२४
३४७१६७३	राष्ट्रिय सूचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन आयोजना	१२,७९७	८,७०७	६८.०४

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७१६८३	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम	७,३४९	१,८९४	२५.७७
३४७१६९३	डीप ट्युबवेल आयोजना (मर्मत सुधार)	४४५	४४५	१००.००
३४७१७०३	जनसाधन विकास कार्यक्रम	१७,७३४	१४,८८८	८३.९५
३४७१७१३	खानेपानी तथा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	५,२२३	२,०९८	४०.१७
३४७१७२३	बागमती क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास आयोजना	२०,७९७	१८,८७९	९०.७८
३४७१७३३	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कोष	७१,२५१	५७,८८५	८१.२४
३४७१७५३	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरण तथा उपयुक्त प्रविधि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६५६	६५६	१००.००
३४७१७६३	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	७३,०८०	५५,८५७	७६.४३
३४७१७७३	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	१,६३५	१,५३५	९३.८८
३४७१७९३	दोस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	६२,५६९	४३,५३६	६९.५८
३४७१८०३	आवास व्यवस्था कार्यक्रम	१०,६४५	८,८५७	८३.२०
३४७१८१३	साना शहर बजार विकासबाट ग्रामीण विकास	१,३५३	१,३४८	९९.६३
३४७१८२३	एकीकृत कार्यमूलक योजना (सहरी विकास)	३५३	२५७	७२.८०
३४७१८३३	विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना	४,७३४	४,८३०	१०२.०३
३४७१८५३	नगर विकास कोष	३९१,२९३	२५,९००	६.६२
३४७१८६३	सघन सहरी विकास कार्यक्रम	३००	०	०.००
३४७१८७३	सहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजना	२,१९०,१६२	१,७७५,२१७	८१.०५
३४७१८९३	सिंहदरबार पुनर्निर्माण समिति	११,३२२	९,०१८	७९.६५
३४७१९०३	भवन निर्माण संहिता, सरकारी भवन निर्माण	२८,३००	१४,०२०	४९.५४
३४७१९१३	विराटनगर चक्रपथ आयोजना	३,६७०	९५२	२५.९४
३४७१९२३	नमुना एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम (तराई मधेस-पहाड-हिमाल)	३,०६५	२,३२०	७५.६९
३४७१९७३	गणतन्त्र स्मारक तथा गणतन्त्र स्तम्भ	२००	१९५	९७.५०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७३०८३	धोबिखोला कोरिडोर सुधार आयोजना	३,७२०	३,१३८	८४.३५
३४७३०९३	नेपाल-भारत सीमा एकीकृत जाँच चौकी विकास आयोजना	७,०४०	४,२८१	६०.८१
३४७३१६३	सहरी शासकीय क्षमता विकास कार्यक्रम	५१४,८५८	२७७,४९६	५३.९०
३४७३१८३	खानेपानी तथा सरसफाइ सह लगानी कार्यक्रम	११,१८६	५,६३७	५०.३९
३४७३१९३	सुख्खा क्षेत्र खानेपानी आयोजना (रामेछाप बृहत, पकरवास, तिमाल र यासोक)	७,९०४	३,०७६	३८.९२
३४७३२०३	एकीकृत सहरी विकास आयोजना	७४७,२२५	६४९,५६१	८६.९३
३४७३२१३	विपद् व्यवस्थापन तथा प्राकृतिक प्रकोप पुनर्स्थापना कार्यक्रम	१३८,४८५	८७,६४०	६३.२८
३४७३५२३	फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	३८,७७६	३७,२८१	९६.१४
३४७३५५३	वागमती विष्णुमती (कोरिडोर) संरक्षण आयोजना- संयुक्त राष्ट्र संघ पार्क विकास समिति	७,९६४	७,१५०	८९.७८
३४७३५६३	नगरपालिका फोहर व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम - टिडीएफ	१२७,५००	४२,५००	३३.३३
३४७३५७३	वागमती सुधार आयोजना	१७,५०१	४,७५२	२७.१५
३४७३५८३	नयाँ सहर आयोजना	२५,४२३	१७,०९५	६७.२४
३४७३५९३	तेस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	४२,२३२	१४,८००	३५.०४
३४७३६०३	गरिबी लक्षित सहरी पुनर्उत्थान कार्यक्रम	३०,६७६	४१४	१.३५
३४७८०२३	खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रम	५६२,३५५	५६९,९४०	१०१.३५
	जम्मा	५,८१४,७८१	४,१९६,७६२	७२.१७

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७०११४	सहरी विकास मन्त्रालय	५,५१०	४,२४९	७७.११
३४७०१८४	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	४१,०००	३७,४७८	९१.४१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७०१९४	सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	३५०	३४४	९८.२९
३४७०२०४	सहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयहरू	६०,०००	५७,१२८	९५.२१
३४७०२१४	विशेष भवन निर्माण तथा सम्भार डिभिजन	३२९,४१४	२९९,९५८	९१.०६
३४७०२२४	काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण	६८५,४११	६६३,२८५	९६.७७
३४७१६६४	वातावरणीय सरसफाइ आयोजना	३०९,८३३	२५२,४०१	८१.४६
३४७१६७४	राष्ट्रिय सूचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन आयोजना	१३८	१३५	९७.८३
३४७१६८४	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम	२६३,७६३	२३५,९१५	८९.४४
३४७१६९४	डीप ट्युबवेल आयोजना (मर्मत सूधार)	३१,२३१	२७,७६६	८८.९१
३४७१७०४	जनसाधन विकास कार्यक्रम	७,८८०	३,१७६	४०.३०
३४७१७१४	खानेपानी तथा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	१९२,९२४	१६४,२१४	८५.१२
३४७१७२४	वागमती क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास आयोजना	९८८,११६	९६१,०१३	९७.२६
३४७१७३४	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कोष	१,१८९,५७८	२७९,९५६	२३.५३
३४७१७५४	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरण तथा उपयुक्त प्रविधि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३४,८७५	३०,५८४	८७.७०
३४७१७६४	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	४,२४१,७६७	२,५८४,१७८	६०.९२
३४७१७७४	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	४२,०६०	३५,५२३	८४.४६
३४७१७९४	दोस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	१,०८८,१९२	९२६,५३२	८५.१४
३४७१८०४	आवास व्यवस्था कार्यक्रम	२४२,५००	१८३,३२०	७५.६०
३४७१८१४	साना शहर बजार विकासबाट ग्रामीण विकास	६०,०००	४८,५२७	८०.८८
३४७१८२४	एकीकृत कार्यमूलक योजना (सहरी विकास)	२८,७५०	१९,३२३	६७.२१
३४७१८३४	विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना	२११,३०८	१५५,२७६	७३.४८
३४७१८६४	सघन सहरी विकास कार्यक्रम	२७३,४७९	२०५,८७२	७५.२८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३४७८७४	सहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजना	३०,२९५	१०,७५५	३५.५०
३४७८९४	सिंहदरबार पुनर्निर्माण समिति	१३२,४२५	१००,५१०	७५.९०
३४७९०४	भवन निर्माण संहिता, सरकारी भवन निर्माण	२०८,०३०	१८४,३२९	८८.६१
३४७९१४	विराटनगर चक्रपथ आयोजना	४६,८७०	२४,३४७	५१.९५
३४७९२४	नमुना एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम (तराई मधेस-पहाड-हिमाल)	२४८,२२८	२११,२४२	८५.१०
३४७९७४	गणतन्त्र स्मारक तथा गणतन्त्र स्तम्भ	१००,०००	९२,७७३	९२.७७
३४७३०८४	धोबिखोला कोरिडोर सुधार आयोजना	२९७,०५०	२६२,२३८	८८.२८
३४७३०९४	नेपाल - भारत सीमा एकीकृत जाँच चौकी विकास आयोजना	३१,७००	१४,३९४	४५.४१
३४७३१६४	सहरी शासकीय क्षमता विकास कार्यक्रम	८२,२१५	२२,५०५	२७.३७
३४७३१८४	खानेपानी तथा सरसफाइ सह लगानी कार्यक्रम	२१५,३४८	१८८,३४८	८७.४६
३४७३१९४	सुख्खा क्षेत्र खानेपानी आयोजना (रामेछाप वृहत, पकरवास, तिमाल र यासोक)	१४,९५३	८,४२८	५६.३६
३४७३२०४	एकीकृत सहरी विकास आयोजना	५०,४००	२९,१३७	५७.८१
३४७३५२४	फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	११८,४००	७४,१८३	६२.६५
३४७३५५४	बागमती विष्णुमती (कोरिडोर) संरक्षण आयोजना- संयुक्त राष्ट्र संघ पार्क विकास समिति	१०,७५०	९,२०६	८५.६४
३४७३५७४	बागमती सुधार आयोजना	२४८,२४५	३०,३०९	१२.२१
३४७३५८४	नयाँ सहर आयोजना	२७९,९६०	९२,३६२	३२.९९
३४७३५९४	तेस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	६७८,१०८	१६५,७३२	२४.४४
३४७३६०४	गरिबी लक्षित सहरी पुनर्उत्थान कार्यक्रम	३४,२३५	२,४५७	७.१८
३४७८०१४	ग्रामीण खानेपानी आयोजना	२०,०००	०	०.००
३४७८०२४	खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रम	४,०८९,१०५	३,६६६,२३८	८९.६६
३४७८०५४	उच्च मध्यम स्तरीय ठूला खानेपानी	७२६,८५८	६४९,८५९	८९.४१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	आयोजनाहरू			
	जम्मा	१७,९९१,२५४	१३,०१५,५०५	७२.३४

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट र चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४७०११३	सहरी विकास मन्त्रालय	५९,१२४	३१,२४१	५२.८४
३४७०१८३	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	७६,०९८	३०,०९१	३९.५४
३४७०१९३	सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	६१,६६३	४०,७३८	६६.०७
३४७०२०३	सहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयहरू	२०८,२३२	१०४,८९२	५०.३७
३४७०२१३	विशेष भवन निर्माण तथा सम्भार डिभिजन	१०७,३९३	५८,२३५	५४.२३
३४७०२२३	काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण	४१,२१२	२१,५८०	५२.३६
३४७१६६३	वातावरणीय सरसफाइ आयोजना	१७१,१०७	३४,६८५	२०.२७
३४७१६७३	राष्ट्रिय सूचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन आयोजना	१४,१७७	२,०८०	१४.६७
३४७१६८३	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम	७,४६९	२०७	२.७७
३४७१६९३	डीप ट्युबवेल आयोजना (मर्मत सूधार)	४९९	३५०	७०.१४
३४७१७०३	जनसाधन विकास कार्यक्रम	१९,३१८	१२,४८६	६४.६३
३४७१७१३	खानेपानी तथा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	४,३१५	८४१	१९.४९
३४७१७२३	बागमती क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास आयोजना	३४,६८२	१४,२४४	४१.०७
३४७१७३३	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कोष	१२३,५३०	४३,१८१	३४.९६
३४७१७५३	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरण तथा उपयुक्त प्रविधि प्रवर्धन कार्यक्रम	१,३१०	३७५	२८.६३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४७१७६३	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	७०,९७०	३९,६९६	५५.८२
३४७१७७३	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	२,०११	८१९	४०.७३
३४७१७९३	दोस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	४२,५६०	१२,५५१	२९.४९
३४७१८०३	आवास व्यवस्था कार्यक्रम	११,५८७	४,६६०	४०.२२
३४७१८२३	एकीकृत कार्यमूलक योजना (सहरी विकास)	५४७	०	०.००
३४७१८३३	विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना	६,५१९	३,३१७	५०.८८
३४७१८५३	नगर विकास कोष	५९६,६००	५९,०८५	९.९०
३४७१८६३	सघन सहरी विकास कार्यक्रम	४,२०७	१,३१४	३१.२३
३४७१८७३	सहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजना	१,७६४,७२४	६१३,३२६	३४.७५
३४७१८९३	सिंहदरबार पुनर्निर्माण समिति	१३,०५९	८,६१२	६५.९५
३४७१९०३	भवन निर्माण संहिता, सरकारी भवन निर्माण	२८,६७३	७,४४४	२५.९६
३४७१९१३	विराटनगर चक्रपथ आयोजना	४,०४३	२१२	५.२४
३४७१९२३	नमुना एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम (तराई मधेस-पहाड-हिमाल)	३,३०७	०	०.००
३४७१९७३	गणतन्त्र स्मारक तथा गणतन्त्र स्तम्भ	२००	०	०.००
३४७३०८३	धोबिखोला कोरिडोर सुधार आयोजना	४,४७५	२,२६१	५०.५३
३४७३०९३	नेपाल - भारत सीमा एकीकृत जाँच चौकी विकास आयोजना	२,८००	३८९	१३.८९
३४७३१६३	सहरी शासकीय क्षमता विकास कार्यक्रम	५१७,२९५	१८२,८४१	३५.३५
३४७३१८३	खानेपानी तथा सरसफाइ सह लगानी कार्यक्रम	११,७०२	४,८५७	४१.५१
३४७३१९३	सुख्खा क्षेत्र खानेपानी आयोजना (रामेछाप वृहत, पकरवास, तिमाल र यासोक)	८,६६२	२,२१०	२५.५१

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४७३२०३	एकीकृत सहरी विकास आयोजना	१,५७२,९९०	६६०,८९२	४२.०२
३४७३२१३	विपद् व्यवस्थापन तथा प्राकृतिक प्रकोप पुनस्थापना कार्यक्रम	६,०००	१९७	३.२८
३४७३५२३	फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	६१,७८७	५,१२३	८.२९
३४७३५५३	बागमती विष्णुमती (कोरिडोर) संरक्षण आयोजना- संयुक्त राष्ट्र संघ पार्क विकास समिति	१०,२८३	३,६२३	३५.२३
३४७३५६३	नगरपालिका फोहोर व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम - टिडीएफ	८९,६५०	४०,३४३	४५.००
३४७३५७३	बागमती सुधार आयोजना	४७,८८३	५,७९२	१२.१०
३४७३५८३	नयाँ सहर आयोजना	३६,१८१	१२,७३९	३५.२१
३४७३५९३	तेस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	५३,०९८	१७,५६३	३३.०८
३४७३६०३	गरिवी लक्षित सहरी पुनर्उत्थान कार्यक्रम	३२,०८१	३०६	०.९५
३४७८०२३	खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रम	६८९,१३४	४२४,१९७	६१.५६
	जम्मा	६,६२३,१५७	२,५०९,५१५	३७.८९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४७०११४	सहरी विकास मन्त्रालय	१७१,९७१	६२९	०.३७
३४७०१८४	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	६१,३००	१४,३००	२३.३३
३४७०२०४	सहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालयहरू	८२,२५०	२२,३८२	२७.२१
३४७०२१४	विशेष भवन निर्माण तथा सम्भार डिभिजन	१०५,२७८	३६,३७६	३४.५५
३४७०२२४	काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण	४६९,५३०	२५०,४८३	५३.३५
३४७१६६४	वातावरणीय सरसफाइ आयोजना	१८०,१३७	२८,८५६	१६.०२
३४७१६७४	राष्ट्रिय सूचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन	९४	०	०.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	आयोजना			
३४७९६८४	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम	१६९,१७०	८,२०७	४.८५
३४७९६९४	डीप ट्युबवेल आयोजना (मर्मत सूधार)	३६,१३८	४,०४१	११.१८
३४७९७०४	जनसाधन विकास कार्यक्रम	७,५८५	२,८०१	३६.९३
३४७९७१४	खानेपानी तथा गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	२१९,०८५	४४,४१६	२०.२७
३४७९७२४	बागमती क्षेत्र भौतिक पूर्वाधार विकास आयोजना	४४३,४१८	२२१,०८९	४९.८६
३४७९७३४	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई कोष	१,३१५,७८३	८१,२८६	६.१८
३४७९७५४	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरण तथा उपयुक्त प्रविधि प्रवर्धन कार्यक्रम	३८,६९५	७,१९८	१८.६०
३४७९७६४	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	४,६८३,७९४	६३९,७८५	१३.६६
३४७९७७४	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	४७,४९१	९,६९६	२०.४२
३४७९७९४	दोस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	४९९,३५१	१७०,६८३	३४.१८
३४७९८०४	आवास व्यवस्था कार्यक्रम	४२०,०००	६४,२०१	१५.२९
३४७९८२४	एकीकृत कार्यमूलक योजना (सहरी विकास)	५२,३५०	१,६३९	३.१३
३४७९८३४	विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना	३१३,०००	४०,५४०	१२.९५
३४७९८६४	सघन सहरी विकास कार्यक्रम	३९६,६००	५२,८३९	१३.३२
३४७९८७४	सहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजना	२०,१४८	५,७५७	२८.५७
३४७९८९४	सिंहदरबार पुननिर्माण समिति	१३१,४८१	५६,००२	४२.५९
३४७९९०४	भवन निर्माण संहिता, सरकारी भवन निर्माण	२९०,०००	१११,७९०	३८.५५
३४७९९१४	विराटनगर चक्रपथ आयोजना	५९,५००	०	०.००
३४७९९२४	नमुना एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम (तराई मधेस-पहाड-हिमाल)	४५८,२००	५०,९२८	११.११

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३४७९९७४	गणतन्त्र स्मारक तथा गणतन्त्र स्तम्भ	११७,७००	१३,२३९	११.२५
३४७३०८४	धोबिखोला कोरिडोर सुधार आयोजना	३४७,९०७	४,६६७	१.३४
३४७३०९४	नेपाल - भारत सीमा एकीकृत जाँच चौकी विकास आयोजना	२७,४००	१,२७०	४.६४
३४७३१६४	सहरी शासकीय क्षमता विकास कार्यक्रम	२३९,२८१	१०,०६७	४.२१
३४७३१८४	खानेपानी तथा सरसफाइ सह लगानी कार्यक्रम	३४१,१००	६७,४०६	१९.७६
३४७३१९४	सुख्खा क्षेत्र खानेपानी आयोजना (रामेछाप बृहत, पकरवास, तिमाल र यासोक)	९८,२४१	३७,४६९	३८.१४
३४७३२०४	एकीकृत सहरी विकास आयोजना	४५,०६०	१२,६३६	२८.०४
३४७३५२४	फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	१४४,४४१	३५,५४९	२४.६१
३४७३५५४	बागमती विष्णुमती (कोरिडोर) संरक्षण आयोजना- संयुक्त राष्ट्र संघ पार्क विकास समिति	१२,६८५	०	०.००
३४७३५७४	बागमती सुधार आयोजना	४५०,४८५	७१,०८८	१५.७८
३४७३५८४	नयाँ सहर आयोजना	४०३,५९६	३०,८८६	७.६५
३४७३५९४	तेस्रो साना सहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना	१,०९८,२२८	२०८,६९५	१९.००
३४७३६०४	गरिबी लक्षित सहरी पुनर्उत्थान कार्यक्रम	३६,०९८	१,४७२	४.०८
३४७८०१४	ग्रामीण खानेपानी आयोजना	३१,०००	०	०.००
३४७८०२४	खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रम	३,७२८,७४६	१,४३४,५९१	३८.४७
३४७८०५४	उच्च मध्यम स्तरीय ठूला खानेपानी आयोजनाहरू	८१४,३२४	३२६,२२१	४०.०६
	जम्मा	१८,६०८,६४१	४,१८१,१८०	२२.४७

♦ ♦ ♦

सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमी:

नेपालको संविधानमा राज्यका नीति अन्तर्गत सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको व्यवस्था गर्ने भन्ने उल्लेख भएको छ । त्यसैगरी संविधानको धारा २८५ मा नेपाल सरकारले देशको प्रशासन सञ्चालन गर्न संघीय निजामती सेवा र आवश्यकता अनुसार अन्य संघीय सरकारी सेवाहरूको गठन गर्न सक्नेछ । त्यस्ता सेवाहरूको गठन, सञ्चालन र सेवाका शर्त संघीय ऐन बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ । संविधानको धारा ३०२ मा प्रदेश र स्थानीय तहमा सरकारी सेवाहरूको गठन र सञ्चालन सम्बन्धमा प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यक सेवा प्रवाह गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ भनी सरकारी सेवा बारेमा स्पष्ट घोषणा गरेको छ । संविधानको सोही धारामा संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत सरकारी सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई नेपाल सरकारले कानून बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समायोजन गरी सेवा प्रवाहको व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ भन्ने प्रावधान उल्लेख गरिएको छ ।

संवैधानिक व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट आम नागरिकमा परिवर्तनको अनुभूति गराउँदै सुशासन कायम गराउने दिशामा अवका नीति तथा कार्यक्रमहरू परिलक्षित हुनु जरुरी छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा संघीय शासन व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रशासनिक पुनर्संरचना लगायत सक्रमणकालीन व्यवस्थापन गर्नु पर्ने भएको छ ।

२. दीर्घकालीन सोच:

नेपालको सार्वजनिक प्रशासनलाई संघीय शासन प्रणालीमा रूपान्तर गरी उपलब्ध ज्ञान, सीप र क्षमताको पूर्ण उपयोग गरी सम्मानयुक्त र भरोसायोग्य बनाउँदै जनताप्रति प्रतिवद्ध भई स्वच्छ र विश्वसनीय ढंगले गुणस्तरीय सेवा प्रवाहमा समर्पित गराउने ।

३. उद्देश्य

- राज्य संयन्त्रका राजनीतिक, प्रशासनिक, आर्थिक, सामाजिक तथा पर्यावरणीय क्रियाकलापहरूमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सहभागिता तथा निष्पक्षता प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सार्वजनिक नीति तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्याङ्कनलाई नतिजामूलक पद्धतिको माध्यमबाट प्रभावकारी बनाउने ।
- सम्पूर्ण सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी र सेवामूलक बनाउने ।

४. रणनीति

- राजनीतिक र प्रशासनिक क्षेत्रबीचको सम्बन्धलाई परिभाषित गरी कार्यक्षेत्रलाई थप स्पष्ट गर्ने ।
- सार्वजनिक निकायमा रहेका सूचनामा नागरिकको पहुँच र प्राप्ति सुनिश्चित गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवालाई समावेशी बनाई स्तरीय निष्पक्ष एवं विधिसम्मत ढङ्गले समयमै सेवा पाउने अवस्था सुनिश्चित गर्ने ।

- सबै राष्ट्रसेवकको मूल्याङ्कनलाई वस्तुगत बनाएर तिनीहरूको कामको आधारमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था मिलाउने ।
- राष्ट्रसेवकहरूको नैतिक आचरणमा सुधार ल्याई सार्वजनिक निकायहरूमा सदाचार पद्धतिको विकास गर्ने ।

५. कार्यनीति

- राजनीति र प्रशासनबीचको सम्बन्धलाई संघीय शासन प्रणाली अनुरूप अझ स्पष्ट रूपमा परिभाषित गरिनेछ ।
- सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई जवाफदेहीपूर्ण बनाउन सूचक सहित कार्य सम्पादन सम्झौता गर्नु पर्ने कानुनी व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यविधिको सरलीकरण र संक्षेपीकरण गरिनेछ ।
- अत्यावश्यक सार्वजनिक सेवाको पहुँचमा कठिनाई भोगिरहेका जनतालाई सेवा पुऱ्याउन एकीकृत घुम्ती सेवालाई व्यापक र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- सार्वजनिक प्रशासनलाई जनमुखी, नतिजामुखी तथा जवाफदेही बनाइनेछ ।
- सार्वजनिकक्षेत्रलाई स्वच्छ एवं सदाचारयुक्त, प्रतिस्पर्धी, पारदर्शी, परिणाममुखी, समावेशी र जवाफदेही बनाइनेछ ।
- जनगुनासोको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- भ्रष्टाचारविरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिमार्फत् व्यक्त गरिएका प्रतिबद्धताअनुरूप हुने गरी भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको अन्त्य गरी शून्य-सहनशीलताको नीति अङ्गीकार गरिनेछ साथै सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीहरूलाई थप जिम्मेवार बनाइनेछ । नेपाल सरकारका सबै पदाधिकारीहरूलाई भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- दण्डहीनताको अन्त्य गरी कानुनी शासनको अनुभूति दिलाइनेछ ।
- सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र सेवामूलक बनाउन क्षतिपूर्ति सहितको वडापत्र क्रमशः कार्यान्वयन गरिने छ ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयलाई देहायका कार्यहरू गर्ने गरी कार्यक्षेत्र निर्धारण गरिएको छ ।

- निजामती कर्मचारी प्रशासन, व्यवस्थापन तथा अभिलेखसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- बटुवा समितिको सचिवालय;
- सेवा, समूह तथा उपसमूह परिवर्तन;
- निजामती सेवाका पदको लागि न्यूनतम शैक्षिक योग्यताको निर्धारण;
- प्रशासन सुधार;
- प्रशासन विषयक अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्था;

- नेपाल सरकारको तालिम सम्बन्धी नीति र सर्वेक्षण;
- नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित विभिन्न प्रशासनिक तालिम कार्यक्रमको स्तरीयकरण, समन्वय र मूल्याङ्कन;
- प्रशासन सेवासम्बन्धी देशभित्र र बाहिरका तालिम, योजना तथा कार्यक्रममा स्वीकृति;
- प्रशासन विषयक तालिमको सञ्चालन र निजामती कर्मचारीलाई प्रदान गरिने विभिन्न तालिम कार्यक्रमको समन्वय तथा मूल्याङ्कन;
- सार्वजनिक सेवाका पदहरूको तलब तथा अन्य सुविधा विषयक नीति र सिद्धान्त तथा परामर्श;
- निजामती कर्मचारीलाई एक मन्त्रालय वा अन्तर्गतबाट अर्को मन्त्रालय वा अन्तर्गत सुरुवा;
- निजामती सेवामा रहने पदको दरबन्दी सिर्जना;
- निजामती सेवा अन्तर्गतका विभिन्न सेवाबीच समन्वय;
- निजामती कर्मचारीको कल्याण;
- व्यवस्थापकीय परीक्षण;
- निजामती किताबखाना;
- नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान;
- कर्मचारी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान;
- निजामती अस्पताल;
- कर्मचारी सम्बद्ध सङ्घ, संस्था;
- नेपाल प्रशासन सेवा, नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क सेवा र नेपाल विविध सेवाको सञ्चालन ।

७ कानुनी व्यवस्था

- नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२
- निजामती सेवा ऐन, २०४९
- निजामती सेवा (बाह्रौं संशोधन) नियमावली, २०७२ (नयाँ)
- निजामती सेवाका कर्मचारीहरूको आचरण सम्बन्धी नियमावली, २०६५
- निजामती कर्मचारी योगदान कोष नियमावली, २०६९
- निजामती कर्मचारी अस्पताल विकास समिति (गठन) आदेश, २०६४
- निजामती कर्मचारी कल्याणकारी कोष नियमावली, २०७२
- कर्मचारी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान विकास समिति (गठन) आदेश, २०६६
- विशेष समूहका कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन नियमावली, २०६९
- सबैका लागि तालिम कार्यक्रम (कार्य सञ्चालन) निर्देशिका, २०७१
- तालिम नीति, २०७१
- सुरुवा सम्बन्धी मापदण्ड, २०७२
- निजामती कर्मचारी सन्तति छात्रवृत्ति निर्देशिका, २०७२
- व्यवस्थापन परीक्षण निर्देशिका, २०६७

ब.व.को बुंदा नं.	बजेट वक्तव्य	प्रगति
२२७	आगामी आर्थिक वर्ष प्रारम्भ भएपछि नियुक्ति भई उपदान वा निवृत्तीभरणको सुविधा प्राप्त गर्ने सबै सार्वजनिक पदाधिकारी र कर्मचारीको लागी योगदानमा आधारित निवृत्तिभरण प्रणाली लागु गरिनेछ। राष्ट्रसेवक कर्मचारीको निवृत्तीभरणको दायित्व निरन्तर बढ्दै गएको र नेपालीको औसत आयु बढ्न गइ काम गर्न सक्ने उमेर बढ्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा निजामती सेवाबाट निवृत्त हुने उमेर पुनरावलोकन गरिनेछ ।	निवृत्त हुने उमेर पुनरावलोकनको लागि समिति गठन भै प्रतिवेदन प्राप्त भएको ।
२२८	निजामती कर्मचारीहरूलाई राज्यले उपलब्ध गराउँदै आएका सेवा सुविधाहरूमा राज्यकोषबाट हुने व्यय निरन्तर बढ्दै गएको तर अपेक्षित सुविधा र सामाजिक सुरक्षा दिन नसकिएकोले निजामती कर्मचारीकै योगदानमा आधारित कल्याणकारी कोष स्थापना गरी निजामती कर्मचारीहरूका लागि आवश्यक सामाजिक सुरक्षाका योजनाहरू संचालन गरिनेछ ।	निजामती कर्मचारी कल्याण कोष निर्देशिका तयार गर्नको लागि कार्यदल गठन भई मस्यौदा अन्तिम तयारीको क्रममा रहेको ।

१०. चालु आ.व.२०७२/७३ मा सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- नेपालको संविधानले व्यवस्था गरे बमोजिम संघ प्रदेश र स्थानीय गरी तीन वटै तहमा सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई निरन्तरता दिनको लागि संक्रमणकालीन व्यवस्थापन योजना (Transitional Management Plan -TMP) बनाउने क्रममा संक्रमणकालीन व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाको अध्ययन प्रतिवेदनको मस्यौदा तयार भई सो सम्बन्धमा मिति २०७२।१२।१९ मा माननीय सामान्य प्रशासन मन्त्री नेपाल सरकारका मुख्य सचिव तथा सचिवहरू समेतको उपस्थितिमा छलफल गरी प्राप्त सुझावहरूलाई समेत ध्यान दिई प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिने प्रक्रियामा रहेको छ ।
- कर्मचारीको उत्प्रेरणा र मनोबल अभिवृद्धिका लागि कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली केही कार्यालयहरूमा लागू गरिएको ।

- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन एकीकृत सेवाकेन्द्र, इलाकास्तरीय कार्यालय स्थापना सम्बन्धी सुझावलाई कार्यान्वय गर्ने क्रममा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको सोचपत्र २०७२ मा कार्यान्वयन कार्ययोजनामार्फत संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण गर्दा एकीकृत सेवा केन्द्रको स्थापना गर्ने व्यवस्थालाई जोड दिन थालिएको ।
- संघीय संरचना अनुरूपको कर्मचारी समायोजन गर्नका लागि कर्मचारी समायोजन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तयार भएको र विद्यमान जनशक्तिको विवरण, भौतिक सम्पत्ति तथा संगठन संरचनाको लगत संकलनको लागि फाराम विकास गरी सम्पूर्ण केन्द्रीय निकायहरूमा पठाइएको ।
- ट्रेड युनियनलाई व्यवस्थित गर्न आगामी जेठ १९ गते आधिकारिक ट्रेड युनियनको निर्वाचनको मिति नेपाल सरकारबाट तय भएको ।
- तालिम नीतिको पुनरालोकन सम्बन्धी सुझाव कार्यान्वयन गर्ने क्रममा निजामती कर्मचारीहरूका लागि सबैका लागि तालीम कार्यक्रम संचालनमा रहेको । अवकाश प्राप्त कर्मचारीका सम्बन्धमा स्पष्ट नीति निर्माण गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्रको रूपमा सेवा निवृत्त विशिष्ट श्रेणीका कर्मचारीहरूको कार्यकारी परिषद्को सचिवालय निर्माण स्थापना भएको ।
- परिषद्को सचिवालय निर्माण स्थापना भएको ।
- कर्मचारी सुरुवा, जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालीम र कर्मचारी कल्याण सम्बन्धी Software निर्माणको क्रममा रहेको । सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायत १९ वटा निकायमा Automation लागू भएको ।

११. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५६०११३	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	३२२,३२५	१२८,५२७	३९.८७
३५६०१२३	नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	१०६,५३३	१०३,१९९	९६.८७
३५६०१३३	अतिरिक्त समूह	१२६,२४८	१२२,०६९	९६.६९
३५६०१४३	निजामती किताबखाना	३३,२२२	३०,९४६	९३.१५
३५६०१५३	कर्मचारी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	५३,९६५	५०,७१७	९३.९८
३५६१०१३	निजामती कर्मचारी अस्पताल विकास समिति	२२०,८००	२०,२११	९.१५
	जम्मा	८६३,०९३	४५५,६६९	५२.७९

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५६०११४	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	२१,५९३	९,८७२	४५.७२

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५६०१४४	निजामती किताबखाना	११,५७७	५,६००	४८.३७
	जम्मा	३३,१७०	१५,४७२	४६.६४

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५६०११३	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४९४,०६२	२९७,३७६	६०.१९
३५६०१२३	नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	११२,४४०	७४,९६०	६६.६७
३५६०१३३	अतिरिक्त समूह	१२५,४७१	९४,३५६	७५.२०
३५६०१४३	निजामती किताबखाना	३३,९०४	१७,५५८	५१.७९
३५६०१५३	कर्मचारी प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	५८,३२९	४१,०९७	७०.४६
३५६१०१३	निजामती कर्मचारी अस्पताल विकास समिति	२२१,५००	४०,०००	१८.०६
	जम्मा	१,०४५,७०६	५६५,३४७	५४.०६

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५६०११४	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	१७,५०५	३,१९७	१८.२६
३५६०१४४	निजामती किताबखाना	२४,३३६	५,१७५	२१.२६
	जम्मा	४१,८४१	८,३७२	२०.०१

♦ ♦ ♦

सिँचाइ मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

मुलुकको सम्पूर्ण कृषियोग्य भूमिमा कृषि उत्पादकत्वमा योगदान पुग्ने गरी वर्षेभरि दिगो एवं भरपर्दो सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने साथै जल उत्पन्न प्रकोपबाट सिर्जित मानवीय, भौतिक तथा आर्थिक हानी नोक्सानीलाई उपयुक्त प्रविधिको माध्यमबाट जोखिम न्यूनीकरण र रोजगारी सिर्जना गरी गरिबी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने दृष्टिकोण रहेको छ। विकट भू-बनावट तथा जमिनको अवस्थितिका कारणले नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८,१०० हेक्टरमध्ये २६,४१,००० हेक्टर कृषियोग्य जमिन रहेता पनि करिब १७,६६,००० हेक्टर जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउन सक्ने अनुमान गरिएको छ।

जल स्थानान्तरण तथा जलाशययुक्त बहुउद्देश्यीय आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अपेक्षाकृत गतिमा हुन नसक्दा उक्त क्षेत्रफलको करिब ४० प्रतिशत जमिनमा मात्र बान्हे महिना सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन सकिएको अनुमान गरिएको छ । नेपालको तराई मधेस भित्री मधेस तथा पहाडी उपत्यकाको भूमिगत जलश्रोतको स्थिति सम्भाव्यता र परिमाणको अध्ययन गर्नुका साथै सुख्खाग्रस्त र वैकल्पिक श्रोत नभएका क्षेत्रहरूमा स्यालो तथा डिप ट्युबवेलको माध्यमबाट सिँचाई उपलब्ध गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. दृष्टिकोण:

मुलुकको सम्पूर्ण कृषियोग्य भूमिमा कृषि उत्पादकत्वमा योगदान पुग्ने गरी वर्षेभरि दिगो एवं भरपर्दो सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने साथै जल उत्पन्न प्रकोपबाट सिर्जित मानवीय, भौतिक तथा आर्थिक हानी-नोक्सानीलाई उपयुक्त प्रविधिको माध्यमबाट जोखिम न्यूनीकरण गर्नुका साथै रोजगारी सिर्जना गरी गरिबी निवारणमा सहयोग

पुऱ्याउने ।

३. ध्येय:

- कृषिमा उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्न टेवा पुऱ्याउनका लागि मुलुकमा उपलब्ध जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गरी सिँचाइ क्षेत्रको दिगो विकास एवं विस्तार गर्ने ।
- सिँचाइ संरचनाहरूको उचित मर्मत, प्रभावकारी जल व्यवस्थापन, आधुनिकीकरण गर्ने तथा नयाँ सिँचाइ योजनाहरूको निर्माण गरी वर्षेभरी भरपर्दो सिँचाइ सेवा पुऱ्याउने ।
- सिँचाइका लागि सतह तथा भूमिगत जलस्रोतलाई संयोजनात्मक रूपमा उपयोग गर्ने ।
- संभाव्यताका आधारमा मुलुकका सबै क्षेत्रमा सिँचाइको संतुलित र सामन्जस्ययुक्त विकास गर्ने ।
- बहुउद्देश्यीय जलाशय एवं अन्तर जलाधार जल स्थानान्तरण योजना लगायत सिँचाइ सम्बन्धी प्रविधिको विकास तथा कार्यान्वयन गर्न सक्षम हुने गरी संगठनात्मक सुधार तथा जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

- जल उत्पन्न प्रकोपबाट सिर्जित भौतिक तथा आर्थिक हानी नोक्सानीलाई तटबन्ध, स्पर, चेकड्याम, वायोइन्जिनियरिङ्ग तथा अन्य उपयुक्त प्रविधिको माध्यमबाट जनसहभागितामूलक पद्धति अपनाई न्यूनीकरण गर्दै जाने ।
- जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरणका लागि निर्माण भएका संरचनाहरूको आवश्यकता अनुसार मर्मत संभार तथा पुनर्स्थापना गर्ने ।
- जनसंख्या वृद्धि, आप्रवासन, जलवायु परिवर्तन, अवैज्ञानिक भू-उपयोग तथा जलजन्य प्रकोपका कारण जलाधार, वस्तीटार, ठूला पूर्वाधारहरू (राजमार्ग) र अन्य समुदाय वसोवास गर्ने क्षेत्रमा परेको प्रतिकूल प्रभावको अध्ययन गरी अनुकुलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरूप आपतकालीन नदी तथा पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम र व्यवस्थापनमा उपयुक्त प्रविधिको अवलम्बन गरी त्यसमा स्थानीय निकायको संलग्नता वृद्धि गर्ने ।
- नदी तथा पहिरो नियन्त्रण व्यवस्थापनमा प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्न संस्थागत सुदृढीकरण तथा जनशक्तिको विकास र परिचालन गर्ने ।

४. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- तत्काल प्रतिफल दिने तथा रोजगार सिर्जना गर्ने साना तथा मझौला सतह र भूमिगत सिँचाइ आयोजनाहरूको प्राथमिकतापूर्वक कार्यान्वयन गर्ने ।
- बहुउद्देश्यीय जलाशययुक्त एवं जलाधार जलस्थानान्तरण जलस्रोत आयोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुने सिँचाइका कार्यक्रममार्फत वर्षेभरि सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।
- कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा सरोकारवाला निकायहरू एवं अन्तर-सम्बन्धित कार्यक्रम बीच समन्वय कायम गर्ने ।
- सम्पन्न भइसकेका प्रणालीहरूको नियमित तथा आवधिक मर्मत संभार गरी व्यवस्थापन र सञ्चालनलाई दिगो, दक्ष र प्रभावकारी बनाउन आवश्यकता अनुसार उपभोक्ता समितिलाई समेत सक्षम बनाउने ।
- सिँचाइ संरचनाहरूको विकास एवं सञ्चालन गर्दा वातावरणमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलित, सहभागिता मूलक हुने रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने गरी अध्ययन, अनुसन्धान, डिजाइन एवं कार्यान्वयन गर्ने ।
- सिँचाइ सेवालाई दिगो भरपर्दो बनाउन मर्मत तथा सञ्चालन लागत सम्बन्धित जल उपभोक्ताबाट असुली गर्ने गरी आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- सिँचाइ विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा अन्य सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी स्थानीय तहमा रहेका वातावरणमैत्री तालतलैया, पोखरी, सिमसार तथा मूलहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन हुने गरी सञ्चालन गर्ने ।
- बाढी, पहिरो जस्ता जल उत्पन्न प्रकोपहरूको चुनौतीलाई सम्बोधन गर्न नियन्त्रणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुका साथै नदीको जलाधार क्षेत्रको एकीकृत संरक्षणको कार्यक्रम संचालन गर्नको लागि राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्तरमा गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यहरू प्राथमिकताको आधारमा गुरु योजना अनुरूप अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी सम्बन्धित प्रकोप प्रभावित उपभोक्ता समूह समेतको सहभागितामा सञ्चालन गरिनेछ ।

- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरी बेसिनको अवधारणा अनुरूप गरिनेछ । राष्ट्रिय महत्वका ठूला नदी र पहिरोका प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रमहरू आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालन गरी निर्माण गरिनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक पर्ने पूर्व सूचना प्रणाली र चेतावनी प्रणाली व्यवस्थापन कार्यमा जोड दिइनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोपबाट प्रभावित क्षेत्रलाई जोखिमको आधारमा अति जोखिमपूर्ण क्षेत्र, जोखिमपूर्ण क्षेत्र, सामान्य जोखिमपूर्ण क्षेत्र र जोखिम रहित क्षेत्रमा वर्गीकरण गरी सोहि अनुसार प्राथमिकताको आधारमा क्षेत्र निर्धारण गरिनेछ । वर्गीकरण गरिएको क्षेत्रमा सोहि अनुरूप वस्ती विकास तथा आर्थिक क्रियाकलापका कार्यहरू गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- जोखिम रहित बगर तथा उकास जग्गाको समुचित उपयोग गर्न सकिनेछ ।
- जोखिम रहित बगर तथा उकास जग्गा प्रयोगका लागि निजी क्षेत्रले चाहेमा सो को उपयोग गर्नु पूर्व नेपाल सरकारको अनुमति अनिवार्य रूपमा लिनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- प्रकोप न्यूनीकरण र नियन्त्रण कार्यक्रमको तर्जुमा, निर्माण तथा व्यवस्थापनमा स्थानीय निकाय र प्रकोप प्रभावित उपभोक्ता समूहको प्रभावकारी संलग्नता बढाउन जोड दिइनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण तथा व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्र, सहकारी तथा समुदायमा आधारित प्रकोप प्रभावित उपभोक्ता समूहलाई समेत सहभागी गराइनेछ ।
- छिमेकी मुलुक भई बग्ने सीमा नदीहरूमा हुने डुवान तथा कटानको समस्यालाई दुवै मुलुकको आपसी समन्वय तथा समझदारीका आधारमा समाधान गरिनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोपसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता तथा मापदण्डको पालना गर्न विद्यमान कानुनी एवं संस्थागत व्यवस्थामा सुधार गरिनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यको प्रभावकारिताका लागि नयाँ तथा उपयुक्त प्रविधिको पहिचान, विकास तथा विस्तारमा जोड दिइनेछ ।
- प्रदेश र स्थानीय निकासँग समन्वय र सहकार्य गरी ती निकायलाई जोखिम न्यूनीकरणमा परिचालन गराउन सकिनेछ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन क्षेत्रमा अनुसन्धान तथा विकासको कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइने छ ।
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण तथा व्यवस्थापनमा स्रोत, साधनको दोहोरोपना तथा व्यय हुन नदिने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- यस नीतिमा उल्लेखित उद्देश्य हासिल गर्न आवश्यकता अनुसार कानुनी र संस्थागत सुधार गरिनेछ ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयको क्षेत्रभित्र पर्ने कार्यहरू-

- सिँचाइ क्षेत्रको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन, नियन्त्रण र उपयोग एवं विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन;
- सिँचाइ र यसको उपयोग सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण तथा कार्यान्वयन;
- सिँचाइ सम्बन्धी बहुमुखी योजनाको निर्माण, सञ्चालन, सम्भार र प्रवर्द्धन;

- बाढी र नदी नियन्त्रण;
- सिँचाइ विकास सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन, निर्माण सञ्चालन, सम्भार र विकास;
- सिँचाइ विकासमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन;
- जलस्रोत सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण तथा कार्यान्वयन;
- सिँचाइ आयोजनाहरूको निर्माण, संरक्षण र सिँचाइ सुविधाको समुचित प्रयोग (फार्म सिँचाइ र साना सिँचाइ सम्बन्धी कार्यक्रमहरू समेत);
- भूमिगत जलस्रोत;
- सिँचाइ र त्यसको उपयोग सम्बन्धमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सम्पर्क;
- सिँचाइ र त्यसको उपयोग सम्बन्धी द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय वार्ता, सन्धि सम्झौता;
- सिँचाइसँग सम्बन्धित निकायसँग समन्वय;
- पानीपोता;
- जलउत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन तथा नियन्त्रण;
- जल उत्पन्न प्रकोप सम्बन्धी विषयको अध्ययन, अनुसन्धान तथा कार्यान्वयन;
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन;
- जल उत्पन्न प्रकोप सम्बन्धी विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिनिधित्व;
- नेपाल इन्जिनियरिङ सेवा अन्तर्गत देहायका समूह, उपसमूहको सञ्चालन;
 - (क) सिभिल इन्जिनियरिङ समूहको इरिगेशन र हाइड्रोलोजी उपसमूह;
 - (ख) मेटेरियोलोजी समूह;
 - (ग) एगृ इरिगेशन इन्जिनियरिङ समूह ।

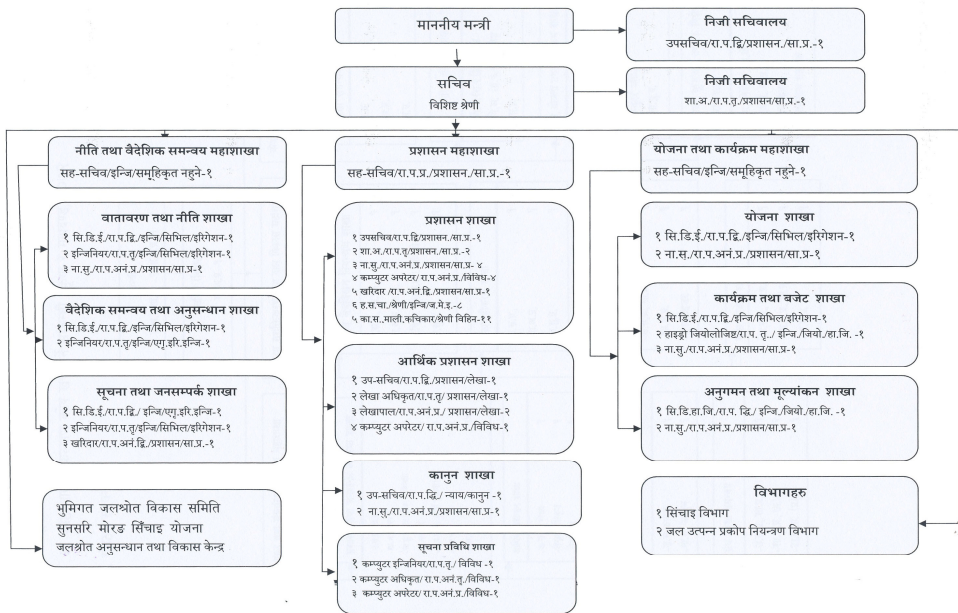
६. कानुनी व्यवस्था:

- सिँचाइ नीति, २०७२
- जलस्रोत ऐन, २०४९
- जलस्रोत नियमावली, २०५०
- सिँचाइ नियमावली २०५६, (प्रथम संशोधन २०६०)
- राष्ट्रिय जलस्रोत रणनीति, २०५९
- राष्ट्रिय जल योजना, सन् २००५
- सिँचाइ विभागको कार्यविधि, २०६१
- सिँचाइ आयोजनाहरूको संभाव्यता अध्ययनको मापदण्ड, २०७२
- जल उपभोक्ता संस्था गठन तथा संचालन कार्यविधि, २०७२
- स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र नियमावली, २०५६
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ र नियमावली, २०६४
- निजामती सेवा ऐन, २०४९ र नियमावली, २०५०
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ तथा नियमावली, २०६४

- जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२

७. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

सिँचाइ मन्त्रालयको निम्न अनुसारको संगठन संरचना रहेको छ ।

८. आ.व. २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- रानी जमरा कुलरिया सिँचाइ आयोजना तर्फ १ वटा साइड इन्टेक निर्माण, ५ कि.मि. मूल नहर निर्माण, ९ वटा मूल नहर संरचना, ८ वटा फिडर नहर निर्माण, १० वटा फिडर नहर संरचना निर्माण, २५ कि.मि. सिँचित क्षेत्र बचावट, ७५ कि.मि. कृषि सडक स्तरोन्नति र ४ वटा भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- बबई सिँचाइ आयोजनातर्फ १ कि.मि पूर्वी मूलनहर क्षमता विस्तार, ५ कि.मि. पश्चिमी ढोढरी नहर आधुनिकीकरण, १ कि.मि. पश्चिमी जम्ती तथा बर्गदाहा नहर आधुनिकीकरण, ४ कि.मि. तटबन्ध निर्माण र साइफन विस्तार अन्तर्गत १०८ मि. Raft, ९८ मि. Wall र ३६ मि. Slab, २ कि.मि. शाखा नहर निर्माण सम्पन्न भएको ।
- भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजनातर्फ निर्माणस्थलमा रुख कटानको कार्य सम्पन्न भइ ०.८ कि.मि. Access Road निर्माण भैरहेको, १.४ कि.मि. Access Road को track खोल्ने कार्य सम्पन्न, Segment Production Plant को स्थापन गर्ने कार्य भैरहेको, Tunnel Boring Machine (

TBM) Platform र Entry Portal को Geo-technical Investigation सम्पन्न भै Design review भैरहेको र Tunnel Adjustment का अन्य ठाँउमा Geo-technical Investigation भैरहेको,

- महाकाली सिँचाई आयोजनातर्फ ब्रम्हदेव क्षेत्रस्थित टनकपुर मूलनहरको १२.७ कि.मि. सम्मको निर्माणको लागि बाँकी जग्गाको ९८ प्रतिशत अधीग्रहण कार्य सम्पन्न भएको । मूलनहरको ३+००० देखि १२+६९० कि.मि भित्रको बाँकी माटोको कार्य ९८ प्रतिशत सम्पन्न गरिने, मूलनहरको प्रथम ३ कि.मि. भित्रका स्ट्रक्चरहरू नहर साइफन -१, ड्रेन साइफन-४, VRB-१ सम्पन्न भइ अन्य बाँकी कार्य ७५ प्रतिशत सम्पन्न भैसकेको, मूलनहरको ३+००० देखि १२+६९० कि.मि.भित्र पर्ने स्ट्रक्चरहरू नहर साइफन -२ (७० प्रतिशत कार्य पुरा भैसकेको), VRB-६ (७५ प्रतिशत कार्य पुरा भैसकेको), साइड ड्रेन- २०० मिटर, रिभर प्रोटेक्सन-४००मिटर सम्पन्न भैसकेको, चाँदनी दोधारा क्षेत्रको डी.पी.आर. तयार भएको, टनकपुर मूलनहरको चे. १२+६९० कि.मि. देखि चे. २८+१८६ कि.मि. सम्मको मूलनहरको सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न हुने अवस्थामा रहेको, आयोजनाको त्रिभुवनवस्ती र मालाखेती क्षेत्रको विस्तृत अध्ययन कार्यको लागि परामर्शदाता नियुक्त भई सर्वेक्षण कार्य भइरहेको ।
- मझौला सिँचाई आयोजनातर्फ क्रमागत रहेका योजनाहरूको निर्माण कार्य तदारुकताकासाथ भइरहेको, २७ वटा योजनाहरूको Appraisal भई लागत अनुमान तयार भएको, २५ वटा योजनाहरूको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको र १५० वटा योजनाहरूको पहिचान सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न भएको ।
- प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिँचाई आयोजनातर्फ कमाण्ड एरिया संरक्षण जारी रहेको, १ वटा इन्टेक निर्माण कार्य करिब ९५ प्रतिशत, १०० मि. नहर अलाइमेन्टमा पर्ने रुख कटान र नहर निर्माण र २ कि.मि. मूल नहर निर्माण सम्पन्न भएको ।
- बागमती सिँचाई आयोजनातर्फ पश्चिमी मूल नहरको भलोरिया शाखा नहरको कमाण्ड क्षेत्र विकास कार्य भइरहेको र सिल्टजेक्टर निर्माण कार्य शुरु गरिएको, १,२२,००० कमाण्ड क्षेत्रको डिजिटलपजेशनको लागि परामर्श छनौट कार्य भैरहेको,
- सुनसरी मोरङ सिँचाई आयोजनातर्फ कोशी नदीको चतरामा ब्यारेज निर्माणको लागि Detail Engineering Design कार्य गर्न परामर्शदाता गर्ने कार्य भैरहेको र कोशी नदीको बहाव Inake तर्फ ल्याउन Spur निर्माण कार्य तथा मूल नहर एवं शाखा नहर मर्मत संभारका लागि डिजाइन, स्टिमेन्ट तयार भई ठेक्कापट्टा लगाउने कार्य भैरहेको ।
- सिँचाई तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP) तर्फ १८ वटा योजनाको पुननिर्माण भई १४२९ हेक्टर जमिनमा सिँचाई सुविधा पुर्याइएको ।
- समुदाय व्यवस्थित सिँचित कृषि क्षेत्र आयोजनातर्फ तनहुँ जिल्लास्थित अत्रौलिपुडार सिँचाई प्रणाली, स्याङ्गजा जिल्लास्थित चापाकोटार सिँचाई प्रणाली र रुकुम जिल्लास्थित चौरजहारी सिँचाई प्रणाली उपभोक्ताहरूलाई हस्तान्तरणको लागि जल उपभोक्ता समिति बीच MOU Signing सम्पन्न भएको ।
- भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्युबवेल सिँचाई आयोजना तर्फ २३२४ वटा स्यालो ट्युबवेल ईनार निर्माण ५६९५ हेक्टर तथा १६ वटा डिप ट्युबवेल निर्माण बाट २६० हेक्टर गरी कुल ५९५५ हेक्टर जमिनमा थप सिँचाई सुविधा उपलब्ध भएको ।

नदी नियन्त्रणतर्फका कार्यहरू:

- कन्काई, रतुवा मावा, बिरिङ्ग, जलाद, औरही, रातो, झिम, लखनदेही, नारायणी, पूर्वी राप्ती, तिनाउ-दानव, पश्चिम राप्ती, मोहना, दोधा र महाकाली समेत १५ नदीहरूमा जनसहभागिता समेत गरी १८.७१ कि.मि. तटबन्ध निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ।
- नदी किनाराहरूको संरक्षण, सुदृढीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि नमुनाको रूपमा कन्काई नदी, झापा र सुरही नदी कपिलबस्तुमा निर्माण कार्यहरू भएको ।
- प्रस्तावित DPR अनुसार नदी नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू अन्तर्गत खलंगा बजार र आसपासका क्षेत्रमा RCC Retaining wall र खलंगा बजार बाहेकका अन्य गाउँ तथा गा. वि. स. हरूमा Gabion Toe wall को निर्माण कार्यहरू भैरहेको ।
- कञ्चनपुरका १६ वटा नदीहरूमा नदी नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू अन्तर्गत टो बाल २,५३२ मी., स्पर स्टड ६० वटा र इम्बैकमेन्ट रिभेटमेन्ट १,२८३ मी. निर्माण भएको ।
- रावा खोला, त्रियुगा नदी, आँधी खोला, झिमरुक नदी, भेरी नदी, सेती नदी (डोटी जिल्ला) र रंगुन खोला (७ वटा नदीहरू) को गुरुयोजना तयार गरी अति आवश्यक स्थानहरूमा नदी नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू भएको ।

प्रकोप न्यूनीकरण सहयोग कार्यक्रम:

- लोथर, केरुङ्गे, भोटेकोशी खोला लगायत अन्य जलाधार तथा उप जलाधार क्षेत्र गरी जम्मा ६ वटा स्थानहरूमा प्रकोप न्यूनीकरणका कार्यहरू भएको ।
- हाङ्गदेवा तथा अन्य ठूलो पहिरो गरी जम्मा १६ वटा पहिरोहरूमा पहिरो व्यवस्थापन कार्य भएको ।
- मुग्लिण-नारायणघाट, सिन्धुली-वर्दिवास र अरनिको राजमार्गमा यस विभागबाट निर्माण सम्पन्न भएका ग्रेग्रान बहाव र पहिरो न्यूनीकरण तथा नियन्त्रणका कार्यहरूमा विभिन्न प्रविधि प्रयोग गरी नियन्त्रण कार्यहरू भएको ।

भारतीय अनुदान सहयोगमा संचालित नदी नियन्त्रण योजनाहरू:

- कमला, बागमती, गागन, सुनसरी, बाणगंगा नदीहरूमा नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू भैरहेको ।
- बागमती, कमला र लालबकैया नदीहरूमा १.४० कि.मि. तटबन्ध निर्माण र १० कि.मि. सडक ग्राभेलिङ्ग कार्य भएको ।

बस्ती/टार बजार संरक्षण कार्य तथा इन्द्रावती बगर कोरिडोर आयोजना समेत:

- २४५ वटा भित्री मधेस तथा पहाडी क्षेत्रको ठूला तथा मझौला नदी किनारमा रहेका खेती योग्य टारहरू, गाउँ, बजार, बस्ती तथा सार्वजनिक महत्वका स्थलहरू संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू भएको ।

- इन्द्रावती बगर करिडोरमा रहेका (काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा ६ वटा र सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा १० वटा स्थानहरूमा) जोखीम युक्त बस्ती तथा कृषि योग्य जमिनहरूको संरक्षण कार्यहरू भएको ।
- जोखिमयुक्त जिल्ला सदरमुकामहरू (बझाङको चैनपुर, म्याग्दीको वेनी, खोटाङको दिक्तेल, डोल्पाको दुनै र झापाको भद्रपुर) को DPR र गुरुयोजना तयार गरि अति आवश्यक स्थानहरूमा नदी नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यहरू गरी भौतिक पूर्वाधार/संरचना, बस्ती, खेती योग्य जमिनको संरक्षण कार्यहरू भएको ।
- जैमुरे फाँट, अर्मला गा.वि.स., कास्कीको संरक्षणका लागि अध्ययन अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा २ वटा Check dam, १५० मी River protection र Channel drain र २७५ मीटर निर्माण भएको ।
- नवलपरासीको सुस्ता क्षेत्रको संरक्षण कार्य अन्तर्गत ३०० मी. इम्बैकमेन्ट र ३ वटा स्परहरू निर्माण भएको ।

९. आ.व. २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
५४	तराई मधेसको सबै कृषियोग्य भूमिमा पाँच वर्षभित्र सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने गरी ठूला सिँचाइ आयोजनाहरू संचालन गर्ने ।	सुनसरी खोला सिँचाइ आयोजना आ. व. २०७२/७३ देखि प्रारम्भ गरेको, ठूला सिँचाइ योजनाहरू संचालन गर्न बहुउद्देश्यी सिँचाइ डाइभर्सन आयोजना र अन्य ठूला सिँचाइहरूको संभाव्यता अध्ययन कार्य अगाडि बढाइएको ।
५४	सुनसरी मोरङ सिँचाइ आयोजनालाई पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन गर्नुका साथै निमाणाधीन अन्य सिँचाइ आयोजनालाई निर्धारित समयमा सम्पन्न गर्ने ।	• सुनसरी मोरङ सिँचाइ आयोजनालाई पूर्ण क्षमतामा संचालन गर्न नहर तथा शाखा नहरहरूको डिसिलिटिङ गर्ने कार्य भइरहेको तथा हेडवर्क्स र इन्टेक मर्मत संभार कार्य भइरहेको । • कर्णाली, सेती महाकाली ,बागमती, प्रगन्ना बड्कापथ लगायत अन्य सिँचाइ योजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्न तदारुकताका साथ कार्य भइरहेको ।

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
५४	आगामी वर्ष तराई-मधेसमा ४८ वटा डीप ट्युबेलहरू जडान गर्ने कार्य सम्पन्न हुने ।	७ (सात) वटा डीप ट्युबेल थप जडान कार्य भई ८० हेक्टर र थप डीप ट्युबेल जडान गर्ने काम लागि ठेक्कापट्टा, इस्टिमेट तयार तथा सर्भेक्षण कार्य भइरहेको ।
५४	निर्माणधीन सिक्टा, रानी-जमरा कुलरिया र बबई सिँचाई आयोजनाहरूको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिने ।	राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्नको लागि निर्माण कार्य तिब्रताका साथ निरन्तर अगाडि बढाइरहेको । बबई सिँचाई आयोजना तर्फ - जग्गा प्राप्ति भएको । - पूर्वी मूलनहर रिमोडलिङ तथा पश्चिम मूलनहर विस्तारएवं ब्रान्च, सेकेण्डरी नहर निर्माण (१०० प्रतिशत) पुरा भएको । - बाढीबाट क्षतिग्रस्त साईफन पुननिर्माण (१०० प्रतिशत) पुरा भएको । - बाढीबाट क्षतिग्रस्त सिंचित क्षेत्र तथा संरचना संरक्षण तटबन्ध पुननिर्माण (१०० प्रतिशत) सम्पन्न भएको । - नहर संरचना मर्मत संभार (१०० प्रतिशत) सम्पन्न भएको सिक्टा सिँचाई आयोजना तर्फ - जग्गा खरिद कार्य पुरा भएको । - मुल नहरमा माटोको कार्य (१०० प्रतिशत) पुरा भएको । - मुल नहरमा स्ट्रक्चर निर्माण (४० प्रतिशत) पुरा भएको । रानिजमरा कुलरिया सिँचाई आयोजना तर्फ - मूल नहरमा नहर निर्माण पुरा भएको । - मूल नहरमा व्यारेल निर्माण पुरा भएको । - फिड नहरमा व्यारेल निर्माण कार्य गरेको (World Bank) पुरा भएको । - CAD Phase-II अध्ययनको लागि परामर्शदाता छनौट गर्ने कार्य भैरहेको ।

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
		- Impact Evaluation Study को कार्य लागि परामर्शदाता छनौट गर्ने कार्य भैरहेको । <u>भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना तर्फ</u> - Access Road निर्माण कार्य सम्पन्न भएको । - Site map निर्माण सम्पन्न भएको । - भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको । - सामाजिक तथा वातावरण विकास अन्तर्गत Livelihood कार्यक्रमको लागि आयोजना अध्ययन गर्ने कार्य भइरहेको र केही उपआयोजनाहरूको ठेक्का सूचना प्रकाशन गरिएको । - पहुँच सडक र साइट क्याम्प निर्माण भइरहेको तथा TBM Selection/Design सम्बन्धी कार्य जारी रहेको ।
७७	महाकाली तेस्रो सिँचाई आयोजनाको निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिने ।	<u>महाकाली सिँचाई आयोजनातर्फ</u> - कागजात तयारी भई जग्गा अधीग्रहण गर्ने कार्य ९८ प्रतिशत पुरा भएको । - मुलनहरको ३+००० देखि १२+६९० कि.मि भित्रको बाँकी माटोको कार्य ९८ प्रतिशत सम्पन्न गरिने । - नहर साइफन -१, ड्रेन साइफन-४, VRB-१ सम्पन्न भई अन्य बाँकी कार्य ७५ प्रतिशत सम्पन्न भैसकेको । - डि.पि.आर. तयार भइसकेको ।
११०	सबै जिल्लाहरूमा कृषि उत्पादन वृद्धिका लागि मझौला सिँचाई सुविधा विस्तार गर्ने ।	सिँचाई पुर्वाधारको विकासको लागि कार्य अगाडि बढिरहेको ।

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
११०	आगामी पाँच वर्षभित्र देशका सबै कृषियोग्य भूमिमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने गरी सिँचाइका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।	मझौला सिँचाइ आयोजना अन्तर्गत ७५ वटै जिल्लामा ६४३ वटा योजनाहरू क्रमागतमा रहेको, सो मध्ये ३५ वटा यस आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गरी करिब १७८० हेक्टरमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष सहित कार्य भइरहेको । कर्णाली अंचल सिँचाइ विकास कार्यक्रम अर्न्तगत मुगु, डोल्पा, हुम्ला, जुम्ला र सुर्खेत जिल्लामा ४७ वटा योजनाहरू क्रमागतमा रही केही योजना यस आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गर्ने गरी कार्य भइरहेको । सेती महाकाली सिँचाइ विकास कार्यक्रम अर्न्तगत सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका सबै जिल्लाहरूमा जम्मा ७६ वटा योजनाहरू क्रमागतमा रही केही योजना यसै आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गर्ने गरी कार्य भइरहेको । <u>मझौला सिँचाइ आयोजना तर्फ</u> • क्रमागत आयोजनाहरूको निर्माण कार्य भइरहेको । • थप ७ वटा योजनाहरूको Appraisal भई लागत अनुमान तयार भएको । • सम्भाव्य योजनाहरू निर्माण गर्न २२ वटा योजनाको सर्भे कार्य सम्पन्न भएको । • नयाँ योजनाहरूको अध्ययनको लागि प्रारम्भिक चरणको सर्भेक्षण कार्य भैरहेको । <u>कर्णाली अंचल सिँचाइ विकास कार्यक्रम अन्तर्गत</u> • ५ जिल्लाका १५ वटा क्रमागत योजनाहरू निरन्तरताका साथ चलिरेहेको । • ५ जिल्लाका १६ वटा नयाँ योजनाहरूको कार्य शुरु भएको । • हाल सम्म १ वटा योजना सम्पन्न भइ ५० हेक्टर र ६ वटा योजना आंशिक रूपमा

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
		सम्पन्न भई ३७० हेक्टर गरी ४२० हेक्टर मा सिँचाइ सुविधा पुगेको। सेती महाकली सिँचाइ विकास कार्यक्रम • क्रमागत आयोजनाहरूको निर्माण कार्य भइरहेको। • विभिन्न जिल्लाका थप ६ वटा आयोजनाहरूको Project Appraisal Report स्विकृत भएको। • वैतडी तथा डडेलधुरा जिल्लाका ६ वटा नयाँ आयोजनाहरू निर्माण गर्न टेण्डर सूचना प्रकाशित गरेको। • नयाँ योजनाहरूको अध्ययन कार्यको लागि परामर्शदाता छनौट भई ५ वटा योजनाको सर्भेक्षण कार्य सम्पन्न भएको।
१११	सतह भूमिगत सिँचाइको सम्भावना नभएका टार क्षेत्रमा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिँचाइ प्रणालीको विकासलाई निरन्तरता दिइनेछ।	क्रमागतमा रहेका आयोजनाहरूमा थोपा, फोहरा तथा पोखरी निर्माण कार्य भइरहेको तथा संभाव्य नयाँ आयोजनाहरू निर्माणको लागि सर्भे तथा अध्ययन कार्य भइरहेको। • ३०७ वटा क्रमागत आयोजनाहरूको निर्माण कार्य भइरहेको। • १७२ वटा योजनाहरूको संभाव्यता अध्ययन भइरहेको। • ६ वटा नमुना र ९ वटा विभिन्न जिल्लाबाट माग भई आएका योजनाहरूको विस्तृत अध्ययन भइरहेको। • ३६ वटा नयाँ योजनाहरूको अध्ययन कार्यको लागि परामर्शदाता छनौट गर्ने कार्य भइरहेको। • २ वटा योजनाको निर्माण सम्पन्न भएको।
११२	तरकारी खेतीको पकेट क्षेत्रमा ७ हजार १ सय स्यालो ट्युबवेल जडान गर्ने।	१५६५ वटा स्यालो ट्युबवेलबाट थप ३९१२.५ हेक्टर भई हालसम्म ५६९५ हेक्टर जमिनमा थप सिँचाइ सुविधा पुर्याइएको।

ब.व.को बुदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
११२	ठूला तथा मझौला सिँचाई प्रणालीहरूको सञ्चालन र मर्मत सम्भारलाई दिगो र भरपर्दो बनाउने।	- थप २२८ वटा स्यालो ट्युबवेल जडानबाट थप ५७० हेक्टरमा सिँचाई सुविधा पुग्न गई हालसम्म १८९७.५ हेक्टर तथा ९ वटा डीप ट्युबवेल सिँचाईबाट १८० हेक्टरमा गरी हालसम्म कूल २०७७.५० हेक्टर जमिनमा थप सिँचाई सुविधा पूर्‍याइएको। - उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत विकास को लागि तालिम संचालन गर्न प्रारम्भिक कार्य शुरु गरेको।
११३	सुनकोशी, कालीगण्डकी र ठूलीगाड कैलाली जस्ता इण्टरवेशन वाटर ट्रान्सफर आयोजनाहरूका साथै कन्काई र राप्ती बाँध जलाशययुक्त योजनाहरूको अध्ययन शुरु गरिनेछ।	- सुनकोशीमरीन डाइभर्सन आयोजनाको परामर्शदाताबाट स्थलगत सर्भेक्षण अध्ययन सम्पन्न भई इन्जिनियरिङ डिजाइन तथा लागत अनुमान तयार भइरहेको। - ठूलीगाड-कैलाली बहुउद्देश्यीय आयोजनाको पूर्व संभाव्य प्रतिवेदनको आधारमा आर्थिक रूपमा संभाव्य नदेखिएको। - काली-गण्डकी तिनाउ डाइभर्सन आयोजनाको बाह्य परामर्शदाताहरूको short listing भइसकेको।
१४६	गत वर्ष बाँके, बर्दिया, दाङ, सुर्खेत र सिन्धुपाल्चोकमा आएको बाढी पहिरोका कारण भएको क्षतिको पुनर्निर्माण गरिने।	बाँके, बर्दिया, दाङ र सुर्खेतमा बाढीबाट क्षतिग्रस्त योजनाहरूको पुनर्निर्माणको लागि ३१ करोड १५ लाख बजेट मागको लागि फाइल अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएकोमा उक्त मन्त्रालयबाट विभाग को आन्तरिक श्रोत परिचालन गरी गर्न सकिने/ नसकिने पुष्ट्यांइ सहित पेश गर्न फाइल फिर्ता पठाइएको।

१०. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५७०११३	सिंचाइ मन्त्रालय	२६,७५०	२३,८६४	८९.२१
३५७०१२३	सिंचाइ विभाग	८४,१६५	६७,३८६	८०.०६
३५७०१३३	क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरू	६१,३६५	५७,४४५	९३.६१
३५७०१४३	सिंचाइ विकास डिभिजन-सब डिभिजन समेत	२९७,३४९	२७०,८१८	९१.०८
३५७०१५३	सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन - ८	६३,२९१	५०,१५०	७९.२४
३५७०१६३	यान्त्रिक कार्यालय-३	१७,५२०	९,९२५	५६.६५
३५७०१७३	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग	१२३,८९३	११५,५०२	९३.२३
३५७१०१३	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	८,२५७	५,७०७	६९.१२
३५७१०२३	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	१३,६२०	१३,४०२	९८.४०
३५७१०३३	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (सिंचाइ)	१२९,०५९	९७,५९४	७५.६२
३५७१०५३	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	३,८७४	२,५६८	६६.२९
३५७१०७३	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	६५३	५२०	७९.६३
३५७१०८३	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	१२,४४५	९,४७४	७६.१३
३५७१०९३	नदी नियन्त्रण	३६,००४	३२,५२४	९०.३३
३५७११०३	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण प्रविधि परियोजना	१३,४३९	११,०२३	८२.०२
३५७११२३	भारतीय अनुदान सहयोगमा संचालित नदी नियन्त्रण आयोजनाहरू (बागमती,कमला,खाँडो र लालबकैया समेत)	६,९४०	६,००७	८६.५६
३५७११३३	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	५७,५६२	५१,४८९	८९.४५
३५७११४३	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	१९,१२४	१५,३५३	८०.२८

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५७११६३	डीप तथा स्यालो ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	७००	५३६	७६.५७
३५७११७३	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	३४९	३४९	१००.००
३५७११८३	मर्मत संभार आयोजनाहरू	३७,४२५	३०,१६७	८०.६१
३५७११९३	बृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण	१४,१४९	११,७५६	८३.०९
३५७१२०३	बागमती सिंचाइ आयोजना	२२,०४२	१८,२१९	८२.६६
३५७१२१३	बबई सिंचाइ आयोजना	११,७०४	१२,१०६	१०३.४३
३५७१२२३	महाकाली सिंचाइ आयोजना (कन्चनपुर)	१६,९४८	१३,८२३	८१.५६
३५७१२३३	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो)	२३,८७०	२१,९७०	९२.०४
३५७१२४३	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना, दाङ	५,४०९	५,५५९	१०२.७७
३५७१२५३	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	१७,८६२	१७,१०७	९५.७७
३५७१२६३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	३,३८३	२,६९५	७९.६६
३५७१२७३	मझौला सिंचाइ आयोजना	६,३८७	४,९९८	७८.२५
३५७१२८३	दरौदी- पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	९१५	८७८	९५.९६
३५७१२९३	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	३४२	३४२	१००.००
३५७१३०३	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	३५८	३५८	१००.००
३५७१३१३	टार - बजार संरक्षण कार्यक्रम (इन्द्रावती बगर कोरिडोर समेत)	६४३	६२९	९७.८२
३५७१३२३	रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	२८,३२८	२३,६१२	८३.३५
३५७१३५३	भेरी - ववई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	९,१६४	८,२८७	९०.४३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५७१३६३	जलसाधन योजना तयारी सुविधा आयोजना	३९,२७७	२१,६५३	५५.१३
	जम्मा	१,२१४,५६५	१,०३५,७९५	८५.२८

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५७०११४	सिंचाइ मन्त्रालय	२,२०५	२,११८	९६.०५
३५७०१२४	सिंचाइ विभाग	१,०२५	१,०१४	९८.९३
३५७०१३४	क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरू	३,३७७	२,१०९	६२.४५
३५७०१४	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	९७०	७४१	७६.३९
३५७०२४	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	१०,३२८	१०,२८३	९९.५६
३५७०३४	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (सिंचाइ)	१,४८३,४४२	१,०९९,४७१	७४.१२
३५७०५४	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	६०,८७०	५५,६६४	९१.४५
३५७०७४	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	२१,४००	२१,३१९	९९.६२
३५७०८४	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	५९३,५९५	३७३,१८५	६२.८७
३५७०९४	नदी नियन्त्रण	३,०५६,४४७	२,६९१,२६८	८८.०५
३५७१०४	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण प्रविधि परियोजना	१८९,४२५	१७७,७३२	९३.८३
३५७१२४	भारतीय अनुदान सहयोगमा संचालित नदी नियन्त्रण आयोजनाहरू (बागमती,कमला,खाँडो र लालबकैया समेत)	३३९,७०१	२५६,८८५	७५.६२
३५७१३४	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	२४,१५०	२१,३२८	८८.३१
३५७१४४	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	५७७,७३५	५३२,५४८	९२.१८
३५७१६४	डीप तथा स्यालो ट्युबवेल सिंचाइ	१७०,२२५	१४५,९१२	८५.७२

	आयोजना			
३५.७१७४	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	१,७२५	५०६	२९.३३
३५.७१८४	मर्मत संभार आयोजनाहरू	७०५,१८३	६३३,६०५	८९.८५
३५.७१९४	बृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण	३६१,२००	३४३,९८३	९५.२३
३५.७२०४	बागमती सिंचाइ आयोजना	६७५,४९४	४४९,३८०	६६.५३
३५.७२१४	बबई सिंचाइ आयोजना	७४९,५००	७४४,८८४	९९.३८
३५.७२२४	महाकाली सिंचाइ आयोजना (कन्चनपुर)	२४३,६७०	२३३,४६६	९५.८१
३५.७२३४	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो)	४८६,७२८	४६२,४४८	९५.०१
३५.७२४४	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना, दाङ	१७९,६४४	१७७,७६१	९८.९५
३५.७२५४	सिकटा सिंचाइ आयोजना	१,५८८,८९४	१,५५५,६८८	९७.९१
३५.७२६४	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	२५८,४६५	१८४,२७६	७१.३०
३५.७२७४	मझौला सिंचाइ आयोजना	१,४३३,६२२	१,१७७,३५३	८२.१२
३५.७२८४	दरौदी- पालुङटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	२८,९७७	२८,२८४	९७.६१
३५.७२९४	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	६२,९८९	४१,६८५	६६.१८
३५.७३०४	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१४७,४९६	११०,७०८	७५.०६
३५.७३१४	टार - बजार संरक्षण कार्यक्रम (इन्द्रावती बगर कोरिडोर समेत)	१५६,०००	१४३,२४४	९१.८२
३५.७३२४	रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	१,५९७,७६०	१,१७८,१७६	७३.७४
३५.७३५४	भेरी - ववई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	१,०२१,६६६	९५५,७९०	९३.५५
३५.७३६४	जलसाधन योजना तयारी सुविधा आयोजना	२४८,१८९	८४,७६८	३४.१५

	जम्मा	१६,४८२,०९७	१३,८९७,५७२	८४.३२

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५७०११३	सिंचाइ मन्त्रालय	३०,३२४	१६,५१०	५४.४५
३५७०१२३	सिंचाइ विभाग	१०७,२१६	५२,६३२	४९.०९
३५७०१३३	क्षेत्रीय सिंचाइ निर्देशनालयहरू	५०,७४५	३४,८२३	६८.६२
३५७०१४३	सिंचाइ विकास डिभिजन-सब डिभिजन समेत	३४९,७११	२११,१५५	६०.३८
३५७०१५३	सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन - ८	६८,४१०	४१,५३२	६०.७१
३५७०१६३	यान्त्रिक कार्यालय-३	१५,५०२	८,०४६	५१.९०
३५७०१७३	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग	१६१,६७९	९८,०८४	६०.६७
३५७०१८३	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	८,५३६	४,३४५	५०.९०
३५७०२३	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	१२,१४०	७,८९०	६४.९९
३५७०३३	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (सिंचाइ)	१५८,३१६	४५,३३६	२८.६४
३५७०५३	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	३,१७६	२,१५८	६७.९५
३५७०७३	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	३९२	१३३	३३.९३
३५७०८३	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	२१,८४०	१०,८०३	४९.४६
३५७०९३	नदी नियन्त्रण	६४,८६४	३७,४२८	५७.७०
३५७१०३	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण प्रविधि परियोजना	१२,८५८	५,६२६	४३.७५
३५७१२३	भारतीय अनुदान सहयोगमा संचालित नदी नियन्त्रण आयोजनाहरू (बागमती,कमला,खाँडो र लालबकैया समेत)	८,८५२	४,८४१	५४.६९
३५७१३३	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	५५,२६७	३०,३१४	५४.८५
३५७१४३	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्युबवेल सिंचाइ	५,२०२	१,२०३	२३.१३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	आयोजना			
३५७११६३	डीप तथा स्यालो ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	७००	२२०	३१.४३
३५७११७३	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	३८०	१२८	३३.६८
३५७११८३	मर्मत संभार आयोजनाहरू	३१,७९३	९,८५१	३०.९८
३५७११९३	बृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण	११,१०७	६,४५२	५८.०९
३५७१२०३	बागमती सिंचाइ आयोजना	१९,९९३	१३,३४५	६६.७५
३५७१२१३	बबई सिंचाइ आयोजना	१३,१२६	८,९२०	६७.९६
३५७१२२३	महाकाली सिंचाइ आयोजना (कन्चनपुर)	१७,१२८	१०,२१३	५९.६३
३५७१२३३	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो)	२५,३३०	१७,०८७	६७.४६
३५७१२४३	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना, दाङ	५,४८३	४,०३२	७३.५४
३५७१२५३	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	१८,७५०	१२,५०२	६६.६८
३५७१२६३	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	३,५३९	२,०७७	५८.६९
३५७१२७३	मझौला सिंचाइ आयोजना	७,४५०	२,८१३	३७.७६
३५७१२८३	दरौदी- पालुङटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	८२८	३७९	४५.७७
३५७१२९३	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	३९०	०	०.००
३५७१३०३	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	४१०	३७९	९२.४४
३५७१३१३	टार - बजार संरक्षण कार्यक्रम (इन्द्रावती बगर कोरिडोर समेत)	८८२	२३४	२६.५३
३५७१३२३	रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	२३,८४०	११,८३७	४९.६५
३५७१३५३	भेरी - बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	९,७१७	५,६९६	५८.६२
३५७१३६३	जलसाधन योजना तयारी सुविधा आयोजना	४०,४३८	१२,३२०	३०.४७
३५७१३७३	सिंचाइ पुनर्स्थापना आयोजना (कुवेत फण्ड)	२,५९५	६३८	२४.५९
३५७१३८३	भूमिगत जल सिंचाइ विकास डिभिजन	७२,२२९	१९,०१०	२६.३२

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	जम्मा	१,४४१,१३८	७५०,९९२	५२.११

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५७०११४	सिंचाइ मन्त्रालय	५,२३२	१,३८५	२६.४७
३५७०१२४	सिंचाइ विभाग	९४६	९४३	९९.६८
३५७०१४४	सिंचाइ विकास डिभिजन-सब डिभिजन समेत	२१,४४८	१५,९६२	७४.४२
३५७०१५४	सिंचाइ व्यवस्थापन डिभिजन - ८	५,९३१	२,२२६	३७.५३
३५७१०१४	प्रणाली व्यवस्थापन तथा तालिम कार्यक्रम	१,०८०	०	०.००
३५७१०२४	सिंचाइ संस्थागत विकास कार्यक्रम	७९,५१७	११,८४७	१४.९०
३५७१०३४	सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (सिंचाइ)	१,३०३,०४५	३७०,६४०	२८.४४
३५७१०५४	सिंचाइ संभाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम	७३,०२३	११,४५८	१५.६९
३५७१०७४	यान्त्रिक व्यवस्थापन कार्यक्रम	२४,८००	४,८७८	१९.६७
३५७१०८४	समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना	१,००९,७८२	२६५,०३९	२६.२५
३५७१०९४	नदी नियन्त्रण	३,११३,७४४	१,२६६,८८९	४०.६९
३५७११०४	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण प्रविधि परियोजना	१४०,५००	३०,३६७	२१.६१
३५७११२४	भारतीय अनुदान सहयोगमा संचालित नदी नियन्त्रण आयोजनाहरू (बागमती,कमला,खाँडो र लालबकैया समेत)	४१५,४३१	४१०,००३	९८.६९
३५७११३४	भूमिगत जलस्रोत विकास समिति	४५,४७०	४,७१९	१०.३८
३५७११४४	भूमिगत स्यालो तथा डिप ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	६६८,९८०	१४७,०७०	२१.९८
३५७११६४	डीप तथा स्यालो ट्युबवेल सिंचाइ आयोजना	११७,६९०	२,९४७	२.५०
३५७११७४	सुर्खेत उपत्यका सिंचाइ आयोजना	९,६२०	०	०.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजित बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३५७१८४	मर्मत संभार आयोजनाहरू	५४२,८६४	१२७,९४४	२३.५७
३५७१९४	बृहत सरकारी सिंचाइ योजनाको पुनर्स्थापना तथा व्यवस्थापन हस्तान्तरण	५०९,९९८	७५,५१३	१४.८१
३५७२०४	बागमती सिंचाइ आयोजना	५५०,४७०	१२१,६७८	२२.१०
३५७२१४	बबई सिंचाइ आयोजना	७४२,७५०	४४२,१११	५९.५२
३५७२२४	महाकाली सिंचाइ आयोजना (कन्चनपुर)	३३९,२००	१६७,३२५	४९.३३
३५७२३४	सुनसरी मोरङ सिंचाइ आयोजना (तेस्रो)	४२४,२२०	१६४,१२१	३८.६९
३५७२४४	प्रगन्ना तथा बड्कापथ सिंचाइ आयोजना, दाङ	२१४,५१०	४५,९०५	२१.४०
३५७२५४	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	१,६७९,७५०	५१८,०५६	३०.८४
३५७२६४	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना	२९८,२७५	२०,५७६	६.९०
३५७२७४	मझौला सिंचाइ आयोजना	३,०३५,०६२	५८०,६५६	१९.१३
३५७२८४	दरौदी- पालुडटार सिंचाइ (नदी नियन्त्रण) आयोजना	३०,०३०	७,५३५	२५.०९
३५७२९४	कर्णाली अंचल सिंचाइ विकास कार्यक्रम	७९,६१०	१६,३०९	२०.४९
३५७३०४	सेती महाकाली सिंचाइ विकास कार्यक्रम	१७९,५९०	३४,८०३	१९.३८
३५७३१४	टार - बजार संरक्षण कार्यक्रम (इन्द्रावती बगर कोरिडोर समेत)	२९२,६००	४४,७०५	१५.२८
३५७३२४	रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना (प्रणाली आधुनिकीकरण समेत)	१,२८९,१७८	६३४,३०१	४९.२०
३५७३५४	भेरी - बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	१,१९०,१५९	७८,०५१	६.५६
३५७३६४	जलसाधन योजना तयारी सुविधा आयोजना	१४७,०८०	१६,४८८	११.२१
३५७३७४	सिंचाइ पुनर्स्थापना आयोजना (कुवेत फण्ड)	२००,८३६	०	०.००
३५७३८४	भूमिगत जल सिंचाइ विकास डिभिजन	३,०९०	२,०९४	६७.७७
	जम्मा	१८,७८५,५११	५,६४४,५४४	३०.०५

◆ ◆ ◆

सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि

सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको विकास तथा विस्तारका लागि २०२८ साल साउन १ गते सञ्चार मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । यस अधिसम्म सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रका विषयहरू हेर्ने जिम्मेवारी निर्माण, यातायात तथा सञ्चार मन्त्रालयलाई सम्पिएको थियो । प्रशासन सूधार आयोग २०४८ को प्रतिवेदनले सूझाव गरे अनुसार तत्कालीन सञ्चार मन्त्रालयलाई २०४९ सालदेखि सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय नामाकरण गरिएको हो ।

सूचना सञ्चारको क्षेत्रमा विश्वमा भएको द्रुततर प्रगतिले नेपालमा पनि तदनुरूप नयाँ प्रविधि ग्रहण गर्न प्रोत्साहित गरेको छ । सरकारी र निजी क्षेत्रबाट समेत यस क्षेत्रमा भएको उल्लेख्य लगानी र त्यसबाट परेको सकारात्मक प्रभावले मुलुकका विकट क्षेत्रमा समेत सूचना तथा सञ्चारको पहुँच बढेको छ । यस पृष्ठभूमिमा यस क्षेत्रमा भैरहेका विध्वव्यापी विकास प्रयासहरू एवम् उपलब्धी अनुरूप नेपाली जनतालाई सूचना तथा सञ्चारसँग सम्बन्धित सेवाहरू पुर्याउँदै मुलुकको सर्वाङ्गीण विकास र लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई संस्थागत गर्नका लागि आर्थिक विकासका समग्र पक्षहरूमा सूचना तथा सञ्चारको अधिकतम उपयोगको सम्भावना बढाउँदै लैजाने कार्यमा यस मन्त्रालयको अग्रणी भूमिका रहन्छ ।

२. दृष्टिकोण (दीर्घकालीन सोच)

सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा विकास हुँदै आएका नवीन प्रविधिहरूको अधिकतम उपयोग गर्दै यस क्षेत्रलाई मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक विकास तथा आर्थिक समृद्धि प्राप्त गर्ने महत्वपूर्ण आधारको रूपमा स्थापित गर्ने ।

३. ध्येय/उद्देश्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई समसामयिक, नवीनतम, भरपदो, प्रभावकारी, गुणस्तरीय र पहुँचलाई समावेशी बनाई राष्ट्रको समष्टिगत विकासमा योगदान पुऱ्याउनु ।

४. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- नेपालको संविधानमा उल्लेखित नयाँ व्यवस्था अनुरूप सङ्क्रमणकालीन व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयनको उचित व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- दूरसञ्चार क्षेत्रमा उपलब्ध भएका नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गरी देशभर सर्वसुलभ रूपमा भरपदो गुणस्तरीय Voice तथा Data सेवा उपलब्ध गराउने ।
- सार्वजनिक सञ्चार माध्यमहरूलाई प्रतिस्पर्धी, व्यवसायिक, आधुनिक र स्वायत्त बनाउने ।
- सुरक्षण मुद्रण सम्बन्धी सबै पूर्वाधार तयार गरी मुद्रण विभागलाई सुरक्षण मुद्रण मुद्रणालयका रूपमा विकास गर्ने ।

- सामाजिक तथा सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता सद्भाव सहिष्णुता/राष्ट्रिय एकता प्रवर्द्धन हुने तथा नेपालको सांस्कृतिक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन हुने खालका मौलिक एवं आधुनिक चलचित्र निर्माण गर्ने ।
- हुलाकसेवालाई आधुनिक, व्यवसायिक, प्रतिस्पर्धी तथा बहुउपयोगी बनाउन संघीय संरचना बमोजिम हुलाक सेवाको पुनः संरचना गर्ने ।
- जनताको सूचित हुन पाउने सूचनाको हकको प्रत्याभूति गर्न उचित व्यवस्था गर्ने ।
- पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रताको सम्मान गर्दै आमसञ्चार माध्यमहरूलाई मर्यादित, जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउने ।

५. कार्यक्षेत्र:

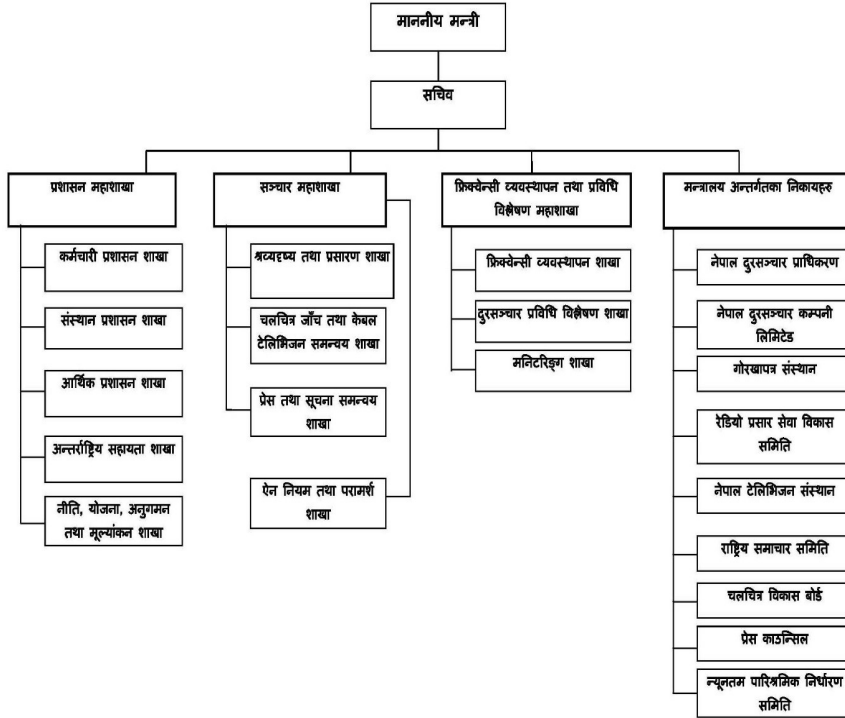
नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालयबाट सम्पादन हुने भनी तोकिएका कार्यक्षेत्रहरू:

- सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- प्रेस तथा सूचना र सुरक्षण मुद्रण;
- हुलाक सेवाको सञ्चालन, विकास र प्रवर्द्धन;
- कुरियर सेवाको सुपरिवेक्षण, नियमन तथा नियन्त्रण;
- पत्रपत्रिकाको विकास तथा प्रकाशन;
- सूचना, प्रचार तथा प्रसार;
- रेडियो तथा टेलिभिजन प्रसारण, डाउनलिङ्क तथा केवल सञ्चालन;
- सूचना सञ्चार सञ्जालमार्फत् एकीकृत सेवा;
- चलचित्र विकास;
- दूरसञ्चार;
- सूचना र सञ्चार प्रविधिको विकास तथा विस्तार;
- सूचना र सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थासँगको सम्पर्क;
- फ्रिक्वेन्सी वितरण, व्यवस्थापन तथा अनुगमन;
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण, नेपाल टेलिकम, गोरखापत्र संस्थान, चलचित्र विकास बोर्ड, रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति, राष्ट्रिय समाचार समिति तथा नेपाल टेलिभिजन;
- सञ्चार विषयक अन्तरराष्ट्रिय सङ्घ-संस्थासँगको सम्पर्क;
- प्रेस काउन्सिल;
- राष्ट्रिय सूचना आयोग;
- विज्ञापन सम्बन्धी विषय;
- नेपाल इन्जिनियरिङ सेवाको इलेक्ट्रोनिक एण्ड टेलिकम्युनिकेसन इन्जिनियरिङ समूह सञ्चालन ।

६. कानुनी व्यवस्था:

- रेडियो ऐन, २०१४
- आन्तरिक हुलाक वस्तु (बीमा गर्ने) ऐन, २०१९
- हुलाक ऐन, २०१९
- राष्ट्रिय समाचार समिति ऐन, २०१९
- गोरखापत्र संस्थान ऐन, २०१९
- चलचित्र (निर्माण प्रदर्शन तथा वितरण) ऐन, २०२६
- सञ्चार संस्थान ऐन, २०२८
- छापाखाना र प्रकाशन सम्बन्धी ऐन, २०४८
- प्रेस काउन्सिल ऐन, २०४८
- राष्ट्रिय प्रशारण ऐन, २०४९
- श्रमजिवी पत्रकार सम्बन्धी ऐन, २०५१
- दूरसञ्चार ऐन, २०५३
- रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति गठन आदेश २०५१
- सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४
- आन्तरिक हुलाक वस्तु (बीमा नियमावली), २०१९
- हुलाक नियमावली, २०२०
- घनादेश नियमावली, २०३१
- हुलाक बचत बैंक नियमावली, २०३३
- अतिरिक्त हुलाक नियमावली, २०३४
- बैरङ्ग हुलाक नियमावली, २०३४
- गोरखापत्र कर्पोरेसन नियमहरू, २०२१
- राष्ट्रिय समाचार समिति नियमावली, २०४१
- छापाखाना र प्रकाशन सम्बन्धी नियमावली, २०४९
- प्रेस काउन्सिल (कार्य व्यवस्था) नियमावली, २०४९
- श्रमजिवी पत्रकार सम्बन्धी नियमावली, २०५३
- मुद्रण सम्बन्धी नियमहरू, २०५५
- चलचित्र (निर्माण प्रदर्शन तथा वितरण) नियमावली, २०५७
- रेडियो सञ्चार (लाइसेन्स) नियमावली, २०४९
- रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति कर्मचारी सेवा शर्त नियमावली २०५७
- रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति आर्थिक नियमावली २०४९
- राष्ट्रिय प्रशारण नियमावली, २०५२
- दूरसञ्चार नियमावली, २०५४
- सूचनाको हक सम्बन्धी नियमावली, २०६५

७. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

८. आ.ब. २०७२।७३ को बजेट बक्तव्यमा परेका बुँदाहरूको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
२१९	नेपाली नागरिकको सुसूचित हुने मौलिक हकको सुनिश्चितता र सूचनाको हकको कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय सूचना आयोगको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।	- सूचनाको हक संरक्षण गर्न Help Line को संचालन भईरहेको । - सूचना अधिकारीहरूलाई तालिम दिने कार्य भएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
२२०	राष्ट्रिय समाचार समितिलाई सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणा अनुरूप सञ्चालन गर्न कानूनी र संरचनागत आधार तयार गरिनेछ । रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनलाई गाभेर सार्वजनिक सेवा प्रसारक संस्थाका रूपमा स्थायना गरी सञ्चालन गर्न आवश्यक कानूनी र संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ ।	- राष्ट्रिय समाचार समितिलाई सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणा अनुरूप सञ्चालन गर्न कानूनी र संरचनागत आधार तयार गर्नको लागी सम्भाव्यता अध्ययन टोली गठन भई कार्यदिश तयार भइरहेको । - रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनलाई गाभेर सार्वजनिक सेवा प्रसारक संस्थाका रूपमा स्थायना गरी सञ्चालन गर्न आवश्यक कानूनी र संस्थागत संरचना तयार गर्न गठित कार्यटोलीबाट प्रतिवेदन प्राप्त भई सोको कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजना तयारीको क्रममा रहेको ।
२२१	नेपाली पत्राकारहरूको सङ्गठनको पहिलो सभापति एवं पूर्व प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराईको सम्मानमा कृष्णप्रसाद भट्टराई आम सञ्चार प्रतिष्ठान स्थापना गरिनेछ ।	राष्ट्रिय आम सञ्चार प्रतिष्ठान विकास समिति गठन (आदेश) २०७२ को मस्यौदा तयार भई सहमतिको लागि अर्थ मन्त्रालय र कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयमा लेखि पठाइएको ।
२२२	हालैको भूकम्पको समयमा सूचना सम्प्रेषणमा सञ्चार माध्यमले पुऱ्याएको योगदान समेतको कदर गर्दै सञ्चार गृह र विद्युतीय सञ्चार माध्यमहरूको आगामी वर्षको रोयाल्टी दस्तुरमा ५० प्रतिशत छुट दिनुका साथै नवीकरण शुल्क पूरै मिनाहा गरेको छ ।	भूकम्पको समयमा सूचना सम्प्रेषणमा सञ्चार माध्यमले पुऱ्याएको योगदान समेतको कदर गर्दै सञ्चार गृह र विद्युतीय सञ्चार माध्यमहरूको आगामी वर्षको रोयाल्टी दस्तुरमा ५० प्रतिशत छुट दिनुका साथै नवीकरण शुल्क पूरै मिनाहा गर्ने सम्बन्धी प्रस्ताव नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) मा पेश भएको ।

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रमको व्यहोरा	प्रगति
२२३	हुलाक सेवा विभागको वर्तमान कार्य र सङ्गठनको पूर्णसंरचना गरी यसलाई समय सापेक्ष एवं व्यवसायिक संस्थाको रूपमा विकास गरी स्थानीय तहमा केन्द्र सरकारको सेवा वितरण आधार निकायको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ ।	- हुलाक सेवाको समसामयिक पुनःसंरचना गर्न प्रतिवेदन तयार भई मन्त्रालयमा छलफलको क्रममा रहेको । - हुलाक सेवा विभाग अन्तर्गत संचालित टेलिसेन्टरहरूमा समय सापेक्ष सुधारका लागि Support Maintenance को कार्य अगाडि बढाइएको । - टेलिसेन्टरका अपरेटरहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन भइरहेको ।
२२४	ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोषको रकम उपयोग गरी मध्य पहाडी लोकमार्गमा अप्टिकल फाइबर विछ्याई स्मार्ट सिटी निर्माण कार्यको थालनी गरिनेछ । ग्रामीण सूचना केन्द्रहरू स्थापना गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।	- ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोषको रकम उपयोग गरी मध्य पहाडी लोकमार्गमा अप्टिकल फाइबर विछ्याई स्मार्ट सिटी निर्माण कार्यको थालनीका लागि काठमाडौं देखि पाँचथरको चियो भञ्ज्याङ्गसम्म अप्टिकल फाइबर केवलको नेटवर्क निर्माण गर्न कार्य अगाडि बढाइएको । १५ वटा सामुदायिक सूचना केन्द्र स्थापना गर्न सामुदायिक विद्यालयहरू छनौट भई कार्य अघि बढेको ।
२२५	नेपाली चलचित्रको विकासलाई प्रोत्साहन गर्न आधुनिक सुविधायुक्त चलचित्र नगरी निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । नेपालको भौगोलिक विविधता र हिमालयको अनुपम सौन्दर्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय चलचित्रको छायाङ्कनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।	दोलखा जिल्लाको लाकुरी डाँडा गा.वि.स.को वडा नम्बर ८ र ९ स्थित सेतीदेवी दाँदर सामुदायिक वनको करिब ७६ हेक्टर क्षेत्रलाई चलचित्र नगरीको रूपमा विकास गर्न आधुनिक तथा सुविधा सम्पन्न चलचित्र नगरी निर्माणका लागि जग्गाको भोगाधिकार लिने, उक्त स्थलको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) गर्ने तत्पश्चात Plan of Action बनाई आधुनिक सुविधायुक्त चलचित्र नगरी निर्माण गर्न वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र वन मन्त्रालयमार्फत भइरहेको ।

९. आ.व. २०७२।७३ मा मन्त्रालयबाट भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको ।
- आम सञ्चार नीति तर्जुमाको लागि उच्चस्तरीय कार्य समितिको गठन भई कार्य भइरहेको ।
- अनलाइन सञ्चार माध्यमलाई व्यवस्थित गर्न मस्यौदा स्वीकृतिको प्रकृत्यामा रहेको ।
- संघीय ढाँचा अनुरूपको ३ तहको कार्यसूची र सहवर्ती अधिकार वमोजिम पुनःसंरचना गर्न समिति गठन भई प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको ।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका सम्पूर्ण निकायहरूसँग सम्बन्धित ऐन नियमहरू नेपालको संविधानसँग अनुकूल हुने गरी समसामयिक सुधार गर्ने कार्य अनुरूप मन्त्रालय अन्तर्गतका ऐनहरूको सूची र संशोधन तयार गरिएको ।
- राष्ट्रिय समाचार समितिलाई सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणा अनुरूप सञ्चालन गर्न संरचनागत आधार तयार गर्न कार्य टोली गठन गरी अध्ययन शुरु गरिएको ।
- श्रमजीवि पत्रकारहरूको न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण समितिको प्रतिवेदन, २०७२ कार्यान्वयनको लागि अध्ययन भइरहेको ।
- पत्रकार आचार संहिता पुनरावलोकनका लागि मस्यौदा तयार भई सरोकारवाला निकायसँग छलफल भइरहेको ।
- नेपालको संविधानलाई जनस्तरसम्म पुर्‍याउन सारांश तयार गरी वर्गीकरणमा परेका ८४० पत्रिकामार्फत सार्वजनिक गरिएको ।
- राष्ट्रिय पत्रकारिता पुरस्कार र वरिष्ठ पत्रकार सम्मानलाई व्यवस्थित गर्न कार्यविधि स्वीकृत गरी लागु गरिएको ।
- राष्ट्रको लागि योगदान गर्ने श्रष्टाहरूको सम्मान सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरी लागु गरिएको ।
- रेडियो नेपाल, राष्ट्रिय समाचार समिति र गोरखापत्र संस्थानको व्यवस्था सुधार कार्ययोजना घोषणा गरिएको, हुलाक सेवा विभाग, मुद्रण विभाग, सूचना विभाग, प्रेस काउन्सिल नेपाल, नेपाल टेलिभिजन, नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण, चलचित्र विकास बोर्ड र नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको ।
- आमसञ्चार संग्राहलय तथा अध्ययन अनुसन्धान प्रतिष्ठान गठनको प्रकृत्या अगाडि बढेको ।
- नेपाल टेलिभिजनको तेश्रो च्यानल उत्पादन तथा प्रसारणको समय विस्तार गरिएको ।
- नेपाल टेलिभिजनको सेवा कोहलपुरबाट क्षेत्रीय प्रसारण गर्ने तयारी भइरहेको ।
- गोरखापत्रको क्षेत्रीय प्रकाशन विराटनगरबाट शुरु गर्ने प्रक्रिया शुरु भएको ।
- मन्त्रालयको फ्रिक्वेन्सी व्यवस्थापन शाखा, रेडियो नेपाल, राष्ट्रिय समाचार समिति र गोरखापत्र संस्थानको महत्वपूर्ण तथ्याङ्क विवरणहरू Digital Archive गर्ने कार्य शुरु गरिएको ।
- १५ वटा जिल्लामा सामुदायिक सूचना केन्द्रहरू स्थापना गर्न १५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू छनौट गरिएको ।
- काठमाडौं देखि पाँचथरको चियो भञ्ज्याङ्गसम्म अप्टिकल फाइबर केबलको नेटवर्क निर्माण गर्न कार्य अगाडि बढाइएको ।

- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको ग्रामीण दूरसञ्चार कोष परिचालन गरी मध्य पहाडी राजमार्ग, उत्तर दक्षिण राजमार्ग, हुलाकी राजमार्गमा अप्टिकल फाइबर र सबै जिल्लाहरूमा मइको वेब ट्रान्समिसन लाइनबाट सरकारी तथा सामुदायिक विद्यालय, क्याम्पस र स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा इन्टरनेट सेवा जोडन योजना अगाडि बढाइएको ।
- Telecommunication Infrastructure का लागि GIS Based MIS तयार भएको ।
- नेपाल टेलिकमको Next Generation Network (NGN) आयोजना सम्पन्न गर्ने कार्यक्रम अनुरूप २० वटा MSAG जडान सम्पन्न भई संचालनमा आएको ।
- दूरसञ्चार सेवाको गुणस्तर सम्बन्धी विनियमावली २०७२ को मस्यौदा तयार भएको ।
- प्रहरी प्रधान कार्यालयले संचालनमा ल्याएको "Hamro Police" नामक मोबाइल App लाई इन्टरनेट सुविधा नभएको अवस्थामा समेत SMS मार्फत सर्वसाधारणले प्रहरीलाई निशुल्क खबर गर्न सक्ने गरी Short Code '100' उपलब्ध गराइएको ।
- नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडले GSM/UMTS संचालनको निम्ति माग गरे बमोजिमका १५ गिगाहर्ज ब्यान्डका ५६ वटा स्पट माइक्रोवेब लिंक फ्रिक्वेन्सीहरू प्रयोग गर्न स्वीकृत प्रदान गरिएको ।
- टेलिभिजन ३ वटा र ३६ वटा एफ.एम रेडियोलाई ईजाजत पत्र प्रदान गरिएको ।
- २० प्रकारका संस्मरणात्मक हुलाक टिकट र १ सोभेनियर प्रकाशन गरिएको ।
- १४७१ जना पत्रकारको दुर्घटना बीमा सम्पन्न गरिएको ।
- प्रत्येक वर्ष वैशाख २४ गतेलाई राष्ट्रिय पत्रकारिता दिवस घोषणा गरिएको ।
- ८ वटा जिल्लामा पत्रकार महासंघका भवन निर्माणमा नेपाल सरकारबाट अनुदान प्रदान गरिएको ।
- विराटनगरमा तारणी प्रसाद कोइराला सञ्चार ग्राम निर्माणको कार्य अघि बढाइएको
- राष्ट्रिय चलचित्र बोर्डको चलचित्र हललाई आधुनिकीकरण र प्रविधियुक्त बनाउन बोर्डको प्रेक्षालयमा सबै प्रकृतिका चलचित्रहरू प्रदर्शन गर्न मिल्ने सर्भर, प्रोजेक्टर, स्क्रिन, कुर्सीहरू जडान गर्ने कार्य भईरहेको ।
- चलचित्र भवनमा E-ticketing प्रणाली लागू गर्न तालिम प्रदान गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।
- विद्युतीय र छपा सञ्चार माध्यमका पत्रकार आचार संहिता अनुगमन गर्न प्रेस काउन्सिलबाट कार्य समूह गठन गरी कार्य भईरहेको ।
- रेडियो नेपालको प्रसारण सेवा सुदृढीकरण गर्ने दाउन्ने, रेसुङ्गा र खोडुपे एफ. एम. रिले केन्द्रहरूको लागि पाट्सपुर्जा खरीदको लागि टेण्डर आव्हानको प्रकृत्यामा रहेको ।
- नेपाल टेलिभिजनको Digitization कार्यक्रम अन्तर्गत जलेश्वर, रोल्पा, गोरखा, प्रसारण केन्द्रहरूमा DVT-2 जडान गर्ने टेण्डर आव्हान गर्न आवश्यक कार्य भइरहेको ।
- रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनलाई सार्वजनिक प्रसारण संस्थामा रूपान्तरणको लागि कार्यटोलीबाट प्रतिवेदन प्राप्त भई सोको कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजना तयारीको क्रममा रहेको ।
- आम सञ्चार नीति तर्जुमाको लागि उच्चस्तरीय कार्य समितिको गठन भई कार्य भइरहेको
- RTDF को लागी परामर्श दाता नियुक्ती गर्ने क्रममा अन्तिम चरणमा रहेको ।

- भूकम्पबाट अति प्रभावित १४ जिल्लामा पुर्ननिर्माण हुने वस्तीहरूमा ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोष परिचालन गरी ब्रोडव्याण्ड सेवाका लागि आवश्यक दूरसञ्चार पूर्वाधार निर्माण गर्न राष्ट्रिय पुर्ननिर्माण प्राधिकरणको सहयोगमा कार्य अघि बढाइएको ।
- अप्टिकल फाईबर पुन्याउन कठिन हुने स्थानहरूमा ताररहित प्रविधिमाफत ईन्टरनेट सेवा पुन्याउने कार्य अनुरूप स्थानीय निकायसँग सहकार्य गरी प्रत्येक जिल्ला विकास समितिलाई ५० देखि ७० प्रतिशत अनुदान दिन सक्ने गरी कार्यविधि तयार गरिएको । साथै Piloting का लागि म्याग्दी जिल्लालाई छनौट गरिएको ।
- Online सञ्चार माध्यमलाई व्यवस्थित गर्न मस्यौदा नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद् बाट स्वीकृतको प्रकृत्यामा रहेको ।
- पत्रकार आचार संहिता पुनरावलोकनका लागि मस्यौदा तयार भई सरोकारवाला निकायसँग छलफल भई रहेको । सोको प्रेस काउन्सिल सचिवालयबाट अनुगमनको कार्य भैरहेको ।
- एकसयबाट क्षमतासम्मको एफ एम रेडियोहरूको नवीकरण सम्बन्धित जिल्लाबाटै हुने व्यवस्था गरिएको ।
- सूचनाको हक संरक्षण गर्न Help Line को शुरुवात गरिएको ।
- राष्ट्रिय सूचना आयोगमा कर्मचारीको दरवन्दी थप गरिएको ।
- हुलाक सेवाको समसामयिक पुनःसंरचना गर्न प्रगति प्रतिवेदन तयार भई मन्त्रालयमा छलफलको क्रममा रहेको ।
- हुलाकमा Counter Automation लाई प्रविधिमैत्री बनाउने कार्य अनुरूप संचालन भैरहेका Counter Automation Support Maintenance को कार्य निरन्तर भैरहेको ।
- सुरक्षण मुद्रण सम्बन्धी अवधारणा तयार भएको ।
- राष्ट्रिय समाचार समितिको कार्य क्षेत्र विकास गर्न Visual News सम्बन्धमा अध्ययन गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सम्भाव्यताको अध्ययन भइरहेको ।
- राष्ट्रिय समाचार समिति र गोरखापत्र संस्थानको आत्मनिर्भर सञ्चार माध्ययमको रूपमा विकास गर्न व्यवस्था सुधार कार्ययोजना घोषणा गरी सोही अनुरूप कार्य अगाडि बढाइएको ।
- गोरखापत्रको क्षेत्रीय प्रकाशन विराटनगरबाट शुरु गर्ने प्रक्रिया शुरु भएको ।

❖ पुनःनिर्माण सम्बन्धी कार्यहरू

- भूकम्पबाट क्षतिभएका १२ वटा जिल्ला हुलाक कार्यालय, रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति, गोरखापत्र संस्थान, राष्ट्रिय समाचार समिति, नेपाल टेलिभिजनको भवन पुर्न निर्माणको कार्य अगाडि बढाइएको र ६ वटा जिल्ला हुलाक कार्यालय, सूचना विभाग, मुद्रण विभाग, गोश्वारा हुलाक कार्यालय, प्रेस काउन्सिल र नेपाल चलचित्र विकास बोर्डको मर्मत संभार कार्य अगाडि बढाइएको ।
- भूकम्पबाट क्षति भएका १२ वटा सामुदायिक सूचना केन्द्रहरूको पुनस्थापना गरिएको ।

- भूकम्पबाट अति प्रभावित १४ जिल्लामा पुर्ननिर्माण हुने वस्तीहरुमा ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोष परिचालन गरी ब्रोडव्याण्ड सेवाका लागि आवश्यक दूरसञ्चार पूर्वाधार निर्माण गर्न राष्ट्रिय पुर्ननिर्माण प्राधिकरणको सहयोगमा कार्य अघि बढाइएको ।
- भूकम्प पिडितलाई राहतका कार्यक्रम पुग्ने गरी कार्यक्रम उत्पादन तथा विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण भईरहेको ।

१०. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५८०११३	सूचना तथा सन्चार मन्त्रालय	१६९,६४१	१३७,७०६	८१.१७
३५८०१२३	मुद्रण विभाग	८७,०२२	७२,२०६	८२.९७
३५८०१३३	सूचना विभाग	१५२,८६१	१४२,८५१	९३.४५
३५८०१४३	संचार केन्द्रहरु	८,२६८	७,४२६	८९.८२
३५८०१५३	राष्ट्रिय सूचना आयोग	२२,१२१	१७,५४१	७९.३०
३५८०१६३	राष्ट्रिय समाचार समिति	८०,५००	८०,५००	१००.००
३५८०१७३	प्रेस काउन्सिल	२४,२६०	२४,२६०	१००.००
३५८०१८३	न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण समिति	४,२७३	३,१३५	७३.३७
३५८०१९३	हुलाक सेवा विभाग	१०४,९४४	९६,९८९	९२.४२
३५८०२०३	जिल्ला हुलाक कार्यालयहरु	२,१४८,७८५	२,१८९,३४८	१०१.८९
३५८०२१३	हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र	१५,७१८	१३,७३९	८७.४१
३५८०२२३	केन्द्रीय धनादेश कार्यालय	११,२२८	८,८७८	७९.०७
३५८०२३३	नेपाल फिलाटेलिक ब्यूरो	३,९५९	३,८८१	९८.०३
३५८०२४३	केन्द्रीय टिकट भण्डार	३८,४२६	३७,३१०	९७.१०
३५८०२५३	क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालयहरु	१८०,४६७	१८५,५६५	१०२.८२
३५८०२६३	गोश्वारा हुलाक	१५१,४६३	१२५,१३२	८२.६२
३५८१०२३	रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति	२१०,२००	२१०,२००	१००.००
३५८१०३३	सासेक सूचना राजमार्ग आयोजना	४०,०००	३१,२१०	७८.०३

ब.उ.शी.न.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५८१०४३	रिचिङ्ग द अन्निचिड एस.डि.एफ. आइसिटि प्रोजेक्ट	३०,२६८	७,६१४	२५.१६
	जम्मा	३,४८४,४०४	३,३९५,४९१	९७.४५

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.न.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५८०११४	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	१०,०२५	८,६०४	८५.८३
३५८०१२४	मुद्रण विभाग	४५,७००	१४,००६	३०.६५
३५८०१३४	सूचना विभाग	३,७३०	२,६१०	६९.९७
३५८०१४४	संचार केन्द्रहरु	१,२१५	१,२१४	९९.९२
३५८०१५४	राष्ट्रिय सूचना आयोग	१,१७९	१,१५७	९८.१३
३५८०१९४	हुलाक सेवा विभाग	२१,०००	१,१२५	५.३६
३५८०२०४	जिल्ला हुलाक कार्यालयहरु	१४२,७८०	११७,९९०	८२.६४
३५८०२१४	हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र	२,०००	५८५	२९.२५
३५८०२२४	केन्द्रीय धनादेश कार्यालय	५,८८३	५,२४६	८९.१७
३५८०२३४	नेपाल फिलाटेलिक ब्यूरो	१,२४०	१,२४०	१००.००
३५८०२४४	केन्द्रीय टिकट भण्डार	१५०	१५०	१००.००
३५८०२५४	क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालयहरु	१६,०००	९,९९४	६२.४६
३५८०२६४	गोश्वारा हुलाक	४,२७४	३,१७३	७४.२४
३५८१०१४	दूरसंचार क्षेत्र सुधार आयोजना	०	०	०.००
३५८१०३४	सासेक सूचना राजमार्ग आयोजना	२७६,२००	९४,२५२	३४.१२
३५८१०४४	रिचिङ्ग द अन्निचिड एस.डि.एफ. आइसिटि प्रोजेक्ट	१३५,५००	८६,०१४	६३.४८
	जम्मा	६६६,८७६	३४७,३६०	५२.०९

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५८०११३	सूचना तथा सन्चार मन्त्रालय	१९३,०६०	९५,७९६	४९.६२
३५८०१२३	मुद्रण विभाग	८६,४०३	४२,४६४	४९.१५
३५८०१३३	सूचना विभाग	१५५,४४३	१२२,२७०	७८.६६
३५८०१४३	संचार केन्द्रहरु	८,५६०	५,९२६	६९.२३
३५८०१५३	राष्ट्रिय सूचना आयोग	२९,७६७	१८,२८१	६१.४१
३५८०१६३	राष्ट्रिय समाचार समिति	७९,६००	७९,६००	१००.००
३५८०१७३	प्रेस काउन्सिल	२६,०००	२४,४००	९३.८५
३५८०१८३	न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण समिति	३,८४६	१,५९१	४१.३७
३५८०१९३	हुलाक सेवा विभाग	११८,८८७	७३,५२१	६१.८४
३५८०२०३	जिल्ला हुलाक कार्यालयहरु	२,३१८,३७२	१,६०६,८३९	६९.३१
३५८०२१३	हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र	११,४००	७,४७६	६५.५८
३५८०२२३	केन्द्रीय धनादेश कार्यालय	११,१५५	६,४८४	५८.१३
३५८०२३३	नेपाल फिलाटेलिक ब्यूरो	४,२८७	३,०४८	७१.१०
३५८०२४३	केन्द्रीय टिकट भण्डार	३९,५१२	५,५१९	१३.९७
३५८०२५३	क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालयहरु	१९४,५४५	१४०,६६२	७२.३०
३५८०२६३	गोश्वारा हुलाक	१४६,४८७	९१,५७६	६२.५१
३५८१०२३	रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति	१६०,०००	१०६,६००	६६.६३
३५८१०३३	सासेक सूचना राजमार्ग आयोजना	३५,१३०	५५०	१.५७
३५८१०४३	रिचिङ्ग द अन्निचर्ड एस.डि.एफ. आइसिटि प्रोजेक्ट	२२,५९०	१,६४६	७.२९
	जम्मा	३,६४५,०४४	२,४३४,२४९	६६.७८

पूँजीगत खर्च		(रु. हजारमा)		
ब.उ.शी.न.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३५८०११४	सूचना तथा सन्चार मन्त्रालय	३३,४००	१,९२३	५.७६
३५८०१२४	मुद्रण विभाग	४४,१९१	५४७	१.२४
३५८०१३४	सूचना विभाग	२,०००	८९२	४४.६०
३५८०१४४	संचार केन्द्रहरु	४५०	४४२	९८.२२
३५८०१५४	राष्ट्रिय सूचना आयोग	४,९२८	४१६	८.४४
३५८०१८४	न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण समिति	३,९३५	३,८४८	९७.७९
३५८०१९४	हुलाक सेवा विभाग	८००	२९२	३६.५०
३५८०२०४	जिल्ला हुलाक कार्यालयहरु	१४२,९५०	३४,११३	२३.८६
३५८०२१४	हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र	६,३६५	८०	१.२६
३५८०२२४	केन्द्रीय धनादेश कार्यालय	४,७१८	८८१	१८.६७
३५८०२३४	नेपाल फिलाटेलिक ब्यूरो	८००	५३१	६६.३८
३५८०२४४	केन्द्रीय टिकट भण्डार	६६०	६६०	१००.००
३५८०२५४	क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालयहरु	३१,०५०	१,८९४	६.१०
३५८०२६४	गोश्वारा हुलाक	५,०५२	१,७१९	३४.०३
३५८१०३४	सासेक सूचना राजमार्ग आयोजना	२६४,७००	५४,२५५	२०.५०
३५८१०४४	रिचिङ्ग द अन्निचड एस.डि.एफ. आइसिटि प्रोजेक्ट	४०,०००	९,५२९	२३.८२
	जम्मा	५८५,९९९	११२,०२२	१९.१२

◆ ◆ ◆

स्वास्थ्य मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

नेपालको संविधानले स्वास्थ्यलाई मौलिक हकको रूपमा अङ्गीकार गर्दै प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने,कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित नगरिने,प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा जानकारी पाउने एवं स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचको व्यवस्था गरेको छ । नेपाललाई सन् २०२२ सम्ममा अति कम विकसित राष्ट्रको सूचीबाट मध्य आय भएका विकासशील मुलुकको सूचीमा पुर्‍याउने सरकारको सोचलाई साकार गर्न स्वास्थ्य सेवालार्ई पनि मुख्य आधारशीलाको रूपमा लिइएको छ । यसैगरी दिगो विकास लक्ष्य अनुरूप सबै उमेर समूहको स्वस्थ जीवन र स्वास्थ्य प्रवर्द्धनको सुनिश्चितताको लागि बहुपक्षीय सहकार्यलाई प्रोत्साहन गर्दै सरकार र साझेदारहरू संयुक्त रूपमा उत्तरदायी भई कार्य गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

संविधानमा रहेको संघीयताका प्रावधान अनुरूप मन्त्रालयको पुनर्संरचना गर्न आवश्यक देखिएको छ । यसरी पुनर्संरचना गर्दा, विभिन्न तहका स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको भौगोलिक एवम् जनसङ्ख्याका आधारमा न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य प्रणालीमा सुधार, बहुपक्षीय सहकार्य बढाउनुका साथै महिला सशक्तीकरण, लैङ्गिक हिंसा कम गर्नका लागि स्थानीय संस्था तथा सामुदायसँग साझेदारी गर्ने नीति अंगिकार गरे अनुरूपका योजनाहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. भावी सोच:

सबै नेपाली नागरिकहरू शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र भावनात्मक रूपमा स्वस्थ रही उत्पादनशील र गुणस्तरीय जीवन यापन गर्न सक्षम हुने ।

३. ध्येय:

उपलब्ध साधनस्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक,सेवाग्राही र सरोकारवालाहरू बीच रणनीतिक सहकार्य गरी नागरिकहरूको स्वस्थ रहन पाउने मौलिक अधिकारको सुनिश्चित गर्ने ।

४. लक्ष्य:

आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा सबै नागरिकहरूलाई स्वास्थ्यको अधिकार सुनिश्चित गर्न गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच बृद्धि गरी न्यायसंगत एवं जवाफदेही स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।

५. उद्देश्यहरू:

- नागरिकको मौलिक अधिकारको रूपमा रहेको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क उपलब्ध गराउने,
- प्रत्येक नागरिकले सहज रूपले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको स्थापना गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा जनसहभागिता प्रवर्द्धन गर्ने । यस क्षेत्रमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि र व्यवस्थित गर्दै अपनत्व प्रवर्द्धन गर्ने ।

६. रणनीतिक लक्ष्यहरू:

- मौलिक हकका रूपमा रहेको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सबै नागरिकहरूको सहज पहुँचमा पुग्ने गरी प्रभावकारी रूपमा उपलब्ध गराउने तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराइनेछ ।
- स्वास्थ्य सेवाहरू सर्वसुलभ एवं प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न आवश्यक दक्ष जनशक्तिको योजना उत्पादन, प्राप्ति, विकास तथा उपयोग गर्ने । मानव संसाधनमा हुने खर्चलाई लगानीका रूपमा लिइने छ ।
- देशमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास तथा प्रचलित अन्य पूरक चिकित्सा प्रणालीहरूको संरक्षण एवं व्यवस्थित गर्न आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्धरूपमा विकास गरिनेछ । यस क्षेत्रमा अनुसन्धानद्वारा सेवाको गुणस्तरको मूल्याङ्कन गरी विकास एवं परिमार्जन गरिनेछ । होमियोप्याथी, यूनानी तथा अन्य पूरक चिकित्सा प्रणालीहरूको संरक्षण, विकास एवं विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना निर्माण गरी लागू गरिनेछ । आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
- गुणस्तरीय औषधी र स्वास्थ्य सामग्रीको सहज तथा प्रभावकारी आपूर्ति एवं उपयोगलाई सुनिश्चित गर्दै आन्तरिक उत्पादनलाई बढावा दिने । औषधीको उत्पादनमा देशलाई आत्मनिर्भर बनाइनेछ । आवश्यक पर्ने अत्यावश्यक औषधीहरू उत्पादन गरी आपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- स्वास्थ्य अनुसन्धानको गुणस्तरलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बनाउँदै अनुसन्धानबाट प्राप्त प्रमाणमूलक व्यवहार वा अभ्यासलाई नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, औषधी एवं उपचार पद्धतिमा उपयोग गर्न । नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्को वर्तमान सांगठनिक, संस्थागत तथा संयन्त्रगत स्थितिलाई समयानुकूल सुधार गरिनेछ । स्वास्थ्य अनुसन्धानको प्रवर्द्धन र सहजीकरणका लागि परिषद्को क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रमहरू ल्याइनेछ ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी सन्देश एवं सूचना सुलभ रूपमा प्राप्त गर्ने सूचनाको हक सम्बन्धी अधिकारलाई कार्यरूपमा परिणत गर्न शिक्षा, सूचना र सञ्चार कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिई जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्दै स्वास्थ्य क्षेत्रमा भए गरेका सम्पूर्ण कार्यहरूको सूचना सहज र सरल ढङ्गले सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँचमा पुऱ्याउने राष्ट्रिय स्वास्थ्य सूचना प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
- गुणस्तरीय एवं स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्यपदार्थको प्रवर्द्धन, प्रयोग मार्फत कुपोषणलाई न्यूनीकरण गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

- सक्षम एवं जवाफदेही समन्वय, अनुगमन तथा नियमन संयन्त्र एवं प्रक्रियाद्वारा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह सुनिश्चितताका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट उपलब्ध गराइने सम्पूर्ण स्वास्थ्य सेवाहरूको नियमन गर्न कानुनी संस्थागत व्यवस्था गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्राप्तिको सुनिश्चितता गरिने छ ।
- स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित व्यावसायिक परिषद्हरूलाई सक्षम, व्यावसायिक एवं जवाफदेही बनाई पेशागत स्तरीयता एवं सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ ।
- स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित बहुपक्षीय सरोकारवाला निकायहरूको सहकार्यलाई थप सुदृढ गर्दै राज्यको प्रत्येक नीतिमा स्वास्थ्यलाई मूलप्रवाहीकरणका लागि स्वास्थ्यलाई विकासको मुख्य एजेण्डाको रूपमा स्वीकार गर्दै विद्यमान बहुपक्षीय सहकारीतालाई थप सुदृढ बनाइने छ । सम्बद्ध सबै नीतिहरूमा स्वास्थ्य सम्बन्धी मुद्दाहरूलाई समावेश गराइने छ ।
- स्वास्थ्य संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि वातावरण प्रदूषणको प्रभावकारी नियन्त्रण गर्दै स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने नागरिक अधिकारलाई सुनिश्चित गरिनेछ ।
- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक नीतिगत, संस्थागत र व्यवस्थापकीय माध्यमद्वारा स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्न प्रयोगमा रहेका नियम, कानूनको पुनरावलोकन गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिनेछ । स्वास्थ्य सम्बन्धी विद्यमान ऐन, नियमको समायानुकूल संशोधन र आवश्यकता अनुसार एकीकरण गरी एकीकृत जनस्वास्थ्य सेवा ऐन बनाई लागू गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रको व्यवस्थित तथा गुणस्तरीय विकासका लागि सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रको सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्न सार्वजनिक तथा निजी सहभागितालाई एक आपसमा परिपूरक हुने गरी विकसित गरिनेछ ।
- गुणस्तरीय एवं सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्न र उपचारको खर्चमा नागरिकको वित्तीय सुरक्षा गर्न स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बढाउँदै लैजाने र निजी एवं गैर सरकारी क्षेत्रबाट प्राप्त वित्तीय स्रोतहरूको प्रभावकारी उपयोग एवं व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- यस राष्ट्रिय नीतिमा रहेका व्यवस्थाहरू कार्यान्वयन गर्न विद्यमान विषयगत नीतिहरू र नयाँ बन्ने त्यस्ता नीतिहरू सहयोगी र परिपूरक हुने छन् ।
- सेवाग्राही जनतालाई उचित गुणस्तरको यथेष्ट, उपयुक्त र यथासमयमा स्वास्थ्य सेवा छिटो छरितो उपलब्ध होस् भन्ने ध्येयले निजी, सहकारी, सामुदायिक तथा विकासका साझेदार संस्थाहरू र गैर नाफामूलक सेवा प्रदायकहरूसँगको साझेदारी र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार स्वास्थ्य मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्:

- स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- एलोप्याथिक, आयुर्वेदिक, होमियोप्याथिक र यूनानी आदि चिकित्सा प्रणालीको विषयमा प्रतिकारात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, उपचारात्मक, पुनःस्थापन, अनुसन्धान तथा विकास;
- विश्व स्वास्थ्य संगठन र स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय संस्था;
- स्वास्थ्य तालिम;

- स्वास्थ्य सेवा सम्बद्ध गैरसरकारी संस्था;
- स्वास्थ्य विषयक अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थासँग सम्पर्क;
- नर्सिङ होम, निजी तथा सामुदायिक अस्पताल;
- स्वास्थ्य क्षेत्रको जनशक्ति विकास र उपयोग;
- जनस्वास्थ्य तथा सार्वजनिक स्वास्थ्य सेवाको विस्तार, अनुसन्धान, योजना र विकास;
- औषधीको अनुसन्धान, उत्पादन, गुणस्तर निर्धारण, मूल्य नियन्त्रण तथा बिक्री वितरण र औषधी वा औषधी उत्पादनमा लागुपदार्थहरूको अनुचित प्रयोग वा दुरुपयोग हुन नदिई असुरक्षित तथा न्यून गुणस्तरका औषधीको उत्पादन, बिक्री वितरण, निकासी, पैठारी, सञ्चय, सेवन र नियन्त्रण;
- चिकित्सा तथा स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित परिषद्, प्रतिष्ठान तथा अन्य संस्था;
- परिवार नियोजन तथा मातृशिशु कल्याण योजना;
- प्रजनन स्वास्थ्य र पोषण शिक्षा;
- नेपाल स्वास्थ्य सेवाको सञ्चालन;

द. नीति, ऐन, कानून तथा मुख्य मुख्य दस्तावेजहरू:

ऐनहरू:

- बिफर नियन्त्रण ऐन, २०२०
- संक्रामक रोग ऐन, २०२०
- नेपाल मेडिकल काउन्सिल ऐन, २०२०
- औषधी ऐन, २०३५
- आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् ऐन, २०४५
- नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् ऐन, २०४७
- आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु (बिक्री वितरण नियन्त्रण) ऐन, २०४९
- वी.पी. कोईराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान ऐन, २०४९
- नेपाल नसिङ्ग परिषद् ऐन, २०५२
- नेपाल स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद् ऐन, २०५३
- नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३
- वि.पी. कोईराला मेमोरियल क्यान्सर अस्पताल ऐन, २०५३
- मानव शरीरको अङ्ग प्रत्यारोपण (नियमित तथा निषेध) ऐन, २०५५
- शहिद गंगालाल राष्ट्रिय हृदय केन्द्र ऐन, २०५७
- नेपाल फार्मसी परिषद् ऐन, २०५७
- चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३
- पाटन स्वास्थ्य विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६४
- स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा सम्बन्धी ऐन, २०६६
- सूतिजन्य पदार्थ (नियन्त्रण र नियमन गर्ने) ऐन, २०६८
- खोप ऐन, २०७२

- मानव अंग प्रत्यारोपण (नियमित तथा निषेध) ऐन, २०५५

नीतिहरू:

- राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति, २०६९
- राष्ट्रिय स्वास्थ्य सञ्चार नीति, २०६९
- स्वास्थ्य क्षेत्रको ४ वर्षे मानव संसाधन रणनीति योजना, विपन्न नागरिक औषधी उपचार कोष निर्देशिका, २०६९
- निजि तथा गैर सरकारी अस्पताल सञ्चालन मापदण्ड निर्देशिका, २०७०
- मुख स्वास्थ्य नीति, २०७०
- स्वास्थ्य सस्था स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नती मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०
- राष्ट्रिय रक्त संचार नीति, २०७१
- राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७१
- राष्ट्रिय स्वास्थ्य बीमा नीति, २०७१
- सूर्तिजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन निर्देशिका, २०७१
- सूर्तिजन्य पदार्थको प्याकेटमा चित्र र सन्देश अंकित निर्देशिका, २०७१
- विस्तारित अस्पताल सेवा सञ्चालन तथा नन प्राक्टिस भत्ता कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०७१

नियमावलीहरू:

- बिफर नियन्त्रण नियमावली, २०२३
- नेपाल मेडिकल काउन्सिल, नियमावली, २०२४
- औषधी परामर्श परिषद् र औषधी सल्लाहकार समिति गठन नियमावली, २०३७
- औषधी दर्ता नियमावली, २०३८
- औषधी जाँचबुझ तथा निरीक्षण नियमावली, २०४०
- औषधी उत्पादन संहिता, २०४१
- औषधीस्तर नियमावली, २०४३
- आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु (विक्रि वितरण नियन्त्रण) नियमावली, २०५१
- स्वास्थ्य कर (धुम्रपान तथा मदिरा दस्तुर) कोष नियमावली, २०५१
- नेपाल स्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०५५
- नेपाल स्वास्थ्य व्यवसायी परिषद् नियमावली, २०५६
- सुरक्षित गर्भपतन सेवा प्रक्रिया, २०६०

९. आ.व. २०७२/७३ मा मन्त्रालयबाट सम्पादित महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- चालु आ.व. २०७२/७३ को ८ महिना मा २ लाख ५९ हजार १ सय ९१ जनालाई वि.सि.जि. भ्याक्सिन प्रदान गरिएको, २ लाख ३४ हजार ४ सय ८१ जनालाई डि.पि.टि., हेपाटाईटिस बि.(तेश्रो मात्रा) प्रदान गरिएको, २ लाख २९ हजार २ सय ७५ जनालाई पोलियो (तेश्रो मात्रा) प्रदान गरिएको र त्यसै गरी २ लाख १० हजार २ सय ४५ जना महिलालाई टिटानस खोप दिइएको, १ लाख ९३ हजार ८ सय अट्टाइसजनालाई दादुरा रूवेला खोप दिइएको, २ लाख २३ हजार ५ सय २६ जना महिलालाई आइरन चक्री वितरण गरिएको, ६ लाख १९ हजार ६ सय ९२ जना झाडापखालाका रोगीहरू दर्ता भएकोमा ५ लाख ९ हजार ४ सय ५३ लाई जिङ्क र जीवनजलबाट उपचार गरिएको । यसैगरी ४ लाख १८ हजार ३ सय २७ जनाको श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगको उपचार गरिएको ।
- प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम अन्तर्गत चालु आ.व. २०७२/७३ को प्रथम ८ महिनामा जनसंख्याको परिवर्तनमा उल्लेखनीय प्रभाव पार्ने परिवार नियोजन कार्यक्रममा अस्थायी ३० लाख १९ हजार ३४ र स्थायी १५ हजार ७ सय ६२ गरी जम्मा ३१७६९६ जना परिवार नियोजनको सेवा प्रयोगकर्ता थपिएका छन् । कूल १८०२ प्रसूती केन्द्रहरूबाट महिलाहरूले गर्भवती, प्रसूती र सुत्केरी सेवा दिइएको छ । हाल ६४ जिल्लामा जिल्लास्तर र सो भन्दा माथिका अस्पतालहरूबाट चौबीसै घन्टा अत्यावश्यक प्रसूती सेवा प्रदान गरिएको छ । पाठेघर खस्ने रोगको पहिचान र उपचारका लागि चालु आ.व.मा ३०० वटा शिविरहरू सञ्चालन भई ३६२ जनाको शल्यक्रिया सम्पन्न भएको छ ।
- विगत देखि संचालित कार्यक्रमबाट सम्भाव्य क्षयरोगीहरूको खकार परिक्षण गरी DOTS प्रविधिबाट निःशुल्क औषधी उपचार गरिएको । रोकथामका लागि विभिन्न माध्यमद्वारा सन्देशमुलक र चेतनामुलक सामग्रीहरू प्रसारण, स्वास्थ्यकर्मीलाई तालिम प्रदान गर्ने जस्ता कार्यक्रम र MDR TB विरामीको लागि होस्टेलको स्थापना तथा संचालन गरिएको, स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि TB आधारभूत तालिम संचालन गरिएको ।
- चिकित्सक, नर्स तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई रेविज भ्याक्सिनको उचित प्रयोग तथा विषालु सर्पको टोकाई व्यवस्थापन सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिइएको र बहुला कुकुर तथा अन्य जनावरले टोकेका करीव ६०,००० जनालाई ARV खोप दिइएको, विषालु सर्पले टोकेको २००० जना विरामीहरूको उपचार गरिएको, हात्तिपाइले रोग निवारण अभियान संचालन भएका जिल्लाहरूमा माइक्रोफाइलेरिमिया फ्लोअप सर्भे तथा विभिन्न जिल्लाहरूमा पोष्ट MDA सर्भे गरिएको ।
- कुष्ठरोग प्रभावित जिल्लाहरूमा स्थलगत अध्ययन तथा स्थानीय स्तरमा व्यवस्थापन तथा प्रशिक्षण गरिएका विरामी तथा छिमेकीको पारिवारिक परीक्षण गरिएको, २१०३ जना नियमित उपचार गर्ने विरामीलाई रु.१,००० का दरले यातायात खर्च वितरण गरिएको । २३९३ जना नयाँ विरामी पत्ता लागेका छन् भने हाल २ हजार १ सय ९५ जना विरामी उपचारको क्रममा रहेका ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी सन्देशहरू नेपाल टेलिभिजन १७०० पटक र २३३३ पटक सन्ने रोग र ३६५० पटक नसन्ने रोग सम्बन्धी जनचेतनामूलक सन्देशहरूका साथै बाल स्वास्थ्य सम्बन्धी सन्देशहरू रेडियो नेपालबाट प्रसारण भै रहेका छन् भने, ६१४ पटक प्राइभेट टेलिभिजनबाट देखाइएको छ । १ लाख

पटक निःशुल्क स्वास्थ्य एकाइ र एकीकृत बाल स्वास्थ्य र अन्य सेवा, सचेतनाका कार्यक्रम प्रसारण भएको छ । त्यसैगरी समुदायस्तरीय सचेतना कार्यक्रमहरू २०४ स्थानमा संचालन भयो । सूतिजन्य पदार्थको प्याकेटमा चित्र र सन्देश अंकित गर्ने कार्य भएको छ ।

- आँखा उपचार केन्द्र नभएको १९ वटा जिल्लामा आँखा उपचार केन्द्र स्थापना, ५० वर्ष माथिका पाँच सय जनालाई निःशुल्क चश्मा वितरण भएको साथै आँखा अस्पतालबाट ५०० जना गरीब विरामीको उपचार गरिएको, ३६ पटक नेत्रदान शिविर संचालन गरिएको, करिब १७,००० जनालाई विस्तारित सेवा प्रदान गरिएको छ । स्वास्थ्य सामाजिक सुरक्षा समितिमा कैलाली, वाग्लुङ्ग र इलामका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरू सुरुवात गरिएको ।
- २२१ जनाको भल्भ वितरण, २९७ जनालाई निःशुल्क PTMC सेवा दिइएको, १५ वर्ष मुनिका ४७२ र ७५ वर्ष माथिका ३५५ जना मुटुरोगीहरूको निःशुल्क उपचार गरिएको । साथै २०० जना गरिव विरामीको आँखाको उपचार गरिएको, कर्णाली, सुदूर तथा मध्य पश्चिमका जिल्लाहरूमा ५० वर्ष माथिका ३८०० जनालाई निःशुल्क चश्मा वितरण गरिएको, दुर्गम जिल्लाहरूमा मोतिविन्दु लागेका करिब ३५०० जनाको शल्यक्रिया गरिएको । विपन्न नागरिक कोषबाट विभिन्न ९ प्रकारका रोगहरूको उपचारका लागि ५४४६ नयाँ विरामीहरू तथा २४०७४ पुराना विरामीहरूले सेवा प्राप्त गरेका छन् ।
- १ लाख ५१ हजार ११२ जनाको HIV परिक्षण गरिएको र १४५ जना गर्भवती महिलामा HIV परिक्षण गरिएको । पुरुष समलिङ्गीहरूको लागि पनि HIV/AIDS सम्बन्धी कम्प्रेहेन्सिभ कार्यक्रम संचालन गरिएका पुरुष समलिङ्गी, यौन व्यवसायी, सुइद्वारा लागू पदार्थ लिनेहरू, माइग्रेन्टसहरू तथा कैदी बन्दीहरूको लागि गैर सरकारी संस्थासँग सेवा करारमा लिइ कम्प्रेहेन्सीब जस्ता थप कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिएको छ । उच्च जोखिममा रहेका Migrant & their spouse, MSM/MSW/TG, PWID र PLHIV लक्षित गरी गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सेवा करार गरेर Comprehensive HIV Prevention Program संचालन गरिएको ।
- २ सय ३२ जनालाई आयुर्वेद तथा आधुनिक चिकित्सा सम्बन्धी विभिन्न प्रकारका अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गरिएको, १० जना आयुर्वेद चिकित्सकहरूलाई आयुर्वेद सम्बन्धी विविध तालिम दिइएका कविराजहरूलाई पञ्चकर्म योगा सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको ।
- भूकम्पबाट अति प्रभावित जिल्लाहरूमा गैर सरकारी संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था समेतको सहयोगमा घाइतेहरूको उपचार, स्वास्थ्य शिविर, थप स्वास्थ्यकर्मी, खानेपानी तथा सरसफाइ, पोषण, बालबालिका तथा महिलाहरूको स्वास्थ्यको क्षेत्रमा कार्यहरू गरिदै आएका छन् ।

१०. आ.व. २०७२।७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको दोस्रो चौमासिकसम्मको प्रगति:

बजेट बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको बुँदा	प्रगति
७४	कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	अस्पताल निर्माण कार्य शुरु भएको साथै अस्पतालमा पूर्वाधार तयार भएको ।
१५७	मातृ स्वास्थ्य र बाल स्वास्थ्यमा	५२००० जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई

बजेट बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको बुँदा	प्रगति
	महत्वपूर्ण योगदान पुन्याउँदै आएका मातृ स्वास्थ्य कार्यकर्ताहरूको पोशाक भत्तामा रु.१ हजार थप गरी रु.६ हजार उपलब्ध गराउने ।	रु. ६०००।- का दरले पोशाक भत्ता उपलब्ध गराउने कार्यक्रम रहेकोमा चौमासिकको अन्त सम्ममा ४१००० जनालाई वितरण गरिएको ।
	मुटुरोग,मृगौला रोग,क्यान्सर,सिक्कल सेल एनिमिया,पार्किन्सन्स,अलजाइमर्स जस्ता कडा रोगको उपचार गर्न गरिब तथा विपन्न नागरिक एवं ज्येष्ठ नागरिक तथा बालबालिकाका लागि उपलब्ध गराउँदै आएको अनुदानलाई निरन्तरता दिने ।	मुटुरोग,मृगौला रोग,क्यान्सर,सिक्कल सेल एनिमिया,पार्किन्सन्स,अलजाइमर्स जस्ता कडा रोगको उपचार विपन्न नागरिक कोषबाट विभिन्न ९ प्रकारका रोगहरूको उपचारका लागि ५४४६ नयाँ विरामीहरू तथा २४०७४ पुराना विरामीहरूले सेवा प्राप्त गरेका छन् ।
१५८	विपन्न नागरिकहरूलाई दिइदै आएको स्वास्थ्य सुविधालाई निरन्तरता दिने ।	विपन्न नागरिकहरूलाई दिइदै आएको स्वास्थ्य सुविधा सम्बन्धी उपलब्ध गराउँदै आएको अनुदानलाई निरन्तरता दिइएको ।
	निःशुल्क औषधी वितरण कार्यलाई थप प्रभावकारी र सुलभ बनाउने ।	निःशुल्क औषधी वितरण कार्यलाई थप प्रभावकारी र सुलभ बनाउन १ अर्ब रकम विनियोजन गरी औषधी आपूर्ति कार्यलाई निरन्तरता दिइएको ।
	सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूमा कानुनी रूपमा गर्भपतन गराउँदा शुल्क नलाग्ने व्यवस्था गर्ने ।	गर्भपत सेवा निःशुल्क गर्ने सम्बन्धमा मेडिकल गर्भपतनको औषधी खरिद प्रक्रियामा रहेको ।
१५९	जन्म देखि २८ दिनसम्मको नवजात शिशुको सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा निःशुल्क उपचार गर्ने ।	कान्ति,प्रसुती,कोशी,लुम्बिनी र सेती अञ्चल तथा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अस्पताल नवजात शिशु उपचार र पोषण कार्यक्रम सञ्चालन र सो सम्बन्धी कार्य संचालन निर्देशिका तयार गरि सबै Service Center हरूमा पठाईएको ।
	मृगौला र पाठेघरको क्यान्सर रोगको सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूमा वर्षमा एकपटक निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने ।	मृगौला र पाठेघरको क्यान्सर रोगको परीक्षण गर्ने व्यवस्थाका लागि औषधी तथा सामग्री खरिद भै जिल्लाहरूमा पठाउने प्रकृत्यामा रहेको ।
		पाठेघर क्यान्सरको पूर्व परीक्षणको लागि तालिम सुरु गरिएको ।

बजेट बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको बुँदा	प्रगति
१६०	योगदानमा आधारित स्वास्थ्य बीमा सञ्चालनमा हाल विभिन्न निकाय र संस्थाबाट भैरहेका क्रियाकलापहरूलाई एकीकृत गरी दोहोरो नपर्ने गरी सबै नेपालीलाई स्वास्थ्यको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्ध गरिनेछ ।	- इलाम,बागलुङ र कैलाली गरी ३ जिल्लामा सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको र आगामी आ.व.मा कार्यक्रम विस्तारका लागि थप १० जिल्ला (झापा, रौतहट, चितवन, भक्तपुर, पाल्पा, म्याग्दी, कास्की, जाजरकोट, जुम्ला र वैतडी) छनौट भएको । - स्वास्थ्य बीमा विधेयक सम्बन्धी मस्यौदा रायको लागि कानुन मन्त्रालयमा पठाइएको ।
१८०	आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सबै नेपालीको पहुँच पुऱ्याउन प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा कम्तीमा एकजना चिकित्सक उपलब्ध गराउने गरी "एक गाउँ एक डाक्टर" कार्यक्रमलाई क्रमशः लागू गर्ने । सबै सरकारी अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकीहरूमा औजार तथा उपकरण सहितको पूर्वाधार र आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने ।	भूकम्प प्रभावित १४ जिल्लामा एक गाउँ एक डाक्टर कार्यक्रम क्रमशः लागू गर्न ४० जना डाक्टरहरूलाई सम्बद्ध स्वास्थ्य संस्थामा पठाइएको । औजार तथा उपकरणको व्यवस्थापन गर्ने कार्य निरन्तर भइरहेको । स्वा.से.ऐन २०५३ को दफा ९(ख) अनुसार ७८५३ जना पाँचौँ,छैठौँ र सातौँ तहका कर्मचारीहरू पदस्थापन गरेको । लोक सेवा आयोगबाट सातौँ, आठौँ र नवौँ तहका जनशक्तिलाई पदस्थापन गरिएको ।
१८१	नवगठित नगरपालिकाहरूमा कम्तीमा पनि १५ शैयाको अस्पताल स्थापना गर्ने । सरकारी स्वास्थ्य शिक्षण संस्थाबाट अध्यापन गरिने एम.डी. र एम.एस. लगायत स्नातकोत्तर तहको पढाई संचालन गर्ने ।	नगरपालिकासँगको सहकार्यमा कम्तीमा १५ शैयाको अस्पताल स्थापना गर्न संचालन मापदण्ड तयारी भएको । चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, वी.पी.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान र त्रि.वि. शिक्षण अस्पतालबाट गरी जम्मा ११६ जनालाई एम.डी. र एम. एस.लगायत स्नातकोत्तर तहको पढाई गर्नको लागि सम्बन्धी शिक्षण संस्थामा रकम निकासा गरिएको ।
१८२	सामुदायिक तथा निजी अस्पतालहरूको भौतिक पूर्वाधार, यन्त्र उपकरण,	- सामुदायिक तथा निजी अस्पतालहरूको भौतिक पूर्वाधार, यन्त्र उपकरण, जनशक्ति, सेवा शुल्क र

बजेट बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको बुँदा	प्रगति
	जनशक्ति, सेवा शुल्क र औषधीको उपलब्धताको बारेमा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने, मापदण्ड पालना नगर्ने र सरकारी निर्णयको अवज्ञा गर्ने त्यस्ता अस्पतालहरूलाई कानुन बमोजिम कडा कारवाही गर्ने, सामुदायिक अस्पतालहरूलाई दिइने अनुदानलाई स्पष्ट मापदण्डको आधारमा पारदर्शी, औचित्यपूर्ण र आवश्यकतामा आधारित बनाउने ।	औषधीको उपलब्धताको बारेमा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने कार्य नियमितरूपमा भैरहेको । - सामुदायिक अस्पतालहरूलाई अनुदान दिने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७३ मन्त्रपरिषद्बाट स्वीकृत भएको ।
१८३	सरकारी अस्पताल र स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट निःशुल्क प्रदान गरिने औषधीको गुणस्तरीयता र नियमित आपूर्तिमा ध्यान दिने ।	सरकारी अस्पताल र स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट निःशुल्क प्रदान गरिने औषधीको गुणस्तरीयता परीक्षणका लागि औषधीको नमूना परीक्षण गर्ने गरिएको । सरकारी अस्पताल र स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट निःशुल्क प्रदान गरिने औषधीको नियमितरूपमा आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइएको ।
	औषधीको नमूना परीक्षण, गुणस्तर र मूल्यको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन अन्तर्राष्ट्रियस्तरको प्रयोगशाला सहित औषधी व्यवस्था विभागको पुनर्संरचना गर्ने ।	अन्तर्राष्ट्रियस्तरको प्रयोगशाला सहितको क्षेत्रीय कार्यालयहरू सवै क्षेत्रमा रहने गरी औषधी व्यवस्था विभागको पुनर्संरचना सम्बन्धी O&M Survey स्वीकृतिको क्रममा रहेको ।
१८४	काठमाडौं उपत्यकामा रहेका केन्द्रीय अस्पतालहरूमा परेको चापलाई व्यवस्थित गर्न र स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न उपत्यकाका केही स्थानबाट स्याटेलाइट अस्पतालको सेवा उपलब्ध गराउन सुरु गर्ने ।	- भरतपुर क्यान्सर अस्पतालको Satellite सेवा नेपालगञ्ज र धरानमा संचालन गर्नको लागि Modality तयार भएको । - वीर, कान्ति, टेकु, प्रसुती, मानसिक, त्रि.वि.शिक्षण तथा पाटन अस्पतालहरूको स्याटेलाइट अस्पताल सेवा संचालन सम्बन्धमा एक चरणको छलफल भई सञ्चालन प्रक्रियाको बारेमा छलफल भइरहेको ।
	सवै सरकारी अस्पतालहरूमा आइसीयु र एनआइसीयु सेवा क्रमशः विस्तार	नारायणी, महाकाली, मेची, कोशी, सगरमाथा, जनकपुर, भक्तपुर, लुम्बिनी, भेरी र सेती गरी १० वटा

बजेट बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको बुँदा	प्रगति
	गर्ने ।	अस्पतालहरुमा नवशिशु स्याहार स्टेवलाइजेसनका ३० वटा इकाई स्थापना भएको ।
	क्षेत्रीयस्तरमा सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य प्रयोगशालाहरुको क्षमता वृद्धि गरी परीक्षणका लागि आवश्यक यन्त्र उपकरण, जनशक्ति र पूर्वाधार पुऱ्याउने ।	औषधी व्यवस्था विभाग र राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला मार्फत कार्यक्रमहरुको लागि टेन्डर आह्वान भै खरिद प्रकृत्यामा रहेको ।
१८५	सन् २०१७ भित्र नेपाललाई पूर्ण खोप सेवा पाएको देश घोषणा गर्ने गरी स्थानीय स्वामित्व र सहभागितामा शतप्रतिशत बालबालिकालाई खोप सेवा उपलब्ध गराउने	- खोप ऐन २०७२ पारित भएको । - हाल सम्म १६ जिल्ला र करिव १२०० गा.वि.स./न.पा. पूर्णखोप घोषणा भै सकेको ।
१८६	विपद् तथा दुर्घटनाबाट घाइतेको तत्काल उपचारको व्यवस्था गर्न भरतपुर अस्पताल, चितवनमा मदन भण्डारी ट्रमा सेण्टर र धौलागिरी अञ्चल अस्पताल, बागलुङ्गमा हरि खड्का ट्रमा सेण्टर स्थापना गर्ने ।	भरतपुर अस्पतालमा मदन भण्डारी ट्रमा सेण्टर स्थापनाका लागि कार्य प्रक्रिया अगाडी बढेको । धौलागिरी अञ्चल अस्पतालमा हरि खड्का ट्रमा सेण्टर स्थापनाका लागि खाका पेश गर्न विकास समितिलाई निर्देशन पठाइएको ।
	पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान स्थापना गर्न प्रारम्भिक कार्य शुरु गर्ने, राप्ती उप क्षेत्रीय अस्पताललाई मेडिकल कलेजको रूपमा विकास गर्न प्रारम्भिक कार्य शुरु गर्ने ।	- पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान ऐन पारित भएको । - राप्ती उपक्षेत्रीय अस्पताललाई मेडिकल कलेजको रूपमा विकास गर्नको लागि सम्बन्धित अस्पतालबाट प्रक्रिया अघि बढेको ।
१८७	भेरी अञ्चल अस्पताललाई स्तरोन्नति गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनुका साथै हृदयरोग निवारण केन्द्र स्थापना गर्ने ।	सम्भाव्यता अध्ययन कार्य अगाडी बढाइएको । आगामी आ.व.मा बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम अगाडी बढाइने ।
	सर्पदंशका बिरामीहरुका लागि एन्टी भेनम भ्याक्सिन उत्पादन गर्न शुरु गर्ने ।	सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने प्रकृत्या अगाडि बढेको ।

११. आ.व. २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७००११३	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	६३,८८३	५९,४०६	९२.९९
३७००१२३	स्वास्थ्य सेवा विभाग	११७,५४६	१२१,७७०	१०३.५९
३७००१३३	क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालयहरु	७५,९८४	७०,१५२	९२.३२
३७००१४३	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा (जनस्वास्थ्य कार्यालय, स्वास्थ्य केन्द्र, चौकी तथा उपचौकीहरु)	६,०९५,३५२	६,४०८,३४४	१०५.१३
३७००२१३	स्वास्थ्य तालिम केन्द्र (क्षेत्रीय र उपक्षेत्रीय समेत)	४५,२७८	४४,२६१	९७.७५
३७००२२३	क्षेत्रीय तथा अंचल अस्पताल	९७५,४६३	९४०,४९०	९६.४१
३७००२३३	अस्पतालहरु	७९०,८२८	८०५,०८१	१०१.८०
३७००२४३	औषधी व्यवस्था विभाग	५२,०९८	४६,०९८	८८.४८
३७००२५३	आयुर्वेद विभाग	१४,३२४	१२,६२६	८८.१५
३७००२६३	आयुर्वेद चिकित्सालयहरु / औषधालयहरु	५०१,०५८	४३३,९५२	८६.६१
३७००३०३	पशुपति होमियो चिकित्सालय र युनानी औषधालय	१०,३७१	९,६९७	९३.५०
३७०१०१३	राष्ट्रिय जनसंख्या कार्यक्रम	९५,४५०	६०,७९३	६३.६९
३७०१०२३	चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (वीर अस्पताल समेत)	७५५,५०९	७५५,५०९	१००.००
३७०१०३३	कान्ति बाल अस्पताल	१७९,४५०	१७९,४५०	१००.००
३७०१०४३	सरुवा रोग अस्पताल	११५,५०३	८९,१३५	७७.१७
३७०१०५३	प्रसुति गृह- थापाथली	२४६,४४७	२४६,४४७	१००.००
३७०१०६३	नेपाल आखाँ अस्पताल	२८,८३४	२८,८३४	१००.००
३७०१०७३	बी.पी. कोईराला मेमोरियल क्यान्सर अस्पताल	२६१,१९०	१६४,२९०	६२.९०
३७०१०८३	मनमोहन कार्डियोभस्कुलर केन्द्र	१७१,०००	१७१,०००	१००.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
	(शिक्षण अस्पताल, महाराजगंज)			
३७०१०९३	शहिद गंगालाल हृदय केन्द्र	४००,०००	४००,०००	१००.००
३७०११०३	बी.पी कोईराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	५५०,०००	५५०,०००	१००.००
३७०१११३	रामवृक्ष यादव स्मृति केन्द्र (जनकपुर अंचल अस्पताल)	२,०००	१,८७४	९३.७०
३७०११२३	त्रि. वि.शिक्षण अस्पताल (सुरेश वाग्ले स्मृति क्यान्सर केन्द्र समेत)	२९४,०००	२९४,०००	१००.००
३७०११३३	क्षयरोग नियन्त्रण	९७८,८०७	५२३,४०८	५३.४७
३७०११४३	एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण	९२७,७२७	३६७,४८३	३९.६१
३७०११५३	एकीकृत महिला स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	३३१,५२९	१२७,१९३	३८.३७
३७०११६३	एकीकृत बाल स्वास्थ्य एवं पोषण कार्यक्रम	२,१८६,५३२	३८६,९९५	१७.७०
३७०११९३	इपिडेमियोलोजी, औलो , कालाज्वर नियन्त्रण तथा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन	५५१,४४९	१९१,६८७	३४.७६
३७०१२०३	कुष्ठरोग नियन्त्रण	२९,७४०	१४,३७७	४८.३४
३७०१२१३	औषधी र उपकरण आपूर्ति	३२६,२८९	१११,८४५	३४.२८
३७०१२२३	अस्पताल निर्माण सुधार तथा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली	९५०,३९५	८१४,३७४	८५.६९
३७०१२३३	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	१७०,८८६	९४,३२२	५५.२०
३७०१२४३	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	२१७,४६६	१३०,०७७	५९.८१
३७०१२५३	किटजन्य रोग नियन्त्रण अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र	१७,५१०	१५,६५७	८९.४२
३७०१२६३	स्वास्थ्य प्रयोगशाला सेवा	९७,८४७	९२,१२४	९४.१५
३७०१२७३	स्वास्थ्य करकोषबाट संचालित कार्यक्रमहरू	४००,०००	३८०,३७५	९५.०९
३७०१२९३	विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग)	४९,३७०	३२,३७१	६५.५७

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७०१३०३	सिंहदरबार वैद्यखाना	११,०५९	६,०००	५४.२५
३७०१३१३	बी.पी. कोईराला लायन्स नेत्र अध्ययन केन्द्र	३२,९२०	३२,९२०	१००.००
३७०१३२३	नेपाल नेत्र ज्योति संघ	६४,१२५	६०,९१९	९५.००
३७०१३३३	स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्	४१,०००	४१,०००	१००.००
३७०१३४३	अनुगमन, मूल्यांकन तथा योजना सुदृढीकरण	२,२७३,०४४	१,१६७,०४१	५१.३४
३७०१३६३	प्राथमिक स्वास्थ्य पुनर्जागरण कार्यक्रम	१६२,१४९	९०,२०८	५५.६३
३७०१३८३	ग्रामीण सामुदायिक जनस्वास्थ्य, आधारभूत स्वास्थ्य तथा नमूना स्वस्थ गाँउ कार्यक्रम	११२,७००	८६,२२२	७६.५१
३७०१३९३	कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	१८०,०००	१७८,०००	९८.८९
३७०१४०३	पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	७३,०००	७३,०००	१००.००
३७०१४१३	मानव अंग प्रत्यारोपण केन्द्र	१९०,०००	१६५,०११	८६.८५
३७०८०२३	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	१२१,९५५	१०२,५४६	८४.०९
३७०८०३३	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	५०,३७०	२०,०४९	३९.८०
३७०८०४३	एकीकृत जिल्ला स्वास्थ्य कार्यक्रम	४,८९२,३९८	३,९७४,६६२	८१.२४
३७०८०६३	क्षयरोग नियन्त्रण	१६४,१९१	११६,१७२	७०.७५
३७०८०९३	आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम	१९७,८२६	१५८,९७४	८०.३६
	जम्मा	२७,६४३,८५२	२१,४४८,२२१	७७.५९

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७००२४४	औषधी व्यवस्था विभाग	६४,५१०	५९,५८०	९२.३६
३७००३०४	पशुपति होमियो चिकित्सालय र युनानी औषधालय	२,२३८	२,२३१	९९.६९
३७०१०१४	राष्ट्रिय जनसंख्या कार्यक्रम	१,४००	१,३७६	९८.२९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	खुद बजेट	खर्च	प्रतिशत
३७०११३४	क्षयरोग नियन्त्रण	२८९,५२८	१०५,४३६	३६.४२
३७०११४४	एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण	५,७७३	३,४२०	५९.२४
३७०११५४	एकीकृत महिला स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	१११,५८३	६३,५७९	५६.९८
३७०११६४	एकीकृत बाल स्वास्थ्य एवं पोषण कार्यक्रम	११५,५६२	४७,५१४	४१.१२
३७०११९४	इपिडेमियोलोजी, औलो , कालाज्वर नियन्त्रण तथा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन	१८,०८०	३,१४२	१७.३८
३७०१२०४	कुष्ठरोग नियन्त्रण	१०,५००	४९०	४.६७
३७०१२१४	औषधी र उपकरण आपूर्ति	६१२,३००	५२८,८९२	८६.३८
३७०१२२४	अस्पताल निर्माण सुधार तथा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली	६,८११	३,७५४	५५.१२
३७०१२३४	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	१,०७०	१,०४६	९७.७६
३७०१२४४	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	१३,१९८	१०,५४७	७९.९१
३७०१२६४	स्वास्थ्य प्रयोगशाला सेवा	१२०,३००	९१,३४९	७५.९३
३७०१२९४	विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग)	३८,८५०	२६,३७६	६७.८९
३७०१३४४	अनुगमन,मूल्यांकन तथा योजना सुदृढीकरण	११,३५०	५,७५१	५०.६७
३७०८०२४	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	३,९००	३,७५९	९६.३८
३७०८०३४	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	२,०००	१,३९९	६९.९५
३७०८०४४	एकीकृत जिल्ला स्वास्थ्य कार्यक्रम	२,६३२,२९९	२,०३५,१०३	७७.३१
३७०८०६४	क्षयरोग नियन्त्रण	२,८४५	१,६३५	५७.४७
३७०८०९४	आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम	१३६,५९०	८६,६९६	६३.४७
	जम्मा	४,२००,६८७	३,०८३,०७५	७३.३९

१२. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा चैत्र मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७००११३	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	७०,८४४	४९,१०७	६९.३२
३७००१२३	स्वास्थ्य सेवा विभाग	१२३,८५९	८७,४४९	७०.६०
३७००१३३	क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालयहरू	९३,३९४	५५,२२३	५९.१३
३७००१४३	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा (जनस्वास्थ्य कार्यालय, स्वास्थ्य केन्द्र, चौकी तथा उपचौकीहरू)	८,००५,२८२	४,७४७,५१५	५९.३०
३७००२१३	स्वास्थ्य तालिम केन्द्र (क्षेत्रीय र उपक्षेत्रीय समेत)	४९,५२०	३२,४२६	६५.४८
३७००२२३	क्षेत्रीय तथा अंचल अस्पताल	८७०,०००	६४८,६६४	७४.५६
३७००२३३	अस्पतालहरू	९११,६४१	५६३,०९२	६१.७७
३७००२४३	औषधी व्यवस्था विभाग	७७,१५७	३१,०४४	४०.२३
३७००२५३	आयुर्वेद विभाग	१४,९११	८,९७५	६०.१९
३७००२६३	आयुर्वेद चिकित्सालयहरू / औषधालयहरू	६८४,४४८	३२१,२०३	४६.९३
३७००३०३	पशुपति होमियो चिकित्सालय र युनानी औषधालय	१२,०६२	६,८१५	५६.५०
३७०१०१३	राष्ट्रिय जनसंख्या कार्यक्रम	३९,३००	५३६	१.३६
३७०१०२३	चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (वीर अस्पताल समेत)	६७९,७७०	४४७,६९६	६५.८६
३७०१०३३	कान्ति बाल अस्पताल	३५८,१०९	१९५,६०९	५४.६२
३७०१०४३	सरुवा रोग अस्पताल	१२७,०००	६५,२७४	५१.४०
३७०१०५३	प्रसुति गृह- थापाथली	२७१,७००	२७१,७००	१००.००
३७०१०६३	नेपाल आर्खी अस्पताल	३१,०२०	३१,०२०	१००.००
३७०१०७३	बी.पी. कोईराला मेमोरियल क्यान्सर अस्पताल	५६३,९६०	३७७,३६६	६६.९१
३७०१०८३	मनमोहन कार्डियोभस्कुलर केन्द्र (शिक्षण	६०,०००	४९,०००	८१.६७

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	अस्पताल, महाराजगंज)			
३७०१०९३	शहिद गंगालाल हृदय केन्द्र	४०४,२००	२९२,८००	७२.४४
३७०११०३	बी.पी कोईराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	४९०,०००	३२९,६००	६७.२७
३७०१११३	रामवृक्ष यादव स्मृति केन्द्र (जनकपुर अंचल अस्पताल)	२,०००	०	०.००
३७०११२३	त्रि. वि.शिक्षण अस्पताल (सुरेश बागले स्मृति क्यान्सर केन्द्र समेत)	१६८,५००	१११,१६६	६५.९७
३७०११३३	क्षयरोग नियन्त्रण	१,०३०,४१६	५२,२७०	५.०७
३७०११४३	एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण	५२०,८१४	५८,५२०	११.२४
३७०११५३	एकीकृत महिला स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	३४०,१४६	४०,८३६	१२.०१
३७०११६३	एकीकृत बाल स्वास्थ्य एवं पोषण कार्यक्रम	३,८३८,३६०	१५४,९९१	४.०४
३७०११९३	इपिडेमियोलोजी, औलो , कालाज्वर नियन्त्रण तथा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन	३५५,९७१	७७,८१४	२१.८६
३७०१२०३	कुष्ठरोग नियन्त्रण	२४,६५०	३,३४८	१३.५८
३७०१२१३	औषधी र उपकरण आपूर्ति	१३१,३२३	२६,९४६	२०.५२
३७०१२२३	अस्पताल निर्माण सुधार तथा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली	९६५,६८१	५१२,३००	५३.०५
३७०१२३३	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	१२१,५७४	३५,८३२	२९.४७
३७०१२४३	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	१६६,३७१	६६,४९४	३९.९७
३७०१२५३	किटजन्य रोग नियन्त्रण अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र	२१,९०१	७,५६८	३४.५६
३७०१२६३	स्वास्थ्य प्रयोगशाला सेवा	१३८,४८४	५८,७१२	४२.४०
३७०१२७३	स्वास्थ्य करकोषबाट संचालित कार्यक्रमहरु	४००,०००	२६५,४२२	६६.३६
३७०१२९३	विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग)	४१,५२५	४,१८८	१०.०९

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७०१३०३	सिंहदरबार वैद्यखाना	२१,९००	१५,०००	६८.४९
३७०१३१३	बी.पी. कोईराला लायन्स नेत्र अध्ययन केन्द्र	२५,९६०	१८,५३२	७१.३९
३७०१३२३	नेपाल नेत्र ज्योति संघ	५१,३६२	१५,६५९	३०.४९
३७०१३३३	स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्	५५,१००	३७,२४२	६७.५९
३७०१३४३	अनुगमन,मूल्यांकन तथा योजना सुदृढीकरण	३,५५२,४६०	२६८,२४६	७.५५
३७०१३६३	प्राथमिक स्वास्थ्य पुनर्जागरण कार्यक्रम	१,१०३,०००	७४,३२६	६.७४
३७०१३८३	ग्रामीण सामुदायिक जनस्वास्थ्य,आधारभूत स्वास्थ्य तथा नमूना स्वस्थ गाँउ कार्यक्रम	१३०,२३८	३८,०९९	२९.२५
३७०१३९३	कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	२५६,७१२	२५६,७१२	१००.००
३७०१४०३	पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	६९,३००	२०,०००	२८.८६
३७०१४१३	मानव अंग प्रत्यारोपण केन्द्र	१३४,०००	५६,३९६	४२.०९
३७०८०२३	राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र	५४,३१९	२२,३६२	४१.१७
३७०८०३३	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	१८,४७५	३,७३२	२०.२०
३७०८०४३	एकीकृत जिल्ला स्वास्थ्य कार्यक्रम	५,५०७,२६०	२,२१९,८५०	४०.३१
३७०८०६३	क्षयरोग नियन्त्रण	११७,१५६	३८,२३१	३२.६३
३७०८०९३	आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम	१७१,५२५	९३,०९७	५४.२८
	जम्मा	३३,४७४,६६०	१३,२६६,००५	३९.६३

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७००२४४	औषधी व्यवस्था विभाग	५९,८००	१,४०४	२.३५
३७००२६४	आयुर्वेद चिकित्सालयहरु / औषधालयहरु	३०,०००	१०,७२४	३५.७५
३७००३०४	पशुपति होमियो चिकित्सालय र युनानी औषधालय	२,०५०	०	०.००

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
३७०१०१४	राष्ट्रिय जनसंख्या कार्यक्रम	३००	०	०.००
३७०११३४	क्षयरोग नियन्त्रण	२०६,५६६	१९९	०.१०
३७०११४४	एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण	५,२००	५८५	११.२५
३७०११५४	एकीकृत महिला स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	३३,४३६	०	०.००
३७०११६४	एकीकृत बाल स्वास्थ्य एवं पोषण कार्यक्रम	१८७,२४५	२,४७८	१.३२
३७०११९४	इपिडेमियोलोजी, औलो , कालाज्वर नियन्त्रण तथा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन	६,६००	४,६००	६९.७०
३७०१२१४	औषधी र उपकरण आपूर्ति	३५०,३८७	८०,९५४	२३.१०
३७०१२२४	अस्पताल निर्माण सुधार तथा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली	१२,०००	०	०.००
३७०१२४४	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	१४,०००	२,५७५	१८.३९
३७०१२६४	स्वास्थ्य प्रयोगशाला सेवा	१३१,५६७	९,३८९	७.१४
३७०१२९४	विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग)	२०,३००	०	०.००
३७०१३४४	अनुगमन, मूल्यांकन तथा योजना सुदृढीकरण	७,४००	१,४७२	१९.८९
३७०८०३४	राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम	३,०००	२७६	९.२०
३७०८०४४	एकीकृत जिल्ला स्वास्थ्य कार्यक्रम	२,०१६,७०५	१,०८२,५६१	५३.६८
३७०८०६४	क्षयरोग नियन्त्रण	२,६३८	०	०.००
३७०८०९४	आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम	१४४,२५०	२६,१००	१८.०९
	जम्मा	३,२३३,४४४	१,२२३,३१७	३७.८३

जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय

१. परिचय:

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२।०९।०९ को निर्णयानुसार साविक विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय र स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको पुनर्गठन भई जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको गठन भएको हो । यस मन्त्रालयले जनसंख्या व्यवस्थापन, नवीकरणीय ऊर्जा, वातावरण एवं जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण संरक्षणका क्षेत्रहरूमा महत्वपूर्ण कार्यहरू गर्दै आइरहेको छ । मुलुकको समिष्टगत दिगो विकासमा जलवायु परिवर्तनले पार्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्दै वातावरण संरक्षण गर्ने कार्यमा सहयोग पुर्याउन र बाढी तथा मौसम भविष्यवाणी प्रणालीलाई बढी भरपर्दो तथा विश्वसनीय बनाउन मन्त्रालयको अतिरिक्त कार्य विशिष्टीकृत संस्थाको रूपमा केन्द्रिकृत भई कार्य गर्ने गरी जल तथा मौसम विज्ञान विभाग र वातावरण विभागको स्थापना भएको छ । साथै, वैकल्पिक र नवीकरणीय ऊर्जाको दिगो विकास गरी नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा स्वच्छ ऊर्जाको सहज आपूर्ति गर्ने, नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिबाट स-साना उद्योग तथा व्यवसायहरू संचालन गरी ग्रामीण जनताको आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याई वातावरण मैत्री क्रियाकलापहरू संचालन गर्न वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रको स्थापना भई विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन भैरहेका छन् ।

२. दृष्टिकोण:

- वातावरण व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाई स्वच्छ एवं स्वस्थ वातावरण सिर्जना गर्न तथा प्राकृतिक श्रोत एवं साधनको विवेकशील प्रयोगद्वारा दिगो विकास हासिल गर्नुका साथै जलवायु परिवर्तन वारे सिर्जित प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण एवं अनुकूलित बनाउने ।
- वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधिको विकास र विस्तार द्वारा अगामी २० वर्ष भित्र कुल ऊर्जा खपतमध्ये १० प्रतिशत र विद्युतको पहुँच पुग्ने जनसंख्यामध्ये ३० प्रतिशतलाई नवीकरणीय ऊर्जाबाट विद्युत पुर्याउने ।
- जनसंख्याका सवालहरूलाई विकाससँग एकीकरण गर्दै सबै नागरिकको जीवनमा गुणस्तरीय सुधार ल्याउने र जनसंख्या व्यवस्थापनमा लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

३. उद्देश्य

- हरित विकासको अवधारणा अनुरूप मानवीय क्रियाकलाप र विकास प्रक्रियालाई वातावरण मैत्री बनाउँदै जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल असरसँग अनुकूलित हुने ।
- जल तथा मौसम पूर्वानुमान सेवालाई विश्वसनीय र गुणस्तरीय बनाउने ।
- हरित विकासको अवधारणालाई प्रोत्साहन दिई मानवीय क्रियाकलाप र विकास निर्माणलाई वातावरण मैत्री बनाउँदै जलवायु परिवर्तनबाट हुने प्रतिकूल असरलाई न्यूनीकरण गर्ने एवं अनुकूलित बनाउने ।

- वैकल्पिक ऊर्जालाई आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलापसँग आवद्ध गरी ग्रामीण जनताको जीवनस्तर सुधार तथा रोजगारी एवं उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी परम्परागत ऊर्जाको निर्भरतालाई कम गर्दै दिगो वातावरण विकासमा जोड दिने ।
- जनसंख्या, विकास र वातावरण बीच तादात्म्यता कायम गरी जनसंख्या व्यवस्थापनलाई समग्र विकासको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गर्ने ।
- जनसांख्यिक तथ्यांक व्यवस्थापन, अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने ।

४. रणनीति

- वातावरणीय नीति नियमको परिमार्जन र संस्थागत क्षमता विकास गरी दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- विकास कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरी भरपर्दो र अनुभव गर्न सक्ने विकासको कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने ।
- वातावरणीय व्यवस्थापनको सम्बन्धमा भएका राष्ट्रिय/अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धतालाई ठोस कार्यान्वयनको माध्यमले राष्ट्रको विश्वसनीयतामा अभिवृद्धि गर्ने ।
- मौसम भविष्यवाणी प्रणाली भरपर्दो बनाई जलवायु परिवर्तन तथा वातावरणीय प्रभावको न्यूनीकरणमा जोड दिने ।
- वातावरण प्रवर्द्धन तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन/अनुसन्धानमा जोड दिदै भएका नकारात्मक असरलाई कम गर्ने ।
- ग्रामीण ऊर्जाको समुचित र दिगो विकास गर्ने ।
- वैकल्पिक ऊर्जाका माध्यमबाट ग्रामीण जनताको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधार तथा वातावरणीय दिगोपनामा सहयोग पुऱ्याउने खालका एकीकृत कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिने ।
- जनसंख्या, विकास र वातावरण बीच तादात्म्यता कायम गर्न जनसंख्या व्यवस्थापनलाई समग्र विकासको अभिन्न अंगका रूपमा लिदै सरोकारवाला निकायका बीचमा सम्पर्क र समन्वय स्थापित गर्ने ।
- जनसंख्या क्षेत्रका नीति निर्माण, कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकनका लागि संस्थागत संरचनाको सुदृढीकरण गर्ने ।
- जनसंख्या र विकास बीचको अन्तरसम्बन्धको अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरी नीति निर्माण र कार्यक्रम तर्जुमाका लागि सरोकारवाला निकायहरूलाई पृष्ठपोषण गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कार्यहरू देहायनुसार रहेका छन् ।

- वातावरण तथा जनसंख्या सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- वातावरण तथा जनसंख्या सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान र सर्वेक्षण;
- वातावरण तथा जनसंख्या सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संस्थासँग सम्पर्क र समन्वय;

- सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका वातावरण तथा जनसंख्या सम्बन्धी कार्यक्रमको मूल्याङ्कन तथा समीक्षा ;
- वातावरण तथा जनसंख्या सम्बन्धी जनशक्तिको विकास र उपयोग;
- वातावरण तथा जनसंख्याको क्षेत्रमा भएका प्रगतिहरूको अन्वेषण तथा अनुसन्धान;
- वातावरण विषयक द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सम्झौता तथा समझदारीपत्र;
- वातावरण सम्बद्ध विश्वविद्यालयहरूसँग सम्पर्क तथा समन्वय;
- वातावरण तथा जनसंख्या विषय सम्बन्धी प्रकाशन एवं प्रचार प्रसार;
- जल तथा मौसम विज्ञान विषयक अध्ययन, अनुसन्धान र भविष्यवाणी;
- वैकल्पिक ऊर्जा विकास;
- संयुक्त राष्ट्रसंघ जनसंख्या कोष र जनसंख्या सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्था;
- जैविक प्रविधिको अध्ययन, अनुसन्धान, प्रवर्द्धन विकास, उपयोग र नियमन;
- जलवायु परिवर्तन र अनुकुलन;
- प्रदुषण नियन्त्रण, वातावरण संरक्षण र सन्तुलन;
- जनसंख्या व्यवस्थापन, जनसंख्या तथा वसाई सराई नीति, योजना र कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;

६. मन्त्रालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कार्यहरू सम्पादनका लागि व्यवस्था गरिएका कानूनहरू

❖ नीतिहरू:

- ग्रामीण ऊर्जा नीति, २०६३
- जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७
- नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान नीति, २०६९
- राष्ट्रिय जनसंख्या नीति, २०७१

❖ ऐन तथा नियमहरू:

- वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३
- वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४
- ओजोन तहलाई विनास गर्ने पदार्थको खपत (नियन्त्रण) नियमावली, २०५७

❖ गठन आदेश, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्डहरू

- वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन विकास समिति (गठन) आदेश, २०५३
- राष्ट्रिय वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, इ.स.१९९३
- वायु गुणस्तर, २०६९
- सवारी प्रदुषण, २०६९
- ध्वनीको गुणस्तर, २०६९
- सिमेण्ट र क्रसर उद्योगबाट निष्कासन भई हावामा जाने धुलो, २०६९
- डिजेल जेनेरेटरबाट निष्कासन भई हावामा जाने धुवा, २०६९

- औद्योगिक ब्वाइलरको सञ्चालनबाट निष्कासन हुने धुँवाँ तथा चिमनीको उचाइ सम्बन्धी मापदण्ड, २०६९
- प्रदूषण गर्ने उद्योगहरू सतही पानीमा निष्कासन हुने औद्योगिक एफ्ल्यूएण्ट सम्बन्धी मापदण्डहरू औद्योगिक एफ्ल्यूएण्ट सम्बन्धी निर्देशक मापदण्डहरू,
- औद्योगिक एफ्ल्यूएण्ट सतह पानीमा पठाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०५८
- औद्योगिक एफ्ल्यूएण्ट सार्वजनिक ढलमा मिसाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०६०
- ईटा भट्टा उद्योगबाट निस्कने धुँवा तथा चिमनीको उचाई सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४
- प्रयोगमा आइरहेको सवारी साधनको वायु गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्ड, २०५४
- वातावरण संरक्षण कोष आर्थिक निर्देशिका, २०६५
- प्लाष्टिक झोला (नियमन तथा नियन्त्रण) निर्देशिका, २०६८
- पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्यङ्कन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७१
- सहरी सौर्य ऊर्जा प्रणाली अनुदान तथा कर्जा परिचालन निर्देशिका, २०७२
- नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान परिचालन कार्यविधि, २०७०
- दुर्गम स्थानका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाका लागि थप आर्थिक सहयोग परिचालन कार्यविधि, २०७१
- संस्थागत सौर्य ऊर्जा प्रणाली अनुदान तथा परिचालन कार्यविधि, २०७०
- केन्द्रिय नवीकरणीय ऊर्जा कोष (सञ्चालन) निर्देशिका, २०७१

❖ अन्तराष्ट्रिय सन्धि, सम्झौता, अनुबन्ध तथा सम्मेलनहरू (मुख्य/मुख्य मात्र)

- Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere; in outer space and under water, 1953
- Convention of the world metrological organization, 1873
- Vienna Convention for the protection of the ozone layer, 1985
- Basel Convention on the control of the Trans-boundary movements of Hazardous Wastes their disposal, 1987
- Montreal Protocol on the substances that deplete the Ozone layer, 1987
- Amendment to the Montreal protocol on the substances that deplete the Ozone layer, 1990
- United Nations Framework Convention on Climate Change, 1997
- Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, 1997
- Stockholm Convention Persistent Organic Pollutants, 2001
- अन्तराष्ट्रिय व्यापारमा केही हानीकारक रसायन एवं जीवनाशक विषादीको पूर्व जानकारी गराउने सहमतिको कार्यविधि सम्बन्धी रोटरडाम महासन्धी ।

- "थोपा थोपा ईन्धनको वचत गरौ, वातावरण मैत्री सवारी साधन प्रयोग गरौ" भन्ने नाराका साथ यस मन्त्रालयको आयोजना र साईकल सिटी नेटवर्क नेपालको सहयोगमा मा. मन्त्रीज्यूको नेतृत्वमा २०७२ मंसिर ९ गते वृहत साईकल रयालीको आयोजना गरी सर्वसाधारणमा वातावरण मैत्री सवारी साधन प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य भएको ।
- मन्त्रालयले तत्काल सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यहरु सहितको सुधार कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन भइरहेको ।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय पक्षराष्ट्रहरुको पेरिसमा भएको United Nations Framework for Convention on Climate Change (UNFCCC) को एक्काइसौं महासम्मेलनमा भाग लिई मूलकहरुको जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी एजेण्डालाई आगामी Work Program मा समावेश गर्ने प्रयास गरिएको ।
- United Nations Framework for Convention on Climate Change (UNFCCC) को नेपाल पक्ष राष्ट्र भएको नाताले आवधिक रुपमा नेपालले पेश गर्नु पर्ने हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन लगायतका विषयहरु समेटिएको Second National Communication प्रतिवेदन तयार गरी पेश हुनुको साथै Third National Communication र Biennial Update Report तयार गर्ने कार्य भएको छ ।
- नेपालले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी Intended Nationally Determined Contributions प्रतिवेदन तयार गरी जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी महासन्धिको सचिवालय समक्ष पेश गरेको छ र अन्य महत्वपूर्ण नीतिगत दस्तावेजहरु तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।
- UNFCCC अन्तर्गत नैरोबी कार्ययोजनाबाट विश्वभर संचालन भएका कार्यक्रमहरु मध्ये नेपालमा संचालित जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम (NCCSP) विश्वका १७० देश मध्ये उत्कृष्ट ५ सफल अनुकुलन अभ्यास कार्यक्रमका रुपमा छनौट भएको ।
- २० वटा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनहरु स्वीकृत गरिएको तथा अन्य १५ वटा आयोजनाका वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धी क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत गरी वातावरण प्रभाव मूल्यांकन कार्य अगाडि बढाउन सहमति दिइएको ।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन नगराई संचालनमा रहेका विभिन्न ४ वटा आयोजनाहरुलाई वातावरण संरक्षण ऐन अनुसार कारवाही स्वरुप जरिवाना गरी वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रक्रियामा लगिएको ।
- नेपाल सरकारले तत्काल सम्पन्न गर्नुपर्ने भनी तोकिदिएका आयोजनाहरुको हकमा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन प्रकृयालाई छिटो छरितो रुपमा सम्पन्न गर्न विद्यमान वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ मा संशोधनको लागि मन्त्रिपरिषदमा प्रस्ताव पठाइएको ।
- काठमाडौं उपत्यकामा प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्ध लगाई सकिएकोले अनुगमन गरी मापदण्ड विपरितका प्लाष्टिकका झोला जफत गरी वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ को दफा १८ बमोजिम कारवाही भएको ।

- चुन दुङ्गा वा क्लिङ्करमा आधारित क्लिङ्कर वा सिमेन्ट उद्योग स्थापना गर्ने लगायत वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को अनुसूचीमा हेरफेर गर्ने सम्बन्धी सूचना २०७२।७।३० को राजपत्रमा प्रकाशन गरिएको ।
- नेपाल भित्र संचालन हुने योजना तथा आयोजनाहरूमा वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत गरी वातावरणमा पर्न सक्ने अनुकूल प्रभावलाई बढाई प्रतिकूल प्रभावलाई न्यून गरी विकास प्रस्तावहरूबाट प्राप्त हुने सामाजिक आर्थिक लाभलाई दिगो बनाउने तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई सरल र पारदर्शी बनाउने उद्देश्यले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०७२ को मस्यौदा तयार भएको ।
- वातावरणीय प्रयोगशालाको लागि आवश्यक GCMS र COD Digester उपकरण खरिद भएको ।
- भुकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा सहयोग गर्ने गरी मित्रराष्ट्र चीन सरकारको सहयोगमा प्रस्तावित ३२,००० (बत्तिस हजार) थान घरायसी सौर्य ऊर्जा (Solar Home System) र ३२५ थान संस्थागत रूपमा प्रयोग हुने सौर्य ऊर्जा प्रणाली (Institutional Solar Energy System) को अनुदान सहायता सम्बन्धी MOU मा हस्ताक्षर भएको
- Low Carbon Economic Development Strategy and Gender and Climate Change Strategy को मस्यौदा तयार भएको ।
- Eco System Based Adaptation (EBA) सम्बन्धी थप कार्य संचालनका लागि सल्यान, अछाम र दोलखा जिल्लामा कार्यक्रमका लागि करिब ५ (पाँच) मिलियन अमेरिकी डलर बराबरको Project Document तयार गरी Global Environment Fund (GEF) सँग Agreement गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको ।
- जलवायु परिवर्तनलाई मुलप्रवाहीकरण गरी राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्न National Adaptation Plan (NAP) को शुरुवात गरिएको ।
- नेपालमा नवीकरणीय ऊर्जाको सम्भावना र उपलब्धताको बारेमा सर्वसाधारण, निजी क्षेत्र, सरकारी, गैर सरकारी क्षेत्र र अन्तर्राष्ट्रिय जगत समेतमा प्रचार गरी विद्यमान ऊर्जा संकटको सम्बोधनमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले “ऊर्जा सुरक्षाका लागि नवीकरणीय ऊर्जा” भन्ने नाराका साथ तीन दिने नविकरणीय उर्जा प्रदर्शनी सम्पन्न गरिएको ।
- नेपालका ग्रामीण क्षेत्रका न्यून आय भएका परिवारहरूमा स्वच्छ तथा नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको पहुँचमा विस्तार गर्न नयाँ अनुदान नीति, २०७२ (मस्यौदा) तर्जुमा गरी अर्थ मन्त्रालयमा स्वीकृतिको लागि प्रक्रिया अगाडि बढाइएको ।
- सहरी क्षेत्रमा विद्यमान ऊर्जा संकटको न्यूनीकरणका लागि सिभिल बैंक, एनएमबी बैंक र नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंकबाट घरायसी सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडानमा सरल कर्जा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी सम्झौता पत्रमा हस्ताक्षर भएको छ भने १० वटा उद्योग र सौर्य ऊर्जा कम्पनीहरू बीच करिब १० मेघावाट विद्युत उत्पादन गर्न सम्झौता पत्रमा हस्ताक्षर भएको ।
- धुवौंमुक्त उज्यालो घर कार्यक्रम अन्तर्गत भूकम्प प्रभावित जिल्लाका घरपरिवारहरूलाई १२,६५३ वटा सुधारिएको चुलो वितरण भएको ।

- आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा संचालित कार्यक्रमहरूमध्ये बायोग्यास तर्फ ३५ हजार प्लान्ट जडान गर्ने वार्षिक लक्ष्य रहेकोमा प्रथम आठ महिनामा १४, ३५१ वटा प्लान्ट जडान भएका, लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाहरूबाट २५०० किलोवाट विद्युत उत्पदान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १,०९५ किलोवाट विद्युत उत्पादन भएको, ५५ हजार सौर्य विद्युत प्रणाली जडान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २३,९९४ वटा सौर्य प्रणाली जडान गरिएको, २,८५,००० हजार सुधारिएको चुलो जडान जडान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ६१,५७६ वटा जडान गरिएको, १०० वटा सौर्य खानेपानी पम्प जडान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ७ वटा जडान गरिएको, ७५० वटा सुधारिएको पानी घट्ट जडान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ३०८ वटा जडान गरिएको ।
- विभिन्न हिमजल केन्द्रहरू तथा हिमतालहरूमा वैज्ञानिक अनुसन्धान तथा निर्माण सुधारका कामहरू सम्पन्न भएको ।
- इम्जा हिमतालको जलसतह ३ मिटर भन्दा बढिले न्यूनीकरण गर्नको लागि डिजाइन नक्सा तयार गरी बोलपत्र आव्हान गर्दा कुनैपनि फर्म छनौट हुन नसकेकोमा नेपाली सेना मार्फत निर्माण कार्य सम्पन्न गराउन रक्षा मन्त्रालयमार्फत जल तथा मौसम विज्ञान विभाग र नेपाली सेना बीच MOU सम्पन्न भएको ।
- जल तथा मौसम विज्ञान विभाग र UNDP को सहकार्यमा च्छो रोल्पा हिम तालको पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना गरिएको ।
- मौसम र बाढी पुर्बानुमानलाई प्रभावकारी बनाउन सुर्खेत र उदयपुरमा दुईवटा राडार जडान गर्ने कार्य भैरहेको ।
- मौसम पूर्वानुमान तथा बाढी भविष्यवाणी प्रणालीलाई वैज्ञानिक र भरपर्दो बनाउन जल तथा मौसम विज्ञान विभागको मौसम पुर्बानुमान महाशाखामा NWP Server स्थापना भई परीक्षण कार्य संचालन भैरहेको ।
- उपत्यकाका विभिन्न ८ स्थान (का.म.न.पा. वडा नं. ७ र १८, मध्यपुर ठिमी वडा नं. ११ र १७, कार्यविनायक वडा नं. १ र २) मा हरियाली पार्क निर्माण गर्ने कार्य भैरहेको ।
- भूकम्पपछिको काठमाडौं उपत्यकामा रहेका अपार्टमेन्टहरूको वातावरणीय स्थिति अध्ययन गर्ने सिलसिलामा "मेरो सिटी अपार्टमेन्ट" हात्तीवन र ग्राण्डि अपार्टमेन्ट, टोखाको वातावरणीय अध्ययन गरिएको ।
- वातावरणीय प्रदुषण नियन्त्रण एवं न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले वातावरण विभागबाट धादिङ्ग, तनहुँ, कास्की, रुपन्देही, बाँके, मकवानपुर, नुवाकोट र काठमाडौंमा रहेका विभिन्न ५३ वटा उद्योग तथा कलकारखानाको अनुगमन गरिएको ।
- नेपाल सरकार (मं.प.) को निर्णय अनुसार गठन भएको जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको नयाँ संगठन संरचनाको लागि O&M सर्भे भई मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत भएको ।

९. आ.व. २०७१।७२ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित बुँदाहरुको फागुन मसान्तसम्मको प्रगति विवरण:

ब. व. को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
४३	सिमेण्ट उद्योगलाई आवश्यक पर्ने दैनिक ४ हजार ८ सय मेट्रिक टन सम्म चुनदुङ्गा उत्खनन गरी ३ हजार मेट्रिक टनसम्म क्लिङ्गकर वा सिमेण्ट उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गरे हुने व्यवस्था ।	कार्यान्वयनको लागि वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को अनुसूची १ र २ मा संशोधन गरी नेपाल राजपत्रमा मिति २०७२।०७।३० मा सूचना प्रकाशन गरिएको ।
८६	शहरी क्षेत्रमा सौर्य उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिने ।	१८५ वटा घरधुरीले अनुदान तथा विभिन्न वित्तीय संस्था मार्फत कम व्याजदर सरल कर्जा प्राप्त गरी सौर्य उर्जा प्रणाली जडान गरेको । - नवीकरणीय उर्जा अनुदान नीति, २०७२ को मस्यौदा तयार गरी म.प.मा पेश भएको ।
२३२	नेपाल सरकारका स्थायी संरचनाबाट सम्पादन हुन सक्ने नियमित कार्य तथा विकास आयोजना संचालनका लागि विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान मार्फत अनुदान दिने ।	यस मन्त्रालयबाट विकास समिति, बोर्ड, प्रतिष्ठान जस्ता अलग्गै स्वायत्त संस्था खडा गरीएको छैन । नियमित कार्य तथा विकास आयोजनाको कार्यान्वयन मन्त्रालयको स्थायी संरचनाबाट सम्पादन भएको ।
२३४	योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको बीच रहेको अन्तर कम गर्दै कार्यान्वयन क्षमता र शैलीमा सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षलाई बजेट कार्यान्वयन वर्षको रूपमा घोषणा गरी कार्यान्वयन क्षमता बढाउने बहुआयामिक प्रयासहरु गर्ने । वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृति र अख्तियारी दिने प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।	यस मन्त्रालयबाट श्रावण ७ गते भित्र अख्तियारी मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायमा पठाइसकेको साथै श्रावण मसान्त भित्र कार्यक्रम स्वीकृत भई सम्बन्धित निकायमा पठाइएको ।
२३५	विकास र वातावरणलाई एक अर्काको	वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ मा

ब. व. को बुँदा नं	नीति तथा कार्यक्रम	फागुन मसान्तसम्मको उपलब्धि
	प्रतिद्वन्दी नभई परिपूरकको रूपमा अघि वढाउने । आयोजनाहरूको वातावरणीय मुल्यांकन प्रक्रियालाई थप सरल बनाउने ।	प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) र वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन को स्वीकृति लगायतका प्रक्रियामा सरलीकरण गर्न राष्ट्रिय गौरवका आयोजना, विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी आयोजना तथा नेपाल सरकारले तत्काल गर्नुपर्ने भनी तोकेका आयोजनाको हकमा प्रक्रियाको दिनहरू छोट्याईएको । • वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०७२ तयार भई सरोकारवाला- हरूको राय सुझाव लिने कार्य भइरहेको । • पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन निर्देशिका , २०७१ लाई समसामयिक सुधार गरी EIA प्रक्रियामा सुधार ल्याउन सरलीकरण गर्ने प्रकृया भइरहेको ।
२३६	आयोजना तहमा आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्रीको उपलब्धता र गुणस्तरमा विशेष ध्यान दिने । पुनर्निर्माण र अन्य निर्माणका लागि निर्माण सामग्रीको आपूर्ति सुनिश्चित गर्न हाल संचालनमा रहेका क्रसर उद्योगहरूलाई निश्चित वातावरणीय मापदण्ड पुरा गर्ने गरी एक वर्ष पश्चात तोकिएका स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने पर्ने शर्तमा यथावत संचालन गर्न दिने ।	• आपूर्ति व्यवस्था सरल बनाउने कार्यको निश्चित मापदण्ड निर्माणको कार्य भइरहेको । • वातावरण मापदण्ड कार्यान्वयन भइरहेको ।

१०. आ.व. २०७१/७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण:

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२।०९।०९ को निर्णयानुसार स्थापना भएकोले गत आर्थिक वर्ष २०७१।७२ को विनियोजित बजेट एवं खर्चको यथार्थ विवरण स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तर्गत रहेको ।

११. आ.व.२०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा फागुन मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	आयोजना/ कार्यक्रम	अनुमानित बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३१०११-३	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	९४५३०	२५३२३	२६.७९
३३१०१७-३	वातावरण बिभाग	५४२२९	२३५४२.	४३.४१
३३१०१२-३	जल तथा मौसम विज्ञान कार्यक्रम	६२४१७	२५९०४.	४१.५०
३३११०२-३	जल विज्ञान कार्यक्रम	३०७४७	१५९८.६	५.२०
३३११०३-३	हावापानी विज्ञान कार्यक्रम	४७५६२	१७१२.९	३.६०
३३११०४-३	मौसम पूर्वानुमान कार्यक्रम	८२३१	२५८५.८	३१.४२
३३११२३-३	जलवायु प्रकोप समुत्थान कार्यक्रम	२९४५१७	१८४३०.७	६.२६
३३११०५-३	बाढी भविष्यवाणी	९९००	३९२५.७	३९.६५
३३११०८-३	वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्र	६११३२२	१७६६३३.८	२८.८९
३३१११०-३	राष्ट्रिय ग्रामीण तथा नविकरणीय ऊर्जा कार्यक्रम	४८५६१०१	१४०७१९०.९	२८.९८
३३११२२-३	सुधारिएको ग्रामीण ऊर्जा सेवा कार्यक्रम (कावेली प्रसारण आयोजना)	५१५६७	२३७७१	४६.१०
३३११२७-३	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	१०२९५०६	२८२६९३	२७.४६
	जम्मा	७१५०६२९	१९९३३११	२७.८८

पूँजीगत खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	आयोजना/ कार्यक्रम	अनुमानित बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३१०११-४	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	६५७५	४१०.१	६.२४
३३१०१७-४	वातावरण बिभाग	६८७२५	१५१३५	२२.०२
३३१०१२-४	जल तथा मौसम विज्ञान कार्यक्रम	६०८५	०	०.००
३३११०२-४	जल विज्ञान कार्यक्रम	१८८५५	१५९	०.८४
३३११०३-४	हावापानी विज्ञान कार्यक्रम	१६०००	६४०.३	४.००
३३११०४-४	मौसम पूर्वानुमान कार्यक्रम	९२७६	१०९.४	१.१८

ब.उ.शी.नं.	आयोजना/ कार्यक्रम	अनुमानित बजेट	खर्च	प्रतिशत
३३११२३-४	जलवायु प्रकोप समुत्थान कार्यक्रम	५४६७३९	४०१७	०.७३
३३११०५-४	वाढी भविष्यवाणी	९०८५	६०.२	०.६६
३३११०८-४	वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्र	२३५१२	१७४९.७	७.४४
३३११२२-४	सुधारिएको ग्रामीण ऊर्जा सेवा कार्यक्रम (कावेली प्रसारण आयोजना)	४३००	२७६१.९७	६४.२३
३३११२७-४	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	२६७२	११७	४.३८
	जम्मा	७११८२४	२५१६०	३.५३

◆ ◆ ◆

खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको योजनाबद्ध विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन र मुल्याङ्कन गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) को मिति २०७२ पुस ०९ गतेको निर्णयबाट यस खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालयको स्थापना भएको हो। नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ अनुसार यस मन्त्रालयले आफ्नो क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। खानेपानी, सरसफाइ तथा ढल निकासको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिका लागि यस मन्त्रालयबाट संचालनमा आउने विकास आयोजनाहरूलाई राष्ट्रिय गौरवका, केन्द्रीय स्तरका, निश्चित कार्यक्षेत्र तोकिएका, केन्द्रीय/क्षेत्रीय/जिल्लास्तरबाट संचालन हुने तथा आयोजना गरी वर्गिकरण गरीएको छ। जिल्लागत बाँडफाँट गरिएका उक्त कार्यका लागि मन्त्रालय मातहतमा खानेपानी तथा ढल निकास विभाग, ग्रामिण खानेपानी तथा सरसफाइ कोष, मेलम्ची खानेपानी विकास समिति, काठमाडौं उपत्यका खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना कार्यान्वयन निर्देशनालय, काठमाडौं उपत्यका खानेपानी बोर्ड, काठमाडौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेड, नेपाल खानेपानी संस्थान, खानेपानी तथा महशुल निर्धारण आयोग लगायतका निकायहरू संचालनमा छन्।

२. दृष्टिकोण:

सुरक्षित, पर्याप्त, सेवामूलक, सर्वमान्य खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधामा सबै नागरिकको पहुँच वृद्धि गरी सार्वजनिक स्वास्थ्य र जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने।

३. ध्येय:

- प्रभावकारी, उत्तरदायी, पारदर्शी खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको निर्माण गर्नु।
- खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको एक ऐन, एक राष्ट्रिय नीति तथा एक राष्ट्रिय क्षेत्रगत विकास नीति (SDP) बनाई लागू गर्ने।

४. लक्ष्य:

समष्टिगत लक्ष्य:

सहस्राब्दी विकास लक्ष्य अनुसार सन् २०१५ सम्म ७२ प्रतिशत जनसंख्यालाई खानेपानी सेवा र ५३ प्रतिशत जनसंख्यालाई सरसफाइ सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा राष्ट्रिय जल योजना, २००५ ले सन् २०१७ सम्म सबै नेपाली जनतालाई आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा र सरसफाइ सुविधा उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिएको छ।

कार्यनीतिक लक्ष्यहरू:

काठमाडौं उपत्यकामा खानेपानीको दीर्घकालीन समस्या समाधान गर्न, बह्रदो नदी प्रदूषणले जलीय पारिस्थितिक प्रणालीको हास, जथाभावी ढल निकास तथा नदी किनाराको अतिक्रमण भएकाले बागमती नदी प्रणालीको विकास, सम्बर्द्धन एवं प्रवर्द्धन गर्न तथा वातावरण सुधारका लागि सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी बागमती, विष्णुमती, धोवीखोला लगायतका नदीनालाहरूलाई स्वच्छ, सफा र

प्रदूषणमुक्त बनाउन पनि विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालनमा छन् । उक्त लक्ष्यहरू हासिल गर्न स्थानीय निकाय, उपभोक्ता तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूसँग एकीकृत तथा समन्वयात्मक रूपमा कार्य गर्ने रणनीति अवलम्बन गरिएको छ ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- सरसफाइलाई अभिन्न भागको रूपमा लिइनुको साथै उपेक्षित समूहहरूमा केन्द्रित भई सबै नेपालीहरूलाई सुरक्षित, सहज तथा पर्याप्त खानेपानी उपलब्ध गर्ने तथा सुनिश्चित गर्ने ।
- पानीजन्य रोगहरू मुलुकमा व्यापक रहेकोमा यसलाई कम गर्ने ।
- परम्परागत रूपमा पानी ल्याउने र घरेलु सरसफाई तथा Hygiene को जिम्मा लिएका महिलाहरू र बालबालिकाहरूले पाइराखेको असुविधालाई कम गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ मा खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ:

- खानेपानी सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन;
- खानेपानी सरसफाइ तथा ढल निकास;
- काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड;
- काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी लिमिटेड;
- काठमाडौं उपत्यका खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना कार्यान्वयन निर्देशनालय;
- नेपाल खानेपानी संस्थान;
- मेलम्चीखाने पानी विकास समिति तथा मेलम्ची खानेपानी आयोजना र अन्य खानेपानीसँग सम्बन्धित विषय;
- खानेपानी महशुल निर्धारण आयोग;
- नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा सिभिल इन्जिनियरिङ्ग समूहको स्यानिटरी उपसमूहको सञ्चालन ।

७. कानूनी व्यवस्था:

ऐन:

- नेपाल खानेपानी संस्थान ऐन, २०४६
- नेपाल खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड ऐन, २०६३
- खानेपानी महशुल निर्धारण आयोग ऐन, २०६३
- जलस्रोत ऐन, २०४९
- खानेपानी कर ऐन, २०२३

नियमावली:

- जलस्रोत नियमावली, २०५०
- खानेपानी नियमावली, २०५५

९. आ.व. २०७२/७३ को बजेट बक्तव्यमा उल्लिखित नीति तथा कार्यक्रमको दोश्रो चौमासिक अवधि सम्मको प्रगति विवरण:

ब.व.को बुँदा नं.	नीति तथा कार्यक्रम	प्रगति
५९	तराई जिल्लाहरूमा खानेपानीमा देखिएका आर्सेनिक समस्यालाई समाधान गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	३२ वटा ट्यूबवेल जडान (रौतहट र धनुषा जिल्लाहरूमा)
५९	जलाधार क्षेत्र संरक्षण र बाँधयुक्त जलाशय निर्माणबाट पानीको दीगो आपूर्तिको लागि नयाँ आयोजनाहरूको पहिचान गर्ने	नयाँ आयोजनाहरूको पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन कार्य भइरहेको ।
९४	आगामी तीन वर्ष भित्र प्रत्येक नेपालीका घरमा न्यूनतम आधारभूत सुविधा सहितको शौचालय निर्माण गर्ने कार्यलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।	चालु आ.व.मा ३२२ गा.वि.स. हरू, १४ न.पा., ८ जिल्लाहरू ODF घोषणा गरिएको ।
१०५	- काठमाण्डौ उपत्यकामा खानेपानीको वितरणलाई सहज र नियमित तुल्याउन आगामी दुई वर्षभित्र मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको निर्माण सम्पन्न गर्ने । - मेलम्ची खानेपानी आयोजनाबाट काठमाण्डौ उपत्यकामा प्राप्त हुने पानी वितरणका लागि प्रभावकारी प्रणाली निर्माणमा जोड दिने ।	चालु आ.व.को हालसम्ममा १५४४ मीटर समेत गरी जम्मा १४५७४ मी. सुरुङ्ग निर्माण भएको । चालु आ.व.को हाल सम्म ३९५० घ.मी. समेत गरी समग्रमा हालसम्म १५४०० घ.मी. कंक्रीट ढलान कार्य सम्पन्न भएको ।

१०. आ.व. २०७२/७३ मा सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- मिति २०७२ पुस ९ गते खानेपानी तथा सरसफाई मन्त्रालय स्थापना भएको ।
- हाल सम्मको वित्तीय प्रगति ४३.७० प्रतिशत भएको ।

११. आ.व. २०७२/०७३ मा विनियोजित बजेट एवं फागुन मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनियोजन	खर्च	प्रतिशत
३४७१६६	वातावरणीय सरसफाई आयोजना	१७६५०	१६१४	९.१४
३४७१६७	राष्ट्रिय सुचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन आयोजना	१२७९७	१०५५	८.२४
३४७१६८	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	७३४९	२७५	३.७४
३४७१६९	डिप ट्यूबेल आयोजना (मर्मत सुधार)	४४५	२१९	४९.२१
३४७१७०	जनसाधन विकास कार्यक्रम	१६८६०	८२१९	४८.७५
३४७१७१	खानेपानी गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	५२२३	१४८०	२८.३४
३४७१७५	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्युनिकरण तथा प्रविधि प्रवर्द्धन आयोजना	६५६	२४४	३७.२०
३४७१७७	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	१६३५	१०७६	६५.८१
३४७१७९	दोस्रो साना सहरि खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	६२५६९	२९०८६	४६.४९
३४७३१८	खानेपानी तथा सरसफाई सह-लगानी कार्यक्रम	१११८६	२५७१	२२.९८
३४७३१९	सुख्खाक्षेत्र (रामेछाप बृहत, पकरबास, तिमाल र यासोक) खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	७९०४	१२४१	१५.७०
३४७३५९	तेश्रो साना शहरि खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	४२९९०	३६०३	८.३८
३४७८०२	खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	५६१५३३	३६४५१९	६४.९१
३४७०१८	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	६९५७५	२७११५	३८.९७
३४७१७६	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	४८५७२	३४४०५	७०.८३

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनयोजन	खर्च	प्रतिशत
५०११३५	काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	५७६९४	३६६८२	६३.५८
३४७१७३	ग्रामिण खानेपानी तथा सरसफाई सुधार आयोजना	६७६८५	५६४६३	८३.४२
५०११२८	काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड	४०००००	३८२२००	९५.५५
५०११७७	ढल प्रशोधन केन्द्र	२०००००	०	०.००
	जम्मा	१५९२३२३	९५२०६७	५९.७९

चालु खर्च

(रु. हजारमा)

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनयोजन	खर्च	प्रतिशत
३४७१६६	वातावरणीय सरसफाई आयोजना	३०९८३३	५५३५३	१७.८७
३४७१६७	राष्ट्रिय सुचना व्यवस्थापन तथा अनुगमन आयोजना	१३८	०	०.००
३४७१६८	खानेपानी सेवा नियमन तथा पुनर्स्थापन कार्यक्रम	१६०००५	१०१३९	६.३४
३४७१६९	डिप ट्यूबेल आयोजना (मर्मत सुधार)	३१२३१	१३४८१	४३.१७
३४७१७०	जनसाधन बिकास कार्यक्रम	७८८०	४६६	५.९१
३४७१७१	खानेपानी गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	१९४९२४	२६३९७	१३.५४
३४७१७५	जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्युनिकरण तथा प्रविधि प्रवर्द्धन आयोजना	३४८७५	४५६६	१३.०९
३४७१७७	ढल निर्माण तथा प्रशोधन कार्यक्रम	४५०६०	१५७९९	३५.०६
३४७१७९	दोस्रो साना सहरि खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	६६५०००	४२७७१७	६४.३२
३४७३१८	खानेपानी तथा सरसफाई सह-लगानी कार्यक्रम	२८९८४८	६३७४	२.२०

ब.उ.शी.नं.	मन्त्रालय/निकाय	विनयोजन	खर्च	प्रतिशत
३४७३१९	सुख्खाक्षेत्र (रामेछाप बृहत, पकरबास, तिमाल र यासोक) खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	४४४१६	८००	१.८०
३४७३५९	तेश्रो साना शहरि खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	६७८१०८	५७९	०.०९
३४७८०१	ग्रामीण खानेपानी आयोजना	२००००	१११४६	५५.७३
३४७८०२	खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	३०४७७२९	९९९२१३	३२.७९
३४७८०५	उच्च/मध्यमस्तरिय ठूला खानेपानी आयोजनाहरु	७०००००	१४७२८३	२१.०४
३४७०१८	खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	४१०००	२१९५४	५३.५५
३४७१७६	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	२७८१७५७	१५७१९३५	५६.५१
५०११४५	काठमाण्डौ उपत्यका ढल सुधार आयोग	८०५०००	७४७६०	९.२९
५०११४५	काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन आयोजना	२२५७०००	१२२४१०४	५४.२४
५०११३५	काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	३३७३०६	१५०५८०	४४.६४
३४७१७३	ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	११५८२६३	२६५३९७	२२.९१
५०११२८	काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड(वित्तियबाट)	४३००००	१५०२००	३४.९३
५०११७७	ढल प्रशोधन केन्द्र (वित्तियबाट)	२५००००	०	०.००
	जम्मा	१४२८९३७३	५१७८२४३	३६.२४

◆ ◆ ◆

पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

पशुपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा करीव ११ प्रतिशत र कूल कृषि गार्हस्थ उत्पादनमा करीव २६.८ प्रतिशत योगदान प्रदान गर्दै आएको सन्दर्भमा पशुपंक्षी क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व छ। देशमा हाल प्रति वर्ष दुध १,७३४ हजार मेट्रिक टन, मासु ३०३ हजार मेट्रिक टन र अण्डा ९० करोड वटा उत्पादन भई प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष दुध, मासु र अण्डाको उपलब्धता क्रमशः ६४ लिटर, ११ किलोग्राम र ३२ वटा रहेको छ। विकसित मुलुकहरु सरह न्यूनतम पशुजन्य पदार्थहरुको उपभोग प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष दुध ९१ लिटर, मासु १४ किलोग्राम र अण्डा ४८ वटा प्राप्त गर्नका निमित्त वर्तमान दुध उत्पादनमा ३५ प्रतिशत, मासु उत्पादनमा २५ प्रतिशत र अण्डा उत्पादनमा ४५ प्रतिशतले वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ।

विकासशील देशहरुमा हालको तुलनामा सन् २०२० सम्म पशुजन्य प्रोटीनको माग दोब्बरले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ भने सन् २०२२ सम्म नेपाललाई विकासशील मुलुकमा रुपान्तरण गर्ने राष्ट्रिय संकल्प भईसकेको परिप्रेक्षमा पशुजन्य पदार्थको उपलब्धतामा आत्मनिर्भर बन्न पशुपालन क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी उल्लेखनीय प्रगति हासिल गर्नका लागि उन्नत नस्ल, पशु आहार, पशु स्वास्थ्य र व्यवसायीकरणका क्षेत्रमा थप अनुसन्धान र विकास गर्न आवश्यक छ। नेपाल विश्व व्यापार संगठन तथा विश्व पशु स्वास्थ्य संगठनको सदस्य राष्ट्र भए पश्चात् त्यस्तो राष्ट्रका हैसियतले पशु विकास क्षेत्रमा पूरा गर्नुपर्ने दायित्व निर्वाह गर्न विकासका विभिन्न साझेदारहरूसँग समन्वय गर्दै पशुपंक्षी विकासका कार्यक्रमहरुलाई आगामी दिनमा अझ बढी प्रभावकारी बनाउने आवश्यकता छ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ चौधौं त्रिवर्षीय योजनाको सुरु वर्ष भएको र सँगसँगै कृषि तथा पशु सेवा क्षेत्रको मूल मार्गदर्शक नीतिको रुपमा जारी भएको कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) लाई योजना तथा कार्यक्रमहरुमा अनुवाद गर्दै यसले लिएको लक्ष्य पुरा गर्ने सुरु वर्ष पनि भएको सन्दर्भमा नवीन सोचका साथ प्रतिफलमूलक कार्ययोजना तर्जुमा गरी लागू गर्नु बाञ्छनीय देखिएको छ। हालै मात्र संयुक्त राष्ट्रसंघले 'दिगो विकास लक्ष्य' पारित गरी १७ वटा लक्ष्य, त्यस अन्तरगत १६९ वटा आशातीत नतिजा र त्यसको मापनको लागि ३०४ वटा सूचक प्रस्ताव गरेको छ। सो लक्ष्यहरु निर्दिष्ट समयभित्रै पुरा गर्न पशुसेवा क्षेत्रले योगदान दिने विषयमा मन्त्रालय तथा अन्तरगतका निकायहरुको ध्यान जानु जरुरी छ। यसै सन्दर्भमा नेपालमा पशुपंक्षी व्यवसायको प्रचुर सम्भावनाबाट यथेष्ट लाभ लिन तथा चुनौतिहरुलाई विशिष्टीकृत ढंगले सामना गर्ने विषयलाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७२ पौष ९ गतेको निर्णयद्वारा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय गठन भएको छ।

२. दीर्घकालीन सोच

- "पशुपंक्षी क्षेत्रको दिगो विकासद्वारा खाद्य सम्प्रभू र समृद्ध नेपाल" निर्माण गर्ने।
- दिगो तथा समावेशी पशुपंक्षीजन्य उत्पादनका माध्यमले मुलुकलाई खाद्य तथा पोषणमा आत्मनिर्भर बनाई उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने।

४. लक्ष्यः

"दीगो पशुपंक्षीजन्य उत्पादनका माध्यमले मुलुकलाई खाद्य तथा पोषणमा आत्मनिर्भर बनाई उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने" ।

५. उद्देश्यहरुः

पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयलाई नविनतम खोजमा आधारित, प्रविधियुक्त, विशिष्टिकृत, परिमाणमूखी, प्रतिस्पर्धी बनाउदै कृषक समुदाय र उद्यमीहरुका लागि भरपर्दो सेवा उपलब्ध गराउने "किसान साथी" मन्त्रालयको रूपमा विकास गर्ने ।

५. कार्यक्षेत्रः

नेपाल सरकार कार्य विभाजन नियमावाली, २०७२ बमोजिम यस मन्त्रालयले गर्नुपर्ने कार्यहरु देहाय अनुसार छन् :

- परम्परागत एवं निर्वाहमुखी पशुपंक्षी पालनलाई व्यवसायिकरण गर्दै मुलुकलाई पशुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाउने र पशुजन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने;
- पशुपंक्षी उत्पादक कृषक, समुदाय, सहकारी संस्था एवं उद्यमीहरुलाई स्थानीय तहबाटै एकीकृत रूपमा प्राविधिक सेवा, उन्नत, दाना/आहारा, पशु स्वास्थ्य सेवा, सुलभ ऋण र पशु बीमा जस्ता सेवा उपलब्ध गराउने;
- मुलुकलाई दुध, दुधजन्य पदार्थ, मासु, अण्डा उत्पादन र उपभोगमा आत्मनिर्भर बनाई कुपोषण हटाउने तथा खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने;
- पशुपंक्षी पालनलाई महिला तथा युवा स्वरोजगारको माध्यम बनाई उनीहरुलाई पशुजन्य पदार्थको उत्पादन, प्रशोधन, व्यवस्थापन, बजारीकरण जस्ता कार्यमा लाग्न प्रोत्साहन गरी थप रोजगारी सिर्जना गर्दै राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउने;
- आर्थिक तथा जनस्वास्थ्य दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण पशुपंक्षी रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण तथा उन्मूलन गरी स्वच्छ पशुजन्य उत्पादन अभिवृद्धि गर्ने;
- पशु विकास सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने;
- पशुपंक्षी पालन तथा यसको विकास, व्यवस्थापन, नक्ष सुधार, दाना र चरनको अनुसन्धान तथा विकास;
- पशु चिकित्सा, औषधी उत्पादन तथा नियमन,;
- दुग्ध र दुग्ध पदार्थबाट बनेका वस्तुहरुको अनुसन्धान, विकास तथा बजार प्रवर्द्धन;
- पशु क्वारेन्टाईन;
- पशुपंक्षीका जात, नक्षको गुणस्तर निर्धारण, प्रमाणीकरण तथा नियमन;
- पशुपंक्षीसँग सम्बन्धित विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण;
- मासु तथा मासुजन्य पदार्थ र पशु छाला तथा अन्य पदार्थको विकास;
- पशुपंक्षी बीमा;
- पशु सेवा र प्रविधिको सम्बद्धता, स्तरीकरण तथा प्रमाणीकरण;
- पशु सेवा सम्बन्धी प्रयोगशालाको सम्बद्धता सम्बन्धी विषय;

- विश्व पशु स्वास्थ्य सङ्गठन;
- पशुपंक्षी आहार, पशुपंक्षी फार्म तथा पशुपंक्षी विकास केन्द्र;
- नेपाल कृषि सेवाका सम्बन्धित समूहको सञ्चालन ।

६. कानुनी व्यवस्था:

कार्यालयलाई निर्दिष्ट गरिएका कार्यहरू सम्पादनका लागि व्यवस्था गरिएका कानुनहरू (ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड, अन्तराष्ट्रिय सन्धि/समझौता, अनुबन्ध तथा सम्मिलनहरू):

- पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा ऐन, २०५५
- पशु वधशाला तथा मासु जाँच ऐन, २०५५
- नेपाल पशु चिकित्सा परिषद् ऐन, २०५५
- पशु वधशाला तथा मासु जाँच नियमावली, २०५६
- नेपाल पशु चिकित्सा परिषद् नियमावली, २०५६

कार्यविधिहरू:

- साझेदारीमा मासु चिस्यान घर स्थापना र पशु तथा पशुजन्य पदार्थको सुरक्षित ढुवानीका लागि ढुवानीको साधन खरिद कार्यक्रम कार्यविधि,
- युवा लक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,
- पशुपंक्षी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,
- पशु सेवा विभाग अन्तर्गत संचालित युवालक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,
- करार तथा साझेदारी निर्देशिका,
- Animal Health and Livestock Services ACT
- पशु वधशाला र मासु जाँच प्राविधिक निर्देशिका
- पशु सेवा विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७२
- पशु सेवा विभाग अन्तर्गत सञ्चालित युवा लक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१ (प्रथम संसोधन, २०७२)
- अनुदानमा मिल्किङ्ग मेसिन वितरण कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि-२०७१
- सहकार्यमा तरल नाईट्रोजन प्लान्ट सञ्चालन, उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१
- पशु आहारा विकास राष्ट्रिय अभियान कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१
- उन्नत गाई/भैसी श्रोतकेन्द्र विकास कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१
- राष्ट्रिय खोरेत नियन्त्रण कार्यविधि,
- पशु स्वास्थ्य कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,
- राष्ट्रिय पि पि आर रोग नियन्त्रण कार्यविधि,
- राष्ट्रिय स्वायन फिवर रोग नियन्त्रण कार्यविधि,
- राष्ट्रिय रानी खेत रोग नियन्त्रण कार्यविधि,
- राष्ट्रिय एच.एस. फेस वि. क्यू रोग नियन्त्रण कार्यविधि ।

- Nitrogen Plant स्थापनाको लागि टेकनिकल मापदण्ड तयार भएको ।
- कृत्रिम गर्भाधान यस महिनामासम्म २८८५८३ सम्पन्न भएको ।
- २ करोड ३ लाख २३ हजार मात्रा खोप हालसम्म उत्पादन भएको ।
- सामुदायिक बाखा श्रोत केन्द्रमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम ९ जिल्ला (धनकुटा, उदयपुर, धादिङ्ग, सिन्धुपाल्चोक, स्याङ्जा, गुल्मी, अर्घाखाँची, बाँके र डडेल्धुरा) मा सञ्चालन भएको । ५० हेक्टर जग्गामा वर्षे घाँसको बीउ वितरण, ५ जिल्लामा बर्डिजो क्यास्टेटर वितरण ९ जिल्लामा खोर निर्माण कार्यक्रम तथा औषधि कोष स्थापना, ६ जिल्लामा २०० वटा बोका वितरण, बाखा फार्म सुदृढिकरण अन्तर्गत ३० वटा फार्ममा खोर निर्माण सुधार, ४००० बाखामा पि.पि.आर. खोप, २० हेक्टर जग्गामा वर्षे घाँसको बीउ वितरण, २५ बाखामा कृत्रिम गर्भाधान र ५५ वटा प्रजनन बोका वितरण कार्य भएको ।
- कार्यक्रम संचालित १० जिल्लामा ३८ वटा प्रस्ताव परेको र भिल्ड भेरिफिकेशनको लागि केन्द्रीय प्रतिनिधी तोकने कार्य भएको र २ जिल्ला (सुनसरी र काभ्रे)मा सम्झौताको क्रममा रहेको ।
- पशु बधशालाको लागि प्रस्तावहरु छनौट भई स्थलगत प्रमाणिकरण हुँदै ।
- मासु चिस्यान घर स्थापनाको लागि प्रस्ताव छनौट भई स्थलगत अनुगमनको कार्य भइरहेको ।
- दुध, मासु र अण्डामा बढ्दो परनिर्भरता घटाउन आत्मनिर्भर अभियान कार्यक्रमको तयारी ।
- मन्त्रालयको प्रतिवद्धता सहित १०० दिनको अवधिमा गरिएको कार्य प्रगति सार्वजनिकीकरण ।
- स्वच्छ तथा स्वस्थ मासु सप्ताहव्यापी अभियान कार्यक्रम २०७२ चैत्र १४ देखि २० गते सम्म आयोजना गरी वधशाला तथा मासु जाँच ऐन कार्यान्वयनका लागि वातावरण तयार गर्ने कार्य ।

९. आ.व. २०७२/७३ को फागुन मसान्तसम्मको खर्चको विवरण र प्रगति:

चालु खर्च

रु. हजारमा

ब.उ.शि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	फागुन मसान्त सम्मको खर्च	प्रतिशत
६०२०२३३	पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	२३५७१	५२४	२.२२
३१२१२०	सहकारी खेती (पशु सेवा विभाग तर्फ)	६९३८३	१८२९८	२६.३७
३१२१२५	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	३४७४०७	१५५२२९	४४.६८
३१२१२६	पशु विकास सेवा कार्यक्रम (गाई, भैँसी, बाखा र अन्य समेत)	७५९४०९	१०२१८०	१३.४६
३१२१२७	पशुपंक्षी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२२५०४९	८१०८	३.६०
३१२१२८	पशु विकास फार्महरु	१५८२८९	८३२६३	५२.६०

ब.उ.शि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	फागुन मसान्त सम्मको खर्च	प्रतिशत
३१२१५४	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जिविकोपार्जन सुधार आयोजना (HIMAL) (10)	६६७०४८	१९९२८२	२९.८८
३३.२	कर्णाली अञ्चल, कृषि विकास आयोजना (पशु सेवा विभाग) (६)	२२४००	७५७३.४	३३.८१
३१२८०३	पशु सेवा प्रसार कार्यक्रम (जिल्लास्तर) (७५)	२११८२६७	७४६९५१	३५.२६
३१२१३०	पशु सेवा तालिम कार्यक्रम	६५०८१	३८५९२	५९.३०
३१२१३२	वर्डफ्लू नियन्त्रण आयोजना	४१७६०	१०८०८	२५.८८
३१२०१६३	नेपाल पशु चिकित्सा परिषद	३५८४	१४२५	३९.७६
३१२१३७-३	दुग्ध विकास बोर्ड	९२९९३	१९८७६	२१.३७
	जम्मा	४५७०६७०	१३९१५८५	३०.४५

पूँजीगत खर्च

रु हजारमा

ब.उ.शी.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	फागुन मसान्त सम्मको खर्च	प्रतिशत
६०२०२३३	पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	४२५००	०	०.००
३१२१२०	सहकारी खेती (पशु सेवा विभाग तर्फ)	०	०	०.००
३१२१२५	पशु स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	४४०००	१४१०७	३२.०६
३१२१२६	पशु विकास सेवा कार्यक्रम (गाई, भैँसी, बाख्रा र अन्य समेत)	१११६१५	७९१३	७.०९
३१२१२७	पशुपंक्षी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५९०	५८९	९९.८३
३१२१२८	पशु विकास फार्महरु	६४८४५	६११३	९.४३
३१२१५४	उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा	८४८८५	१८०९१	२१.३१

ब.उ.शी.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन	फागुन मसान्त सम्मको खर्च	प्रतिशत
	जिविकोपार्जन सुधार आयोजना (HIMAL) (10)			
३३.२	कर्णाली अञ्चल, कृषि विकास आयोजना (पशु सेवा विभाग) (६)	०	०	०.००
३१२८०३	पशु सेवा प्रसार कार्यक्रम (जिल्लास्तर) (७५)	०	०	०.००
३१२१३०	पशु सेवा तालिम कार्यक्रम	६०१०	२१२९.	३५.४२
३१२१३२	वर्डफ्लू नियन्त्रण आयोजना	०	०	०.००
३१२०१६३	नेपाल पशु चिकित्सा परिषद	०	०	०.००
३१२१३७-३	दुग्ध विकास बोर्ड	१७००	१०९३	६४.२९
	जम्मा	३१३६४५	५००३५	१५.९५

◆ ◆ ◆

आपूर्ति मन्त्रालय

१. पृष्ठभूमि:

विगतमा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय एउटै मन्त्रालयको रूपमा रहेकोमा नेपाल सरकारको मिति २०७२/०९/०९ को निर्णयबाट आपूर्ति सम्बन्धी विषयलाई हेर्न छुट्टै आपूर्ति मन्त्रालय गठन भएको छ । वस्तु तथा सेवा प्रवाहको प्रभावकारी व्यवस्थापन राज्यको आधारभूत कार्यमध्ये एक हो । नेपालको संविधानले आमनागरिकलाई दैनिक उपभोग्य वस्तु लगायतका अन्य आवश्यक वस्तु तथा सेवाहरू सर्वसुलभ ढङ्गले उपलब्ध गराउने उल्लेख गरेको छ । यसैगरी संविधानको धारा ४४ मा उपभोक्ताको अधिकारलाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरी “प्रत्येक उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ” भन्ने व्यवस्था गरेको छ । उपभोग्य वस्तु तथा सेवाहरूको गुणस्तरीयता कायम राख्दै सरल, सहज र उपयुक्त मूल्यमा आपूर्ति व्यवस्था मिलाउने कार्य सरकारको प्रभावकारितासँग जोडिएको हुन्छ । राज्यले एकातिर प्रतिस्पर्धी र स्वस्थ बजार संयन्त्रमार्फत आपूर्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ भने अर्कोतिर सामाजिक न्याय र राज्यको दायित्व पूरा गर्ने क्रममा सिमान्तकृत वर्गका जनतालाई अत्यावश्यक उपभोग्य वस्तुमा सहज पहुँच पुग्ने वातावरण निर्माण गर्नुपर्दछ । यसका साथै उपभोक्ताको हकहितको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वस्तु तथा सेवाको नियमित आपूर्ति गर्नु राज्यको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हो । राज्यले सरकारी, सहकारी र निजी क्षेत्रबीच प्रभावकारी समन्वय कायम गरी सहज रूपमा अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाहरू उपलब्ध गराउने नीति लिएको छ ।

२. दृष्टिकोण:

राष्ट्रिय हितको प्रवर्द्धन गर्न वस्तु तथा सेवाको स्वस्थ र प्रतिस्पर्धात्मक वितरण प्रणालीको माध्यमबाट गुणस्तरयुक्त उपभोग्य वस्तु तथा सेवाहरू सहज र सर्वसुलभ ढङ्गले उपलब्ध हुने वातावरण मिलाई उपभोक्ताको हक र हितको संरक्षण गर्दै आपूर्ति व्यवस्था प्रभावकारी र भरपर्दो बनाउने ।

३. ध्येय:

- उपभोक्ताको हित संरक्षण गर्दै दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवा नियमित र सहज रूपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाउनु ।
- कृत्रिम अभाव, कालोबजारी र अस्वाभाविक मूल्य वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्ने तथा विपद्को समयमा समेत उपभोग्य वस्तुको आपूर्ति हुने व्यवस्था सुनिश्चित गर्न वस्तु तथा सेवा वितरण गर्ने निकायहरू तथा नियमनकारी निकायहरूको सुदृढीकरण गर्नु ।
- आपूर्ति व्यवस्थालाई दीगो, सुनिश्चित, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु ।

४. लक्ष्य:

समष्टिगत लक्ष्य:

उपभोक्ताको हकहित संरक्षण गर्दै गुणस्तरयुक्त उपभोग्य वस्तु तथा सेवा सर्वसुलभ ढंगले वितरणको व्यवस्था मिलाई आपूर्ति व्यवस्था सुदृढ गर्ने ।

कार्यनीतिक लक्ष्यहरु:

- दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवा नियमित र सहज रूपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था सुनिश्चित गर्न आपूर्ति नीति, २०६९ मा आवश्यक परिमार्जन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- संयुक्त बजार अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यलाई निरन्तरता दिन आपूर्ति व्यवस्थापन तथा उपभोक्ता हित संरक्षण विभागमा अनुगमनका लागि साधन स्रोत, जनशक्ति र संस्थागत व्यवस्था सुदृढ गरिनेछ ।
- उपभोक्ताको हकहितलाई थप सुनिश्चित तुल्याउन आपूर्ति व्यवस्थापन तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागलाई प्रभावकारी बनाई मन्त्रालयमा समेत उपभोक्ता हित संरक्षण महाशाखाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- पेट्रोलियम पदार्थ कम्तीमा ९० दिनसम्म पुग्ने गरी भण्डारण क्षमता वृद्धि गर्न नुवाकोटको बट्टार, काभ्रेपलान्चोकको पाँचखाल र तनहुँको खैरेनीटारमा जग्गा प्राप्तिको प्रक्रिया अघि बढाइनेछ । साथै देशका विभिन्न क्षेत्रमा सबै प्रदेशहरूमा सन्तुलित हुने गरी आवश्यक भण्डारण क्षमता वृद्धि गर्न पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
- छिमेकी मुलुक भारत समेत अन्य देशहरूबाट पेट्रोलियम पदार्थको आयात गरिनेछ ।
- नेपाल-भारतबीच रक्सौल-अमलेखगञ्ज (४१ कि.मि. लामो) पेट्रोलियम पाइपलाइन परियोजना सञ्चालन गरिनेछ ।
- अत्यावश्यक उपभोग्य वस्तुको मूल्यमा हुने अस्वाभाविक मूल्यवृद्धि नियन्त्रण गर्न बजार सिद्धान्त प्रतिकूल नहुने गरी विशेष परिस्थितिमा आधार मूल्य तोक्नेतर्फ आवश्यक कदम चालिनेछ ।
- मासिक रूपमा उपभोग्य वस्तुको बजार मूल्य संकलन र विश्लेषण गरिनेछ ।
- प्रमुख उपभोग्य वस्तुहरूको मूल्यसूची नियमित रूपमा प्रकाशित हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- उपभोक्ता जागरण अभियान कार्यक्रमलाई ७५ वटै जिल्लामा अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
- चामल, दाल, गहुँ, पिठो, तेल, नून, चिनी जस्ता अत्यावश्यक उपभोग्य वस्तुको सहज र नियमित आपूर्ति सुनिश्चित गर्न देशका विभिन्न भागमा विभिन्न समयमा सुपथ मूल्य पसल सञ्चालन गरिनेछ ।
- कर्णाली लगायत दुर्गम, सीमान्तकृत र अभावग्रस्त क्षेत्रमा अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाको साथै खाद्यान्न र नुन ढुवानीको लागि दिइएको अनुदानलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
- दूर्गम क्षेत्रमा स्थानीय खाद्य उत्पादन प्रवर्द्धन गरी खाद्यान्न माथिको परनिर्भरता हटाउन कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय जस्ता वस्तु तथा सेवाको उत्पादनसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायबीच समन्वय गरी एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- खाद्य संस्थान अन्तर्गतका २२ जिल्लामा गोदाम घरको पुनर्निर्माण, मर्मत सम्भार गरी खाद्य भण्डारण क्षमता अभिवृद्धि तथा खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सार्वजनिक संस्थानहरूको परम्परागत संरचनामा सुधार गरी तिनीहरूको कार्यलाई समयसापेक्ष, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन (O&M) सर्वेक्षण गरिनेछ ।
- तोकिएका अत्यावश्यक वस्तुहरूको माग र आपूर्ति सम्बन्धी एकीकृत जानकारी प्राप्त हुने गरी आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Supply Management Information System- SMIS) तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- उपभोक्ता नीति लगायत आवश्यक कानुन तर्जुमा गरिनेछ ।

- ग्राहस्थ प्रयोजनका लागि तोकिएका स्थानमा पाइपलाइनबाट ग्याँस वितरण गरिनेछ ।
- सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय र गृह मन्त्रालयसँग समन्वय गरी कर्णाली लगायत देशका सम्भव र आवश्यक स्थानहरूका स्थानीय बासिन्दाहरूलाई परीक्षणको रूपमा रासन-परिचयपत्र वितरण कार्य सुरु गरिनेछ ।

५. रणनीतिक उद्देश्यहरू:

- वस्तु तथा सेवाको सहज आपूर्तिको लागि सरकारी, निजी, सामुदायिक र सहकारी संस्थाहरू बीच प्रभावकारी समन्वय गर्ने ।
- पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्ति र वितरण व्यवस्थालाई विविधिकरण गर्न आवश्यक कानुनी प्रबन्ध गरी क्रमिक रूपमा पाइपलाइनहरूको निर्माण र विस्तार गर्दै भण्डारण क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- पेट्रोलियम तथा एल.पि.ग्याँस कारोबार गर्ने, भण्डारण गर्ने उद्योग, कम्पनी डिपो रहेका स्थानहरू लगायत उपभोक्ताहरूको सुरक्षाका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने ।
- आपूर्ति व्यवस्थालाई भरपर्दो तथा प्रतिस्पर्धी बनाउन आवश्यक नीतिगत तथा संरचनागत सुधारको साथै तोकिएका अत्यावश्यक वस्तुहरूको माग र आपूर्ति सम्बन्धी एकीन जानकारी प्राप्त हुने गरी आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Supply Management Information System – SMIS) विकास गर्ने ।
- उपभोग्य वस्तुहरूको आपूर्ति सुनिश्चित गर्न कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय जस्ता वस्तु तथा सेवाको उत्पादनसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायबीच समन्वय गरी Supply Chain Management का विभिन्न पक्षहरूमा एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ग्राहस्थ प्रयोजनको लागि एल.पी. ग्याँसको पाइप लाइनबाट वितरणको लागि कार्य प्रारम्भ गर्ने ।
- दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवालाई प्रभावकारी बनाउन बजार अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई नियमित गरी आवश्यकता अनुसार बजार हस्तक्षेप गर्ने ।
- उपभोक्ता सचेतना तथा सशक्तिकरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- विपद्को समयमा पनि वस्तु तथा सेवाको आपूर्ति सहज बनाउन संस्थागत क्षमता विकास तथा भण्डारण क्षमताको वृद्धि गर्ने ।
- स्थानीयस्तरमा खाद्यान्न उत्पादन वृद्धि तथा खाद्य आनीबानी (Food Habit) मा परिवर्तन ल्याउन आहार परिवर्तन (Food Exchange) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- क्षेत्रगत पहिचानको विशेष उत्पादनहरूलाई बजार पहुँच पुऱ्याउनका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसारको करमुक्त पसल सञ्चालन गर्ने ।

६. कार्यक्षेत्र:

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७२ मा उल्लेख भएअनुसार आपूर्ति मन्त्रालयका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- आपूर्ति सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- आपूर्ति विषयक अध्ययन, अनुसन्धान र सर्वेक्षण;
- अत्यावश्यक वस्तुको आपूर्ति तथा नियमन, निकासी प्रवर्द्धन;
- आपूर्ति सम्बन्धी सार्वजनिक संस्थान, समिति, प्रतिष्ठान, कम्पनी आदिको सञ्चालन;

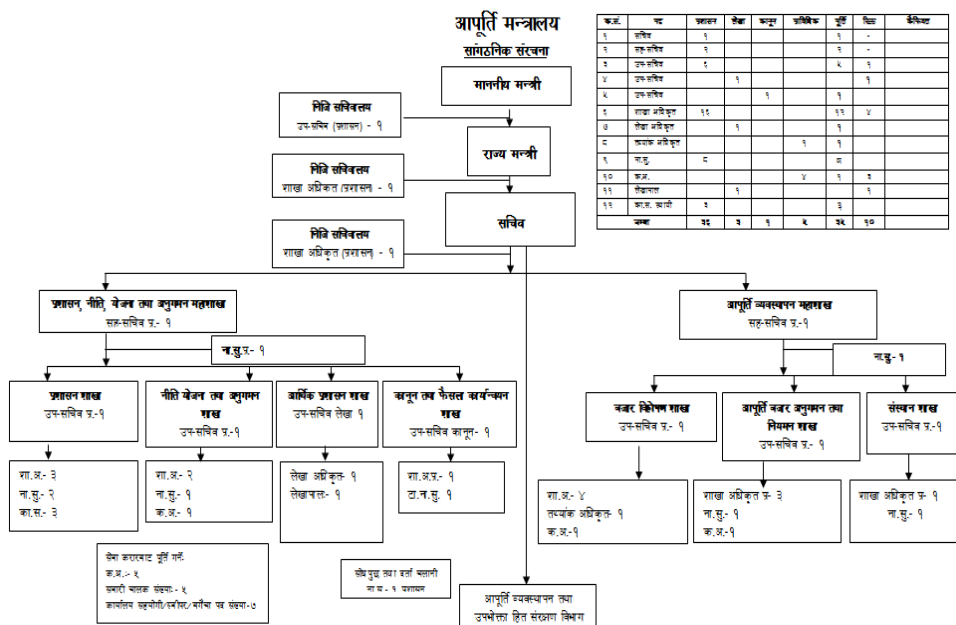
- खाद्य तथा अन्य उपभोग्य र अत्यावश्यक वस्तुसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन;
- पेट्रोलियम पदार्थको पैठारी, प्रशोधन, भण्डारण, आपूर्ति र नियमन;
- उपभोक्ताको हक, हित र अधिकारको संरक्षण;
- सिण्डिकेट र कार्टेलिङ्गको नियन्त्रण;
- आन्तरिक बजार व्यवस्थापन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन ।

७. कानुनी व्यवस्था:

यस मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनहरु निम्नानुसार रहेका छन्-

- नेपालको संविधान
- आपूर्ति नीति, २०६९
- उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०५३
- आयात निर्यात (नियन्त्रण ऐन), २०१७
- अत्यावश्यक सेवा सञ्चालन ऐन, २०१४
- प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, २०६३
- पेट्रोलियम उद्योग (आयकर) नियमावली, २०४१
- पेट्रोलियम नियमावली, २०४१

८. मन्त्रालयको संगठन संरचना:

९. मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू:

- सीमा नाकाको अवरोध तथा विभिन्न कठिनाईका बाबजुद एल.पी. ग्याँस बाहेक अन्य पेट्रोलियम पदार्थको आयात र वितरण क्रमशः सहज हुँदै गएको । एल.पी.ग्याँसको आयात बढाउन तथा वितरण सहज बनाउन अनुगमन लगायतका कार्यहरू भैरहेको ।
- सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको मित्र राष्ट्र चीनको उच्चस्तरीय भ्रमणमा पेट्रोलियम पदार्थ आयात विविधिकरण सम्बन्धमा चिनियाँ पक्षसँग छलफल भएको । साथै 'Framework Agreement between the government of Nepal and the government of the people's Republic of China on Supply of petroleum products' को मस्यौदा तयार गरी परराष्ट्र मन्त्रालयमा पठाइएको । यसैगरी चीनबाट पेट्रोलियम पदार्थको आयात गर्न सम्भाव्यता अध्ययनको लागि गठित २ वटा प्राविधिक टोलीले प्रतिवेदन दिएको ।
- चीन सरकारबाट प्राप्त १०,००० थान Induction Cooker हस्तान्तरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको ।
- नेपाल सरकार पूर्वाधार आयोजना अनुगमन तथा निर्देशन उच्चस्तरीय समितिको निर्णय बमोजिम नेपाल आयल निगम लिमिटेडको पेट्रोलियम पदार्थको भण्डारण कम्तीमा ९० दिनको लागि माग धान्न सक्ने गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्न नुवाकोटको बड्दार्, काभ्रेपलान्चोकको पाँचखाल तथा तनहुँको खैरेनीटारमा पेट्रोलियम पदार्थको स्टोरेज बनाउन सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको । उपरोक्त कार्यको लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग जुटाउन अर्थ मन्त्रालय र परराष्ट्र मन्त्रालयमा पत्राचार गरिएको ।
- कर्णाली अञ्चलका विभिन्न क्षेत्र तथा गा.वि.स.मा परेको खडेरी तथा अनावृष्टिबाट उत्पन्न खाद्य संकट तत्काल समाधानार्थ ३० हजार क्वी. खाद्यान्न ढुवानी गर्न लाग्ने रकम रु. १०,२३,८२,०००।- ढुवानी अनुदान नेपाल खाद्य संस्थानलाई उपलब्ध गराइएको ।
- नेपाल-भारत बीच रक्सौल-अम्लेखगन्ज (४१ कि.मि.) पेट्रोलियम पाइपलाइन कार्यको तयारी भैरहेको ।
- मन्त्रालयसँग सम्बन्धित नीति नियमको संशोधनको लागि समिति गठन भएको ।
- उपभोक्ता जागरण अभियानको प्रारम्भिक कार्य सुरु भएको ।
- दैनिक बजार अनुगमन कन्ट्रोल रुमबाट भैरहेको ।
- नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट विगतमा विभिन्न समयमा नेपाल आयल निगम लिमिटेडलाई ऋण लगानी स्वरूप उपलब्ध गराएको रकम रु १२ अर्ब ६४ करोड १० लाख र सोको व्याज समेत भुक्तानी गर्ने गरी नेपाल आयल निगम लिमिटेडलाई निर्देशन गरिए बमोजिम नेपाल आयल निगमले ऋण तिर्न शुरु गरेको ।
- एल.पि. ग्याँस र पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्ति व्यवस्थापन (वितरण प्रणाली र ढुवानी) समेतको विषयमा अध्ययन गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन कार्य प्रारम्भ भएको मितिले एक महिना भित्र पेश गर्ने गरी

यस मन्त्रालयका (प्रशासन नीति योजना तथा अनुगमन महाशाखा र आपूर्ति व्यवस्थापन महाशाखा सह- सचिवज्यूहरु) को संयोजकत्वमा एक/एक समिति गठन गरिएको ।

१०. आ.व. २०७२/७३ मा विनियोजित बजेट तथा फागुन मसान्तसम्मको खर्चको अवस्था:

चालु खर्च

रु. हजारमा

ब.उ.शि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
६०२०२३३	अर्थ बजेट (आपूर्ति मन्त्रालय)	७२८४	९६९	१३.३०
	कण्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम	१५४०००	७२०७५	४६.८०
	खाद्यान्न ढुवानी कार्यक्रम	५६९९९९	२११४५८	३७.०९
	उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि बजार अनुगमन	३६००	२४००	६६.६६
	जम्मा	७३४८८३	२८६९०२	३९.०४

पूँजीगत खर्च

रु. हजारमा

ब.उ.शि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	विनियोजन बजेट	अनुमानित खर्च	प्रतिशत
	आपूर्ति मन्त्रालय	१६९००	०	

◆ ◆ ◆

अनुसूचीहरु

अनुसूची-१
Foreign Aid Commitment*
Projectwise
FY 2015/16 (2072/73)

S.N.	Date of Agreement	Donor	Name of the Project	Type of Assistance	Amount (in millions)		Sector
					In Foreign Currency	In NRs.	
1	23 July 2015 (Sawan 07, 2072)	China	Cash Assistance	Grant	US \$ 10	1000.00	Housing
2	24 July 2015 (Sawan 08, 2072)	Korea	Inclusive Rural Development in Nawalparsahi Project	Grant	US \$ 8	797.10	Rural Dev.
3	14 August 2015 (Sawan 29, 2072)	WB	Financial Sector Action Support and the Implementation of the Earthquake Housing Reconstruction Project	Loan	US \$ 100	10000.00	Housing
4	21 August 2015 (Bhadra 04, 2072)	ADB	Earthquake Emergency Assistance Project	Loan	US \$ 200	20000.00	School, Road, Office Building
5	2 September 2015 (Bhadra 16, 2072)	DFID	Nepal Health Sector Reform Program (NHSP III)	Grant	Pound 10	1600.00	Health
6	22 September 2015 (Asoj 5, 2072)	OFID	Small Towns Water Supply and Sanitation Sector Project	Loan	US \$ 20	2000.00	Urban Dev.
7	17 July, 2015(Shrwan, 2072)	IMF	Rapid Credit Facility (RCF)	Loan	US\$ 50	5000.00	
8	July 15, 2015	UNICEF	Emergency Top-up Cash Transfer Project for the Earthquake-affected Vulnerable Population	Grant	US \$ 15	1500.00	Local Dev
9	14 August 2015 (Sawan 29, 2072)	IDA	Earthquake Housing Reconstruction Project	Loan	US \$ 200	20660.00	Local Dev
10	7 December 2015 (21 Mangsir, 2017)	ADB	Kathmandu Valley Water Supply Improvement Project	Additional Financing	US\$ 90	9540.00	Urban Dev.
11	8 December 2015 (22 Mangsir, 2072)	ADB	Disaster Risk Reduction and Livelihood Restoration for Earthquake Affected Communities Project	Grant	US\$ 15	1570.00	School, Livelihood
12	10 December 2015 (24 Mangsir, 2072)	IFAD	SAMRIDDI - Rural Enterprises and Remittances	Grant	US\$ 16.81	1703.00	Agriculture
				Loan	US\$ 21.79	2207.00	
13	10 December 2015 (24 Mangsir, 2072)	Finland	Rural Village Water Resource Management Project Phase III	Grant	Euro 15	1810.00	Urban Dev.
14	14 December 2015 (28 Mangsir 2072)	Germany	Special Commitment for Recovery Programme in the aftermath of devastating earthquake (Culture and Heritage Sector (Euro 10 million), Energy Sector (Euro 5 million, Health Sector (Euro 10 million)	Grant	Euro 25	2890.00	Culture and Heritage, Energy, Health

S.N.	Date of Agreement	Donor	Name of the Project	Type of Assistance	Amount (in millions)		Sector
					In Foreign Currency	In NRs.	
15	21 December 2015 (06 Paush 2072)	Japan	Reconstruction of Maternity Hospital, Rehabilitation of the Water Supply System in Chautara and Construction of Bridge in Gorkha District	Grant	US \$ 32.94	3492.00	Education, Health, Water and Sanitation, Road
			Emergency Housing Reconstruction Project	Loan	US \$ 98.83	10475.00	Housing
			Emergency School Reconstruction Project	Loan	US\$ 115.3	12222.00	School
16	20 January 2016 (06 Magh 2072)	Swiss - SDC	Enhanced Skills for Sustainable and Rewarding Employment (ENSSURE) , Agriculture Services Development Program (NASDP) and Agricultural Market Development Program (NAMDP)	Grant	CHF 28.14	3016.89	Education and Agriculture
17	22 January 2016 (08 Magh 2072)	World Bank	School Sector Reform Programme (SSRP) and School Sector Development Plan (SSDP)	Grant	US \$ 63.3	6899.70	School
18	4 February 2016 (21 Magh 2072)	World Bank	Implementation of Power Sector Reform and Sustainable Hydropower Development Project	Loan	US \$ 20.0	2231.00	Energy
19	4 February 2016 (21 Magh 2072)	World Bank (Multi Trust Fund)		Grant	US \$ 2.5	279.00	Energy
20	29 February 2016 (17 Falgun 2072)	DFID	Nepal Evidence for Development Programme	Grant	US \$ 21	2300.00	CBS,NPC
21	08 Falgun 2072 (20 February 2016)	India	Earth Quake Reconstruction	Grant	US \$ 250	25000.00	Housing
22	08 Falgun 2072 (20 February 2016)	India	Strengthening of Road Infrastructure in the Terai area of Nepal	Grant	US \$ 80	8000.00	Tarai Road
23	08 Chaitra 2072 (21 March 2016)	China	Pokhara Regional International Airport Project	Loan	US \$ 156	16365.00	
24	08 Chaitra 2072 (21 March 2016)	China	Economic and Technical Cooperation	Loan	US \$ 55	5695.00	
25	01 Chaitra 2072 (14 March 2016)	USAID	Assistant Agreement	Grant	US\$ 45	4500.00	
26	12 Baisakh 2073 (24 March 2016)	EU	Post Earthquake Rehabilitation and Reconstruction	Grant/TA	Euro 105	1254.00	
Total					Total	184006.69	Percentage
					Grant	67611.69	36.74
					Loan	116395.00	63.26
					Total	184006.69	100.00

* उपर्युक्त विवरण २०७३ बैशाख मसान्तसम्मको मात्र हो ।

वार्षिक ऐन, २०७२ को दफा १८ बमोजिम दिइएको राजस्व छुटको विवरण

आ.व. २०७२।०७३

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	मुद्रा	विजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
१	एनिमल नेपाल ललितपुर	कृषि विकास मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरु	USD	११७९३।७५	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०१
२	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय कैलाली	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरु	USD	९०४९९।९३	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०१
३	भेडावारी मावि भद्रुटार ९ नुवाकोट	शिक्षा मन्त्रालय	ल्याबटप तथा डेस्कटप कम्प्युटर सेट समेत	USD	९,०००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०६
४	नेपाली सेना	रक्षा मन्त्रालय	Makita Tools,Power Cutter,Chain Saw	USD	५०५०	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०१
५	नेपाली दुतावास	गृह मन्त्रालय	Tent,Blanket,Mat,T-shirt,Milk Powder Etc	USD	४४८३०८।१०७	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०६
६	नेपाल प्रहरी	गृह मन्त्रालय	Blanket,Tent,Sleeping Bags	USD	मूल्य उल्लेख नभएको	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०६
७	इलनाथ खनाल स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	गृह मन्त्रालय	Towel,T-Shirt,Bath towel Etc	USD	३९८३७।१८	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०८
८	जनस्वास्थ्य सरोकार टुष्ट	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	Infant Incubator	USD	१०००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०८
९	टान्सफरमेशन नेपाल	सहरी विकास मन्त्रालय	पानी प्रशोधन उपकरण र सोलार प्यानल समेत	USD	१०४०००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०८
१०	बयलपाटा अस्पताल अछाम	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरु सर्जिकल किट्स	USD	१६७०	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।०८
११	शिक्षा मन्त्रालय	शिक्षा मन्त्रालय	Steel Brackets	MYR	४०००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।१८
१२	खगेन्द्र नवजीवनकेन्द्र	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरु	USD	११९८९५।५०	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।१८
१३	व्योमा कुसुमा बुद्ध धर्म सघ	गृह मन्त्रालय	प्लाष्टिक मेट्रेसहरु	USD	२२६८०	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।१८
१४	सिद्धार्थ वनस्थली इन्स्टिट्युट	गृह मन्त्रालय	टेन्ट	USD	८०५००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।१९
१५	स्वास्थ्य तथा जनश्रुद्धा मन्त्रालय	स्वास्थ्य तथा जनश्रुद्धा मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरु	EURO	२१८९९५.५	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।१८
१६	आर्ट अफ लिभिग	गृह मन्त्रालय	खाद्य तथा पोशाक	BHD	२१८९९५.५	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।२०
१७	सशस्त्र प्रहरी बल	गृह मन्त्रालय	आगलागि नियन्त्रण सम्बन्धि उपकरण	EURO	१०६३००.००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।२२
१८	वीर अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनश्रुद्धा मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरु	USD	९३७३।२४	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।२४
१९	कृषि तथा वन विज्ञान विद्यालय	शिक्षा मन्त्रालय	पावर युजर ल्यापटप र लेजर प्रिन्टर समेत	USD	२६३४.००	दफा १८ बमोजिम	२०७२।०४।२८

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रु.	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
२०	राधास्वामि सन्तसग व्यास नेपाल	शिक्षा मन्त्रालय	विद्यालय भवन निर्माण सामग्रीहरू		मूल्य उल्लेख नभएको ।	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२९
२१	राधास्वामि सन्तसग व्यास नेपाल	शिक्षा मन्त्रालय	गाडीहरू अस्थायी पैठारी		मूल्य उल्लेख नभएको ।	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२९
२२	टिम नेपाल	शिक्षा मन्त्रालय	टेन्टहरू	USD	४२००.००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२९
२३	सरस्वति टीका उमावी कास्की	शिक्षा मन्त्रालय	बस	INR	११३५०००.००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२९
२४	सशास्त्र प्रहरी बल	गृह मन्त्रालय	मास्क		मूल्य उल्लेख नभएको ।	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।३२
२५	स्वास्थ्य सेवा विभाग	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	Syringe with needle	USD	१३५५५५.८३	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।३२
२६	गृह मन्त्रालय	गृह मन्त्रालय	लत्ता कपडा तथा खाद्यान्न समेत	EURO	१०००.००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।३२
२७	राष्ट्रिय भूकम्प मापन केन्द्र	उद्योग मन्त्रालय	सेल्सिक स्टेसनको स्तरोन्नती उपकरणहरू	EURO	६७६०.००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।३२
२८	नेपाल किडिन सेन्टर	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	डाइलोसिस मेसिन उपकरणहरू	USD	५९३१७।९२	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।३१
२९	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	टेन्ट,अल्ट्रासाउण्ड मेसिन समेत	USD	७७८२५।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।०६
३०	JCB India Ltd	संघिय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	JCB	USD	६८१०७३२।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।०६
३१	नेपाल फुटबल महासंघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	खेलकुद सामग्रीहरू	EURO	४१२२।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।०६
				CHF	३७३९।१०		
३२	कोरीया सरकार	गृह मन्त्रालय	Excavator & parts	USD	३७५२२७।४८	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।०६
३३	अन्तराष्ट्रिय आप्रवासी संगठन, बालबाटार	गृह मन्त्रालय	Blanket, TARP AULINES	USD	११७८६६८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।०९
३४	करुणा फाउण्डेसन, नेपाल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	वैशाखी, व्हिलचियर समेत ।	USD	१००००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।१६
३५	ब्रिटिश गोर्खा नेपाल	परराष्ट्र मन्त्रालय	सैनिक सामग्री	USD	१४६७०३०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।१६
३६	शिक्षा विभाग र चिल्ड रिच, नेपाल	शिक्षा मन्त्रालय	Light Guage Steel Frame	USD	१९२९३९२।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२१
३७	सरोज कोइराला मेमोरियल ट्रष्ट	गृह मन्त्रालय	संलग्न सूची वमोजिमका सामग्रीहरू	EURO	१०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२१
३८	गाजा युवा क्लब नेपाल	शिक्षा मन्त्रालय	टेन्टहरू	PKR	१२८२६९५।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०४।२०

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुद्रा	बिबक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
३९	महिला केन्द्र बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय	महिन्द्रा बलेरो	IRS	४८६२९४।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०५।२३
४०	नेपाल तेक्वान्दो संघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	तेक्वान्दो युनिफर्म	USD	३९६६।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०५।२७
४१	पाटन अस्पताल लगनखेल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	९९७।५०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०३।२७
				EURO	६२५।००		
४२	धुलीखेल अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	EU	९७२५५।०६	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०५।२९
				\$	५१९८९।००		
				POU	४५००।००		
				APD	६५००।००		
४३	नवप्रभात युवा क्लब	गृह मन्त्रालय	वर्षादी, ज्याकेट, पन्जा लगायत अन्य	JPY	२३४९२०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।११
४४	विपी नेत्र प्रतिष्ठान समेत	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	मेडिकल तथा मानवीय राहत सामग्री समेत	USD	१०३७८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०५।२९
४५	अष्टेलियन नागरिक पिटर्	शिक्षा मन्त्रालय	Note book, PCs with chargers & electricity adaptors	USD	५८०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।११
४६	ITAP Trust	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू समेत	GBM	८०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।११
४७	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	विज्ञान प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	रेडीयो उपकरणहरू	USD	७९४०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।१३
				EURO	१२३४१२।००		
४८	बकुलहर रत्नगर अस्पताल, चितवन	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	२७५००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।१५
४९	नेपाली सेना	रक्षा मन्त्रालय	Rope Way-3 set	INR	२००००००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।१५
५०	स्वास्थ्य सेवा विभाग	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरू	USD	७९१४५८६।८१	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।१८
५१	स्वास्थ्य सेवा विभाग	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरू	USD	१०५८५।६२	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।२१
५२	वयलपाटा अस्पताल, अछाम	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	५४०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।२१
५३	नेपाली सेना	रक्षा मन्त्रालय	पोशाक जन्य सामग्री	USD	२३३११।९१	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।२१
५४	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	प्लाष्टेट, नुडल्स समेत		मूल्य उल्लेख नभएको	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०६।२१
५५	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	बुडो गी	USD	२२००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३
५६	गोर्खा वेलफेयर स्किम	रक्षा मन्त्रालय		YEN	२१७८।१६	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२४
५७	शिक्षा मन्त्रालय	शिक्षा मन्त्रालय	स्टेशनरी, झोला, डेस	RMB	५३०२००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुपैया	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
५८	चैरजहारी अस्पताल रुकुम	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	EURO	१२००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२४
५९	पाटन अस्पताल लगनखेल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	६१७८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३
६०	न्यूरो फाउण्डेसन नेपाल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		EURO	२७८८२।६५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३
६१	शान्ति सेवा गृह	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		EURO	१७३६२।५०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३
६२	नेपाली सेना	रक्षा मन्त्रालय	सैनिक सामग्रीहरू	USD	१७४५।८९	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२४
६३	उद्योग मन्त्रालय	उद्योग मन्त्रालय	सिस्मो सामग्रीहरू	EURO	५४६५।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२४
६४	स्वास्थ्य मन्त्रालय	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	१२०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२४
६५	श्रुति	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		YEN	२०६७५०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।३०
६६	न्यूरो फाउण्डेसन नेपाल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय		EURO	२७८८२।६५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०७।२३
६७	छत्रपाटी निशुल्क चिकित्सालय	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	EURO	२२६९०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।०२
६८	हेल्थ केयर फाउण्डेसन नेपाल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	७६९२७।१३	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।०४
६९	नेपाल कृषि सहकारी संघ	कृषि विकास मन्त्रालय	कृषि विउविजन	USD	५८३।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।०४
७०	स्वास्थ्य सेवा विभाग	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य उपकरणहरू	USD	३२५३८।९५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।११
७१	हिमालय उद्धार संघ	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उद्बोधन मन्त्रालय	टेन्ट	USD	१७६१६।८०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।१५
७२	खानि तथा भूगर्भ विभाग	विज्ञान प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	Downhole probe portable Borehole Logger with Cable	USD	३३५१५।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।१५
७३	नेपाल फेन्सिंग संघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	खेलकुद सामग्रीहरू	USD	१३७०७।१०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।१८
७४	Nepal Leprosy Trust	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरू	USD	१७०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२२

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुपैया	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
७५	Social Action Volunteers Nepal	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरू	USD	६१९९९।९८	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२३
७६	Nepal Hilfe Beilngries, Germany मार्फत शिक्षा विभाग	शिक्षा मन्त्रालय	शैक्षिक सामग्रीहरू	USD	८९६०७।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२३
			टेन्ट	EURO	२४००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२३
७७	Direct Relief USA मार्फत स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	विविध औषधीहरू	USD	३४९९८।१३	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२४
७८	International Nepal Fellowship, Kaski	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	हवील चीयर तथा सामग्रीहरू समेत	USD	१०८५१४।९५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०८।२४
७९	त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	HOPKINS II Telescope लगायत सहायक उपकरणहरू समेत	EURO	३८१४।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०२
८०	नापी विभाग	भूमि सुधार तथा यातायात मन्त्रालय	GNSS Receiver PI ९.६७	JPY	४१०४००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०२
८१	राष्ट्रिय एड्स तथा योनरोग नियन्त्रण केन्द्र	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	DETERMINE HIV 1/2 TEST, DETERMINE CHASE BUFFER	USD	१८९६०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०२
८२	राष्ट्रिय आयुर्वेदिक तथा अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	२४३३१२८।५१	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०३
८३	United nations logistic base मार्फत रक्षा मन्त्रालय	रक्षा मन्त्रालय	MINUSMA, MINUSCA	USD	२४७२।४१	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०६
८४	स्वास्थ्य सेवा विभाग	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	Syringe with needle, safety boxes	USD	२३८४१५।८२	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०६
८५	त्रि.वि.शिक्षण अस्पताल र पाटन अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	DIGITAL XRAY, MOBILE XRAY लगायतका सहायक उपकरणहरू	USD	१६२०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०७
८६	सुपमा कोइराला मेमोरियल प्लाष्टिक सर्जरी अस्पताल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	STAHL high spiner washer extractor, Electrosurgical Equipment	EURO	८९४९।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।१२
८७	भेरी बवड् डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	सिंचाइ मन्त्रालय	Spare parts of machinery and equipment			दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।०९
८८	Training Teams of balance Nail-१६ मार्फत रक्षा मन्त्रालय	रक्षा मन्त्रालय	एम्बुनिशन			दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।१४

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुद्रा	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
८९	हिन्दु स्वयंसेवक संघ	शिक्षा मन्त्रालय	Junior classes Educational Materials, Medium Classes Educational Materials	INR	७९४४६२०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।१४
९०	HRD-Korea मार्फत श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	किताब	USD	७५०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।१७
९१	Information Access Centre	शिक्षा मन्त्रालय	विज्ञकमा संलग्न सामग्री	USD	१६००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२२
९२	काहुँ देउराली बहुउद्देश्य सहकारी संस्था लि	सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय ।	Mahindra Bolero Camper SC	IRS	४८६२९४।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२२
९३	सत्येश्वर उच्च माध्यमिक विद्यालय	शिक्षा मन्त्रालय	विज्ञकमा संलग्न सामग्री	USD	९८८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२४
९४	राजराजेश्वरी निर्मल अखडा, पशुपति वनकाली काठमाडौं विश्वविद्यालय	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	संलग्न सूची वमोजिमका सामग्रीहरू	USD	१०७४८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२४
९५	काठमाडौं विश्वविद्यालय	शिक्षा मन्त्रालय	Electrofischer Combo, Cord european Power UBC	USD	७६५३।११	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२४
९६	Yamaha Motor Co. Ltd Japan मार्फत स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	YAMAHA PORTABLE GENERATOR	USD	१२९५९।९८	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।२६
९७	नेपाल भलिबल महासंघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	Volley Ball, Floor Mat	EURO	३५८६।२२	दफा १८ वमोजिम	२०७२।०९।३०
९८	Samaritan,s Purse मार्फत गृह मन्त्रालय	गृह मन्त्रालय	संलग्न सूची वमोजिमका सामग्रीहरू	USD	६६९१०३।७५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।०४
९९	नेपाल फिटनेस संघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	संलग्न सूची वमोजिमका सामग्रीहरू	USD	६७५।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।०६
१००	नेपाल स्थित चीनीया राजदूतावास	व्यवस्थापीका संसद सचिवालय	थान ९ KIA, गाडीहरू	USD	१६५२४०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।०७
१०१	अष्ट्रेलिया तथा चीनमार्फत नेपाल सरकार	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीहरू	USD	२९३९७।६०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।०७
१०२	काठमाडौं विश्वविद्यालय	शिक्षा मन्त्रालय	वैज्ञानिक अनुसन्धान उपकरणहरू	USD	१४९६०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।११
१०३	चौरजहारी अस्पताल रुकुम	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य उपकरणहरू	EURO	२५४२।४४	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१२
१०४	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	शिक्षा मन्त्रालय	The Surface Flux Observation System	USD	६४०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
१०५	तिलगंगा आखा अस्पताल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	USD	१९८७९०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१७
१०६	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	स्वयान मेशिन	USD	१५००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१७

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुपैया	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
१०७	पोखरा विश्वविद्यालय	शिक्षा मन्त्रालय	Life style HD 730,Screen Reader,Essop,Keyboard,Track Ball Monitor,ETC	USD	७८८।३०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१७
१०८	Midwifery Society of Nepal KTM	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	प्रसुतिसेवा सम्बन्धी सामग्रीहरू	USD	१५४२।४५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
१०९	धुलीखेल अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	स्वास्थ्य उपकरणहरू	USD	७१०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
				EURO	१२६७५।७५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
				GBP	४५००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
११०	Population Services International मार्फत Hpoe Marketing Service PVT Ltd,India	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	P&G Purifier of Water	USD	४६३१९।३६	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।१८
१११	Direct Relief USA मार्फत स्वास्थ्य मन्त्रालय	स्वास्थ्य मन्त्रालय	बिबिध औषधीहरू	USD	३६६९६।३१	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।२२
११२	नेपाल नेत्रज्योतिसंघ	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्रीहरू	CHF	२११४३।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।२२
				EURO	१००२४१।३४	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।२२
११३	सुपमा कोइराला मेमोरियल प्लाष्टिक सर्जरी अस्पताल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	Zeiss Operationsmikroskop	EURO	५७९००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१०।२९
११४	धुलीखेल अस्पताल	स्वास्थ्य मन्त्रालय	Table mites.Preparation for Continuation Treatment	EURO	१४८९७।९०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।०४
११५	किर्तिपुर अस्पताल	स्वास्थ्य मन्त्रालय	स्वास्थ्य सामग्री तथा उपकरणहरू	EURO	३८१६२।८०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।०६
				USD	२०००००।००		
११६	Ministry of home affairs	स्वास्थ्य मन्त्रालय	औषधीहरू	USD	२७००६७।४०	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।०६
११७	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	विज्ञान प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	Microwave Synthesizer	USD	१६०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१३
११८	आनन्दवन अस्पताल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	Operating Table and Mobile LED Surgical Light	USD	३७५००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१३
११९	नेपाल आयल निगम	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	६५०० कि.लि.हवाई इन्धन		मूल्य उल्लेख नभएको ।	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१४
१२०	कालिका उमावि रुपन्देही	शिक्षा मन्त्रालय	स्कूल बस	INR	११३५०००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१७
१२१	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	Name Tag	USD	८०।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१८

सि.नं.	छुट प्रदान गरिएको संस्थाको नाम	सिफारिस गर्ने निकाय	मालवस्तुको विवरण	रुपैया	बिजक मूल्य	शीर्षकगत छुटको व्यहोरा	निर्णय मिति
१२२	Friends of Parents of Children with Autism, Kayhmandu	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	Vest, Koosh Ball, Puzzle, Fruit Puzzle ETC	GBP	४२८१०४	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।१८
१२३	फुलबारि बहुउद्देश्य सहकारी संस्था इलाम	सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय	महिन्द्रा बलेरो	IRS	४८६२९४।००	दफा १८ वमोजिम ५० प्रतिशत छुट	२०७२।११।२०
१२४	बयलपाटा अस्पताल, अछाम	स्वास्थ्य मन्त्रालय	Medical Supplies	USD	१०१०२।२५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।११।२३
१२५	धुलीखेल अस्पताल	स्वास्थ्य मन्त्रालय	Medical Supplies	EURO	१६५१२।८५	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।०३
१२६	HRD-Korea मार्फत श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	घरायसी सामनहरु		मूल्य उल्लेख नभएको ।	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।१६
१२७	National Seismological Center	उद्योग मन्त्रालय	Seismological Goods	EURO	२५४००४।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।१६
१२८	प्रसूति तथा स्त्रिरोग अस्पताल	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	Medical Equipumnt	USD	१०८४८।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।१७
१२९	अखिल नेपाल फुटबल संघ	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	खेलकुद सामग्रीहरु	EURO	११६८।३२	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।२१
१३०	राष्ट्रिय संग्रहालय बौद्ध ग्यालेरी	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	फायर सूचक उपकरण	JPY	१७६१००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।२८
१३१	काठमाडौं विध्वनिशालय	शिक्षा मन्त्रालय	सवारी साधन	INR	१५४००००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।२४
१३२	नेपाल मोडर्न पेन्टायलोन फेडरेशन	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	खेल सामग्रीहरु	EURO	१३३१।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।२४
१३३	काठमाण्डौ मोडेल हस्पिटल तथा कीर्तिपुर अस्पताल	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	Medical Equipumnt	INR	९२००००।००	दफा १८ वमोजिम	२०७२।१२।२८
				USD	८१२७२।००		
				EURO	९४०५०।००		